

SLOVÁCKO

LII

2010

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
LII
2010

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2010

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník LII • Vychází 1x ročně • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti dne 20. 6. 2011 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemnice redakce: L. Tarcalová • Redakční rada: J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, M. Martykánová, H. Myslivečková, K. Pavlišťík, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, M. Šeferisová, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil • Tisk L.V. Print, Uherské Hradiště • Náklad 250 ks

ISBN 978-80-86185-91-0

ISSN 0583-5569

OBSAH

Národopis

<i>Jiří Pajer</i> : Siroťčí pozůstalosti z přelomu 16. a 17. století ze strážnického panství	11
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Lidová jídla v rukopisné kuchařce z poloviny 19. století.	29
<i>Marta Kondrová</i> : Lidové oltářníky v láhvi – Golgoty, ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti.	39
<i>Romana Habartová</i> : Nové přírůstky ve sbírkách Slováckého muzea – ruční výroba textilního kvítí.	49
<i>Jiří Mlček, Otakar Rop, Sylvie Marečková Gabrlíková</i> : Tradiční potraviny a pokrmy na Slovácku	65
<i>Olga Floriánová</i> : Zemědělská usedlost čp. 15 v Kněžpoli a život jejích obyvatel.	77
*	
Kolektiv autorů: Na paletě krojů (<i>Jiří Jilík</i>)	105
Toncrová, Marta – Uhlíková, Lucie (eds.): Písně z Kopanic ze zápisů Josefa Černíka (<i>Petr Číhal</i>)	106

Archeologie

<i>Robert Bača, Titus Kolník</i> : Olovený křížik z Dojča (okr. Senica) a jeho geograficko-historický kontext	111
<i>Luděk Galuška, Miroslav Vaškových</i> : Rané středověké hroby „vampýrů“ z Modré u Velehradu	121
<i>Petr Škrdla</i> : Aurignacien Dolnomoravského úvalu. 2. díl.	135
<i>Martin Kuča – Petr Škrdla – Miriam Nývltová Fišáková</i> : Příspěvek k absolutní chronologii mladšího stupně lengyelské kultury ve středním Pomoraví	153
<i>Dana Menoušková</i> : Městská heraldika na kachlích ze sbírky Slováckého muzea	161
<i>Tomáš Chrástek</i> : Mohylové pohřebiště ze střední doby hradištní u Hluku	175
*	
Prof. PhDr. Vilém Hrubý, DrSc. – 25. výročí jeho úmrtí (<i>Luděk Galuška</i>)	189
Kláštov – „Hora čarodějů“ (9. 9. 2010 – 21. 11. 2010) (<i>Zdeněk Schenk</i>).	191
<i>Luděk Galuška</i> jubilantem (<i>Miroslav Vaškových</i>).	193

Historie

<i>Marek Vařeka</i> : List Bočkajovců městu Uherský Brod z roku 1605	197
<i>Jiří Pajer</i> : Via exploratorum de Bohemia	203
<i>Vladimír Tethal</i> : Kunovický starosta Jan Fornůsek – Bismark.	215
<i>Zdeněk Fišer</i> : František Kretz, Slovensko a Slováci	225
<i>Pavel Portl</i> : Loutkový svět Bedřicha Beneše Buchlovana	237
<i>Lukáš Čoupek</i> : Obraz městečka Hluk v moravských katastrofách	249
<i>Jan Zapletal</i> : Obecní spořitelny a záložny v Uherském Hradišti, Uherském Ostrohu a Veselí nad Moravou v procesu modernizace na přelomu 19. a 20. století	261
*	
Slovácké muzeum – centrum výzkumu agrárních dějin (<i>Lubomír Slezák</i>)	269
Ratiškovice. Minulost slovácké obce (<i>Josef Jančár</i>)	270

Dějiny umění

Alžběta Tkadlecová: Malby Paola Paganiho v bazilice Nanebevzetí Panny Marie
na Velehradě 275

*

Ohlédnutí za výstavou „Odtudjinam a zasezpátky“ (*Milada Frolcová*) 283

Muzejnictví

Ivo Frolec: Slovácké muzeum v roce 2010, výroční zpráva 293

Ivo Frolec, Miroslav Vaškových: Slavnostní otevření Památníku Velké Moravy 313

Ivo Frolec: Slavnostní otevření Muzea lidových pálenic ve Vlčnově 315

Romana Habartová: Výstavy Slováckého muzea v zámeckém areálu v Buchlovicích . . . 317

Olga Floriánová, Romana Habartová: Centrum péče o tradiční lidovou kulturu
Zlínského kraje a grantové projekty Ministerstva kultury ČR v roce 2010 321

Vladislava Říhová: Ze zlámaneckých fotoalb 325

Oldřich Hájek, Jiří Novosák, Petr Popelka: Marketing v muzeích – případová studie
Slováckého muzea v Uherském Hradišti 333

*

Výstavy Slováckého muzea v roce 2010 (*Blanka Rašticová*) 347

Nabídkový list publikací a CD Slováckého muzea v Uherském Hradišti (*Iveta Mátlová*) . . 349

Technické pokyny pro publikování ve sborníku Slovácko (*Redakce*) 356

SUMMARY

Ethnography

<i>Jiří Pajer</i> : Orphanage Estates from the Turn of 16th and 17th Century from the Domain of Strážnice	11
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Folk Meals in Manuscript Cook Book from the Half of 19th Century.	29
<i>Marta Kondrová</i> : Folk Little Altars in Bottles in the Collections of Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště.	39
<i>Romana Habartová</i> : New Acquisitions in the collections of Moravian Slovak Museum – Hand Made Textile Flowers	49
<i>Jiří Mlček, Otakar Rop, Sylvie Marečková Gabrlíková</i> : Traditional Food and Meals in Moravian Slovakia	65
<i>Olga Floriánová</i> : Rural Homestead Number 15 from Kněžpole	77

*

Messages	105
----------------	-----

Archeology

<i>Robert Bača, Titus Kolník</i> : Lead Cross from Dojč (district of Senica) and Its Geographical and Historical Context.	111
<i>Luděk Galuška, Miroslav Vaškových</i> : Early Medieval Graves of Vampires from Modrá near Velehrad.	121
<i>Petr Škrdla</i> : Aurignacian of the Lower Morava River Valley. Part 2	135
<i>Martin Kuča – Petr Škrdla – Miriam Nývltová Fišáková</i> : A Contribution to the Absolute Chronology of the Younger Period of Lengyel Culture on the Middle Course of the River Morava	153
<i>Dana Menoušková</i> : Urban Heraldry on the Tiles from the Collection of Moravian Slovak Museum.	161
<i>Tomáš Chrástek</i> : Burial Mound Necropolis from the Middle	175

*

Messages	189
----------------	-----

History

<i>Marek Vařeka</i> : The Bočkaj Family Letter to the Town of Uherský Brod from 1605	197
<i>Jiří Pajer</i> : Via exploratorium de Bohemia	203
<i>Vladimír Tetthal</i> : Kunovice Mayor Jan Fornůsek – Bismark	215
<i>Zdeněk Fišer</i> : František Kretz, Slovakia and the Slovaks.	225
<i>Pavel Portl</i> : Bedřich Beneš Buchlovan's World of Puppets	237
<i>Lukáš Čoupek</i> : The Picture of the Town Hluk in Moravian Land Registers.	249
<i>Jan Zapletal</i> : Municipal Savings Banks and Loan Offices in Uherské Hradiště, Uherský Ostroh and Veselí nad Moravou in the Process of Modernization at the Turn of 19th and 20th Century	261

*

Messages	269
----------------	-----

History of Art

<i>Alžběta Tkadlecová</i> : Paolo Pagani's Paintings in the Basilica of the Assumption of Virgin Mary in Velehrad.	275
--	-----

*

Messages	283
----------------	-----

Muzeums

INHALTVERZEICHNIS

Völkerkunde

<i>Jiří Pajer</i> : Hinterlassenschaften für Hinterbliebene – Waisen aus der Zeit an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert	11
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Volksspeisen im handschriftlichen Kochbuch aus der Mitte des 19. Jahrhunderts	29
<i>Marta Kondrová</i> : In Flaschen gesetzte kleine Volksaltäre in der Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei	39
<i>Romana Habartová</i> : Sammlungszuwachs im Museum der Mährischen Slowakei – handgemachte Textilblumen	49
<i>Jiří Mlček, Otakar Rop, Sylvie Marečková Gabrlíková</i> : Traditionelle Nahrungsmittel und Gerichte in der Mährischen Slowakei	65
<i>Olga Floriánová</i> : Das landwirtschaftliche Anwesen Nr. 15 in der Gemeinde Kněžpole ..	77
*	
Nachrichten	105

Archäologie

<i>Robert Bača, Titus Kolník</i> : Kleines Bleikreuz aus Dojč (Bezirk Senica) im geographisch-historischen Kontext	111
<i>Luděk Galuška, Miroslav Vaškových</i> : Frühmittelalterliche „Vampirgräber“ in Modrá bei Velehrad	121
<i>Petr Škrdla</i> : Aurignacien im unteren Marchtal; Teil 2	135
<i>Martin Kuča – Petr Škrdla – Miriam Nývltová Fišáková</i> : Beitrag zur absoluten Chronologie der jüngeren Stufe der Lengyelkultur im mittleren Marchgebiet	153
<i>Dana Menoušková</i> : Stadtheraldik auf den Kacheln aus der Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei	161
<i>Tomáš Chrástek</i> : Grabhügelfeld aus der mittleren Burgwallzeit bei der Gemeinde Hluk ..	175
*	
Nachrichten	189

Geschichte

<i>Marek Vařeka</i> : Zuschrift des Fürsten Bočkaj an die Stadt Uherský Brod aus dem Jahr 1605 ..	197
<i>Jiří Pajer</i> : Via exploratorum de Bohemia	203
<i>Vladimír Tetthal</i> : Der Bürgermeister von Kunovice Jan Fornůšek – im Volksmund Bismark genannt	215
<i>Zdeněk Fišer</i> : František Kretz, Die Slowakei und die Slowaken	225
<i>Pavel Portl</i> : Die Puppenwelt von Bedřich Beneš Buchlovan	237
<i>Lukáš Čoupek</i> : Das historische Antlitz des Städtchens Hluk in den mährischen Katastern ..	249
<i>Jan Zapletal</i> : Gemeindeparkassen und Vorschusskassen in Uherské Hradiště, Uherský Ostroh und Veselí nad Moravou im Modernisierungsprozess an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert	261
*	
Nachrichten	269

Kunstgeschichte

<i>Alžběta Tkadlecová</i> : Die Gemälde Paolo Paganis in der Basilika Mariä Himmelfahrt in Velehrad	275
*	
Nachrichten	283

Museum

NÁRODOPIS

SIROTCÍ POZŮSTALOSTI Z PŘELOMU 16. A 17. STOLETÍ ZE STRÁŽNICKÉHO PANSTVÍ

Jiří Pajer, Strážnice

Pro identifikaci starších fází lidové kultury můžeme vycházet z písemných pramenů, především z pozůstalostních inventářů. Pozoruhodné doklady přinášejí sirotčí knihy z přelomu 16. a 17. století, které se dochovaly pro většinu obcí někdejšího strážnického panství.

Pro poznání starších podob lidové kultury jsou nezastupitelné inventáře pozůstalostí, případně další dobové archivní prameny. Z písemné agendy strážnického panství zůstaly dohovány domovní (gruntovní) a sirotčí knihy, vedené od konce 16. století, a to pro většinu obcí panství.¹ Příslušné sirotčí knihy obsahují množství dokladů především o lidovém oděvu, který zachycují ve velmi detailním výčtu, často s uváděním speciálních názvů. Spíše informativní charakter mají soupisy domovního zařízení, hospodářských nástrojů a řemeslnických dílen, vzácně jsou uváděny také zbraně, případně knihy.²

Podle dochovaných inventářů si můžeme vytvořit představu o starších podobách lidového oděvu nejen na strážnickém Dolňácku, ale i na Hornácku, které bylo v minulosti povětšinou součástí strážnického panství. V obou dnes rozdílných národopisných regionech nacházíme stejné položky v inventářích, které svědčí pro okolnost, že na přelomu 16. a 17. století nebyl lidový oděv tak lokálně diferencovaný, jak ho známe z pozdějšího období. Proto se případná rekonstrukce starého dolňáckého oděvu může bez problémů opírat o dochovanou podobu hornáckého oděvu, jak ji známe dnes. Hornácký kroj, který povětšinou hodnotíme v rámci územní (horizontální) diferenciaci, tedy podle Klvaňova členění jako jeden z lokálních typů slováckých krojů, je možno pojímat rovněž z historického pohledu, tedy jako určitý prototyp pro vytvoření představy o vývojové (vertikální) podobě oděvu na Dolňácku.³

Chtěl bych zdůraznit, že se jedná vesměs o dosud nepublikované doklady, pouze sirotčí seznam z Lipova (příl. 22) byl již zveřejněn.⁴

K novým poznatkům připojuji pouze stručný komentář. Soupisy sirotčích pozůstalostí poskytují množství dokladů především pro ženský oděv. Běžně jsou zastoupeny názvy oděvních součástek *letnice*, *rukávce*, *fěrtoch*, jak se dodnes dochovaly v lidovém oděvu. Objevují se zde také názvy dalších součástek, jako je *karmazínový kabátek* (příl. 3), *kabátek šamlatovej* (příl. 7, 13), *obléčko z červeného karmazínu ze třema aksamitovými šňůrkami* (příl. 21), příp. *mezulán na kabátek* (dodatek). Tuto součástku lze nejspíš ztotožnit s ženským kabátkem, jak jej známe z hornáckého kroje. Snad také výraz *kolárek* (příl. 17, dodatek) nebo *kolárek damaškový* (příl. 4) může být spojován s límcem, nejedná-li se ovšem o křejzlík, tedy součástku z městského oděvu.

Z popisovaných oděvních součástek bych chtěl upozornit zvláště na pokrytí hlavy. Jsou to původní *šatky*, které se někde uvádějí také jako *roušky* (*rúšky*). Nejnázorněji je přibližuje položka z Kněždubu ve znění *šatky na hlavu z krajkou a bez krajků* (příl. 21). Patří k nim i tzv. *brněňky*, citované v Tvarožné Lhotě a Lipově (příl. 13 a 22), byly také *hedbávné* nebo *prosté* (konopné). Další pokrývky hlavy, *plachetky*, popřípadě *plachetky oděvací*, jsou uváděny běžně, některé i podle velikosti, jako například v Tvarožné Lhotě *koudelné plachetky po třech loktech* (příl. 14), tedy pozdější známé *tříloketky*. Z národopisného materiálu neznámé jsou *čepice popelící*, které se v soupisech často uvádějí jako běžná součást oděvu té doby (příl. 7, 13, 14, 17). Pravděpodobně se jedná o kožešinovou (kuní) čepici pro ženy, která přežívala ze středověkého oděvu.

Ze svrchních součástek uvádějí seznamy mnoho dokladů zvláště k ženskému kožichu, který se mnohdy označuje jako *kožich králikový*, popřípadě jako *kožich ženský králikový*

(příl. 13, 15, 19, 26). Četné zmínky o pořizování těchto součástek jsou obsaženy hlavně ve výdajových položkách sirotčích knih. Tak v Tvarožné Lhotě se uvádějí položky: *Kateřině dáno na díl její na koupení kožicha 2 zl* (1603); *Zuzanně dáno z poručení J.M. Paní na kožich 6 zl* (1603).⁵ Podobně v Lipově: *Babuši dáno na díl její na kožich 4 zl 15 gr* (1604); *Kateřině dáno na díl její na kožich 2 zl* (1603); *dáno Dorotě na kožich 5 zl* (1596).⁶ Také ve Velké: *dáno Ance na díl její na kožich 2 zl* (1595); *dáno Ance sirotku na díl její na ukoupení kožichu a šatův chodčích 13 zl 15 gr* (1595); *Kateřině na kožich dáno 3 zl* (1614).⁷ V Javorníku: *Zuzanně dáno z dílu jejího na kožich 2 zl 25 gr* (1599).⁸ Za těmito položkami obvykle následují výdaje na svatbu či svatební veselí. Původní domněnku, zda se nejedná o obřadní mentýk pro ženy, potvrzují další údaje z Hrubé Vrbky, kde se přímo uvádí: *z poručení J.M. Paní dáno Kateřině na mentlíček peněz hotových na díl její 8 zl 15 gr* (1613); *z poručení J.M. Paní Kateřině [...] na zjednání mentlíčku 2 zl* (1613); *Kateřině [...] na koupení mentlíčku z poručení Její [Mil]osti Paní 4 zl* (1613).⁹ Podobný zápis najdeme rovněž z Velké: *Lukáš Ondřejových [z] Souchova na díl Anny manželky své srazil sobě, což dlužen byl peněz hotových a za mentýk 9 zl* (1607).¹⁰ V přímé souvislosti je další údaj rovněž z Velké: *[...] přijato od Mikuláše Mirošovského za gr[unt] za 2 leta 16 zl. Ty sou vydané k svadebnímu veselí a za kožich šamlatový Zuzanně* (1617).¹¹ Tato ženská obřadní součástka se rozlišovala od jiných kožichů, které se uvádějí jako *kožich veliký* (příl. 5), *kožich oděvací* (příl. 18), *kožich oděvací frnštatový* (příl. 24), *šuba liškami podšitá* (příl. 25).¹² Na rozdíl od ženských mentýků se jen ojediněle cituje mužský mentýk, a to pouze v Radějově: *mentýk po otci šacován za 3 zl* (1618).¹³ Nepochybně se v tom odráží zvyklost, doložená i z pozdějšího období etnografickými výzkumy, že nevěsty si pořizovaly obřadní mentýky k svatbě nově, na což dohlížela i vrchnost, jak dosvědčují uvedené formulace „z poručení Její Milosti Paní“, zatímco muži mohli použít i starší součástky, třeba z rodinného dědictví. V souvislosti s mužským svrchním oděvem se ještě objevují položky z Petrova-Rybářů: *sukna, což sobě na kabát koupil 4 lokty po 14 gr za 1 zl 26 gr* a z Velké: *Šimkovi za 4 ½ lokte soukna na kabát 1 zl 15 gr, od šití kabátu 6 gr*.¹⁴ V tomto případě by se mohlo jednat svrchní mužský kabát, tedy součástku, kterou známe z dnešního hornáckého oděvu.

Zbývá ještě zmínit se o materiálech pro výrobu krojových součástek, jak se uvádějí v citovaných soupisech nebo ve výdajových položkách sirotčích knih. Samozřejmě převládá konopné plátno, v některých případech (pro nejjednodušší pracovní oděv) jsou součástky zhotoveny i z koudelného plátna. Na druhé straně se objevují dražší a vzácnější materiály, od *lněného* plátna, takto označeného pouze v Lipově (příl. 22) a všude jinde jako *tenké*, k němuž lze přiřadit i *sliské plátno* (slezské), až po hedvábí a damašek.¹⁵ A z výzdobných technik lze upozornit – kromě již uvedeného použití krajky – na *malování*, tedy výšivku, výslovně citovanou pouze v jednom případě (příl. 22).

Poznámky:

- 1 Knihy jsou uloženy v MZA Brno, fond C 17 a F 90, příslušná identifikace u jednotlivých citací v příloze. Z některých obcí nejsou doloženy obě knihy, žádné doklady se nedochovaly z obcí Liděřovice a Sudoměřice.
- 2 Kromě dokladů knih, citovaných v přílohách 8, 11 a 27, se objevuje ještě poznámka z Velké: *Kancionál bratrský zůstává ve zboru velikým až do zrostu sirotkův* (1606). Sirotčí kniha pro městečko Velkou, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 367, f 419. Také ve Zvolenově: *Jíra Hrotek písně aneb kancionál nového tištění též k zboru poručil* (1620). Sirotčí kniha pro Zvolenov, MZA Brno, fond F 90, inv. č. 192, fol. 155a.
- 3 Podrobněji v připravované monografii obce Kněždub, kde se dochovaly fotografické doklady ze začátku 20. století pro rekonstrukci místního staršího oděvu hornáckého typu.

- 4 Srov. D v o r s k ý, F.: *Strážnický okres. Vlastivěda moravská*. Brno 1914, s. 388. Týž seznam v neúplném výčtu přetištěn v F r o l e c, V.: *Lidový oděv*. In: Horňácko. Eds. V. Frolec – D. Holý – R. Jeřábek, Brno 1966, s. 70.
- 5 Sirotčí kniha pro Tvarožnou Lhotu, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 396, f 44a a 111a.
- 6 Sirotčí kniha pro Lipov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 382, f 101b, 225a a 253b.
- 7 Sirotčí kniha pro městečko Velkou, f 88b, 91b, 354b.
- 8 Sirotčí kniha pro Javorník, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 405, f 81b.
- 9 Sirotčí kniha pro Velkou Vrbku, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 401, f 242b, 244b a 251b. U posledního sirotčího zápisu je dodatek k roku 1617: *Z statku n[ebožtíka] Mikuláše Jankového oplacených, což bylo Kateřině na kožich z peněz těchto sirotků půjčeno 3 zl.*
- 10 Sirotčí kniha pro městečko Velkou, f 428a.
- 11 Tamže, f 363b.
- 12 V Lipově se uvádí položka *kožichy dva oděvací za 16 zl (1608) a dva kožichy liškové podšíité (1625)*, jeden v ceně 10 zl. Sirotčí kniha pro Lipov, f 331a, 459a.
- 13 Sirotčí kniha pro Radějov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 380, f 294a.
- 14 Sirotčí kniha pro Petrov-Rybáře, f 13a; sirotčí kniha pro Velkou, f 496b. Je pozoruhodné, že v obou citacích je zmíněno zhruba stejné množství sukna.
- 15 Tyto dražší materiály se nakupovaly u kramářů, jak svědčí položka z Lipova: *Janovi Vlachovi za ½ lokte damašku 1 zl (1606)*. Sirotčí kniha pro Lipov, f 347b.

PŘÍLOHY

Rohatec

- 1 Sirotčí pozůstalost po Janu Hálkovi (1594)

Více jí [Martě] náleží šatů ložných, kteráž táž Marta k sobě přijala a u Pavla Valentovýho k opatrování sloužice u něho zanechala, totiž peřina spodní, duchna jedna, podušky 2. Též více má u téhož Pavla mísy cínové dvě a jedna flaša cínová.

Sirotčí kniha pro obec Rohatec, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 358, fol. 24a.

- 2 Sirotčí pozůstalost po Jírovi Rokytovi (1594)

Týž tej Margetě náleží na duchnu 4 cíchy, ubrusy 3, cíšky na podušky dvě, plachty tři, fěrtochů konopných pět, tenký fěrtoch jeden, letničky dvě, rukávce tenký dvoje, rouška velká jedna a dvě krávy.

Sirotčí kniha pro obec Rohatec, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 358, fol. 34a.

Petrov

- 3 Sirotčí pozůstalost po Janu Sedlářovi [kolem 1620]

Voly 2 tažné dle šacunku za 30 zl.

Krávy dvě po 7 zl činí 14 zl.

Jednu jalovici za 3 zl.

Ovec 18 kusů dle šacunku za 15 zl 12 gr 6 den.

Svinského dobytka 4 kusů za 9 zl.

Vína prodaného jednu bečku za 12 zl.

Vína 3 bečky šacované za 60 zl. [...]

Jeden karmazínový kabátek za 1 zl 15 gr.
Některé šatky náleží k záduší a zůstá[vají] za fojtem.
Šest měřic jablek prodaných za 1 zl 23 gr 5 den.

Siroťčí kniha pro obec Petrov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 403, fol. 170a.

P e t r o v (Rybáře)

- 4 Siroťčí pozůstalost po Tobiáši Grošíkovi (1607)

Více tomu sirotku [Anně] zachovává se ložných a truhelních šatův toto: duchna, poduška, polštář, kožich šamlatový, ubrusů, cích a plachet 16 kusův, kolárek damaškový, roušky tři.

Siroťčí kniha pro obec Petrov (Rybáře), MZA Brno, fond C 17, inv. č. 359, fol. 28b.

Z v o l e n o v

- 5 Siroťčí pozůstalost po Janu Kučerovi (1601)

Za 15 beček vína a pět věder 303 zl.

Za obilí staré i nové 82 zl 27 gr.

Za dobytek 17 zl.

Za ovotce, za trávu 13 zl 7 gr.

Za konopě a doch 3 zl 3 gr.

Za kožich veliký 10 zl.

Za slaniny 1 zl 12 gr.

Za šaty ložnej 10 zl.

Siroťčí kniha pro obec Zvolenov, MZA Brno, fond F 90, inv. č. 192, fol. 9b.

R a d ě j o v

- 6 Siroťčí pozůstalost po Adamu Němcovi (1594)

A obzvláště těm dvoum sirotkům toto u Tomáše Buchlovského [z Petrova]: 2 krávy, dva polštáře.

Jan Bartysů tolikýž má těch sirotků:

2 plachty konopné, jedna v šesti loktech, druhá v 8 loktech.

Cíchu konopnú ve 9 loket.

A jednu truhlu pro šaty.

Ty se těm s[irotkům] vydati mají, když toho potřebovati budou.

Siroťčí kniha pro obec Radějov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 380, fol. 2a.

- 7 Siroťčí pozůstalost po Janu Duchkovém (1594)

Duchna 1.

Peřina 1.

Polštář 1.

Cícha konopná 1.

Plachta koudelná 1.

Rukávce tenký 2.

Letnice tenká 1.
Fěrtoch tenký 1.
Fěrtoch konopný 1.
Prostěradlo tenké 1.
Plachetka oděvací tenká 1.
Čepice popelící 1.
Kabátek šamlatovej 1.
Roušek(!) velká 1.
Skříně 1.
Truhlice 1.
Plátna 1 ½ lokte.
Konopí kyty 2.

Siroťčí kniha pro obec Radějov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 380, fol. 15b.

8 Siroťčí pozůstalost po Tomáši Svatém (1604)

Pavlovi zanechává se na díl jeho vinohrad v Beraní hoře s káděmi, z trečafy a bečkou ve 100 zl. [...]

Těž přijal konev cínovou půldruhého másu, 2 misky, palačku, choděcí šaty, truhlu malou a druhou černou s knihami rozličnými a písňě taky. [...]

Více těm dvěma sirotkom zuostávalo plátna konopného 27 loket a koudelného 33 lokty.

Siroťčí kniha pro obec Radějov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 380, fol. 189b.

9 Siroťčí pozůstalost po Pavlovi Vděkovém (1606)

Více poručila [Dorota] týž Kateřině ložných šatův toto:

Peřinu ze 2 povlakami.

Podušku o jedné povlace.

Peřinu o jedné povlace.

Polštář o jedné povlace.

To přijato na zámek, jakž cedule řezanná ukazuje.

Siroťčí kniha pro obec Radějov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 380, fol. 201b.

10 Siroťčí pozůstalost po Jiříkovi Vaňka Horákového (1615)

Koňského při gruntě 3, vůz 1, pluhy 2, brány 2, železa orací 2, řetězy 2, to všecko v 50 zl.

Ovec 17, kteréž se pokládají za 15 zl 8 gr.

Jalovička roční 1 za 2 zl.

Dobytky svinského vědšího i menšího 10 kusů za 7 zl.

Ručnice při gruntě 3, palaš 1, sekerka janičárská 1, to vše za 10 zl.

Vína od letha 1615 1 bečka prodaná jest za 20 zl.

Těž vína od letha 1616 1 bečka za 30 zl.

Obilé na zrně, totiž suržice 17 m[ěřic] po 26 gr učiní 14 zl 22 gr.

Včel 17 oulů, každý oul po 24 gr počítaje, učiní 14 zl 12 gr.

Siroťčí kniha pro obec Radějov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 380, fol. 273a.

11 Siroťčí pozůstalost po Viktorinovi Podolském (1616)

Klisna 1 s hříbětem podle nebo[žtíkova] kšaftu za 20 zl.

Krávy 2, ty mají při podsedku zůstatí.

Dobytka hovězího 6 podle kšaftu za 30 zl.

Ovec starých 21, jehňat 12 za 30 zl.

Svinského dobytka 7, to má zůstatí při gruntě.

Knihy tyto: Biblí jedna, Postylla a jiné drobné knížky mají dochovány býti Pavlovi synu.

Siroťčí kniha pro obec Radějov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 380, fol. 278a.

12 Siroťčí pozůstalost po Martinu Kašpárkovi (1618)

Knězi od pohřbu n[ebožtíka] Martina Kašpárka dáno 4 zl.

Za 12 loket mezulánu na hazuku po 15 kr – 2 zl 17 gr 1 den.

Za pět loket plátna na košili 1 zl 2 gr 1 den.

Za tři desky na truhlu po 10 kr – 12 gr 6 den.

Žákům od spívání při pohřbu 25 gr 5 den. [...]

Od udělení hynšta a hlavice v búde dáno 12 zl.

Siroťčí kniha pro obec Radějov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 380, fol. 328b.

T v a r o ŝ n á L h o t a

13 Siroťčí pozůstalost po Martinu Klimešovi (1594)

Plachta konopná 1.

Koudelných plachet 7.

Konopná plachta 1.

Konopných cích velkejch 7.

Cíšek menších konopných 5.

Koudelné cíchy velké 2.

Ubrusuov konopných 6.

Koudelné ubrusy 3.

Prostěradlo tenké 1.

Kabátek šamlatovej 1.

Rukávce 4.

Roušky velké 3.

Brněnky 2.

Ručník konopný 1.

Popelící čepice 1.

Fěrtoch koudelný 1.

Konopný týž 2.

Tenkých fěrtochů 6.

Letnice tenká 1.

Rubáše konopný 2.

Taleřuov dřevěnejch 8.

Lžic dřevěnejch 16.

Kožich králíkovej 1.

Peřiny 2.

Duchna 1.

Polštáře 2.
Podušky 3.
Skříně 2.
Truhla 1.

Sírotčí kniha pro obec Tvarožnou Lhotu, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 396, fol. 2b.

14 Sírotčí pozůstalost po Janu Havlovi (1594)

Cíchy konopné 3.
Plachty konopné 3.
Plachty koudelné 3.
Obrusů konopných 4.
Koudelné plachetky po třech loktech 2.
Fěrtochy konopné 3.
Prostěradlo tenké 1.
Rukávce tenké 1.
Čepice popelící 1.
Duchna 1.
Peřina 1.
Shlavec 1.
A kráva jedna.

Sírotčí kniha pro obec Tvarožnou Lhotu, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 396, fol. 111a.

K n ě ž d u b

15 Sírotčí pozůstalost po Janu Papášovi (1594)

A mimo napřed psanou spravedlnost našlo se na dobytku a svrščích všelijakých po smrti nebožt[tíka] Jana Papáše toto:
Item krav dojných a jalových 7.
Item sviní hladných 10, krmný vepř 1.
Item slanin poltů 4.
Item sádla vepřového funtů 5.
Item husy 5.
Item konev dvoumásní cínová 1, půldruhamásní 1.
Item konvice tříždílková 1.
Item mísa cínová nedobrá 1, talíř cínový 1.
Item pily veliké 2.
Item pilky malé 3.
Item nebozíce 3.
Item sekera kladná 1.
Item klíny železné 2.
Item kosa travná 1.
Item pánvy 2.
Item rožeň 1.
Item motyka vinohradní nová 1, týž stará 1.
Item skříní 5.
Item beček vinných dobrých i zlých 14.
Item kádě 2.

Item žita ozimého i jarého bylo půl sedmy kopy, to jest k outratě zanecháno.
Item ova zůstalo 24 měř[ic], ten koňům a dobytku se vydává.
Item šatů ložných i z povlakami z lože 1.
Item kožich ženský králíkový 1.
Item vína ve dvouh nádobách 10 věd[er]. Z toho se má dáti do Lhoty Veselské s[iro-
tům] n[ebožtíka] Pavla Štěpaničkového 2 ½ vědra.
Včely kolikery živé zůstanou, když se ohlírají, do register se vepsati mají.

Sirotčí kniha pro obec Kněždub, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 389, fol. 134b-135b.

16 Sirotčí pozůstalost po Martinu Pulcovi (1594)

Svršky které byly, ty jsou takto poznamenány, čehož se, jakž níže poznamenáno, našlo:
Item vůz, pluh z železy, brána, koní tažnejch trý a jedno hříbě.
Item dobytka hovězího tré, jedna kráva a telat dvý.
Item sviní 5.
Item husí 6.
Item slepic 15.
Item sekery 2.
Item motyka klučová 1.
Item pila veliká 1, týž malá 1.
Item pánva 1.
Item konvice cínová másní 1, týž polomásní 1.
Item almárka malá 1.
Item škríně 4.
Item truhlice 1.
Item stolice řezací 1.
Item kosa travná 1.
Item ručnice zlá dlouhá 1.
Item sekery tesačky 2.
Item stůl 1.
Item beček velikých vinných prázdných 6.
Item bečice pětítka 1.
Item šatuov ložnejch i z povlaky zlůže 1.
Item plachet konopných 3.
Item více tenká 1.
Item cíšek konopných 6.
Item cíšek tenkých 2.
Item obrus tenký 1.
Item konopných obrusů 7.
Item fěrtochů konopných 5.
Item fěrtoch tenký 1.
To náleží děvčatům, má jim to mateř a otčím vydati.
Item motyka široká 1.
Item rýl 1.
Item kadečka malá 1, týž veliká 1.
Item talířuo[v] dřevěných 15.

Sirotčí kniha pro obec Kněždub, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 389, fol. 159a-160a.

17 Siroťcí pozůstalost po Jírovi Kušovi (1602)

Kuně sirotku mimo díl její zanechává se při Alžbětě Skřivánkovej ve Veselské Lhotě, tetě její, těchto věcí:

Škříně 1, v ní šaty choděcí.

Plachty konopný 2.

Cíchy konopný 2.

Ubrus krámský 1.

Prostěradlo tenký 1.

Plachetka tenká 1.

Fěrtochy 2, jeden tenký, druhý konopný.

Čepice popelící.

Šatů ložných: duchna 1, poduška 1.

Dorotě sirotku zanechává se truhla a což bylo v ní šatů choděcích vetkých a duchna nedobrá, to jest prodáno za 2 zl.

A mimo to vydán jí kolárek, poduška, fěrtoch tenký, plachetka tenká, ubrus krámský, 2 roušky.

Siroťcí kniha pro obec Kněždub, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 389, fol. 288b.

18 Siroťcí pozůstalost po Ondrovi Lopašovském (1606)

Jakož se Běta, dcera n[ebožtíka] Jana Švirgy, na tento statek natahovala, chtějíce míti díl po Dorotě, manželce Ondrovej, sestře její, o to se přátelsky srovnali tak, že Brída a Dorota, sestry Ondrovy, vydaly jí kožich oděvací, letnici tenkou, obrus tenký, podušku a duchnu a ona to za ten nápad od nich přijala a nyní i na časy budoucí na nic více se na ně potahovati nechce.

Siroťcí kniha pro obec Kněždub, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 389, fol. 310b.

19 Siroťcí pozůstalost po Janu Švirgovi (1606)

Těž tomu sirotku zanechává se při Dorotě Filipových kožich králíkový a tři kusy šatů ložných, mají to do zrostu jejího dochovati.

Siroťcí kniha pro obec Kněždub, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 389, fol. 314b.

20 Siroťcí pozůstalost Barbory po Jiříkovi Valném (1618)

Šatů ložných pernatých 2 kusy, peřinka a polštář za 20 gr.

Cícha konopná na pecinku a plachta na lože za 25 gr.

Trečafy 2, bečice 2 věderní, přeslice točitá 1, skříně 1, kožich beraní 1, to všecko šacováno za 1 zl 7 ½ gr.

Siroťcí kniha pro obec Kněždub, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 389, fol. 343a.

21 Siroťcí pozůstalost po Janu Šmatláňovi (1618)

Žita ve dvouh jámách 54 měř[ic] po 45 kr – 34 zl.

Rži v pětech jámách 129 měř[ic] po 12 gr 6 den činí 54 zl 25 gr 5 den.

Jeden poloufodr žita 12 měř[ic] po 45 kr – 7 zl 21 gr 3 den.
Ječmene v jámě 33 měř[ic] po 27 kr činí 12 zl 9 gr.
Ječmene v bečkách 10 měř[ic] po 27 kr činí 3 zl 15 gr 5 den.
Ovsa 30 měř[ic] v jámě po 18 kr činí 7 zl 21 gr.
Pohanku 4 měřice po 15 gr činí 2 zl.
Prosa 12 měř[ic] po 15 gr – 6 zl.
Mouky režný 6 měř[ic] po 36 kr – 3 zl 2 gr 4 den.
Pohanskej a prosnej kaši 3 měř[ice] po 1 zl 8 gr 4 den – 3 zl 25 gr 5 den.
Čtyri koně v 48 zl.
Hřibě podle šacunku za 5 zl.
Vína dvě bečky za 51 zl 12 gr 6 den.
Dva voly tažné za 18 zl.
Dva voly domácí za 8 zl 17 gr 2 den.
Item dva menší volky v 6 zl.
Item dvě volčat v 3 zl.
Slanin čtyri polty ve 6 zl 25 gr 3 den.
Konopného plátna 90 loket po 3 gr činí 9 zl.
Item koudelného plátna 60 loket za 4 zl.
Krávy pět po 6 zl - 30 zl.
Jalovice tři po 1 zl 15 gr – 4 zl 15 gr.
Jedno tele za 19 gr 4 den.
Ovec dvacatero za 15 zl 12 gr.
Svinského dobytka osmero po 1 zl činí 8 zl.
Jeden kovaný a jeden valný vůz 10 zl 17 gr 1 den.
Pluh s železy za 1 zl.
Včely 63 klátů po 45 kr činí 40 zl 21 gr 2 den.
Perných šatů dvě duchny, čtyri polštáře za 12 zl.
Peněz hotových 210 zl 25 gr 5 den.
Obléčko z červeného karmazínu ze třema aksamitovými šňůrkami za 3 zl 12 gr 6 den.
Šatky na hlavu z krajkou a bez krajků 10 za 3 zl.
Fértochy 13 po 6 gr 3 den činí 2 zl 19 gr 2 den.
Veliké konopné cíchy 6 po 15 gr činí 3 zl.
Menší konopné cíšky 4 po 6 gr 3 den čin 25 gr 5 den.
Konopných prostěradel 9 po 12 gr 6 den – 3 zl 25 gr 5 den.
Tenkých prostěradel 2 po 1 zl 21 gr 3 den činí 3 zl 12 gr 6 den.
Tenkého plátna 5 loket za 1 zl 2 gr 3 den.
Rukávce devatery po 7 gr 5 den činí 2 zl 9 gr 3 den.
Damaškové obrusy tři za 2 zl 4 gr 2 den.
Damaškový ručník za 6 gr 3 den.
Koudelného plátna 7 loket za 12 gr.
Markétě dceře se vykazuje na její díl toto: [...]
Obléčko z červeného karmazínu ze třema aksamitovými šňůrkami za 3 zl 12 gr 6 den.
Šaty bílé choděcí i plátno, jak napřed při statku jedno každé obšírně rozepsáno jest a ve dvouh truhlich zamčené sou, v 22 zl 28 gr. Klíče od truhel ouřad mají.

Sirotčí kniha pro obec Kněždub, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 389, fol. 353a-354a, 356a.

Lipov

22 Siroťcí pozůstalost po Martinu Kubíčkoví (1594)

Více teěž Dorotě náleží toto na svršcích níže psaných:

Dvě duchny, jedna peřina, jedna poduška.

Patery rukávce tenké, jedny konopné.

Fěrtochů šest konopnejch a dva tenké.

Plachetka jedna oděvací tenká.

Item jeden obrus prostý, dva malované.

Item jeden ručník.

Item pět cích konopných a jedna lněná.

Item jedna cíška malá.

Rúšek všech tři, jedna brněnka, druhá hedbávná, třetí prostá.

Plachet konopných a lněných pět.

Prostěradlo jedno tenké.

Lněného plátna 7 loket.

Konopného 4 ½ lokte.

Kráva jedna.

Siroťcí kniha pro městečko Lipov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 382, fol. 188a.

23 Siroťcí pozůstalost po Jírovi Šardovi (1604)

Kateřině a Anně zanechává se šatů ložných toto: duchna 1, peřina a poduška, shlavec, plachty velký 3, cíchy 4, prostěradlo 1, truhlice 2. To přijala k sobě Kuna Zvedinoska, tetka jejích, k opatrování, má jim toho až do zrostu jejích dochovati a potom od sebe zouplna a docela odvésti.

Siroťcí kniha pro městečko Lipov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 382, fol. 308a.

24 Siroťcí pozůstalost po Mikuláši Čapkoví (1606)

Aničce náleží samé kožich oděvací frnštatový, kráva 1, tele 1, z lože šatů a kotel pro pálení páleného. To všeckno zůstává při Mandě mateři její a má jí toho do zrostu jejího dochovati.

Siroťcí kniha pro městečko Lipov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 382, fol. 354a.

25 Siroťcí pozůstalost po Janu Vnučkovi [kolem 1620]

Hříbě jedno šacované za 5 zl.

Krávy dvě za 12 zl.

Ovce 10 kusů dle šacunku za 8 zl 17 gr 3 den.

Svinského dobytka dva kusy za 3 zl.

Vůz kovaný za 8 zl.

Pluh s železy za 1 zl.

Půl voza nekovaného za 1 R.

Včely 11 klátů podle šacunku za 10 zl.

Šuba liškami podšitá a jed[n]a čepica u pana Jana Kuběje v Skalici za 8 zl.

Siroťcí kniha pro městečko Lipov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 382, fol. 462a.

H r u b á V r b k a

26 Sirotčí pozůstalost po Jírovi Novákovi (1594)

A obzvláště jí [Dorotě] náleží kožich králíkový po nebošce materi její.

A mimo to náleží tej Dorotě toto na svrščích:

Item duchna 1.

Item podušky 2.

Item polštáře 3.

Item plachta tenká z sliského plátna a druhá konopná.

Item rouška 1.

Item letnice z černého plátna 1.

Item cícha konopná 1.

Item klubek konopných 9.

Item koudelných 6.

Ložnice a skříně.

Sirotčí kniha pro obec Velkou Vrbku, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 401, fol. 85b.

27 Sirotčí pozůstalost po Bratru Martinovi Šáchovi, bratrském knězi (1604)

Svinského dobytka 11 kusů za 5 zl.

Vepře krmné 3 za 10 zl.

Rýž 4 m[ěřice], hrachu 2 m[ěřice], slanin polet, másla 2 gbely, sýrů 15, zelí kyselého 9 v[ěder], soukna 5 loket po 12 gr, veršaty tkadlcovské 2, načení cínového 12 kusů, to vše za 20 zl 26 gr.

Suknička soukenná a jiné nevelmi dobré šaty, to vše za 4 zl. [...]

Náčení všelijaký dobrý i zlý stolařský, totiž hoblíky, štospánky a pilky za 2 zl. [...]

A mimo ten svrchu psaný statek zuostává ještě toto:

Biblie česká 3 díly.

Postylla Špangenbergi 1.

Pašie 1

Karion 1.

Perla Písma svatého 1.

Knihy Mistra Jana Husi 1

Sirotčí kniha pro obec Velkou Vrbku, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 401, fol. 214b, 215a.

28 Sirotčí pozůstalost po Pavlovi Jarošovém (1608)

Krávy 2 prodány p[ro] anu] Fridrichovi Tistovi, ouřed[níku] ten čas na Strážnici, za 9 zl.

Krávy 2 zůstávají při Janovi Jakšových.

Řetěz kra[t]čí, jest přidán k požáru.

Hřebice 1 zůstává při Janovi Jakšových a má z ní hřebice.

Žita 1 stožek, z něhož vymáceno jest 6 m[ěřic] 3 čtvrti, utrženo zaň peněz 4 zl 15 gr.

Ručnica 1 prodána za 1 zl.

Včely troje prodány po 15 gr za 1 zl 15 gr.

Šatů ložných 2 kusy, polštář a poduška, zůstávají při Janovi Jakšových.

Těž při něm zůstávají všelijaký drobný šaty a svršky, povinen je bude Anně Benedikových vydati.

Sirotčí kniha pro obec Velkou Vrbku, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 401, fol. 253a.

29 Siroťcí pozůstalost po Martinu Fifíkovi jinak Machyčkovi [kolem 1610]

Klisna 1, hřebec 1, to dvě šacováno za 3 zl.
Kráva a tele, šacováno za 9 zl.
Svině 2, prasat 3 za 3 zl.
Vína 12 věder prodaných za 18 zl.
Pšenice na zrně 19 m[ěřic] po 16 gr prodána za 10 zl 4 gr.
Ovsa 16 m[ěřic], každá měrice po 6 gr učiní 3 zl 5 gr.
Ječmene 1 měrice za 10 gr.
Skříně šacovaná za 6 gr.
Náčíní prázdné 1 pětítka, 1 věderka za 15 gr.

Siroťcí kniha pro obec Velkou Vrbku, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 401, fol. 270a.

Velká nad Veličkou

30 Siroťcí pozůstalost po Kubovi Michalovém (1594)

Za klisnu Mikulášovi Votickému prodanú 5 zl.
Za rýž Holomkovi Židu do Strážnice prodanú po 1 zl – 6 zl.
Za sukni chodčcí, pánev a cínové mísy 4 zl.
Za vikev Ance Barvínkovéj prodanou 2 zl. [...]
Vydání z toho:
Ondrovi Jestřabskýmu za víno 13 zl.
Jeho Mí[il]osti Páně činže 18 gr.
Ance Barvínkovéj 1 zl.
Holomkovi Židu do Strážnice 6 měř[ic] rži v 6 zl.
Více jemu dáno [za] sukni v 3 zl.
Více pánev, v který se ryby vaří, a mísu cejnovú 1 zl.

Siroťcí kniha pro městečko Velkou, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 367, fol. 181a.

31 Siroťcí pozůstalost po Matěji Zámečnickovi (1618)

Kráva 1 za 7 zl, svinského dobytka 4 za 3 zl, kláda olejná se vším příslušenstvím.
Náčení zámečnického, nákovadlí, měch kovářský, rohatina, kleště, kladiva, pilníky, šroufy a jiný nadbytky, což k tomu řemeslu přináleželo, to všecko cožkoli pozůstalo od ouřadu prošacováno s poručení pana ouředníka za 45 zl.

Siroťcí kniha pro městečko Velkou, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 367, fol. 500a.

Javorník

32 Siroťcí pozůstalost po Florianu Blanařovi [kolem 1620]

Koní zápražných 5 a hříbat 2.
Vůz, pluh, brána.
Krávy 4, telat 2.
Sviní 12 kusů.
Žita v snopech 18 kop.
Ječmene 8 kop.

Ovsa 12 kop.
Včely 12.

Siroťčí kniha pro obec Javorník, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 405, fol. 164a.

Nová Lhota

33 Siroťčí pozůstalost po Beňovi (1609)

Krávy zůstávaly 2, z nich jednu vlk udávil a druhá zůstávajíc při Janovi Ševčíkovi, když jest týž Jan Ševčík pro své zlé skutky do vězení dán a za tím i mistrem popravním mečem ztrestán, podle jiného jeho dobytka jest táž kráva do dvoru panskýho vzata, tolikéž hříbě 1.

Siroťčí kniha pro obec Novou Lhotu, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 387, fol. 11a.

34 Siroťčí pozůstalost po Martinu Drahošovi (1614)

Těž se vyhledalo, že siroťkům těmto náleží krávy 3 a jalovice 3, kterýž dobytek zůstávajíc při Janovi Ševčíkovi, když jest týž Jan Ševčík pro své zlé skutky do vězení města Strážnice a za tím i skrze mistra popravního mečem ztrestán, podle jiného jeho vlastního dobytka jest taky těch 3 krav a ty 3 jalovice do dvoru Jeho [Mil]osti Páně stráž[nického] vzato.

Siroťčí kniha pro obec Novou Lhotu, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 387, fol. 14a.

Dodatek

Soupis příjmů a výdajů Zuzany, vdovy po Janu Vnučkovi z Lipova (1646)

Letha 1646 dne 27. Aprilis poznamenání učiněné ode mne Zuzany, pozůstalé vdovy po neboštíkovi Janovi Vnučkovi z Lipova, co sem peněz přijala i také zase po smrti manžela mého kdo a nač jsem vydala.

Přijala sem za 2 bečky vína po 3 krej[cary] más vyšeňkovaného, totiž 50 Fl.

Vydání:

Po smrti manžela mého dáno starému ouřadu contribucí zde v Lipově 9 Fl 30 kr.

Těž starému ouřadu dáno pokuty za mého manžela 1 Fl.

Novému ouřadu tomuto lipovskému dáno contribucí 3 Fl.

Dáno v Nové hoře od tří ahtelů od řezání 5 Fl 15 kr.

Od rýví sbírání 45 kr.

Dáno v Klučové hoře od jednoho ahtele od řezání 1 Fl 45 kr.

Od sbírání rýví dáno 15 kr.

Od kolí tažení ve všech vinohradech dáno 1 Fl.

Pacholkovi domácimu dáno lonské služby 4 Fl.

Item dáno jemu za boty nové za lonský rok 1 Fl 24 kr.

Item dáno témuž pacholku za plátno konopné na 2 košile, za každý loket 8 kr, činí za 8 loket všeho 1 Fl 4 kr.

Item témuž dáno za 4 lokty plátna koudelnýho po 4 kr – 16 kr, a to na Kateř[inu].

Pohunkovi dáno lonské služby peněz 20 kr.

Témuž pohunkovi od počítí botův dáno 24 kr.

Dívce dáno od počítí 22 kr.

Pars 32 Fl.

Dáno za provazy k vozům za 2 svázky v Velký o jarmarku 42 kr.

Dáno od nakládání sekery jedné podvkráté kováři tasovskému 36 kr.

Dáno za novou sekeru v Veselí o jarmarce 30 kr.

Dáno od nakládání želez 9 kr.

Dáno od podkov spravování tasovskému kováři 27 kr.

Dáno [za] 2 ½ měřice ovsu k seti Maňákovi v Slavkově, po 30 kr každá měřice, 1 Fl 15 kr.

Dáno za 1 ½ měřice ovsu v Louce 45 kr.

Dáno za 3 měř[ice] ovsu Spěváčkovi, za měř[ici] 31 ½ kr, učiní za něj 1 Fl 34 ½ kr.

Dáno Zimance tasovský za 1 měř[ici] ovsu 33 kr.

Dáno Dorotě Miškýřce v Velký za 3 měř[ice] ovsu 1 Fl 30 kr a za 1 měř[ici] žita dáno 1 Fl.

Dáno Janovi Ševčíkovi v Lipově za 2 kopy slámy na sečku pro koně, za každý mandel 10 ½ kr, činí za ni 1 Fl 24 kr.

Koupila sem sobě boty nové, dala sem za ně 42 kr.

Chlapečkovi dáno za botky 12 kr.

Dáno za 2 měř[ice] a za 1 čtvrt ječmene na chléb Vlkovi v Louce, za každou měř[ici] 45 kr, činí za něj 1 Fl 41 kr.

Koupila sem sobě kolárek, poněvadž sem neměla v čem choditi, a dala sem za něj 1 Fl 24 kr.

Dala sem sobě za pás nový 24 kr.

Dala sem sobě za 2 lokty plátna 30 kr.

Dáno za vidly dřevěnný 8 kr.

Dáno za opálku 5 kr.

Dáno za džbel do maštale 4 kr.

Pars 15 Fl 35 ½ kr.

Dáno bednáři od pobíjení náčiní při vinobraní po smrti manžela mého 27 kr.

Dáno z dluhu Kašparovi Těšínskému, co neboštík byl dlužen 21 kr.

Dáno Matějovi Jančímu 12 kr.

Dáno Mokrušovi z dluhu 7 ½ kr.

Dáno Juříčce 6 kr.

Dáno Morávkovi 19 ½ kr.

Dáno Polákovému synu 21 kr.

Dáno starý Vnučkový 12 kr.

Pars 2 Fl 6 kr.

Summa všeho vydání 49 Fl 41 ½ kr.

(Pozdější přípis:)

Po tomto učiněném počtu více sem dala a na dělníky naložila takto:

Od 20. Maii až do 12. Junii:

Dala sem Adamovi, sirotku neboštíka manžela mého, za plátno na košili a katě za tři loke po 8 kr – 24 kr.

Dívce sem dala na fěrtoch za 4 lokte plátna konopnýho po 8 kr, činí 32 kr.

Více dáno té dívce za koudelné plátno za 2 lokty 10 kr.

Item té dívce dáno za mezulán na kabátek za 1 loket 15 kr.

Od šití krejčímu 6 kr.

Za šňůrky tý dívce dáno 7 kr.

Od smítky a kolí tlučení na vinohradech dáno 5 Fl.

Pacholku staré služby dala jsem 2 Fl.

Pohunkovi staré služby d[áno] 1 Fl.

Pro sebe sama a pro čeládku vychovávání dala sem za rýž na chléb za 5 měřic, každá

měř[ice] po 51 kr, činí za těch 5 měř[ic] 4 Fl 15 kr.
Dáno za sedlo ku potřebě na koně 45 kr.
Za uzdu dáno 30 kr.
Za popruhy dáno 10 kr.
Za pluh novej dáno 21 kr.
Od nakládání želez dáno 10 kr.
S[um]a 16 Fl 5 kr.
Item dáno na druhéj rejstřík contribucí 1 Fl 30 kr.

Siroťčí kniha pro městečko Lipov, MZA Brno, fond C 17, inv. č. 382, přiložený arch na konci knihy.

PhDr. Jiří P a j e r, CSc. (n. 1948), etnolog a archeolog, zabývá se výzkumem novokřtěnecké (habánské) keramiky a historickými podobami lidové kultury na jihovýchodní Moravě.

Orphanage Estates from the Turn of 16th and 17th Century from the Domain of Strážnice

A b s t r a c t

Inventory books of estates as well as other period archive sources are irreplaceable for understanding the older forms of folk culture. From the written agenda house books and orphanage estate books kept from the end of 16th century for most of the villages in the domain. Orphanage estate books contain a lot of evidence which has not been published yet, mostly on folk costumes, recorded in great detail, often with special names. Lists of house equipment, tools and artisan workshops are rather informative. Weapons and books are rarely mentioned.

Well-preserved inventories provide an idea of the older look of folk clothes in the respective ethnic locality – mainly about two regions - Dolňácko and Horňácko - which used to be parts of Strážnice domain. In the inventories from both regions, which are disparate today, we can find the same items bearing evidence that in the turn of the 16th and 17th century folk costumes were not locally differentiated in the way we know them from later periods. That is why a possible reconstruction of the folk costume from Dolňácko can be based on well-preserved look of the costume from Horňácko as it is known today. The costume from Horňácko, which is usually judged from the point of view of local (horizontal) differentiation, i.e. according to Klvaňa's subdivision as one of the local types of Moravian Slovak costumes, can also be viewed from the historical point of view, i.e. in its applied form, as a certain prototype for creation of the idea of developmental (vertical) look of folk costume in Dolňácko.

Hinterlassenschaften für Hinterbliebene – Waisen aus der Zeit an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert

Z u s a m m e n f a s s u n g

Zur Erkenntnis der älteren Volkskultur sind Hinterlassenschaften, Vermögensinventare, bzw. weitere zeitgemäße Archivadokumente unersetzlich. Von den schriftlichen Dokumenten des Herrnsitzes Strážnice sind Grund- und Waisenbücher erhalten geblieben. Sie

wurden ab Ende des 16. Jahrhunderts geführt, und zwar für die meisten Gemeinden. Die entsprechenden Waisenbücher enthalten eine Reihe von bisher nicht veröffentlichten Dokumenten über die Volkskleidung, deren ausführliche Verzeichnisse auch spezielle Bezeichnungen beinhalten. Einen eher informativen Charakter haben die Verzeichnisse von Hauseinrichtung, wirtschaftlichen Werkzeugen und der Handwerksstätten. Selten sind auch Waffen oder Bücher angegeben.

Nach erhaltenen Inventaren kann man sich eine Vorstellung über ältere Volkskleidung in bestimmten Folkloreregionen machen. Es handelt sich insbesondere um zwei Regionen im Gebiet von Strážnice: Dolňácko und Hornácko, die in der Vergangenheit Bestandteil des Herrnsitzes Strážnice waren. In den Inventaren beider heute unterschiedlichen Regionen sind manche identische Angaben eingetragen, was für die Tatsache spricht, dass die Volkskleidung an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert nicht so lokal differenziert war, wie das aus der späteren Zeit bekannt ist. Eine eventuelle Rekonstruktion der alten Volkstracht von Dolňácko kann daher ohne weiteres aufgrund einer erhaltenen Tracht von Hornácko durchgeführt werden. Die Volkstracht von Hornácko, meistens im Rahmen der horizontalen Differenzierung beurteilt (laut Klvaňas Klassifizierung eine der mährisch – slowakischen Trachten) kann auch aus historischer Sicht angesehen werden, d. h. appliziert als Prototyp zur Bildung der Vorstellung über eine vertikale Entwicklung der Volkstracht in der Region Dolňácko.

LIDOVÁ JÍDLA V RUKOPISNÉ KUCHAŘCE Z POLOVINY 19. STOLETÍ

Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V různých historických obdobích byl napsán nespočet rukopisných kuchařských knih. Jednou z nich je i ta, kterou jsme měli možnost prostudovat v rámci nabídky ke koupě do sbírek muzea. Naším cílem bylo zjistit, nakolik je obsah kuchařky totožný s lidovou kuchyní – receptury, postupy a praktiky při vaření či pečení, používání surovin, nářadí a náčiní.

Ve venkovském prostředí se lidová strava ustálila až v 18. století. Vývojový proces souvisel s vymizením některých důležitých potravin, nové se staly nedílnou poživatinou; velký podíl měl i nový způsob vaření a pečení. Čistě tradiční lidová strava se pak připravovala do poloviny 19. století. Zcela jinou podobu měla v tomto období strava šlechty a bohatých měšťanů. Nových druhů jídel, které se objevovaly v šlechtickém a měšťanském prostředí a mohly se dostat do venkovského jídelníčku, asi nebylo mnoho. Mohly to být omáčky, příkrmy v podobě knedlíků, které v městské kuchyni byly daleko jemnější, koření, různé druhy mas apod. Lidový jídelníček byl totiž hodně jednoduchý a jednotvárný. Nové poznatky do lidového jídelníčku z městského prostředí se dostávaly pravděpodobně prostřednictvím žen a děvčat sloužících v šlechtických či měšťanských rodinách, kde přišly do styku se stravou, která se v tomto prostředí připravovala. Zařazování nových potravin do jídelníčku byl jen jeden z důvodů, jež způsobil změnu v jídelníčku na přelomu 19. a 20. století. Lidová strava se začala měnit i díky novému způsobu zemědělského hospodaření, přistupujícími technickými změnami, lepším využitím půdy. Nakolik se lišila měšťanská a lidová strava nám může posloužit řada hlavně zahraničních rukopisných kuchařských knih. Lydia Petraňová uvádí několik zahraničních kuchařských knih z konce 18. a začátku 19. století s názvy *Vídeňská, Brunšvická, Hannoverská, Kolínská, Augšpurská a Bamberská*.¹ K nim se v roce 1826 připojila i česká kuchařka Magdaleny Dobromily Rettigové; příprava jídel obsažených v této české kuchařce, která se stala fenoménem doby, prezentovala *národní kuchyni*. Recepty v nich obsažené opisovali představitelé středních a nižších vrstev, k čemuž jich vedla snaha poznat něco nového z jiného prostředí, které neznali.

Přeepsanou knihou receptů, z některé z kuchařek z přelomu 18. a 19. století, je i rukopisná kuchařka v majetku soukromníka v Suché Lozi, kterou jsme dostali k prostudování. Malá knížička s recepty jídel z první poloviny 19. století má rozměry 12,5 x 19,5 cm, je bez desek, resp. desky zastupuje první prázdný list slepený z několika vrstev papíru, špinavý, otrhaný po okrajích, na dvou místech amatérsky sešitý silnou nití. První stránka je silně zažloutlá, písmo je vybledlé a těžko čitelné. Rukopis je psán česky, kurentem z poloviny 19. století, občasné jsou ve slovech vynechaná písmena. Do knihy jsou vloženy volné listy, první čtyři jsou psány původními rukopisy, zbývající tři dvěma jinými rukopisy, psané kurentem i latinskou kursivou a jsou asi z druhé poloviny 19. století. Text je psán střídavě dvěma osobami – (Uzg.) Baborským, rukopis č. 1 a W. Kautským, rukopis č. 2. (Uzg.). Baborský byl učitelským zaměstnancem v Kamberku (též Zlaté Hory, okr. Benešov) a W. Kautský jako k. k. sluha tamtéž.

W. Kautský, m. p.

k. k. Diener in Kamberg

[Uzd.] Baborský, m. p.

Schulangestellter

gehielft in [Kamberg]

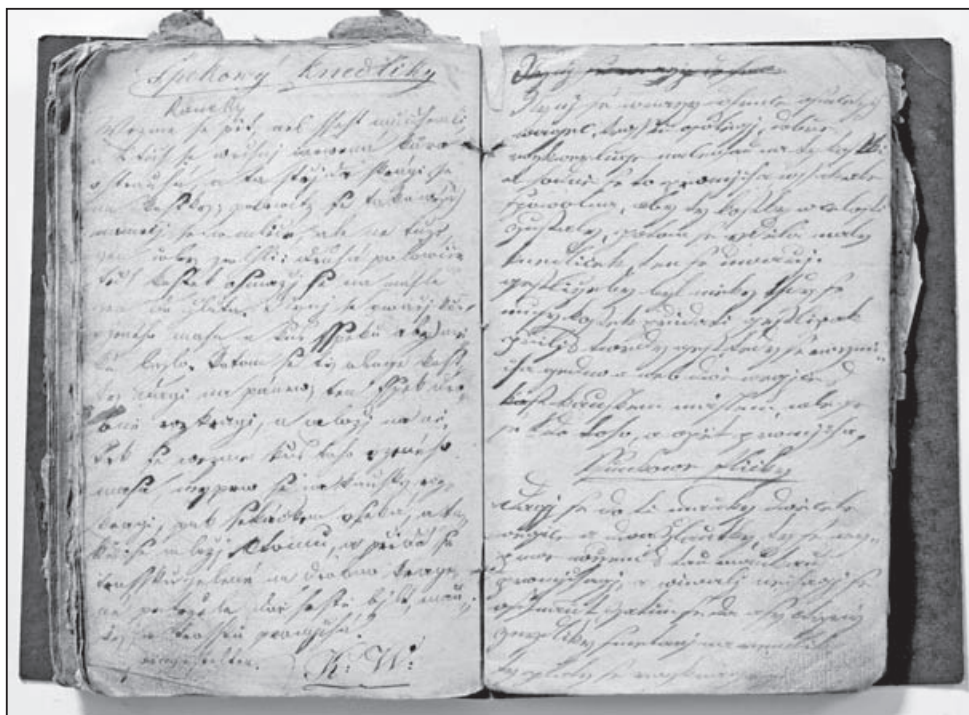
Autoři pozdějších příspěvků nejsou známí. A právě tím, že recepty přepisovalo více osob, jsou některé recepty nedokončené. Je pravděpodobné, že si nevšimli nedokončení předcházejícího receptu a začali psát recept nový, třeba i takový, který kuchařka již obsahovala. Dva recepty končí podpisem přepisovatele W. Kautský, u jednoho z nich je *Kautský [m. p]ria*, zřejmě žena zmíněného přepisovatele, což by byla třetí osoba v přepisování.

V kuchařce je devadesát dva receptů, z nichž čtyřicet pět se týká přípravy sladkých a moučných jídel, jedenáct receptů uvádí jak připravit zeleninu a luštěniny, dva recepty vajíčka. Přípravu ryb popisuje devět návodů, drůbeže sedm, zvěřiny šest, pokrmů z hovězího masa šest, přílohových jídel tři a čtyři nápoje. Poměr počtu sladkých a masitých jídel odpovídá stavu české kuchyně v tomto období. Omezil se silně podíl masitých jídel na úkor pokrmů moučných. Je zvláštní, že některé se několikrát opakují, někdy jen s malými odchylkami – recept na *boží milosti, štrúdle válený s jablky, štrúdle tažený s jablky, piškotový dort, šunkový flíčky, nadivaná kapusta, cukroví zázvor(ky)*.

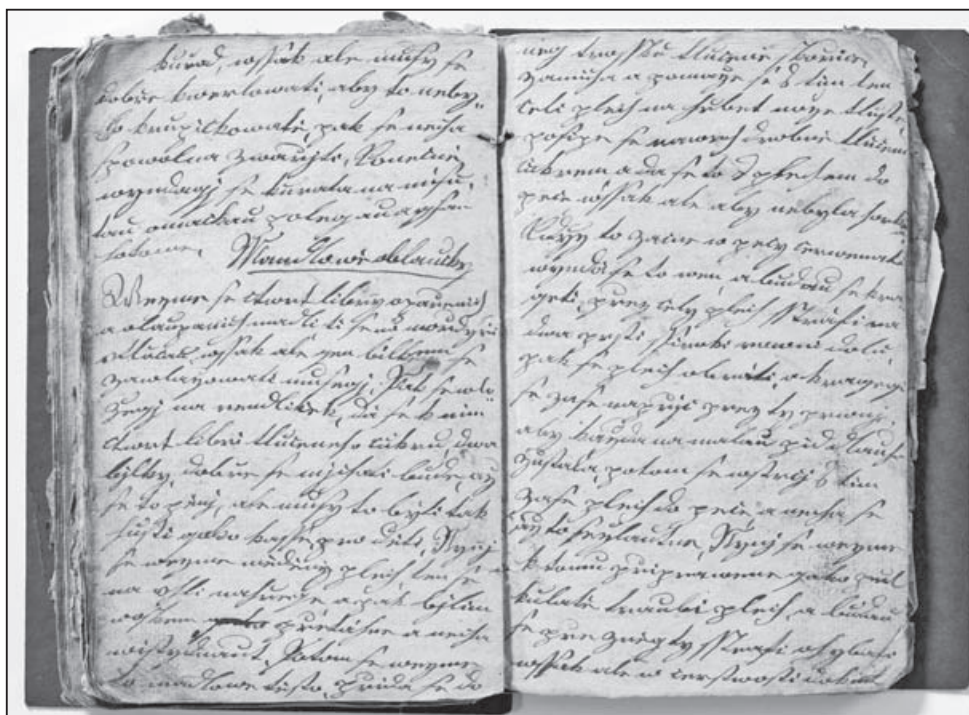
Složité jsou popisované postupy práce k přípravě jídel vařením nebo pečením – nejen z ryb (*Černého kapra vařiti*)² ale i z drůbeže (*Fašírovaný kapoun*) a zvěřiny (*Černá zadělávaná zvěřina*).³ Popisy příprav jídel uvedené v rukopisné kuchařce známe z pramenné literatury již ze 16. století,⁴ avšak mnohé se praktikují dodnes. Např. maso se po upečení či uvaření nejedlo v celku, ale po ovaření se utlouklo v hmoždíři, smísilo se s kořením a nebo se rozsekalo na kousky a zalilo *jíchou* (vařená kašovitá směs).⁵ Dělení, krájení či porcování masa ve vesnickém prostředí ještě v první třetině 20. století v neděli a svátky otcem rodiny, bylo zcela známým jevem.

Známou praktikou i v selských kuchyních konce 19. a začátkem 20. století, stejně jako o dvě století dříve v měšťanských jídelničích, bylo nechávat maso odležet v octě, *pak se čistým šatem osuší* a nebo dá *obvařit* a vyvařená voda se sleje. Maso a ryby se připravovaly vždy s větším množstvím veškeré zeleniny, různého koření (skořice, pepř, zázvor, muškát, hřebíček, bobkový list, citronová kůra), ale také mandlí či šalvěje. I lidová kuchyně znala několikadenní uložení masa v láku, především zabijačkových produktů. Většina receptů je připravovaná na másle nebo s máslem. Ve vesnickém prostředí byl omastkem lůj, olej, později sádlo; máslo se bylo produktem určeným k prodeji. Černou zvěřinu, která se hojně připravovala v měšťanském prostředí, bylo nutné očistit od chlupů. Srst se odstraňovala rozpáleným železem, nožem se oškrabala a nechala se ovařit, aby *ten šmak z ní docela vyšel pryč*. Všechna masa se obvykle zalávala omáčkou z *červené jíšky* a někdy sladkým *presem*. *Nejprve se vtlouče suché višně v mořdří, pak se nechají ve vodě dobře uvařit, potom se procedí skrz husté sejto, přileje se na ně červeného vína, tlučného cukru, aby ten pres hesky sladký byl, přidá se trošku tlučného hřebíčku, nechá se drobet provařit a jest hotovo*. Mnohé recepty uvedené ve zkoumané rukopisné kuchařce se již objevují v 15. a 16. století (*Smažené ryby, Štokfiš – sušená nebo uzená treska s herynkem, Štika po holandsku vařit, Kuřata s mandlovou jíchou*), některé mladší jsou datovány do 17. století (*Smažené paštičky, Kapouna s mušlema přípravo[vati]*).⁶ Žádné z nich se však nevařila v lidovém prostředí popisovaným způsobem.

Nejblíže lidovému jídelníčku je příprava luštěnin - *zeleného hráchu a fazole* a také ryb, které patří spíše k tradičním českým jídlům, jejichž podobnou recepturu najdeme i v kuchařkách Magdaleny Dobromily Rettigové. V receptech zcela chyběly brambory, které se dostávaly i do lidové kuchyně pomaleji a četnost jejich vaření se zvedla až poslední třetině 18. století; to již pomalu nahrazovaly luštěniny a kaše. V uvedené kuchařce jsou jen dva recepty týkající se brambor, které jsou přílohou k jídlu (*Kuřata s kartoflema* a k *Šokfišu*), nikoliv jídla z brambor nebo k přípravě bramborového těsta. Stejně chybí kaše všeho druhu, i když víme, že patřily k důležitým jídlům jídelníčku všech sociálních vrstev v průběhu tří staletí – např. *varmuže* na Moravě - máselná kaše, ve Slezsku chlebová polévka. Taktéž recepty ze zelí a na jídla z vepřového masa nejsou zařazené v kuchařce, oproti častým jídlům s *rejží*.

Ukázka zápisu v rukopisné kuchařce z poloviny 19. století.

Rukopisná kuchařka z poloviny 19. století.

K lidovým tradovaným jídlům uvedených v rukopisné kuchařce můžeme přiřadit *selské knedlíky* nekynuté z mouky a nakrájených rohlíků na kostky uvařené ve vodě, jež se objevují v jídelníčku v některých rodinách dodnes. Připravovat drobné cukroví hlavně k rodinným oslavám – svatbám, křtům, ale výročním svátkům bylo v lidovém prostředí záležitostí druhé třetiny 20. století, i když recept *mandlových obloučků* v naší rukopisné kuchařce je složením i způsobem přípravy jím velmi podobný.⁷ Stejně tak recept na *zázvor(ky)* je podobný současnému cukroví, pečené především k Vánocům. V návodu je zajímavý popis k tvoření tohoto pečiva: *těsto dobře to vypracuj, dělej na prst dlouhé a široké kousky, tak jako šištíčky, s náprstkem, lépe ale formičkou plechovou, aby jako zázvor vypadalo, a nech to na plechu spěšně upéct, ale ten plech namaž voskem*. K obřadním jídlům, jež jsou stále tradiční, patří popis přípravy *božích milostí*.⁸ Smaží se, podobně jako další uvedený recept v kuchařce, *masopustní koblihy*, k slavnosti masopustu. Piškotové těsto bývalo základem mnoha jídel připravovaných hlavně ke svátkům a slavnostním příležitostem (např. svatební koláč na házení). Piškotový dort pečený ve formě má svůj návod i v naší kuchařce.⁹ Znamé v té době jsou i vykrajované *linecké věnečky*, dnes pokládáné za nejtypičtější vánoční cukroví.

V průzkumech současné tradiční stravy, prováděné Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) v roce 2003 a Ústav technologie a mikrobiologie potravin Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně v minulém roce, byla za tradiční jídlo pokládána i hovězí svíčková, stejně jako guláš z hovězího masa. Příprava svíčkové je uvedena pod německým názvem *Lungen brat*. Není jediným jídlem, které má úplný a nebo jen částečný německý (*Braunkhel – zimní kapusta*, *Puter Teik – máslové těsto*, *Kugelhubf – třená bábovka*, *Pukelhubf – srnčí hřbet*, *Mandlovej auslauf – náky*) nebo francouzský název (*Frykas – zadělávané maso*).¹⁰

Z přípravy jídla je možné vysledovat postup práce při vaření či pečení a zjistit, nakolik se po celá léta praktikovaly a tradovaly jejich staré způsoby i v lidovém prostředí. Při přípravě těsta se *musí rukama tak dlouho v ní promachovat a dlaní třít, až všechno dobře s moukou utřené jest*. Dobře vymísené těsto se poznalo tak, *až se ruky nechytá nebo až jde od vařečky*. Mnohdy se těsto nerozvalovalo jen na desce, vále nebo jen na stole, ale také na textilním ubrousku, plátně - *posyp servít moukou, rozválej to těsto na tom servítu*. Postup práce při pečení máslového těsta, který má stejnou recepturu v kuchařce o dva listy dál jako *tažený štrúdl*, připomíná současné tzv. *listové těsto*.¹¹ Podobný a zajímavý návod má i další těsto, které se vykrajuje - vypichuje.¹²

Běžnou praktikou před pečením bylo dát na plech papír, *aby se koláče nepřichytly k plechu a pak se vložily i s třemi papíry na plechu do pece* a nebo plech nebo formu *vymastit přepuštěným máslem, posypat žemličkou, moukou poprášit*. Jindy se před pečením vezme *měděný plech, ten se na uhlí celý nahřeje a pak bílým voskem pošoustá, aby celý, však jen tence, potažen byl, a hned se nechá vystydnout*. Pokud bylo potřeba *bílky od žloutků odělovati* postup byl následující: *roztluče se jedno po druhém vejce, bílek se vleje do mísy a žloutek v té jedné škořábce zanechá a zatím do té mouky postaví, až tak všecky vytlučené jsou. Pak se z těch všech bílků dělá sních, čím hustší, tím lepší, vsype se do něj ten tlučný cukr a dobře promíchá; potom se vždycky přidá do toho jeden žloutek a každý dobře rozmíchat, až všecky vyjdou*. Recept na mandlový dort litý do formy končí: *když pěkně upečen jest, překlopí se na mísu a nechá vystydnout (!) a potom se (druhý rukopis) to sežere*.

Bylo-li potřeba něco ocedit, užívalo se praktik známých i v selských, ale i chudších rodinách. Cedilo se přes *dršlák* a nebo cezení šťávy se provádělo přes kus plátna na hrnci *nebo vezme se čistý servít, obrátí se židlice nohama zůru (!), ten každý roh od servitu priváže se k té jedné noze, zespod pod servít vloží se jejaká (!) mísa*. Ke zchlazení jídla vařených v létě se používal led (např. k přípravě citrónového, pomerančového nebo čokoládového rosolu). K utlučení cukru, mandlí, ale i masa se používalo *mořdíře, mořdíře, moždíře*. Sněhové sladkosti se formovaly pomocí stříkačky, *v kteréj dole hvězda jest, vloží se kus toho těsta do ní a v(t)lačí se do rozpáleného přepuštěného másla, a tak se jeden po druhém tlačiti budou*. Plechové vypi-

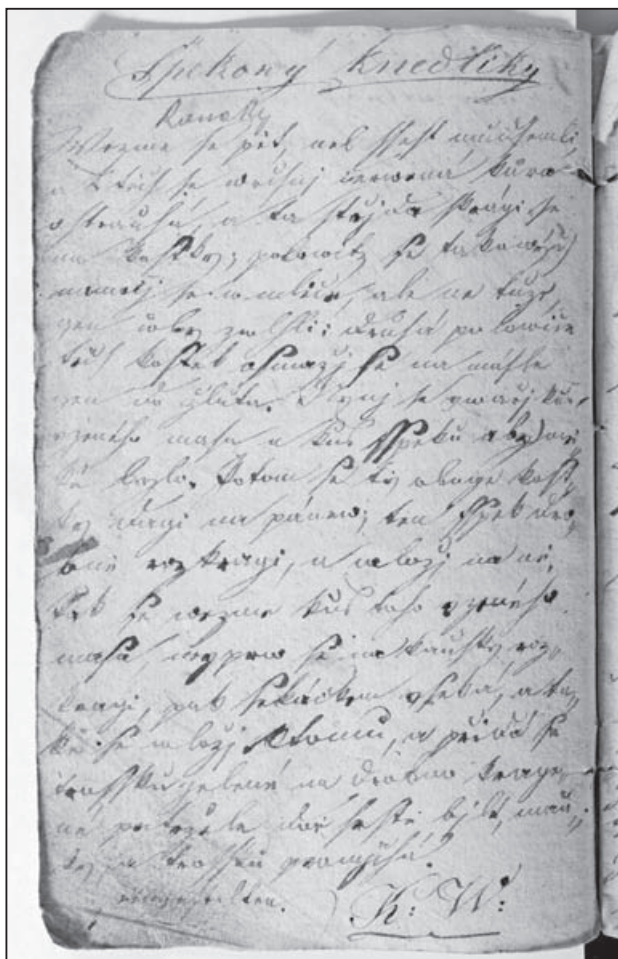
chovadlo sloužilo k vykroužení *kraplí* (koblihů) nebo drobného cukroví.

I uvádění náčiní a náradí k vaření a pečení nám v mnohém připomínají tradiční výbavu kuchyně. Vařilo se na otevřeném ohništi – roště, kde se připravovala větší drůbež či v kotle, kamnech na rendlíku či hrnci. Peklo se v peci nebo v troubě a k pečení se používaly formy, měděného plechu, vařilo se v železném *kufšanu*, v kastrole, v *masovém* hrnci, rendlíčku, k nabírání se používalo *zběračky*, k mísení těsta hliněná mísy a vařečky, k váleční vál a váleček.

Jaké suroviny se používaly, a které potraviny byly nejčastější – tlučený cukr, *zbírané* mléko, smetana, nové máslo, rakové máslo, vajíčka, nakrájené rohlíky, špek, bílky na sníh, kvasnice, bílá nebo červená jíska, vinný líc, vinný a pivní ocet, bílé a červené víno, studniční voda, citronová kůra a šťáva, z koření muškátový květ, skořice, rozinky, tlučená vanilie, tlučený květ, jalovec, *dymián* – tymián, rozmarýn, jalovec, bobkový list, zázvor, hřebíček, ze zeleniny cibule, celer, petržel, česnek, pepř, povidla, *nakládané* (zavařené) ovoce, hrozinky, kaprle, sardele.

Recepty udávají nejen tehdejší míry a váhy,¹³ ale jsou uvedena i běžná úsloví vyjadřující počet kusů, míru obsahu, šířky či délky – např. *táflíčka čokolády, jako ořech kousek másla, pod rantl vody, klást od sebe na čtvrt prstu, vařečka mouky, žejdlíkový hrnec, krapet smetany, dvě hrstě mouky, štráfy na dva prsty široké, na hřbet nože tlusté, na malou píď dlouhá, na prst dlouhé a široké kousky, malé koblížky jak vlašský ořech*. V uvedených receptech je uvedený fakt, že váha mouky a cukru se dávala k pečení sladké buchty či cukroví podle váhy vajíček; mnohé hospodyňky takto dávkují dodnes.

V předložené kuchařce jsou recepty, které jsme měli možnost prostudovat a zjistili jsme, že se velmi liší od jídel připravovaných v lidovém prostředí na přelomu 19. a 20. století. Jen ve velmi malém procentu se jedná o recepty týkající se lidové stravy. Většinou jsou to jídla podávaná ve vyšších vrstvách, především v měšťanském a městském prostředí. I přesto, že bylo pravděpodobné, že takovýto rukopisný sešitek mohl obsahovat lidová jídla, z lidového prostředí zde nacházíme především lidové postupy, praktiky, náradí a náčiní. Mnoho receptur k pečení a vaření se shoduje s jídly podávanými dnes v městské i vesnické kuchyni. Je zajímavé, že mnohé z nich se dědí z generace na generaci; jsou zřejmě ověřené časem.

Recept s podpisem přepisovatele K. W.

Knihy receptů, které si podomácky rukopisně zájemci o receptury jídel přepisovali, mnohdy sloužily i k zapisování důležitých rodinných dat, neboť kuchařské knížky byly zřejmě stále *při ruce*. I tato rukou psaná knížka má zajímavý záznam na zadním předeštlí Josefa Táborského. Mezi něj se vpletl i nějaký návod k léčení a část kuchařského receptu.

[...]tata umřel dne (text na předeštlí, jiný rukopis)

18. března 1825.

Panimáma zemřela

dne 11. května 1831.

Pro voči bolení grejcar

provrtat, na hrbaby (!) navlé[ct]

a na krk uvázat, aby byl na

tej dalince (!) prostřed krku, aby

ležel.

Arteple na uloupku

(obrácený text, první rukopis)

s vodou vlít z hrnce.

1837 dne 21. ho Aprile

Táborský Jozef 1836.

Poznámky:

- 1 Petr á ň, J. – Petr á ň o v á, L.: *Dějiny hmotné kultury II (2)*. Praha 1997, s. 428.
- 2 Za všechny uvádím jeden. *Vezme se tedy na kapra, který od pěti až do sedmi liber velký jest, dvě penty aneb něco více vína, to se vleje na kastrol neb kotlík, vloží se do něj na kroužky rozkrájená cibule, celer, petržel, pár stroužků česneku, citronové kůry, bobkového listu, hřebíček, nové koření, zázvor, to se drobet přetluče, však pepř v celosti zůstati musí, vše se hesky osolí a nechá vařit, však oheň jen okolo kotle zřízen býti musí; pak se vezme ten již rozkrájený, v octě a krvi ležící kapr, srovná se do kotle a nechá vařit; jestliže ouhor jest, ten se na kousky skrájí a nechá s kaprem vařit. Nyní se vezme kousek másla, to se v mouce obválí a promačká, na malé kousky rozškube a vhází do kotle; pak se utluče kus cukru, nechá se na rendlíčku do černa upálit, přidá trošku z toho rosola, zamíchá a vleje tak na kapra.*
- 3 *Smažené ryby, Ryba na modro vařiti, Marjirovanou rybu, Karbanátky s ryb, Štokfiš s herynkem, Štika po holandsku vařit, Štika s knedlíčkama, Kuřata s mandlovém[p]resem, Kuřata s mandlovou jíchou, Faschírovaný kapoun, Kapouna s mušlema přípravo[vati.] Klasírovaný skopový hřbet s rejží, Divokou kachnu zadělávati, Zadělávaná zvěřina, Černá zadělávaná zvěřina, Černé z vysoké zvěřiny připravovat.*
- 4 W i n t e r, Z.: *Kuchyně a stůl našich předků*. Praha 1892.
- 5 *Kuřata s mandlovou jíchou. Když tak již obvařené jsou, utluče se v mořdří tolik mandlí, aby kuchařka podle počtu kuřat potřeby míti viděla; ty se položejí do hrnce a přileje se na ně něco málo polívky a dobře se zmíchají, pak se vrazí do toho několik žloutků, drobet sladké smetany, něco tlučeního květu a kousek nového másla, to se drobet osolí a musí se všecky dobře promíchat, aby v tom žádných krulek nebylo.*
- 6 B e r a n o v á, M.: *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Academia Praha 2005.
- 7 Mandlové obloučky. *Vezme se čtvrt libry opařených a oloupaných mandlí, ty se v mořdří utlučou, však ale jen bílkem se zavlažovati musejí. Pak se vložejí na rendlík, dá se k nim čtvrt libry tlučeního cukru, dva bílky, dobře se míchati bude, až se to pění, ale musí to býti tak husté, jako kaše pro děti. Nyní se vezme měděný plech, ten se na uhlí nahřeje a pak bílým voskem přetáhne a nechá vystydnout. Potom se vezme to mandlové těsto, přidá se do*

něj trošku tlučené skořice, zamíchá a pomůže se s tím ten celý plech na hřbet nože tlustě, posype se navrch drobně tlučeným cukrem a dá se to s plechem do pece, však ale aby nebyla horká. Když to začne v peci červenat, vyndá se to ven a budou se krájeti přes celý plech štráfy na dva prsty široký rovně dolů, pak se plech obrátí a krájejí se zase napříč přes ty první, aby každá na malou píď dlouhá zůstala, potom se vstrčí s tím zase plech do pece a nechá se, až to sežloutne. Nyní se vezme k tomu připravený jako půl kulatý trouby (!) plech a budou se přes něj ty štráfy ohýbati, avšak ale v čerstvosti, dokud teplé jsou, jestliby ale ostatní předce vystydly, tehdy se dají zase do pece ohřáti, ty první soundají (!) a ostatní se ohýbati budou. Tyto obloučky můžou se klasírovati a okolo dortu srovnati.

- 8 Boží milosti. Vezmi mouky na vál, rozdrob v ní Kus másla, udělej v prostřed důlek, Vraž tam dva žloutky, jedno celé vejce, Tři lžíce dobré smetany, tři lžíce Vína, trochu cukru, trochu soli, dobře to těsto Vypracuj tak jako na nudle, pak je Rozválej a s kružídkem neb s nožem Rozřezej na kousky a smaž. Z toho těsta mohou se také tak nazvané rezané koblihy dělati, a to sice: vezme se kulatá okrouhle formička, s tou se vždy tři takové růžičky vypíchnou, pomážou se v prostřed trochu bílkem.
- 9 Piškotový dort. Vezme se dvanáct (!), bílky se hodně do husta stlučou, pak se do nich vsype půl libry tlučeného cukru a hodně se to utře, potom sníh, 12 žloutků a konečně 8 lotů pěkné mouky, dobře umíchá, vleje se to do vymazané formy, dá se to, aby vyschla, na dvě hodiny do vlažné pece, pak se to vyndá, nechá vystydnout a cukrem posype.
- 10 Lungen brat. Vezmi kus, asi 4 libry, tak nazvané svičkové pečeně, totiž ten kus libového masa pod ledvinou, všechny kůžičky a loj s ní okrájej, nasol ji; vezmi asi dva žejdlíky viného octa, pokrájej do něj celou cibuli, dej 12 celých pepřů, 4 kousky zázvoru, trochu dymiánu a nech to povařit. Zatím prostrkej nasolené maso slaninou, nalož je do hliněné nádoby, tím vařicím octem je polej, tomto láku maso tři i čtyry dny, v zimě i déle, ležet nechej, ale každodenně ho obracet musíš. Pak jako zajíce znáhla peč a s kyselou smetanou polívej, až hezky hnědě upečené.
- 11 Máslové těsto dělati. Vezmou se dva žejdlíčky nejpěknější dortové mouky, ta se vsype na válek, v prostředku se jako hrodek rozhrne a dají se do ní dva žloutky a jedno celé vejce, jako ořech kousek másla, trošku se osolí, přileje se půl žejdlíka smetany a přidá se jedna lžíce viného octa neb vína a dobře se s nožem promíchá, aby to nebylo tuhé ani řídké, nýbrž pěkně vláčné. To se nejprve jen jednou rukou musí vypracovat, s dlani roztírat, až se to máslo v něm rozejde a je hesky vláčný. Nyní se popráší s tou samou moukou tabule, vloží to těsto na ni, ruce se čistě opucují, aby na ně těsto nechytalo, a bude se nyní obouma rukama provalovati, tak se vždy jednou rukou natáhne, druhou zadrží, opět složí do hromady, zas natáhne a tak se bude pokračovati, až se vidí, že vlače (!) a hladké jest; potom se z něj udělá bochánek a nechá hodinu v studeně ležet. Nyní se to těsto může zvážit, aby na dvě libry téhož, jediná libra čerstvého másla přišla, však ale musí se nejprve to máslo dokonale vyprati v čisté vodě, dobře v rukouch vymačkat. Nyní se vezme těsto, na tabuli do kulata trochu rozválí, to máslo jako placka rozmačká, položí na těsto a kraje s těsta vyzdvihnou, aby se mohlo to máslo celé do něj stejně zadělati. Potom se popráší trošku tabuli i těsto moukou i taky váleček patří a začne se s povolna válet. Nejprve se vyválí na dlouho a (všude stejný byl) a pak se obrátí a bude se válet na šířku, aby ten blat pěkně čtverhraný a ušude (!) stejný byl a ponejprv musí se tence rozválet. Potom se vezmou ty dva kraje, do prostřed těsta přeloží, srovnají, natáhnou a opět se pak do čtyrhranu bude stejně válet. Toto překládání a válení bude se čtyrykrát, ne více, ne méně (!) opakovati. Vašak (!) ale nejvíce na tom záleží, aby se pěkně upekly.
- 12 Puter Teik. Vezmež 1 libru másla s 1 libru mouky, tu mouku dej jednu polovici na stranu a do té jedné dej 2 žloutky a 1 celé vejce, asi 4 žlice silné kořalky a ostatní vody jen málo, tak jako na tažený štrůdl, pak to hodně rukama a válečkem stluč, až se bude těsto blížet; pak vem do té druhé polovice tu 1 libru másla, vyval s rukami hodně a dej do toho těsta,

ale to těsto drobet roslač, pak teprv to máslo polož a založ a nech ho votpočinout třebaš přes noc od večera nebo 4 neb 5 hodin, jak se chvátá. Potom se 3 po sobě převálí, Potom se vypichujou, ale hned se musí dát prnic (!) do horké pece.

13 Seznam použitých měř a vah:

kvintlík	4,1 g (1/4 lotu)
libra česká	0,51 kg
libra moravská	0,56 kg
lot český	16,1 g
lot moravský	17,5 g
máz český	1,4l
máz moravský	0,8l
pinta	1,9l
žejdlík český	0,5l
žejdlík moravský	0,3l

Názvy receptů

1. Citrono(v)ý sulz (rosol); 2. Pomorančový sulz (rosol); 3. Bílý sulc neb Plamarsche(!)(rosol) z čokolády; 4. Piškoty dělati; 5. Dobrý koláče; 6. Mandlovej auslauf (nákyp); 7. Z rejže auslauf (nákyp); 8. Budin; 9. Šado z vína; 10. Schnepole dělati (sněhová sladkost); 11. Dobré koláčky dělati; 12. Pukelhubf dělati (srnčí hřbet); 13. Schado z vína dělati; 14. Máslové těsto dělati; 15. Malé dortičky dělati; 16. Mandlový dort; 17. Smažené paštičky; 18. Tažený štrůdl; 19. Špaňhelské větry; 20. Piškotový dort; 21. Smažené vejce v pagetu; 22. Kyselá čocka s klobáskama; 23. Masopustní koblížky; 24. Nadívané ketlubně; 25. Nadívané vejce; 26. Černého kapra vařiti; 27. Smažené ryby; 28. Ryba na modro vařiti; 29. Marjirovanou rybu; 30. Karbanátky s ryb; 31. Štokfiš s herynkem; 32. Štika po holandsku vařit; 33. Štika s knedličkama; 34. Kuřata s mandlovém[p]resem; 35. Kuřata s mandlovou jíchou; 36. Faschírovaný kapoun; 37. Kapouna s mušlema pripravo[vati.]; 38. Klasírovaný skopový hřbet s rejží; 39. Divokou kachnu zadělávati; 40. Zadělávaná zvěřina; 41. Černá zadělávaná zvěřina; 42. Černé z vysoké zvěřiny připravovat; 43. Braunkhel pripravovat (kapusta); 44. Dušená mrkev; 45. Artyčoky pripravovat; 46. Frykas (zadělávané maso); 47. Zelený hrách; 48. Fazole pripravovati; 49. Špekový knedlíky; 50. Šunkové flíčky; 51. Jehněčí maso s mrkvovou omáčkou; 52. Sedlské knedlíky; 53. Nadívaná kapusta; 54. Kuřata s citronovou omáčkou; 55. Mandlové obloučky; 56. Kugelhubf dělati (třená bábovka); 57. Šunkový flíčky; 58. Dobrá buхта; 59. Kugelopf (třená bábovka); 60. Zázvor; 61. Sato; 62. Cukrová šunka; 63. Lotovy koláče; 64. Zázvor; 65. Boží milosti; 66. Kuřata s kartoflema; 67. Kuřata s rajský (!) jabkami; 68. Lungen braten (svíčková); 69. Puter Teik; 70. Strůdle válený s jablek; 71. Puter Teik; 72. Štika s rakama; 73. Strůdle válená s jablky; 74. Teplé horké, teplé horké; 75. Štrůdle tažené s jablky; 76. Košíčky se šato; 77. Led bílý; 78. Lungen brat (svíčková); 79. Nákyp čokoládový; 80. Boží milosti; 81. Mandlové věnečky; 82. Piškotový dort; 83. Preclový dort; 84. Obalená jablka (jablka v županu); 85. Linecké věnečky; 86. Mandlové koblížky; 87. Mandlové obloučky. 88. Guláš z hovězího masa; 89. Hovězí ledviny; 90 [...vá] pečené; 91. Naložený kopr; 92. Naložená rajská jablička; 93. Omáčka z rajských jablíček.

PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n.1946) je dlouholetou pracovnící Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. V jejím odborném zájmu je obřadní lidová kultura, lidový oděv a strava, především však jevy spojené s výročně obyčejovým a rodinným cyklem.

Mé poděkování patří PhDr. Jiřimu Č o u p k o v i, pracovníkovi Okresního archivu v Uherském Hradišti, který přeložil text a provedl hodnocení dostupného pramenu.

Literatura:

- Beránová, M.: *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Academia Praha 2005.
- Ludvíková, M.: *Lidová strava na Brněnsku*. ČMM, XLVI, 1961, s. 83 – 125.
- Ludvíková, M.: *Lidová strava na Kloboucku a Žďánicku*. Mikulov 1967.
- Petráň, J. – Petráníová, L.: *Rolník v evropské kultuře*. Praha 2000.
- Petráň, J. – Petráníová, L.: *Dějiny hmotné kultury II (2)*. Praha 1997.
- Rettigová, M. D.: *Praktická kuchařka. Sbíрка vyzkoušených a osvědčených receptů kuchařských pro úpravu jídel v domácnostech*. Praha si 1923.
- Úlehlová-Tilšchová, M.: *Česká strava lidová*. Praha 1945.
- Štika, J.: *Lidová strava na Valašsku*. Ostrava 1980.
- Tarcalová, L.: *Tradiční pokrmy jako součást rodinných a výročních obyčejů*. In: *Péče o tradiční lidovou kulturu v České republice*. Strážnice 2002.
- Wintler, Z.: *Kuchyně a stůl našich předků*. Praha 1892.

Folk Meals in Manuscript Cook Book from the Half of 19th Century

Abstract

To study folk meals we used, besides other sources, a manuscript with recipes called *Cookerybook from Suchá Loz*. The book whose dimensions are 12.5x19.5 cm has no covers with the first empty page instead, made of several layers paper glued together, dirty, lacerated on the sides and sewn on two places with a strong thread. The first page is yellowed, the letters are pale and hardly readable.

The book contains 92 recipes, 45 of which deal with preparation of sweet flour meals, 11 recipes for vegetables and pulses, 2 recipes for eggs. There are 9 recipes for fish, 7 for poultry, 6 for game, 6 for beef, 3 for and 4 for drinks. Only very few of them are recipes for folk meals. Majority of them are for meals served in higher classes of the society mainly in burghers' houses. Only some of them have still been served and the recipes are the same as those for meals served in folk environment. Many recipes are very similar to those from the *Home Cookerybook* by Magdalena Dobromila Rettigová (1785–1845) published in 1826. It contains mainly recipes from burghers' environment in which Rettigová influenced national awareness, mostly that of women. She was spreading her work deliberately and thus some recipes were probably copied and got into folk environment where they could find their place due to lack of resources and raw materials and completely different social and economic conditions.

The book not only served as a cookerybook but its owners also for jotting down important family dates and events related to them. On the back cover there is a record made by Josef Táborský (probable owner) about his mother's death March 18, 1825 and his father's death May 11, 1836. The book is written in Czech, in cursive script from the first half of 19th century, sometimes some letters in words are missing. The text is written by two persons in turn – by (Uzg.) Baborovský, manuscript number 1, and by W. Kautský, manuscript number 2. There are loose sheets of paper inserted in the book, first four pieces are written in the original handwriting, remaining three are written in two different handwritings from later period (probably second half of 19th century) and they are written in both cursive handwriting and Roman characters. (Uzg.) Baborovský was a teacher in Kamberk (also Zlaté hory, district of Benešov) and W. Kautský was a servant at the same place. Authors of the texts added later are unknown.

Volksspeisen im handschriftlichen Kochbuch aus der Mitte des 19. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Als Quellenmaterial zur volkskundigen historischen Nahrungsforschung diene außer anderem auch ein Manuskript unter dem Titel *Kochbuch aus Stará Loz*. Das Büchlein (12,5 x 19,5) hat keine Deckel, die obere, mit mehreren Blättern kaschierte Seite ist leer, schmutzig, an Rändern abgegriffen, an zwei Stellen dilettantisch mit dickem Zwirn geheftet. Die erste Seite ist stark vergilbt, die Schrift ausgebleichen, schwer zu lesen.

Das Kochbuch enthält 92 Rezepte, von denen 45 die Zubereitung von Süß- und Mehlspeisen beschreiben. 11 Rezepte betreffen die Zubereitung von Gemüse und Hülsenfrüchten, 2 sind für Eierspeisen, 9 für Fischgerichte, 7 für Geflügel, 6 für Wildbrett, 6 für Rindfleisch, 3 Beilagen und 4 Getränke. Der Prozentanteil der Rezepte für Volksspeisen ist ziemlich gering. Meistens handelt es sich um Speisen, die in höheren Gesellschaftsschichten, insbesondere im bürgerlichen und städtischen Umfeld, üblich waren. Nur wenige Speisen, die sich nach traditionellen Kochanleitungen richten, werden bis heute gekocht. Manche Rezepte sind dem bekannten *Hauskochbuch* (herausgegeben 1826) von Magdalena Dobromila Rettigová (1785–1845) sehr ähnlich. Dieses Kochbuch enthält vor allem Rezepte aus dem bürgerlichen Umfeld, wo Rettigová das Nationalbewusstsein der Frauengesellschaft förderte. Die Autorin verbreitete ihr Werk und höchstwahrscheinlich wurden manche Rezepte mit Hand abgeschrieben und auf diesem Wege kamen sie auch in die Volksschichten, wo es an Rohstoffen mangelte und wo man wegen unterschiedlicher gesellschaftlicher sowie wirtschaftlicher Verhältnisse solche Speisen nicht zubereiten konnte.

Das handschriftliche Kochbuch diente nicht nur als Rezeptsammlung zur Zubereitung von verschiedenen Speisen, sondern auch als Notizbuch zum Eintragen von wichtigen Familienangaben und damit verbundenen Ereignissen. Auf der Rückseite findet sich eine Eintragung über den Tod *der Wirtin am 18. März 1825 und des Wirts am 11. Mai 1836*, die von Josef Táborský (vermutlicher Besitzer) vorgenommen wurde. Das genannte Kochbuch stammt aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, ist in der tschechischen Sprache verfasst, in Kurrentschrift geschrieben, stellenweise sind Buchstaben weggelassen. Der Text wurde abwechselnd von zwei Personen geschrieben: von (Uzg.) Baborovský (Handschrift Nr. 1) und W. Kautský (Handschrift Nr. 2). In das Buch wurden Papierblätter eingelegt, wobei vier davon in ursprünglichen Handschriften geschrieben sind. Drei übrige in Kurrentschrift und lateinischer Kursive geschriebene Blätter stammen vermutlich aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Die Handschrift auf diesen Blättern gehört zwei anderen Personen. (Uzg.) Baborovský war Lehrkraft in Kamberk (auch Zlaté Hory, Bezirk Benešov), und W. Kautský war k. k. Diener ebenda. Die Autoren der jüngeren Glossen sind nicht bekannt.

LIDOVÉ OLTÁŘÍKY V LÁHVI – GOLGOTY, VE SBÍRKÁCH SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Marta Kondrová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Sluší se zde vytknouti zvláště známé lidové, vyřezávané a na tyčinkách upevňované odznaky umučení Páně, jako ruce, nohy, sekery, kladivka, houby, lopatky, kopí, žebříky, meče, kohoutky, přesypávací hodiny, nádoby na vodu, kostky aj., které se velmi často do foukaných skleněných nádob vkládaly.¹

Po plastikách pod šturcem, skleněnou výdutí, zaměříme v rámci sbírkového fondu etnografického oddělení Slováckého muzea pozornost na další specifický projev lidové zbožnosti, a v tomto případě také kutilské zručnosti, který představují předměty nazývané jako *oltářky*, *skládanky*, *díla dovednosti*, častěji však *golgoty* či *kalvárie* v láhvích. Svě označení získaly podle námětu, kterým byla zejména scéna umučení Páně, zřídka jesličky nebo další náboženské náměty. Menší skupinu tvořily láhve s vkládanými žánrovými scénkami ze světského života, například z hornického prostředí, kde podobné aranže tvořily i možnost menšího přivýdělku.² Dominantu golgoty tvoří Kristus na kříži, aranže doplňují mučící nástroje – hřeby, kladivo, kleště, žebříky apod. Oltáříky v láhvích zhotovovali zruční kutilové, nejčastěji ze dřeva, často doplněného o papírové součásti. Přimo od svých tvůrců, kteří je nabízelí při podomním prodeji nebo jako upomínka či dárek z pouti a trhu se dostávaly do lidového prostředí asi od poloviny 19. století. Jako rodinné památky se dědily a předávaly jako upomínka nebo také svatební dar a v některých případech byl zručným výrobcem člen rodiny, který zhotovil několik kusů pro své sourozence a další příbuzenstvo.

Obdobně jako *ceroplastiky pod šturcem* zůstal tento okruh artefaktů na okraji zájmu odborné veřejnosti. Ve starší národopisné literatuře o něm najdeme jen velmi málo zmínek. Mezi první patří zpráva Antonína Šorma o pozoruhodném exempláři, který zaujal na výstavě betlému v roce 1923. V tomto případě se jednalo o skutečně atypický předmět, který obsahoval scénu Kristova narození, ale také další tři výjevy: příchod tří králů, útěk do Egypta a Boží hrob. Příspěvek obsahuje detailní popis předmětu a zmínku o dalším, který zhotovil tesařský dělník ze Škudel u Přelouče.³ Na tuto zprávu reaguje ve stejném ročníku Českého lidu Eugen Stoklas, který přináší podrobný popis dalších oltáříků v láhvi z městského muzea v Litovli včetně podrobného popisu výroby získaného od jednoho ze studentů reálného gymnázia tamtéž.⁴ Výčet zájemců o tento druh „lidového umění“ doplňuje Jan Bečák, který v podstatě převzal popis E. Stoklase.⁵ V souvislosti s datováním golgot se objevil názor Richarda Jeřábka, který uvádí jejich výskyt koncem 18. století a upozorňuje na ekvivalenty v okolních zemích.⁶ Do kontextu dalších projevů výtvarného kutilství v lidovém prostředí zasadil problematiku konstrukcí v láhvích K. Severin, který upozornil mimo jiné na další okruh jejich výrobců. Mimo horníky patřili mezi známé konstruktéry těchto dílek dovednosti také vězni či vojáci, kterým poskytoval dostatek času pobyt v záloze na frontě, v zajateckých táborech či špitálech.⁷ Jako *láhve trpělivosti* označují tyto předměty rakousští badatelé O. Fritz a P. Huber, kteří se ve své monografii zaměřili na příklady z hornického prostředí, dokumentující těžbu nerostů na území bývalé rakousko-uherské monarchie, přičemž věnují významnou pozornost slovenským hornickým městům Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kremnica.⁸ V rámci muzejních sbírek Slovenského banského múzea se věnovala tématice skládanek v láhví jak s církevní, tak s profánní tematikou R. Lichnerová.⁹ Opomenout nelze výstavu Moravského zemského muzea Díla dovednosti, kterou autorka A. Kalinová zaměřila právě na tuto část zlidovělého umění.¹⁰

Do sbírek Slovákckého muzea se dostaly láhve s tematikou golgoty zejména v počátcích sběratelské činnosti. Některé byly evidovány již v roce 1941, další v 60. letech 20. století. K nejstarším a největším patří kalvárie ve 22 centimetrů vysoké čtyřboké láhvi (E 2637, 3144/41). O jejím původu nejsou v přírůstkové knize bližší informace, datována je do roku 1900, lze však usuzovat, že může být i starší. Je dokladem řezbářské zručnosti a výtvarné invence. Jednotlivé části jsou vyřezány ze dřeva a jsou zdobeny polychromií v podkladové žluté barvě. Základem aranžmá je podkladový rám na čtyřech subtilních nožkách, do něhož je vklíněn kříž, na něm je třemi hřebíčky přichycený papírový korpus s tuší nakresleným tělem Krista. Vedle kříže jsou umístěny větší voničky s květy chrp z hedvábného papíru a dvě dřevěná polychromovaná jablíčka, v rámu je také zasazen žebřík kopí, dűtky a hubka na dlouhé tyčce. V rozích na ozdobně profilovaných sloupcích jsou kleště, kladivo, hřebý obitá palice připomínající řemdich a pravděpodobně znak Piláta. Tři hrací kostky, původně upevněné, se volně pohybují v láhvi. Na kříži je usazen kohout, taktěž zdobený polychromií. Na vrcholku kříže je druhé příčné rameno se zaoblenými konci, stejně dlouhé jako spodní. Na jeho vršku je zapřena dřevěná zátka, která zároveň ukotvuje shora celé aranžmá. Zátka je opatřena zevnitř příčné zaklíněným kolíčkem, který znemožňuje opětovné otevření. Tento nedobytný způsob uzamčení celého dílka prováděli tvůrci za pomoci provázku, který po té vytáhli hrdlem láhve. Polychromie a dokonce papírové květy ve vynikajícím fyzickém stavu neztratily na výrazné barevnosti.

Co do výzdoby je pozoruhodná vůbec nejrozměrnější čtyřboká láhev (E 2640, 891/65) vysoká 28 cm, jejíž původ není blíže lokalizován a můžeme ji datovat do druhé poloviny 19. století. Obdélňková dřevěná základna vyplňuje celé dno láhve a stupňovitě se zvedá do středu, na kterém je umístěn jednoduchý kříž s papírovým tělem Krista vystřiženým z tištěného materiálu. Na ozdobně vyřezaných podstavcích zdobených intarzií zlatými plíšky jsou umístěny na jedné straně kleště, kladivo a zednické kladívko, na druhé straně dűtky, řemdich a třtina. Za křížem a po stranách nechybí subtilní dlouhá kopí, hubka a žebřík. U paty kříže stojí na jedné straně římský voják, na straně druhé kohout a v dolní části kříže jsou přilepeny 3 hrací kostky. V zadní části jsou na dvou profilovaných a intarzií zdobených sloupcích

Oltářík v láhvi jako součást interiéru *parádní* jizby. Lanžhot, kolem roku 1935. Reprodukce pohlednice se sbírek Slovákckého muzea, foto na pohlednici J. Švec.

Golgota v láhvi E 2367, kolem roku 1900, nelokalizováno.

Golgota v láhvi E 2640, druhá polovina 19. století, nelokalizováno, Haná?

Golgota v láhvi E 2642, nedatováno, nelokalizováno.

Golgota v láhvi E 16.830, nedatováno, Jalubí.

Golgota v láhvi E 2636, 1917, Mistřice (čelní a boční pohled).

Golgota v láhvi E 31.025, 30. léta 20. století, Vésky.

Golgota v láhvi E 2638, nedatováno, Velká nad Veličkou.

Golgota v láhvi E 9571, nedatováno, Uh. Hradiště (pohled zepředu a zezadu).

Golgota v láhvi E 2639, 1929, nelokalizováno.

Golgota v láhvi E 2643, 1932, Staré Město.

umístěny kalich a blíže neurčitý předmět homolovitého tvaru. Kompozici doplňují dvě voničky pomněnek z textilního materiálu a v zadní části zlatým staniolem obalené palmové ratolesti. Základní součásti jsou černě natřeny a stupňovitý podstavec i sloupky jsou zdobené intarzií zlatým papírem či plíškem s často opakovaným motivem hvězdy. Technika intarzie napovídá možnosti, že tato golgota mohla pocházet nejspíše z Hané. Uzávěr je opět dřevěný, zevnitř zaklíněný příčkou a zvenci navíc zalitý pryskyřicí zabraňující vniknutí prachu.

Další exempláře ve sbírkách Slováckého muzea jsou poměrně menších rozměrů, umístěné ve válcové láhvi s úzkým hrdlem. Skládanka (E 2642, 895/65) má komponenty zhotovené ze dřeva, a mimo tři kříže, navíc všechny pozlacené. Základem kompozice je dřevěný postříbřený kříž na dně, do nějž jsou zaklíněny další součásti. Uprostřed je umístěn červeně namořený jednoduchý křížek a dva menší po stranách, před nimi jsou překřížené kopí a na dlouhé žerdí hubka, dále kladivo, třtina a důtky, na profilovaném sloupci sedící kohout. V zadní části doplňuje kompozici žebřík, kleště, džbán a kladivo. U paty křížů se nacházejí tři hrací kostky a čtyři textilní vybledlá poupátka růží. Láhev je opatřena dřevěnou profilovanou zátkou, která je uvnitř opatřena konickým klínkem, který zabraňuje otevření láhve a v horní části je vyřezána do podoby uzavřené knihy.

V kulaté láhvi je umístěna i golgota (E 16.830, 113/78) pocházející zřejmě z Jalubí a datovaná do druhé poloviny 19. století. V roce 1973 byla zakoupena spolu se souborem obrazů, plastik a keramiky od A. Gajdoškové, jako část dědictví po konzistentním radovi Tomáši Lopraisovi, který působil mimo jiné v Halenkovicích na Zlínsku a Jalubí na Uherskohradištsku a zajímal se o doklady lidového umění a zejména keramiku.¹¹ Dřevěné části jsou zlacené a tvoří je ozdobně vyřezaný kříž s vystřiženým tištěným korpusem Krista, po stranách zaujmou po dolní ramena kříže dosahující voničky z konvalinek a u paty kříže ležící růžové květy. Další nástroje jsou umístěny ve skupinách po třech na ramenech základového kříže. Vpředu se nachází kohout s pozlaceným hřebínkem, tři kostky a tři konce kopí. Na pravé straně jsou postaveny šavle, důtky a džbán, na straně levé kleště, kladivo a Pilátovo žezlo. V zadní části je umístěn žebřík, kopí ve tvaru halapartny a hubka. Jako podklad je použito zelené textilní vlákno připomínající mech a zátká zakončená jehlanovitým výstupkem je opatřena zevnitř západkou proti otevření.

Příkladem práce lidového řezbáře je oltářík v hranaté láhvi (E 2636, 3143/41) datovaný do roku 1917, pocházející z Mistřic na Uherskohradištsku. Všechny části jsou zhotoveny z měkkého světlého dřeva, které není povrchově upravováno. Figurka Krista na kříži má hrubší rysy s jednoduše naznačenými konturami tváře a ruce vklížené do korpusu až při instalování do láhve. Stejně jako většina ostatních aranží je i tato tvořena základním křížem, sloužícím jako podstavec pro umístění všech částí. Mimo obvyklé součásti golgoty – Kříž s tělem Krista, kohouta, žebříku, kleští, kladiva, hubky a kopí ji doplňují v přední části dvě postavičky se sepjatýma rukama na prsou znázorňující pravděpodobně andělky. Na tomto předmětu zaujme i láhev, která má na celé jedné straně plasticky lisovaný reliéfní nápis: J. A. BACZEWSKI – LWÓW – LEMBERG – MAISIN FONDÉE – 1782. Druhou stranu zdobí plastický oválný medailon s nápisem: BACEWSKI. Jedná se o láhev od líkérova jedné z nejstarších polských destiláren, založené v roce 1782 na předměstí Lwowa. Mezi její produkci vynikala především vodka a gin, ale vyráběla také rosolky a likéry, které se vyvážely do řady evropských zemí. Na ramenech kříže jsou tužkou napsány letopočty 1914 a 1917. Datace upomínající na válečná léta a původ láhve přivádí k hypotéze, že tvůrcem mohl být voják, sloužící v jednotkách rakouské armády bojujících v oblasti Haliče.

Další z exemplářů tohoto typu oltáříků (E 31.025, 23/2002) je do sbírek Slováckého muzea zakoupený od M. Dudové z Uherského Hradiště-Vések. V tomto případě se jedná o klasickou kutilskou práci, která postrádá větší uměleckou hodnotu. Křížek je zhotoven z měkkého dřeva, jednoduše opracovaný, stejně tak mučící nástroje jsou z tříska a jejich pracovní části jsou natřené na černo. Na korpusu kříže je nalepen tištěný obrázek Jezulát-

ka v podobě chlapce v dlouhém šatu a plášti, obklopeném hrdličkami. Celek je umístěn do hladké válcové láhve vysoké 18 cm s velmi úzkým hrdlem uzavřeným ze dřeva vyřezanou zátkou.

K menším příkladům v tomto směru náleží skládanka (E 2638, 3474/41). I s ozdobně vyřezanou zátkou měří hladká válcová láhev s úzkým hrdlem 17 cm. Jednotlivé komponenty vzbuzují dojem schematicnosti svým jednoduchým pojetím. Do jednoduchého dřevěného kříže je zaklíněn ústřední kříž postrádající tělo Krista, z obou stran doplněný kopími, palmovými ratolestmi a u paty kříže je umístěn kalich, kladivo, kleště a tři hřeby, za křížem je postaven žebřík a mučící kůl. Tento předmět se dostal do sbírek Slováckého muzea v roce 1941 jako součást nákupu od Rudolfa Kynčla, učitele a sběratele lidových písní i ústní lidové slovesnosti z Velké nad Veličkou, který psal i drobné povídky a vydával je pod pseudonymem Uječek Matěj Škrobák. Součástí většího souboru byl převážně nábytek, keramika a také součásti hornáckého kroje.¹²

S pravděpodobným jménem výrobce i s datací 1929 se můžeme setkat u dalšího díla dovednosti (E 2639, 890/65). Také zde jsou jednotlivé předměty vyřezány schematicky ze světlého měkkého dřeva a umístěné na patu základového kříže. Na středu kříže je dána místo obvyklého těla Spasitele trojice hřebů v trnové koruně a cedulka s iniciálami INRI. Základní díly (kladivo, kleště, žebřík) jsou doplněny o kalich, hrací kostky, mučící sloup a dūtky. Na dřevěné zátku je nalepen papírový uzávěr s pravděpodobným jménem tvůrce - K. Sparzez a datací 1929.

Další golgota (E 9571, 340/80) je uzavřena v malé válcové láhvi vysoké 15 cm s úzkým hrdlem. Jednotlivé části - kříž, kopí, žebřík, dūtky, kladivo, kleště a hřeby i kohout na sloupku jsou vyřezány v jednoduchých liniích z měkkého dřeva neošetřeného žádnou povrchovou úpravou. Zátka ze dřeva je v horní části zakončena polokulovitým zakončením a zevnitř zaklíněna kopím. Předmět byl zakoupen jako část pozůstalosti po paní Maturové z Uh. Hradiště.

Nejmenším oltáříkem v láhvi je 13 cm vysoká golgota (E 2643, 3/74). Také v tomto případě se jedná o jednoduše vyřezané předměty. Tělo Krista je tištěno na papíře a na kříž, stejně jako cedulka s iniciálami INRI, je nalepena. Mučící nástroje jsou zaklíněny a vlepeny do základového kříže, který u paty nese stopy zaschlého lepidla. Zajímavostí jsou dva žebříky a v přední části pochodeň s červenou vatou představující oheň. Láhev je uzavřena dřevěnou zátkou a zalitá černým voskem. V tomto případě známe jméno výrobce, kterým byl Šimon Pavlica ze Starého Města, čp. 128. Podomácky zhotovil oltářík v roce 1932 a na spodních stranách základového kříže zanechal podpis s datací.

S prvními zmínkami o málo známém fenoménu oltáříků ve skleněných láhvích se můžeme setkat v období Národopisné výstavy Československé v roce 1895, na ní i na některých krajinských výstavkách, které této obrovské akci předcházely, se sporadicky objevily scény umučení Páně instalované v lahvích různých tvarů a velikostí.¹³ Vzbudily mezi veřejností diskusi zejména o technice výroby, neboť řada návštěvníků se domnívala, že jsou instalovány na uříznuté dno nádoby, které je opětovně ke kusu láhve přilepeno. Byly však více, či méně dokonalými výtvary kutilů a zručných tvůrců, z nichž řada si jejich výrobou přilepšovala k výdělku. Jejich nejčastějším námětem byly náboženské motivy, zejména scéna umučení Páně s mučícími nástroji a v literatuře se setkáváme s jejich označením podle místa biblického výjevu - golgota. Ke světským motivům patřily zejména scény z hornického života. Nacházejí se v jednotlivých kusech snad v každé muzejní sbírce, přesto tvoří opomíjenou a mnohdy pro malou uměleckou hodnotu i zatracovanou část sbírkových fondů. Stavění kompozic v lahvích se posunulo do oblasti kuriozit, zejména proto, že tvůrci upustili od náboženského námětu a do láhví umísťují vše od modelů lodí až po piano.

Ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti se nachází deset láhví s instalovanou scénou Kristova umučení v různé kvalitě a velikosti. K nejhodnotnější patří papírovo-dřevěné aranže ve čtyřbokých lahvích pocházející z nejstarších muzejních přírůstků, jejichž

původ bohužel neznáme. Větší plocha jim dovolila rozvinout výzdobné prvky o intarzii, polychromii a pracovat s papírovými součástmi. Komponenty skládanek si výrobci zhotovovali sami a nezdělané jsou projevem naivního řezbářského umění neznámého tvůrce. Mimo doklad lidové religiozity tak některé představují svérázný projev lidového výtvarného umění.

Poznámky:

- 1 Procházková, K.: *Lid český s hlediska prstonárodně-náboženského*. Praha 1910, s. 110.
- 2 Hrnčíčko, V.: *Příbramský „štufenverk“*. UŘ, 1982, s. 50–51.
- 3 Šrom, A.: *Jesličky v láhvi*. ČL, r. 26, 1926, s. 117–119.
- 4 Stoklas, E.: *Golgota a jesličky v láhvi*. ČL, r. 26, 1926, s. 178–186.
- 5 Bečák, J. R.: *Lidové umění na Hané*. Velký Týnec u Olomouce 1941, s. 335–338.
- 6 Jeřábek, R.: *Lidové umění*. In: *Lidová kultura na Moravě*, Strážnice 2000, s. 247.
- 7 Severin, K.: *Kutilství v lidovém prostředí*. UŘ, 1979, č. 2, s. 28–35.
- 8 Fritz, O., Huber, P.: *Bergmännische Geduldflaschen*. Österreichische museum für Volkskunde. Wien 1995.
- 9 Lichnerová, R.: *Vkladačky vo fľaši v zbierkach Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici*. Zborník banského múzea, r. 14, 1989, s. 131–147.
- 10 Výstava proběhla v Paláci šlechticů od 15. 12. 2004 do 26. 2. 2005.
- 11 Tarclová, L.: *Konsistorní rada Tomáš Loprais – kněz a kulturní pracovník*. In: *Aktivity duchovních na poli vědy a kultury*. Rožnov pod Radhoštěm 2003, s. 109–112.
- 12 Záznam o převzetí etnografických sbírek od R. Kynčla č. j. 491/42. Korespondence došla 1941. Archiv Slovákckého muzea, inv. č. 246–247, karton 30.
- 13 *Konečně nescházely zde známé lidové, vyřezávané a na tyčinkách upevněné odznaky umučení Páně, jako ruce, nohy, sekery, kladívka, houby, lopatky, kopí, žebříky, meče a kohoutky, které se velmi často do foukaných nádob ze skla vkládaly. Takových skleněných láhví viděli jsme hojnost v lidovém oddělení. (Jos. Al. Svoboda)*. Klusáček, K. a kol.: *Národopisná výstava Československá v Praze 1895*. Praha 1895, s. 381

Mgr. Marta Kondrová (n. 1979), odborná pracovnice Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se orientuje na lidový oděv, keramiku a postupně zpracovává sbírkový fond národopisného oddělení.

Folk Little Altars in Bottles in the Collections of Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště

Abstract

Little altars in bottles were, besides sculptures under the glass bulge, the so called šturec, a part of home little altars or holy corners. The most common theme of the little altars was the scene of martyr death of Jesus Christ with the torture tools and in literature it is mostly marked by the place of this biblical scene – Golgotha. These Golgothas were made by handymen at their homes during winter months. Then they got either directly or as souvenirs or gifts into the households in Moravia.

There are ten bottles with the installed scene of martyr death of Jesus Christ of various shapes and quality in the collection of the Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště. The most valuable pieces are those made of combined wood and paper in quadrilateral

bottles representing the oldest acquisitions of the museum. A larger space made it possible for the creators to enrich the decorative elements by marquetry, polychromatism and by work with paper parts. The parts of Golgothas were made by the creators themselves and they are very often manifestations of the naive woodcarving art of unknown artists. Thus, besides folk religionism, they represent the expression of a peculiar folk art.

In Flaschen gesetzte kleine Volksaltäre in der Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei

Z u s a m m e n f a s s u n g

Neben den Plastiken unter einer Glasglocke („Sturz“ genannt) waren auch die in Flaschen gesetzten kleinen Volksaltäre Bestandteil der Wohnungen und dort haben sie häufig die volkstümlichen Hausaltäre oder den sogenannten Herrgottswinkel mitgestaltet. Das häufigste Thema dieser Artefakte war eine Szene aus dem Kreuzweg – Folter Jesu mit Folterwerkzeug. In der Fachliteratur bezeichnet man diese Szene als Golgota (nach der Hinrichtungsstätte Jesu Christi). Diese Golgota-Altäre haben geschickte Bastler in den Wintermonaten hergestellt. Entweder lieferten sie ihre Produkte direkt für mährische Haushalte oder auf die Märkte, wo sie dann als Geschenke oder Andenken verkauft wurden.

Im Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště befinden sich zehn Flaschen mit eingesetzten Szenegestaltungen der Folter Jesu Christi in unterschiedlichen Größen und unterschiedlicher Qualität. Zu den beträchtlich wertvollen gehören einige ältere Exemplare im Papier-Holz-Arrangement. Eine größere Fläche erlaubte den Herstellern, die Zierelemente um Intarsie und Polychromie zu erweitern und mit Papier zu arbeiten. Die Komponenten haben die Modellbauer selbst hergestellt und nicht selten bestätigen diese Erzeugnisse naive Schnitzkunst eines unbekanntenen Volkskünstlers.

NOVÉ PŘÍRŮSTKY VE SBÍRKÁCH SLOVÁCKÉHO MUZEA – RUČNÍ VÝROBA TEXTILNÍHO KVÍTÍ

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Vonice, voničky, věnečky stále představují specifickou ozdobu, která má v tradičním a také civilním oblečení dodnes své uplatnění v mnoha funkcích. Doklady těchto výjimečných, často i pomjívových obřadních oděvních doplňků vyráběly dříve firmy, které jsou dnes zapomenuty. Jednou z nich a také jejími výrobky, které se dostaly do sbírek Slováckého muzea, se zabývá tato studie.

Obřadní a sváteční zdobné doplňky, vyráběné z umělého kvítí a uplatňované na tradičním i civilním oděvu, upozorňují na funkci a znak svého nositele, např. na svobodný stav mužů (mláďenců, odvedenců, družby, ženicha), dívek i žen (družiček, nevěsty). Voničkami se odlišovaly děti, mládež a skupiny lidí při konkrétní příležitosti, slavnosti či obřadu rodinného (např. první svatě přijímání, biřmování, plnoletost, primicie, odvody, svatba, pohřeb) i výročního charakteru (např. o Božím těle, o poutích).

V minulosti se v této významné obřadní krojové součástce snoubil znakový, věrský i dekorativní význam, dnes převládá jeho zdobnost a estetická funkce. Na jejich výrobě se v Uherském Hradišti v první polovině 20. století významně podílela firma Jana Perutky, ale existence podniku a tato specifická výrobní specializace je dnes v Uherském Hradišti zapomenuta.

Podstatné informace o firmách a dílnách zabývajících se tímto sortimentem poskytly živnostenské rejstříky fondu Archivu města Uherské Hradiště a Okresního úřadu Uherského Hradiště. Mezi svobodnými a řemeslnými živnostmi se podařilo nalézt informace o vydání živnostenského listu Heleně Klimeschové (*1877) k provozování *živnosti modistské s prodejem umělých květin* v Uherském Hradišti, která zde prosperovala v letech 1898 až 1925. Josefa Vyslouzilová žádala o vydání živnostenského listu k provozování *živnosti květinářské totiž vyrábění a prodej květin strojených* v domě čp. 68 v ulici Sloupského 8. října 1893, v roce 1911 požádala o doplnění živnostenského listu Beata Soldánová příslušné do Uh. Hradiště (*1850, Jalubí), s tím, že *je oprávněna také při odvodech na venkově prodávat květiny, které sama vyrábí*. Živnostenské povolení jí bylo v roce 1905 uděleno k *prodeji poutního zboží, růženců, obrázků, sošek, modlitebních knížek a květin na výročních trzích, poutích a kostelních slavnostech a při odvodech v Uh. Hradišti i na venkově*. Živnost složila v roce 1914.

V letech 1907–1909 fungovalo v domě čp. 134 v Uherském Hradišti živnost Anny Hráské (*1883, Moravská Ostrava, příslušná do Kolína), *provozování obchodu umělými květinami a náhrobními věnci*. V roce 1910 získala povolení *k prodeji umělých květin na týdenních a výročních trzích v Uh. Hradišti* Anežka Petrojová (*1867, Březová), bydlící v Uherském Hradišti v domě čp. 44. Živnost složila v roce 1913.

Živnostenské rejstříky poskytly hledané informace o Marii Nevařilové (*3. 8. 1885, Tučín, okres Přerov), *provdané Perutkové, které byl živnostenský list udělen na výrobu umělých květin se stanovištěm živnosti na Komenského náměstí v Uherském Hradišti v domě čp. 147 v roce 1909*. Marie Nevařilová pocházela z malé hanácké obce, z Tučina na Přerovsku. Jako mladé děvče odešla na severní Moravu na Opavsko, kde se starala o výchovu dětí a naučila se zhotovovat drobné umělé krámské kvítí. Další životní cesty M. Nevařilové se nepodařilo zjistit, až s datem 8. 3. 1909 je v uherskohradištském archivním fondu zaznamenán u jména Marie Nevařilové (*1885) *prodej hotových rakví, svíček, mydla, náhrobních věnců a všech potřebných potřeb, v Uherském Hradišti, Komenského nám. 147*.

Uherské Hradiště, Komen-
ského (dnešní Masarykovo)
náměstí, pohled na řadu
domů, lemující jižní stranu
náměstí, kde od roku
1909–1950 působila firma
J. Perutka: *J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců, Uh. Hradiště, 1905.*

Uherské Hradiště, nám.
K. Gottwalda (dnešní Ma-
sarykovo), pohled na řadu
domů čp. 12–15, lemující
jižní stranu náměstí, kde
působila firma J. Perutka:
J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců, Uh. Hradiště. Dnes se v těchto místech nachází Pošta, 1955.

Uherské Hradiště, Masary-
kovo náměstí, na jižní straně
(uprostřed vpravo) firma
J. Perutka: *Pohřební ústav a výroba a prodej umělých květin, 1930.*

Dne 13. března 1913 se Marie Nevařilová provdala za Jana Perutku (25. 11. 1884–24. 4. 1928, psáno někde i Peroutka). 15. 3. 1913 byla tato živnost spojena s živností manžela Jana Perutky, který provozoval pohřebnictví na čp. 14 v Uherském Hradišti. Jeho živnost se týkala prodeje *rakví kovových a dřevěných, všech pohřebních potřeb a svící a devotonií* v Uherském Hradišti na čp. 12/13.

Dalším významným datem v rozvoji firmy patřil 1. červenec 1911, kdy si Marie Perutková otevřela ještě filiálku v Uherském Brodě, v Komenského ulici čp. 113. Názvy jejich živností byly většinou označovány jménem a druhem provozované živnosti, např. *Jan Perutka – výroba a prodej umělých květin nebo Marie Perutková – květinářský závod*. V tisku *Zájmy Slovače* (8. 8. 1924) se např. dočteme, že: *...se doporučuje pohřební ústav Charitas v Uherském Hradišti, Masarykovo nám. čp. 14, tel. 141 k opatření veškerých pohřbů, jakož i ku převážení tělesných pozůstatků...* Od roku 1929 se firma stala jediným větším provozovatelem této živnosti v regionu. *Živnost květinářství – výroba a prodej* byla složena dne 31. 12. 1948.

Vedle živnosti Perutkových fungovala v letech 1934–1944 také živnost vztahující se na *prodej umělých kytic ve stánku před budovou městské reduty Františka Machálka* (*1878, Kunovice) z Uh. Hradiště, Kollárova tř. 477 a v letech 1946–1949 pak živnost na výrobu umělých květin se stanovištěm v Uherském Hradišti čp. 263 Anny Dittrichové (*1906, Ivančice).

Poslední oficiální výrobu umělých květin provozovala v letech 1948–1950 v Uherském Hradišti na čp. 14 dcera majitelky – Marie Jilíková, rozená Perutková (8. 9. 1913–30. 4. 2006). Poté byla její živnost v souvislosti s likvidací soukromého podnikání a jejich začleňováním do nově vznikajících komunálních podniků v padesátých letech 20. století *dána do klidu*. Výrobou drobného kvítí se na Uherskohradištsku v druhé polovině 20. století podomácky zabývala Marie Hejdomáková ze Zlechova, po jejím úmrtí převzala tuto živnost dcera Marie Skrežinová, která v roce 2008 převzala za svou práci z rukou ministra kultury České republiky ministerský titul *Nositel tradice lidových řemesel*. Zůstala dnes na Uherskohradištsku jediným řemeslníkem tohoto druhu.

V roce 2007 nabídla Zdena Hořavová Slovákemmu muzeu v Uh. Hradišti k odprodeji vybavení dílny na výrobu umělého tzv. krámského kvítí. Drobné pracovní nářadí a nástroje zůstaly po roce 1950 uloženy v malé zahradní budově v ulici B. Němcové v Uh. Hradišti, kam se obvykle ukládalo vše,

Firma Perutka a Paška, spolumajitelé firmy, Uh. Hradiště, Mariánské nám. čp. 127, kolem roku 1940.

Majitelka firmy Marie Perutková se synem Janem Perutkou, dcerou Zdenkou, provdanou Kozderkovou a Marií, provdanou Jilíkovou. Uh. Hradiště, kolem roku 1948.

co již přestalo v domácnosti sloužit. V Uherském Hradišti učinily své povodně v roce 1997, které nechtěným způsobem „vyklidily“ sklepní prostory a suterény, v nichž se nefunkční, zastaralé, nepotřebné či nemoderní předměty dřívějšího každodenního využití uskladňovaly. Prostor malého zahradního domku nikoho netížil, a proto majitelka až po deseti letech spolu s odbornými pracovníci muzea zjistily, co se v tomto prostoru ukrývá. Překvapení bylo na její i naší straně, neboť jsme se doposud s podobnými pracovními nástroji nesetkaly. Společné vyklízení skladiště postupně odhalilo zajímavý soubor náradí a nástrojů, ze kterého se podařilo dát dohromady alespoň malou část vybavení firmy, která pracovala pod názvem *J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců, Uh. Hradiště*. Půda domu poskytla krabice s barvivý, speciálními archy papíru, malé vzorníky textilií na vysekávání kvítků a lístků i kusy vosku, další prostory domu pak originálně upravená plata či proložky s množstvím jednotlivých druhů listů, kvítků, vonic, voniček a věnečků, které sloužily zákazníkům jako reklamní a nabídkové vzorníky. O dílně zmíněné firmy se nepodařilo od majitelky získat další informace, snad jen tolik, že to byla rodinná firma, která si v Uherském Hradišti dobře vedla.

Duplikátor, nádoba na rozpouštění vosku ve vodní lázni.

Početný soubor vybavení dílny Firmy *J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců, Uh. Hradiště* zapsaný ve sbírkách Slováckého muzea tvoří přes devět stovek sbírkových předmětů. K neobvyklým patří duplikátor. Jedná se o kovovou nádobu na rozpouštění vosku ve vodní lázni, která je tvořena kvádrovou plechovou skříňkou s funkcí vodní lázně, v níž stála voda, a ve které byla ponořena dna dvou válcových nádob s voskem. Do roztopeného vosku se ponořovaly textilní a papírové květinové a listové polotovary, které tímto procesem získávaly zajímavý povrch, a především zajišťovaly delší životnosti kvítí.

Soubor obsahuje 85 typů raznic na vyrážení květů a lístků, 43 druhů kuflírovačů – háčků, špic, rýhovačů. Raznice o délce 15 až 30 cm jsou zhotovené z kovové kulaté hlavice uchytené v objímce, s dřevěnou zaoblenou soustružovanou úchytkou, mají nejrůznější tvar, podle toho ke zhotovování jakého květu či listu sloužily – např. k vyrážení různých velikostí

středových lístků růže, kopretiny, půlkvětu, květu s pěti lístky, v podobě malého stromečku s lístky, v podobě lístku se stopkou, v podobě trojlístku, čtyřlístku, hvězdice, srdíček, kapky, větších listů s členitým okrajem, s okraji hladkými, ostrými, vroubkovými. Většina raznic má výrobní značku, např. FS, S 72, 773, č. VI, VIII, X, XIV, XVI, 35, 36, 37, 38 a další. Kuflírovače sloužily při výrobě umělých květin k vytlačení drobných kvítků, např. pomněnek, konvalinek, sasaneček. Jejich tvar je podobný raznicím, také jsou zhotovené z kovu ve tvaru kuličky na konci kulatiny, zapuštěné do dřeva soustružované válcovité ručky s kovovou objímkou. Kuflírovače se při výrobě kvítí nahřívají nad plamenem. Mírně upravené kuflírovače představují menší rýhovače (cca 10–15 cm), které sloužily nejčastěji k výrobě papírových parafinových květin na rýhování drobných kvítků. Všechny typy tvoří kovová drážka s rýhou uprostřed, která je vsazena do jednoduché ručně ze dřeva řezané válcovité rukojeti. Rýhovače mají různé tvary – např. v podobě esovitě prohnutého háčku, masivnějšího rovného, zakřiveného či zešíkmeného háčku.

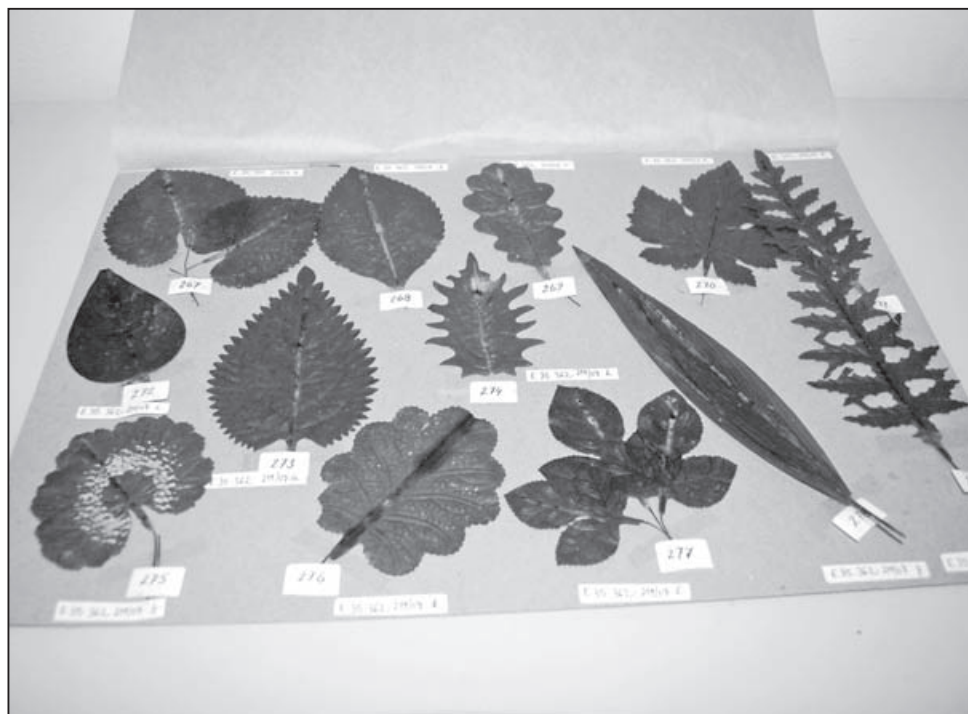
Součástí zlomku výbavy dílny byl i malý elektrický ohříváč vosku, sešivačka se zásobníkem sponek, rýsovače k připevnění na pracovní plochu, sloužící k rýsování materiálu k výrobě ozdobných kvítků, několik železných, bronzových či hliníkových formiček na výrobu květu trojlístku, řapíku, hvězdice, květu. Tvoří je dvě poloviny, z nichž jedna má plasticky rostlinný tvar a druhá vyhloubený, v němž se po vložení materiálu do formy vytvaruje, vylišuje požadovaný tvar.

Stěžejní část souboru firmy J. Perutky tvoří více jak sto vzorníků kytek, 64 druhů umělých květů jako vzorníky pohřebních květin (chryzantémy, kaliny), 240 druhů kvítků, více než 100 typů malých věnečků pro děvčátka a dívky k obřadnímu oblečení o Božím těle, k prvnímu svatému přijímání, biřmování, pro svatební družičky, asi 70 druhů svatebních věnců a věnečků pro nevěsty, přes 150 kusů vonic a voniček k rodinným i výročním obřadním příležitostem (ženichovské, družbovské, pro svatebčany, odvedenecké a další).

Vzorníky obsahují i nabídku různých typů, velikostí a barev pohřebního kvítí, především se jedná o chryzantémy číré barvy, s barevnými středy, celobarevné, s rovnými i stáčenými okvětními lístky, vzorníky zelených lístků z povoskovaného parafinového papíru (zelené

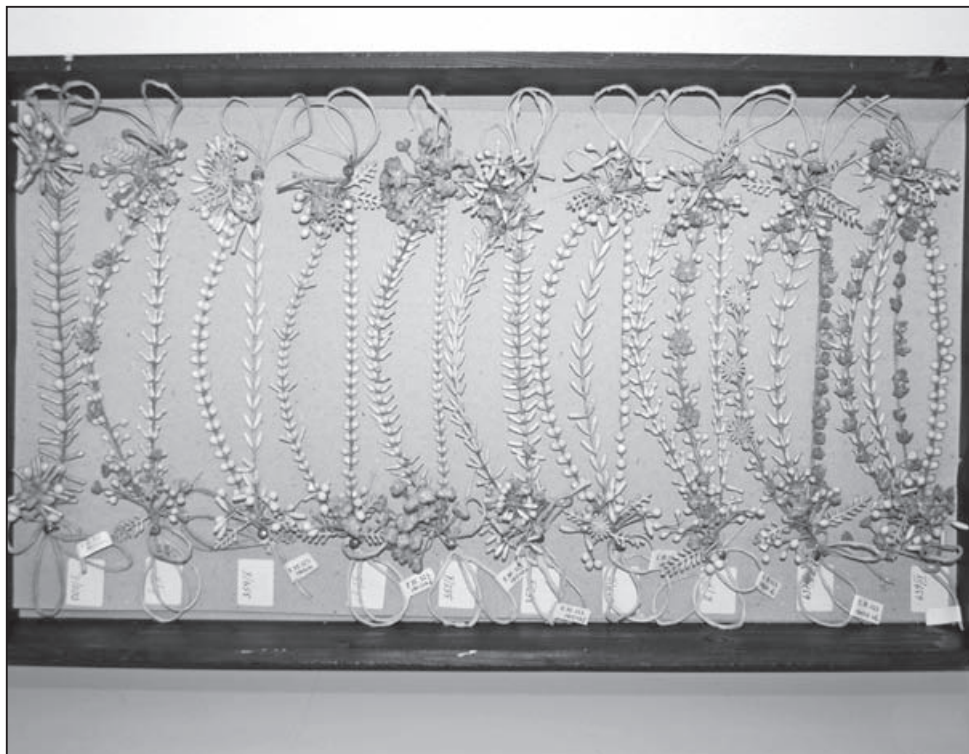
Vzorník voniček firmy J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců.

Výběr z nabídky zeleného listí firmy J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců.

Vzorník svatebních věnečků firmy J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců.

Vzorník svatebních věnečků firmy J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců.

listy růží, břečťanu, sasanky, vinné révy, astry, šťovíku, kopretiny, jitrocele, kopřivy, fialky, blatouchu, svlačce, kapradiny, listy stromů lípy, javoru, dubu, buku, kaštanu, ovocných stromů – jabloně, třešně a jiné. Listy jsou v odpovídajících tónech zeleně, některé druhy v nabídce jsou zdobeny stříbrným žebrováním, barevnými skvrnami, žháním a dalšími technikami. Všechn sortiment firmy je adjustován na reklamních nabídkových platech.

Adjustace zboží, stav uchovaného materiálu, evidenční nabídkové číslo u každého předmětu včetně ceny svědčí o preciznosti a důslednosti majitelů obchodu. Pokud zástupci firmy vyjžděli mimo firmu, nabídkový sortiment ukládali do cestovních přepravních zavazadel. Součástí muzejní sbírky se stal i přepravní kufr, menší o rozměrech 70 x 40 x 30 cm k uložení tří plat s umělými květinami, potažený černým plátnem s koženými pásky a velký přepravní kufr ve tvaru bedny o velikosti 100 x 50 x 130 cm, do které se vešlo i deset dřevěných nabídkových plat se vzorníky květí.

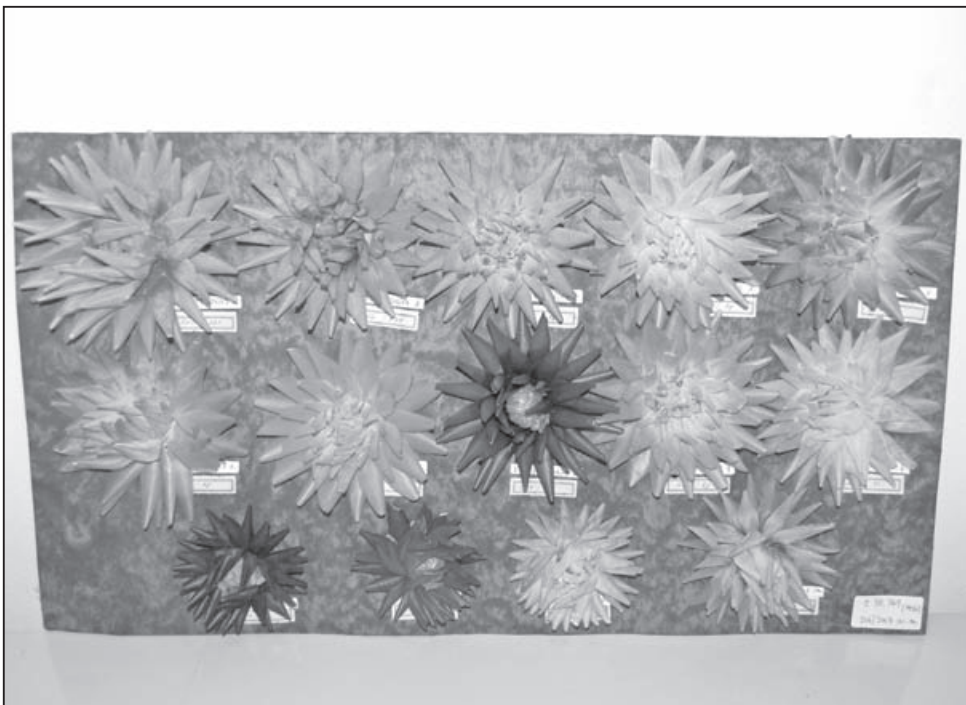
Jan Perutka byl nejen vynikající obchodník, ale také archivář. V rodinném archivu Drahomíry Perutkové (*11. 10. 1919) se podařilo najít několik důležitých zápisů, z nich některé poskytla k publikování: *...Bydleli jsme na hlavním náměstí v domě číslo 14. Rodiče jej koupili v roce 1916 a já i o dva roky mladší sestra Zdenka jsme se tam i narodili. Bylo nás pět dětí, tatínek, maminka a stařenka, tak jsme tenkrát říkali tatínkově mamince. Dům byl velký a skládal se ze tří budov. První byla směřována do náměstí, druhou nechali rodiče přistavit do dvora a třetí vedla do Hradební ulice naproti pivovaru. Měli jsme šťastné dětství, které bylo plné lásky, péče a starostlivosti obou rodičů, které však nemělo dlouhé trvání...* Jan Perutka v roce 1928 zemřel ve věku 44 let a jeho syn Jan k tomu poznamenává: *...s tatínkem odešla i rodinná pohoda...* Pro rodinu a živnost nastaly starosti, které zvýraznila také celosvětová hospodářská krize, která přinesla nezaměstnanost a těžké živobytí.

Nabídka mládeneckých a odvedeneckých vonic firmy *J. Perutka*, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců.

Vzorník barevného papírového kvítí firmy *J. Perutka*, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců.

Vzorník kvítí pro náhrobní věnce firmy J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců.

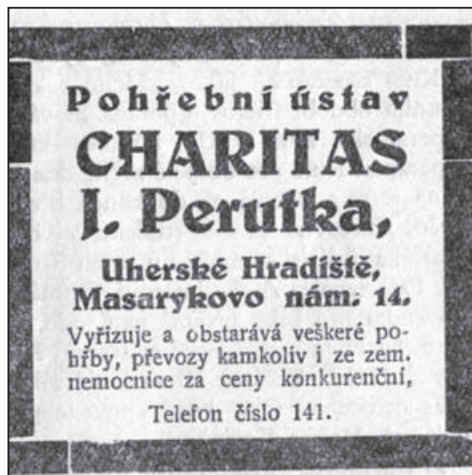

Jednotlivé komponenty pro výrobu kvítí – drátky, blizny, pestíky.

Drahomíra Perutková (*11. 10. 1919), snacha Jana Perutky. Uh. Hradiště, 2011.

s kouskem másla, aby mu odprahlo. Jeho nelehké pracovní zařazení, strádání za 1. světové války, život v zákopech a kruté zimy přivodily otci kloubové onemocnění, k němuž se přidružila srdeční choroba *Angina pectoris*, vedly k dlouhodobému léčení. Nakonec J. Perutka musel svou práci opustit a snažil se najít své místo v domácí živnosti. Situace byla velmi tíživá. Léta nezaměstnanosti se projevila ve všech sférách života. ...Lidé kupovali jen to nejnnutnější. Kdo by si koupil kytičku z umělých květin, když nebylo ani na chléb. A to ještě po tatínkově smrti se k nám přistěhovala maminkina sestra, tetička Františka se dvěma syny Bohuslavem a Jaroslavem a dcerou Marií. Dařilo se jim velmi špatně, a tak se jich maminka ujala. Tetička se chopila vaření a obstarávala domácí práce, Bohuslav pracoval ve firmě jako účetní. Jaroslav se zařadil do pracovního procesu, působil nejen jako řidič, ale brzy se v květinářské dílně naučil, co bylo třeba. Marie se vyučila květinářkou a stala se dobrou odbornicí. Svůj cit a talent uplatňovala především při vázání kytic a věnců. Ani firmu Perutkových neobešla všeobecná hospodářská krize, která i zde postupně odčerpávala rodinné úspory a stále častěji bylo třeba zajišťovat úvěr v peněžních ústavech.“

Reklama Firmy Pohřební ústav CHARITAS J. Perutka, Uherské Hradiště, kolem roku 1915.

Podstatné informace o firmě poskytla Drahomíra Perutková (*11. 10. 1919) a její dcera MUDr. Drahomíra Machová (*13. 8. 1946) z Uherského Hradiště: „Manželovi rodiče měli živnost – výrobu umělých květin. Maminka byla vyučenou květinářkou a tatínek se vyučil ve mlýně. Jako mlynářský dělník měl těžký život, především v mládí, kdy jeho práce spočívala v čištění vodních náhonů, kdy se často pohyboval ve studené vodě, a v mlýnicích plných prachu, tehdy bez vzduchotechniky. Stařenka často vyprávěla, že když se tatínek vracel z práce, nemohl dýchat. proto mu obvykle vařila hrnek teplého mléka

Reklama firmy J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců, kolem roku 1920.

Po smrti majitele firmy Jana Perutky (25. 11. 1884–24. 4. 1928) se automaticky počítalo s tím, že jej jeho děti ve firmě brzy nahradí. Nejstarší syn Vladislav Perutka (31. 3. 1911–5. 5. 1945) byl v té době už zaměstnán u firmy Baťa ve Zlíně, dcera Marie Perutková, provdaná Jilíková (8. 9. 1913–30. 4. 2006) pracovala v advokátní kanceláři v Bratislavě, syn Evžen Perutka (16. 4. 1915–27. 11. 1942) absolvoval učební obor drogistů v České Třebové a dcera Zdenka Perutková, provdaná Kozderková (12. 6. 1919–20. 7. 2005) navštěvovala v té době 2. třídu měšťanské školy v Uh. Hradišti. Syn Jan Perutka (11. 4. 1917–16. 6. 1987) měl v té době 11 let a byl studentem státního reálného gymnázia, ale po absolvování 4. ročníku musel nastoupit do učení v Přerově, aby byl co nejdříve prospěšný matce a rodině vlastním finančním přínosem.

Na matčino přání, kterou práce příliš zatěžovala, se Jan vrátil a brzy zjistil, kolik usilovné práce vyžaduje fungování a dobrý chod živnosti. Byl to právě Jan Perutka mladší, kterému se podařilo po letech nejhorší krize posunout firmu *J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců, Uh. Hradiště* k zisku, čemuž napomohl i nový zájem široké veřejnosti o lidovou výrobu. Jan se rozhodl, že kromě umělých květin zařadí do sortimentu podniku doplňkové zboží, které by nejen upozornilo na stávající výrobu, ale našlo si další zákazníky. Jako nejvhodnější se mu jevil zařadit do výroby jednoduché hračky. Janovi se podařilo zkonstruovat v té době velmi oblíbený kaleidoskop, který sice nepatřil k objevu něčeho nového, ale kvalita, kvantita a tím i výhodná cena byly rozhodující.

Jan vsadil i na design hračky, proto byl důležitý i návrh nálepek na obaly kaleidoskopů, které se vydařily. Významnou úlohu v rozvoji lidové umělecké výroby sehrávalo v této době družstvo Slovácké lidové umění moravské (SLUM) se sídlem v Uherském Hradišti, na jejímž založení se Jan osobně angažoval. Lidoví výrobci sdružení v družstevních podnicích tohoto typu jednak hledali pomoc pro dobrý odbyt svého zboží, ale i poradenství, které mohlo díky kvalifikovanému vedení přispívat ke zkvalitňování jejich práce. Tak mohl i Jan Perutka prosazovat touto formou zboží vlastní firmy.

Družstvo SLUM vykupovalo od lidových tvůrců a výtvarníků výšivky, ale též textilní výrobky, dámské oděvní součástky, inspirované motivy lidového umění (především halenky s vyšívanými ornamenty), dřevěné zboží – např. malované hračky, různé řezbářské výrobky, vyřezávané kazety, dózy, keramické zboží všeho druhu a další. Při ustavení družstva SLUM v roce 1937 byl Jan Perutka zvolen předsedou dozorčí rady. Bezprostřední kontakt s vedením družstva a především s jeho ředitelem nabízely výhodnou spolupráci, která pomohla distribuovat daleko do kraje nejen hračky, ale i pestrý sortiment z umělého kvítí – vonice, voničky, věnečky, věnce i smuteční zboží.

Protože firma *J. Perutka, výroba a vývoz umělých květin, listů a náhrobních věnců, Uh. Hradiště* začala prosperovat, oslovil záhy Jan Perutka bratry Vladislava a Evžena, aby se vrátili domů a byli nápomocni při rozvoji vlastní firmy. Firma prosperovala, optimálnímu stavu přispívala i rodinná situace, kdy se celá rodina po dlouhé době sešla pod jednou střechou, aby jejich pomoc byla pro-

Lisovací stroj na presování drobných kvítků.

spěšná všem. V roce 1940 se domů vrátila i sestra Zdenka. V té době měla firma asi padesát zaměstnanců a v období před druhou světovou válkou zaznamenala firma největšího rozmachu. Firma *Marie Perutková – květinářský závod* zaměstnávala v té době například Antonii Grebeníčkovou s dětmi a Marii Burdovou ze Starého Města, rodinu Lapčíkovu z Kněžpole, Marii Kapitánovou ze Zlechova, členy rodiny Šlerkovy z Kunovic, Kateřinu Křápkovou z Ostrožské Nové Vsi, rodinu Bednaříkovu z Uherského Hradiště. Zaměstnancem pohřebního ústavu, který k firmě patřil, byl Eduard Doležal z Uh. Hradiště.

Do technologického procesu hotovení textilního kvítí byla zapojená celá rodina, přízeň i známí rodiny Perutkových. Ve firmě panovala vždy pracovní atmosféra naplněná pozitivním ovzduším, neboť paní majitelka oplývala vstřícností a pohostinstvím, vždy si dokázala udělat čas pro každého a vyslechnout jejich problémy, poradit a povzbudit. Tým pracovníků měl rozděleny jednotlivé fáze pracovního postupu od přípravy látek a speciálních papírových archů, z nichž se drobné kvítky a lístky vyráběly.

Zástupci firmy *Marie Perutková – květinářský závod* se museli dobře orientovat v terénu a sortiment, který se dle přání kompletoval, byl tak široký, že si v něm vybrali nákupčí z širokého okolí. Jak vypadala barvířská dílna, případně barvířské nádoby, se již asi dnes nepodaří zjistit, že se zde však barvilo, je samozřejmostí, dokládají to balíky nejrůznějších barviv i početné vzorníky firemního sortimentu.

Mezi malým množstvím dochovaných písemných materiálů se nacházejí zlepšovací náčrty a nákresy technických pomůcek, lisovacích a presovacích strojů, díky kterým se vysekávaly vybrané polotovary kvítků a lístků všech druhů a velikostí. Ty se poté vkládaly do nejrůznějších mosazných formiček a umísťovaly do teplého nebo studeného lisovacího zařízení, v nichž dílčí komponenty kvítků a okvěti získávaly tlakem i zahříváním požadovaný tvar konkrétní květiny nebo rostliny. K plasticitě kvítků sloužily také kuflirovače, speciální želízka, mosazné nástroje s úchytkami, které se nahřívaly na ohněm. Díky svému tvaru také zajišťovaly potřebný tvar lístků květů. Lístičky, které již prošly presovacím a fuflírovacím procesem, pak především dívky citlivě navlékaly na připravené drátky, které byly rovněž chystány jako polotovary s odpovídající barevností středů květů, blizny, pestíku v květech rostlin. Dalším zaměstnancům firmy náleželo obalování drátků (lodyh) kvítků a závěrečná kompletace do kytiček nebo větviček, které sloužily jako jednotlivé komponenty pro finální podobu voniček, vonic, věnečků, věnců nebo práv, respektujících danou lokalitu či region.

Současná akviziční koncepce etnografického oddělení je v dnešní době cíleně orientována především na doplňování stávajícího fondu z lokalit, které jsou méně zastoupeny nebo jsou ve sbírkách postrádané. O to cennější jsou pak případy, kdy jsou muzeu nabídnuty soubory doposud nezastoupených předmětů. Sem můžeme zařadit i doklady prezentující práci dnes zapomenuté dílny v Uherském Hradišti, která se specializovala na výrobu umělých květů.

Kvítky provázelo a stále provází člověka po celý jeho život. Sortiment, který představují umělé květy, tzv. *krámské kvítí*, vytvářené poctivou titěrnou řemeslnou prací a lidským umem a citem dokázaly po generace sloužit při všech významných okamžicích lidského bytí. Zdobily se jimi svíce při křtu dítěte i svíčky k prvnímu svatému přijímání, upraveny v kytičky představovaly znakové ozdoby na klobouky a klopy oděvu mužské populace v přelomových okamžicích průběhu života. Ve specifické umně seskládané formě do věnečků, korunky, věnce, čepení či pentlení na hlavě družiček, družic a nevěsty se staly neodmyslitelnou výzdobou ženské hlavy od dětství k dospělosti, která dotvářela slavnostnost či obřadnost daného okamžiku. Konečně umělé květiny provázely a doprovázejí člověka na jeho poslední cestě ve formě pohřebních věnců. Sortiment umělého kvítí nebyl a není dodnes spojen pouze s tradičním lidovým oděvem, ale je soustavně a v mnoha podobách uplatňován v konfekčním civilním oděvu a jeho výzdobě.

Vzhledem k tomu, že se v současné době s podobnými firmami na území našeho regionu nesetkáme, zajímala nás sonda v archivních materiálech, díky níž se podařilo získat základní údaje o historii této specifické výroby.

V depozitářích etnografického oddělení je doposud uloženo 88 kusů věnečků, věnců, pentlení a čepení z umělého kvítí jako obřadních doplňků k ženskému oděvu pro družičky a nevěsty, 60 kusů mužských vonic a voniček, mezi nimiž jsou stárkovská péra, ženichovské vonice na klobouky a klopy, vonice staršího a mladšího družby, vonice k biřmování, mládeňské voničky, vonice odvedenecké či rekrutské. Navíc fond uchovává 92 klobouků ze všech koutů Slovácka, z nich 37 kusů je zdobeno kvítkem, kytkou, voničkou, vonicí apod.

Doplňky dětského oděvu představují dívčí věnečky k prvnímu svatému přijímání a tzv. *božítělové*, chlapecké klobouky a beraničky zdobené malými kytičkami a voničkami zmíněného druhu. Také ve stálé národopisné expozici Slovácko v hlavní budově muzea napočítáme na 30 ks artefaktů tohoto charakteru.

Nový početný přírůstek do sbírky etnografického oddělení je nejen unikátním dokladem pestrosti druhů vyráběného kvítí a listí jedné prosperující uherskohradištské dílny *Jan Perutka – výroba a prodej umělých květin nebo Marie Perutková – květinářský závod*. Soubor dokumentuje celou vývojovou řadu různých druhů sortimentu z krámského kvítí a ukázky kompletního zboží pro jednotlivé lokality. Význam sbírky lze spatřit i v jejím využití jako podnětného materiálu a vzorů pro výrobu umělého kvítí v budoucnu.

Prameny:

Výpisy ze živnostenských rejstříků z fondů AM UH III a OÚ UH a dobová reklama na květinářský závod Marie Perutkové.

AM UH III, inv. č. 115 – Živnostenský rejstřík města UH, sv. I z let 1896–1907: *oddíl A – Svobodné a řemeslné živnosti* (poř. č. 90, 379, 429).

AM UH III, inv. č. 116 – Živnostenský rejstřík města UH, sv. II z let 1907–1919: *oddíl A/a – Svobodné živnosti* (poř. č. 63), *oddíl A/b – řemeslnické živnosti* (poř. č. 23).

AM UH III, inv. č. 558 – prodej papíru, pohlednic, umělých květin, knih a hudebnin 1893–1926 (spisy: čj. 4385, čj. 520).

OÚ UH, inv. č. 52 – Živnostenský rejstřík města UH z let 1928–1952: *oddíl A – Svobodné živnosti* (poř. č. 178), *oddíl B – Řemeslné živnosti* (poř. č. 303, poř. č. 318)

Chytilův úplný adresář Moravy a Slezska, sv. I., část 1, Morava 1924. Nákladem Aloise Chytila, Praha-Smíchov 1946; str. 870: *jako výrobce květin umělých je zde uveden Jan Perutka, prokurista Marie Perutkové*.

*PhDr. Romana H a b a r t o v á (n. 1964) je odborná pracovnice a kurátorka sbírek Slovák-
kého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se zabývá výzkumem a studiem
obyčejové tradice, lidového oděvu, výtvarné kultury a tradičních řemesel. Zájmově se orientuje
na taneční a hudební folkloristiku, dětský folklor. Od roku 2009 zastává funkci vedoucí etno-
grafického oddělení Slovák-
kého muzea.*

New Aquisitions in the collections of Moravian Slovak Museum – Hand Made Textile Flowers

Abstract

Moravian Slovak Museum managed to obtain a large collection of costume accessories – poises, wreaths, respective floral decorations, but also working tools and equipment of the specialized workshop of the company *J. Perutka – manufacture of artificial flowers, leaves and tomb wreaths, Uherské Hradiště*.

At present we can read about the manufacture of artificial flowers mainly in trade registers in the collections of the archives. Among manufacturing trades mentioned in the municipal Archive of Uherské Hradiště and that of District Office in Uherské Hradiště we can find for example information about the issuing of business license for *fashion trade together with the sale of artificial flowers* in Uherské Hradiště for Helena Klimeschová (b. 1877), working in Uherské Hradiště within the years 1898–1925. On October 8, 1893 Josefa Vysloužilová applied for the issue of business licence *for manufacture and sale of artificial flowers* in the house number 68 in Sloupského street and in 1911 Beata Soldánová applied for a supplement to her license to be entitled *to sell hand made artificial flowers on the occasion of recruitments in the country*. In 1905 a business license was given to Beata Soldánová (b. 1850 in Jalubí) living in Uherské Hradiště *for sale of pilgrimage goods, prayer beads, pictures, sculptures, prayer books and flowers at annual markets, pilgrimages and church festivities and recruitments both in Uherské Hradiště and in the country*. She gave her business up in 1914. In the years 1907–1909 Anna Hráská (b. 1883 Moravská Ostrava, living in Kolín) ran her business with artificial flowers and tomb wreaths in the house number 134 in Uherské Hradiště. In 1910 the license to sell artificial flowers on weekly and annual markets in Uherské Hradiště was given to Anežka Petrojová (b. 1867 Březová) living in Uherské Hradiště number 44. She gave her business up in 1913.

The trade registers also reveal that Marie Neškvařilová (later married Perutková) was given a business license to produce hand made artificial flowers in the house number 147. Later on, the business was joined with her husband's business (Jan Perutka or Peroutka) who was an undertaker in the house number 14 in Uherské Hradiště. He had a license *to sell metal and wooden coffins, all funeral implements and candles, devotional articles* in Uherské Hradiště in the house number 12/13. In 1911 Marie Perutková opened a branch store in Uherský Brod in Komenský street number 113. The names of their business usually corresponded with the the names of their business activities, for example *Jan Perutka – manufacture and sale of artificial flowers* or *Marie Perutková – floral factory*. Since 1929 Marie Perutková became the only keeper of the business (Jan Perutka died in 1928). The business – manufacture and sale – was given up in 1948.

Besides Perutka's businesses there was also František Machálek's (b. 1878 in Kunovice) business dealing with *the sale of artificial flowers in the stand in front of the building of the ridotto* in Kollárova street 477 and in the years 1946–1949 Anna Ditrichová's (b. 1906 in Ivančice) business for manufacture of artificial flowers in Uherské Hradiště number 263.

After the WW II in the years 1948–1950 the last person who ran the business of manufacture of artificial flowers was Marie Jíliková in Uherské Hradiště number 14 until her business "*was put into quiet*" as a consequence of liquidation of small businesses and emergence of communal enterprises in the 50s of 20th century. At present artificial flowers are made by Marie Skrežinová from Zlechov.

Our article outlines a large collection of equipment of the workshop of *F. Perutka Company – manufacture and export of artificial flowers, leaves, tomb wreaths, Uherské Hradiště*. The collection of objects from Perutka company (900 pieces in total) includes,

for example, a very interesting hot water duplicator, which is a kettle in which waxes were melted in hot water in two cylindrical containers. There are 85 types of stamping dies in the collection for stamping of flowers, leaves, 43 types of hooks, spikes and spike trenchers, more than 100 flower samplers, 64 artificial flowers serving as samples of funeral flowers, 240 types of flowers, more than 100 little wreaths, over 150 pieces of posies, about 70 types of wedding wreaths. All the assortment is adjusted on advertising panels and a large suitcase for transport of the panels is also part of the collection.

Sammlungszuwachs im Museum der Mährischen Slowakei – handgemachte Textilblumen

Zusammenfassung

Dem Museum der Mährischen Slowakei ist es in den letzten Jahren gelungen, eine umfangreiche Sammlung von Trachtenaccessoires zu gewinnen. Sie enthält kleine und große Blumensträuße, Kränzchen, einzelne Pflanzenkomponenten, aber auch entsprechendes Werkzeug und Ausstattung, was aus der spezialisierten Werkstatt der Firma *J. Perutka, Fertigung und Lieferung von Kunstblumen, Blättern und Grabkränzen, Uherské Hradiště* stammt.

Über Fertigung und Verkauf von Kunstblumen berichten vor allem die Gewerberegister im Archivfonds. Der Archivfonds der Stadt Uherské Hradiště und der Archivfonds des Bezirksamts Uherské Hradiště bieten z. B. Auskünfte über die Erteilung des *Gewerbescheins für Gewerbetätigkeit als Modistin samt Verkauf von Kunstblumen* an Helena Klimeschová (geb. 1877), die von 1898 bis 1925 in Uherské Hradiště tätig war. Am 8. Oktober 1893 beantragte Josefa Vysloužilová den Gewerbeschein für *Gewerbetätigkeit als Kunstblumenherstellerin und -verkäuferin* im Haus Nr. 68 in der Sloupského-Straße; 1911 stellte Beata Soldánová ein Gesuch um einen Nachtrag zum Gewerbeschein zur *Berechtigung bei Musterungen auf dem Lande die selbstgefertigten Blumen zu verkaufen*. 1905 wurde der Gewerbeschein an Beata Soldánová (geb. 1850 in Jalubí), ansässig in Uherské Hradiště, erteilt. Ihre gewerbliche Tätigkeit bezog sich auf *Verkauf von Walfahrtswaren, Rosenkränze, Bilder, Statuetten, Gebetsbücher und Blumen anlässlich Jahrmärkte, Walfahrten, Kirchfeiern und Musterungen in Uherské Hradiště sowie auf dem Lande*. 1914 gab Beata Soldánová ihr Gewerbe auf. In den Jahren 1907–1909 betrieb Anna Hráská (nar. 1883 in Moravská Ostrava, heimatberechtigt in Kolín) das Gewerbe für Geschäft mit Kunstblumen und Grabkränzen im Haus Nr. 134 in Uherské Hradiště. 1910 erhielt Anežka Petrojová (geb. 1867 in Březová), wohnhaft in Uherské Hradiště, Nr. 44, das Gewerberecht zu Verkauf von Kunstblumen auf Wochen- und Jahrmärkten. 1913 gab sie ihr Gewerbe auf.

Die Gewerberegister verraten, dass 1909 an Marie Nevařilová, vermählt Perutková, der Gewerbeschein für Fertigung von Kunstblumen erteilt wurde. Der Gewerbesitz war in Uherské Hradiště, Nr. 147. Später wurde dieses Gewerbe mit dem Gewerbe ihres Mannes Jan Perutka (manchmal geschrieben auch Peroutka) zusammengelegt. Er leistete Bestattungsdienst in Uherské Hradiště, Nr. 12/13. Seine Gewerbetätigkeit war auf *Verkauf von Metall- und Holzsärgen, Bestattungsutensilien, Kerzen und Devotionalien* ausgerichtet. Im Jahre 1911 gründete Marie Perutková noch eine Niederlassung in Uherský Brod, Komenský-Straße Nr. 113. Die Firmenbenennung trug meistens den Namen des Gewerbetreibenden und die Gewerbeart wie z. B. *Jan Perutka – Herstellung und Verkauf von Kunstblumen* oder *Marie Perutková – Blumenbetrieb*. Ab 1929 trieb Marie Perutková das Gewerbe allein, ihr Mann starb am 24. 4. 1928. Das Blumengeschäft-Gewerbe wurde am 31. 12. 1948 aufgegeben.

Neben dem Gewerbe Perutkas gab es auch andere derartige: František Machálek (geb. 1878 in Kunovice) aus Uherské Hradiště, Kollárova-Straße 477, hatte das Gewerbeamt für *Verkauf von Kunstblumen im Stand vor dem städtischen Redoute-Gebäude* und Anna Dittrichová (geb. 1906 in Ivančice) hatte das Gewerbeamt für *Verkauf von Kunstblumen*, Standort Uherské Hradiště.

Nach dem zweiten Weltkrieg in den Jahren 1948–1950 fertigte Marie Jílková Kunstblumen als letzte in Uherské Hradiště (Nr. 14), bevor *ihr Gewerbe stillgelegt wurde*. Alle Gewerbe wurden nämlich aufgehoben und stattdessen entstanden in den fünfziger Jahren des 20. Jahrhunderts Kommunalbetriebe. Heute befasst sich mit der Fertigung von Kunstblumen Marie Skrežinová aus Zlechov.

Unser Artikel berichtet näher über eine reichhaltige Werkstattausrüstung der Firma *J. Perutka, Fertigung und Lieferung von Kunstblumen, Blättern und Grabkränzen*. Unter den insgesamt ca. 900 Gegenständen befindet sich ein interessanter Duplicator. Es handelt sich um ein Gefäß, das zum Schmelzen von Wachs im Wasserbad dient. In einem quaderförmigen Behälter ist Wasser, wo zwei Zylindergefäße mit Wachs eingelegt sind. Der Komplex enthält weiter 85 Stanz- und Prägwerkzeuge (zum Prägen von Blumen und Blättern), 43 Aufbereitungsinstrumente – Haken, Spitzen, Rillenzieher, mehr als hundert Blumenstraußmuster, 64 Begräbnisblumenmuster, 240 Blumenarten, über hundert kleine Kränzchen, über 150 Stück Zierblumen, etwa 70 Arten Hochzeitskränzchen. Das gesamte Firmensortiment ist auf Angebotsbrettern arrangiert; Bestandteil der Kollektion ist ein großer Frachtkoffer, in dem die Präsentierbretter bei Geschäftsreisen transportiert wurden.

TRADIČNÍ POTRAVINY A POKRMY NA SLOVÁCKU

(sonda do četnosti požívání tradičním pokrmů)

Jiří Mlček, Otakar Rop, Sylvie Marečková Gabrlíková, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Slovácko patří mezi nejvýraznější národopisné regiony naší republiky, včetně oblastí tradičního kulinářství. Je to kraj úrodných lánů a bohatých vesnic – často nazýván Zahradou Moravy, kde se stále traduje příprava specifických s tradicí souvisejících pokrmů.

Slovácko je oblastí s bohatými lidovými tradicemi, proto zhodnotit současný postoj lidí k lidové kultuře, tradičním pokrmům, zjistit jednotlivé názory na tyto pokrmy, co se týče jejich předností a nedostatků, byl náš prvořadý úkol. Dalšími jevy, kterými se náš výzkum zabýval, představovala četnost využívání těchto pokrmů v současné době, obliba restaurací s nabídkou tradičních českých jídel. Výzkum byl řešen formou dotazníku, který byl sestaven tak, aby bylo možno vyhodnotit názory respondentů na toto téma, vztah k tradičním potravinám, četnost přípravy těchto pokrmů v jejich domácnostech a aspekty při výběru těchto potravin. Celkový počet účastníků výzkumu činil 120 oslovených respondentů, jejichž věk nebyl nijak omezen. Průzkum byl prováděn na území České republiky, ve Zlínském kraji.

Vybrané otázky byly srovnávány s výsledky z výzkumu, které provádělo Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) ve dnech 19. – 26. května 2003 v rámci výzkumu *Naše společnost 2003* (Sociologický ústav AV ČR). Zúčastnilo se ho 1048 respondentů starších 15 let, a to rovněž na území České republiky. V jednotlivých odpovědích na dané otázky, zveřejněných v tomto výzkumu, nebylo zohledněno, zda šlo o respondenty žijící ve městě, na venkově, zda se jednalo o muže nebo ženy.

Zastoupení respondentů

Na dotazník týkající se tradičních potravin, pokrmů a aspektů při jejich výběru odpovídalo 120 respondentů. Z celkového počtu dotázaných bylo 51 mužů a 69 žen. 48 respondentů uvedlo, že bydlí ve městě a 72 na vesnici. V dotazníku sehrával roli věk respondentů, rozdělený do 4 věkových kategorií.

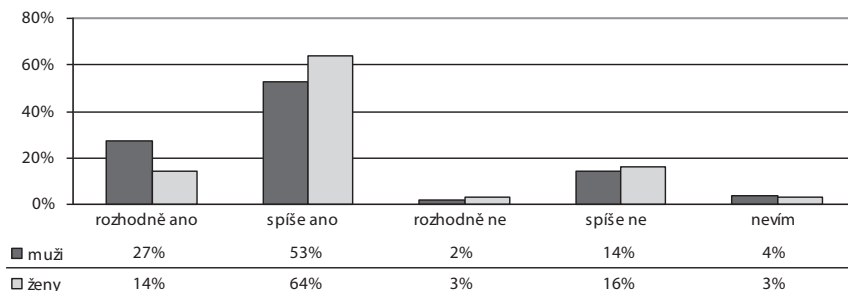
Tabulka 1. Věkové skupiny respondentů

Věk respondentů		
	muži	ženy
do 25 let	15	32
25–35 let	14	15
35–55 let	17	16
55 a více let	5	6
celkem	51	69

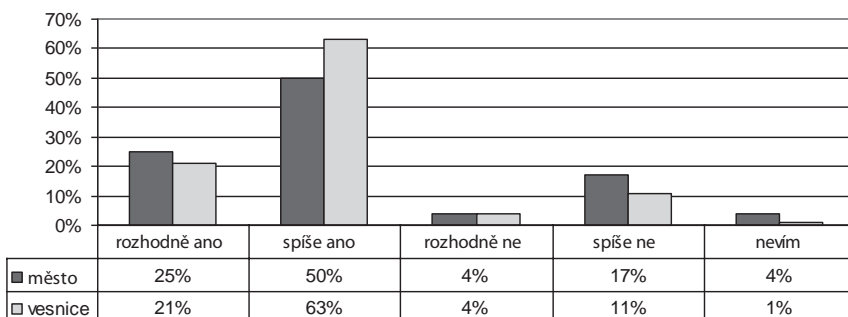
Důležitost dodržování tradic

V našem výzkumu jsme sledovali i důležitost dodržovaných tradic, neboť tento jev pak ovlivňoval přípravu tradičních jídel v jednotlivých domácnostech ve městě i na venkově.

Graf 1. Důležitost dodržování tradic (muži, ženy)

Graf 2. Důležitost dodržování tradic (město, vesnice)

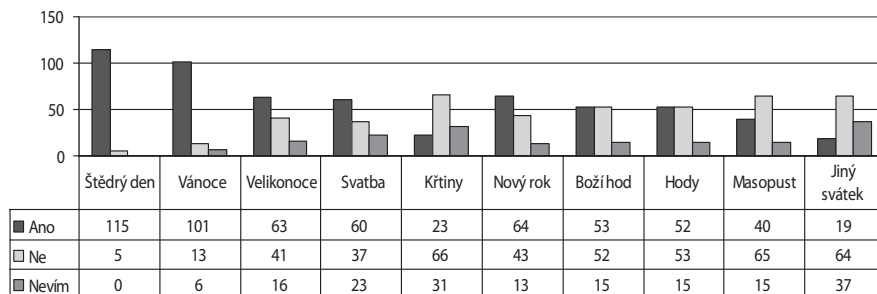

Z grafu č. 1 vyplývá, že pro převážnou většinu respondentů je dodržování tradic důležité, pro 41 mužů a 54 žen rozhodně ano nebo spíše ano, hrají tradice jistou roli v jejich životě. Ve výzkumu CVVM na tuto otázku odpovědělo 22 % respondentů, že je pro ně dodržování tradic rozhodně důležité a 44 % respondentů na tuto otázku odpovědělo spíše ano. Rozdíl je mezi respondenty žijícími ve městě a na vesnici, jak udává graf č. 2. Pokud srovnáme kladné odpovědi uvedené respondenty z města a vesnice, zjistíme, že kladně odpovědělo na tuto otázku o 8 % více respondentů žijících na vesnici.

Příprava a konzumace tradičních pokrmů v uvedené svátky

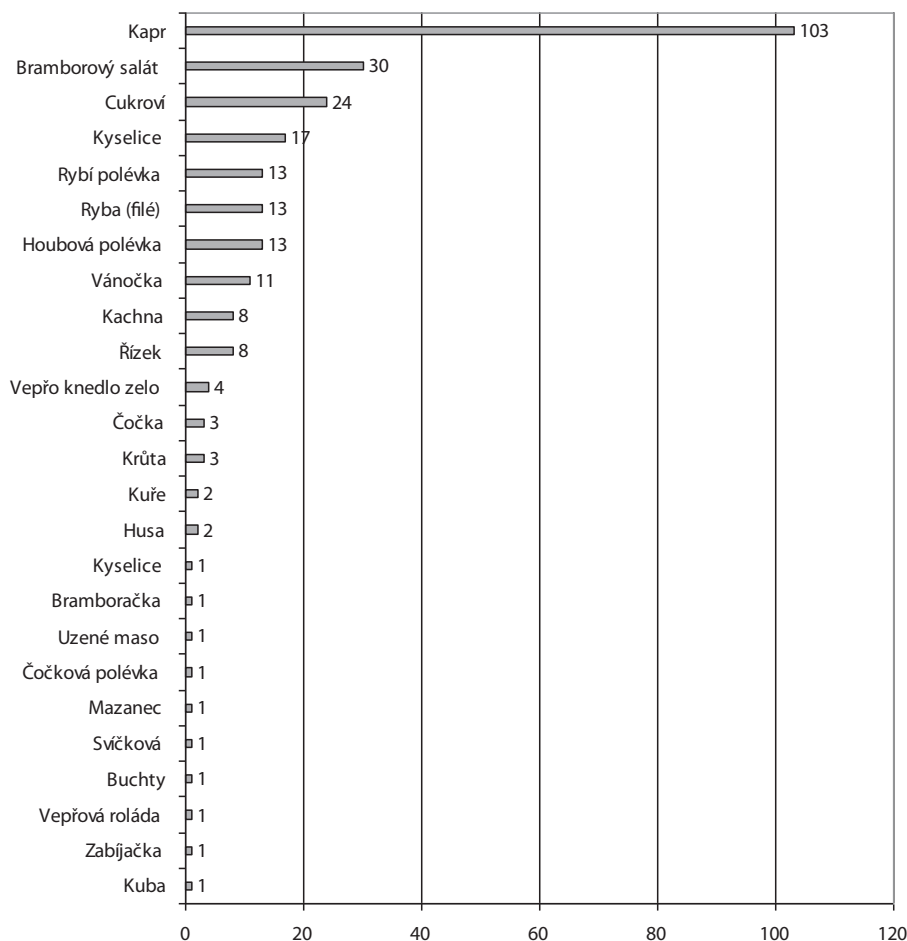
Otázka přípravy a konzumace tradičních pokrmů byla rozdělena na jednotlivé svátky církevní, státní nebo rodinné, ke kterým se v naší republice nejvíce vztahují tradice a také konzumace tradičních jídel. Nejvíce kladných odpovědí připadlo na Štědrý den, který v dnešní době slaví většina občanů v naší republice, ať už se jedná o lidi věřící nebo ateisty. Dalšími svátky, při kterých dotazovaní nejvíce konzumují tradiční pokrmy, jsou Nový rok a také Velikonoce. Také 50% odpovídajících uvedlo, že tradiční pokrmy jedí při příležitosti svatby. Naopak nejvíce záporných odpovědí bylo uvedeno u křtin a masopustu (graf č. 3).

Graf 3. Příprava (konzumace) tradičních pokrmů v uvedené svátky

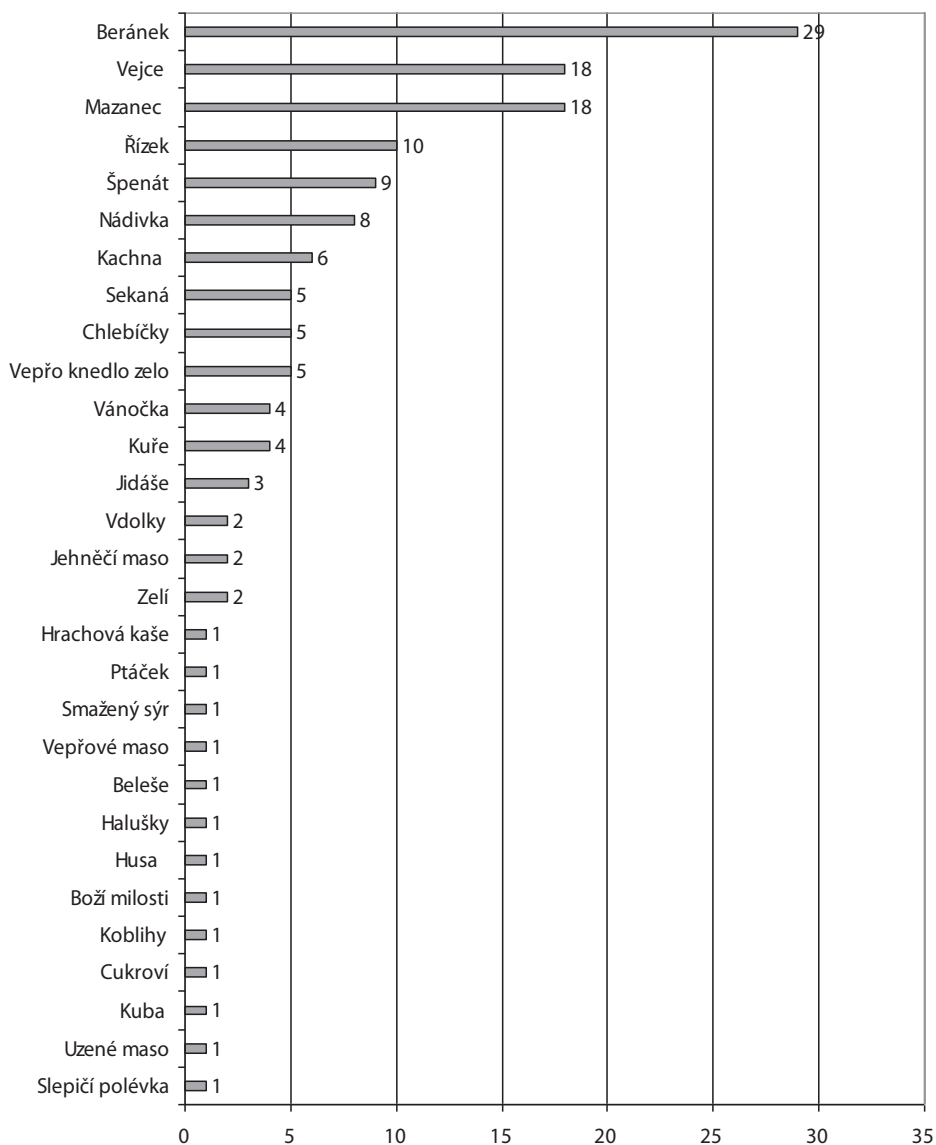

Výzkum CVVM ukazuje, že nejvíce respondentů připravuje tradiční jídla na Štědrý den (96%), o Velikonoce (67%) a na Nový rok (52%). I tyto hodnoty jsou velmi podobné našemu zjištění. Ve výsledcích výzkumu CVVM se jiné svátky, masopust a také křtiny vyskytují jako nejméně časté, podobně jako je tomu i ve výsledcích v grafu č. 3.

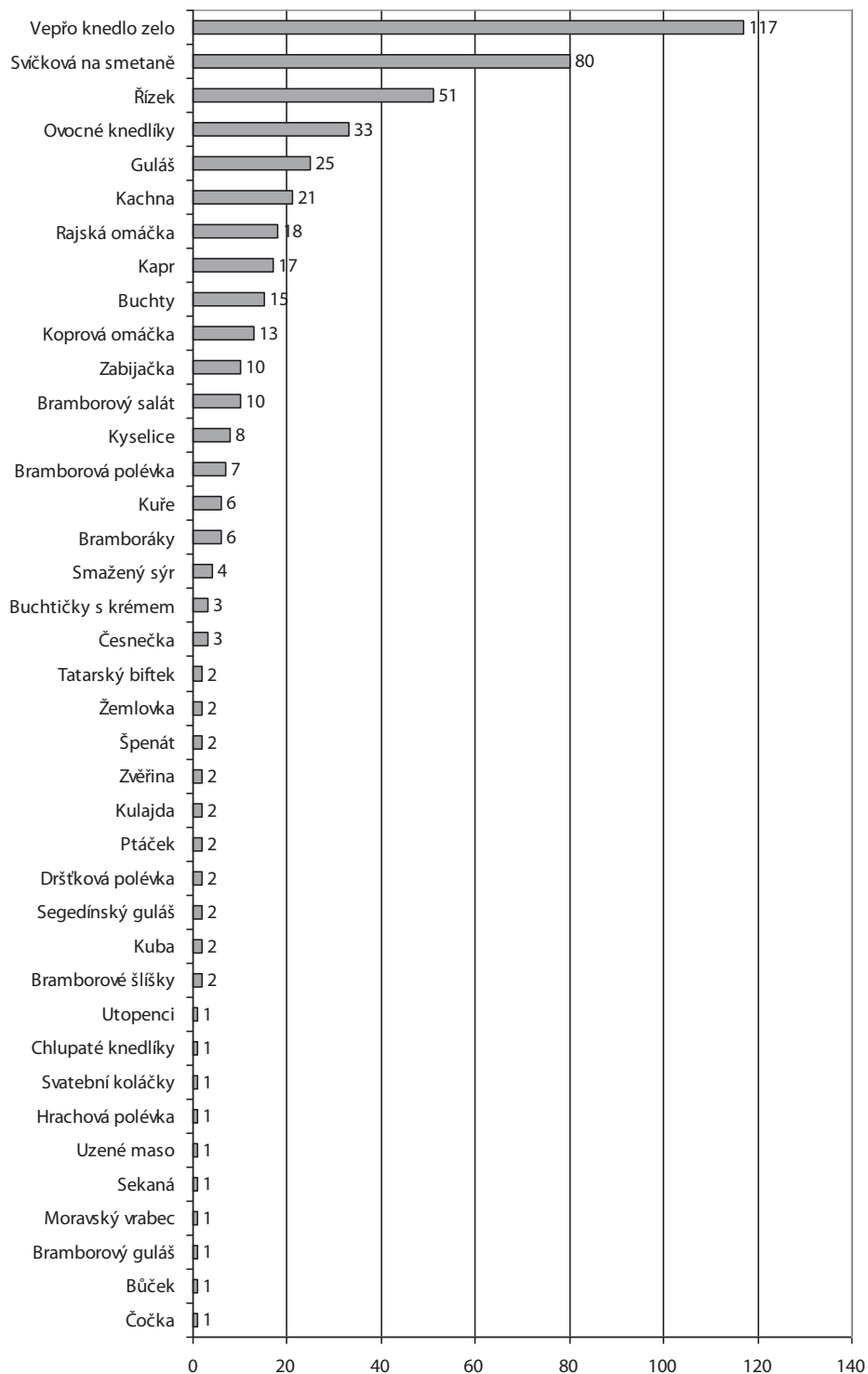
Graf 4. Pokrmy konzumované o Vánocích

Graf 5. Pokrmy konzumované o Velikonocích

Graf 6. Jaká jídla si respondenti představí pod pojmem tradiční česká kuchyně

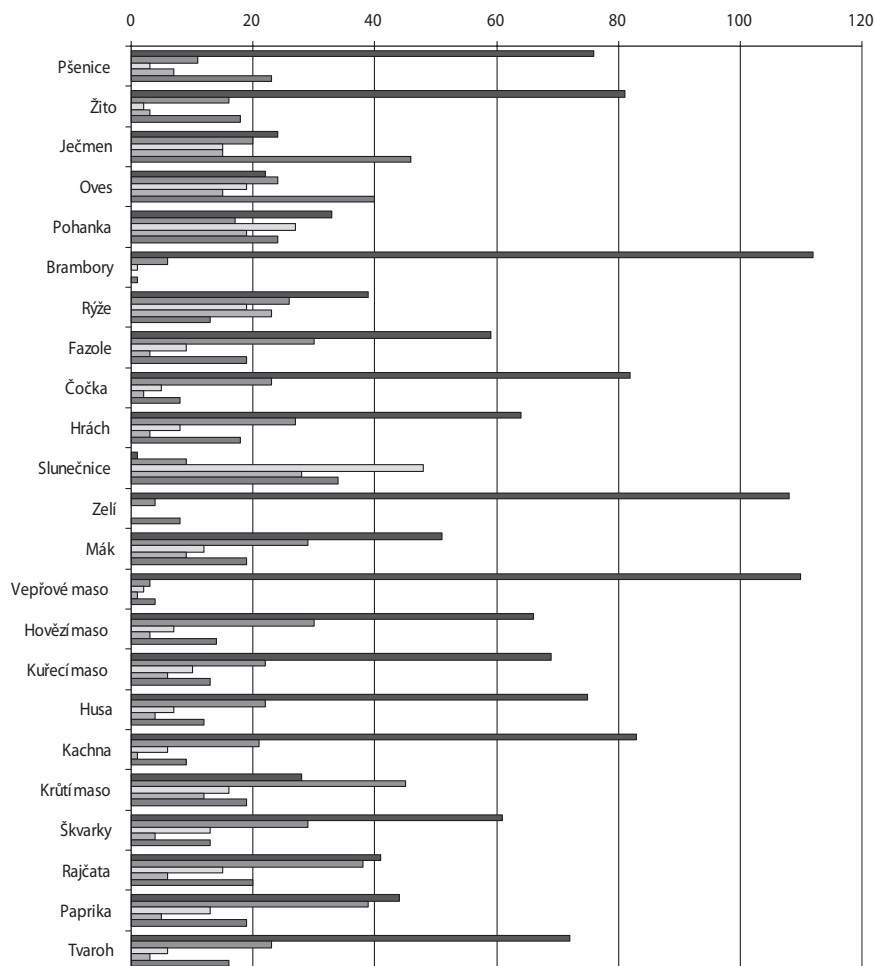

Suroviny pro přípravu tradičních jídel a pokrmů

Ve výzkumu CVVM bylo zveřejněno, že 98 % respondentů považuje brambory jako typickou surovinu pro přípravu tradičních českých jídel, dále pak také zelí, které uvedlo 95 % respondentů.

Zajímavé zjištění představuje názor, že za nejrozšířenější surovinu pro přípravu tradičních jídel považuje nejvíce respondentů brambory, dále pak vepřové maso a zelí. Co se týče jiných druhů masa, byla za tradiční pokrm označena kachna, husí, kuřecí a hovězí maso. Naopak krůtí maso je z uvedených druhů mas považováno jako nejméně typické pro tradiční pokrmy. Do surovin, které nepovažují za tradiční, patřila slunečnice, rýže a pohanka.

Graf 7. Používání jednotlivých surovin do tradičních českých jídel

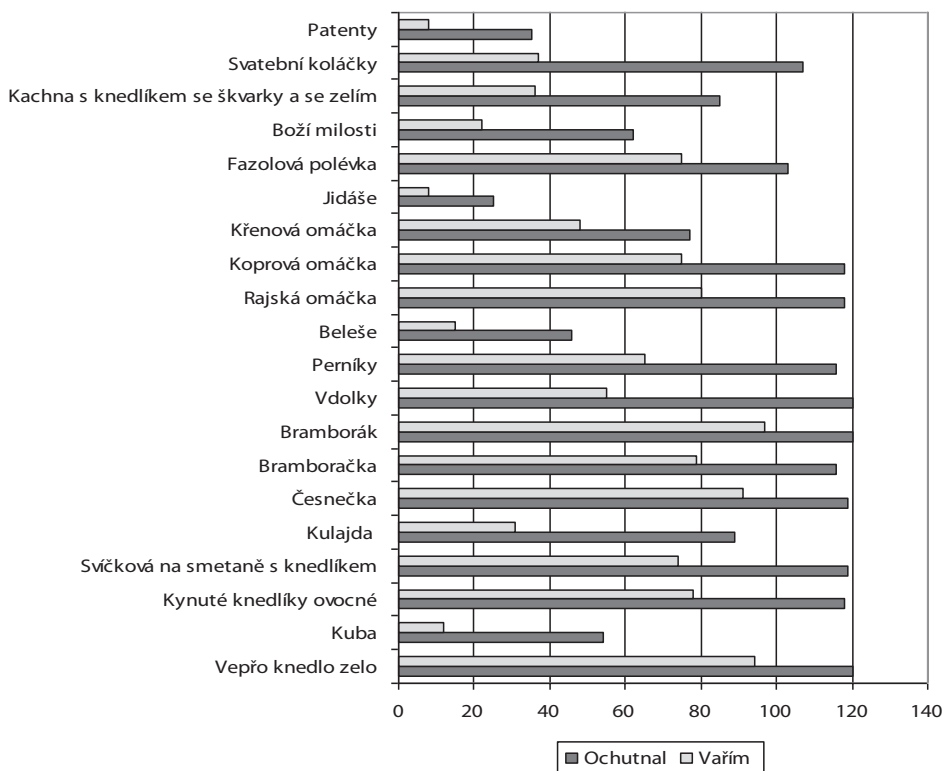
	Tvaroh	Paprika	Rajčata	Škvarky	Krůtí maso	Kachna	Husa	Kuřecí maso	Hovězí maso	Vepřové maso	Mák	Zelí	Slunečnice	Hrách	Čočka	Fazole	Rýže	Brambory	Pohanka	Oves	Ječmen	Žito	Pšenice
■ Ano	72	44	41	61	28	83	75	69	66	110	51	108	1	64	82	59	39	112	33	22	24	81	76
■ Občas	23	39	38	29	45	21	22	22	30	3	29	4	9	27	23	30	26	6	17	24	20	16	11
□ Velmi zřídka	6	13	15	13	16	6	7	10	7	2	12	0	48	8	5	9	19	1	27	19	15	2	3
□ Ne	3	5	6	4	12	1	4	6	3	1	9	0	28	3	2	3	23	0	19	15	15	3	7
■ Nevím	16	19	20	13	19	9	12	13	14	4	19	8	34	18	8	19	13	1	24	40	46	18	23

Ochutnávky uvedených tradičních jídel a pravidelnost jejich přípravy v domácnostech

Vepřové maso s knedlíkem a se zelím ochutnali všichni respondenti a 78,3 % z nich toto jídlo vaří ve své domácnosti pravidelně, stejně jako vdolky a bramboráky. Svíčkovou na smetaně a česnekovou polévku ochutnali kromě jednoho respondenta také všichni, v podobném procentu ochutnali i kynuté ovocné knedlíky, rajskou a koprovou omáčku, bramborovou polévku a perníky. Nejméně rozšířené z uvedených pokrmů jsou podle výsledků z této otázky *jidáše, patenty a beleše*.

Také výzkum provedený CVVM poukazuje na to, že nejvíce známými tradičními potravinami, které většina lidí ochutnala a vaří ve své domácnosti, jsou bramboráky a ovocné knedlíky (například vepřo-knedlo-zelo, svíčková na smetaně, beleše aj. se v tomto výzkumu nezmiňují).

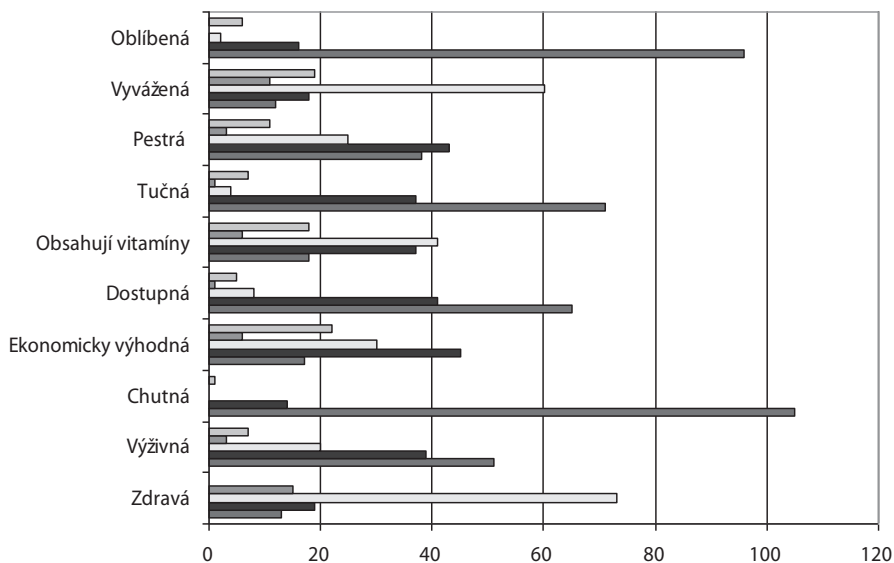
Graf 8. Které z uvedených tradičních jídel respondenti ochutnali a vaří je pravidelně ve své domácnosti

Zhodnocení předností a nedostatků tradičních jídel

Na otázku, jestli respondenti považují tradiční česká jídla za zdravá, odpověděla většina respondentů, že je nepovažuje za zdravá, ale výživná, chutná a oblíbená. Další oslovení je považují za vyvážená, jiní za tučná. Většina respondentů také uvedla, že tradiční jídla jsou ekonomicky výhodná, což je může při rozhodování, zda tato jídla konzumovat či ne, značně ovlivnit. Ve výzkumu CVVM respondenti zhodnotili, že tradiční česká jídla jsou chutná, vydatná a lehce dostupná. Zatímco ve výsledcích vycházejících z hodnot našeho dotazníku, které jsou znázorněny v grafu č. 9, vyplývá, že 73,3 % respondentů se přiklonilo k záporným odpovědím a tudíž tyto jídla nepovažují za zdravá.

Graf 9. Přednosti a nedostatky tradičních českých jídel

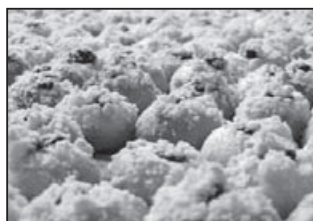
	Zdravá	Výživná	Chutná	Ekonomicky výhodná	Dostupná	Obsahující vitamíny	Tučná	Pestrá	Vyvážená	Oblíbená
□ Nevím	0	7	1	22	5	18	7	11	19	6
■ Ne	15	3	0	6	1	6	1	3	11	0
□ Spíše ne	73	20	0	30	8	41	4	25	60	2
■ Spíše ano	19	39	14	45	41	37	37	43	18	16
■ Ano	13	51	105	17	65	18	71	38	12	96

Pégny. (zdroj: Ludvíková, M.)

Patenty.²

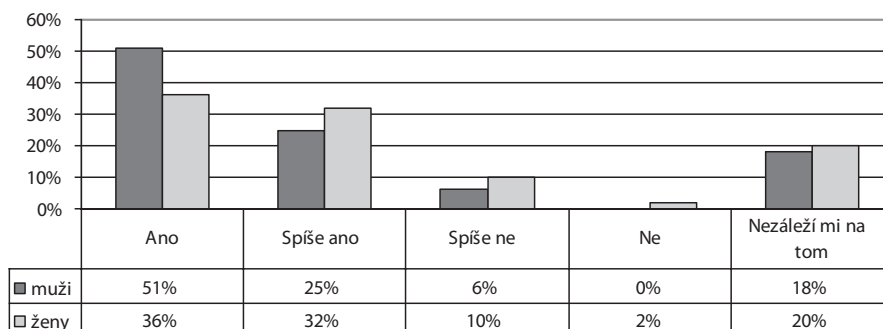

Slovácké koláčky.³

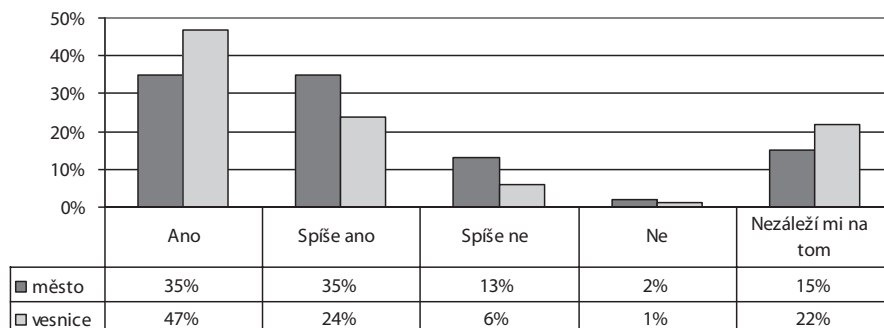
Obliba restaurací s nabídkou tradičních českých jídel

Z grafu č. 10 je zřejmé, že většina respondentů má restaurace s tradičními českými jídly v oblíbě a tudíž se můžeme domnívat, že kdyby měli možnost výběru mezi takovou restaurací a restaurací, kde v nabídce tradiční jídla nejsou, zvolili by restauraci, kde mohou tradiční jídla konzumovat.

Graf 10. Obliba restaurací s nabídkou tradičních českých jídel (ženy, muži)

Graf 11. Obliba restaurací s nabídkou tradičních českých jídel (město, vesnice)

Z grafu č.11 vyplývá, že kladný vztah k restauracím s nabídkou tradičních jídel mají lidé jak ve městě, tak i na vesnici.

Závěrem

Pro stravu v současnosti je charakteristický stálý ústup od tradičních jídel, zvýšení kalorické hodnoty stravy a především značné rozšíření jídelníčku. Přesto si však tradiční jídla v dnešní konzumní společnosti udržela své místo.

Tradiční pokrmy a stylové stolování se stalo součástí regionální identity. Setkáváme se s nimi při různých společenských událostech a výletech po zajímavých místech jižní Moravy. Takovým jídlem se stal např.: domácí guláš, škvarky, klobásy, moravské uzené, zelí a bramborové knedlíky, fazole s kroupami, fazolová polévka, *kyselica*, česneková omáčka, *osúchy*, *beleše*, *pégny*, koláčky, *patenty* či *trdelníky*. Lidovou stravu však můžeme také spo-

jit i v souvislosti s racionální výživou. Jsou zde ovocné, zelné a mléčné polévky, pohankové kaše, ovocné omáčky apod.

Tradičními pokrmy se chlubí i jídelničky řady restaurací. Navíc existuje v České republice program, nazvaný Czech specials, který se zabývá propagací právě českých tradičních jídel, národních a regionálních specialit. Uděluje restauracím certifikaci, která zaručuje, že v restauracích, které vlastní tento certifikát, najdou hosté vždy minimálně jednu národní a jednu regionální specialitu. Ve Zlínském kraji se nacházejí čtyři restaurace, které tento certifikát vlastní. Jsou to restaurace Valtická hospůdka ve Zlíně, restaurace Černý orel a restaurace Radniční sklípek v Kroměříži a restaurace Abácie ve Valašském Meziříčí.

Některé prvky z lidové kultury nenávratně zmizely. Jiné znovu oživily. K nim patří i staré recepty tradičních pokrmů, které neodmyslitelně k lidové kultuře na Slovácku patří.

Literatura:

- Č a g á n e k, J.: *Sylabus výuky tradičních pokrmů a potravin Slovácka a Valaška*: Písemná závěrečná práce. Evropský polytechnický institut, s.r.o. 1. Vysoká soukromá škola na Moravě 2009.
- F r o l e c, V. – H y n e k, M. – S k á c e l, J. – U n g e r, J. – Z e m e k, M. – Z i m á k o v á, A.: *Slovácko*. Brno 1978.
- G a b r l í k o v á M a r e č k o v á, S.: *Aspekty výběru tradičních potravin a pokrmů*. Bakalářská práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010.
- P o p e l k o v á, J.: *Tradiční potraviny a pokrmy Slovácka*. Bakalářská práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010.
- J a n č á ř, J.: *Lidová strava ve Strážnici*. Národopisné aktuality, XIX, 1982, č. 2, s. 85–98.
- L u d v í k o v á, M.: *Lidová strava na Kloboucku a Ždánicku*. Brno 1986.
- O r l o v á, V.: *Analýza stravovacích zvyklostí venkovského obyvatelstva* Bakalářská práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2007.
- R e ž n ý, K.: *Jak se dříve vařivalo*. Malovaný kraj, 1969.
- Š t i k a, J.: *Lidová strava na Valašsku*. Rožnov pod Radhoštěm 1997.
- Ú l e h l o v á-T i l s c h o v á, M.: *Chutový místopis*. Praha 1997.
- V a c u l o v á, V.: *Tradiční versus „zdravá“ výživa z hlediska ekonomické analýzy*. Bakalářská práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006.
- V a š á k, J.: *Regionální pokrmy z Čech, Moravy a Slezska od A /Adamov/ do Z /Žďár*. Praha 2001.

Zdroje obrázků:

- 1 Slovácká kuchyně [online]. 2008 [cit. 2010-09-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.podpoklickou.cz>>
- 2 Morava a Slezsko – Region plný chutí a zážitků [online]. 2009 [cit. 2010-09-25]. Dostupné z [www:http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/publikace/publ_gastro_cs.pdf](http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/publikace/publ_gastro_cs.pdf)
- 3 Chutě a vůně slovácké kuchyně [online]. 2009 [cit. 2010-09-26]. Dostupné z [www: <http://www.slovacko.cz/lokalita/6484/cms/14006/>](http://www.slovacko.cz/lokalita/6484/cms/14006/)

Ing. Jiří M l ě k, Ph.D. (n. 1981), vědecko-výzkumný pracovník Ústavu technologie a mikrobiologie potravin, Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Zabývá se tradičními potravinami a pokrmy, gastronomií, zdravotními účinky látek z potravin.

Ing. Otakar R o p, Ph.D. (n. 1973), vědecko-výzkumný pracovník Ústavu technologie a mikrobiologie potravin, Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Zabývá se ovocnářstvím, netradičními druhy ovoce, jejich zdravotními účinky, výrobou destilátů a gastronomií.

Bc. Sylvie M a r e ě k o v á G a b r l í k o v á (n. 1988), studentka magisterského studia Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Věnuje se folkloristice a tradičním pokrmům a potravinám.

Traditional Food and Meals in Moravian Slovakia (an insight into the frequency of eating traditional meals)

A b s t r a c t

The aim of the study was to describe the diet of the inhabitants of Moravian Slovakia in the past and at present as well as the assessment of the following: to assess current attitude towards traditions and traditional meals, to find out about opinions concerning the traditional meals from the point of view of their pros and cons and about the frequency of the meals at present, about how often people eat out in restaurants and how often at home and, last but not least, about people's preference of the restaurants offering traditional Czech meals.

The article presents the results obtained by a questionnaire about the assessment of the traditional meals. The results suggest that majority of those questioned consider mainly pork, cabbage and dumplings, roast sirloin with cream sauce, schnitzels, yeast fruit dumplings, goulash and roast duck to be the traditional meals. Majority of the respondents also said that they had already eaten or were preparing at home the meals considered to be traditional. Besides those mentioned above, meals which are cooked also include pancakes, garlic soup, potato soup and bean soup, tomato and dill sauces and gingerbread. Most of the respondents believe that traditional meals are fat and unhealthy. Potatoes, pork and cabbage are also considered to be typical ingredients of traditional meals by majority of respondents. On the other hand, rice, buckwheat and turkey are considered to be the least typical for preparation of traditional meals. The respondents believe that it is important to observe the traditions mainly at Christmas time, Easter, on the New Year and on Christmas Day as well as at weddings, during Shrovetide and traditional folk fests. Those who prepare their meals at home said that they did so every day or several times a week. Most of the respondents like the restaurants offering traditional Czech meals and thus we can conclude that if they had a chance to choose between such a restaurant and the restaurant which does not offer them, they would choose the one in which they could enjoy a traditional meal.

Traditionelle Nahrungsmittel und Gerichte in der Mährischen Slowakei

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der vorliegende Bericht setzte sich zum Ziel, die Essgewohnheiten von Bewohnern der Mährischen Slowakei in der Vergangenheit sowie in der Gegenwart zu beschreiben, die Beziehung der hiesigen Menschen zum Pflegen von Traditionen, zu traditionellen Speisen

zu verfolgen und dabei herauszufinden, wie man heutzutage die traditionellen Speisen bewertet – ihre Vor- und Nachteile, das Angebot an diesen Speisen in den Gaststätten und zu Hause und auch die Beliebtheit von Verköstigungseinrichtungen, welche die traditionellen Gerichte und Getränke anbieten.

Der Bericht bringt Angaben, die ein Fragebogen zur Bewertung von traditionellen Speisen erfasste. Aus den Ergebnissen geht hervor, dass die meisten Befragten sich auf folgenden traditionellen Speisen einigen konnten: Schweinebraten, Kraut und Knödel, Lendenbraten mit Rahmsoße, Schnitzel, Fruchtknödel, Gulasch und gebratene Ente. Die meisten Befragten haben angegeben, dass sie die als traditionell angesehenen Speisen schon mal probiert haben, manche von ihnen bereiten selbst die traditionellen Speisen regelmäßig zu. Außer den obengenannten Speisen zählen zu traditionellen Gerichten auch noch Kartoffelpuffer, Knoblauch-, Kartoffel-, Bohnensuppe, Tomaten-, Dillsoße und Pfefferkuchen. Die meisten Befragten meinen, dass die traditionellen Speisen fett und ungesund sind, zugleich halten sie die meisten für schmackhaft und beliebt. Kartoffeln, Schweinefleisch und Kraut werden als typische Rohstoffe für die Zubereitung von traditionellen Speisen bezeichnet. Demgegenüber Reis, Buchweizen und Putenfleisch seien am wenigsten typisch. Die Befragten geben an, dass das Pflegen der Traditionen von besonderer Wichtigkeit ist, insbesondere zu Weihnachten, Ostern, am Neujahrstag, am ersten Weihnachtsfest, bei Hochzeiten, Karnevalfeiern und Kirmesfesten ist. Diejenigen, die zu Hause kochen, haben geantwortet, dass sie es entweder jeden Tag oder mehrmals in der Woche machen. Die meisten Befragten mögen Gaststätten mit dem Angebot an traditionellen tschechischen Speisen, was vermuten lässt, dass sie lieber gerade so ein Restaurant wählen würden, wenn sie die Wahl hätten

ZEMĚDĚLSKÁ USEDLOST ČP. 15 V KNĚŽPOLI A ŽIVOT JEJÍCH OBYVATEL

Olga Floriánová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Zemědělská usedlost čp. 15 je vzácně a ojediněle do současnosti dochovanou památkou majetného celolánického gruntu z dolňáckého Uherskohradištska v celé komplexnosti a historické stavební kontinuitě, dokládající způsob života, bydlení a zemědělského hospodaření své doby.

Obec Kněžpole je nížinnou sídelní jednotkou uherskohradištského Dolňácka rozkládající se v říční nivě, na levém břehu řeky Moravy, která tvoří západní hranici katastru obce. První historická zmínka o vesnici se vztahuje k roku 1220, nachází se v listině Codexu Moraviae cisterciáckého kláštera na Velehradě, který obsahoval soupis jeho majetku. V seznamu dvanácti obcí se nachází i Kněžpole. Za válek Jiřího z Poděbrad byla obec klášterem zastavena městu Uherské Hradiště, součástí jehož panství se pak od roku 1528 stala. Jak již název obce napovídá, sídlo bylo založeno z iniciativy kněží velehradského kláštera. Místo však nese stopy mnohem staršího osídlení. Archeologické nálezy, např. nález kamenného sekeromlatu nebo hrobu franského bojovníka v trati Hrádek, dokládají, že si dřívější lidé vybrali lokalitu k bydlení již v době pravěké či velkomoravské. Jak vesnice v průběhu času vypadala, se dnes dá jen stěží zjistit. Pod vlivem pozdějšího historického vývoje, kdy se krajinou během století prohnali mnozí nájezdníci, se měnila i tvář obce, která byla těmito nájezdy mnohokrát poznamenána. Především útoky ze sousedních Uher, například již v druhé polovině 13. století vpádem kumánských vojsk, počátkem 14. století výpady Matúše Čáka Trenčanského, v 15. století byl kraj poznamenán také husitskými boji, zvláště výrazně tuto oblast negativně ovlivnila válka mezi českým králem Jiřím z Poděbrad a uherským Matyášem Korvínem, kdy nad Kněžpolí byla Korvínova vojska v roce 1469 na hlavu poražena. V době třicetileté války byly zdejší vesnice doslova vydrancovány, velký počet gruntů zůstal pustý. O mnoho lepší nebyla situace pro Kněžpole i okolní obce osídlené ve volné, poměrně snadno přístupné rovinné pomoravské krajině ani v době bočkajovských útoků v roce 1605, za nimiž následovaly turecké vpády v letech 1663 a 1683, dále kurucké nájezdy v letech 1704-1708, kdy obyvatelé prchali před útočníky do lesů, svůj majetek a zemědělské zásoby schovávali do jam v zemi, tzv. lochů, kterých se v katastru Kněžpole našlo několik. Výrazně obec trpěla i v době vpádu pruských vojsk v roce 1866 a následně jimi zavlečené cholery. Je zřejmé, že za této složité dějinné situace se architektonická i urbanistická podoba sídla musela často proměňovat.

V polovině 17. století je v Kněžpoli doloženo 9 celoláníků, jádro obyvatel tvořilo 23 půláníků, 8 bylo domkářů. V polovině 18. století zde žilo 345 dospělých a 106 dětí, v roce 1834 v 92 domech bydlelo 465 obyvatel. Klidnější období nastalo se změnami společensko-ekonomických podmínek po roce 1848, především zrušením roboty. Vesnice se začínaly rozrůstat, stoupal počet obyvatel i domů. V roce 1880 zde fungovala dvě kovářství, dvě krejčovství a tři obuvnictví. Dalšími faktory, které ovlivňovaly vývoj vesnice, byly i živelné pohromy, mezi nimiž se nejčastěji, vzhledem k používání spalných stavebních materiálů, objevovaly požáry. K těm nejničivějším patřil v Kněžpoli požár v roce 1886, který zničil 11 domů (čp. 31-41). K dalším ohrožujícím pohromám, v souvislosti s blízkostí toku řeky Moravy, patřily v obci povodně. Ty byly zmírněny po velké povodni v roce 1910, kdy došlo k regulaci řeky a zpevnění jejich hrází. Silná větrná vichřice řádila v obci v roce 1959, zničila osm stodol a sebrala několik střech. Podle posledního sčítání v roce 2001 žilo v obci 1044 obyvatel v 255 domech. Farou náležela obec do sousedních Bílovic. Kostel zde nebyl vybudován, jen kaple sv. Anny.

Názvy části obce, včetně dřívějších tratí, které byly později zastavěny, jsou Dědina, Markov, Brána, Trávníky, Kút, Zákří (původně se Zákřov jmenovala vesnice u Kněžpole vzniklá za velké středověké kolonizace a zaniklá v době husitských válek v 15. století). Názvy tratí jsou například Díly, Horní Záhumení, Hrádek, Kúty, Kněžpolský les, Pod příkopy, Před branou apod.¹

Původní založení vsi kladené do 13. století souviselo s rozvojem hospodaření cisterciáckého velehradského kláštera, a jak sám název Kněžpole dokládá, vznikl zde patrně jeho dvůr, který měl obdělávat okolní půdu, pole a přinášet z ní klášteru zisk. Některé názory předpokládají vznik vesnice pod jejím dosavadním názvem již z doby velkomoravské, z 10. století. Název obce Kněžpole je odvozen od kněžního pole, tedy vesnice, která náležela knězi. Pojmenování lokality podle tohoto názoru přetrvalo z uvedeného období a přešlo později i do písemných pramenů.² Ve 13. století byla vesnická sídla v majetku zeměpanském i církevním zakládána lokátorem, který vyměřil nově příchozím pozemky v plošné míře lánu na zákupním právu, tedy svým způsobem jakési formě dědičného nájmu. Pevně se jím stanovovaly povinnosti poddaných, jež byly většinou převedeny na peněžitou rentu. Lokátor za svou práci obdržel v založeném sídle největší statek, dědičnou rychtu, za níž byl povinován vojenskou službou, stal se prostředníkem mezi vrchností a poddanými, vybíral feudální rentu, disponoval nižší soudní pravomocí. Pod tíhou vojenských povinností nakonec dědičné rychty v obcích na Uherskohradištsku zanikaly. Udržely se výjimečně, např. ve Vlčnově či Bánově.³ Je tedy velice pravděpodobné, že tímto způsobem bylo založeno i Kněžpole. Jakou mělo tehdy podobu, kolik obyvatel sem přišlo a odkud, kde stála dědičná rychta prvního lokátora, se už dnes nedá určit. Zda mezi první uselulé patřili i původní majitelé současné usedlosti čp. 15 nelze s určitostí tvrdit, ale vzhledem ke vzácné do současnosti dochované celolánické velikosti gruntu lze předpokládat, že tomu tak bylo. První podobu sídla nám podávají mapy prvního vojenského, tzv. Josefského mapování vzniklého pro Moravu v letech 1780–1783. Vzhledem k tomu, že mapy nebyly přesně zaměřené, ale data do nich byla zanášena podle odhadu, musí se takto brát i jednotlivě zde zanesené usedlosti. Přesto je z map patrná urbanistická podoba sídla, orientace domů k veřejnému prostoru a jejich situování na pozemku k němu náležejícímu, je zřejmé okolí sídla – výsadba stromů, vodoteče, vodní plochy, komunikace, drobné sakrální objekty v krajině apod.; význačné stavby jsou v mapách zaneseny v jednoduchých kresbách snažících se o vystižení jejich vizuální podoby. Z mapy je také zřejmé, že v této době ještě architektonickou podobu Kněžpole nepředstavovala kompaktní, okapově orientovaná zástavba vytvářející jednotnou uliční frontovou linii, jako tomu bylo ve století pozdějším. I jádro obce bylo jiné, než by se mohlo zdát z map stabilního katastru z roku 1827, podle nichž by se dalo usuzovat, že původní urbanistické jádro tvoří podlouhlá, polouzavřená náves orientovaná horizontálně, směrem západ – východ. V 80. letech 18. století však hlavní urbanistickou strukturu sídla představovala širší návesní ulice se stromovou alejí vedoucí z jihu na sever a ústící do uzavřeného oválného prostoru. Tento půdorys vesnice naznačující podobu nevyvinutého písmene T byl v podstatě uzavřeným útvarem s jediným oficiálním přístupem do obce v jižní části, kam se sbíhaly dvě komunikace a kde na jeho kraji stála brána. Tento tvar obce je dán dokola vymezenými širokými, ohraničenými pozemky s výsadbou stromů za nimi a domy, které mají podélný půdorys a které se nacházejí obvykle na kraji či přímo hranici těchto pozemků (někdy před nimi) a jsou různě orientovány k veřejnému prostoru. Zajímavostí je, že nejvíce štítově, a ne okapově, jak by se dalo předpokládat. Ačkoli se podoba Kněžpole v průběhu století v souvislosti s bouřlivým dějinným vývojem daným především vojenskými vpády z uherské strany, jistě často měnila, napovídá půdorys obce z konce 18. století, že si obec v této době dosud podržela své středověké založení. Tomu napovídá uzavřenost sídla vymezená ohrazením pozemků, jediný vjezd do obce, u něhož stojící brána může být dokladem, že se sídelní struktura vesnice dříve pravděpodobně zcela uzavírala. Důvodem byla snaha o zabezpečení volně

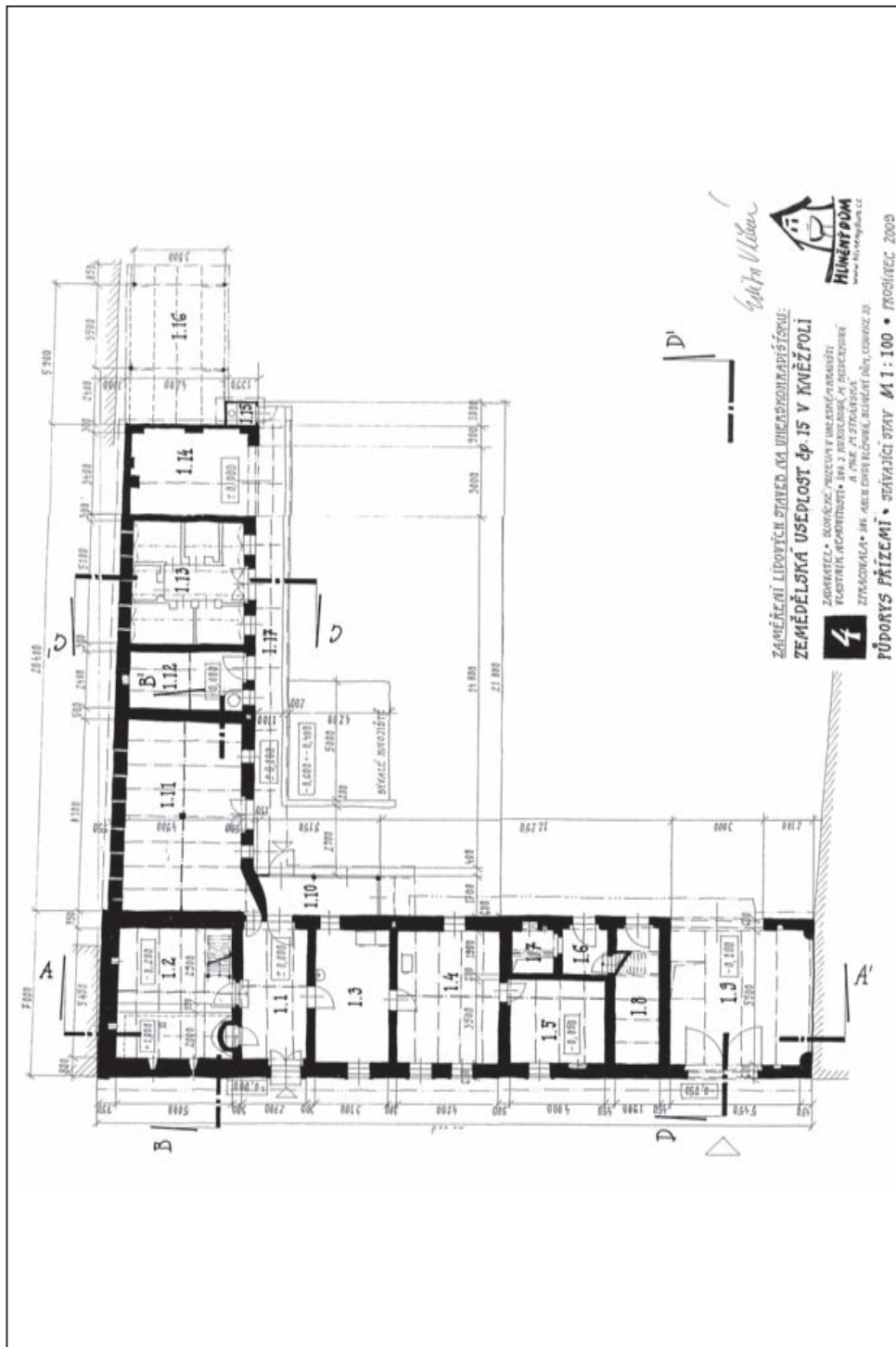
v rovinné krajině situovaného sídla proti v historii častým vojenským vpádům a drancování vesnic. K uzavírání sídel vedl také volný způsob pasení dobytka. Bránilo se tak zvířatům, aby se dostávala ven z obce.⁴

Část návsi, kde nyní zkoumaná usedlost čp. 15 stojí, nebyla ještě v 18. století plně rozvířená. V roce 1827 je již zřejmé, že půdorys obce nabyl trochu jiné podoby, než zobrazovala mapa z konce 18. století. Usedlosti se z hlavní široké ulice soustředily do návěsního útvaru, který se výrazně zvětšil do délky, došlo k zahuštění zástavby a vytvoření stavebně polouzavřeného prostoru. Původní ulice se zúžila zástavbou drobných domkářských, nepravidelně uspořádaných stavení, brána zanikla a na jejím místě vznikl koncentrovaný shluk těsně na sebe navazujících domků. Za nimi se objevila plocha nově založeného rybníka.⁵ Po bráně však zůstalo pojmenování části obce – *Brána*, a nedaleké polní trati – *Před branou*.

Historické jádro Kněžpole, tedy jak podle map stabilního katastru z roku 1827, tak i v současnosti, představuje okrouhlá návěs nepravidelného tvaru, již daly vzniknout starousedlické grundy. Jejich pozemky za usedlostmi hákových půdorysů mají paprskovité uspořádání. Výjezd z návsi je zajištěn prolukami v zástavbě na severní a jižní straně. Nejširší prostor návsi je uprostřed zastavěn skupinou domkářských stavení, část z nich je postavena i v jižní proluce z návsi a za ní. Na východ od jižní proluky je situován rybník, zástavba domků dosahuje až k jeho břehům. Ostatní katastr obce představuje z velké části les, louky a polní tratě uspořádané do pravidelné polní plužiny. Všechny usedlosti v mapě stabilního katastru jsou zobrazeny jako zděné, hákového půdorysu, okapově orientované, v několika případech i štitových. V humnech jsou žlutě zaznamenány v různých polohách, ale především na koncích pozemků, dřevěné stodoly obdélného půdorysu, drobnější, obvykle čtvercové, jsou seníky, drobné zděné stavby na začátku či ve středu humen představují sušírny na ovoce a pravděpodobně i objekty udíren.⁶

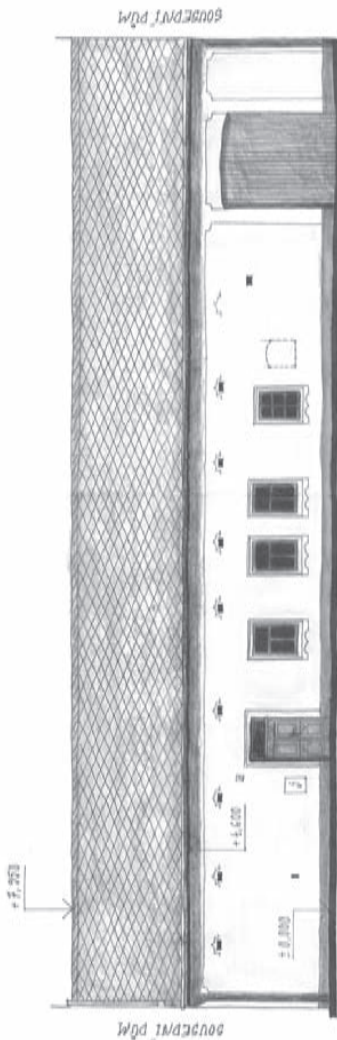
Změny, které Kněžpole při srovnání jeho podoby koncem 18. století a v první polovině 19. století prodělalo, jsou zřejmé. Patří k nim proměna půdorysu obce vytvořením nového tvaru návsi, náleží sem i změna uspořádání a podob usedlostí, kdy z volného řazení pravidelně nedaleko od sebe vzdálených jednotných domů podélného půdorysu bez zakreslených hospodářských staveb se vytvořila soustředěná zástavba těsně na sebe navazujících, většinou okapových usedlostí s hospodářským zázemím dvorů v hákových půdorysech. Široké pozemky byly dědičným dělením zuženy a zastavěny zvyšujícím se počtem stavení. Uprostřed návsi a na okraji obce, ale především v dřívějším hlavním uličním prostoru došlo k vytvoření nepravidelné struktury domkářských objektů, v humnech usedlosti se začalo objevovat množství hospodářských staveb – stodol, seníků, suširen, které v 18. století na mapách nebyly vůbec uvedeny. Proměnil se i extravilán obce. Tyto výrazné změny sídla souvisely s celkovými změnami historickými (hlavně ustávání vojenských útoků) a společensko-ekonomickými (tereziánsko-josefské reformy, zrušení nevolnictví a později roboty, zakupování gruntů, proměny majetkové držby – možnost dělení gruntů apod.), které přinesly i zintenzívnění zemědělského hospodaření (především chovu dobytka, začátek pěstování brambor, píce aj.), jež se projevovaly především v období 18. - 19. století.⁷

Mapa stabilního katastru z roku 1827 již přesně umožňuje zkoumanou usedlost čp. 15 identifikovat. Je v ní zakreslená v podstatě tak, jak se zachovala dosud. Postavená je okapově na celé šířce původně vyměřeného pozemku, do pravého úhlu navazují chlévy. Na rozhraní dvora a *humna* je zakreslen v krajní pozici drobný zděný objekt, pravděpodobně udírna, na opačné hraně pozemku, uprostřed *humna*, se nalézá zděná sušírna ovoce. Tyto typy drobných hospodářských objektů lze nalézt v uvedených polohách i v *humnech* a dvorech jiných kněžpolských usedlostí. Na koncích zahrad či uprostřed nich, méně často na rozmezí dvora a *humna*, stojí dřevěné stodoly. I na konci zahrady za usedlostí čp. 15 je zanesena dřevěná stodola obdélníkového půdorysu, ale zvláště, atypicky šikmo, nárožím kratší strany situovaná k hraně pozemku. Od konce zástavby dvora vedla cesta *humnem*

Půdorys současného stavu usedlosti čp. 15 zakreslený ing. arch. Editou Vlčkovou.

SEVERNÍ FASÁDA • POKLED Z NÁVSI • M 1:100

LEGENDA PLOCHŮ A BAREV :

- STŘECHA - AZBESTOCEMENTOVÉ ŠKRBINY - TMAVÉ ŠEDĚ
- FASÁDA - VĚTRNÁ OCHRANA - SVĚTLÉ ŽLUTÁ
- OKNA - - - - - SVĚTLÁ ŠEDĚ
- PODROVNÍK - - - - - SVĚTLÁ ŠEDĚ
- TRUSKACÍ VĚTRNÍKY - VĚTRNÉ PLOCHY VĚTRNÉ VĚTRNÉ, S KROVNÍKOVÝM
- - 3 OKNA VPRÁVĚ S VĚTRNÍKOVÝM
- VĚTRNÉ VĚTRNÉ VĚTRNÉ VĚTRNÉ VĚTRNÉ
- KROVNÍKOVÉ VĚTRNÍKY - VĚTRNÉ VĚTRNÉ VĚTRNÉ VĚTRNÉ VĚTRNÉ

ZAMĚŘENÍ LIDOVÝCH STAVB NA UHERSKOHRADIŠTŠKOU
ZE MĚDĚLSKÁ USEDLOST čp. 15 V KNĚŽPOLI

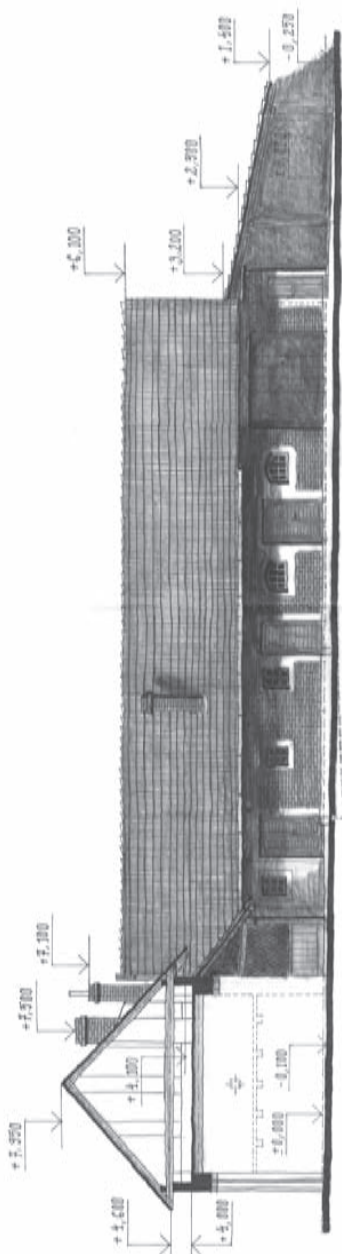
LABUŘNÍK • SOUVĚZNÉ VYKRESLENÍ V UHERSKOPROBŮVSKÉ
 REGIONÁLNÍ MĚŘÍTKOVOSTI • ING. J. HODKOVSKÝ, A. PAVLÍČKOVÁ
 A PART. ARCH. STAVENÍ
 ZEMĚLOVĚDA • ING. ARCH. EDITA VLČKOVÁ, HUMNĚT PŮM, TELEFON: 58 250 11 11

POKLED Z NÁVSI • STAVNÍČKOVÝ STAV M 1:100 • LEDEN 2010

Uliční průčelí usedlosti čp. 15 zakreslené ing. arch. Editou Vlčkovou.

ŘEZOPOHLED P-D' • ZÁPADNÍ FASÁDA HOSPODÁŘSKÉHO KŘÍDLA A ŘEZ PRŮJZEMEM • M 1:100

LEGENDA POVNCHŮ A BAREV:

- STŘEŠNÍ HOSPODÁŘSKÉHO KŘÍDLA - TERČNÁ PLOŠKOVÁ KRYTINA, BETON. TAŠKA - ŠOK
- FASÁDA - KUPENÁ OBITVA - NÍZKÉHO TÍŽE KLAS (V PŮDĚ)
- VÝPLŇ OBITVA - NÍZKÉHO TÍŽE KLAS A DŘEV. (SÁMOSVĚTLY)
- ÚLOŽNĚ ŽIVOTNÝ P.C. - OVL. KLÍČKOVÁ KAPKOVÁNÍ, ČERVEN. (KROKOVÁNÍ) I. NEDVOŘNÁ, TRAVNĚ ÚKRYTNÁ (V PŮDĚ KROKOVÝ)
- TRUKLÁŘSKÉ VÝROBY - TERAZNA, OKRA A NĚKDE, PŘEDVŮLKA A TRAVNĚ - PŘÍRODNÍ KŘIVO (ČERVEN. PASTEL. HESLOVITINĚ)

ZAMĚŘENÍ UPOVĚŘENÝM STAVĚM NA UMĚLECKO-KONSTRUKČNÍ ÚKOL
ZEMĚDĚLSKÁ ÚSEDLOST čp.15 V KNĚŽPOLI

ZADÁTELE: SOUVÁŠNĚ PŮJEMNÝ TUBEROVSKÝ VMAVNÍ
 VLASTNÍK: NEBOHŮŽIČI • JIŘÍ J. NOVÁKOVSKÝ, M. PŘEDKOVSKÁ
 A PŮB. M. ŠTĚPÁNEK
 ZPRACOVATEL: DĚJ. ARCH. EDITA VELEBNÁ, BUDĚJOVSKÝ, OSVOJEC Š.

ŘEZOPOHLED P-D' • STAVAJÍCÍ STAV M 1:100 • ÚNOS 2010

Zástavba chlévů situovaných do pravého úhlu k obytné okapové části zakreslená ing. arch. Editou Vlčkovou.

k sušírně na ovoce a později až na konec zahrady, kde vedle stodoly ústila z humna ven, do polí.

Zemědělská usedlost čp. 15 byla v obci Kněžpole prvotně zdokumentována v rámci grantového výzkumu ministerstva kultury *Identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury ve Zlínském kraji I. Uherskohradištsko* realizovaného řešitelským týmem Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Základní terénní průzkum přinesl obrazovou dokumentaci, na níž navazovalo další bádání i stavební zaměření objektu a provedení pečlivé, podrobné projektové dokumentace ing. arch. Editou Vlčkovou.⁸ Objekt je dokladem tradičního lidového stavitelství, způsobu bydlení, zemědělského hospodaření a vesnického života na uherskohradištském Dolňácku, v úrodné, rovinné krajině kolem řeky Moravy. Hospodařila a bydlela zde rodina Kučerova, která měla v obci, kde se toto příjmení častěji vyskytovalo, přízvisko *Z gruntu*. Stavba je vzácným příkladem majetné, původně založené celolánické usedlosti z první poloviny 19. století, která si uchovává svůj tradiční ráz i po inovačních úpravách v první polovině 20. století. Ve stejném půdoryse i situování na pozemku najdeme usedlost, podobně jako je tomu dnes, i na mapách stabilního katastru z roku 1827. Usedlost je zakreslená v historickém centru obce, polouzavřené návsí nepravidelně oválného tvaru. Zde jsou po obvodu soustředěny starousedlické grunty hákového půdorysu s pozemky ovocných zahrad, tzv. *humen*, které za domy paprskovitě obkružují obvod návsí. V průběhu historického vývoje docházelo k dělení a drobení původních celolánických statků na stále menší hospodářství majetkovými dědickými převody. Je téměř unikátní, že usedlost čp. 15 stojí dosud na celé šířce původně vyměřeného pozemku celolánického gruntu, který, zdá se, nebyl těmito přirozenými převody až do prvního desetiletí 20. století výrazně narušen, přestože při výměře do 90 měřic bylo hospodářství koncem 19. století vnímáno jako püllánické.

Současná podoba usedlosti odpovídá stavu a posledním úpravám z první čtvrtiny 20. století a nese znaky secesního slohu s plným zařízením a vybavením z tohoto období tak, jak v něm poslední zde bydlící majitelé, sourozenci Marie a František Kučerovi, dožili. Usedlost hákového půdorysu je situovaná při jižní straně původní návsí. Zástavba chlévu do pravého úhlu k obytnému domu uzavírá dvůr z východní strany, naproti, na západní straně, je to pak zdivo hospodářských objektů sousedního domu. Prostor dvora přirozeně přechází v *humno* s ovocnými stromy, na jehož konci dříve stávala dřevěná, později zděná piliřová stodola (do roku 1990, kdy byla násilně odstraněna). Vedle stodoly stával památný majestátný 200letý dub, který byl svévolně vykácen. Dnes v těchto místech vznikla nová řadová zástavba domů. Šířka uličního průčelí usedlosti čp. 15 dosahuje 30 m, což ji činí nejširší okapově orientovanou stavbou na Uherskohradištsku. Na hloubku má obytná část objektu 7 m. Pozoruhodná je i tloušťka zdiva, která je nejsilnější u obvodové konstrukce patrové komory, v průčelí je její síla 80 cm, u zbývajících obvodových stěn komory pak o něco menší, činí 75 cm. Ostatní tloušťka obvodového zdiva stavby dosahuje 60 cm.

Dispoziční řešení usedlosti představuje ve východní straně průčelí částečně do země zahlobená patrová komora, pod úroveň její podlahy je snížen z pálených cihel *kvelbený* sklep omazaný hliněnou omítkou a zalíčený. Komora má v přízemí hliněnou podlahu, v patře je tvořena z dřevěných *fošen*, které jsou zároveň stropem přízemní komory. Část nad síní je z konstrukčních důvodů vyvýšená. Zařízení odpovídá účelu sýpky, zůstala zde zachována dřevěná bedněná *múčnice*, mírka a bečice na obilí, staré truhly, hambálky apod. Na stěnách visí malé svaté barvotiskové obrázky, vyřazené sice z obytných místností, ale jako předměty posvátného uctívání nemohly být majiteli jen tak vyhozeny, proto našly své uplatnění ve vedlejších prostorách domu. Větrání komory je zajištěno úzkými, podélnými větracími průduchy připomínajícími svým tvarem ve značné tloušťce zdiva malé střílny. Dveře do komory i sklepa jsou nízké, svlakové, se zachovalým starým, hrubým typem ručně kovaného krabicového zámku.

Do usedlosti se vstupuje z ulice kvalitně řemeslnicky provedenými dřevěnými rámovými dveřmi s ozdobnými řezbářskými prvky a se světlíkem z barevných skel nad nimi, kde na jedné z tabulek bývalo vybroušené číslo popisné. Dveře vedou do průchozí síně s betonovou čtvercovou a barevně provedenou dlažbou. Z ní se vchází do kuchyně, kde v levém rohu naproti dveřím stojí novodobější kachlová kamna s plotnou a troubou, jež byla pořízena koncem 90. let 20. století na místě původních kamen ze světle modrých kachlí, kterým dříve předcházela tradiční pec na pečení chleba. U kamen je uložen široký sortiment nádobí zachovaný od 19. století – hliněné hrnce různých velikostí, látky na mléko z černé zakuřované keramiky či starobylá zásobnice s plastickým vytlačným dekorem, různé typy forem na bábovky nebo vánočky, pekáče apod. Vedle kamen je zavěšená, dobově módní vyšívaná nástěnná dečka, tzv. *kuchařka*. Nalevo ode dveří stojí kredenc secesního typu s nádobím a na stěně zabudované ozdobné litinové umyvadlo. Napravo ode dveří se nachází dřevěná postel s čely – *pohrádka*, nad ní jsou na stěně zavěšené barvotiskové svaté obrázky a malá polička s rádiem. Na protější straně je situován divan, nad nímž jsou umístěny svaté obrázky, mezi nimi je zavěšen dřevěný vyřezávaný kříž. Uprostřed pod oknem stojí jednoduchý menší stůl, nad ním osvětluje místnost stahovací lampa. Denní světlo vstupuje do kuchyně dvěma proti sobě zasazenými okny.

Přes kuchyni se dále pokračuje do světnice. Vlevo vedle dveří jsou zabudována vertikální kachlová kamna měšťanského charakteru. Dále se na levé straně u stěny nachází za sebou dvě postele s tradičním způsobem zastlání parádními peřinami vrstvenými na sebe. V pravém rohu světnice, naproti dveřím, je situován tzv. *svatý kout*, stůl se zdobně soustruženými nohami, dlouhá rohová lavice, jejíž jedna strana lemuje pravou stěnu téměř po celé její délce, tedy asi 4,2 m. Lavice je opatřena opěradly z ozdobně tvarovaných dřevěných *šprušlí*. Na stěně, nad stolem s lavicí, jsou soustředěny svaté obrázky. Mezi dvěma okny směřujícími do ulice stojí *kosten*, na němž je zbudován domácí oltářík s kovovým krucifixem a množstvím porcelánových sošek svatých, obrázků i jiných památek z poutí i různých drobných upomínkových předmětů. Nechybí modlitební knížky a kancionálky. Nad *kostnem* je na zdi, mezi okny, zavěšen velký dřevěný kříž s kolorovanou plastikou Krista, ozdoben je věncem z umělých, drobných, červených růžiček a po bocích oválnými drobnými obrázky, portréty Krista a Panny Marie. Ve světnici se zachovaly dvě skříně secesního tvarosloví. Ve skříních jsou tradičním způsobem uloženy krojové součástky – starobylé i novější. Nábytkové vybavení místnosti doplňuje šicí stroj značky *Bobbín*. Na stěnách, kromě množství svatých obrázků, visí i tzv. upomínky na první svaté přijímání, rodinné fotografie – svatební, vojenské aj., u dveří je zavěšená porcelánová kroupenka s růžencem. Světlo do místnosti vstupuje také oknem ode dvora, umělé osvětlení zajišťuje lustr - lampa měšťského rázu. Na jeho ozdobném kovovém, zlaceném závěsu visí bílé skleněné stínidlo lemované dlouhými skleněnými *třásněmi* ve tvaru trubiček. Strop světnice je dřevěný, záklopový, s hlavním trámem - průvlakem, na němž je uprostřed umístěna datace 1832 a vedle ní je z jedné strany v kruhu vyryt christogram a z druhé strany ochranný a prosperitní znak ze soustředných kružnic. Za světnicí následuje světnička – *výmínek*, zvaný *chalúpka*. Je to menší místnost s pozůstatky původního vybavení. Vzhledem k tomu, že v poslední době, kdy se v usedlosti bydlelo, zřejmě nebyl využíván, sloužil spíše jako odkládací místnost. Nachází se zde dva menší stoly, jednoduchý policový regál plný nashromážděných dobových tiskovin, především prvorepublikových novin. Z nábytku se již více nezachovalo, ale na stěnách zůstalo množství svatých obrázků a starodávné malované kuchyňské hodiny se závažím. V průčelní stěně je kromě jednoho nízkého šestitabulkového okna umístěn jako úložný prostor zaklenutý výklenek ve zdi. Strop je záklopový, s hlavním trámem, *roštem*. Umělé osvětlení zajišťoval secesní petrolejový lustr zavěšený na háku trámu. *Výmínek* původně tvořil samostatnou bytovou jednotku s černou kuchyní, se síní a z ní se dále vlevo vstupovalo do druhé, menší patrové komory, která je opatřena i samostatným vchodem ze dvora. Do takto řešeného *výmínku*

se vcházelo ze dvora a přes síň dále do obytné místnosti, světničky, situované do uličního průčelí. Celá tato stavební dispozice se dodnes zachovala, včetně černé kuchyně. V důsledku některé přestavby objektu, však byl zazděn průchod ze síně do světničky, a přitom vznikl nový dveřní otvor mezi hlavní světnicí a *výminkem*, došlo tak k vnitřnímu provázání obou obytných jednotek. Další změnou bylo zrušení původního propojení světničky a černé kuchyně tělesem otopného systému. Po něm zůstala jen ve zdi, pod omítkou, skrytá komínová dvířka s rukojetí. Zajímavostí je v půdní části zachovaný *loch*, vyzděný dutý, úzký prostor nad kuchyní, sloužící jako tajný úkryt pro uschování potravin v dobách válečných.

Důležitou součástí každé usedlosti byla hospodářská část s chlévy. Na východní straně navazuje do pravého úhlu na obytný trakt. Nejbližší k ní se nacházel velký prostorný chlév pro koně či hovězí dobytek. Vstup do chléva byl tradičně ze dvora, ale i dveřmi ze síně, atypicky situovanými v nároží vnější síňové stěny. V rohu hákové zástavby dvora je proti chlévům umístěno původní hnojiště vymezené nízkou betonovou zídkou. Dále, v podélné ose za chlévem pro hovězí dobytek, následoval menší prostor pro přípravu krmiva, kam byl později dobudován zděný kotel na vaření trnek. Vedlejší chlév je opět prostorný, s jednotlivými, z betonu zhotovenými *stániskami* pro vepřový dobytek. Za ním následuje polootevřený přístřešek na dřevo – *dřevárka*. Na konci této zástavby dvora je situován zděný suchý záchod. Obslužnost chlévů umožňoval betonový násep podél celé jejich délky. Nyní jsou objekty chlévů prázdné a slouží jako skladovací prostor. Původně byly chlévy zbudovány z nepálených cihel, před první světovou válkou pak přestavěny při respektování předcházející dispozice z cihel pálených.

Usedlost čp. 15 v Kněžpoli je zajímavá nejen šířkou průčelí, ale i celkově svou půdorysnou podobou, která zůstala zachována tak, jak je zaznamenána na mapě stabilního katastru z roku 1827. Lze tedy předpokládat, že již v této době usedlost stála, a to včetně zástavby dvora, a datace na trámu 1832 ve světnici představuje datum stavebních úprav, které byly v této době odrazem určitých přirozených inovačních procesů, například změny otopného systému, kdy byl starý způsob topeniště s otevřeným ohněm a pecí v obytné místnosti nahrazován kachlovými kamny či sporáky, vznikaly černé kuchyně vydělením ze síně apod. Se změnou otopného systému pak zřejmě souviselo i budování nových stropů, záklopů, kdy mohlo být uvedené datum na novém trámu ve světnici vyryto. Do tohoto období také zřejmě spadá i úprava *výminku* – *chalůpky*, jež byl původně propojen se samostatnou černou kuchyní. Do roku 1913 měla usedlost tradiční ráz dlouhé okapové usedlosti s doškovou střešou a malými dělenými okénky, s hladkou hliněnou omítkou, bíle zalíčenou a modře podrovanou. Stavební úprava domu, která se uskutečnila v roce 1913 – 1915, vedla k výměně původních malých tabulkových oken za větší, dvoukřídlá s větracími tabulkami v horní části, k zabudování nových, řemeslně zpracovaných dveří s ozdobnými profilovanými prvky, doškovou střešní krytinu nahradil eternit, v kuchyni a světnici byla položena nová podlaha – dřevěná *palubovka*. Z vnitřního zařízení domu je zřejmé, že také došlo k osazení nových vnitřních dveří a dřevěných zárubní, které jsou výjimečně a zajímavě plasticky dekorovány dřevěnými prvky v secesním stylu. Do síně byla položena čtvercová betonová dlažba. Je pravděpodobné, že někdy v tomto období došlo i k doplnění interiérového vybavení a pořízení vertikálních kachlových kamen městského charakteru do světnice nebo doplnění nábytkového vybavení – například kuchyňskou kredencí, skříněmi apod.

Podle sčítacích operátů z roku 1857 na usedlosti již tehdy hospodařila rodina Kučerových. Žilo zde v té době celkem dvanáct osob. Hospodářem byl Jiří Kučera (n. 1807) a se svou ženou Teklou (n. 1811), roz. Štěpaníkovou, dcerou Fabiana Štěpaníka, domkáře z Kněžpole, měli celkem osm dětí. Nejstarší syn Jan (7. 4. 1831 – 22. 2. 1880) byl již v té době ženatý. Jeho žena Uršula, rozená Magdálková (20. 1. 1839 – 16. 4. 1911), dcera čtvrtlánika Josefa Magdálka z domu čp. 23, pocházela ze sousedních Místřic. Spolu měli v té době syna Rudolfa (21. 4. 1857), který však zřejmě zemřel v raném dětském věku. Dalšími syny Jiřího a Tekly

byli František (n. 1833), Josef (n. 22. 2. 1839) a Kašpar (n. 24. 9. 1844). Z dcer se uvádí Anna (n. 1841), Uršula (n. 1842), Františka (n. 1849) a Viktorie (n. 1853).⁹ V pramenech se připomíná i nejmladší syn Ludvík (1858–1866), kterého měli v poměrně pozdním věku – Jiřímu bylo již 51 a Tekle 47 let. Ludvík zemřel v 8 letech (19. 8. 1866) na epidemii cholery. Soužití dvou rodin na usedlosti dokládá i existenci dvou bytových jednotek. Rodina hospodáře žila v hlavní části, mladá rodina jeho nejstaršího syna Jana pravděpodobně ve *výminku*.

V roce 1869 je Jan doložen jako hospodář na gruntě a jeho rodina se rozrostla o další děti. Nejdříve se jim po nejstarším a brzy zemřelém synovi Rudolfovi narodily čtyři dcery. Aloisie (n. 22. 2. 1859), později provdaná Nedvědová, Anežka (n. 5. 12. 1860), později provdaná Tománková, Josefa (n. 10. 8. 1864), později provdaná Jakšíková, Františka (n. 14. 10. 1867) a v roce 1869 se jim narodil vytožený syn Jan (17. 10. 1869 – 8. 3. 1945), po něm následoval syn Ignác (n. 31. 10. 1871) a poté ještě další dcery – Rosálie (21. 5. 1874 – 1946), později provdaná Foltýnová, Anna (25. 6. 1876 – 25. 8. 1976), později provdaná Pauříková a Marie (4. 9. 1878 – 3. 11. 1977), provdaná Jakšíková. Celkem tedy spolu měli deset dětí, z toho jedno zemřelo, ostatní, hlavně dcery, dosáhly vysokého věku, např. Anna se dožila 100 let, Marie 99 let, Josefa 90 let a Aloisie, Anežka a Rozálie překročily 80 let. Staří hospodáři, Jan a Tekla, v roce 1869 již pravděpodobně nežili, nejsou ve sčítacích arších již uvedeni. S rodinou nového hospodáře Jana na usedlosti bydleli také jeho svobodní sourozenci František, Františka a Viktorie, kteří zde také pracovali jako pomocníci na hospodářství. V té době zde chovali celkem šest koní (z toho čtyři kobyly a dvě hříbata), celkem pět kusů hovězího dobytka (tři krávy a dvě telata) a pět vepřů.¹⁰

Po smrti hospodáře Jana **v roce 1880** se vedení gruntu ujímá jeho žena Uršula uváděná ve sčítacích operátech jako vdova a výminkářka. Synové v té době jsou ještě neplnoletí a školou povinní, dospělé dcery pomáhají na hospodářství, kromě dcery Aloisie, která se vdala do Nedachlebic za čtvrtlánika Blažeje Nedvěda (n. 11. 9. 1854), měli spolu pět dětí (Ferdinanda, Karla, Vojtěcha, Annu a Marii). Sourozenci zemřelého hospodáře Jana (1831 – 1880) byli v této době již osamostatněni, na usedlosti se neuvádí. V roce 1880 zde tedy žilo celkem devět osob. Vdova Uršula Kučerová se svými dětmi v této době chovala na hospodářství čtyři koně (dvě kobyly a dva hřebce), čtyři kusy hovězího dobytka (dvě krávy a dvě jalovičky) a celkem devět kusů vepřů. Z uvedeného je zřejmé, že Jan a Uršula Kučerovi dobře hospodařili a zděděné hospodářství v pořádku udržovali.

V roce 1890 hospodařila na gruntě stále Uršula. Přestože jejímu synovi Janovi bylo již 31 let, byl stále ještě svobodný a na hospodářství jen pomocníkem. Z ostatních dětí na usedlosti zůstali pracovat syn Ignác a dcery Josefa, Rosálie a Anna. Dcera Marie byla v té době ještě žačkou. Dcera Anežka se provdala v Kněžpoli za ševce Tománka, s nímž měla celkem devět dětí. V roce 1910, kdy měli tři děti (Františka – 23 let, Anežku – 19 let a Marii – 17 let), však všechny zemřely na tyfus. Až poté se jim narodily další děti (Marie, František, Viktorie, Petr, Vojtěch a Antonie). Celkem na usedlosti v roce 1890 žilo sedm osob. Ze zvířat chovali již jen dva koně, dvě krávy a dva vepře.¹²

O deset let později, **v roce 1900**, už se vedení gruntu ujímá tehdy stále ještě svobodný syn Jan, matka Uršula na hospodářství již jen pomáhá, a to spolu s Janovými svobodnými sourozenci, kteří na statku dosud zůstali, s nejmladšími sestrami Annou a Marií. Dcera Rosálie se provdala do Topolné za rolníka Foltýna, narodilo se jim pět dětí. Dcera Josefa se provdala za rolníka a muzikanta Jakšíka v rodné obci. Syn Ignác si vzal v Kněžpoli vdovu se třemi dětmi a hospodařil na její usedlosti, zemřel však poměrně mlád, bylo mu teprve něco málo přes 40 let. K zůstalým členům rodiny na usedlost čp. 15 od roku 1894 přibývá jako služebný pacholek, hospodářův synovec, mladinký, teprve jedenáctiletý chlapec Karel Nedvěd (n. 13. 5. 1883) z Nedachlebic, syn sestry Aloisie. Ta se sice poměrně dobře provdala za čtvrtlánika Nedvěda do Nedachlebic, protože ale někomu nespolehlivému ručil svým majetkem, přišel o hospodářství, a rodina zchudla. Hospodář Jan se tedy aspoň tím, že sestřina chlapce

Široké okapové uliční průčelí usedlosti čp. 15.

Zástavba dvora, pohled na chlévy.

Svaté obrázky a malované kuchyňské hodiny ve *výminku*.

Výmínek s výklenkem ve zdi a závěsnou petrolejovou lampou.

Tradičně zařízená světnice, pohled na svatý kout s rohovou lavicí, záklopový strop s hlavním trámem – roštem.

Kuchyně s kredencí, novějším kachlovým sporáčkem a souborem tradičního nádobí – zakuřované látky, hliněné hrnce, bábovky, pekáče apod.

Pohled do světnice s postelemi a skříní.

Měštanský typ kachlových kamen ve světnici.

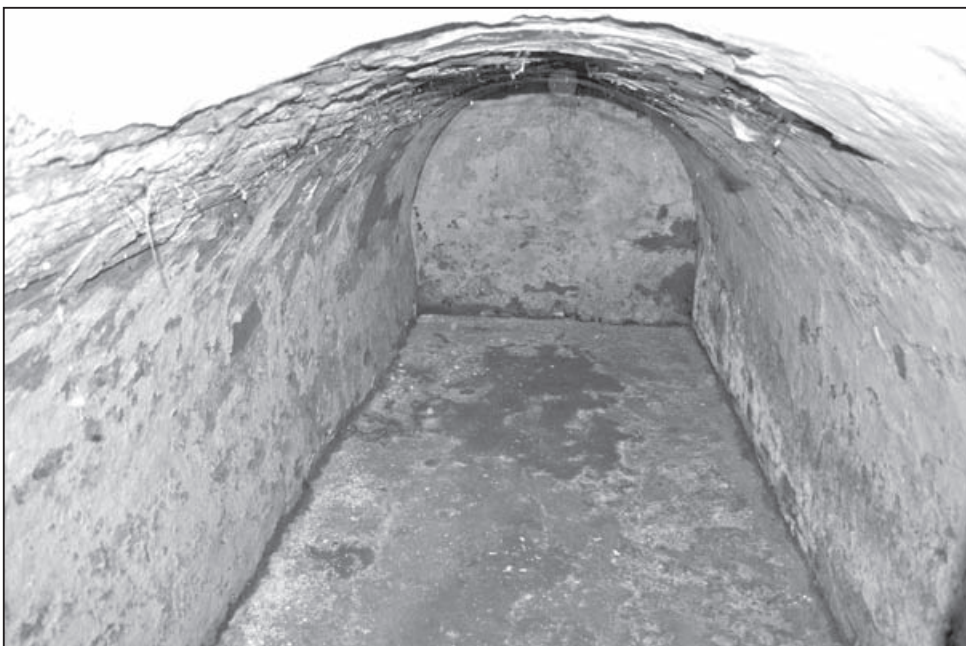
Detail oken rámovaných šambránami.

Patro komory s vyrovnáním stropu nad síní a podpěrným konstrukčním sloupkem.

Zařízení hlavní patrové komory s *múčnicí*.

Polozahloubený kvelbený sklep pod komorou.

Rodní a křestní list.

roděný rodák a křestní knihy Sv. 15 list 570 Anebožijce se tímto úředně, že

v obci (místě, ulice, číslo) *Křižopoli číslo 15*

den (míst) *patnáctého května 5/18* místo

období *set* *šest* ustanová *1910/06*

se narodil (a) v den (i) roku *1. května 1906* dat. přání

P. Edmunda Hladkového, kaplana - farářem

v chrámu Páně od Sv. *Joanem Nep.* de římskokatolického úřadu

publikuje (a) byl (a) manžel(ka) (a) - sestra

(míst) a rodák (míst) *Josef Kučera*

Otec) *Kučera Jan, náboženský římsko-katolický, nar. 17. 10. 1869, pěstounský v Křižopoli, syn Jana Kucery, pěstounka s Křižopoli a jeho manželky Veroniky Magdalény.*

Matka) *Anna, náboženská římsko-katolická, nar. 26. 7. 1883, dcera Ferdinanda Foltýna, čestníka v Topolně a jeho manželky Marie Hachovské, oddaný 22. 11. 1904.*

Knotři: *Ferdinand Foltýn, čestníka v Topolně a jeho manželka Marie.*

Babka: *Anna Valová č. 13 s Křižopoli.*

Podmínky:

Podle státního podání a ruského úředně:

První úřed. *Bilovských, dne 16. září 1911.*

František Janýšek,
kaplan.

*) Rodák a chrám, jméno, občanskost, dáti narození od "a" do "z" a manž.

Rodný list Josefa Kučery (1906–1985).

Sestra Anna se provdala za kováře Ignáce Pauříka, s nímž měla pět dětí (Boženu, Filoménu, Ludmilu, Františka a Marii). Nejmladší sestra Marie si vzala rolníka, muzikanta a tkalce Jakšíka (v zimním období tkával konopné plátno na tkalcovském stavu, jenž stával u nich v kuchyni), který byl bratrem manžela její sestry Josefy. Tedy sestry Marie a Josefa si vzaly bratry Jana a Vojtěcha Jakšíkovy. Marie vychovala s manželem osm dětí a dožila u ní i její matka, hospodyně Uršula, která zde také 6. 4. 1911 zemřela. Na hospodářství pomáhala od roku 1910 služebná dívka Anna Abrhámová (n. 26. 7. 1894) ze sousedních Mistrčic. Celkem tedy žilo v roce 1910 na usedlosti čp. 15, včetně děvečky, pět osob. Chovali se dva koně, čtyři kusy hovězího dobytka (dvě krávy a dvě jalovičky) a tři vepře, drůbež tvořilo deset slepic.¹⁴

Sčítací archy z roku 1921 dokládají, že k dosavadním obyvatelům usedlosti přibyl manželům Janovi a Anně jednak další potomek, nejmladší syn František (n. 4. 4. 1915), a později, v roce 1921, rozšířila počet členů domácnosti i služebná, svobodná dívka Anna Vajdíková (n. 21. 2. 1886) z Březolup. Na usedlosti se v té době choval přibližně stejný počet hospodářských zvířat jako v roce 1910.¹⁵

Po celou dobu existence gruntu bylo obdivuhodné, že si udržel značnou výměru, přibližně 90 měřic. Na této výměře ještě hospodařil Jan Kučera (1831–1880) a později i jeho žena Uršula (1839 – 1911). Vzhledem k velkému počtu dětí, které spolu měli, docházelo však k jejímu zmenšování při rozdělování podílu mezi dospělé a osamostatňující se potomky. Nový hospodář Jan (1869 – 1945) již vlastnil pouze 20 měřic, které drobením z původní výměry zůstaly, a k nim měl tzv. *připachtovaných* dalších 5 – 8 měřic, tedy zůstal zhruba čtvrtlánkem. I tak dokázala usedlost rodinu Kučerových se třemi dětmi uživit, přestože to nebylo jednoduché, a hospodařící manželé přitom zvládli i udržet svého nejstaršího syna Josefa na

uchýlil na svou usedlost, snažil rodině Blažkových ulehčit v její tehdejší nelehké ekonomické situaci. I s mladickým pacholkem byl počet osob žijících na usedlosti již pouze pět. Kromě polnosti se starali také o dvě kobyly, tři kusy hovězího dobytka (dvě krávy a jednoho býčka) a čtyři vepře. Z drůbeže chovali dvacet slepic a dvě husy.¹³

V roce 1910 se na arších sčítacích operátů připomíná stále Jan Kučera (17. 10. 1869 – 8. 3. 1945), ale již jako ženatý hospodář s manželkou Annou (26. 7. 1883 – 15. 6. 1939), roz. Foltýnovou, dcerou čtvrtlánika Ferdinanda Foltýna, pocházející z nedaleké obce Topolná, čp. 22. Společný život na usedlosti zahájili po svatbě roku 1904. Narodili se jim syn Josef (5. 5. 1906 – 9. 7. 1985) a dcera Marie (17. 2. 1910 – 25. 8. 2001), později ještě do rodiny přibyl syn František (4. 4. 1915 – 25. 12. 1993). Matka hospodáře, Uršula, v roce 1910 již na gruntu nebydlela, a hospodářovi sourozenci, dosud zde žijící a pomáhající, se osamostatnili, a statek opustili.

studiích práv a zrealizovat stavební modernizaci domu.¹⁶ Jak tehdy situace rodiny a hospodaření na usedlosti čp. 15 v Kněžpoli vypadalo, popisuje ve svých rukopisných vzpomínkách Josef Kučera (1906–1985): ... *V hospodářství měl tatínek pár koní, 2 krávy s dorostem a vepřový dobytek. Pamatuji i poslední pár koní: starou asi 25 roků Fuksu a krásnou hnědku, jak laň. Však také byla odvedena k vojsku za I. svět. války asi v r. 1916/17... Zůstala stará Fuksa, která byla již zralá k odprodeji, a proto ji tatínek prodal cigánům do Spytihněvi. Po likvidaci koňského spřežení přikoupila se 1 kráva tahounka, a od té doby se doma již jen „kravařilo“. Já sám jsem si přál doma koně, ale k realizaci již nedošlo, i když podmínky pro „koňaření“ byly. Mě to aspoň velice mrzelo.*

Rodiče byli dobří hospodáři. Když se mamička přivdala do Kněžpole (bylo to roku 1904, pozn. aut.), *dům byl sice velký – 30 m šířky do ulice – ale pod doškovou střechou, malá okna, takže asi v r. 1913/1915 byla na přední části stavení provedena generální oprava: vyměněny okna, dveře do ulice, v kuchyni a světnici položena dlážka (palubovka) a dána nová střecha – eternitová. Byla to oprava vsutku nákladná. V té době bylo ovšem v obci více domů s doškovými střechami. Samozřejmě, že chlévy nevyhovovaly, byly kryté též došky, a proto brzy po I. svět. válce byly zbourány a postaveny celé chlévy z cihel a na střechu dána cementová břidlice. Ve starém chlévu byly ustájeny jak krávy, tak i koně, a na zachycení moče bylo zhotoveno „stání“, z něhož se musel moč vybírat v putýnkách a vylévat do beček na voze a pak zavést na pole. Bylo to sice dobré tekuté hnojivo, ale nepraktická, špinavá, smrdutá práce. Také s ukládáním hnoje si v té době nedávali sedláci dost práce. Na dvoře, před dveřmi do chléva byla vyhloubena dost prostorná jáma, do které se hnůj ukládal, často i nad jámu, do výšky. Močůvka z hnoje se rozlévala po dvoře, drůbež hnůj rozhrabávala mimo hnojiště. Po první světové válce dělali sedláci pořádek i s hnojišti a močůvkou. Budovala se pod hnojištěm jáma na moč ze chlévů i z chlévků od prasat a nad hnojištěm se postavilo řádné betonové hnojiště. Moč z močůvkové jámy se pumpoval pumpou na močůvku do lejt na voze. To už byl pokrok, ulehčení práce, kterou zastal jeden pracovník. Také doma se toto zlepšení provedlo – po I. svět. válce.*

Na konci humna byla postavena dřevěná stodola, pokrytá došky a byla tak prostorná, že rodiče mívali obilí složeno jen na polovici a na druhé polovici mívali složeno obilí Jan Jakšík, Ignác Pauřík, Vojtěch Jakšík (švagři hospodáře Jana, pozn. aut.). *Obilí se do stodoly svázelo až na poli v mandelích řádně prošlo. Výmlat se prováděl – za rodičů tatínka a ještě i on sám, ručně, cepy. Samozřejmě se mlátilo ještě i v zimě. Ale pokrok nestál, ještě před I. svět. válkou byla koupena u Pauříků v Napajedlích mlatička poháněná žentourem. Tj. před stodolou v humně bylo namontováno patřičné zařízení, a lidskou práci nahradili koně, nebo krávy. Po vynalezení benzinových, neb elektrických motorů, nahradily tyto motory zvířecí síly. Žentourové mlatičky nečistily zrno od plev, takže po vymláčení se muselo obilí ještě fukarovat. Tento postup zůstal u nás až do založení JZD. ... Asi kolem r. 1925 přehnala se přes Kněžpol od žních větrná smršť, která takřka všechny stodoly poškodila a některé doslova rozmetala, zejména na straně od lesa. Poškozena byla i naše stodola, takže místo opravy byla zbourána a postavena nová s cihelnými sloupy a s pokrytím pálenou taškou (místo stodoly se nyní na konci humna usedlosti nachází řadová zástavba nových domů, pozn. aut.).*

Uprostřed humna ještě rodiče tatínka měli postavenou sušírnu na ovoce. Takových sušíren bylo v obci více. Tatínek sušírnu převzal, když již nesloužila svému účelu, sušící zařízení bylo již zlikvidováno. Tatínek však udržel obvodní zdívo i doškovou střechu v pořádku, opravoval ji a sušírna sloužila k uskladnění plev od mláčení a drobného hospodářského zařízení. Nástupce tatínka, bratr František Kučera, však v údržbě nepokračoval, a v současné době již leží v rozvalinách. Škoda !!! (nyní již objekt sušírny zcela zanikl, pozn. aut.)

Humno bylo vysázeno asi v r. 1914 ovocnými stromy a tatínek nově vysázel zadní polovici jabloněmi koupenými z hosp. školy v Napajedlích v počtu asi 20. O stromy se řádně staral, a pokud jsem byl ještě doma, vydatně jsem pomáhal i já. ... Hospodaření doma odpovídalo práci středního zemědělce – mimo investic na celém domě, postavili i novou mlatevnu, přikou-

Krabicový kovaný zámek na
dveřích od komory.

Detail výzdoby secesním
dekorativním prvkem v ná-
roží zárubně.

Hlavní trám - rošt, ve světni-
ci s datací 1832.

Zdobené zárubně dveří vedoucích ze síně do kuchyně.

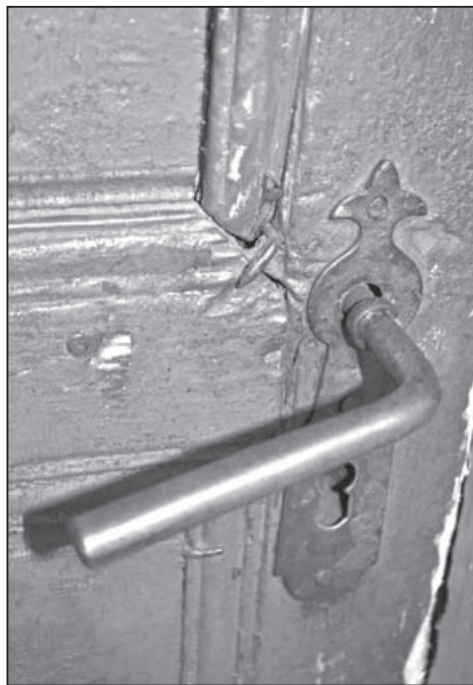
Secesní typ dveří do *výminku*.

Hlavní vchodové dřevěné rámové dveře zdobené řezbářskými prvky.

Dveře ze dvora do síně.

Detail vstupních dveří ze dvora s kovaným dveřním štítkem.

Nízké, hrubé svlakové dveře ze síně do hlavní komory.

Pohled do světnice.

Kostn ve světnici se svatými soškami, obrázky a památečními předměty.

Detail kříže s dřevěnou plastikou Krista ve světnici mezi okny.

Malovaná truhla s uloženými tradičními oděvními součástkami.

Dobová fotografie rodiny Jana Kučery (1869 – 1945) s manželkou Annou, syny Josefem, Františkem a dcerou Marií z roku 1938.

a na hospodářství zůstali sestra Marie a bratr František. A po smrti rodičů zůstali osamoceni a hospodařili společně. ...¹⁷

Hospodář Jan Kučera se těšil po celý život poměrně pevnému zdraví, a tak mohl na své usedlosti pracovat při plné síle až do své smrti v roce 1945. Svému synovi Josefovi se ve starším věku svěřil: *Já se jen modlím, abych nebyl nucen ležet, abych nepotřeboval obsluhu.* Přání se mu tedy splnilo. Jeho manželka Anna byla ve svém životě podstatně více stíhána zdravotními problémy, a v odchodu z tohoto světa svého muže předešla. Zemřela 15. 6. 1939. Na usedlosti zůstali již jen jejich děti, Marie a František. Oba byli svobodní a na usedlosti dožili sami, bez potomků. Jejich bratr Josef se věnoval advokacii a založil si vlastní rodinu. Přestože v rodném domě již trvale nežil, rád svým sourozencům při práci v hospodářství i nadále pomáhal. Po roce 1945 se však záhy změnila společensko-ekonomické podmínky ve státě, a soukromé zemědělské hospodaření ve své podstatě zaniklo. I tak se sourozenci snažili v rámci svých možností udržovat a obhospodařovat alespoň to, co z původně velkého a bohatého gruntu zbylo, aby hodnoty budované a předávané mnohými generacemi předků zůstaly zachovány. Usedlost čp. 15 tak byla obývána a udržována ve své původní podobě až do smrti její poslední obyvatelky, Marie Kučerové, v roce 2001. Současné tři majitelky jsou dcerami JUDr. Josefa Kučery a neteřemi posledních bezdětných vlastníků. Ty velmi ctí tradici svých předků, své rodiny, mají k usedlosti hluboký citový vztah, a proto řeší, jak chátrající stavbu zachránit v její původní podobě.

Usedlost se vzácně dochovala s plným interiérovým zařízením a vybavením tak, jak na ní hospodařili: a naposled ji velmi citlivě stavebně upravili hospodáři Jan a Anna Kučerovi

pili asi 3 – 5 mír pole a to na ně bylo dost, zvláště když nejstaršího syna dali na studia (studia práv v letech 1925 – 1930, pozn. aut.). ... Vícekrát se stalo, že před tím, když jsem odjížděl do Brna, aby mně mohli dát na byt a stravu (měsíčně 250 – 300 Kč), musela mamička jít pěšky do Uh. Hradiště „s trhem“, prodával se tvaroh, máslo, vajíčka a přes léto ovoce. Víím, že někdy si u sousedů připůjčovali, abych já měl potřebné. ... Tatínkovi jsem velmi rád pomáhal při hospodaření. Když se sušilo seno, několikrát časné ráno jsem s ním šel pomoci séct na louky, i když jsem chodil do školy. To už jsem byl v VII. a VIII. třídě gymnázia, vypraven již do školy, aktovka byla sebou a tak jsem do šesti ráno sekl, pak posnídal – lepší „sekáčné“ – a šel pak pěšky do školy do Uh. Hradiště. ... Je samozřejmé, že jako student jsem celé prázdniny pomáhal doma. Ale i pak jako soudce jsem si vybíral dovolené v době žní a celou dovolenou po dobužití tatínka, ale ještě i v době, když hospodařil bratr Franta, jsem pomáhal doma. ... Vzpomínky na rodiče mám ty nejkrásnější. Já jsem studoval

v době před první světovou válkou. Je v současnosti ojedinělým dokladem celolánického gruntu z dolňáckého Uherskohradištska v celé jeho komplexnosti a historické stavební kontinuitě, dokládající způsob života, bydlení a zemědělského hospodaření své doby. Zasloužila by si proto odbornou péči a údržbu, aby zůstala zachována pro další generace, což je důležité zvláště v současnosti, kdy památky tradičního lidového stavitelství ze slováckých vesnic mizí doslova ze dne na den.

Poznámky:

- 1 Kol. aut.: *Uherskohradištsko*. Brno 1992, s. 531 – 532, 399 – 400.
- 2 C.d., s. 387, 198 – 203.
- 3 C.d., s. 199 – 200.
- 4 <http://oldmaps.geolab.cz>, 1. vojenské mapování – josefské 1st Military Survey, Section No. 182, Austrian state Archive/Military Archive, Vienna
- 5 http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/1215-1/1215-1-004_index.html
- 6 http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/1215-1/1215-1-004_index.html
- 7 Kol. aut.: *Uherskohradištsko*. Brno 1992. s. 250 – 254.
- 8 Zaměření lidových staveb na Uherskohradištsku. Zemědělská usedlost čp. 15 v Kněžpoli. Zpracovala ing. arch. Edita Vlčková, 2010.
- 9 Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 904, k. 2042, r. 1857. Kučera, Josef: *Moje vzpomínky*. Rukopis, 1980, s. 2.
- 10 Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 941, k. 2089, r. 1870. C. d. s. 2, 6 – 7.
- 11 Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 1014, k. 2152, r. 1880. C. d., s. 2, 6 – 7.
- 12 Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 1092, k. 2215, r. 1890. C.d., s. 2, 6 – 7.
- 13 Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 1174, k. 2304, r. 1900. C.d., s. 2, 6 – 7.
- 14 Sčítací operáty Kněžpole, inv. . 1254, k. 2389, r. 1910. C.d., s. 2, 6 – 7.
- 15 Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 1334, k. 2481, r. 1921.
- 16 C.d., s. 11 – 16.
- 17 C.d., s. 11 – 16.

Prameny a literatura:

- Fr o l e c, V.: *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno 1974.
- Fr o l e c, V. – V a ř e c h a, J.: *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha 1983.
- K o l. aut.: *Uherskohradištsko*. Brno 1992.
- K u č e r a, J.: *Moje vzpomínky*. Rukopis, 1980, s. 2, 6 – 7.
- Zaměření lidových staveb na Uherskohradištsku. Zemědělská usedlost čp. 15 v Kněžpoli*. Zpracovala ing. arch. Edita Vlčková, 2010.
- Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 904, k. 2042, r. 1857.
- Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 941, k. 2089, r. 1870.
- Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 1014, k. 2152, r. 1880.
- Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 1092, k. 2215, r. 1890.
- Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 1174, k. 2304, r. 1900.
- Sčítací operáty Kněžpole, inv. č. 1254, k. 2389, r. 1910.
- Sčítací operáty Kněžpole, inv.č. 1334, k. 2481, r. 1921.
- <http://oldmaps.geolab.cz>
- 1st Military Survey, Section No. 182, Austrian state Archive/Military Archive, Vienna
1. vojenské mapování – josefské (1764–1768, 1780–1783)

<http://oldmapa.geolab.cz>

2st Military Survey, Section No. 0_10_ VIII and 0_11_ VIII, Austrian State Archive /Military Archive, Vienna

2. vojenské mapování – Františkovo (1836–1852)

http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/1215-1/1215-1-004_index.html

Informátorky:

Ing. Jarmila Kukulková, Mojmírova 927, Uherské Hradiště

Mgr. Marie Stránská, Kněžpole 101

Mgr. Marta Pazderová, Medlánecká 26, Brno

Foto:

autorka

Mgr. Olga Floriánová (n. 1965), odborná pracovníce Slováckého muzea v Uherském Hradišti, kde se zabývá především grantovými úkoly MK v rámci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje. Ve svém odborném zájmu se věnuje tradičnímu lidovému stavitelství a tradiční lidové výrobě.

Rural Homestead Number 15 from Kněžpole

A b s t r a c t

Rural homestead number 15 was documented within the research grant *Identification and Documentation of Traditional Folk Culture in Zlín Region – I The Region of Uherské Hradiště* carried out by the research team of Moravian Slovak Museum. Basic ground survey produced picture documentation which was followed by further research and survey of the rural homestead as well as careful and detailed documentation carried out by the architect Edita Vlčková. The homestead is an example of the traditional folk building, agriculture and village life in Uherské Hradiště region Dolňácko on a fertile soil of the flat country around the River Morava. The homestead is particularly unique by its spout face of the building, which is almost 30 meters long and it is the largest preserved building of its kind in the region. The homestead is a unique example of a rich estate from the early 19th century, which has retained its original character even after the reconstruction in the early 20th century, part of which was for example a new white coat with gentle decorations and plat-bands around the windows or piers around its gate and its doors. The windows as well as the doors represent an example of a quality carpentry. Unburnt brick clay is prevailing building material with the exception of the yard and the farm-out buildings which are mainly built of burnt bricks. The long spout face consists of four two-light windows with the T-shape casings and the front door and the gate. A strip of little ventilation holes of the loft grange is situated in the house-top. Saddleback roof is covered with asbestos-cement tiling. The ground plan is an example of the typical “hook” scheme with the stables adjoining vertically to the house. At the end of the the threshing floor which is grading naturally into the yard there used to be an adversely passable brick barn. Inner layout of the farmstead including its equipment

is also uniquely preserved. The farmstead is entered through front door from the street and the hallway. As for other dwelling room there is a sitting room, a kitchen with a tile stove, storeyed kitchen cabinet and there is a part of a farm reserved for a farmer on his retirement with its own kitchen, hall and pantry. Later and more modern annex is a veranda oriented into the yard. There are traditional timbers in the rooms and a timber ceiling with a main support joist. The date 1832 is carved into one of the timbers in the sitting room. The floor is mainly punned soil and there is a board floor in the sitting room and a cement floor in the hall and in the kitchen.

Farmstead number 15 is a very valuable building which deserves not only a detailed documentation and research but most of all protection and maintenance in order to preserve it as a precious example of traditional folk clay architecture from Uherské Hradiště region of Dolňácko.

Das landwirtschaftliche Anwesen Nr. 15 in der Gemeinde Kněžpole

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das landwirtschaftliche Anwesen Nr. 15 in der Gemeinde Kněžpole im Gebiet von Uherské Hradiště wurde zuerst im Rahmen der im Auftrag des Ministeriums für Kultur durchgeführten Subventionsuntersuchung *Identifizierung und Dokumentation der traditionellen Volkskultur in der Region Zlín (gerichtet auf das Gebiet von Uherské Hradiště)* dokumentiert. Die vom Mitarbeiterteam des Museums der Mährischen Slowakei organisierte Geländeuntersuchung ergab entsprechende Bilderdokumentation, anschließende Erforschung samt Vermessung und eine ausführliche und sorgfältige Projektdokumentation (ausgeführt von Ing. Arch. Edita Vlčková). Das genannte Objekt gehört zu den Beispielen der traditionellen Volksbaukunst, der Bau- und Wohnweise, der Bauernwirtschaft und des ländlichen Lebensstils in der Umgebung von Uherské Hradiště (Dolňácko) – einer fruchtbaren flachen Landschaft entlang des Flusses March (Morava). Das genannte landwirtschaftliche Anwesen ist ein Unikat durch die Breite seiner Traufenfassade, die fast dreißig Meter beträgt. Somit ist die Liegenschaft das größte derartige Objekt in der Region. Es ist ein seltenes Beispiel für Liegenschaft aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, deren Besitzer begütert waren und welche ihren ursprünglichen Charakter behielt – trotz innovativer Aufbereitungen in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts wie zum Beispiel der Stuck-Verputz samt Verzierung an Fenster-, Tür- und Torumrahmungen. Die Türen sowie Fenster in diesem Gebäude stellen eine hochwertige Schreinerarbeit dar. Als Baumaterial wurden meistens die aus ungebranntem Ton gefertigten Ziegel benutzt, bei den später gebauten Wirtschaftsobjekten im Hof überwiegen gebrannte Ziegel. Die lange Traufenfassade umfasst vier zweiteilige Fenster mit T-förmigen Rahmen, eine Eingangstür und ein Tor. Unterhalb des Daches gibt es eine Reihe von nebeneinander angeordneten Zuluft- und Abluftöffnungen für den Speicherraum. Das Satteldach ist mit Schablonen aus Asbestzement gedeckt. Der Grundriss weist eine traditionelle Hakenform auf, indem senkrecht zum Haus Stallungen angegliedert sind. Im Hof gibt es natürlich einen Tennenraum, wo früher eine quer durchfahrbare gemauerte Scheune stand. Erhalten geblieben sind ebenfalls die Innenräume inklusive der Ausstattung. Das Haus wird durch den Eingang von der Straße betreten. Der Wohnteil umfasst ein Wohnzimmer, eine Küche mit Kachelofen, eine Etagenkammer; in der Frontseite befindet sich eine angebaute Ausgedingewohnung mit einer selbständigen Küche, einer Diele und einer Kammer. An der Seite zum Hof wurde später im Rahmen der Modernisierung eine Veranda angebaut. In Zimmern sind traditionelle Holzbalkendecken mit Unterzug (Hauptbalken, der die Last trägt). In einen der Balken wurde die Jahreszahl 1832 eingeschnitzt. Die meisten Zimmer haben gestampfte

Erde als Fußboden, im Wohnzimmer gibt es einen Bretterboden, in der Diele und Küche einen Betonboden.

Das Anwesen Nr. 15 ist ein hochwertiges Gebäude, das nicht nur eine ausführliche Dokumentation und Untersuchung verdient, sondern auch Schutz und besondere Pflege, damit dieses wertvolle Denkmal der traditionellen Volksarchitektur im Gebiet von Dolňácko erhalten werden kann.

**Kolektiv autorů: Na paletě krojů.
Vydala Nadace Děti-kultura-sport,
Uherské Hradiště 2010.**

Slovácké slavnosti vína a otevřených památek pořádané v Uherském Hradišti od roku 2003 vyvolaly novou vlnu zájmu o prezentaci lidového kroje. Je to jeden z pozitivních důsledků této jinak značně monštrózní akce. Setkání krojovaných účastníků z jednotlivých obcí Slovácka je i přes všechny výhrady vůči neprůchodnému městu v době průvodu krojovaných účastníků nesporně pozitivem, neboť se jeho nositelům dostává tolik potřebného a přesto zpravidla opomíjeného společenského ohodnocení, nemluvě o významu vzájemné mezigenerační komunikace účastníků či dobrého příkladu, díky němuž o kroji začínají trochu „jinak přemýšlet“ ti, kteří jej odkládají jako archaismus anebo mu přisuzují roli pouhého kostýmu při veřejných folklorních produkcích.

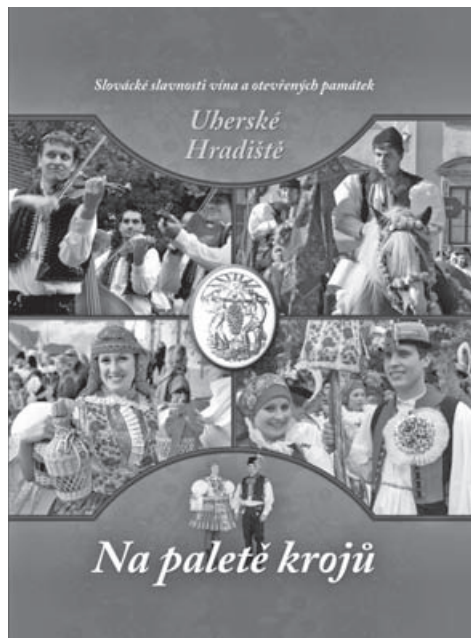
Tato – v tomto rozsahu a dosahu již neočekávaná krojová renesance – našla svoji reflexi v knize *Na paletě krojů*, vydané v roce 2010 Nadací Děti-kultura-sport, jejímž zřizovatelem je podnikatel Ivo Valenta, majitel firem sdružených pod logem SYNOT, za odborné spolupráce Slováckého muzea.

Je obtížné zhodnotit na malém prostoru čtyřsetstránkové dílo, které si vzalo za cíl textovou a obrazovou dokumentaci krojového bohatství sedmdesáti osmi obcí Slovácka, jež se v rámci svých mikroregionů účastní Slováckých slavností vína. V mnohem těžší pozici však byly autorky odborné části publikace (Romana Habartová, Marta Kondrová, Ludmila Tarcalová) postavené před úkol vytvořit srozumitelný a přehledný koncept knihy, jejíž dopředu dané schéma vychází z územního členění obcí v rámci mikroregionů. Ty ovšem jsou novodobou správní substrukturou, která nerespektuje národopisnou klasifikaci krojů vycházející z historických a vývojových souvislostí. V důsledku toho se kroje jednoho krojového subregionu, (byla jím zpravidla farnost nebo panství)

ocitají v nových, mnohdy zcela nesourodých skupinách. To samozřejmě znesnadňuje práci odborníka, neboť komplikuje přehledné postižení vývojových aspektů, které daly krojům jejich podobu a umožňují nám i lidový oděv vnímat nikoliv jako důsledek nahodilosti, ale naopak historicky vzniklé struktury, v níž má každý detail a skupina znaků svůj zásadní význam.

Ti, kterým je publikace především určena, tedy obyvatelé obcí, které se korporativně v rámci svých mikroregionů účastní hradištských slavností, však tyto metodologické problémy nemusí zajímat; zmiňujeme je jen proto, abychom ukázali, jak složité problémy musely autorky řešit, pokud chtěly vytvořit detailní obraz krojů jednotlivých obcí a současně mít neustále před očima i předivo podstatných souvislostí, z nichž se skládá obraz Slovácka jako celku viděného prizmatem lidového oděvu.

Je třeba říci, že i při komplikovaném zadání vznikla publikace zdařilá a cenná, a co více – nadčasová. Ve svém prvním plánu kniha obrazem i textem kvalitně dokumentuje současnou podobu svátečních krojů části

slováckých obcí. O možnostech barevné fotografie v tomto rozsahu a kvalitě si mohl nezapomenutelný profesor Klvaňa jenom zdát. V jeho době, kdy byl kroj na vesnici ještě běžným oblečením, navíc v podstatě neměnnou konstantou, ovšem nebylo názorné zobrazení důležité tolik, jako dnes, kdy je detailní znalost kroje, jeho částí a doplňků vyhrazena jen úzké skupině jeho uživatelů, často již jen jednotlivcům. A tak fotografie v tomto případě není pouhou ilustrací, ale zejména dobovým dokumentem, který současně napomáhá srozumitelnosti vlastního textu. V něm se autorky neobejdou bez používání odborné terminologie a nářečních výrazů, jež jsou dnes i pro velké milovníky a nositele lidového kroje z řad mladší a střední generace většinou „španělskou vesnicí“.

Význam textové a fotografické dokumentace krojů nabývá na významu zvláště v době, kdy kroj pozbyl svých původních funkcí a současná generace jeho uživatelů již k němu přistupuje jako většina z nás k moderním technologiím – využíváme je, aniž bychom potřebovali vědět, jak a na jakých principech fungují. Z tohoto hlediska je zaznamenání současného stavu nesmírně důležité, neboť kroj dnes rychleji a v mnohem větším rozsahu než před padesáti lety, podléhá proměnám způsobeným přejímáním podstatných i marginálních prvků z jednoho typu kroje na jiný. Je to patrné kupř. na snímcích kroje bílovického, který byl kdysi nositelem typové charakteristiky, ale dnes obsahuje prvky převzaté z kroje staroměstsko-jarošovského a ve své čisté a původní podobě se vyskytuje v Topolné. Znalcům kroje není potřeba zdůrazňovat mimořádný význam takovéto dokumentace, byť ona sama nebyla důvodem vzniku publikace. V této souvislosti je třeba si navíc uvědomit, že kroj se bude i nadále odpoutávat od původní podoby a stylizovat se do poloh, které si dnes ještě možná ani nedovedeme představit.

Publikace *Na paletě krojů* obsahuje úvodní pojednání o historii Slováckých dnů vína a pak už postupně procházíme stávajícími mikroregiony, v jejichž rámci je obrazově a textově prezentován kroj jednotlivých

obcí. Po stručné charakteristice mikroregionu a informaci, někde zbytečně rozsáhlé o spolkové činnosti v obci, následuje vlastní pojednání o kroji. Problém určité torzovitosti pohledu na lidový oděv dané tím, že se kniha zabývá jen oblastí hradištského Dolňácka a Kopanic, řeší kapitola Rozmanitosti krojů na Slovácku, v níž je pojednáno o subregionech Slovácka, jež nejsou v knize zahrnuty.

Mimořádný zájem o publikaci není jistě jen projevem zájmu archivovat pro potomky vlastní „podobenu“ prostřednictvím některé ze stovek fotografií, ale i znamením pozitivního vztahu lidí k lidovému oděvu, k jehož uchování je zapotřebí i množství fundovaných a srozumitelných informací. Těch publikace *Na paletě krojů* poskytuje víc než dost.

Jiří Jilík

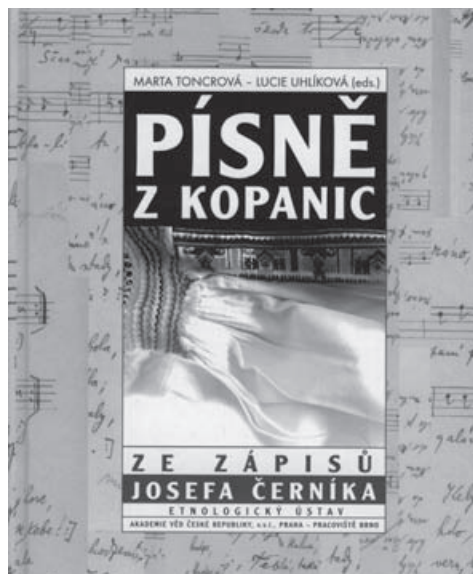
**Toncrová, Marta – Uhlíková, Lucie (eds.):
Písňe z Kopanic ze zápisů Josefa Černíka.**
Vydal Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha – pracoviště Brno. Brno 2010. První vydání, 430 s.

Brněnské pracoviště Etnologického ústavu AV ČR se snaží zejména v posledních dvaceti letech o postupné zpřístupnění části ze svých bohatých písňových fondů, jejichž páteří jsou především terénní sběry lidových písní z konce 19. a první poloviny 20. století. Tím navazuje na ediční činnost z padesátých let 20. století, kdy na půdě tehdejšího brněnského Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (dnešního Etnologického ústavu AV ČR, pracoviště Brno) byly publikovány jednotlivé písňové sbírky regionálního charakteru. K 130. výročí narození sběratele, hudebního skladatele a pedagoga Josefa Černíka (1880 – 1969) proto odborné pracovnice této instituce, etnomuzikoložky Marta Toncrová a Lucie Uhlíková, připravily k vydání výběr písní z dosud nezveřejněné rozsáhlé sbírky *Zpěvy moravských Kopaničářů*, kterou měl Černík připravenou do tisku již v polovině padesátých let minulého století.

Úvod edice otevírá obsahově a faktogra-

ficky bohatá studie editorek s názvem Josef Černík a jeho sbírka Zpěvy moravských Kopaničářů. Obsahuje stručný životopis včetně informací o studiu na brněnské varhanické škole u Leoše Janáčka, jež ho pro studium lidové písně nepochybně inspiroval. Vedle své pedagogické činnosti v Nezdenicích, Záhorovicích, Uherském Hradišti a Brně se věnoval rovněž hudební kompozici (psal písně a sbory na texty lidové poezie a básníků Petra Bezruče či Jiřího Wolkra). Dotýká se Černíkovy publikační činnosti, především národopisných a hudebních studií, kapitol o lidové písni a lidové instrumentální hudbě do etnograficky zaměřených monografií (*Moravské Slovensko, Luhačovské Zálesí, Podunajská dedina v Československu*). Především ho však úvodní studie představuje jako sběratele lidových písní. Svoji pozornost věnoval oblastem moravských a slovenských Kopanic, luhačovického Zálesí, Valašska a západního Slovenska. Za svůj život zapsal téměř tři tisíce písní, z nichž menší část byla vydána. Kopaničářské písně začal Černík zapisovat od roku 1900 a je pozoruhodné, že hned v následujícím roce byly vydány jeho vlastním nákladem pod názvem *Zpěvy moravských Kopaničářů* (toto vydání však sběratel, ani všechny oficiální Černíkovy životopisy neuvádějí). Zřejmě kladný ohlas zapříčinil její opětovné vydání v roce 1902 pod stejným názvem, v totožné sazbě, ale na kvalitnějším papíru. Právě díky této edici vešel sběratel ve známost jak u odborníků, tak u široké veřejnosti. Dalšího rozšířeného vydání o 213 písní se sbírka dočkala v roce 1908. Nicméně i toto vydání bylo rychle rozebráno. Černík tedy dále navštěvoval Kopanice a uvažoval o nové edici. Vážil si každé zaznamenané písně, neboť v těžko přístupném terénu a při uzavřených povahách místních obyvatel nebylo jednoduché sběr provádět. Studie také připomíná další sběratele, kteří po Černíkovi podnikali cesty na Kopanice. Do nově připravované kompletní sbírky písní z Kopanic Černík shromáždil úctyhodný počet 1685 písní, což je největší soubor písní z této oblasti. Nastal však problém s vydáním sbírky, neboť sběratel trval na kompletním vydání celého materiálu, nikoliv pouze jeho výběru.

Po ztroskotání jednání v první polovině padesátých let minulého století mezi Černíkem a Československou akademií věd v Praze jako možným vydavatelem, se upíraly sběratelovy naděje na nabídku odboru kultury tehdejšího gottwaldovského kraje, který zamýšlel sbírku vydat ve čtyřech svazcích. Přestože byla již dokonce vypsána subskripce, celá věc se neustále oddalovala a nakonec vyzněla do ztracena. Jako doklad těchto problémů s vydáním je ve studii citována část z korespondence mezi Černíkem a jeho přítelem Aloisem Viceníkem, knězem, národopisným pracovníkem a jedním ze zakladatelů bojkovického muzea. Josef Černík se vydání své sbírky nedožil. V roce 1970 byla kompletně připravená sbírka písní odkoupena z jeho pozůstalosti do sbírkových fondů tehdejšího Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Úvodní studie dále obsahuje analytický text ke slovesné a hudební stránce kopaničářských písní, který je doplněním Černíkových pojednání k této problematice z pohledu současného etnomuzikologického výzkumu. Poukazuje na obsahovou stránku textů, převažující dvouslokové útvary, vliv okolního prostředí na texty písní, vývoj v oblasti dialektologických výzkumů, nápěvy spojující se s různými texty, různé rytmické formace v písních, převaha 2/4 taktu kopaničářských písní. Závěr úvodní studie editorky věnovaly

melodické analýze písní, především pak melodickým formám písní, intervalovému rozpětí, sylabičnosti písní, tonální zakotvenosti nápěvů (výskyt durových tónin, durových s alterovanými tóny, mollových útvarů a tzv. modálních tónin) a způsobu notového zápisu písní Josefa Černíka. V další části sbírky následuje zkrácená verze anglického překladu úvodní studie, za ní jsou otištěny pojednání Josefa Černíka spolu s notovými ukázkami, které vhodně doplňují textovou složku. Stati Kopaničářská píseň, Zpěv a hudba moravských Kopaničářů a Doslov byly připraveny pro nerealizované kompletní vydání sbírky. Následuje Ediční poznámka, která uzavírá její první část.

Nejdůležitější část edice je soustředěna do druhé části, jež tvoří samotný výběr písní z dosud nepublikovaných sběrů Josefa Černíka. Obsahuje celkem 672 písní rozdělených do jednotlivých tematických oddílů – písně milostné a taneční (192 písní), svatební (19 písní), manželské (31 písní), žňové (11 písní), žertovné a satirické (98 písní), elegické (54 písní), vojenské (48 písní), pijácké (9 písní), epické (52 písní) a různé (158 písní). Rozdělení písní editorky převzaly podle návrhu samotného sběratele, který je utřídil podle jejich obsahu. Dále sbírka obsahuje Nářeční slovník z pera dialektologa Aloise Gregora, Věcné a jazykové

vysvětlivky, které sběratel připravil pro neuskutečněné vydání. Nechybí Rejstřík lokalit, Seznam zpěvaček a zpěváků, jejich stáří a čísla písní, abecední Seznam všech písní z Kopanic ze sběrů Josefa Černíka podle incipitu s tučně vytištěnými písněmi, které tato výběrová edice obsahuje. Celou sbírku uzavírají Přílohy s otištěným rukopisem písněového zápisu sběratele, jeho fotografií, titulním listem prvního, druhého a třetího vydání sbírky *Zpěvy moravských Kopaničářů*, fotografiemi krajiny, lidových staveb a oděvu na Kopanicích nebo mapy Kopanic z pozůstalosti Josefa Hofera, kněze ve Starém Hrozenkově.

Vydání sbírky představuje významný počín nejen díky kvalitnímu zpracování, na kterém mají zásluhu obě editorky, ale především tím, že jde o publikování dosud nezveřejněných písní. Kromě odborné veřejnosti sbírku jistě ocení hlavně praktičtí hudebníci a zpěváci, kterým může přinést seznámení s novým písněovým repertoárem rázovitého a v mnoha ohledech hudebně specifického regionu moravských Kopanic. Celkový výborný dojem bohužel kazí tiskové chyby v textech písní (celkem 32), kvůli kterým je do publikace vložen list s jejich opravami.

Petr Číhal

ARCHEOLOGIE

OLOVENÝ KRÍŽIK Z DOJČA (OKR. SENICA) A JEHO GEOGRAFICKO-HISTORICKÝ KONTEXT

Robert Bača, Záhorské múzeum, Skalica – Titus Kolník, Archeologický ústav SAV, Nitra

K archeologickým nálezom, ktoré rozširujú naše poznatky o veľkomoravskom období na slovenskom Záhorí, patrí najnovšie olovený krížik z Dojča. Artefakt bol nájdený na pooranom poli východne od obce, bez ďalších sprievodných predmetov.

Rovnoramenný krížik tzv. gréckeho typu, v strednej časti v nízkom reliéfe s plasticky zobrazeným korpusom Krista. Hlava má kvapkovitý obličaj s naznačenými guľkovitými očami a ústami. Línie spájajúce oči a ústa tvoria náznak nosa. Ruky sú vodorovne rozpažené, otvorené dlane tvoria tri prsty, na zápästí malé jamky naznačujú pribitíe na kríž klincami. Silne štylizovaná postava Ukrižovaného je odetá v dlhom rúchu so šikmým sieťovým dekorom, siahajúcim až k dolnej časti nôh. Z frontálneho pohľadu pozorovateľa smerujú chodidlá postavy doprava, pri uplatnení heraldického popisu (blasonovaní) sú otočené v opačnom smere, teda doľava. Okraje krížika lemujú dvojité, vývalkovite zosilnené línie. Obe bočné ramená sú poškodené, jedno recentným zásahom pilníka. Upevňovacie pútko s uškom nataveným na hornom ramene krížika je mierne deformované. Rozmery: 33,4 x 36,6 mm (so závesným pútkom 43,9 mm), hrúbka 1,3–1,5 mm, váha 9,077 g.

Opísaný olovený krížik sa v odbornej archeologickej literatúre označuje ako typ Bernhardsthal. Názov dostal podľa dolnorakúskej lokality, kde sa našiel v polohe Kohlfahrt, v hrobe č. 6 (Pittioni 1935, 168–173). Ďalšie dva totožné krížiky z rakúskych lokalít sú známe ešte z Gars-Thunau (Dolné Rakúsko, Friesinger – Vacha 1987, obr. na str. 123), dnes nezvestný je exemplár z Guntramsdorfu (okrsok Viedeň-okolie). Rovnako tri kusy sú evidované z moravských lokalít: Mikulčice-Valy, Mikulčice-Předhradí (okr. Hodonín), Dolní Věstonice (okr. Břeclav). Krížiky pochádzajú z hrobov (Bernhardsthal, Dolní Věstonice) i zo sídlisk (dva kusy z Mikulčíc, jeden z Gars-Thunau), pri náleze z Guntramsdorfu nie sú známe okolnosti. Typologickou a chronologickou analýzou olovených krížikov sa podrobne zaoberal Z. Měřínský (1988, tu i ďalšia literatúra). Naposledy urobil ich súpis L. Roganský (2009, 29, 68–69). Ak prirátame k horeuvedeným krížikom typu Bernhardsthal nález z Dojča, dostávame celkový počet kusov sedem. Dojčiansky exemplár priradujeme (ako ukážeme ďalej v druhej časti príspevku o geograficko-historických súvislostiach) k sídliskovej lokalite.

Datovanie pojednávaných krížikov nenaráža na väčšie ťažkosti. Na základe podrobných analýz sa datujú od polovice 9. až do prvej polovice 10. storočia (Klanica 1993, 217, Měřínský 1990, 68, Měřínský 1988, 135–136).

Osobitnú pozornosť na olovenom krížiku z Dojča si zasluhuje zobrazenie prstov Ukrižovaného. Na veľkomoravských enkolpiónoch, krížikoch či kovaniach z územia Slovenska i Moravy sú ruky Boha-Otca (Veľká Mača), Ježiša (Uherské Hradište-Sady, Zlaté Moravce), orantov (Mikulčice) znázornené vždy s piatimi prstami na rukách. Nami analyzované krížiky typu Bernhardsthal však zobrazujú Ukrižovaného s výrazne a zreteľne oddelenými tromi prstami na oboch rukách. Dosiaľ ani jeden z autorov štúdií o olovených krížikoch sa nepokúsil vysvetliť a interpretovať tento ikonograficky nezvyklý detail. Domnievame sa, že tu nešlo iba o zjednodušenú výtvarnú umeleckú „skratku“ výrobcu, alebo azda nedostatok zručnosti remeselníka, ale skôr o zámerné posolstvo objednávateľa, či tvorcu krížika. Počet tri oddávna, ale najmä v kresťanstve súvisel veľmi často s určitou symbolikou. Trojka bola symbolom jednoty, dokonalosti a úplnosti, spojením začiatku, stredu a konca. Ježiš bol tri dni a tri noci v hrobe, tretieho dňa vstal z mŕtvych, Peter trikrát zaprel Ježiša, traja králi sa

prišli pokloniť narodenému Spasiteľovi. Triada sa ale najčastejšie dáva do súvisu aj s učeníím o božskej Trojici (Becker 2007, 304, Biedermann 2008, 56, Colin 2009, 61, Mt 28,19, Royt-Šedinová 1998, 18–19, Studený 1992, 313). Ak sa v biblii nejaká formulka vyskytovala trikrát, znamenalo to dôraz (Jr 7,4; 22,29; Ez 21,27, Iz 6,3; Nu 6,24–26) a naliehavosť (Mt 26, 44; Sk 10,16; 2K 12,8; pozri Novotný 1956, 1117).

Je známe, že v druhej polovici 9. storočia došlo k zosilneniu trinitárnych a christologických dišpút a prestížnych polemík medzi západnou a východnou cirkvou. Išlo hlavne o spor známy ako *filioque* (bližšie Kolník 1994, 139–143, Judák 2002, 178, Višňovský a kol. 1977, 153, Vnuk 2003, 95, 271) – podstatu Ducha Svätého. Západné duchovenstvo zastávalo tézu, že Duch Svätý pochádza z Otca i Syna – *filioque*. Východní teológovia, hlavne grécki, odvodzovali Ducha Svätého *per Filium* – skrze Syna. Metod patrilo k stúpencom východnej cirkvi, ktorí obhajovali názor, že Duch Svätý pochádza z Boha-Otca a nie aj z Syna, ale skrze Syna. Uvedený výklad Metod obhájil aj na rímskej synode, ktorej v roku 880 predsedal pápež Ján VIII. Zjednodušene možno konštatovať, že došlo k Metodovmu víťazstvu nad jemu nepriateľsky naladeným franským duchovenstvom. Rímska kúria totiž jednoznačne uznala správnosť Metodovej interpretácie a jeho pravovernosť v otázkach vierouky. Nemožno teda vylúčiť, že neobvyklá podoba rúk na krížikoch typu Bernhardsthal je svojráznou výtvarnou reakciou na spor *filioque*.

Samotná výroba olovených krížikov sa s veľkou pravdepodobnosťou realizovala v niektorých zo šperkárskych dielní vo veľkomoravských Mikulčiciach (Klanica 1993, 218, Kouřil 2008, 71–73). Preto by pre typ krížikov Bernhardsthal bolo výstižnejšie označenie „typ Mikulčice“.

Z hľadiska geografického rozšírenia krížik z Dojča rozširuje koncentráciu tohto typu drobných cirkevných pamiatok popri rieke Morave a Dye o územie v povodí rieky Myjavy.

Pokiaľ ide o surovinu použitú na výrobu krížikov, patrilo olovo k lacným náhrážkam vzácnejšieho striebra. Olovo patrí k ťažkým kovom s nízkym bodom tavenia, je veľmi mäkké, kujné, možno ho teda ľahko tvarovať a roztepávať. Určite bolo cenené i vzhľadom na fakt, že má veľkú odolnosť voči korózii, čím si uchováva vysoký lesk. Olovené rudy sú známe v Čechách (Příbram, Kutná Hora, Jáchymov), na Slovensku (Banská Štiavnica) i v Poľsku. O ich získavaní v nami sledovanom období však príliš veľa nevieme. Vzhľadom na technologickú nenáročnosť sa olovo určite tešilo patričnej obľube. Dáva sa však do spojitosti s činnosťou na význame strácajúci veľkomoravských dielní (Měřínský 1988, 135, Kouřil 2008, 73).

Nositelmi olovených (menej ušľachtilých) krížikov mohli byť cirkevní hodnostári v nižšom služobnom postavení, napr. diakoni. O udeľovaní krížikov aj ako darov pri krste (Taufgeschenke) cirkevným či svetským osobám uvažujú rakúski i moravskí bádatelia (Friesinger 1976, 55, Friesinger – Vacha 1987, 123–124, Klanica 1993, 217).

Niektorými autormi (Friesinger 1986) predpokladaný súvis krížikov s pôsobením západných kresťanských misií z prostredia Salzburskej arcidiecézy či pasovského episkopátu naráža na úskalia. Rovnoramenná forma kríža (tzv. gréckeho či byzantského typu), kvapkovitý obrys obličaja Ukrižovaného, geometrická mriežková ornamentika odevu a celkové štýlové poňatie postavy Krista poukazujú na silný vplyv Byzancie. Napokon na byzantských minciach – solidoch z 8. a 9. stor. (i známej minci cisára Michala III. z Mikulčíc, Poulik 1975, tab. VI.) je mriežkový dekor odevov veľmi častý.

Na východný pôvod poukazuje aj ďalší olovený krížik s gréckym nápisom z Uherského Hradišťa-Sadov, taškovitá kaptorga z Dolních Věstonic či lunicovité závesky (Měřínský 1988, 132). Grécky nápis na krížiku z Uherského Hradišťa-Sadov „Zoe-Isus-Christos“ je datovaný do 9. stor. a považuje sa za priamy doklad byzantského pôvodu, dokonca i činnosti byzantskej misie na našom území (Hošek 1963, Dekan 1985, 174, Galuška 1996, 112, Profantová 2007, 55). Išlo o sídliskový nález, pochádzajúci z chaty č. II. Aplikácie gréckeho kríža na veľkomoravských šperkoch sú veľmi časté (Bialeková 1999, 118).

Pre riešenie otázky pôvodu olovených krížikov patria dva moravské exempláre k obzvlášť relevantným sídliskovým nálezom, hoci priamo nereprezentujú typ Bernhardsthal. Prvý z nich je krížik z Uherského Hradišťa (poloha Otakarova ulica), datovaný rámcovo od tretiny 9. storočia do prvej polovice 10. storočia. Laboratórne testy ukázali, že 95% odlievaneho kovu tvorilo čisté olovo (Frolíková-Kaliszová 2003, 533). Signifikantný podiel stopového telúru lokalizuje pôvod použitej rudy do rumunského Sedmohradska (trojuholník Zlatna–Rosia Montana–Sacaramb). Vzťahy tohto ťažobného územia s Byzanciou dokladajú maximálnu intenzitu od doby rímskej až do začiatku 11. storočia (Frolíková 2003, 555). Druhý rovnoramenný olovený krížik chemicky analyzovaný a s analogickým datovaním pochádza zo Starého Města (poloha Na Dvorku). Jeho 93% podiel čistého olova dovolil D. Frolíkovej-Kaliszovej (2003, 558–559) vysloviť tézu, že oba krížiky – hradištský i staroměstský – boli odliate v lokálnych moravských dielňach z dovezeného kovu. Pôvod tejto ťažbou vydolovanej suroviny tak posúva hypotézu o byzantských predlohách rovnoramenných olovených krížikov s postavou Ukrižovaného do polohy vysokej pravdepodobnosti.

Na Záhorí môžeme za východný vplyv považovať patrocínium sv. Margity (Antiochijскеj), ktoré niesol veľkomoravský kostolík v Kopčanoch. Vyskytovalo sa v Zadunajsku už od 9. stor. a pretrvalo i v období povelkomoravskom (Hudák 1984, 55–56). V tejto súvislosti nie je nezaujímavé, že kostolík z Malej Mače pri Sládkovičove (okr. Galanta) mal rovnaké patrocínium sv. Margity. Susednú obec – Veľkú Maču – pritom preslávil mnohokrát publikovaný enkolpión z veľkomoravského obdobia byzantského pôvodu (Kolník 1994, 134–139, tu i ďalšia literatúra, naposledy Horníčková 2001, 197). Nejasné nálezové okolnosti však nevylučujú, že mohol pochádzať i z Malej Mače. V Súpise pamiatok na Slovensku č. 2 (Kolektív 1968, 277) sa síce uvádza, že kostolík v Malej Mači reprezentuje neskororománsku tehlovú stavbu, avšak ako patrocínium je nesprávne uvedený sv. Ján Krstiteľ. Patrocínium sv. Jána Krstiteľa však patrilo kostolu v susednej obci – Veľkej Mači (Kolektív 1969, 371). Obec Malá Mača bola v roku 1986 pripojená k Sládkovičovu (Majtán 1998, 265). Datovanie kostola z Malej Mače do 13. stor. uvádza VSOS (Kolektív 1977, 214, rovnako Lorad 1957, 16).

Archeologický výskum v Malej Mači realizoval na dvoch polohách A. Habovštiak. V polohe Várdomb, veľmi poškodenej neskoršími zásahmi, doložil zemepanské sídlo z konca 14., resp. začiatku 15. storočia. Uvedené zemepanské sídlo s dvorcom stálo na staršom sídlisku, datovanom keramikou a železnými predmetmi do 11.–14. storočia (Habovštiak 1985, 144, v registri lokalít s najstarším datovaním do 12. storočia – Habovštiak 1985, 291). Na druhej mačianskej polohe – Žaludné – sa nachádza kostolík zasvätený sv. Margite. V jeho blízkosti odkryté sídliskové objekty (ohniská a pece) s úlomkami keramiky a železnými predmetmi datoval autor výskumu do 12.–16. storočia. Základy kostola porušili hroby stredovekého cintorína, na základe čoho A. Habovštiak predatoval kostol z 13. storočia do 16. storočia. Uviedol však, že na mieste tohto kostola stál v stredoveku iný, dnes už neznámy kostol (Habovštiak 1985, 293). Možno sa oprávnene domnievať, že aj tento kostol mal patrocínium sv. Margity.

Oba kostolíky, ako z Kopčian, tak z Malej Mače, majú nasledovné spoločné črty:

- kopčiansky i mačiansky kostolík sa nachádzajú mimo dnešnej obce, vo vzdialenosti cca 1000 m
- k obom cirkevným stavbám sa konali ľudové púte 13. júla, čo je dátum zasvätenia sv. Margite, hoci od 12. stor. sa dátum zasvätenia tejto udalosti presunul na 20. júl (www.apsida.sk/c/802/kopcany, www.apsida.sk/c/2880/mala-maca, www.malamaca.sk/hipodčiarňikhu.html, www.malamaca.sk/papodčiarňiksk.html, a d., (wikipedia). O starobylosti patrocínia v Malej Mači nemožno pochybovať, pretože pri konzervatívnom cirkvi sa tieto menili len výnimočne. Sv. Margita – panna a mučednica – bola dcérou pohanského kňaza či Saracéna Theodika, narodená v Antiochii, umučená a stáť pre svoju vieru okolo r. 300 n. l. za rímskeho cisára Diokleciána. Patrí k štyrom najvýznamnejším pannám a 14. svätým

pomocníkom. K jej atribútom patrí drak (ktorého premohla vo väzení krucifixom), koruna, perlový náhrdelník, v ruke krucifix, palma alebo kniha (Chmelár 1996, 206, Pflaiderer 1998, 22, Remešová 1991, 44).

Geografické prostredie a historické súvislosti

Slovanské nálezy z obce Dojč, vzdalenej 9 km západne od okresného mesta Senica, sú datované do 8.–9. storočia. Existenciu tamojšieho sídliska dokladajú fragmenty keramiky zdobené typickými rytými vlnicami. Archeológom sa ich podarilo zozbierať v polohe Jansenové. Skvostný nález z uvedenej polohy reprezentuje bronzové liate nákončie jazykovitého tvaru, zdobené rastlinným ornamentom. Nákončie s dĺžkou 4,3 cm a šírkou 1,5 cm bolo súčasťou opaska. Zručným kovolejár ho vyrobil niekedy v 8. storočí, teda ešte pred vznikom veľkomoravského štátu (Drahošová 1998, 14–15).

Veľkomoravské osídlenie v Dojči spomína vo svojej monografii už Štefan Janšák (1986, 83). Aj v 10. a 11. storočí nachádzame v obci Dojč stopy po našich slovanských predkoch. V polohe Na pieskach – východne od intravilánu – sa našlo sídlisko s fragmentami keramiky, mazanice z príbytkov, žiarom prepálené kamene a zvieracie kosti (Řihová 1961, 66). Obec sa v ďalších storočiach rozrastala a z roku 1392 pochádza prvá písomná zmienka, ktorá hovorí o existencii Veľkého a Malého Dojča (kolektív 1977, 327). Toto členenie obce je sledovateľné i v súčasnosti.

Veľmi pozoruhodné sú na Záhorí i Morave chotárne názvy polôh „Hrúdy“, ktoré boli osídlené Slovanmi. Hneď v susedstve nálezu dojčianskeho krížika sa nachádzajú parcely označené ako „Hrúdy“. Ich jazykovedným rozborom sa zaoberal nestor slovenskej archeológie Štefan Janšák (1962a, 12, 1986, 53–55). Išlo o väčšie či menšie vyvýšeniny, ktoré sa dvíhali 6–8 metrov nad údolnou nivou. V minulosti boli obtekané vodou. „Hrúdy“ so stopami slovanského osídlenia poznáme na Záhorí v Kopčanoch, Kútoch, Moravskom Svätom Jáne i moravských Sodoměřiciach (Novotný 1961).

Dojč ležal na strategickej komunikácii, známej od 14. storočia ako „Česká cesta“. Viedla z Prahy smerom na Hodonín, cez Holíč popri Dojči a dnešných Šaštínskych Strážach na Senicu a ďalej na Trnavu (Janšák 1962, 557). Podľa Štefana Janšáka sa využívala už od mladšej doby kamennej. V období Veľkej Moravy patrila k dôležitej spojnici Mikulčíc s Nitrou (Kohútová 1994, 403). Cesta viedla popri menej zalesnených pásmach, miestami, kde nehrozilo nebezpečenstvo záplav a nehrozili močiare z okolitých riek a potokov. V smere toku riečky Myjavky sa dalo prechádzať k dnešným Kútom, ktoré boli východiskovým bodom k ďalším veľkomoravským lokalitám v Kopčanoch, Mikulčiciach pri Hodoníne a Břeclavi (Pohansko). Iba 10 km vzdušnou čiarou od Břeclavi sa nachádza lokalita na dnešnom území Rakúska – Bernhardsthal, ktorá dala pomenovanie skupine veľkomoravských krížikov, aký poznáme z Dojča. V tejto súvislosti nie je nezaujímavé, že analýzou georeliéfu a archeologických nálezísk v Kopčanoch a s pomocou leteckého prieskumu sa podarilo dokázať existenciu komunikácie od kopčianskeho kostola sv. Margity cez inundáciu a riečnu nivu k hradišku v Mikulčiciach (Baxa–Prášek–Glaser–Opitzová 2008, 261).

Geograficky patril Dojč v 9. storočí do územnej sféry Moravského kniežatstva. Toto sa rozprestieralo od horstva Malých Karpát a Bielych Karpát až za rieku Moravu (Janšák 1962b, 557, Marsina 1994, 30, Ruttikay 2008, 269, Sedlák 2009, 65, Sedlák 1994, 17–18, 30, Sedlák 1976, 278, Steinhübel 2004, 161). Na sledovanom území sa vyskytujú iba v dvoch prípadoch názvy osád typu Moravany či Moravce, ktoré sa spájajú s pobytom strážnych vojsk – vojenských družín Moravanov – v strategických priestoroch. Vznikali okolo roku 833, kedy moravské knieža Mojmir I. začal zjednocovací proces s územím Nitrianskeho kniežatstva (Kučera 2009, 102, Kučera 1986, 69, Kučera 2006, 51, Krajčovič 2005, 51–57, Krajčovič 1974, 48–49, Profous 1951, 132). Keďže územie medzi Malými Karpatmi a Moravou patri-

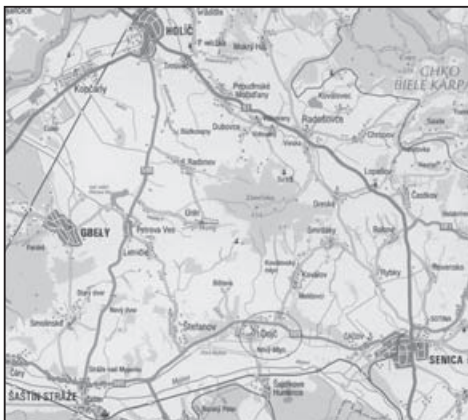
Olovený krížik z Dojča, 2010. Foto R. Bača.

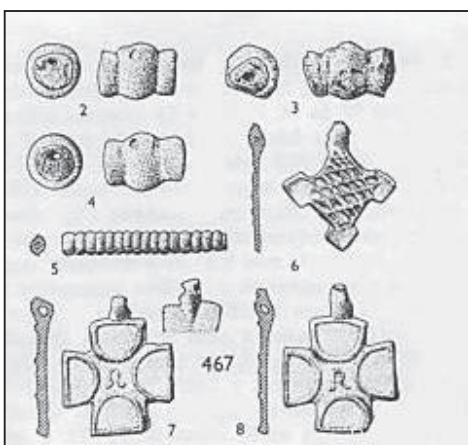
Bronzový a olovené krížiky z Mikulčíc (podľa Klanicu 1993).

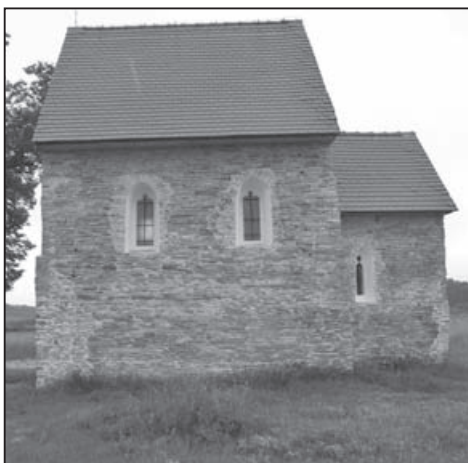
Zlatá minca - solidus Míchala III. z Mikulčíc (podľa Poulika 1975).

Dojč na situačnej mape, 2010. Reprofoto R. Bača.

Hrob 467 z Dolných Věstonic (podľa Měřinského 1988).

Kopčany – kostol sv. Margity Antiochijskej, 2010. Foto R. Bača.

lo k údelnému kniežatstvu Moravanov, nebol dôvod, aby osady s pomenovaním Moravy a Moravce vznikali na vlastnom – materskom – území. V listine Stibora zo Stiboric z roku 1431 sa napr. hovorí o „moravskej“ dedine Prietržke ležiacej medzi Skalicou a Holíčom. K jej úlohám patrilo vydržiať špitál sv. Alžbety v Skalici (Sedlák 2008, 71). Ešte i dnes je nápadná bližšia jazyková príbuznosť obyvateľov Záhoria k Morave než k obyvateľom Slovenska za horstvami Karpát.

V rámci cirkevnej správy už pred rokom 833 jestvovali nižšie cirkevné jednotky – archipresbyteriáty – tak na Morave, ako aj na Nitriansku. Od druhej polovice 8. storočia patrili obe kniežatstvá do sféry juhonemeckej jurisdikcie pasovskej a salzburskej cirkevnej provincie, Moravské kniežatstvo od počiatku do sféry Pasova (Steinhübel 2004, 79). Z písomých prameňov vieme, že na území naddunajských Slovanov pôsobili aj západné írsko-škótske misie, rovnako misionári z južného Talianska i Byzancie. Mojmír začal s kristianizáciou svojho kniežatstva od roku 831 (Steinhübel 2004, 82, 93). Silu a autoritu katolíckeho kléru okolo roku 871 dokladá zvolenie presbytera Slavomíra na čelo nitrianskych Slovanov, ktorý bol po zajatí Svätopluka zvolený za vodcu proti Bavorom. Ku kvalitatívne najvyššiemu stupňu cirkevnej organizácie na Veľkej Morave došlo po roku 880, kedy pápež Ján VIII. dal súhlas k zriadeniu veľkomoravskej cirkevnej provincie na čele s arcibiskupom Metodom. K arcidieceze Metoda patrilo bývalé moravské kniežatstvo, k nitrianskej diecéze bývalé nitrianske kniežatstvo. Okolo roku 899 – za panovania veľkomoravského kniežaťa Mojmíra II. nechal pápež Ján IX. vysvätiť jedného arcibiskupa a troch biskupov pre Moravskú cirkevnú provinciu (Marsina 1997b, 15, Marsina 1993, 533, Kučera 2009, 45). Práve do uvedenej druhej polovice 9. storočia je datovaný nález oloveného krížika z Dojča. Ak sa 28. apríla 976 spomínajú na súde v Mohuči (listina arcibiskupa Willigisa) medzi prítomnými aj biskup pražský a biskup moravský (ako rovnocenní, samostatní hodnostári), svedčí to o pretrvávajúcej kontinuitate na Morave už od roku 900 (Bagin 1985, 15, Pojzl 2009, 46–47). Menovanie kňazov z radov domáceho kléru oslabuje tézu, podľa ktorej došlo k vyhnaniu Metodových žiakov z Veľkej Moravy po jeho smrti v roku 885. Určite tu ešte zostala dostatočne schopná zložka duchovenstva, ktorá spĺňala kritériá pre výkon funkcie arcibiskupa a údelných biskupov. Prinajmenšom tu zotrvali tí, ktorí sa síce zriekli slovienského, nie však latinského bohoslužobného jazyka. Hypotéza o veľkomoravských kňazoch nižšieho rangu, ktorí prežili zánik štátu o dve až tri desaťročia, má nepochybne svoje opodstatnenie (Lukačka 2003, 39). Obzvlášť to platí o okrajových územiach Veľkej Moravy. Ako príklad môže poslužiť misál Spišskej kapituly zo 14. storočia, v ktorom sú zakomponované čítania o sv. Cyrilovi a Metodovi. Ku dňu 12. november sa uvádza, že „ľudu treba povedať kážeň v moravskom nárečí“ („ad populum sermo debet fieri omnino ydiomate moraicali“, Bagin 1985, 17).

Niečo vyše 10 km juhozápadne od Dojča sa nachádza Šaštín (od r. 1971 zlúčené s obcou Stráže a premenované na Šaštín-Stráže, od r. 2001 so štatútom mesta), kde minimálne od 12. stor. bolo sídlo archidiakonátu. Stal sa cirkevným centrom Záhoria, pravdepodobne so staršími tradíciami. V roku 1210 sídlil šaštínsky archidiakon už v ostrihomskej katedrálnej kapitule (Hoferka 2000, 285). Šaštín vznikol na dôležitej trase z Nitry na Moravu, čo podporuje názov susednej osady Stráže a existencia mýtnej stanice (Krajčovič 1993, 31, Marek 2006, 122). Šaštín mal byť jedným z deviatich hradov, ktoré v septembri 1042 uznali vládu nemenovaného uhorského Arpádovca. Patril už do územnej sféry Nitrianskeho kniežatstva (Steinhübel 2004, 258). Tradície spolupatričnosti Moravy a Nitrianska určite pretrvali aj po zániku Veľkej Moravy. Zaujímavá je zmienka v legendách o svätom Svoradovi-Ondrejovi, v ktorej sa hovorí aj o pôsobení nitrianskeho mnícha Benedikta. Ten po smrti svojho učiteľa a po istom zotrvaní v Skalke pri Trenčíne odišiel okolo roku 1031 pustovníčiť do bližšie nešpecifikovaného miesta v slovensko-moravskom pohraničí (Marsina 1997a, 36).

V obci Dojč sa v časti Závsi nachádza kaplnka Svätej Trojice zo začiatku 18. stor., kde sa podľa ústnej tradície mal nachádzať starší kostolík. V jej blízkosti sa pri zemných prá-

cach našli zvyšky nedatovaného kamenného muriva (Drahošová 1998, 15). Kostol zasvätený Všetkým svätým patrí ku gotickým stavbám zo 14. stor. (Zajíček 1998, 60).

Obec Dojč (okr. Senica) sa mala stať neskôr sídlom, ktoré založili a pomenovali nemec-kí osadníci, avšak až v priebehu 14. stor. (Lukačka 2006, 108), písomne zaznamenanú ako Nagydaych (Nogdaych) a Kisdaych (Kolektív 1977, 327). Osadu s názvom villa Dewzdorff (Nemecká Ves) poznáme z roku 1380. Je lokalizovaná do dnešného Žaškova (okr. Dolný Ku-bín, Marek 2006, 133), rovnako Poprad sa uvádzal pod názvami villa Theutonicalis (1268) či Dewchendorff (1412, Chalupecký a kol., 1998, 46, 49, Marek 2006, 145). Potreba spoločného etnického pomenovania Nemcov (Deutch) vznikla až v 10. storočí, dovtedy sa označovali ako Germáni, Teutóni, či Nemci (Hrnko 2009, 76, teutonický viď Kolektív 2005, 51).

Literatúra:

- B a g i n, A. : *Cyrlometodské kostoly a kaplnky na Slovensku. Spolok sv. Vojtecha v Trnave*. Bratislava 1985.
- B a x a, P. – P r á š e k, K. – G l a s e r - O p i t z o v á, R. : *K osídleniu slovenskej časti Dolno-moravského úvalu v 10.–14. storočí*. In: *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno 2008, s. 261–267.
- B e c k e r, U. : *Slovník symbolů*. Praha 2007.
- B i a l e k o v á, D. : *K motívu gréckeho kríža na ostrohách z Bašoviec a Nitry*. In: *Slovensko a európsky juhovýchod. Medzikultúrne vzťahy a kontexty (Zborník k životnému jubileu Tatiany Štefanovičovej)*. Bratislava 1999, s. 109–123.
- B i e d e r m a n n, H. : *Lexikon symbolů*. Praha 2008.
- C o l i n, D. : *Slovník symbolů, mýtů a legend (A-K)*. Praha 2009.
- D e k a n, J. : *Velká Morava. Doba a umenie*. Bratislava 1985.
- D r a h o š o v á, V. : *Najstaršie osídlenie Dojča*. In: *Dojč. Záhorské múzeum Skalica a Obecný úrad Dojč 1998*. Zostavili Mária Zajíčková a Viera Drahošová.
- F r i e s i n g e r, H. : *Vorbabenbergzeitliche und babenbergzeitliche Archäologie in Niederösterreich*. In: *Katalog Niederösterreichische Jubiläumsausstellung „1000 Jahre Babenberg in Österreich“*. Stift Lilienfeld 1976.
- F r i e s i n g e r, H. – V a c h a, B. : *Die vielen Väter Österreichs. Römer. Germanen. Slawen. Eine Spurensuche*. Wien 1987.
- F r o l í k o v á - K a l i s z o v á, D. : *Olovený křížek z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice ulice*. In: *Archaeologia Historica Brno*, 28, 2003, s. 533–599.
- G a l u š k a, L. : *Uherské Hradiště-Sady. Křesťanské centrum říše velkomoravské*. Moravské zemské muzeum. Brno 1996.
- H a b o v š t i a k, A. : *Stredoveká dedina na Slovensku*. Bratislava 1985.
- H o f e r k a, M. : *Záhorie a Morava v 13. storočí*. In: *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno 2008, s. 283–286.
- H o r n í č k o v á, K. : *Pektorál z Velké Mače – jeho původ, ikonografie a zařazení do kontextu pektorálních křížků*. In: *Studia archaeologica slovacica mediaevalia III – IV, 2000–2001, 2001*, s. 187–201.
- H o š e k, R. : *První řecký nápis na Moravě*. *Věda a život* 10, 1963, s. 605–606.
- H r n k o, A. : *Slovo o slove Slovák*. In: *Etnogenéza Slovákov. Kto sme a aké je naše meno*. Martin 2009, s. 69–86
- H u d á k, J. : *Patrociniá na Slovensku. Súpis a historický vývin*. Interná tlač Umenovedného ústavu SAV Bratislava 1984.
- C h a l u p e c k ý, I. a kol. : *Dejiny Popradu*. Košice 1998.

- Chmelár, L.: *Slovenská ikonografia. Patronáty a atribúty v posvätnom umení*. In: Balneologický spravodajca 1996, Piešťany 1996, s. 205–239.
- Janšák, Š.: *Holíč a Kopčany – niekdajšia brána k veľkomoravskému hradu v Mikulčiciach*. In: *Vlastivedný časopis* roč. XI, č. 1, 1962, s. 12–13.
- Janšák, Š.: *K problému strediska Veľkomoravskej ríše*. In: *Historický časopis*, roč. X, č. 4, 1962, s. 547–562.
- Janšák, Š.: *Brány do dávnoveku*. Bratislava 1986.
- Judák, V.: *Dejiny mojej cirkvi*. I. diel. Trnava 2002.
- Klaniča, Z.: *Křížky z 8.–9. století v Mikulčicích*. In: *Pravěk NŘ* 3, 1993, s. 211–225.
- Kohútová, M.: *Mestotvorný proces na Záhori do konca 14. storočia*. In: *Historický časopis* roč. 42, č. 3, 1994, s. 401–408.
- Kolektív: *Historický slovník slovenského jazyka VI*. Bratislava 2005.
- Kolektív: *VSOS. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I*. Bratislava 1977.
- Kolektív: *VSOS. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*. Bratislava 1977.
- Kolektív: *Súpis pamiatok na Slovensku 2*. Bratislava 1968.
- Kolektív: *Súpis pamiatok na Slovensku 3*. Bratislava 1969.
- Kolník, T.: *Ikonografia, datovanie a kultúrno-historický význam enkolpiónu z Veľkej Mače*. In: *Slovenská archeológia* roč. 42, č. 1, 1994, s. 125–147.
- Kouřil, P.: *Kostel číslo 8 v Mikulčicích a jeho archeologický výzkum*. In: *Východní Morava* v 10. až 14. století. Brno 2008, s. 53–77.
- Krajčovič, R.: *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*. Bratislava 2005.
- Krajčovič, R.: *Dejiny skryté v názvoch obcí (9). Vojenstvo, hradiská a stráže*. In: *Historická revue* roč. IV, č. 10, 1993, s. 30–31.
- Krajčovič, R.: *Slovenčina a slovanské jazyky. Praslovanská genéza slovenčiny*. Bratislava 1974.
- Kučera, M.: *Speculatores (K otázke sociálnej i etnickej skupiny ranostredovekého obyvateľstva)*. In: *Studia historica Tyrnaviensia VI*. Trnava 2006, s. 43–52.
- Kučera, M.: *Bratislava a starí Slováci. O počiatkoch mesta a národa*. Martin 2009.
- Lorad, E.: *Umelecko-historické pamätne kostoly na Slovensku*. Trnava 1957.
- Lukačka, J.: *K problému kontinuity kresťanstva na území Slovenska v 10. storočí*. In: *Studia historica Tyrnaviensia III*. Trnava 2003, s. 37–40.
- Majtán, M.: *Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773–1997*. Bratislava 1998.
- Marek, M.: *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin 2006.
- Marsina, R.: *Nitrianske biskupstvo a jeho biskupi od 9. do polovice 13. storočia*. In: *Historický časopis* roč. 41, č. 5–6, 1993, s. 529–542.
- Marsina, R.: *Legendy stredovekého Slovenska. Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov*. Budmerice 1997a.
- Marsina, R.: *O začiatkoch cirkevnej organizácie na Slovensku*. In: *Katolícka cirkev a Slováci. Úsilie Slovákov o samostatnú cirkevnú provinciu. Zborník referátov z odborného seminára 20 rokov samostatnej cirkevnej provincie*. Bernolákova spoločnosť. Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi Bratislava 1997b, s. 9–20. Zostavil Peter Mulík.
- Měřínský, Z.: *Některé aspekty regionální diferenciacie hmotné kultury středohradištního období na Moravě ve vztahu k oblasti Uherskohradištska*. In: *Staroměstská výročí. Sborník příspěvků ze slavnostního zasedání u příležitosti 40 let archeologických výzkumů Moravského muzea ve Starém Městě a výročí objevu první velkomoravské zděné stavby ve Starém Městě Na valách*. Vydalo Moravské zemské muzeum v Brně ve spolupráci se Slováckým muzeem 1990, s. 65–69.
- Měřínský, Z.: *Kosočtverečné olovené křížky a jejich chronologické postavení v rámci kultury střední doby hradištní*. In: *Rodná země. Sborník k 100. výročí muzejní a vlasti-*

- vědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc., 1988, s. 122–144.
- N o v o t n ý, A.: *Biblický slovník*. Praha 1956.
- N o v o t n ý, B.: *Výzkum hradiště „Hrůdy“ u Sudoměřic nad Moravou*. In: Sborník československé společnosti archeologické při ČSAV Brno 1961, s. 61–81.
- P i t t i o n i, R.: *Das Gräberfeld von Bernhardsthal (Verw.-Bez. Mistelbach), Niederösterreich*. In: *Prähistorische Zeitschrift* 26, 1935, s. 168–173.
- P f l e i d e r e r, R.: *Atributy světců*. Praha 1998.
- P o j s l, M.: *Moravské biskupství v 10. a 11. století – tradice Velké Moravy v přemyslovském období ? In: Křesťanstvo v časech sv. Vojtecha*. Kraków 2009, s. 40–54.
- P o u l í k, J.: *Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských*. Praha 1975.
- P r o f a n t o v á, N.: *Nálezy byzantského původu z 6.–10. století z České republiky*. teze. In: Zborník SNM, Bratislava, Archeológia. Supplementum 2, Byzantská kultura a Slovensko, 2007, s. 51–65.
- P r o f o u s, A.: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. Díl III (M-Ř), Praha 1951.
- R e m e š o v á, V.: *Ikonografie a atributy svatých*. Praha 1991.
- R o g a n s k ý, L.: *Signa Christiana. Artefakty křesťanského rázu z poslednej tretiny prvého tisícročia medzi Čechami a Potisím*. Nitra 2009.
- R o y t, J. – Š e d i n o v á, H.: *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha 1998.
- R u t t k a y, A.: *Poznámky k etnickému, politickému a kulturnímu vývoju na území Slovenska v 9.-13. storočí a vztahom k územiu Moravy*. In: *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno 2008, s. 261–267.
- Ř í h o v á, D.: *Slovanské osídlenie v okolí Senice nad Myjavou*. In: *Sborník Filozofickej fakulty univerzity Komenského*. Musaica 1, Bratislava 1961, s. 63–68.
- S e d l á k, V.: *Podiel zemepisného prostredia na vývoji osídlenia bývalej Bratislavskej župy*. In: Zborník SNM LXX, *História* 16, 1976, s. 275–283.
- S e d l á k, V.: *Die älteste Besiedlung des Komitates Nitra im 9.-13. Jahrhundert*. In: *Studia Slovaca* XVIII, 1994, s. 13–128.
- S e d l á k, V.: *Geografické predpoklady vzniku štátov v ranom stredoveku*. In: Zborník: *Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska*. Bratislava 2008, s. 65–76.
- S e d l á k, V.: *Starí Slováci*. In: *Etnogenéza Slovákov. Kto sme a aké je naše meno*. Martin 2009, s. 54–68.
- S t e i n h ü b e l, J.: *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska*. Budmerice 2004.
- S t u d e n ý, J.: *Křesťanské symboly*. Olomouc 1992.
- V i š ň o v s k ý, M. a kol.: *Malý teologický lexikon*. Bratislava 1977.
- V n u k, F.: *Průručný slovník křesťanstva*. Bratislava 2003.
- Z a j í č e k, Š.: *Stavebné a umeleckohistorické pamiatky*. In: *Dojč. Záhorské múzeum Skalica a Obecný úrad Dojč* 1998. Zostavili Mária Zajíčková a Viera Drahošová.

Zoznam skratiek:

2K – Druhá epištola sv. Pavla Korintánom
Ez – Proroctvo Ezechiela proroka
FF – Filozofická fakulta
Iz – Proroctvo proroka Izaiáša
Jr – Proroctvo Jeremiáša proroka
Nu – Numeri (Štvrtá kniha Mojžišova)
SAV – Slovenská akadémia vied
Sk – Skutky apoštolov
SSV – Spolok Svätého Vojtecha
UKF – Univerzita Konštantína Filozofa

PhDr. Robert Bača (n. 1960) – pracoval ako archeológ v Balneologickom múzeu v Piešťanoch, šéfredaktor Revue Piešťany a v súčasnosti ako archeológ v Záhorskom múzeu v Skalici. Pôvodná špecializácia eneolit a staršia doba bronzová. Realizoval mnohé záchranné archeologické výskumy v regióne Piešťan.

PhDr. Titus Kolník, DrSc. (n. 1932) – archeológ, v rokoch 1954 – 2008 pracovník Archeologického ústavu SAV v Nitre, odborník na dejiny, kultúru Rimanov a Germánov a na ikonografiu rímskeho a včasne stredovekého obdobia. Realizoval početné a rozsiahle výskumy na lokalitách z doby rímskej na Slovensku.

Lead Cross from Dojč (district of Senica) and Its Geographical and Historical Context

Abstract

The article deals with the first find of the lead cross of the Bernhardtsthal type from the territory of Slovakia. The authors of the article focus on its iconographic analysis, geographical environment and on historical connection of the site Dojč (district of Senica) and the territory Záhorie in the period of the Great Moravian Empire and after its fall. On the basis of detailed research of historical and archaeological sources they deal with the home production of this type of cross in the second half of the 9th century and the first half of the 10th century under the direct influence of Byzantine cultural and religious environment.

Kleines Bleikreuz aus Dojč (Bezirk Senica) im geographisch-historischen Kontext

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag berichtet über den ersten Fund eines kleinen Bleikreuzes vom Bernhardtsthal-Typ auf dem Gebiet der Slowakei. Die Autoren beschäftigen sich mit der ikonographischen Analyse des Fundes, der Erkennung von örtlichen und historischen Zusammenhängen der Fundstelle Dojč (Bezirk Senica) und des Gebiets Záhorie in der großmährischen Periode und in der Zeit nach dem Untergang Großmährens. Anhand einer gründlichen Forschung der Quellenbasis schließen die Archäologen auf Heimproduktion von derartigen Kreuzen in der zweiten Hälfte des 9. Jahrhunderts und in der ersten Hälfte des 10. Jahrhunderts, die unter direktem Einfluss der byzantinischen Kultur- und Religionsumwelt stand.

ŘANĚ STŘEDOVĚKÉ HROBY „VAMPÝRŮ“ Z MODRÉ U VELEHRADU

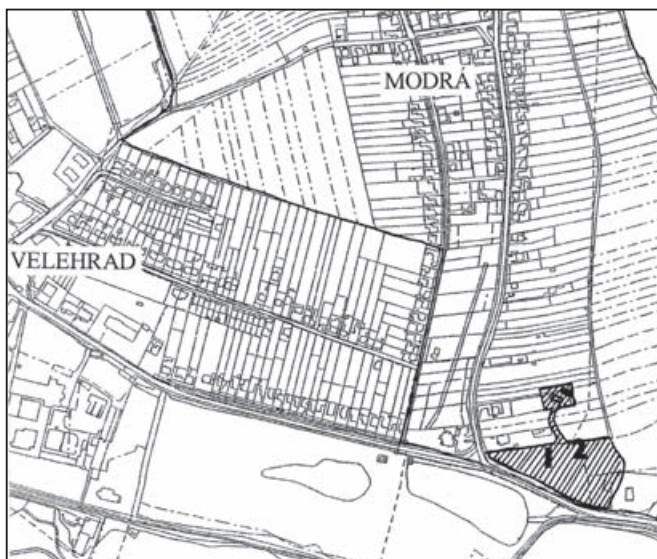
Luděk Galuška, Moravské zemské muzeum, Brno
Miroslav Vaškových, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V posledních letech bylo v Modré prozkoumáno více kostrových hrobů. Dva z nich se však běžnému pohřebnímu ritu vymykají. Právě na tyto hroby bychom chtěli upozornit.

1. Úvod

Obec Modrá u Velehradu na Uherskohradištsku je v povědomí archeologické i laické veřejnosti zapsána již hezkou řádku let (Galuška 2005, 13–22). Na samé jižní hranici jejího katastru se dokonce nachází objekt národní kulturní památky ČR (NKP) – pozůstatky raně středověkého kostela sv. Jana z období Velké Moravy, jedné z nejstarších církevních staveb objevených na územích osídlených Slovany severně od středního toku Dunaje (Hrubý – Hochmanová – Pavelčík 1955, 42–126). V posledních deseti letech bylo povědomí o Modré ještě více umocněno tím, že v těsném sousedství NKP, na jižním svahu ostrožny, svažujícím se do údolí potoka Salaška, vznikl za výrazného přispění obce Modrá archeologický skanzen „Velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví“ (Obr. 1). Velmi brzy se stal vyhledávaným cílem nejen zájemců o historii, ale i školní mládeže, lidí směřujících na blízký Velehrad nebo turistů mířících za krásami Chřibů (Galuška 2005a, 9–22). Ruku v ruce s realizací archeoskanzenu byly v místech dotčených výstavbou jeho objektů prováděny záchranné archeologické výzkumy, na nichž se podíleli pracovníci Slováckého muzea a Moravského zemského muzea. Při těchto výzkumech byly objeveny stopy velmi intenzivního osídlení ze starší doby laténské, jehož nositeli v 5. – 4. století př. n. l. byli historičtí Keltové (naposled Chrástek 2010, 167–184), prozkoumány byly dva objekty ger-

mánského osídlení z doby římské ze 2. až 4. stol. n. l. (naposled Zeman 2009, 195–212; pozn. 1) a konečně objekty sídliště a kostrové hroby z období Velké Moravy, na něž navazují sídlištní objekty z 10. až 12. století, tedy z mladší doby hradištní (naposled Galuška – Šmerda 2010, 163–183, Galuška 2010, v tisku). Plošně omezené terénní záchranné výzkumy v areálu archeoskanzenu se uskutečňovaly i po jeho zpřístupnění v roce 2004 a probíhají také v současnosti. Většinou jsou vyvolávány různými aktivitami, jakými např.

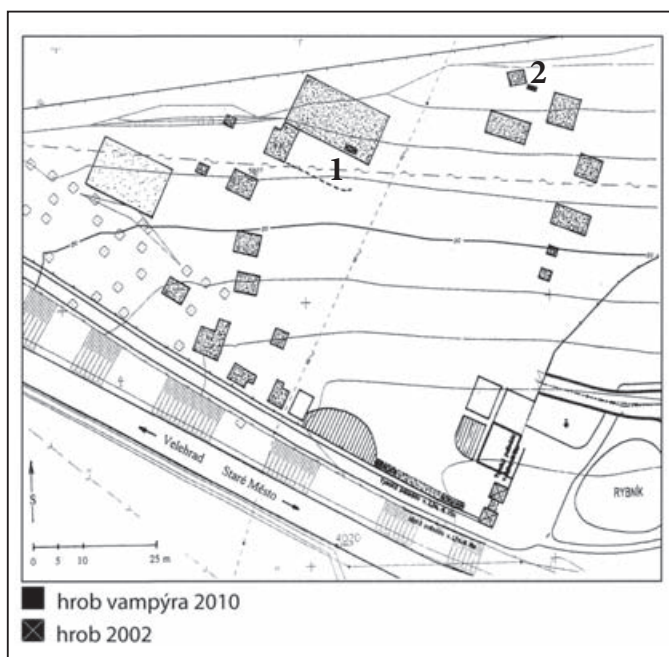
Obr. 1. Situační plánec části obcí Modrá a Velehrad s vyznačením polohy archeoskanzenu a NKP (šrafovaně) a přibližným místem nálezů hrobu I/2002 – 1, a hrobu I/2010 – 2. Kresba L. Galuška.

bylo ukládání kabelu nízkého napětí napříč celou severní částí archeoskanzenu, nebo právě zahájená výstavba některých nových objektů, o něž bude modranský archeskanzen v nejbližším období doplněn. Při těchto aktivitách došlo k prozkoumání hrobu I/2010, který se svým charakterem vymyká běžným pohřbům, čímž se mu do značné míry podobá již v roce 2002 objevený a taktéž značně problematický hrob I/2002. Oba hroby jsou hlavním předmětem této studie.

2. Popis a výklad hrobu I/2002

Hrob I/2002 byl objeven v průběhu záchranného archeologického výzkumu, který v červenci roku 2002 na ploše budoucího archeologického skanzenu realizovalo Slovácké muzeum. Našel se v jihovýchodním rohu čtverce A, asi 70 m jihozápadojižně od NKP-základů kostela sv. Jana, z aktuálního pohledu přibližně v místě vstupu do objektu budovy palácového typu současného modranského archeoskanzenu (Obr. 2: 1). Představovaly jej pozůstatky hrobu nedospělého jedince, které se objevily v hloubce cca 0,5 m pod úrovní současného povrchu, aniž by přitom došlo k identifikování hrobové jámy. Tyto pozůstatky měly podobu neúplné kostry v natažené poloze nznak orientované ve směru ZSZ-VJV, z níž se v původním uložení nacházely dlouhé kosti dolních končetin, lebka spočívající na pravé skrání, větší část levé pánve, žebra levé poloviny trupu, levá lopatka a levá kost ramenní (Obr. 3). Různě dislokované byly obratle, které zčásti ležely za lebkou, zčásti na levé straně hrudníku, některé se našly dokonce v zásypu nad kostrou. Tam také leželo jedno žebro z pravé poloviny trupu a zlomek dolní části pravé pánevní kosti. Celá horní část pravé pánevní kosti, tedy lopata kosti kyčelní, byla pevně sevřena mezi dolní a horní čelist pohřbeného! Kosti chodidel a dlaní se nedochovaly, nalezeny také nebyly pravá lopatková kost a pravá kost klíční. Podle určení antropoložky Marty Dočkalové z Moravského zemského muzea patřily kosterní pozůstatky z hrobu I/2002 asi 6 let starému dítěti (věkový stupeň Infans I-II). Hrob byl bez nálezů.

V těsné blízkosti hrobu I/2002 byly objeveny dva sídlištní objekty z období raného středověku, které je možné na podkladě nálezů typické keramiky datovat do 9. století. První z těchto objektů označený č. 2/2002 představuje hluboká zásobní jáma hruškovitého tvaru, tzv. obilnice, na jejímž dně byl nalezen rozměrný kámen. Je dost pravděpodobné, že tímto kamenem byl původně zatížen deskový poklop chránící vstup do zásobnice. Druhý objekt č. 3/2002 představuje silně propálená vrstva hlíny,

Obr. 2. Modrá, centrální plocha archeskanzenu s vyznačením polohy staveb z roku 2003 (tečkovaně a šrafovaně) a s místem nálezů hrobu I/2002 – 1, a hrobu I/2010 – 2. Kresba L. Galuška.

Obr. 3. Modrá, archeoskanzen, hrob I/2002. Patrná jsou místa dotčená protivampyrickými zásahy, zejména lopata kyčelní kosti mezi čelistmi pohřbeného. Foto M. Vaškových.

v nichž by se měly nacházet. Na místě je otázka, kdo onen druhotný zásah způsobil. Ve většině podobných případů se má zato, že „pachatelé“ dislokaci kostí pocházeli z říše zvířat, že to byli hlodavci, kteří si v dosud nezetlelých tělesných dutinách, především právě v hrudníku, zakládali své brlohy. Přitom mohli nejen zahýbat některými již uvolněnými kostmi, ale ty menší kůstky mohli dokonce i přenést na jiné místo (Unger 2006, 167). To jistě bylo možné, ba i pravděpodobné, zejména pokud tělo zemřelého bylo uloženo např. v rakvi, která po nějakou dobu zajišťovala v hrobové jámě existenci dutého prostoru usnadňujícího snazší pohyb v ní žijícího zvířete. Avšak dítě v hrobě I/2002 nespočívalo v dutém prostoru, bylo pouze uloženo do země a následně zasypano hliněným rovem. Mohl by v tomto případě nějaký hraboš, křeček nebo myš přenést např. pažní kost nebo lopatku, by i malého dítěte, zcela mimo hrob? A ještě více: mohl by zmíněný hlodavec v zasypané jámě uchopit lopatu kosti kyčelní, přenést ji k lebce a následně uložit do otvoru mezi dolní a horní čelist, které pak stiskl těsně k sobě? Domníváme se, že nikoliv, že takového úkonu prostě nebyl schopen. Proto soudíme, že hlodavec hlavní příčinou dislokace kostí v hrobě I/2002 téměř jistě nebyl. Tím, kdo tak učinil, byl pravděpodobně člověk. Domníváme se zároveň, že se k tomu odhodlal až s určitým časovým odstupem od doby, v níž se uskutečnil pohřební akt. Jen tak bylo možné vyhnout se jisté „morbidity“, která by dislokaci kostí, zejména pak vybrání a následné vsunutí lopaty kyčelní kosti mezi zuby nutně provázela, pokud by tělesná schránka pohřbeného dítěte ještě dobře držela „při sobě“. Zcela vyloučit ovšem nelze ani kratší odstup druhotného zásahu od pohřbu a připustit onu „morbidity“. Otázkou ovšem zůstává, proč se člověk k tak drastickému zásahu, byť vedenému asi již jen proti pozůstatkům pohřbu, vlastně vůbec odhodlal. Téměř jistě ho k tomu musely vézt velmi závažné pohnutky. Ty lze zřejmě vztáhnout k poměrně široké oblasti duchovní sféry našich předků, a spojit je s vírou v posmrtný život, v rámci níž se do světa živých mohli „vracet“ také někteří nebezpeční zemřelí, kteří z různých příčin a s různou mírou intenzity měli těmto živým schopnost škodit (více viz níže).

interpretovaná jako pozůstatek ohniště nebo pece. V rámci čtverce A se našel ještě zahluubený sídlištní objekt č. 1/2002, nálezy datovaný do období časného latěnu (Vaškových 2003, 235).

Z popisu hrobu I/2002 vyplývá, že původně se zřejmě jednalo o běžný, regulární hrob, který se ničím neodlišoval od několika dalších roztroušených na ploše archeoskanzeny mimo areál pohřebiště u kostela. V hrobě pohřbený jedinec – malé dítě – byl uložen do prosté nehluboké jámy bez jakékoliv hrobové výbavy, bez zachovatelných součástí oděvu. Viděno jen z tohoto pohledu, patřilo by pohřbené dítě k nejnižším vrstvám staroslovanské společnosti. Dále je ovšem také zřejmé, že hrob, či spíše v něm ležící tělesné pozůstatky dítěte, byly dodatečně vystaveny druhotnému zásahu. Tímto zásahem byla zasažena zejména pravá polovina hrudníku a pravá horní končetina, přičemž dotčené kosti buďto úplně zmizely a nebo se alespoň ocitly v neanatomické poloze, leckdy v pozici dost vzdálené od míst,

3. Popis a výklad hrobu I/2010

Hrob byl objeven v dubnu 2010 při ručně hloubeném liniovém výkopu určeném pro uložení kabelu nízkého napětí, který se ve směru západ – východ táhl podél severního okraje archeoskanzenu. Nacházel se v těsné blízkosti jihovýchodního nároží srubového objektu vybudovaného v roce 2009, asi 60 m jižně od NKP-základů kostela sv. Jana, určeného k ustájení zvířat žijících v rámci archeoskanzenu (Obr. 1: 2; 2: 2). V ručně kopané rýze široké 0,5 m se v hloubce 0,3 m pod úroveň terénu nejprve objevil výrazný shluk rozměrných pískovcových kamenů nepravidelného tvaru (Obr. 4). Tyto kameny byly ze spodní strany přepálené. Po částečném rozebrání shluku kamenů se ukázalo, že z větší části překrývají hrobovou jámu, která u dna, nacházejícího se v hloubce 0,7 m, měla rozměry 1,35 x 0,25-0,30 cm a byla orientována ve směru ZSZ-VJV. V natažené poloze v ní spočívala neúplná, špatně zachovalá kostra nedospělého jedince. V relativně dobrém stavu se dochovaly jen dlouhé kosti dolních končetin a lebka. Ve špatném stavu se dochovaly drobné úlomky žeber, pravá kost kyčelní, zlomky lopatek, pravá klíční kost, úlomky dlouhých kostí horních končetin a několik kůstek tarzálních a metatarzálních. Čelní kost lebky pohřbeného jedince byla proražena rozměrným hranatým kamenem, který v ní vězel ještě v době odkryvu hrobu (Obr. 5). Podle antropoložky Jany Langové z Muzea Jihovýchodní Moravy ve Zlíně patřil skelet v hrobě I/2010 dítěti blíže neurčitelného pohlaví, které zemřelo ve věku 8–9 let (věkový stupeň Infans II). Lze tak soudit na podkladě téměř kompletně dochovaného smíšeného chrupu, v němž se vedle sebe objevily jak mléčné stoličky a špičáky, tak již prořezané trvalé řezáky a první stálá stolička. Uvedenému věku odpovídá také zjištěná délka diafýzy pravé stehenní kosti, která činila 27,1 cm. Zranění na lebce, které způsobil úder velkým kamenem, odpovídá postmortalnímu zásahu. Jinak na kostech nebyly zjištěny žádné další stopy násilných zásahů, zranění

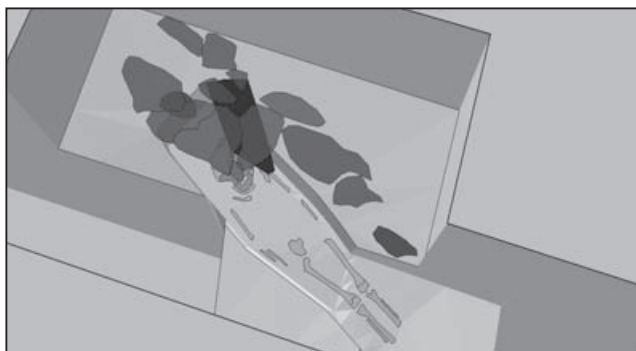
Obr. 4. Modrá, archeoskanzen, hrob I/2010. Situace ve vztahu s kamenným závalem. Foto M. Vaškových.

Obr. 5. Modrá, archeoskanzen, hrob I/2010. Situace po vypreparování skeletu, dobře patrný je kámen vražený do lebky pohřbeného jedince. Foto M. Vaškových.

nebo patologických projevů či změn. Hrob byl bez nálezů (pozn. 2). V jeho těsné blízkosti byl zjištěn mírně zahloubený sídlištní objekt I/2009, na podkladě typické keramiky datovatelný do 9. století, do doby Velké Moravy.

Hrob I/2010 byl pravděpodobně od samého začátku plánován s tím účelem, že v něm bude uložen „nebezpečný“ jedinec. Jeho hrobová jáma byla vykopána extrémně úzká, takže zemřelé dítě do ní muselo být doslova vtlačeno anebo bylo před pohřbem těsně svázáno provazem. Poté byla jeho lebka vystavena úderu velkým kamenem. Tento kámen byl vykonavatelí pohřebního aktu ponechán na místě, takže stále vězel v rozbité lebce, přičemž se jeho horní část zešikma opírala o stěny tvořící severozápadní roh hrobové jámy. Pak byla jáma až do výšky 0,4 m zaházena hlínou. Na západní část hrobové jámy, tedy na místa nad horní polovinou skeletu a zejména nad lebkou, vyskládali pozůstalí vrstvu kamenů, která částečně zasáhla i do prostoru mimo půdorys hrobové jámy (Obr. 6). Upozorníme na tomto místě na skutečnost, že kameny z této vrstvy byly místy dočervena přepáleny, takže s velkou pravděpodobností byly před uložením do hrobu již používány k jiným účelům nebo byly záměrně vystaveny vysokým teplotám (forma očištění ohně?). Vertikální úroveň kamenů vzhledem k dnešnímu povrchu zároveň naznačuje, že tyto kameny se mohly nacházet na úrovni povrchu z doby, v níž byl hrob I/2010 realizován. Z náleзовé situace nicméně vyplývá, že se kameny v ještě neslehnuté,

Obr. 6. Modrá, archeoskanzen, hrob I/2010. Model hrobu podle T. Chrátka.

nakypřené výplni hrobové jámy propadly poněkud níže, blíže skeletu, zároveň však jejich horní části ještě stále mohly na povrchu dobře označovat místo uložení hrobu zřejmě nějak nebezpečného jedince. V dané souvislosti však považujeme za pravděpodobné, že primární a tedy hlavní funkce zmíněné vrstvy kamenů byla jiná. Zřejmě měla zemřelému symbolicky znemožňovat pohyb. Podobně jako v případě předchozího dětského hrobu I/2002 i zde si musíme položit otázku, jaké pohnutky vedly lidí vykonávající pohřební akt k provedení tak drastických úkonů, jež jsme právě nastílnili. Zdá se přitom, že ani zde se zřejmě nevyhne- me konstatování, že to musely být pohnutky vskutku významné, opět asi související s vírou v posmrtný život, s vírou v jedince, u kterých bylo jejich případné obživení nebezpečné a bylo mu v něm proto nutné zabránit.

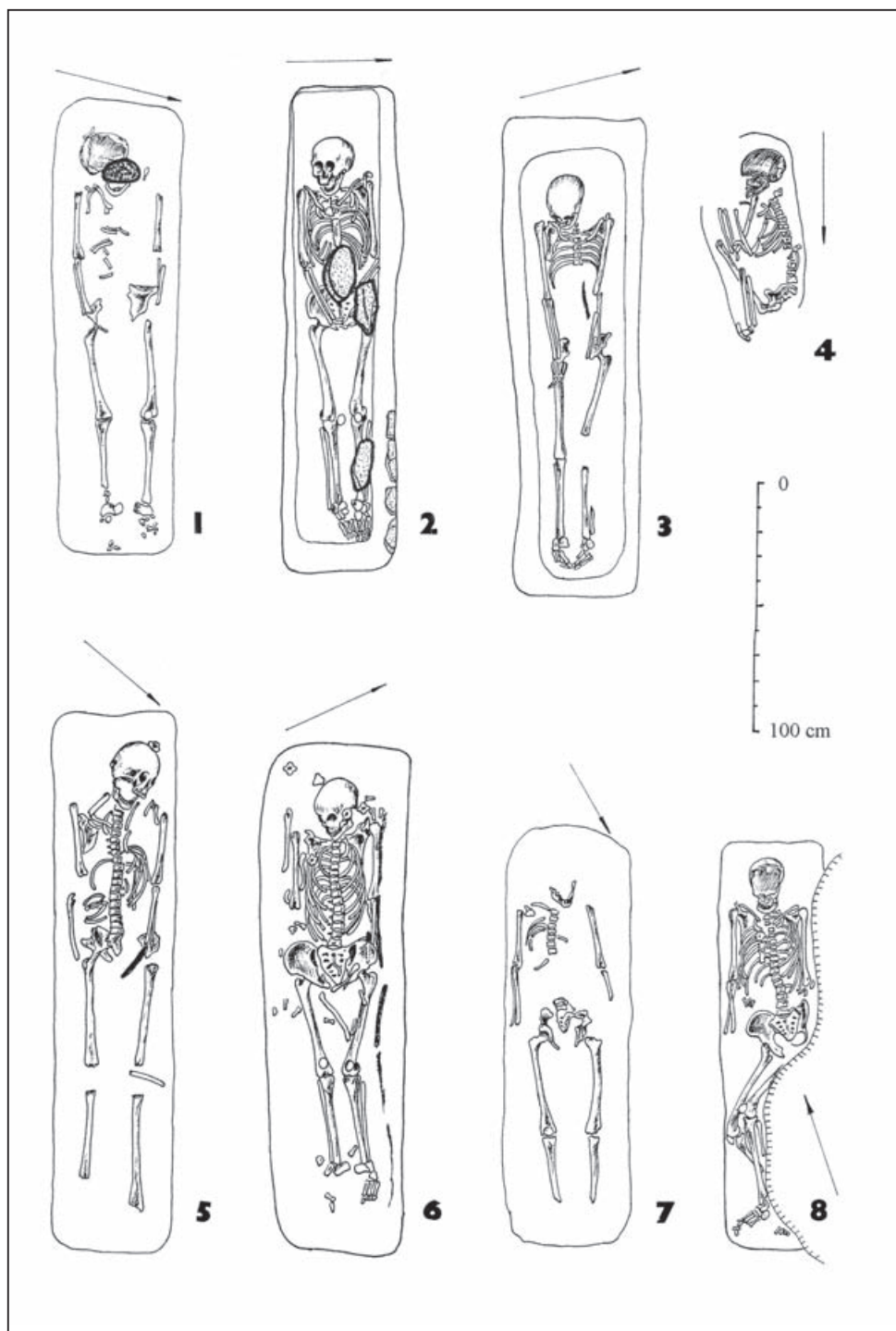
4. Datace hrobů I/2002 a I/2010

Bohužel, ani v jednom z obou pojednávaných hrobů nebyl získán předmět, pomocí kterého by bylo možné stanovit dobu jejich realizace, dobu konání pohřebních aktů. Nepřímé důkazy však naznačují, že se tak mohlo stát nejspíše v období raného středověku, tedy v době Velké Moravy anebo i v období těsně následujícím, tzn. v 9. a první polovině 10. století. Je totiž prokázáno, že v tomto období se pohřbívalo nejen na pohřebišti u kostela sv. Jana, ale také mimo něj a to zejména v horní, tedy severní části jižního svahu ostrožny. Dokládají to zejména dva hroby s výbavou, z nichž jeden, hrob 8/2003, byl objeven jen několik metrů od hrobu I/2002. V tomto hrobě byly zjištěny pozůstatky obložení hrobové jámy dřevěnými deskami, i když vyloučit nelze ani možnost, že se mohlo jednat o zbytky dřevěné truhly. Na jejím víku původně stál malý hliněný hrnek zdobený neprá-

videlnými obvodovými liniemi (nalezen v poloze dnem dolů v zásypu těsně nad konci dolních končetin), běžně kladený do 9. století. Další dobře datovatelný je hrob I/2003 s pozůstatky významného jedince vybaveného ostruhami s ploténkami, opaskem s váčkem s „amulety“, válečným nožem a třemi nádobami (Galuška 2010, v tisku). Tento hrob byl součástí menší skupinky hrobů, která se našla cca 35 m SV od hrobu I/2010, ve východní části lukostřeliště archeologického skanzenu. Z jiného období než z 9. století se prozatím v Modré „Na Dílech“ žádné další hroby nenašly. Dodejme, že datování hrobů I/2002 a I/2010 do 9. až poloviny 10. století neodporuje ani orientace hrobových jam, resp. poloha zemřelých, které s mírnými odchylkami představuje směr Z-V. Poněkud zarážející se však může zdát skutečnost, že oba hroby se našly poblíž sídlištních objektů, které jsme na bázi keramiky datovali taktéž do 9. století. Nejedná se však o nic neobvyklého. Podobné situace byly zaznamenány např. ve Starém Městě „Na Valách“, v Břeclavi-Pohansku či v Mikulčicích. Vysvětlují se nejčastěji tak, že hroby jsou buďto starší a nebo naopak mladší než sídlištní objekty. Tedy v jednu dobu se v daných místech nacházelo nejprve pohřebiště a pak sídliště, což je méně časté vysvětlení (např. Dostál 1984, 165), anebo tomu bylo naopak, že hroby v daných místech se objevují až poté, co na nich zanikly objekty staršího sídliště (např. v lokalitě „Na Dvorku“ ve Starém Městě, etc.). V případě Modré nelze „a priori“ vyloučit ani jednu z obou možností. Souvisí to s tím, že jsme prozatím na lokalitě „Na Dílech“ neobjevili žádnou přímou superpozici hrobu a sídlištního objektu. Hypoteticky se nicméně domníváme, že oba hroby I/2002 a I/2010 byly realizovány nejspíše až v době, kdy poblíž nich zjištěné objekty již nebyly funkční, byly opuštěny a chátraly. Předpokládáme, že dobou zániku těchto objektů mohlo být období, v němž končí existence velkomoravského státu, případně období těsně následující po zániku Velké Moravy, tedy zřejmě sklonků 9. až polovina 10. století. Na „Dílech“ u Modré je někdy v té době opuštěn také kostel sv. Jana, v jeho okolí natrvalo ustává pochovávaní, které zde započalo již někdy na přelomu 8. a 9. století. Stalo se tak přesto, - jak ukázaly nejnovější výzkumy - že zde staré slovanské osídlení pokračuje dál a trvá zřejmě nepřetržitě přinejmenším až do sklonku 12. století, do příchodu mnichů cisterciáků do míst současného Velehradu (Galuška-Vaškových 2006, 190–196). Potom, od počátku 13. století, se zde již žádné další aktivity svázané s využíváním těchto míst neobjevily.

5. Interpretace

Jak jsme již naznačili, hroby I/2002 a I/2010 svým charakterem nikterak nezapadají do rámce běžného pohřbívání v období raného středověku. Hlavně je tomu tak proto, že kosterní pozůstatky obou malých dětí v nich pohřbených nesou jasné stopy po násilných zásazích ze strany pozůstalých. V případě hrobu I/2002 jde o zásahy posteriórní, které byly vykonány intencionálně, tedy dodatečně, s časovým odstupem několika týdnů až roků od vykonání pohřebního aktu. Byly vedeny s cílem narušit celistvost pohřbeného těla, v daném případě zejména hrudníku, který byl spolu s lebkou sídlem životně důležitých orgánů (např. Hanuliak 2004, 114–115, Ďuricová 2006, 163–164). Odebrána a přemístěna však zde nebyla jen pravá strana hrudního koše, ale i pravá horní končetina a pravá pánevní kost. Ani to však nepředstavuje nic neobvyklého. Přesto se však právě v souvislosti s odebranou pánevní kostí setkáváme v hrobě I/2002 s něčím, co doposud v odborné literatuře nebylo zaznamenáno: velká část této kosti byla totiž následně vražena mezi čelisti pohřbeného dítěte, a ty mu pak byly ještě těsně sevřeny k sobě, jakoby je dítě skouslo. Tím u něj ovšem došlo nejen k zamezení možného kousání, ale i k úplnému ucpaní jeho dutiny ústní. Mezi známými tzv. protivampyrickými praktikami je sice ucipávání úst u nebezpečných jedinců vzpomínáno (např. Lutovský 1996, 142), většinou však byl jako ucipávka použit nějaký železný předmět anebo ještě častěji kámen, jak tomu bylo např. v hrobě 153/49 ve Starém Městě „Na Valách“

Obr. 7. Staré Město „Na Dvorku“. Hroby dotčené preventivními a posteriorními antivampyrickými zásahy 1 – 21/91, 2 – 30/91, 3 – 29/91, 4 – 24/91, 5 – 26/91, 6 – 28/91, 7 – 22/91, 8 – 23/91. Kresba L. Galuška (2004, obr. 2 a 3)

datovaném do 9. století. V něm pohřbená stará žena měla jeden kámen vražený v dutině ústní a další jí vězely ve slabinách (Hrubý 1955, 79, 102, 103). S postupem času se ucpávání zřejmě změnilo ve zvyk dávat zmíněným jedincům do úst kousek nepraného, červenou nití protkaného plátna nebo strůček česneku, případně peníz (pozn. 3).

Na podkladě popsaných zásahů můžeme dítě pohřbené v hrobě I/2002 považovat za „vampýra“, či „upíra“. Z pohledu raně středověkého člověka a vlastně i z pohledu člověka současného šlo o zástupce nejnebezpečnější formy revenanta, tedy pohřbeného jedince s možností vracet se do světa živých, jemuž se přičítala schopnost v noci vstát a jít sát krev jak lidem, tak i zvířatům, dále způsobovat různé epidemie a mnohé jiné pohromy. Věřilo se zároveň, že vysátá krev udržuje vampýra při životě, takže v hrobě mělo jeho tělo zůstat stále červené, nevychladnuté a nezduhnuté (více např. Horváthová 1993, 61, Chorváthová 1993, 76–78, Galuška 2004, 81–90, etc.). A právě tato stálá existence tělesné schránky byla hlavní příčinou někdy i opakujících se intencionálních zásahů do hrobů těch pohřbených, jež pozůstalými i jejich okolím byly za vampýry považováni. Příčin, jak se člověk mohl stát vampýrem, bylo zřejmě hodně, např. tehdy, pokud při běžném pohřebním aktu došlo k neobvyklé události, jakým byl třeba pád zemřelého z pohřebních már anebo i jen pouhé špatné zatlačení očí zemřelému ze strany pozůstalých, kterými je pak mohl „vyhledět“. Mohlo však k tomu dojít i dodatečně, až s určitým odstupem po „klasicky“ proběhnutém pohřebním aktu, např. tehdy, pokud si pozůstalí s již dříve pohřbeným jedincem spojili nějakou neblahou aktuální událost. Třeba hromadný úhyn domácího zvířectva, hladomor nebo i bouřku, při níž došlo k poničení úrody. Tento případ, tedy dodatečné určení zemřelého za vampýra, zdá se nám být velmi inspirativní i v případě dítěte pohřbeného v hrobě I/2002.

V souvislosti s hrobem I/2010 sledujeme situaci výrazně odlišnou. Protivampyrické praktiky se zde totiž uplatnily již v době kopání hrobové jámy, která byla velmi úzká a plytká. A pokračovaly dál i v průběhu samotného pohřebního aktu. Nabyly podoby rozbití lebky zemřelého kamenem, jež byl navíc ponechán v ráně, a následného navršení kamenného závalu v místě nad horní částí těla, hlavně právě nad lebkou. Tyto zásahy patří do skupiny tzv. obranných, či preventivních protivampyrických opatření (např. Hanulíak 1993, 44–45). Na základě jejich aplikace lze vyvodit závěr, že vykonavatelé pohřbu si byli dobře vědomi skutečnosti, že pohřbívají člověka, jemuž je nutno zabránit v obživení a zejména v následném páchní nebezpečné činnosti vůči pozůstalým i svému okolí. Z toho vyplývá, že dítě pohřbené v hrobě I/2010 muselo se již za svého krátkého života nějakým způsobem vymezovat z rámce tehdejší společnosti, muselo být něčím výjimečné. Ovšem, kde hledat příčinu této výjimečnosti, to s jistotou nevíme. Na dochovaných kosterních pozůstatcích nebyly antropologem zjištěny žádné anomálie, jako např. srůsty kostí zapříčiňující nepohyblivost některých částí těla, takže dítě mohlo být po fyzické stránce navenek úplně normální. A do té duševní stránky proniknout s odstupem více než tisíce let nelze téměř vůbec. Nezapomeňme však, že hlavní protivampyrický zásah realizátorů hrobu I/2010 byl veden proti lebce zemřelého. A jak známo, lidská lebka byla od pravěku považována za centrum mnoha obávaných smyslových orgánů, zejména však za místo, kde sídlila „duše“ a někdy v ní mohli přebývat i zlí démoni. Asi jediné hmatatelné důkazy „boje“ s těmito démony představují trepanační otvory, občas nalézané na lebkách lidí žijících snad na všech kontinentech naší Země (např. Vlček 1953, 198–202, Dočkalová 2001, 232–249). A právě skrze tyto otvory mělo „zlo“ být vypuzeno z jinak uzavřeného prostoru lidské lebky. Pokud se však příčinu zla, kterou mohla být i duševní nemoc, vyhnat z hlavy nepodařilo, pak jí bylo nutno eliminovat alespoň po skonu postiženého člověka. Ten totiž i po smrti zůstával v myslích pozůstalých jejím potencionálním nositelem, v tom nejhorším případě vampýrem. Proto někdy nacházíme kostry bez lebek, případně jsou lebky přemístěny na jiná místa v hrobové jámě, nebo jsou jen utáty případně ukrouceny a ponechány na místě (srov. Ďuricová 2006, 160–161).

Cílené rozbití lebky se mezi protivampyrickými praktikami obvykle uvádělo, avšak zejména archeologové si ne vždy byli jisti, zda u jimi nalezené „rozdrcené lebky“ případně „lebky rozmáčklé“ byla tomu na vině tíha zeminy v hrobové jámě nebo kámen v ruce člověka. Proto se k tomu blíže nevyjadřovali. Jako příklad lze uvést B. Dostála, který u východní brány velkomoravského hradiska Břeclav-Pohansko odkryl skupinu 10 kostrových hrobů, z nichž některé nesou jasné stopy protivampyrických zásahů – někteří jedinci v nich např. spočívali v natažené poloze, avšak na břicho (Dostál 1984, 161–165). V souvislosti se sedmi hroby z této skupiny se uvádí „rozdrcení lebky“ při „poměrně dobře zachovalé kostře“. Přitom ve většině případů měly jámy těchto hrobů dna v hloubce pouhých 40 cm, takže o nějakém velkém tlaku v nich se nacházející zeminy nelze ve vztahu k dotčeným lebkám příliš hovořit. B. Dostál však možnost, že by „rozdrcení“ lebek mohlo souviset s protivampyrickými úkony nezvázil, byť jinak se danou problematikou podrobně zabýval (s. 164). Více svědla do otázky cíleného rozbíjení lebek vnesl až objev další skupiny hrobů „reventantů“ učiněný námi ve Starém Městě v lokalitě „Na Dvorku“ (Galuška 2004, 81–90). Tato lokalita se nachází ve východní části významného naleziště v poloze „Na Valách“. Zmíněná skupina 10 hrobů pak tvořila samý jihovýchodní okraj tamní dobře známé rozsáhlé velkomoravské nekropole. Hroby s rozdrčenými lebkami zde byly nalezeny tři, přičemž v jednom z nich, v hrobě 21/91, byl velký oválný opálený kámen vražen v obličejové části zemřelého (obr. 7: 1). Interpretačně velmi zajímavý byl i hrob 21/91, v němž pohřbené dítě mělo rozdrčenu celou obličejovou část lebky. Po vyzvednutí zbylé části této lebky bylo na ní pozorováno nestejně vyvinutí pravé a levé dolní poloviny kosti temenní, takže ze zadního pohledu byla lebka silně asymetrická. Je pravděpodobné, že tuto nesouměrnost zapříčinil srůst obratlů krční páteře, v důsledku tedy její nepohyblivost, takže lebka byla zřejmě stále silně nakloněna doleva až k rameni. To zapříčinilo, že její levá dolní polovina se nemohla vyvíjet rovnoměrně s její pravou polovinou. Dítě pohřbené v hrobě 21/91 tím bylo fyzicky navenek poznamenané, v jistém slova smyslu mohlo mít vzhled „hrbáče“, podobně jak tomu bylo v hrobě 10/VB na Pohansku u Břeclavi, kde u pohřbeného byla nápadná disproporce délky trupu a horních končetin, zdůrazněná ještě hrudní kyfózou (Dostál 1984, 163, Tab. XXII: 8). To také mohla být jedna z příčin, proč lebka dítěte z hrobu 21/91 byla vystavena úderům kamenem v rámci tzv. protivampyrických praktik. Z dalších zásahů zjištěných ve Starém Městě „Na Dvorku“ lze uvést ještě svázání zemřelého do „kozelce“, projevující se v silně skrčeném skeletu v poloze na boku (Obr. 7: 4), odnětí lebky a položení na jiné místo (Obr. 7: 7), svázání, případně těsné zabalení těla a uložení do úzké hrobové jámy (Obr. 7: 3), zatížení těla na významných místech kameny nebo z kamene vyrobenými předměty (Obr. 7: 2 - více Galuška 2004, 81–90). A právě poslední z uvedených praktik – vtlačení (svázaného?) těla do úzké hrobové jámy a jeho zatížení kameny – se uplatnily také na Modré v hrobě I/2010. V obou případech měly tyto zásahy jeden cíl a sice omezit případnou mobilitu „oživlého“ pohřbeného jedince pro případ, že by se rozbití lebky pro jeho likvidaci ukázalo jako málo účinné. Zatížení kameny nebo z kamene vyhotovenými předměty přitom představuje poměrně běžnou protivampyrickou praktiku. K jejímu uplatnění došlo např. ve Starém Městě „Na Valách“ v hrobech 11/50, 84/50 a také 44/49, v němž dítě mělo velkými kameny zatíženo břicho a dolní končetiny (Hrubý 1955, 102–103) nebo v Mikulčicích na „Klášteřsku“ v hrobě 1375, ve kterém měl mrtvý dolní končetiny zavaleny celým žernovem a v ústní dutině mu vězel železný šípový hrot (Klanica 1985, 433, obr. 33). Uplatňovala se i na pohřebištích raně středověkých Čech (Krumphanzlová 1990, 362–368). Pokud bychom se ještě vrátili k cílenému rozbíjení lebek při pohřbech nebezpečných jedinců mimo území Moravy, pak blízké analogie nacházíme na raně středověkých lokalitách Slovenska. Na pohřebišti v Zavadě se tak stalo třem ženám, několik dalších takto poznamenaných koster se našlo ve výplních sídlištních objektů v Komjaticích a v Cíferi-Páci (Bialeková 1982, 142, Hanuliak 1997, 175). Doplňme, že zásah vedený proti lebce zemřelého registrujeme i ze sa-

motné Modré u Velehradu. Byl zaznamenán v hrobě 36/54, který se objevil ve vzdálenosti 26 m západně od kostela sv. Jana, na samém okraji, případně za hranicí zdejšího příkostelního pohřebiště (Hrubý–Hochmanová–Pavelčík 1955, 79–81). Lebka v něm pohřbeného asi 60-letého muže byla obrácena směrem do země, první obratel spočíval přímo pod dolní čelistí. Ostatní krční obratle ležely v přirozeném sledu v původním uložení, avšak odděleně od lebky. Podle V. Hrubého to všechno navozovalo dojem, že hlava zemřelého byla v průběhu pohřebního aktu odřata a poté volně přiložena na původní místo, avšak tváří dolů, s pohledem směřujícím do hlíny (srov. Ďuricová 2006, 161, zde jsou mj. uvedeny 3 hroby se stejným zásahem zjištěné na pohřebišti z doby avarského kaganátu v Šebastovcích).

Uvádí se, že podstatnou část jedinců vystavených protivampyrickým praktikám tvořily děti a ženy. V případě žen to kromě jiného bývá vysvětlováno jejich užším vztahem k pověrám a magickým silám a také jejich větší schopností manipulovat s tajemnými prostředky (Hanuliak 1993, 45). U dětí byla situace asi složitější. Bylo to dáno skutečností, že úmrtnost novorozenců byla v minulosti značná, takže případný skon dítěte příliš nepřekvapoval a nebyl ani důvodem přehnané sentimentality. Do svých pěti až šesti let, kdy se mělo vymanit z mateřské péče, dítě také nebylo považováno za zcela rovnocenné dospělým jedincům. Ty děti, jež skonalы náhlou, násilnou a nepřirozenou smrtí jsou v etnologické a antropologické literatuře většinou kladeny mezi tzv. nečisté zemřelé (Navrátilová 2007, 127–140). Za dědic-tví předkřesťanské mytologie se také považuje po staletí tradovaný názor, že předčasný skon, který ukončil sotva započatou životní dráhu dítěte, byl příčinou jeho posmrtného zjevování se v podobě různých démonických bytostí s cílem pomstít se (Lecouteux 1997). I to mohl být dobrý důvod, proč se děti, včetně těch z modranských hrobů I/2002 a I/2010, objevovaly mezi jedinci, proti nimž bylo nutno vézt preventivní nebo posteriorní protivampyrické praktiky.

6. Závěr

Hroby I/2002 a I/2010 z Modré u Velehradu výrazně doplňují naše poznatky o pohřebním ritu starých Slovanů v období raného středověku. Oba byly zřejmě realizovány v období závěrečné existence velkomoravského státu nebo v době těsně následující, tedy mezi sklonkem 9. polovinou 10. století. Zatímco dítě z hrobu I/2002 si svůj krátký život pravděpodobně uživalo jako každé jiné a za vampýra jej z neznámých příčin začali pozůstalí považovat zřejmě až s odstupem času po jeho skonu, dítě z hrobu I/2010 bylo něčím „výjimečné“ asi již za svého života. Jen hypoteticky se domníváme, že snad mohlo trpět nějakou duševní nemocí. Anebo snad zemřelo náhle, násilně, za nevyjasněných okolností? To s jistotou nevíme. Každopádně byl pozůstalými jeho pohřební akt veden s vědomím, že je do země ukládán jedinec, který by se brzy mohl stát zdrojem potencionálního nebezpečí. Proto byly na něm, na rozdíl od dítěte z hrobu I/2002, vykonány protivampyrické úkony již v době pohřbu.

Je nepochybné, že víra ve vampýry, či upíry je stará jako lidstvo samo. Šlo přitom o víru mezi lidmi po věky hluboce zakořeněnou, když praktiky s ní spojené, mající leckdy velmi drsný až morbidní charakter, neomezila, tím spíše nezastavila, ani katolická církev. V některých částech světa jsou tyto praktiky uplatňovány dodnes.

Poznámky:

1. Ve studii T. Zemana z roku 2009 je na obr. 2 (str. 196) nepřesně zakreslena poloha germánského sídliště. Černá oválná skvrna znázorňující přibližný rozsah tohoto sídliště by se měla nacházet více severozápadněji, blíže k silniční odbočce na Modrou, tzn., že na obrázku by se měla rozkládat o cca 2,5 cm více vlevo.

2. Při odstraňování hlíny bylo v lebce nalezeno torzo velkomoravské náušnice. Došlo k tomu po odevzdání statě do tisku.
3. Při dalším výkladu vycházíme zejména z poznatků etnologie a etnografie, za využití nezřídka i mladších příkladů z období vrcholného středověku popsanych v pramenech písemné povahy nebo vzešlých dokonce až z novověkých paralel. Je to dáno skutečností, že pro 9. století tato srovnání scházejí, k dispozici jsou jen ne vždy úplně průkazné archeologické nálezy.

Literatura:

- B i a l e k o v á, D. 1982: *Slovanské pohrebisko v Závade*. Slovenská archeológia 30, 123–164.
- D o č k a l o v á, M. 2001: *Doklady trepanací ve sbírkách ústavu Anthropos*. In: Pravěk, Supplementum 8. Brno, 232–245.
- D o s t á l, B. 1984: *Východní brána hradiska Pohanska*. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity E 29, 1984, 143–146, Tab. XV–XXII.
- Ď u r i c o v á, M. 2006: *K problematice anomálií v ukladané mrtvých na pohrebiskách obdobia avarského kaganátu z územia Slovenska*. Študijné zvesti archeologického ústavu SAV 39, 2006, 159–165.
- G a l u š k a, L. 2004: *Velkomoravské hroby revenantů ze Starého Města*. In: G. Fusek (red.); Zborník na počesť Dariny Bialekovej. Nitra, 81–90.
- 2005: *Archeologie v Modré u Velehradu*. In: Ad Musealem Laborem. Sborník k pětadesátinám PhDr. Slavomíra Brodessera. Brno, 13–22.
- 2005a: *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu – velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví (Současný stav)*. Archaeologia historica 30/05, 5–22.
- 2010: *Hrob 1/2003 z Modré u Velehradu. Hrob „pohanského“ velmože z éry raného křesťanství na Moravě*. In: Sborník Pavlu Kouřilovi k 60. narozeninám. Brno, v tisku.
- G a l u š k a, L. – Š m e r d a, J. 2010: *Raně středověké objekty z Modré u Velehradu s nálezy mincí*. In: Zaměřeno na středověk. Zdenkovi Měřinskému k 60. narozeninám. Praha, 163–183.
- G a l u š k a, L. – V a š k o v ý c h, M. 2006: *K problematice slovanského osídlení Velehradu a jeho okolí v době před založením kláštera*. In: M. Pojzl (ed.), Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc, 185–199.
- H a n u l i a k, M. 1993: *Vývojové tendencie pohrebného ritu na pohrebiských 9.–12. stor. a ich hýbatele*. In: Kultové a sociálne aspekty pohrebného ritu od najstarších čias po súčasnosť. Bratislava, 43–48.
- 1997: *K problematike skeletov ľudských jedincov zo sídliskových objektov*. Slovenská archeológia 45, 157–182.
- 2004: *Velkomoravské pohrebiská. Pochovanie v 9.–10. storočí na území Slovenska Nitra*.
- H o r v á t h o v á, E. 1993: *Predstavy o posmrtnom živote v koreláciach s pohrebnými obradmi*. In: Kultové a sociálne aspekty pohrebného ritu od najstarších čias po súčasnosť. Bratislava, 60–68.
- H r u b ý, V. 1955: *Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“*. Praha.
- H r u b ý, V. – H o c h m a n o v á, V. – P a v e l č í k, J. 1955: *Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu*. Časopis Moravského musea-Acta musei Moraviae XL, 42–126.
- C h o r v á t h o v á, L. 1993: *Pohrebné hry, stráženie mŕtveho a vampirizmus v Strednej Európe*. In: Kultové a sociálne aspekty pohrebného ritu od najstarších čias po súčasnosť. Bratislava, 76–88.

- Chrástek, T. 2010: *Archeologický výzkum na katastru obce Modrá – Hrubý díl v roce 2009*. Slovácko 2009, LI, 167–184.
- Klanička, Z. 1985: *Mikulčice – Kláštersko*. Památky archeologické LXXVI, 474–509.
- Krumphanzlová, Z. 1990: *Svědectví náboženského synkretismu na pohřebištích doby hradištní v Čechách*. Archeologické rozhledy XLII, 362–368.
- Lecouteux, C. 1997: *Přízraky a strašidla středověku*. Praha 1997.
- Lutovský, M. 1996: *Hroby předků*. Praha.
- Navrátilová, A. 2007: *Dětský pohřeb v kontextu ritualizace smrti (Z etnologických pramenů 19. a 20. století)*. Študijné zvesti archeologického ústavu SAV 42, 2007, 127–140.
- Unger, J. 2006: *Problematika manipulace s těly zemřelých na hradištním pohřebišti v Divákách*. Študijné zvesti archeologického ústavu SAV 39, 2006, 167–170.
- Vaškovič, M. 2003: *Modrá (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 44 (2002), 235.
- Vlček, 1953: *Trepanace na lebkách z X. století*. Archeologické rozhledy V, 198–202.
- Zeman, T. 2009: *Další doklady germánského osídlení na polykulturním sídlišti v Modré*. Slovácko 2008, L, 195–212.

Doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc. (n. 1960), archeolog, vědecký pracovník Moravského zemského muzea. Dlouhodobě řídí archeologické výzkumy v oblasti Starého Města, profesně se věnuje archeologii Slovanů a Velké Moravě, zabývá se otázkami christianizace. Přednáší na Filozofické fakultě MU v Brně.

Mgr. Miroslav Vaškovič, Ph.D. (n. 1973), vedoucí archeologického oddělení Slováckého muzea, se zabývá především obdobím neolitu na jihovýchodní Moravě.

Early Medieval Graves of Vampires from Modrá near Velehrad

Abstract

In the years 2002 and 2010 two unusual graves were discovered in Modrá near Velehrad not far from Uherské Hradiště. The graves were discovered during archaeological survey carried out by the scientists of Moravian slovak Museum in Uherské Hradiště and Moravian Museum in Brno which was a part of the project of building an archaeological open-air museum “Fortified Settlement of střední Pomoraví“. The graves date very probably back to early medieval ages, probably to the period of the Great Moravian Empire or the period following its fall (the end of the 9th century to the half of the 10th century). In both of the graves mortal remains of little children were found (Infans II) which were exposed to intercession from the side of surviving relatives. The child in the grave I/2002 was buried in the usual way but after some time the grave was opened again and the right-hand side of the trunk, upper limb and pelvis were violently damaged. Some bones of the above mentioned parts of the body were found in the different parts of the graves, some of them were not found at all. The whole shoulder blade of the right collar bone was driven into deceased child’s buccal cavity and the jaws were pushed together. We believe that this was done by a man and he was driven by his believe in after-life within which even the dangerous deceased called vampires, who were able to suck blood, could come back into the world of living. Because of the unknown reasons the child from the grave I/2002 became a vampire some time after the funeral and the intercession on his body were meant to prevent him from coming to life and being dangerous to surviving people. The situation in the grave I/2010 was different. The child was buried into the extremely narrow grave and then his skull was broken with a big

stone which was left in the skull and the part of the grave above the skull was covered with the layer of stones. These procedures were a part of funeral ceremony and that is why they can be considered to be preventive in order to instantaneously eliminate the danger threatening from the the person which was being buried. Thus it is very probable that the child was somehow unusual during his short life. His exceptionality became a source of danger after his death - the danger which was to be prevented by the anti - vampire precaution. Both the graves from Modrá testify to deeply rooted belief in after-life, belief in vampires, who had to be eliminated. The belief was so strong that anti-vampire practices, very often morbid and rough, could not be eradicated even by the Catholic church and they are alive in some parts of the world even at present.

Frühmittelalterliche „Vampirgräber“ in Modrá bei Velehrad

Z u s a m m e n f a s s u n g

In der Zeit von 2002 bis 2010 wurden unweit von Uherské Hradiště in Modrá zwei ungewöhnliche Gräber entdeckt. Sie kamen bei archäologischen Rettungsarbeiten zum Vorschein, die im Zusammenhang mit dem Aufbau des archäologischen Freilichtmuseums „Befestigte Siedlung des mittleren Marchgebiets“ stand. Die archäologische Untersuchung haben die Mitarbeiter des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště und des Mährischen Landesmuseums in Brünn durchgeführt. Die entdeckten Gräber stammen höchstwahrscheinlich aus dem Frühmittelalter, vermutlich aus der letzten Phase des Großmährischen Reiches oder aus der Zeit knapp nach dem Untergang Großmährens (Ende des 9. bis Mitte des 10. Jahrhunderts). In beiden Gräbern wurden sterbliche Überreste von kleinen Kindern (Infants II) gefunden, die auf Angriffe seitens der Hinterbliebenen hinweisen. Das Kind im Grab I/2002 wurde auf übliche Weise bestattet, nach gewisser Zeit wurde das Grab jedoch wieder geöffnet, wobei einige Körperteile beschädigt wurden. Festgestellt wurden Beschädigungen der rechten Rumpfsseite, des rechten Vorderglieds und der rechten Beckenseite. Einige Knochen fehlten, einige fanden sich auf anderen Stellen im Grab. Das ganze Darmbeinschaufel wurde der Kinderleiche in die Mundhöhle gestoßen und die Kiefer wurden anschließend mit Gewalt zusammengepresst. Der Täter war vermutlich der Mensch, die Ursache war sein Glauben an das Leben nach dem Tod, wo gefährliche Individuen, so genannte Untoten, zurück unter die Lebenden kehren und sich von ihrem Blut ernähren. Man nannte sie auch Vampire. Zum Vampir wurde aus unbekanntem Gründen auch das im Grab I/2002 bestattete Kind. Die Eingriffe in seinen Körper wurden im nach hinein durchgeführt, um eine mögliche Wiederbelebung und folgende Schäden an Hinterlassenen zu hindern. Im Grab I/2010 wurde eine andere Situation festgestellt. Das tote Kind wurde in eine extrem enge Grabgrube gelegt, anschließend wurde sein Schädel mit einem großen Stein zerschlagen, wobei der Stein im Schädel stecken blieb. Auf dem Grab wurden im Teil über dem Schädel Steine aufgeschichtet. Die beschriebenen Eingriffe waren Bestandteil der Begräbniszeremonie, sodass sie als vorbeugende Maßnahme angesehen werden können, die die Unschädlichmachung des untoten Kindes erzielten. Vermutlich war so ein Kind schon während seines kurzen Lebens enorm ausgefallen und nach dem Tode wurde es wegen seiner Außergewöhnlichkeit für gefahrträchtig gehalten. Um die befürchtete Gefahr abzuwenden, wurden gerade diese Maßnahmen gegen Vampire getroffen. Der Vampirglaube war so stark, dass es auch der katholischen Kirche nicht gelang, die oft sehr derben bis morbiden gegenvampirischen Methoden auszurotten. In einigen Weltteilen werden sie bis heute vorgenommen.

AURIGNACIEN DOLNOMORAVSKÉHO ÚVALU. 2. DÍL

Petr Škrdla, Archeologický ústav AV ČR, Brno

Aurignacien představuje první celoevropskou kulturu, jejímiž nositeli byli prokazatelně první anatomicky moderní lidé (*Homo sapiens*). Tento příspěvek je plynulým pokračováním příspěvku uveřejněném v předchozím sborníku Slovákco 2009.

3. Menší lokality s nálezy náležejícími pravděpodobně aurignacieniu

Bílovice/Nedachlebice-Nad vinohrady

Lokalita je situována na rozhraní katastrálních území Bílovice a Nedachlebice, na temeni, které vybíhá severozápadním směrem z návrší Rovná hora (351,4 m), v rozmezí nadmořských výšek 300–313 m. Lokalita leží v údolí Zlámaneckého potoka, které vzhledem k Moravě představuje boční údolí při jejím levém břehu. Zlámanecký potok se vleývá do Březnice ve vzdálenosti 1 km od lokality a údolí Březnice se otevírá do Dolnomoravského úvalu ve vzdálenosti 2 km od lokality. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 4 km a vzdálenost od okraje úvalu pak výše zmíněné 2 km. Povrch lokality je tvořen pravděpodobně svahovými sedimenty. Lokalita byla objevena v roce 2003 a pak do roku 2005 ještě několikrát navštívena. Materiál byl publikován v roce 2005 (Škrdla 2005).

Lokalita dosud poskytla kolekci 21 artefaktů, které jsou vyrobeny převážně z eratického silicitu (15 ks), který je doplněn radiolaritem (3 ks), rohovcem typu Troubky/Zdislavice, blíže neurčeným lokálním rohovcem a spáleným silicitem (po jednom kuse).

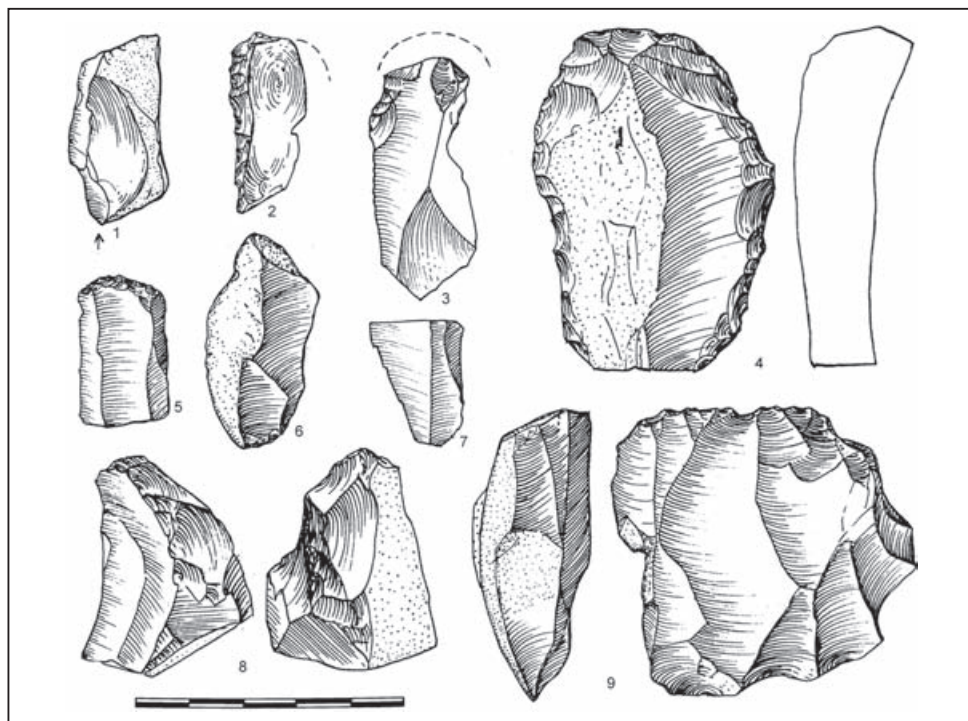
Technologické spektrum sestává ze dvou jader (obr. 15:9), 10 úštěpů, čepele, 3 zlomků čepelí a 5 nástrojů. Skupina nástrojů zahrnuje 4 škrabadla a zlomek retušované hrany, pravděpodobně také fragment škrabadla (obr. 15:3). První škrabadlo je strmě retušované a vyrobeno na masivním bilaterálně retušovaném úštěpu rohovce typu Troubky/Zdislavice (obr. 15:4), druhé je vyčnělé, opět strmě retušované na masivním úštěpu tentokrát eratického silicitu (obr. 15:8), třetí je čepelové (obr. 15:5) a čtvrté je mrazem vzniklý fragment vysokého škrabadla (obr. 15:2).

I přes nízký počet nálezů lze získanou kolekci, zejména na základě přítomnosti charakteristických aurignackých strmých retuší, ale i charakteristické polohy, přiřadit k aurignacieniu.

Březolupy-Čertoryje

Lokalita je situována na vrcholu výrazného návrší (s vrcholovou kótou 288,9 m) nad údolím Březnice v rozmezí nadmořských výšek 280–289 m. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 6 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 3,5 km. Lokalita je tak situována již ve Vizovické vrchovině, ale s výhledem do údolí Moravy. Povrch lokality je tvořen tenkou vrstvou ornice, která obsahuje hojné fragmenty pískovce z rozrušeného podloží (flyš). Poloha byla osídlena i v neolitu (cf. Kuča et al. 2005). První zmínka o paleolitických nálezech v poloze Čertoryje pochází z pera Hrubého (1951). Tato lokalita byla znovuobjevena až v roce 2003, sledována i v roce 2004, poté zatrávněna a znovu navštívena až v letech 2008–2009. Složitá lokalizace naleziště je shrnuta spolu s popisem části kolekce v práci z roku 2005 (Škrdla 2005).

Hrubého nálezy jsou bohužel nezvěstné. Nově získaná kolekce zahrnuje dosud pouze 30 artefaktů štípané kamenné industrie (další přepálené artefakty nebyly vzhledem k přítomnosti neolitického osídlení započítány). V surovinovém spektru výrazně převažuje era-

Obr. 15. 1-Bílovice-Šterky, 2-19: Bílovice/Nedachlebice-Nad vinohrady. Vybrané artefakty.

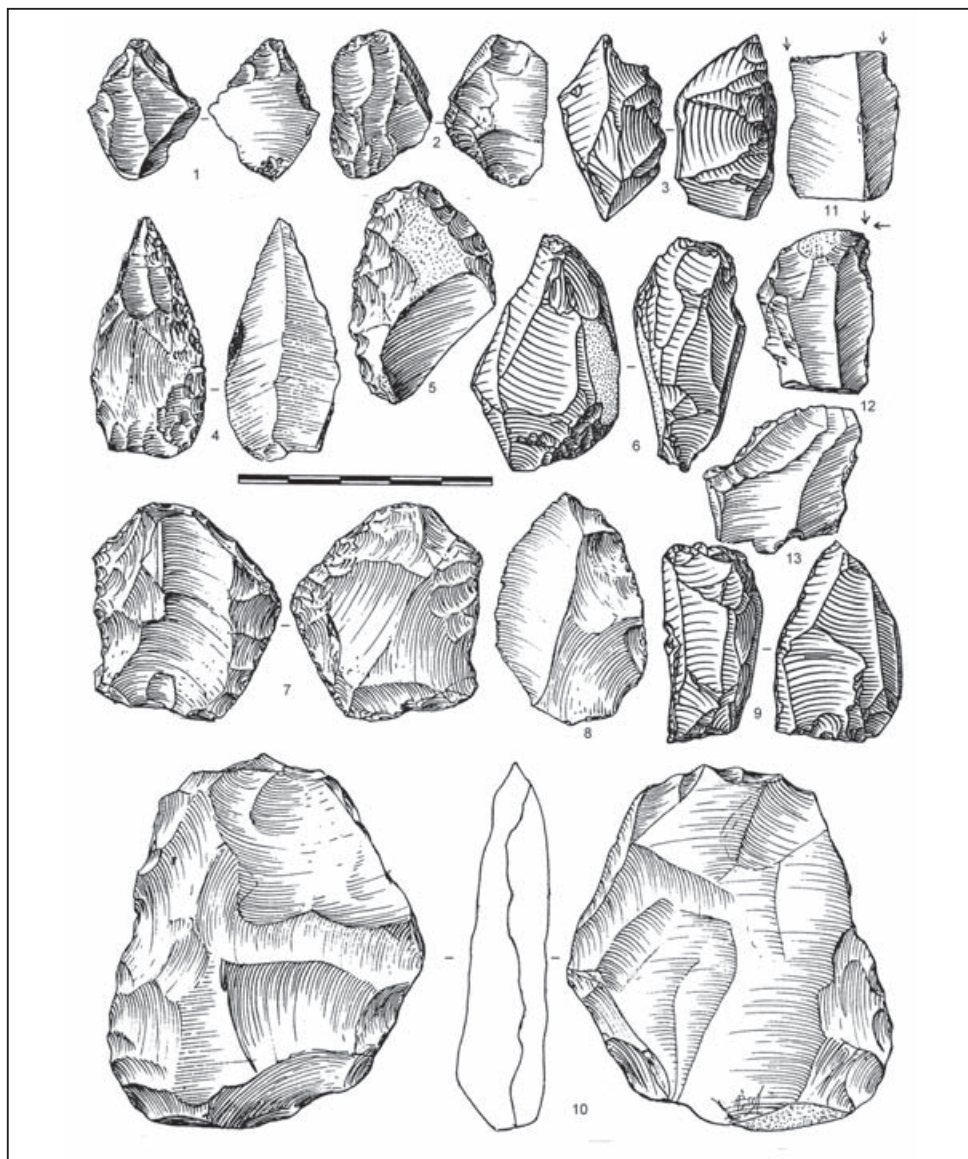
tický silicit (21 ks), který je doprovázen lokálními rohovci včetně rohovce typu Krumlovský les (5 ks), radiolaritem (2 ks) a silicifikovaným pískovcem (2 ks). Technologické spektrum sestává ze 2 jader (obr. 16:6,9), mikrojádra, 9 ústěpů, 5 mikroústěpků, 3 zlomků, zlomku čepele a mikročepele, místně retušovaného hrotitého ústěpu (obr. 16:8) a 7 nástrojů. Skupina nástrojů sestává ze 3 odštěpovačů (obr. 16:1,2,7), hrotu typu Quinson (obr. 16:4), fragmentu úhlového drásadla (Fig. 16:5), fragmentu strmě retušovaného nástroje (obr. 16:3) a hrubého bifasu (obr. 16:10).

I přes nízký počet nálezů lze získanou kolekci, zejména na základě přítomnosti charakteristických aurignackých strmých retuší, ale i charakteristické polohy, přiřadit k aurignacienu.

Přibližně 750 m jižně od Čertoryjí v okolí kóty 287,6 m byla zachycena drobná satelitní poloha (Čertoryje-A, Škrdla 2005, 104) s dosud nevýraznými nálezy (obr. 16:11-13), které pravděpodobně kulturně odpovídají vlastním Čertoryjím.

Napajedla-Hrubé Jestřabí

Lokalita je situována na východním svahu bezejmenného návrší s vrcholovou kótou 367,5 m, přímo v Napajedelské bráně. Její strategická poloha umožňuje kontrolu zúženého průchodu Napajedelskou branou blízko jejího nejužšího místa. V prostoru, přímo pod lokalitou, má brána šířku (měřeno při patě svahů) přibližně 1 km. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 1,5 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 1 km. Podloží je tvořeno svahovými hlínami. Artefakty byly získány v rozmezí nadmořských výšek 266–291 m (podle mapy distribuce nálezů se zdá, že artefakty jsou rozvečeny po svahu dolů). Souvislost této lokality s Olivou (1998) popsanou polohou „Jastřabí“ není zřejmá (cf. Pělučchová Vitošová 2008). Lokalita byla objevena v roce 2006 a sledována i v následujícím roce.

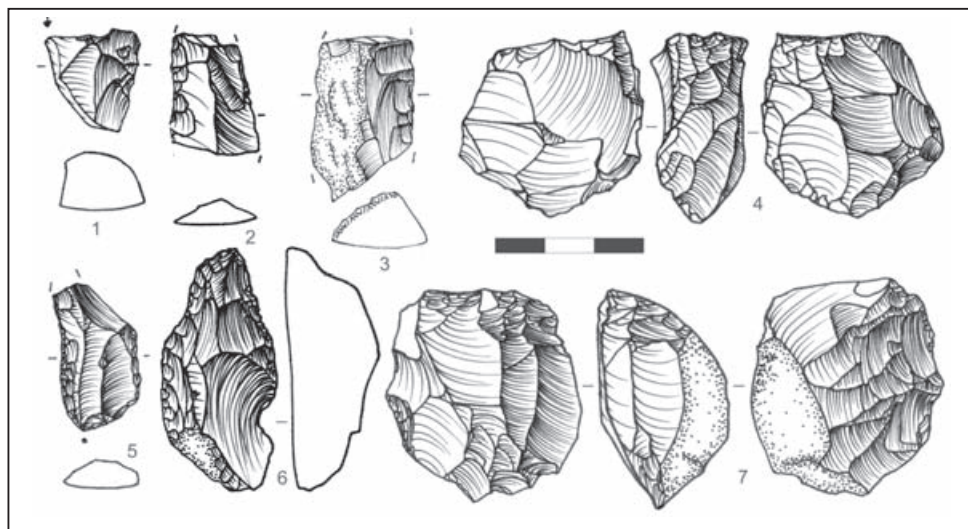

Obr. 16. 1-10: Březolupy-Čertoryje, 11-13: Březolupy-Čertoryje A. Vybrané artefakty.

Materiál byl již publikován (Pěluhová Vitošová 2008; Škrdla et al. 2008). Mimo paleolitické artefakty bylo vyčleněno i několik postpaleolitických nálezů.

Kolekce sestává z 30 kusů. Převažující surovinou je eratický silicit (17 ks), který je doplněn radiolaritem (6 ks), rohovcem typu Troubky/Zdislavice (3 ks), rohovcem typu Krumlovský les, varieta II (1 ks), silicifikovanou fosilií (1 ks; podobné jsou známy z okolí Příbora, A. Přichystal, ústní sdělení), neurčenou surovinou (1 ks) a spáleným silicitem (1 ks).

Technologické spektrum tvoří 3 jádra, 16 zlomků čepelí, 3 úštěpy, 6 mikroodštěpků, 2 zlomky, 4 místně retušované artefakty a 5 nástrojů. Dvě z jader lze klasifikovat jako klínová jádra na těžbu mikročepelí tlakem z úzké hrany s charakteristickou distální a zádovou úpravou. V průběhu těžby prvního z jader (obr. 17:4) došlo k technické chybě („zaběhnutí“

Obr. 17. Napajedla-Hrubé Jestřabí. Vybrané artefakty. Podle Péluchové Vitošové 2008.

čepel), čímž byla znehodnocena těžní plocha a znemožněna následná těžba. K opuštění došlo i u druhého exempláře (obr. 17:7). Na vině byl kaz suroviny.

Kolekce nástrojů sestává z vysokého vyčnělého škrabadla (obr. 17:6), mediálního zlomku retušované čepel (obr. 17:2), proximálního zlomku bilaterálně retušované čepel (obr. 17:5), středového zlomku čepel s aurignackou retuší (obr. 17:3) a rydla na zlomené strmě retušované čepeli (obr. 17:1).

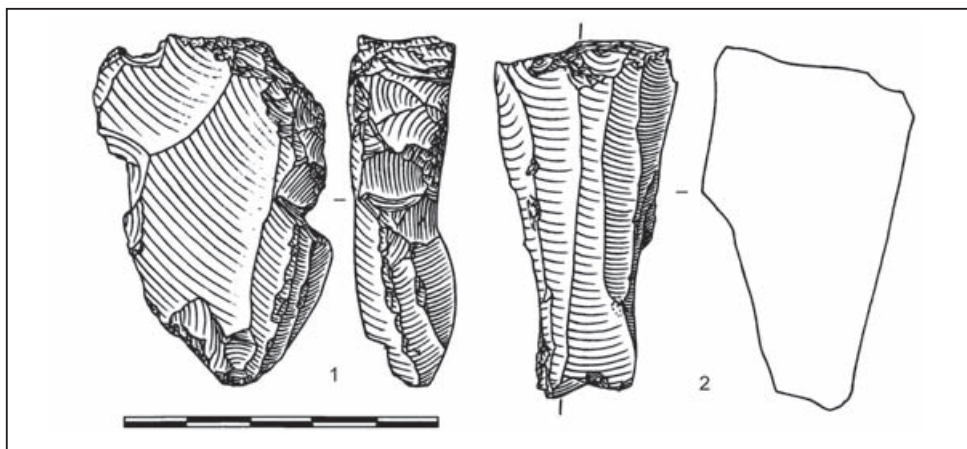
Kolekce obsahuje charakteristické aurignacké typy nástrojů – vysoké vyčnělé škrabadlo a středové zlomky aurignackých čepelí. Za pozornost stojí i přítomnost dvou klínových jader na těžbu mikročepelí tlakem („wedge-shaped microblade cores“), která dle J. Svobody indikují vyspělý aurignacien nebo epigravettien (Svoboda 1995). Na základě geografické pozice lokality a v kontextu s výskytem aurignackých artefaktů lze spíše uvažovat o první z možností, tedy o příslušnosti artefaktů k vyspělému aurignacieniu.

Ořechov/Újezdec-Jarošov

Lokalita leží na rozhraní katastrálních území dvou obcí, proto pro ni navrhuji název Ořechov/Újezdec-Jarošov. Je situována na jihovýchodním okraji rozsáhlého návrší s kótou Díly (380,9 m), které je součástí hřebene táhnoucího se ve směru západ-východ a začínajícího návrším Hrušková (s lokalitou Osvětimany/Žeravice, Škrdla 2005, 122) po návrší Tučapský kopec (s několika lokalitami na katastru Tučap, Škrdla 2005, 148). Na severu je tento hřeben vymezen Medlovickým potokem, na jihu přechází do mírně zvlněné krajiny. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 9 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 4 km. Orba zasáhla písčité polohy přímo v podloží ornice.

Na jaře 2007 jsme v průběhu terénního průzkumu zaznamenali čerstvě vysázený vinný hrad (Škrdla 2008b). Již v létě byl prostor zatravněn bez možnosti pokračování průzkumu. Získaný materiál proto pochází pouze z jedné návštěvy lokality. Řídce rozptýlené nálezy byly získány na ploše o průměru 130 m (pomyslný střed lokality má souřadnici 49°02.179'N a 17°17.036'E – WGS-84) v rozmezí nadmořských výšek 355–365 m.

Kolekce čítá pouze 14 artefaktů. Převažující surovinu představuje eratický silicit, pouze po jednom kuse byl zaznamenán limnosilicit a lokální rohovec. Z technologického pohledu kolekce sestává z pěti větších recentně vzniklých zlomků jader nebo připravených kusů suroviny, tří úštěpů, tří recentně vzniklých zlomků čepelí, zlomku rydlového odpadu, jádra

Obr. 18. Ořechov/Újezdec-Jarošov. Vybrané artefakty.

(obr. 18:2) a nástroje – strmě retušovaného škrabadla z limnosilicitu (obr. 18:1).

Kolekci lze na základě strmě retušovaného škrabadla a polohy lokality, charakteristické pro počátek mladého paleolitu, přiřadit nejspíše k aurignacienu.

Podolí-Strážné

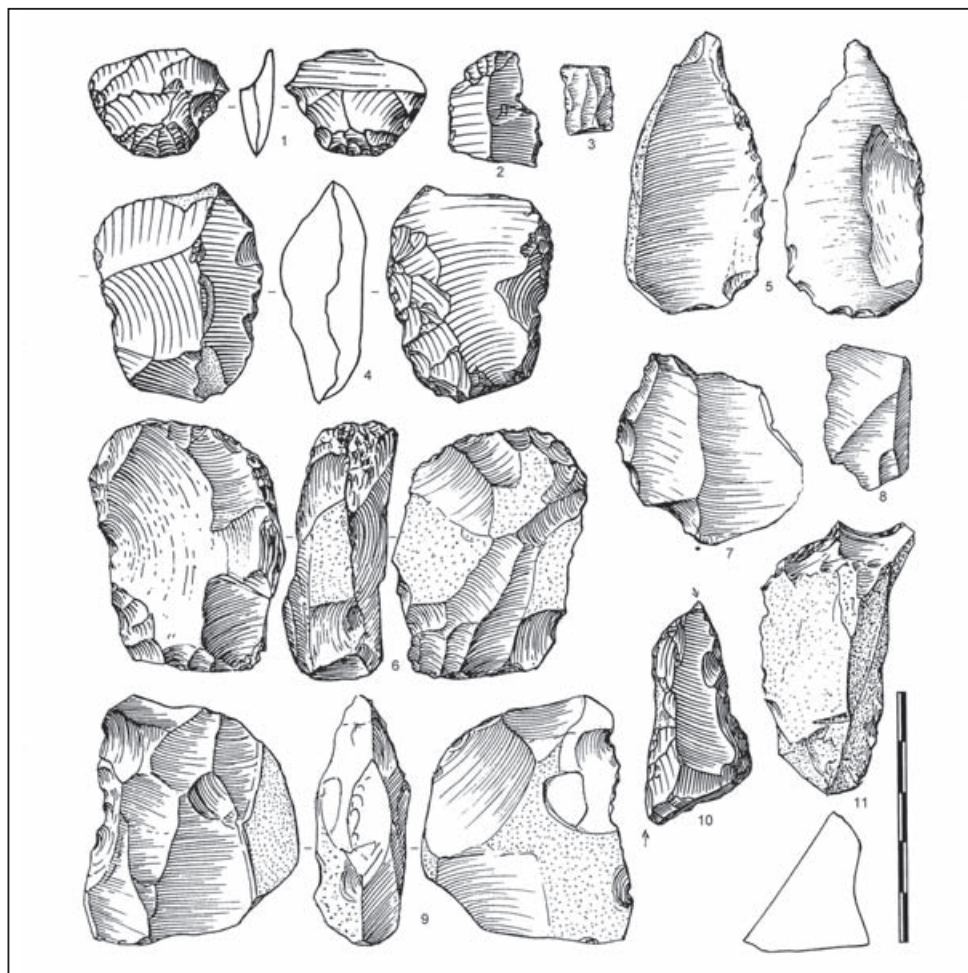
Lokalita je situována na temeni, které vybíhá ze zalesněného návrší Hluboček (366 m) severním směrem do údolí Olšavy. Místo s nálezy je v okolí kóty Strážné (327,3 m) v rozmezí nadmořských výšek 320–331 m. Povrch je v tomto prostoru tvořen šterkovou terasou. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 6 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 4 km. Přestože je lokalita situována na návrší nad údolím Olšavy hlouběji ve Vizovické vrchovině, její poloha umožňuje kontrolu soutoku Olšavy s Moravou. Poloha byla osídlena i v neolitu (cf. Kuča–Škrdla 2006a). Lokalita byla objevena v roce 2003 a v rozmezí let 2004–2008 několikrát navštívena. Část kolekce byla publikována v roce 2005 (Škrdla 2005).

Kolekce dosud čítá pouze 28 artefaktů (další přepálené artefakty a artefakty z nepatinovaného radiolaritu nebyly vzhledem k přítomnosti neolitického osídlení započítány), které byly poměrně řídké rozptýleny na ploše o průměru přibližně 200 m, s ojedinělými nálezy až do vzdálenosti 500 m. Surovinové spektrum je tvořeno eratickým silicitem (16 ks), blíže neurčenými lokálními rohovci (4 ks), patinovaným radiolaritem (2 ks), rohovcem typu Troubky/Zdislavice (2 ks), rohovcem typu Krumlovský les (2 ks), silicifikovaným pískovcem a snad révaitem (po 1 ks). Technologické spektrum je tvořeno 2 nevýraznými jádry (obr. 19:6,9), levalloiským jádrem, které může být hodnoceno i jako drásadlo se ztenčeným negativem (obr. 19:4), dalším artefaktem, který morfologicky stojí na rozhraní jádra a hrubého kýlového škrabadla (obr. 19:11), 7 ústěpy, hrotitou čepelí (obr. 19:5), 5 zlomky čepelí, zlomkem mikročepelí, 3 mikroodštěpky a 3 nástroji – zlomkem listovitého hrotu (obr. 19:1), vícenásobným rydlem (obr. 19:10) a příčně retušovaným zlomkem čepelí (obr. 19:2).

Tuto lokalitu lze k aurignacienu přiřadit pouze na základě její polohy, žádné pro aurignacien typické artefakty na ní dosud nebyly nalezeny.

Topolná-Bukovina

Lokalita je situována na výrazném temeni, které vybíhá z vrcholu Hájiny (346 m) západním směrem do Dolnomoravského úvalu, v rozmezí nadmořských výšek 285–290 m. Lokalita umožňuje dobrý výhled do Dolnomoravského úvalu a do Napajedelské brány. Na povrchu pole jsou hojné zlomky pískovců z naorávaného flyšového podloží. Vzdálenost od

Obr. 19. Podolí-Strážné. Vybrané artefakty.

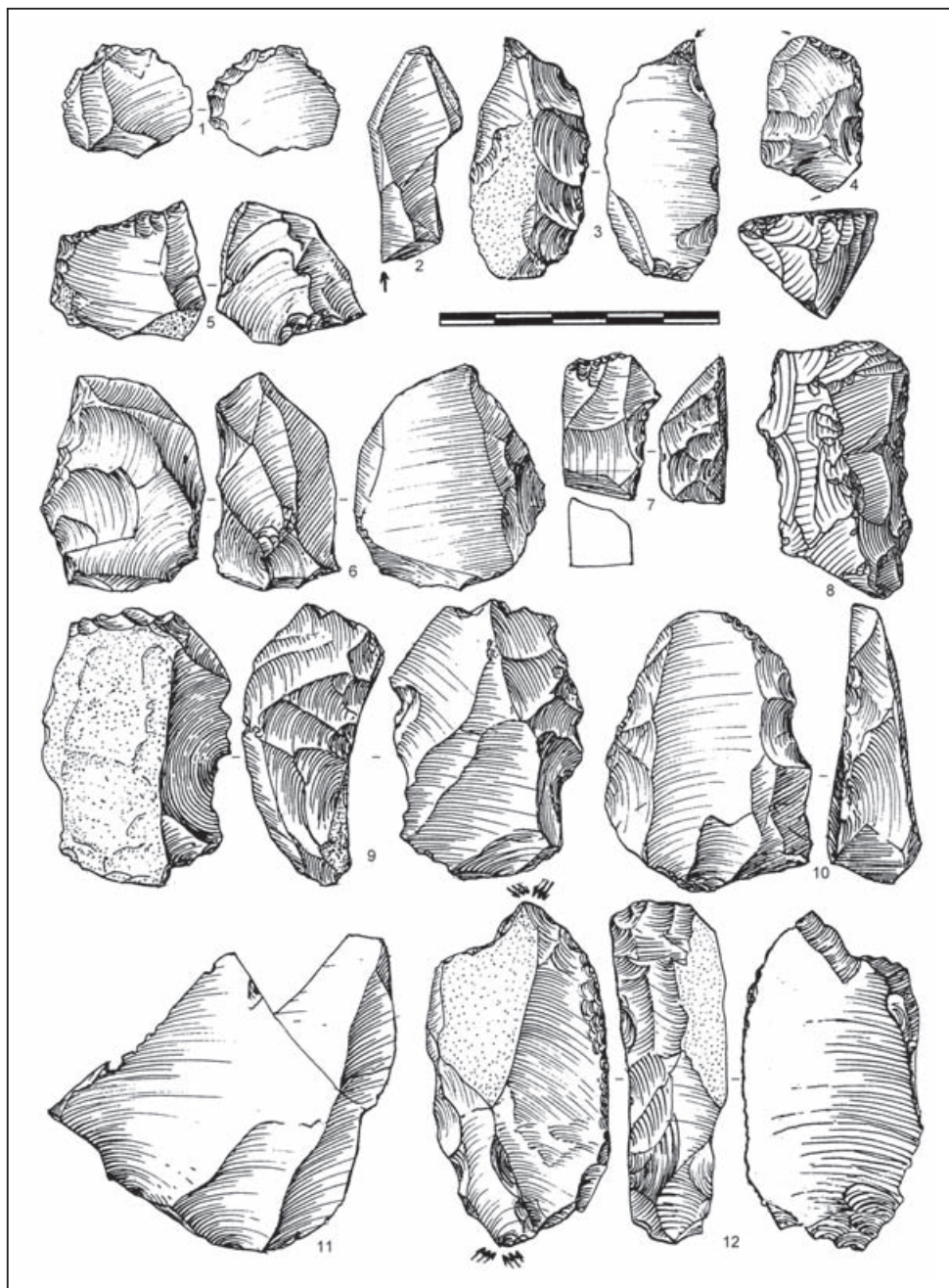
dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 3 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 0,5 km. Lokalita byla objevena v roce 2002 a v rozmezí let 2002–2008 několikrát navštívena. Kolekce byla publikována již v roce 2005 (Škrdla 2005).

Lokalita dosud poskytla kolekci 32 artefaktů, které jsou vyrobeny pouze z importovaných surovin – z eratického silicitu (22 ks) a radiolaritu (10 ks). Technologické spektrum tvoří 12 úštěpů, mikroúštěp, čepel, 5 zlomků čepelí, 5 zlomků, čepel s místní retuší, úštěp s místní retuší a 6 nástrojů. Skupina nástrojů sestává z retušovaného úštěpu (obr. 20:1), odštěpovače, rydla na zlomené čepeli (obr. 20:2), atypického rydla na hrotité čepeli (obr. 20:3), vícenásobného klínového rydla (obr. 20:12) a strmě retušovaného drásadla (obr. 20:9). Dva posledně zmíněné artefakty mohou být klasifikovány i jako jádra.

Tuto lokalitu lze na základě její polohy, ojedinělé přítomnosti strmé retuše, a zejména blízkosti lokality Topolná-Osičná přiřadit nejspíše také k aurignacienu.

Topolná-Osičná

Poloha Osičná je vzdálena 650 m na jihozápad od polohy Bukovina, o něco níže na stejném temeni, v rozmezí nadmořských výšek 260–266 m. Podobně jako v případě Bukoviny umož-

Obr. 20. 1–3, 9, 11, 12: Topolná-Bukovina. 4–8,10:Topolná-Osičná. Vybrané artefakty.

ňuje dobrý výhled do Dolnomoravského úvalu. Na místě bylo doloženo i neolitické osídlení (cf. Kuča–Škrdla 2006b). Na povrchu pole jsou hojné zlomky pískovců z naorávaného flyšového podloží. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 3 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 0,5 km. Lokalita byla objevena v roce 2002 a v rozmezí let 2002–2008 několikrát navštívena. Větší část kolekce byla publikována již v roce 2005 (Škrdla 2005).

Lokalita dosud poskytla pouze 41 artefaktů vyrobených převážně z eratického silicitu (36 ks), doplněného radiolaritem (2 ks) a lokálními rohovci (2 ks). Jeden kus je spálený.

Technologické spektrum tvoří 4 jádra (obr. 20:5,6), masivní úštěp připomínající leval-loiské jádro (obr. 20:10), 21 úštěpů, 3 místně retušované úštěpy, mikroodštěpek, 4 zlomky čepelí, 4 zlomky a 3 nástroje. Skupina nástrojů sestává z kýlovitého škrabadla (obr. 20:8), zlomku strmě retušovaného nástroje (obr. 20:7) a dalšího zlomku retušovaného nástroje (obr. 20:4).

Kolekci lze na základě typologie (strmě retušovaného kýlovitého škrabadla a dalšího zlomku strmě retušovaného nástroje), ale i polohy lokality, charakteristické pro počátek mladého paleolitu, přiřadit nejspíše k aurignacienu.

Tučapy–Dům č. 15

František Petrů získal v roce 1941 ze zahrady svého domu (Tučapy, dům č. 15) kolekci 8 artefaktů štipané kamenné industrie (Hrubý 1951, 94). Nálezy spolu s diskusí nad nálezo-vou situací byly podrobně publikovány v roce 2005 (Škrdla 2005).

Zahrada domu č. 15 je situována na okraji strže přibližně 500 m severovýchodně kóty Újezdy, (357,5 m) na k severu ukloněném svahu. Vzdálenost zahrady od dnešního regulova-ného toku řeky Moravy je 4,5 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 2 km. Zahrada je situova-ná v rozmezí nadmořských výšek 320–330 m. V prostoru zahrady a v nejbližším okolí byly zaznamenány spráše s fosilními půdními sedimenty a na povrchu 3 artefaktů jsou vystrážené zbytky uhličitanu vápenatého. Snaha o nalezení intaktní polohy s nálezy ale dosud nebyla úspěšná.

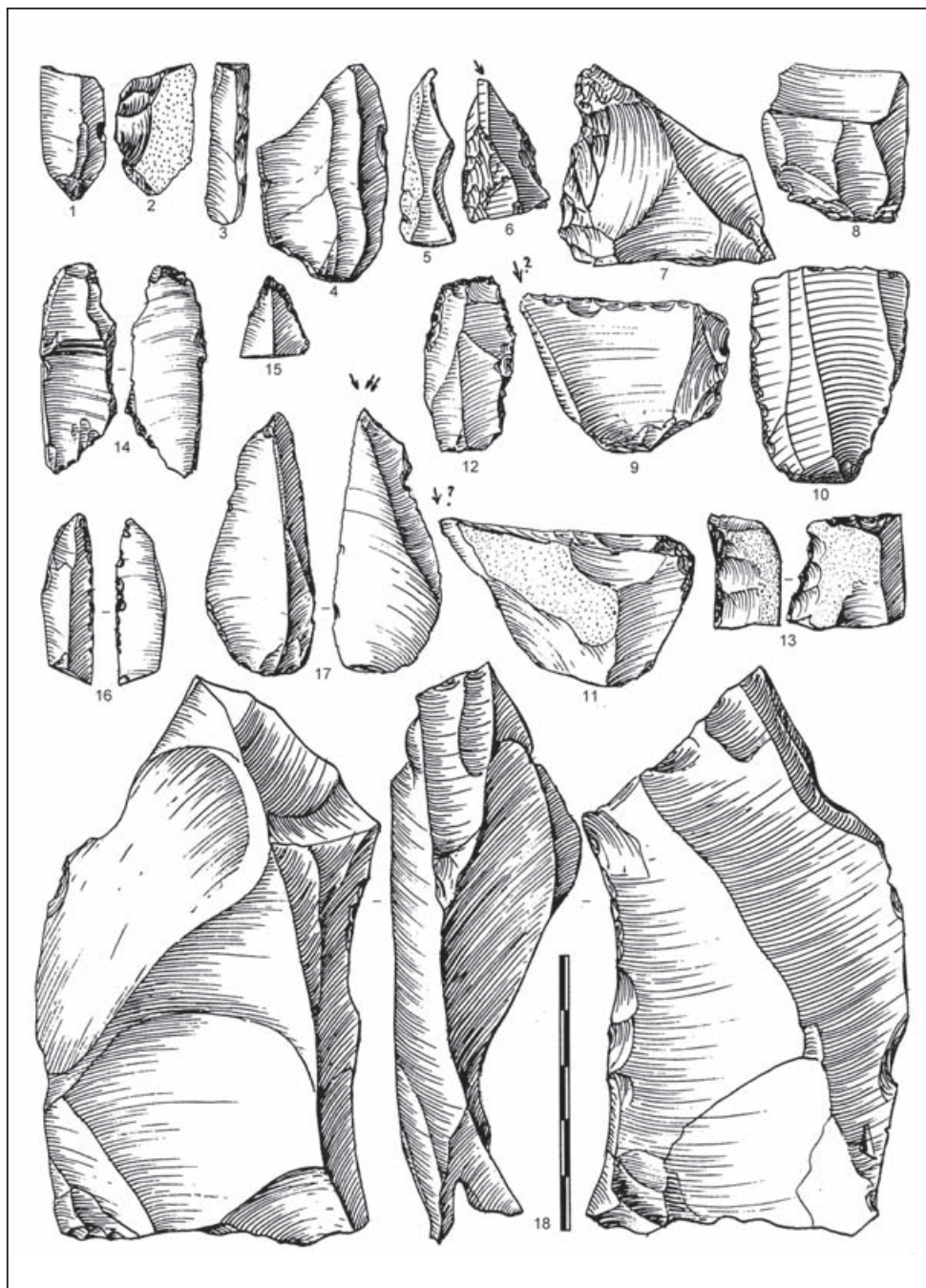
Minimálně polovina artefaktů je vyrobena z eratického silicitu, minimálně jeden arte-fakt z rohovce typu Krumlovský les a dva jsou spáleny. Kolekce zahrnuje čepel (obr. 21:1), mikročepel (obr. 21:3), 2 úštěpy a 2 zlomky spáleného úštěpu (jdou složit), mikroúštěp a ry-dlový odpad.

Tuto lokalitu lze k aurignacienu přiřadit pouze na základě její polohy, žádné pro aurig-nacien typické artefakty na ní dosud nebyly nalezeny.

Tučapy-Koukolky

Trať Koukolky představuje protažené úzké temeno, které vybíhá severním směrem od kóty Újezdy (357,5 m). Nadmořská výška místa s nálezy kolísá v rozmezí 300–315 m. Lo-kalita je situována spíše do údolí Medlovického potoka než do Dolnomoravského úvalu. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 5 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 3 km. Na protilehlém břehu Medlovického potoka je lokalita Boršice/Buchlovi-ce–kóta 331. Někdy v průběhu 70. let 20. století byla ostrožna zterasována. Konkrece uhliči-tanu vápenatého, které se nacházejí na povrchu pole, indikují možnou přítomnost vápnitých sedimentů, které byly terasováním silně poškozeny nebo spíše zcela zničeny. Krusta uhliči-tanu vápenatého na povrchu jednoho z artefaktů naznačuje, že tento mohl původně ležet ve vrstvě intaktních vápnitých sedimentů. Tyto se nám ale sondáží už nepodařilo zachytit. Te-rasování bohužel proběhlo bez archeologického dozoru. Lokalita byla objevena v roce 2003 a poté sporadicky navštěvována v rozmezí let 2004–2008. Část kolekce byla publikována v roce 2005 (Škrdla 2005).

Kolekce artefaktů čítá 25 kusů. Převažující surovinou je eratický silicit, který doplňují ar-tefakty vyrobené z rohovce typu Boršice (2 ks), radiolaritu (1 ks), rohovce typu Krumlovský les (1 ks) a blíže neurčeného přepáleného silicitu (1 ks). Z technologického pohledu kolek-ce sestává z jádra, 11 úštěpů, mikroúštěpu, čepele, čepele s místní retuší, 3 zlomků čepelí, zlomku čepele s místní retuší (obr.21:10), 2 zlomků a 4 nástrojů. Skupina nástrojů zahrnuje rydlo na zlomeném retušovaném úštěpu (obr. 21:9), rydlo (obr. 21:6), drásadlo (obr. 21:7) a kombinaci atypického škrabadla s rydlem (obr. 21:11).

Obr. 21. 1–4: dům č. 15, 5–11: Tučapy-Koukolky, 12–13: Tučapy-Nad Panským, 14–18: Nad horkami. Vybrané artefakty.

Tuto lokalitu lze k aurignacienu přiřadit pouze na základě její polohy, žádné pro aurignacien typické artefakty na ní dosud nebyly nalezeny.

Tučapy-Nad horkami

Lokalita je situována na hřebeni mezi vrcholem Tučapského kopce (340,4 m) a kótou Újezdy (357,5 m) v rozmezí nadmořských výšek 336–342 m. Má velmi strategickou pozici, která umožňuje kontrolu velké části Dolnomoravského úvalu. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 4 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 1,5 km. Lokalita byla objevena v roce 2002 a v následujících letech pouze občasně navštěvována. Část kolekce byla publikována v roce 2005 (Škrdla 2005).

Dosud zde bylo získáno 17 artefaktů štípané kamenné industrie, které jsou vyrobeny převážně z eratického silicitu, pouze ojediněle se vyskytl rohovec typu Krumlovský les (2 ks) a patinovaný radiolarit (1 ks). Nejzajímavější artefakt představuje jádro s upravenou zadní stranou, které bylo těženo jak z úzké tak z široké hrany (obr. 21:18). Do skupiny nástrojů patří terminální fragment do hrotu retušované čepel (nebo vrtáku?; obr. 21:15) a klínové rydlo (obr. 21:17). Kolekce dále zahrnuje 2 jádra, 3 úštěpy, 2 zlomky čepelí, 2 rydlové odpady, místně retušovanou čepel (obr. 21:16), mikročepel a artefakt připomínající rydlový odpad nebo relikv některého impaktem poškozeného nástroje (obr. 21:14).

Tuto lokalitu lze k aurignacienu přiřadit pouze na základě její polohy, žádné pro aurignacien typické artefakty na ní dosud nebyly nalezeny.

Tučapy-Nad panským

Lokalita je situována na severním svahu Tučapského kopce (340,4 m) v rozmezí nadmořských výšek 325–335 m. Poloha je situována spíše do údolí Medlovického potoka než do Dolnomoravského úvalu, který je viditelný až z 100 m vzdálené hrany. Vzdálenost od dnešního regulovaného toku řeky Moravy je 4 km a vzdálenost od okraje úvalu pak 1,5 km. Lokalita byla objevena v roce 2003 a v rozmezí let 2004–2008 několikrát navštívena. Větší část kolekce byla publikována již v roce 2005 (Škrdla 2005).

Soubor obsahuje celkem 22 artefaktů. Převažující surovinou je rohovec typu Krumlovský les (15 ks), doprovázený eratickým silicitem (4 ks) a patinovaným radiolaritem (1 ks). U dvou kusů kvalitního silicitu nelze spolehlivě rozhodnout, zda-li se jedná o rohovec typu Krumlovský les nebo eratický silicite.

Z technologického pohledu kolekce sestává z jádra, 9 úštěpů, 5 mikroúštěpků, 4 zlomků čepelí, zlomku a 2 nástrojů – atypických škrabadel. První škrabadlo je vyrobeno na bilaterálně retušované čepeli (obr. 21:12) a druhé představuje zlomek hlavice vysokého škrabadla na strmě retušované čepeli (obr. 21:13).

Tuto lokalitu lze k aurignacienu přiřadit na základě její polohy a nálezů zlomku hlavice vysokého škrabadla na strmě retušované čepeli.

4. Lokality polohou odpovídající aurignacké sídelní strategii

V této kapitole udávám pouze abecední výčet lokalit (řazený podle názvů obcí, katastrálních území a traťových názvů), které jsou umístěny v krajině v souladu s aurignackou (obecně časně mladopaleolitickou) sídelní strategií (cf. Škrdla 2005, 2006) a s odkazem na jejich publikaci. Tyto lokality nebyly mnou po roce 2005 sledovány a kolekce z nich tak nebyly rozhojněny. Je ale pravděpodobné, že pokud se jejich povrchovému průzkumu bude někdo v budoucnu věnovat, budou kolekce z těchto lokalit podstatně zvětšeny a budou získány kulturně a chronologicky citlivé nálezy pro jejich klasifikaci. Nově byly objeveny pouze doklady časně mladopaleolitického osídlení pravděpodobně v druhotné poloze na gravettské lokalitě Spytihněv-Duchonice a ojedinělé nálezy byly získány z temene kopce nad touto lokalitou z polohy Na vrších (souhrnně Škrdla et al. 2008). Geografické souřadnice dále zmíněných lokalit jsou k dispozici v publikaci z roku 2005 (Škrdla 2005, kapitola 3.3.).

Na katastrálním území Bílovic (Bílovice u Uh. Hradiště) byly mimo v předchozí kapitole zmíněné polohy na rozhraní katastrálních území Bílovic a Nedachlebic zaznamenány ojedinělé nálezy nejisté kulturní příslušnosti v polohách Bílovice-Nad mlýnem a Bílovice-Štěrky (Škrdla 2005, 74). Na katastrálním území Boršic (Boršice u Buchlovic) byl mimo lokality na kótě 331 získán ojedinělý strmě retušovaný artefakt v poloze Boršice-Hlaviny (Škrdla 2005, 76). Na katastrálním území Březolup byly mimo lokalit v poloze Čertoryje získány ojedinělé paleolitické nálezy z poloh Březolupy-Pastvisko a Březolupy-Plánavy (Škrdla 2005, 104). Na katastrálním území Buchlovic byly B. Žižlavským zachyceny polohy Buchlovice-Chrastě (Škrdla 2005, 104) a Buchlovice-Ploskárně (Škrdla 2005, 107). Řadu poloh s nálezy paleolitických artefaktů uváděl V. Hrubý (1951) z Halenkovic. Zde jsme ale prospekce neprováděli (většina je nepřístupných) a nepodařilo se je ověřit. Ojedinělé nálezy byly získány z katastrálního území Jalubí v poloze Jalubí-Kopaniny (Škrdla 2005, 108). Z katastrálního území Kudlovic pak byly mimo nálezů z polohy Kudlovice-Za Hradskou získány nálezy i z vlastní kóty Hradská (Kudlovice-Hradská, včetně dvou satelitních poloh označený jako A a B; Škrdla 2005, 110) a z polohy Kudlovice-Zbrodky (Škrdla 2005, 113). Z katastrálního území Kunovic byly mimo nálezů z polohy Kunovice-Hluboček získány nálezy z polohy Kunovice-Lintavy (Škrdla 2008). Z Místřic (katastrální území Místřice I) byly získány ojedinělé nálezy z polohy Místřice-Hlubočky (Škrdla 2005, 115) a z katastrálního území Javorovce byly získány ojedinělé nálezy z polohy Javorovec-Rovňový losok (Škrdla 2005, 115). Z Napajedel popsal Oliva (1998) řadu lokalit, z nichž Napajedla-Maková (IV), Napajedla-Dubová (VII) a Za žlebem (IX) by měly být aurignacké. Podařilo se nám získat jen ojedinělé nálezy z polohy Napajedla-Maková (Škrdla 2005, 118). V monografii z roku 2005 byla uvedena i lokalita Osvětmany/Zeravice-Hrušková (Škrdla 2005, 122; Valoch 1985 ji původně publikoval pod označením Hostějov), ale vzhledem ke vzdálenosti od Dolnomoravského úvalu ji nyní neuvádím. Ojedinělý artefakt byl získán z Polešovic z polohy Polešovice-Pod Starými horami (Škrdla 2005, 130). Z katastrálního území Traplic byla mimo nálezů z polohy Traplice-Bukáčova získána kolekce nevýrazných artefaktů i z polohy Traplice-Kopaniny (včetně satelitních poloh A a B; Škrdla 2005, 146) a Kopaniny-U kříže (Škrdla 2005, 147). V prostoru Uherského Hradiště byly ojedinělé nálezy získány z katastrálního území Jarošova (Jarošov u Uh. Hradiště) z poloh Podrovňa a Rovnina (Škrdla 2005, 154), z katastrálního území Míkovice (Míkovice nad Olšavou) pak z polohy Radovy (Škrdla 2005, 157; Škrdla 2008c). Ojedinělé nálezy byly získány z Velehradu z polohy Velehrad-Podleščí (Škrdla 2005, 159).

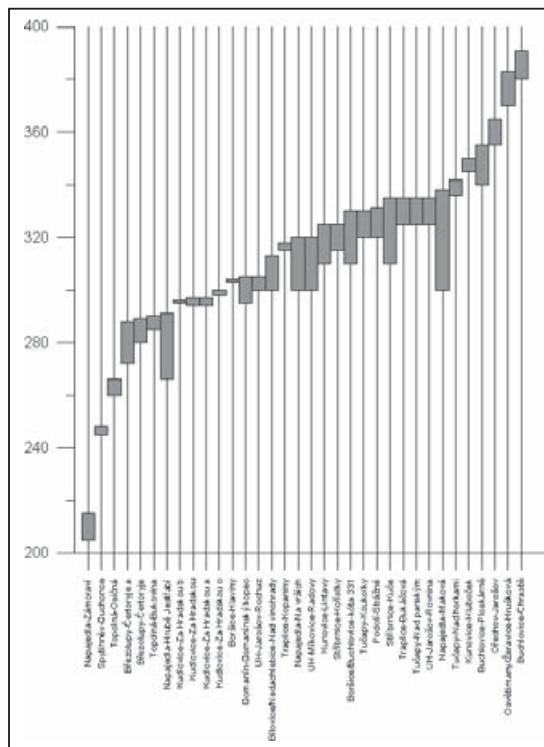
5. Závěr

Aurignacké lokality Dolnomoravského úvalu lemují oba břehy řeky Moravy, ale ve srovnání s gravettskými lokalitami leží ve vyšších nadmořských výškách a dále od řeky Moravy. Aurignacké lokality jsou situovány na rozhraní dvou geografických zón – úvalu a vysočiny. Často jsou již ve vlastní vysočině, i když ne hluboko (obr. 23), a často jsou umístěny u sekundárního údolí (tj. údolí přítoku řeky Moravy). Na Uherskohradištsku dlouho nebyla nalezena stratifikovaná a absolutně datovaná aurignacká lokalita. Povedlo se nám to až v případě Napajedel-Zámoraví. Většina povrchových lokalit je tak přiřazena k aurignacienu pouze na základě přítomnosti charakteristických typologických elementů, jmenovitě strmě retušovaných (aurignackých) škrabadel, kanelovaných rydel a strmě retušovaných (aurignackých) čepelí. Na základě rozdílů v surovinovém a typologickém spektru jednotlivých kolekcí se zdá, že aurignacké osídlení na Uherskohradištsku nemá uniformní materiální kulturu a zřejmě pokrývá i delší časový úsek. Nositelé aurignackých industrií pravděpodobně sídlili na Uherskohradištsku delší dobu a je proto možné, že v budoucnu bude toto osídlení rozděleno do několika subfází. Zatím ale, při absenci většího počtu stratifikovaných a datovaných kolekcí, není k dispozici materiál potřebný k takovémuto úvahám.

Specifičnost kolekcí z Pomoraví přiměla Klímu (1978) k výběru charakteristických zna-
ků části těchto kolekcí a následně k definici tzv. „pomoravského aurignacienu“. Industrie
pomoravského aurignacienu byla podle Klímy (1978) vyráběna převážně z importovaných
surovin a její typologické spektrum je charakterizováno přítomností strmě retušovaných
škrabadel, vyčnělých škrabadel, nižším podílem polyedrických rydel, ojedinělými plošně
opracovanými nástroji (včetně listovitých hrotů) a výjimečnými mikrolitickými nástroji.
Vzhledem k podobnosti sídelních strategií v období mezi tvorbou interpleniglaciálních půd
(Hengelo, Denekamp, souhrnně PK-I) a posledního glaciálního maxima (LGM) je možné,
že některé kolekce vznikly smíšením materiálu, který se nahromadil během několika sí-
delních fází – aurignacienu na Moravě zahrnuje období v rozmezí 33–30,000 BP (po kali-
braci 34–38 000), ovšem pokud vezmeme v úvahu data z Dolního Rakouska (Willendorf,
Langsmannersdorf/Perschling, Alberndorf a Horn/Raabsersstraße; Neugebauer-Maresch
1993), industrie s „aurignackými“ typy nástrojů byly zachyceny již 39 000 BP a přetvářaly
až do období ca. 20,000 BP. Dalším indikátorem, který svědčí o relativně pozdním datová-
ní pomoravského aurignacienu, jsou klínová jádra pro těžbu mikročepelí tlakem, která se
v širším Euroasijském prostoru objevují po roce 25,000 BP (cf. Svoboda 1995). Jinými slovy,
přítomnost pozdně aurignackých industrií v prostoru Uherskohradištska je pravděpodobná
(Škrdla–Lukáš 2000). Podobně, jako již dříve v případě gravettské sídelní strategie (Škrdla–
Svoboda 1998; Škrdla–Lukáš 2000; Škrdla 2005, 2006), bylo vybráno několik charakteristik
aurignacké sídelní strategie v Dolnomoravském úvalu:

1. lokalizace ve vysočině lemující tok významné řeky (v případě Dolnomoravského úvalu Moravy), většinou na dohled od této řeky;
2. lokalizace na výrazné krajinné dominantě (návrší a temena);
3. strategická pozice, která umožňuje:
 - a) kontrolu hlavního říčního údolí (v případě Dolnomoravského úvalu Moravy),
 - b) kontrolu sekundárního říčního údolí,
 - c) kontrolu brány, která spojuje údolí (v případě Dolnomoravského úvalu Napajedelská brána),
 - d) kontrolu soutoku významných řek,
 - e) kontrolu okolní vysočiny,
4. na vrcholu návrší nebo temene návrší;
5. nadmořská výška lokality leží v rozmezí 280 a 390 m (většina v rozmezí 290–330).

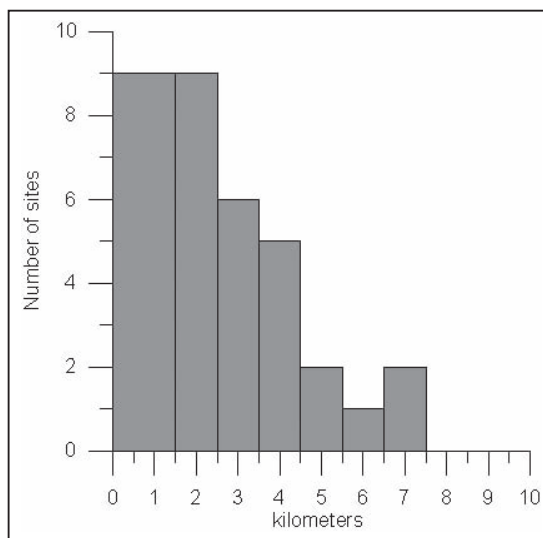
V následujících odstavcích je rozebrána platnost výše uvedených charakteristik v případě lokalit Dolnomoravského úvalu. Všechny lokality jsou situovány na okraji vysočiny, které lemují Dolnomoravský úval. Většina lokalit je umístěna na výrazných bodech v terénu – návrších a te-

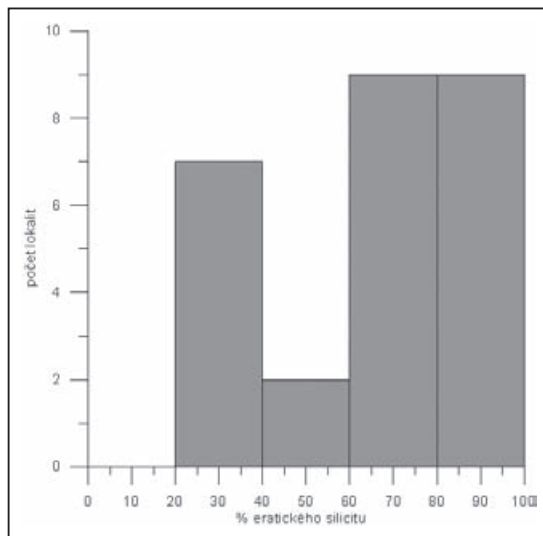
menech, které umožňují kontrolu okolní krajiny, tj. okolní vysočiny a říčních údolí. Pouze několik lokalit je na kopcích, které se vypínají přímo nad údolím řeky Moravy a umožňují tak kontrolu Dolnomoravského úvalu (obr. 23). Mezi posledně jmenované patří Jarošov-Rochus na návrší Černá hora, Topolná-Bukovina a Osičná na temeni, které vybíhá do úvalu, Tučapy-Nad horkami a Boršice-Hlaviny na Tučapském kopci, Napajedla-Maková na návrší Maková, Domanín na Domanínském kopci, Kunovice-Hluboček na stejnojmenném návrší a Boršice/Buchlovice-kóta 331 na stejnojmenné kótě. Většina lokalit umožňuje kontrolu sekundárních (bočních) údolí. Několik lokalit je zase situováno poblíž soutoků řeky Moravy s jejími významnými přítoky – s Olšavou (Jarošov-Rochus, Podolí-Strážné, Kunovice-Hluboček), Dlouhou řekou (lokality na Tučapském kopci, Boršice/Buchlovice-kóta 331) a Březnicí (Topolná-Bukovina a Osičná, Březolupy-Čertoryje). Lokality Jarošov-Rochus, Topolná-Bukovina a Osičná a Napajedla-Maková umožňují kontrolu jižního vstupu do Napajedelské brány. Lokality Napajedla-Zámoraví je situována přímo v Napajedelské bráně.

Nadmořská výška většiny aurignackých lokalit se pohybuje v rozmezí 290–330 m (obr. 22). Pouze tři polohy jsou situovány poněkud níže (Topolná-Osičná, Březolupy-Čertoryje a Březolupy Čertoryje „A“) a u dalších dvou poloh se domnívám, že jsou v sekundární pozici (Napajedla Zámoraví a Spytihněv-Duchonce), naopak pět poloh leží výše (Tučapy-Nad horkami, Kunovice-Hluboček, Buchlovice-Ploskárně a Ořechov/Újezd-Jarošov) a Buchlovice-Ploskárně a Chrástě).

Dalšími analyzovanými proměnnými byly procento eratického silitu (obr. 24) v surovinovém spektru a poměr mezi škrabadly a rydly (ES/B). Eratický silit je průměrně zastoupený v rozmezí 60–90%, ale v pěti případech je jeho poměr extrémně nízký (Domanín-Domanínský kopec, Kunovice-Hluboček a Lintavy, Podolí-Strážné, Traplice-Bukáčová a Kopaniny a Tučapy-Nad panským) a naopak ve dvou případech dosahuje téměř 100% (Tučapy-Nad horkami a Sříbrnice-Hořistky). Poměr škrabadla/rydla může být ovlivněn malým počtem těchto artefaktů v jednotlivých kolekcích. Jsou lokality, kdy je tento poměr 1:1, ale i takové, kde převládají škrabadla nebo naopak rydla. Pokud bychom

Obr. 23. Histogram vzdáleností lokalit od úvalu (od vrsťevnice 200 m).

Obr. 24. Histogram podílu eratického silitu.

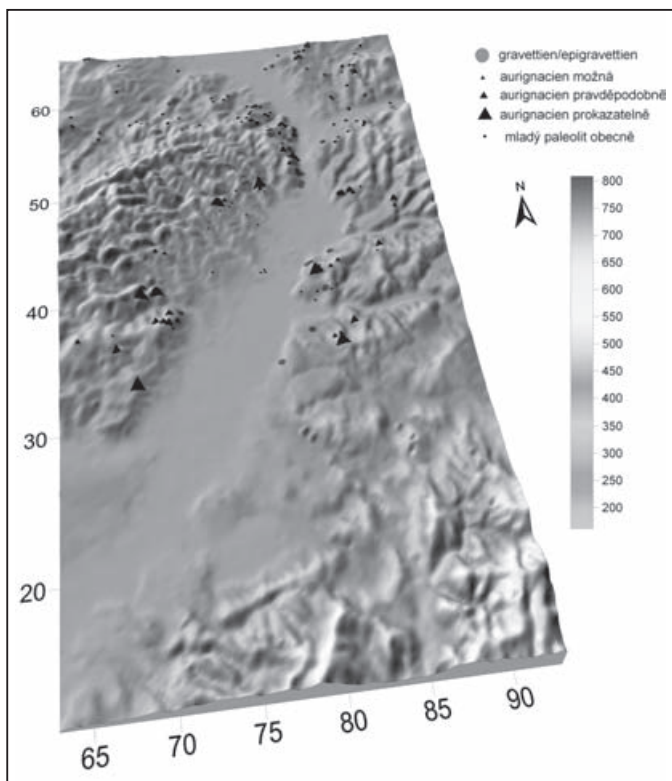
vzali v úvahu pouze aurignacké typy škrabadel a rydel, převládají vždy tato škrabadla nad rydly. Mezi další typologické odlišnosti patří přítomnost mikrolitických nástrojů na lokalitách Boršice/Buchlovice–kóta 331 a Kudlovice–Za Hradskou, přítomnost vyčnělých škrabadel na lokalitách Boršice/Buchlovice–kóta 331, Stříbrnice-Hořístky a Traplice-Bukáčová a vysoký poměr strmě retušovaných škrabadel na lokalitách Kudlovice-Za Hradskou a Traplice-Bukáčová.

Posledně jmenovaná lokalita je zvláštní i vysokým podílem nástrojů v technologickém spektru (40%). Za pozornost stojí i přítomnost plošně retušovaných artefaktů na lokalitách Boršice/Buchlovice–kóta 331, Kudlovice-Za Hradskou, Domanín-Domanínský kopec, Kunovice-Hluboček, Podolí-Strážné, Jarošov-Rochus.

Plošný rozptyl nálezů na aurignackých lokalitách je běžně 100 m (nejvíce 600 m), což se liší od gravettských lokalit, kde je rozptyl nálezů většinou výrazně menší.

Při hodnocení výše popsaných proměnných (procento eratického silicitu, poměr škrabadla/rydla, velikost lokality, vzdálenost od úvalu, rozsah lokality) nebyla zjištěna žádná korelace mezi jednotlivými proměnnými.

Kolekce aurignacienu s listovitými hroty, označované jako „pomoravský aurignacien“, jsou v Dolnomoravském úvalu známy z lokalit Jarošov-Rochus (obr. 13:8), Domanín-Domanínský kopec (obr. 12:5,14), Podolí-Strážné (obr. 19:1), Kunovice-Hluboček (obr. 14:11,12), Kudlovice-Za Hradskou (obr. 2:10), Boršice/Buchlovice–kóta 331 (obr. 9:1-3; Škrdla 2005, Fig. 3.19:3-4). Další kolekce pocházejí z lokalit za Napajedelskou branou, jako například Kvasice II (Oliva 1987, obr. 33:11), Nová Dědina I (Oliva 1987, obr. 22:4), Nová Dědina II (Oliva 1987, obr. 25:14), Zlín-Louky (Klíma 1956, obr. 6:24), Míškovice-Křemenná (Oliva 1990, fig. 4:3-5), Přestavky-Opálky (Klíma 1978, obr. 4:28,31,32), dále pak lokality s trojúhelníkovitými listovitými hroty v Pobečví (více lokalit na katastrálním území Lhoty a Hlinska, Klíma 1979, obr. 4; Oliva 1990, fig. 4:1,2; Jelínková 2005, obr. 21:35; Škrdla 2007, obr. 11:20). Ve větší vzdálenosti od řeky Moravy je lokalita Osvětimany/Žeravice-Hrušková (Valoch 1985, obr. 2:2-4). Většina z těchto lokalit zaujímá strategickou pozici na vrcholu výrazného návrší nad řekou Moravou (respektive Dřevnicí nebo Bečvou).

Obr. 25. 3-D mapa se zanesením lokalit zmíněných v textu. Lokality severně od Napajedelské brány jsou znázorněny pouze pro doplnění mapy, nejsou rozříděny do kategorií.

Závěrem ještě několik poznámek k termínu aurignacien pomoravského typu. B. Klíma (1978, 13) ho na základě industrie z Přestavlk definoval jako industrii s řadou vysokých škradel archaických forem, ještě nerozvinutými typy rydel, málo výraznými noži, dláty i odštěpovači, nedostatkem drobotvarých a geometricky pravidelných nástrojů, ale naopak přítomností plošně bifaciálně retušovaných listovitých hrotů. M. Oliva (1979, 42) se této definice dotýká s ohledem na širší rozšíření listovitých hrotů v aurignacieniu na Moravě a proto vymezuje tento komplex na základě důsledné absence kýlovitých a obloukových rydel, přítomnosti značného počtu vyspělých vysokých škradel v mladších fázích a silného podílu importovaných surovin. Později stejný autor vyčlenil „míškovický typ“, což J. Svoboda kritizuje již z čistě formálních důvodů – povrchová kolekce by neměla být použita jako referenční (Svoboda a kol. 2002, 170). Nastíněné názorové rozpory odrážejí stav výzkumu. Jednoduše shrnuto, do dnešního dne není k dispozici stratifikovaný soubor této kultury, který by osvětlil její chronologickou pozici a mohl by sloužit jako referenční. Kolekce nasbírané na povrchových lokalitách, které jsou strategickými body v terénu, mohou teoreticky představovat výsledek akumulace štípané kamenné industrie za období přibližně tří desítek tisíc let, to je v rozmezí 40–10,000 BP. Do problematiky tak může vnést více světla pouze naleznou nové stratifikované stanice, což je však, vzhledem k sídelní strategii preferující návrší, na kterých se nedochovaly návěje spraší, nepravděpodobné. Přesto je třeba budoucí výzkumy zaměřit právě tímto směrem.

Tab. 1. Základní data pro aurignacké lokality na Uherskohradištsku.

lokality	břeh	kategorie	% SGS	ES/B	lokalizace				průměr lokality [m]	počet artefaktů (10 ³)
					nadm. výška	od hrany úvalu	strategická pozice	terénní tvar		
Bilovice/Nedachlebice-Nad vinohrady	L	ATP	71	1:0	300-313	4	SV,H	temeno	300	1
Boršice-Hlaviny	P	ATP	100*	1:0*	303	2	MV,SV,C	temeno	-	0
Boršice/Buchlovice-code 331	P	ATP	70	1:1,05	310-330	4	MV,SV,C,H	návrší	600	3
Březolupy-Čertoryje	L	ATP	65	-	280-289	4,5	SV,H	návrší	200	1
Březolupy-Čertoryje a	L	AP	100*	0:1*	272-288	4,5	SV,H	návrší	300	0
Buchlovice-Chrastě	P	ATP	42	0:1	380-391	7	SV,H	návrší	150	1
Buchlovice-Ploskárně	P	AP	-	-	340-355	6	SV,H	temeno	50	0
Domanín-Domanínský kopec	P	ATP	24	1:0,25	295-305	1,5	MV,SV,H	návrší	300	2
Kudlovice-Za Hradskou	P	ATP	67	1:0,78	294-297	2	SV,H	temeno	150	2
Kudlovice-Za Hradskou a	P	ATP	82	1:0,6	294-297	2	SV,H	temeno	20	1
Kudlovice-Za Hradskou b	P	AP	60*	1:0*	295-296	2	SV,H	temeno	20	0
Kudlovice-Za Hradskou c	P	AP	100*	1:0*	298-300	2	SV,H	temeno	20	0
Kunovice-Hluboček	L	ATP	39	1:0,7	345-350	4	MV,SV,H	návrší	100	2
Kunovice-Lintavy	L	AP	26	-	310-325	2,5	MV,SV,H	temeno	290	1
Napajedla-Hrubé Jestřabí	P	ATP	57	1:1*	266-291	1	MV,SV,G,H	návrší	400	1
Napajedla-Maková	P	ATP	-	1:0*	300-338	1	SV,G,H	návrší	300	0
Napajedla-Na vrších	P	AP	100*	-	300-320	1	SV,G,H	temeno	200	0
Napajedla-Zámoraví	P	AS	98	1:0,4	205-215	0	MV,G	patá svahu	100	2
Óřechov-Jarošov	P	ATP	86*	1:0*	355-365	4	SV,H	návrší	130	1
Osvětimany/Žeravice-Hrušková	P	AP	41	1:1	370-383	7	SV,H	návrší	500	2

Podolí-Strážné	L	AP	39	1:0*	320-331	4	SV,C,H	temeno	300	1
Spytihněv-Duchonice	P	A?	0*	1:0,45*	245-248	0	MV,G	svah	50	0
Stříbrnice-Hořístky	P	ATP	97	1:0.14	315-325	5	H	temeno	50	2
Stříbrnice-Kuče	P	ATP	100*	1:0*	310-335	5	SV,H	temeno	-	0
Topolná-Bukovina	L	ATP	69	0:1	285-290	1,5	MV,SV,G,C,H	temeno	100	1
Topolná-Osičná	L	ATP	87	-	260-266	0,5	MV,SV,G,C,H	temeno	200	1
Traplice-Bukáčová	P	ATP	34	1:0.11	325-335	4	SV,H	temeno	350	1
Traplice-Kopaniny	P	AP	33	1:1*	315-318	3,5	SV,H	temeno	200	0
Tučapy-Koukolky	P	AP	74	-	320-330	3	SV,H	temeno	350	1
Tučapy-Nad horkami	P	AP	93	-	336-342	1,5	MV,SV,C,H	temeno	250	0
Tučapy-Nad panským	P	ATP	32	1:0*	325-335	2	SV,H	temeno	150	1
UH-Jarošov-Rochus	L	ATP	75	1:1.50	300-305	1	MV,SV,G,C,H	návší	150	2
UH-Jarošov-Rovnina	L	ATP	-	-	325-335	2,5	SV,H	návší	200	0
UH-Mikovice-Radovy	L	AP	-	-	300-320	3,5	SV,H	temeno	300	0

Vysvětlivky:

Břeh: L – levý břeh řeky Moravy, R – pravý břeh řeky Moravy.

Kategorie: AS – stratifikovaná, AT – aurignacien na základě typologie, AP – aurignacien na základě polohy, ATP – aurignacien na základě typologie i polohy, A? – problematická klasifikace.

% of SGS (silicitu z glaciálních sedimentů) a poměr ES/B (škrabadla/rydla): * - vzorek je příliš malý.

Strategická pozice: V – kontrola říčního údolí, SV – kontrola sekundárního údolí, G – kontrola brány, C – kontrola soutoku řek, H – kontrola okolní vrchoviny.

Literatura:

- H r u b ý, V. 1951: *Paleolitické nálezy z Uh.-Hradištska*. Acta Mus. Moraviae, Sci. soc., 36, 65–101.
- J e l í n k o v á, R. 2005: *Lhota (k.ú. Lhota u Lipníku nad Bečvou, okr. Přerov)*. Přehled výzkumů 46, 189–197.
- K l í m a, B. 1956: *Nová paleolitická stanice v Gottwaldově – Loukách*. Anthropozoikum 5, 425–428.
- K l í m a, B. 1978: *Paleolitická stanice u Přestavlky, okr. Přerov*. Archeologické rozhledy 30, 5–13.
- K l í m a, B. 1979: *Nová stanice aurignacienu v Moravské bráně*. Archeologické rozhledy 31, 361–369.
- K u č a, M.–Š k r d l a, P. 2006a: *Podolí (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 47, 111–112.
- K u č a, M.–Š k r d l a, P. 2006b: *Topolná (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 47, 116.
- K u č a, M.–V o k á č, M.–Š k r d l a, P. 2005: *Březolupy (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 46, 215–219.
- N e u g e b a u e r-M a r e s c h, C. 1993: *Altsteinzeit im Osten Österreich*. St. Pölten–Wien.
- O l i v a, M. 1979: *Nové paleolitické stanice Milovice a Lhotka, okr. Kroměříž*. Studie Muzea Kroměřížska 79, 36–42.

- O l i v a, M. 1987: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska '87. Gottwaldov: MTZ.
- O l i v a, M. 1990: *La signification des pointes foliacées dans l'Aurignacien et dans le Type de Mískovice*. In: J.K. Kozłowski ed: *Les industries à pointes foliacées du Paléolithique supérieur Européen*, 224–232. ERAUL 42, Liege.
- O l i v a, M. 1998: *Gravettien východní Moravy*. Acta Mus. Moraviae, Sci. soc., 83, 3–65.
- P ě l u c h o v á V i t o š o v á, L. 2008: *Napajedla (okr. Zlín)*. Přehled výzkumů 49, 242–243.
- S v o b o d a, J. 1995: *Wedge-shaped microblade cores from Moravia and Silesia*. Archeologické rozhledy 47, 651–656.
- S v o b o d a, J. a kol. 2002: *Paleolit Moravy a Slezska*. 2. aktualizované vydání. Brno: AÚ AV ČR.
- Š k r d l a, P. 2005: *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. Dolnověstonické studie 13. Brno: AÚ AV ČR.
- Š k r d l a, P. 2006: *Mladopaleolitické sídelní strategie v krajině: příklad středního Pomoraví*. Přehled výzkumů 47, 33–48.
- Š k r d l a, P. 2007: *Hlinsko (okr. Přerov)*. Přehled výzkumů 48, 310–313.
- Š k r d l a, P. 2008a: *Kunovice (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 49, 231–237.
- Š k r d l a, P. 2008b: *Ořechov (k. ú. Ořechov u Uherského Hradiště, okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 49, 243–244.
- Š k r d l a, P. 2008c: *Uherské Hradiště (k. ú. Míkovice u Uherského Hradiště, okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 49, 261–262.
- Š k r d l a, P. 2009: *Aurignacien Dolnomoravského úvalu. 1. díl*. Slovácko 2009, 51, 111–138.
- Š k r d l a, P.–L u k á š, M. 2000: *Příspěvek k otázce geografické pozice lokalit pavlovienu na Moravě*. Přehled výzkumů 41, 21–33.
- Š k r d l a, P.–N ý v l t o v á F i š á k o v á & N ý v l t, D. 2008: *Gravettské osídlení Napajedelské brány*. Přehled výzkumů 49, 47–82.
- Š k r d l a, P.–P ř i c h y s t a l, A. 2003: *Boršice u Buchlovic (okr. Uh. Hradiště)*. Přehled výzkumů 44, 177–187.
- Š k r d l a, P.–S v o b o d a, J. 1998: *Sídelní strategie v paleolitu: mikroregionální studie*. In: P. K o u ř i l, R. N e k u d a, J. U n g e r, (eds.), *Ve službách archeologie*. Spisy archeologického ústavu AV ČR Brno, 10, 293–300.
- V a l o c h, K. 1985: *Paleolitická stanice v Hostějově (o. Uh. Hradiště)*. Časopis Moravského muzea, Sci. Soc. 70, 5–16.

Ing. Petr Š k r d l a, Ph.D. (n. 1970) absolvoval FS VUT v Brně, v současné době pracuje na Archeologickém ústavu AV ČR v Brně. Zabývá se paleolitickým osídlením Moravy.

Aurignacian of the Lower Morava River Valley. Part 2

Abstract

During 2002–2008 an intensive surface survey aimed in identification of previously published sites as well as in search for till yet unknown Paleolithic sites has been realized in Lower Morava River Valley. The finds were partly reported in monograph published in 2005 (Škrdla 2005). The actual article deals with materials published in 2005 that are completed with new finds collected during 2005–2008. While my previous articles from the region in interest were focused on Gravettian occupation, the actual article is aimed in Aurignacian occupation, till yet dispersed in many isolated articles (published in Přehled

v ýzkum ů Journal). The sites are separated in three groups – undoubtedly Aurignacian sites (including absolutely dated site Napajedla-Zámoraví), probably Aurignacian sites, and maybe Aurignacian sites. This article – 2nd part – presents other Aurignacian sites and evaluation of the Aurignacian occupation of the Lower Morava River Valley. Undoubtedly Aurignacian sites were published in the last volume (1st part). Each site is analyzed from the point of view of its geographic location, raw material supply, technological and typological spectra.

Aurignacien im unteren Marchtal; Teil 2

Z u s a m m e n f a s s u n g

In den Jahren 2002–2008 wurde eine extensive Oberflächenprospektion im unteren Marchtal durchgeführt. Die Ziele dabei waren Lokalisierung einiger aus der Fachliteratur bekannten Fundorte sowie Entdeckung neuer archäologischer Gelände. Ein Teil der Funde wurde in einer umfangreichen Monographie präsentiert (Škrdla 2005). Der vorliegende Beitrag übernimmt die Beschreibung der bereits 2005 veröffentlichten Fundsachen und ergänzt sie um neue Funde, die im Zeitraum 2005–2008 neu gewonnen wurden. Während ich mich in meinen früheren Beiträgen eher auf die Besiedlung des unteren Marchtals im Gravettian konzentrierte, wende ich diesmal meine Aufmerksamkeit einer zusammenfassenden Präsentation der Besiedlung des genannten Gebiets im Aurignacien, die nicht weniger intensiv war. Die publizierten Erkenntnisse darüber waren aber bisher in mehreren separaten Beiträgen verstreut, vor allem auf Seiten der Zeitschrift P řehled v ýzkum ů (Untersuchungsübersicht). Die Lokalitäten wurden in drei Gruppen eingegliedert: 1. nachweisliche Aurignacien-Besiedlung (einschließlich einer absolut datierten Lokalität Napajedla-Zámoraví), 2. wahrscheinliche Aurignacien-Besiedlung, 3. mögliche Aurignacien-Besiedlung. Die vorliegende Arbeit (Teil 2) bringt das Verzeichnis der sonstigen Lokalitäten und die Auswertung der Aurignacien-Besiedlung im unteren Marchtal. Das Verzeichnis der nachweislichen Aurignacien-Lokalitäten wurde im vorigen Heft publiziert (Teil 1). Bei jeder Lokalität wird die Lage erforscht, der Rohstoffgehalt analysiert und die Technologieklassifikation sowie Typologie werden festgestellt.

PŘÍSPĚVEK K ABSOLUTNÍ CHRONOLOGII MLADŠÍHO STUPNĚ LENGYELSKÉ KULTURY VE STŘEDNÍM POMORAVÍ

Martin Kuča – Petr Škrdla – Miriam Nývltová Fišáková, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno, Archeologický ústav AV ČR, Brno, v.v.i.

Dvě z lokalit mladšího stupně kultury s MMK na Uherskohradištsku byly zvoleny pro stanovení absolutního stáří metodou hmotnostní spektrometrie izotopů uhlíku.

1. Úvod

V současné době, která nahrává spekulacím o změnách klimatu a jejich vlivu na lidskou společnost (např. Klaus 2007), se i v pravěké archeologii dostávají do popředí otázky spojené s možnou korelací klimatických a společenských změn. Abychom mohli do těchto diskuzí přispět, je nejprve nutné získat absolutní data pro naše pravěké kultury a tato data pak srovnat s dostupnými klimatickými záznamy a modely (např. Mayewski et al. 2004). Proto jsme se zaměřili na získání absolutních dat z několika lengyelských lokalit na Uherskohradištsku. Při výběru vhodných lokalit byly zohledněny naše znalosti, které jsme o lokalitách Uherskohradištska získali terénními prospekce v minulých letech (Vaškových et al. 2008). Do užšího výběru jsme zahrnuli lokality, ze kterých byly získány reprezentativní kolekce nálezů, u kterých je předpoklad, že jsou monokulturní, a kde jsme očekávali přítomnost zahloubených objektů. Pouze u dvou z nich (obr. 1) se nám ale podařilo podle dřívějších záznamů (GPS) tyto objekty skutečně najít. Objekty byly osondovány a byly z nich odebrány vzorky uhlíků na absolutní datování, které byly zaslány do laboratoře v Poznani.

Sídelní strategie neolitického osídlení středního Pomoraví byly již předmětem detailní analýzy (Vaškových et al. 2008). Za pozornost stojí fakt, že řada sídlišť kultury s MMK (především mladšího stupně) je situována dále od vodních toků, na strategicky situovaných návrších, která umožňují kontrolu okolní krajiny. Na těchto polohách dnes většinou není kvalitní půdní pokryv. Taktéž v jejich prostoru a nejbližším okolí většinou chybějí vodní zdroje. Otázkou zůstává, proč lidé vyhledávali podobné, z našeho pohledu pro zemědělství nevhodné polohy. Ne nevýznamná může být skutečnost, že při studiu paleolitického osídlení jsme na stejných polohách (vrcholy a temena návrší) zaznamenávali aurignacké lokality (cf. Škrdla 2005).

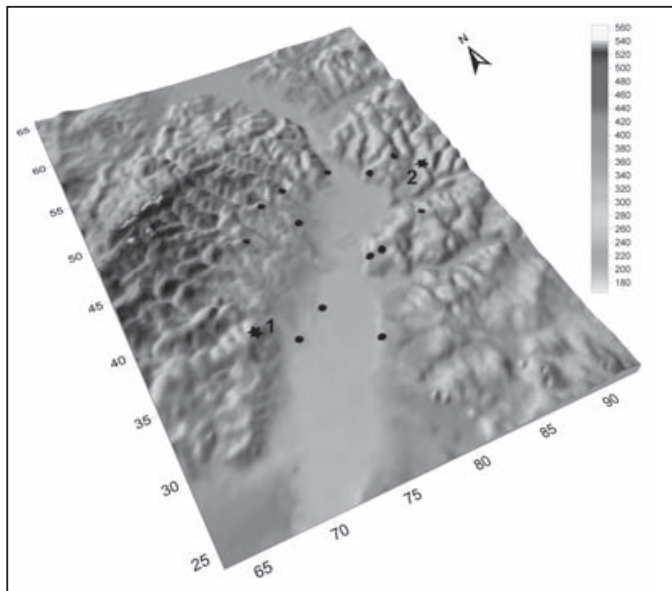
Může tato shoda v sídelních strategiích s paleolitickou, lovecko-sběračskou kulturou, znamenat nárůst významu lovu, případně pastevectví, nebo se jedná jen o tlak související se změnami klimatu či demografickým vývojem populace ve středním neolitu a na počátku eneolitu?

Jistým vodítkem by mohla být klimatická změna, která se udála před 6000 lety: atlantik je vystřídán epiatlantikem (viz Ložek 2007).

2. Absolutní datování a přírodní prostředí

Osídlení kultury s moravskou malovanou keramikou spadá na základě dostupných radiokarbonových dat z moravského prostoru do období vymezeného přibližně roky 6 700 a 5 900 BP. Radiokarbonová data byla kalibrována pomocí programu Calib 6.0.1 s využitím kalibračního setu INT CAL09 (Reimer et al. 2009). Obě hraniční data spadají do menších radiokarbonových plateau. Na základě dostupných dat je nyní zřejmé, že první stupeň moravské malované keramiky (všechny jeho fáze) odpovídá období klimatického optima atlantiku. Přibližně kolem data 6 100 BP došlo k náhlému klimatickému výkyvu (RCC – Rapid Clima-

te Change), který se projevilo ochlazením v oblasti pólů (včetně Evropy) a aridizací tropického pásma (Behringer 2010; Kröpelin et al. 2008; Mayewski et al. 2004). Na základě klimatických záznamů z dendrokřivky (Schmidt – Gruhle 2003), grónského ledovce (NGRIP, cf. Mayewski et al. 2004) a varvů z Cariacké pánve (Hughen et al. 1998) je patrné, že tato fáze se ohlašovala nestabilním klimatem již přibližně od roku 6 300 BP. Můžeme předpokládat, že tomuto nestabilnímu období odpovídá druhý stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou. Klimatická změna se projevila náhlým zhoršením klimatu. Došlo ke zvlhčení a ochlazení klimatu vlivem změn v proudění v severozápadní části Atlantického oceánu, takže při větších srážkách docházelo k častým povodním. Změna ovlivnila také složení vegetace, kdy náhle ustoupily teplomilné stromy jako jilm, lípa a břechtan (Ložek 2007).

Obr. 1. Tučapy (1) a Březolupy (2) na reliéfni mapě Uherskohradištska.

Tyto skutečnosti se také nepochybně promítly i do subsistenčních strategií a společenské organizace na prahu eneolitu, protože předpokládáme, že při zhoršení klimatu došlo k přechodu od zemědělství k pastevectví a lovu, což se odrazilo v přesunu lokalit do vyšších poloh z dosahu povodní i ve struktuře fauny na studovaných lokalitách (Kuča et al. 2009; 2010).

Tyto skutečnosti se také nepochybně promítly i do subsistenčních strategií a společenské organizace na prahu eneolitu, protože předpokládáme, že při zhoršení klimatu došlo k přechodu od zemědělství k pastevectví a lovu, což se odrazilo v přesunu lokalit do vyšších poloh z dosahu povodní i ve struktuře fauny na studovaných lokalitách (Kuča et al. 2009; 2010).

3. Relativní chronologie MMK ve středním Pomoraví

Jak už bylo uvedeno dříve (Vaškových et al. 2008 ad.), kultura s moravskou malovanou keramikou má v oblasti středního Pomoraví jisté specifikum, které tento region nápadně odlišuje od publikačně známější jižní a jihozápadní Moravy (Podborský 1993; Čižmář et al. 2004 ad.). Nápadná je zde zejména absence lokalit staršího stupně a taktéž materiální kultura vykazuje jisté odlišnosti. Interpretací se nabízí několik. Je možné, že lokality I. stupně kultury s MMK jsou skryty pod nánosy povodňových sedimentů řeky Moravy, což je na základě současných metod výzkumu obtížně ověřitelné. Zatím nedeřešenou otázkou je možnost přetrvávání nejmladší fáze kultury s lineární keramikou, případně železovské skupiny a jejich paralelní vývoj s lengyelským osídlením. Kultura s vypíchanou keramikou tu rovněž prakticky absentuje.

4. Březolupy-Čertoryje (okr. Uherské Hradiště)

Výšinná lengyelská lokalita v Březolupech (288,9 m n. m.) je známa už z dřívější literatury (Kuča – Škrdla 2004; Kuča – Vokáč – Škrdla 2005), kdy byla vyhodnocena povrchová kolekce včetně unikátní sekerky s vyrytou mřížkou na povrchu. Kromě neolitického osídlení je

v uvedené poloze prokázána přítomnost aurignacké stanice a ojedinělý pozdně paleolitický či mezolitický artefakt (Škrdla 2005; Kuča 2005).

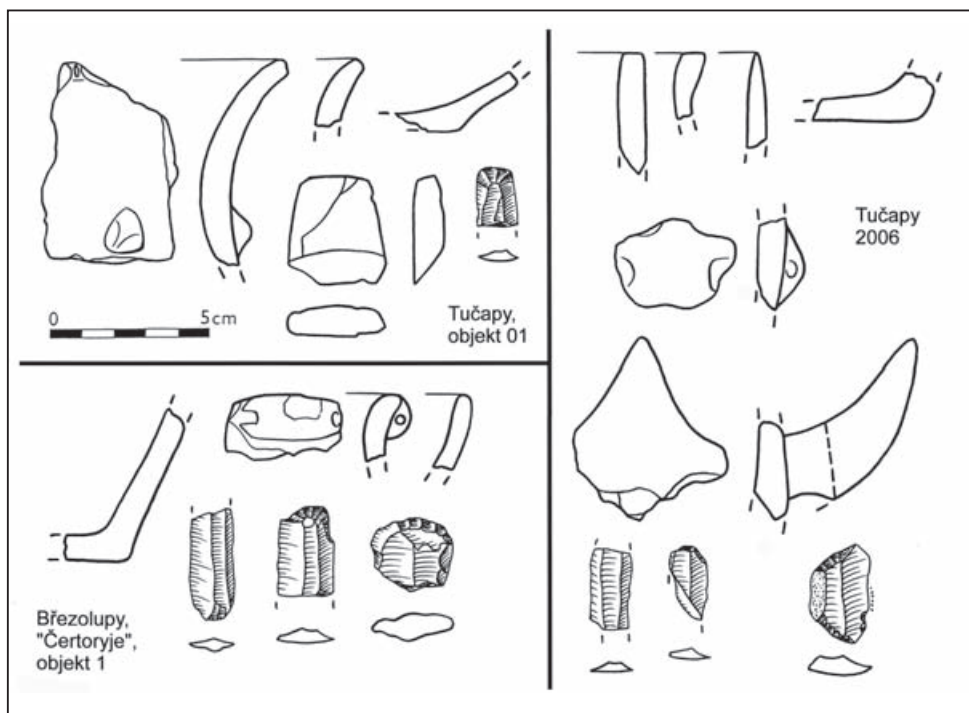
V návaznosti na dřívější průzkumy bylo na jaře 2010 přistoupeno k sondáži (49° 07.416' N, 17°35.839' E; WGS-84) v rozrušené kulturní vrstvě, ze které byl získán nepočtený materiál.

Keramikou (obr. 2) reprezentují většinou nevýrazné písčité zlomky, tři jsou tenkostěnné z jemně plavené hlíny. Za zmínku stojí zaoblený okraj z mísy a protáhlý výčnělek na okraji s otvorem, který jím prochází v podélné ose. Kolekci doplňují drobné hrudky mazanice a kamenná štípaná industrie. Ze silicitu krakovsko-čenstochovské jury (SKČJ) se jedná o zlomené čepelové škrabadlo, čepel s laterální retuší, zlomenou čepel a úštěp. Jediné krátké úštěpové škrabadlo je zhotoveno ze silicitu glacienních sedimentů (SGS). Osteologický materiál zaznamenán nebyl.

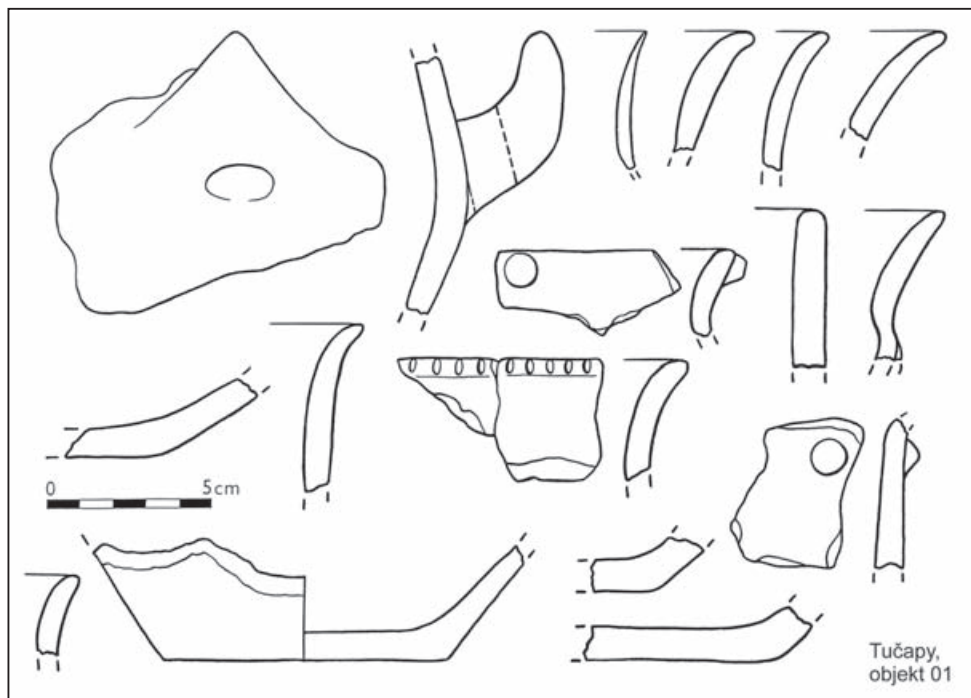
Dříve zpracovaný povrchový soubor byl poměrně početný. Keramický materiál vykazoval charakteristické znaky II. stupně MMK (početné výčnělky typu sovi hlavička, zesílené plece u mís, plochý, jazykovitý výčnělek ad.). Štípaná kamenná industrie v počtu 298 kusů sestávala mj. z převažujícího SGS, malého počtu radiolaritu (RAD), čokoládového silicitu (ČOK), SKČJ ad. Z technologického pohledu v kolekci prakticky nefigurují jádra. Většina artefaktů broušené kamenné industrie byla importována ze vzdálenosti minimálně desítek kilometrů (zelená břidlice typu Želešice, amfibolický diorit, jílovec, tremolitit ad.), typologickou skladbou vykazují parametry odpovídající kultuře s MMK.

5. Tučapy-Nad horkami (okr. Uherské Hradiště)

Druhé lengyelské sídliště se nachází v Tučapech, v poloze „Nad horkami“ (340 m n. m.). Tato lokalita byla objevena až v 21. století zásluhou povrchové prospekce (Kuča – Škrdla

Obr. 2. Březolupy a Tučapy. Výběr materiálu. Kresba D. Válek a P. Škrdla.

Obr. 3. Tučapy. Výběr materiálu. Kresba D. Válek.

2006). Plocha sídliště je lokalizována na táhlém plochem temeni nad obcí. Jeho část zřejmě zasahuje do dnešního jabloňového sadu.

Sondáží narušeného objektu (49°02.839' N, 17°20.244' E; WGS-84) se podařilo získat větší keramický soubor (obr. 2, 3), byť v silně fragmentárním stavu. Keramická hmota a její složení makroskopicky vykazují po technické stránce podobné parametry. Jedná se o čtyři zaoblené okraje z hrnce, další pochází z tenkostěnného pohárku a mísy, následují blíže neurčitelný okraj s elipsovíťnými záseky, zaoblený okraj s nevýrazným výčnělkem a tři drobné fragmenty okrajů. Podařilo se zaznamenat hrdlo z hrncovité nádoby s polokulovitým výčnělkem, další nevýrazný výčnělek, protáhlé rohaté ucho s otvorem z putny a úpon zřejmě páskovitého ucha. Jediný zlomek má na svém povrchu stopy po červeném malování. Celou kolekci doplňuje mazanice, několik kusů štípané kamenné industrie a týlová partie drobné ploché sekerky z břidlice želešické provenience. Nepoččetné štípané artefakty sestávají ze zlomeného škrabadla, většího úštěpu s bočním vrubem na ventrální straně a úštěpu ze SKČJ a dalšího úštěpu ze GSG. Osteologické pozůstatky opět nebyly determinovány, získány byly jen rozdrčené zbytky přepálené zuboviny.

Ze starších kolekcí byly získány chronologicky významné fragmenty keramiky mladšího stupně kultury s MMK. Následovalo několik desítek kusů štípané kamenné industrie, v níž po surovinové stránce dominovaly silicity severské provenience a po stránce typologické bylo zdokumentováno poměrně velké množství nástrojů (> 30 %). Broušená industrie byla silně zlomkovitá. Jednalo se o kusy plochých sekerok z amfibolitu a zelené břidlice typu Želešice (Kuča – Škrdla 2006, 117; obr. 18, 19).

Od posledního zpracování sběrů (Kuča – Škrdla 2006) přibýlo po dalších prospekcích několik artefaktů (obr. 2). Konkrétně se z keramické produkce jedná o protáhlé rohaté ucho s otvorem, fragment miniaturní misky na nožce, plochý výčnělek a pár zaoblených okrajů.

Kolekce štípané industrie se rozrostla o delší trapéz (SGS), úštěp (SKČJ), odraženou stěnu drobného jádra (RAD), odštěpovač (SKČJ), mediální část čepele s bilaterálním opotřebením (?), zlomenou čepel s příčnou retuší (ČOK) a přepálený drobný úštěp.

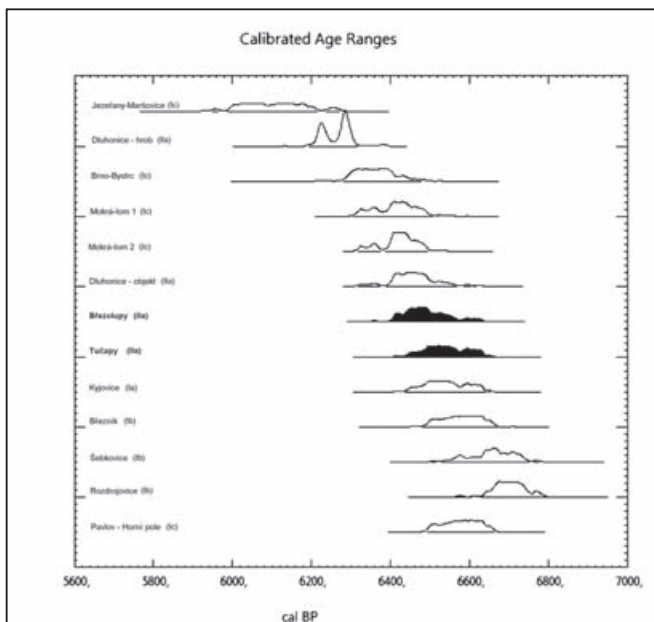
6. Datování

Vzorky uhlíků po spáleném dřevu z obou lokalit byly zaslány na datování pomocí AMS do laboratoře v polské Poznani. Vzorek uhlíků, který byl odebrán z orbou narušeného nevýrazného objektu (z hloubky 50 cm) na lokalitě Březolupy, poskytl datum $5\,700 \pm 40$ BP (Poz-37407) a vzorek uhlíků, který byl odebrán z orbou narušeného výše popsaného objektu (z hloubky 80 cm) na lokalitě Tučapy, poskytl datum $5\,740 \pm 40$ BP (Poz-37412). Po kalibraci programem Calib 6.0.1 s využitím kalibrační sady INT CAL09 (Reimer et al. 2009) jsme získali pro Březolupy datum $6\,489 \pm 49$ cal BP a pro Tučapy $6\,526 \pm 42$ cal BP.

Získaná data jsou si navzájem značně podobná, což zvyšuje jejich věrohodnost pro datování mladšího stupně MMK (ve smyslu relativní chronologie, cf. Čižmář et al. 2004) na Uherskohradištsku. Výsledek je ale poněkud starší, než jsme na základě relativní chronologie očekávali. Při konfrontaci s jihozápadní Moravou (obr. 4) se zdá, že mladší stupeň MMK se v Pomoraví objevuje dříve. V porovnání s dalšími srovnatelnými daty pro MMK z úvalů větších moravských řek (Morava, Dyje) je patrné, že získané hodnoty jsou obecně vyšší (starší), i když podle keramického materiálu by měly náležet mladšímu stupni MMK. S jistou opatrností lze předložit pracovní hypotézu, že vývoj MMK mohl probíhat i podle jiných pravidel, než se doposud předpokládalo; především pokud jde o přímou návaznost jednotlivých fází v rámci vývoje MMK. Naskýtá se tedy důležitá otázka, zda-li mají po mnoho desetiletí pracně vytvářené fáze chronologický nebo pouze kulturní význam. Jak je naznačeno výše, na základě dostupných absolutních dat (i s ohledem na jejich omezené množství) se pravděpodobněji v tuto chvíli nabízí druhá možnost, která by se ale měla testovat na větším množství lokalit. Jihozápadní Morava, na které je především postavena relativní chronologie, je typickým případem intenzivního, ale v podstatě periferního osídlení v rámci rozšíření len-gyelské kultury. Zde jistě probíhal odlišný vývoj než v úvalech hlavních moravských řek, o čemž svědčí mj. také odlišné surovinnové spektrum kamenné industrie (založené hlavně na lokálních surovinách) na doposud zpracovaných lokalitách MMK.

7. Závěr

Získaná data představují první absolutní data pro kulturu s MMK ze středního Pomoraví. Tato data spadají do klimatického optima holocénu (atlantiku), ještě před výrazné ochlazení, které nastalo přibližně kolem roku

Obr. 4. Přehled kalibrovaných dat pro MMK.

6100 BP, a naznačují možnost, že v hlavních moravských úvalech mohl kulturní vývoj probíhat rychleji než v periferních oblastech na okraji Českomoravské vrchoviny.

Testování příčiny zjevných nesrovnalostí mezi absolutní a relativní chronologií a námi předložené možnosti jejich interpretace představují spíše pracovní hypotézy než definitivní závěry. Výzkum cílený na testování absolutní vs. relativní chronologie představuje perspektivní směr dalšího bádání.

Tento příspěvek vznikl a absolutní data byla uhrazena z grantového projektu GDČR 404-09-H020. Průzkum i výzkum byl realizován za podpory grantového projektu GA AV ČR A800010801.

Literatura:

- B e h r i n g e r, W. 2010: *Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování*. Paseka, Litomyšl.
- Č i ž m á ř, Z. – P a v ú k, J. – P r o c h á z k o v á, P. – Š m í d, M. 2004: *K problému definování finálního stadia lengyelské kultury*. In: Hänsel, B., Studeníková, E. (Hrsg.), *Zwischen Karpaten und Ägäis. Neolithikum und ältere Bronzezeit. Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková*. Internat. Arch. Stud. Honoraria 21, Rahden/Westf. 2004, 207–232.
- H u g h e n, K. A. – O v e r p e c k, J. T. – L e h m a n, S. J. – K a s h g a r i a n, M. – S o u t h o n, J. – P e t e r s o n, L. C. – A l l e y, R. – S i g m a n, D. M. 1998: *Deglacial changes in ocean circulation from an extended radiocarbon calibration*. *Nature* 391, 65–88.
- K l a u s, V. 2007: *Modrá, nikoli zelená planeta. Co je ohroženo: Klima nebo svoboda*. Praha, Dokořán.
- K r ö p e l i n, S. – V e r s c h u r e n, D. – L é z i n e, M. – E g g e r m o n t, H. – C o c q u y t, C. – F r a n c u s, P. – C a z e t, J. P. – F a g o t, M. – R u m e s, B. – R u s s e l l, J. M. – D a r i u s, F. – C o n l e y, D. J. – S c h u s t e r, M. – v o n S u c h o d o l e t z, H. – E n g s t r o m, D. R. 2008: *Climate-Driven Ecosystem Succession in the Sahara: The Past 6000 Years*. *Science* 320, 765–768.
- K u č a, M. 2005: *Březolupy (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 46, 178.
- K u č a, M. – Š k r d l a, P. 2004: *Březolupy (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 45, 122.
- K u č a, M. – Š k r d l a, P. 2006: *Tučapy (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 47, 117.
- K u č a, M. – V o k á č, M. – Š k r d l a, P. 2005: *Březolupy (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 46, 215–219.
- K u č a, M. – P ř i c h y s t a l, A., S c h e n k, Z. – Š k r d l a, P. – V o k á č, M. 2009: *Lithic raw material procurement in Moravian Neolithic. Search for extraregional networks*. *Documenta Praehistorica* 16. Ljubljana, 313–326.
- K u č a, M. – K a z d o v á, E. – H l a d i l o v á, Š. – N ý v l t o v á F i š á k o v á, M. – P r o k e š, L. 2010: *Těšetice-Kyjovice 7. Osídlení kultury s moravskou malovanou keramikou mezi příkopem a vnější palisádou rondelu*. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno.
- L o ž e k, V. 2007: *Zrcadlo minulosti. Česká a slovenská krajina v kvartéru*. Dokořán, Praha.
- M a y e w s k i, P. A. – R o h l i n g, E. E. – S t a g e r, J. C. – K a r l é n, W. – M a a s c h, K. A. – M e e k e r, L. D. – M e y e r s o n, E. A. – G a s s e, F. – v a n K r e v e l d, S. – H o l m g r e n, K. – L e e - T h o r p, J. – R o s q v i s t, G. – R a c k, F. – S t a u b w a s s e r, M. – S c h n e i d e r, R. R. – S t e i g, E. J. 2004: *Holocene climate variability*. *Quaternary Research* 62, 243–255.
- P o d b o r s k ý, V. 1993: *Nástup zemědělské civilizace (neolit)*. In: Podborský, V. a kol., *Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid* 3, Brno, 71–152.

- Reimer, P. J. – Bailli, M. G. L. – Bard, E. – Bayliss, J. W. – Beck, A. – Blackwell, P. G. – Bronk Ramsey, C. – Buck, C. E. – Burr, G. S. – Edwards, G. S. – Friedrich, M. – Grootes, P. M. – Guilderson, T. P. – Hajdas, I. – Newton, T. J. – Hogg, A. G. – Hughen, K. A. – Kaiser, K. F. – Krokot, B. – McCormac, F. G. – Manning, S. W. – Reimer, R. W. – Richards, D. A. – Southon, J. R. – Talamo, S. – Turney, C. S. M. – vander Plicht, J. – Weyhenmeyer, C. E. 2009: *INTCAL09 and MARINE09 radiocarbon age calibration curve, 0–50,000 years cal BP*. Radiocarbon, Vol. 51, Nr. 4, 1111–1150.
- Schmidt, B. – Gruhle, W. 2003: *Niederschlagsschwankungen in Westeuropa während der letzten 8000 Jahre. Versuch einer Rekonstruktion mit Hilfe eines neuen dendrochronologischen Verfahrens (Grad der Wuchshomogenität)*. Archäologisches Korrespondenzblatt 33 (2), 281–300.
- Škrdl, P. 2005: *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. Dolnověstonické studie 13. Brno.
- Vaškovič, M. – Šenk, Z. – Kuča, M. – Škrdl, P. – Langová, J. 2008: *Předběžná zpráva o struktuře neolitického osídlení střední a severní části dolního Pomoraví a dolního Pobečví*. In: I. Cheben, I. Kuzma, eds.: *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2007*, Nitra, 295–304.

Mgr. Martin Kuča (n. 1979) je odborným pracovníkem Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně a zabývá se problematikou neolitu, zejména lengyelskou kulturou, kamennou industrií a sídelními strategiemi neolitu.

Ing. Petr Škrdl, Ph.D. (n. 1970) absolvoval FS VUT v Brně, v současné době pracuje na Archeologickém ústavu AV ČR v Brně. Zabývá se paleolitickým osídlením Moravy.

RNDr. Miriam Nývltová Fišáková, Ph.D. (n. 1974) je absolventkou PřF UK v Praze, v současné době pracuje v Archeologickém ústavu AV ČR v Brně, v.v.i. Zabývá se paleontologií a zooarcheologií.

A Contribution to the Absolute Chronology of the Younger Period of Lengyel Culture on the Middle Course of the River Morava

Abstract

Two of the localities of the later period of the Moravian Painted Ware Culture MMK in the Uherské Hradiště area, namely Tučapy-Nad horkami and Březolupy-Čertoryje were selected for determination of their absolute age by means of mass spectrometry of carbon isotopes. Final data ($6,489 \pm 49$ cal BP a $6,256 \pm 42$ BP cal BP) fall into climatic optimum of Holocene and suggest a possibility that cultural development could have been faster in main Moravian valleys than on the peripheral areas such as Czech-Moravian Highland, which served as a basis of a relative chronology. Testing of the causes of apparent discrepancies between absolute and relative chronologies and the possibilities of their interpretation suggested in our study, represent a rather working hypothesis more than definitive conclusions. The research aimed at testing the absolute vs. relative chronology represents a perspective way of further research.

Beitrag zur absoluten Chronologie der jüngeren Stufe der Lengyelkultur im mittleren Marchgebiet

Zusammenfassung

Für die absolute Zeitbestimmung mit Hilfe der Massenspektrometrie-Methode zur Untersuchung der Kohlenstoffisotope wurden zwei der Lokalitäten mit MMK (Mährisch Be-maltkeramische Kultur) im Gebiet von Uherské Hradiště gewählt: Tučapy-Nad horkami und Březolupy-Čertoryje. Die ermessenen Angaben ($6\,489 \pm 49$ cal BP und $6\,526 \pm 42$ BP cal BP) weisen auf das klimatische Optimum des Holozän hin und lassen vermuten, dass die Kulturentwicklung in den wichtigsten mährischen Niederungen schneller verlaufen sein kann als in der Peripherie am Rande des Böhmisches-Mährischen Hochlands, d. h. in den von der relativen Chronologie bestimmten Gebieten. Unsere Ermittlung von Ursachen der offensichtlichen Unstimmigkeit zwischen der absoluten und relativen Chronologie und die von uns dargestellten Interpretationsmöglichkeiten sollen eher als Arbeitshypothese, nicht als endgültiger Schluss angesehen werden. Die auf die Diskrepanz zwischen der absoluten und relativen Zeitbestimmung gezielte Untersuchung stellt eine Perspektive der weiteren Forschung dar.

MĚSTSKÁ HERALDIKA NA KACHLÍCH ZE SBÍRKY SLOVÁCKÉHO MUZEA

Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V rámci probíhající revize fondu archeologického oddělení Slováckého muzea se podařilo ze starších archeologických výzkumů identifikovat několik kachlů či větších zlomků z nich, které zachycují zajímavé motivy městské heraldiky. Článek přináší jejich přehled a možnou interpretaci.

Městská heraldika na kachlích

Zobrazení heraldických motivů na reliéfech našich kachlů není nikterak vzácné (např. Vitanovský 2008, 89–115). Velmi často se setkáme s motivy zemské, církevní či šlechtické heraldiky. Takovými případy disponujeme i ve fondu Slováckého muzea, kde se nezdřídka vyskytují kachle či jejich zlomky s reliéfy erbů především pánů z Cimburka usedlých na nedalekém Buchlově (např. Menoušková 2008, 172–173). Poněkud méně jsou zastoupeny městské a cechovní znaky, přesto i ony mají na reliéfech našich středověkých a raně novověkých kachlů svá místa.

Na první pohled by se mohlo zdát, že městskými znaky zachycenými na reliéfech komorových kachlů budou ve fondu Slováckého muzea především znaky vlastního Uherského Hradiště a měst v nejbližším okolí. Studium analyzovaných exemplářů však přineslo zajímavé výsledky, které tento předpoklad zčásti popřelo.

Představený je materiál z výzkumů v Uherském Hradišti, a to na Otakarově ulici z roku 1979 (parcelní číslo 130) a na nároží ulic Františkánská, Krátká a Hradební z roku 1993 (tzv. hotel Inpost, parcelní čísla 206, 128, 193 – k tomu více viz Menoušková 2008, obr. 1). Prostor demolovaných domů přiléhajících k městskému opevnění na ulici Otakarově byl dlouhodobě zkoumán právě od roku 1979 (Snášil–Procházka 1981, 54; Mitáček–Procházka 2007, 76; souhrnně např. Menoušková 2006, 97–98, obr. 22). Zájmová plocha byla původně součástí předměstského sídliště a do vlastního městského opevnění byla zahrnuta v polovině 16. století. Již před výstavbou opevnění byl prostor osazen řemeslníky – hrnčíři, odtud i nejstarší zachovaný název ulice z počátku 17. století – Hrnčířská. Nepřekvapí proto, že z daného prostoru známe četná střepiště a množství odpadních jam datovaných již na přelom 15./16. století. Druhá z lokalit, z níž pochází představené části kachlů, staveniště tzv. hotelu Inpost, byla rozdělena městskou hradbou na dvě části, přičemž zde prezentované exempláře byly získány z prostoru uvnitř hradeb, který byl plošně zkoumán. Nálezy známe z kontextu 223 – výplně pozdně gotické jámy (Geisler 1993; viz též katalog nálezu).

Obr. 1. První verze pečeti královského města Uherské Hradiště přivěšená poprvé k listině z 21. září 1312. Uloženo MZA Brno. Převzato z: Mitáček–Procházka 2007, 69.

Pečeť a znak Uherského Hradiště

Užívání pečeti a znaku patřilo mezi významná práva středověkého města. Využití pečeti je známé již z antiky, většího rozšíření však pečetní právo dosáhlo až během středověku, který se svou malou znalostí čtení a psaní používal pečeti jako náhrady podpisu (Glivický 1974, 4). Neméně významný byl městský znak, jako projev zvláštní milosti a privilegia (Čarek 1985, 11, 30), který sloužil např. k označení radnice, městských bran, hranic městského majetku, využití našel ale i na praporcích a štítech bojovníků.

Po založení Přemyslem Otakarem II. užívalo Hradiště na svých pečetích znamení brány s cimbuřím, nad níž vystupovala věžovitá nástavba se špičatou střechou, po obou stranách pak byly vyšší věže s cimbuřím (obr. 1). Toto znamení město užívalo i jako znaku až do roku 1481, resp. 1480 (Čarek 1985, 391; Čoupková 2007). Znamení brány s cimbuřím a věžovitou nástavbou je poprvé doloženo roku 1312 a je známo z celkem tří typů pečeti, které se liší jen v detailech. Polepšený znak souvisí s králem Matyášem Korvínem. Ač je oficiálně datován rokem 1481, J. Čoupková upozorňuje, že byl patrně městu přislíben již o několik let dříve. Ještě před oficiálním udělením se totiž polepšený znak objevuje na listinné pečeti z roku 1480 (Čoupková 1983, 39–41; 2007, 23). Změna znaku spočívala v nahrazení prostřední věže za poloviční postavu ozbrojence (obr. 2). Podle Korvínova privilegia jej tedy nově tvořil: „*štíť barvy červené, na něm dvě věže a mezi nimi zeď s otevřenou bránou, nad níž stojí vpravo pootočený ozbrojenec ve stříbrném brnění se zdviženým hledím, se třemi pštrosími pery na přilbě (zlatým, modrým a rudým), s mečem k ráně napřaženým v pravici, zdobené na lokti červeným klínem na zeleném podkladě a na levici se štítem barvy lazurové se lvem bílým dle znaku Království českého. Hradišťané směli znak nosit a ukazovat jak ve válkách, bitvách, útocích, ale i na obrazech a klenotech a při jakýchkoliv obřadech tím způsobem, jak jiná města Markrabství moravského takových znaků neb znamení užívají*“ (Čoupková 2007, 22–23).

Patrně na počátku 17. století si město nechalo zhotovit podle obrazu ve znakovém privilegii stříbrný pečetní typář (obr. 3). Na něm se však omylem objevují nad oběma věžemi ještě hvězdy. Nepřesnost vznikla z neporozumění a záměnou knoflíků (jinak též uzlů či nýtků) upevňujících ke štítu závěsnou šňůru. Znak je totiž v privilegii namalován jako štít zavěšený na pozadí malby (Čarek 1985, 391). Hvězdičky nad věžemi převzala od 17. století většina dalších uherskohradištských pečeti (Čoupková 2007, 23). Jak však ještě uvidíme, kachlový reliéf ukazuje na používání hvězdiček již dříve.

Obr. 2. Čtvrtá verze pečeti královského města Uherské Hradiště přivěšená k listině z 24. února 1480. Uloženo SOkA UH. Převzato z: Mítáček–Procházka 2007, 70.

Obr. 3. Stříbrný pečetní typář města z počátku 17. století. Sbírkový SM UH. Převzato z: Čoupek–Čoupek 2007, 91.

Kachle se znakem města

Z archeologického sbírkového fondu Slováckého muzea je možné vybrat několik kachlů, které výše popsáný znak města po svém interpretují v hmotě hlíny běžného užitkového předmětu. Nečekejme od nich ovšem věrnou a úplnou interpretaci, jak ji známe z privilegia. Při tvorbě reliéfu kachle, prostorově omezeného a ochuzeného ve většině případů o možnost zobrazení v barvě, musel jeho tvůrce chtít nechtít zvolit uměleckou zkratku a vybrat to, co považoval za podstatné. Optikou jednadvacátého století tak někdy činil dost ledabyle, nicméně stopy po použití i takovýchto kachlů ukazují, že to jeho současníkům pramálo vadilo. U zákazníků našly uplatnění často i kachle, jejichž reliéf bychom mohli dnes kulantně označit jako nepovedený.

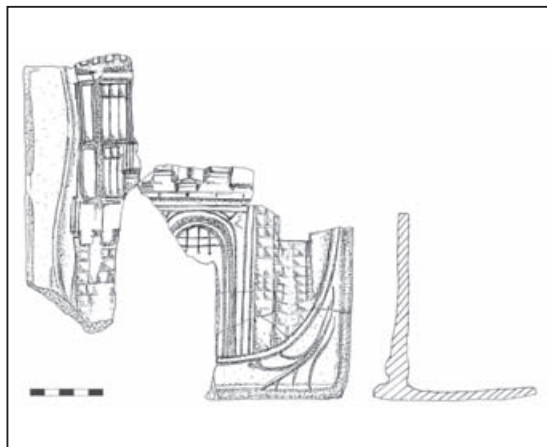
První zde představený exemplář se znakem města však takový nebyl (obr. 4). Z dochovaných zlomků vyplývá, že na svou dobu byl vypracován velmi pečlivě a také velmi věrně reprodukuje znak, jak jsme jej popsali v úvodu.

Na pozadí kolčího štítu zachycuje otevřenou městskou bránu s hradbami po stranách. Nad nimi (z každé strany jedna) vyrůstaly původně dvě několikapatrové věže. Z nich se dochovala jen levá, z boku zobrazená, s charakteristickými, dovedně řemeslně provedenými renesančními okny. K renesanci se hlásí i dochovaná rozvilina dekorativně se pnoucí v pravém dolním okraji a zasahující až do jednoduché obvodové lišty kachle. Nezachovala se nám bohužel důležitá horní část kachle, takže s jistotou nedokážeme určit, zda nad bránou byla umístěna postava ozbrojence či ne a zda tedy máme před sebou ještě původní či již polepšenou verzi znaku. S ohledem na slohovou pokročilost a níže uvedené analogie je však pravděpodobné, že exemplář byl ozbrojencem opatřen. Zlomky jsou však zajímavé ještě z jednoho hlediska, a to kvalitním až minuciózním provedením (hradby s naznačeným kvádrováním zdíva, jemně provedené ostění oken, mříže brány apod.) a pečlivým převedením předlohy do vysokého reliéfu kachle. Analogický zlomek s motivem městské hradby je znám z Bánské Bystrice (Mácelová 1998, 91, obr. 6: 1). Nález je datován po polovině 15. stol. Další zlomek z téhož či velmi blízkého reliéfu se dochoval v pobočce Masarykova muzea v Hodoníně, v Městském muzeu ve Veselí nad Moravou (Menoušková 2008, 169, obr. 4; Vitanovský 2008, kat. č. 345). Nález, který není lokalizován, je díky zachované části ozbrojence a jeho štítu přesvědčivým dokladem uherskohradištského znaku na reliéfu komorového kachle (obr. 5). Obdobné kachlové reliéfy s kolčím štítem a otevřenou městskou bránou s věžemi po stranách (a patrně také s ozbrojencem se štítem) se dochovaly i na hradě Cimburku (uloženo v Muzeu Kroměřížska v Kroměříži; viz katalog nálezů).

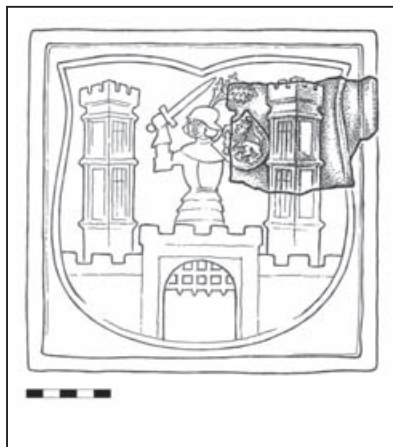
Ani druhý exemplář se znakem Uherského Hradiště není kompletní (obr. 6). V tomto případě se ale zachovala důležitá část, která v několikrát odstupňované liště ukazuje horní patro levé městské věže na pozadí patrně opět kolčího štítu. Reliéf je oproti předchozímu zjednodušený a tektonika věže se tentokrát nedočkala takového radikálního odhmotnění jako v předchozím případě, okna jsou sice renesanční ale dosti malá. Nad věží je nicméně zřetelná ještě jedna důležitá drobnost - šesticípá hvězda, která se, jak jsme již zmínili v úvodu, ve znaku objevovala omylem. Již dříve jsme zkonstatovali (Menoušková 2008, 168–169), že je zajímavé, že rozklepané nýtky (náznak hvězdiček) se objevují na reliéfu již pozdně gotického kachle, zatímco na typáři s městským znakem jsou doloženy až od počátku 17. století. Jak tento zlomek naznačuje, je možné mylné zobrazování polepšeného znaku s hvězdičkami (nýtky či uzlíky) očekávat již během 15./16. století.

Další znaky měst na kachlích

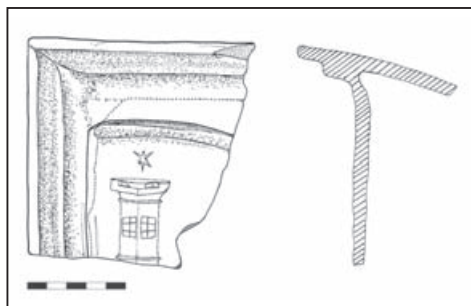
V roce 1979 se při výzkumu na ulici Otakarově našly ve zlomcích asi dvě třetiny kachle (obr. 7), který zachycuje dva zbrojnoše s mečem u otevřené městské brány po stranách

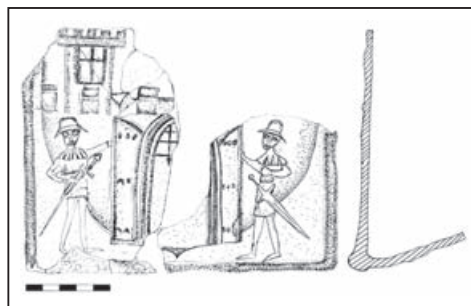
Obr. 4. Zlomky kachle se znakem Uherského Hradiště. Vpravo profil dochované části komory. 15./16. století. Uherské Hradiště, Otakarova ulice. Uloženo SM UH. Kresba autorka.

Obr. 5. Rekonstrukce možného vzhledu reliéfu podle nálezu dochovaného v Masarykově muzeu v Hodoníně, pobočce Veselí nad Moravou. Kresba M. Vitanovský.

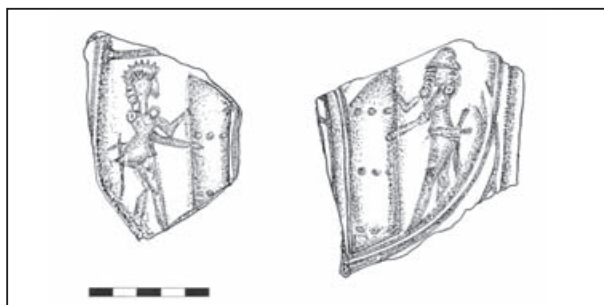
Obr. 6. Levý horní roh kachle se znakem Uherského Hradiště. Vpravo profil dochované části komory. Konec 15. – počátek 16. století. Uherské Hradiště, nároží ul. Františkánská, Krátká a Hradební (tzv. hotel Inpost). Uloženo SM UH. Kresba autorka.

Obr. 7. Rekonstrukce větší části kachle patrně se znakem města Kouřimi podle nálezů z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice. Vpravo profil dochované části komory. 15./16. století. Uloženo SM UH. Kresba autorka.

Obr. 8. Analogický nálezu se znakem města Kouřimi ze sbírek Muzea hlavního města Prahy. Převzato z: Pavlík-Vitanovský 2004, kat. č. 1011.

Obr. 9. Dva zlomky z ČVS kachle s reliéfem strážných u městské brány. Uherské Hradiště, nároží ul. Františkánská, Krátká a Hradební (tzv. hotel Inpost), konec 15. – počátek 16. století. Uloženo SM UH. Kresba autorka.

patrně s věžovitými nástavbami (z nichž se dochovala jen jedna). Výjev je umístěn na štítě, který zbrojnoši, ale i vrata spodním rohem překračují. Nejedná se tedy o znak Uherského Hradiště. Analogii k dochované části kachle je možné nalézt ve sbírkách Muzea hlavního města Prahy (Richterová 1982, 16, tab. 28:1; Pavlík–Vitanovský 2004, 151, kat. č. 1011), kde je zachycen celý kus i se štítkem se znakem českého lva nad otevřenou bránou (obr. 8), tato část se již na hradištských zlomcích nezachovala, nicméně můžeme ji tam předpokládat. Zmíněný pražský exemplář nese znak města Kouřimi, který charakterizuje český lev ve skoku vlevo na štítě mezi dvěma věžemi nad městskou hradbou. Se skutečným znakem města se dochované hradištské zlomky shodují i počtem a rozvržením cimbuří. Ani jeden z dochovaných kachlů s hypotetickým vyobrazením znaku Kouřimi však tento nereprodukuje zcela věrně¹ (srovnej Čarek 1985, 207). Podle J. Richterové (1982, 16) by výkladem heraldického přestupku v podobě ozbrojenců v „husitském“ odění u vrat mohl být ohlas kapitulace města před pražskými husity roku 1421. Husité zobrazení před branami města mohli tuto historickou událost připomínat. M. Vitanovský vyjádřil v této souvislosti jinou hypotézu², v níž považuje figury zbrojnošů za výtvarnou aplikaci motivu štítonošů a ne tedy za význačnou prvek. Zrekonstruovaný hradištský kus a pražský kachel se liší jen v detailech (např. figury ozbrojenců, poloha meče v jejich rukou, tvar štítu), z převážné části jsou však oba reliéfy shodné. Pražský exemplář je datován asi o půlstoletí časněji – do 1. poloviny 15. století. Velmi blízké jsou nicméně rozměry, které můžeme u hradištského kusu s jistou mírou opatrnosti dopočítat, a to i díky zachovanému záchytnému otvoru v levém boku komory, na přibližných 190–200x190–200 mm. U výtvarně velmi zdařile provedeného hradištského exempláře si dovolueme upozornit na některé zajímavé detailně ztvárněné prvky. Velmi pečlivě jsou provedena vrata, včetně nýtů, mříží a propracovaného ostění. Neméně kvalitně jsou zpracovány postavy samotných zbrojnošů charakteristických vypouklých očí, v přílbě s výraznou střechou, krátkém kabátci s límcem a se suknicí a v přiléhavých punčochách. Za pozornost stojí zvláště zobákovité boty, módní prvek 15. století (srovnej též Loskotová 2009, 191–192). Zdařilé výtvarné zpracování a kvalitní řemeslné provedení je zde šťastně umocněno i výrazným slídovým nátěrem ČVS, který působil efektně zvláště při nasvícení místnosti. A je třeba poznamenat, že slídování ČVS se běžně používalo jako levnější forma barevné glazury reliéfu kachle.

I v tomto případě máme k dispozici ještě jednu variantu provedenou o poznání méně pečlivěji (obr. 9). Ve dvou zlomcích zachycuje poněkud rozvolněné postavy strážných ve zbroji s krátkými mečíky u otevřené městské brány. Výjev je opět zasazen na pozadí štítu, kterému je ovšem podřízen a strážníci ani vrata jej tentokrát nepřekračují. Děje se tak ovšem na úkor postav samotných. Zajímavý je i detail, který jsme v tomto článku zmínili již v souvislosti se znakem Uherského Hradiště. Prostor mezi štítem a jednoduchou lištou byl v dolních rozích vyplněn rozvilinami, jak na to ukazuje dochovaný pravý zlomek.

Zatímco interpretace předchozích kusů, jako znaku města Kouřimi je s ohledem na dochované části a uvedenou analogii velmi pravděpodobná, určení těchto exemplářů tak jednoznačné není. V této souvislosti je možné vyslovit hypotézu, že máme před sebou kachel, který je „pouhou“ dekorací a nemusí tedy zachycovat konkrétní znak. A pokud o znak šlo, tak jeho tvůrce nepovažoval ve shodě s dobovou praxí tvorby a výroby kachlů za nutné dodržovat přísná heraldická pravidla, nebo je dokonce ani neznal. Nevelký rozsah dochovaného reliéfu však jednoznačné určení zda se jedná o konkrétní znak (a v tom případě nejspíše opět města Kouřimi), či spíše o autonomní výtvarný projev, nedovoluje.

Poslední dva zrekonstruované exempláře téhož motivu kachle (obr. 10–11) nesou jednoduchý a zdánlivě dobře určitelný znak. Reliéf zachycuje na korunovaném středovém štítku rovněž korunovaného dvouocasého lva ve skoku. Štítek drží z obou stran štítonošů odění do plášťů, přiléhavých kabátců s náznakem spodní košile ve výstřihu a s ozdobným pásem v bederní oblasti. Obvyklé jsou i těsné punčochy s naznačenými botami (Loskotová 2009, 192).

Obr. 10. Rekonstrukce reliéfu kachle s motivem lva na štítě a štítonošů. Uherské Hradiště – Otakarova ul., 15./16. století. Uloženo SM UH. Foto L. Chvalkovský.

Obr. 11. Rekonstrukce reliéfu dalšího kachle s motivem lva na štítě a štítonošů. Uherské Hradiště – Otakarova ul., 15./16. století. Uloženo SM UH. Foto L. Chvalkovský.

Oproti charakteristickému zobrazení českého lva, jako znaku zeměpána, je však náš reliéf stranově obrácený (heraldicky doleva), což může, ale nemusí být záměr. Není jasné, zda se jedná o chybný přepis znaku některého z četných měst³, která se honosila znamením s českým lvem, či bylo skutečně cílem vyobrazit lva ve skoku heraldicky vlevo. V případě záměru se jako analogie jeví znak například východočeské Chotěboře (Čarek 1985, 169), odkud doleva obráceného lva známe z pečeti z roku 1406. Nicméně následující chotěbořské pečeti, počínaje tou z roku 1500, nesou již českého lva otočeného doprava. Pravděpodobně od 16. století užívaly jako znaku dvouocasého lva s korunou na hlavě, obráceného jako na našem kachlovém reliéfu heraldicky doleva, také Dašice (obr. 12) v pardubickém panství (tamtéž 117). Patrně později se obdobná figura ocitla nejspíše omylem malíře ve znaku severočeského Duchcova (tamtéž 128–129).

Obr. 12. Znak města Dašic, okres Pardubice. Převzato z: Čarek 1985, 117, obr. příl.

V souvislosti s reliéfy s korunovaným dvouocasým lvem z nálezu v Uherském Hradišti je však možné zvažovat ještě další hypotézy. Tak jako v předchozím případě se nemusí nutně jednat o přepis konkrétního znaku, ale buď o výtvarnou kreaci či o vyjádření vztahu města ke svému pánovi - králi. Reliéf kachle tak mohl být zamýšlen jako projev příslušnosti pod ochranu královské koruny a manifestace svobod a výsad plnoprávného měšťanstva královského města (Bielich–Samuel 2007, 82). Chybnou orientaci by pak bylo možné hypoteticky vysvětlit například technologickými důvody. Práce v negativu sváděla u kachlových reliéfů často k záměně levé a pravé strany. M. Vitanovský, kterému tímto děkuji, ještě upozornil na fakt, že za nekorektním zobrazením lva může stát i postavení heraldiky v 16. století, kdy již docházelo k jejímu úpadku a rozvolňování pravidel zobrazování.

Po výtvarné stránce dominuje kachli především kvalitně provedená a dobře otištěná figura lva ve vysokém reliéfu s řadou charakteristických detailů (tlama s vyplazeným jazykem,

hříva, drápy), zatímco dochované části štítonošů jsou propracovány hůře, byť i jim nechybí anatomické detaily (např. prsty na rukou) či detaily oděvů (zapínání spodní košile, řasení pláští, zobákovité boty apod.).

Závěr

Výskyt kachlů s tématem městské heraldiky z fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti svědčí o jisté univerzálnosti a oblíbenosti motivů bez nutnosti přímé heraldické vazby k lokalitě. Ve dvou variantách se zde setkáváme se znakem města, byť v obou případech dochovaným v torzálním stavu. Zlomky jsou přesto pozoruhodné jak kvalitním výtvarným provedením (v prvním případě), tak časným a dosud ojedinělým výskytem hvězdiček ve znaku města na exempláři již z 15./16. století (druhý kus).

Tři následující reliéfní motivy jsou zajímavé z ikonografického hlediska. Výskyt kachle s reliéfním znakem města Kouřimi, jehož velmi blízká analogie je známa z Prahy, znovu ukazuje na význam distribuce kachlových forem pro výrobu totožných či velmi blízkých reliéfů napříč Čechami, Moravou či Slezskem. Mechanismus pohybu, předávání, dědění či nákupu forem zatím nejsme schopni přesně objasnit. A tak nedokážeme ani v tomto případě zmapovat cestu formy/forem na výrobu tohoto kachle, která se přibližně po půlstoletí dostala z Prahy do vzdáleného Uherského Hradiště. Další reliéfy, jejichž heraldické určení není zcela přesvědčivé, nás přivádí na pole úvah o sebereflexi středověkého měšťanstva v souladu s hypotézou slovenských autorů (Bielich–Samuel 2007, 82), že se jedná o projev hrdosti, sebevědomí a postavení této vrstvy. Tato hypotéza je zvláště lákavá u motivu korunovaného lva ve skoku na korunovaném štítě. Nabízí se však i prozaičtější vysvětlení beroucí v potaz reliéf, jako pouhou dekoraci a zohledňující vlivy technologických postupů.

Kolekce kachlů a jejich zlomků z fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti představená v tomto článku je samozřejmě jen nevelkým výsekem z tvorby a výroby hradištských hrncířských děl 15.–16. století. Ale i takto malý soubor vykazuje některé zajímavé skutečnosti. Svědčí o nutnosti dálkových/obchodních kontaktů, bez nichž by se do Uherského Hradiště nedostal reliéf kachle s motivem města Kouřimi. Tuto vazbu ostatně naznačuje i další kachel se znakem města a k němu analogické bánsko-bystrický a cimburské exempláře. Prezentovaný soubor navíc ukazuje i na pozoruhodné výtvarné ambice některých reliéfů (především obr. 4, 7, 10–11).

Katalog

Vzor katalogového hesla

1. Ikonografie (odkaz na obrázek v textu) 2. datace 3. lokace 4. typ 5. výška x šířka x hloubka komory v mm 6. komora 7. povrchová úprava 8. analogie 9. přírůstkové a inventární číslo, místo uložení 10. literatura 11. poznámka.

1.

1. Znak města Uherské Hradiště (obr. 4) 2. 15./16. století 3. Uherské Hradiště – Otakarova ul., parcelní číslo 130, objekt 7 4. základní 5. dochované: 118x110x66 a 180x78x25, rekonstruované: 260(?)x220x ?, další 3 zlomky velmi drobné: 65x72x9, 38x42x9 a 44x56x10 6. půlválcová (?) 7. rezná, výpal do cihlových tónů, zakouřeno, prstováno, slepeno z více částí 8. Bánská Bystrica, městský hrad; Mácelová 1998, 91, obr. 6: 1; Masarykovo muzeum v Hodoníně, pobočka Městské muzeum Veselí nad Moravou; Menoušková 2008, 168; Vitanovský 2008, kat. č. 345; Muzeum Kroměřížska Kroměříž, z hradu Cimburka, více zlomků, např. inv. č. 10319–320, 10799–824 9. přír. č. 112/79, inv. č. A 56 078–79, další drobné zlomky A 56 080–082, SM UH 10. Mítáček–Procházka

2007, 76 **11**. z výzkumu R. Snášila a R. Procházky (Snášil–Procházka 1981, 54; Mitáček–Procházka 2007, 76).

2.

1. Znak města Uherské Hradiště (obr. 6) 2. konec 15. – počátek 16. století 3. Uherské Hradiště – nároží ul. Františkánská, Krátká a Hradební (tzv. hotel Inpost), kontext 223 – výplň pozdně gotické jámy, parcelní čísla: 206, 128, 193 4. základní 5. dochované: 115x111x83 6. patrně půlválcová 7. rezná, výpal do okrových tónů, zakouření nevýrazné 8. – 9. přír. č. 38/93-223-D2, SM UH 10. Menoušková 2008 11. z výzkumu M. Geislera a P. Vituly (Geisler 1993).

3.

1. Znak města Kouřimi? (obr. 7) 2. 15./16. století 3. Uherské Hradiště – Otakarova ul., parcelní číslo 130, objekt 7 4. základní 5. dochované: 150x93x71 a 97x105x71 6. kónická (?) 7. slidovaný povrch, výpal do okrových tónů, zakouřeno 8. Muzeum hlavního města Prahy; Richterová 1982, 16, tab. 28:1, kat. č. 108; Pavlík–Vitanovský 2004, 151, kat. č. 1011 9. přír. č. 112/79 a 258/79, inv. č. A 56 083 a A 71 257, SM UH 10. – 11. z výzkumu R. Snášila a R. Procházky (Snášil–Procházka 1981; Mitáček–Procházka 2007, 76).

4.

1. Znak města? (obr. 9) 2. konec 15. – počátek 16. století 3. Uherské Hradiště – nároží ul. Františkánská, Krátká a Hradební (tzv. hotel Inpost), kontext 223 – výplň pozdně gotické jámy, parcelní čísla: 206, 128, 193 4. základní 5. dochované: 80x85x20 a 89x69x12 6. nedochovala se 7. rezná, redukční výpal, písčité keramické těsto 8. Uherský Brod, Široká ulice 157, 3 zlomky, uloženy pod inv. č. 21 366 a 21 465–66 v muzeu J. A. Komenského v Uherském Brodě 9. přír. č. 38/93-223-D2, SM UH 10. Menoušková 2008 11. z výzkumu M. Geislera a P. Vituly (Geisler 1993).

5.

1. Znak s dvouocasým korunovaným lvem (obr. 10–11) 2. 15./16. století 3. Uherské Hradiště – Otakarova ul., parcelní číslo 130, objekt 7 4. základní 5. zrekonstruovaná ČVS 210x210, dochovaná s.: 35 a 52 6. nedochovala se 7. povrch rezný, výpal do oranžových a okrovohnědých tónů, zakouřeno 8. – 9. přír. č. 112/79 a 258/79, inv. č. A 56 087 a A 56 088, SM UH 10. – 11. z výzkumu R. Snášila a R. Procházky (Snášil–Procházka 1981; Mitáček–Procházka 2007, 76).

Nálezové zprávy a literatura:

B i e l i c h, M. – S a m u e l, M. 2007: *Kachle*. In: Brezinová, G. – Samuel, M. a kol.: Tak čo, našli ste niečo? Svedectvo archeologie o minulosti Mostnej ulice v Nitre. Nitra, 79–90.

Č a r e k, J. 1985: *Městské znaky v českých zemích*. Praha.

Č o u p e k, L. – Č o u p e k, J. 2007: *Město tím právem bylo nadáno*. In: Uherské Hradiště královské město na řece Moravě. Uherské Hradiště, 79–100.

Č o u p k o v á, J. 1983: *Příspěvky k vývoji uherskohradištského znaku*. Slovácko XXV, 39–42. 2007: *Z dějin města*. Zpravodaj města Uherské Hradiště, č. 6, 22–23.

G e i s l e r, M. 1993: *Uherské Hradiště, hotel Inpost, ul. Františkánská*. Rkp. nálezové zprávy ÚAPP 579/98. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

G l i v i c k ý, J. 1974: *Pečeť a znak našeho města*. Zpravodaj města Uherské Hradiště, č. 3, 4–5.

- Lo sk o t o v á, I. 2009: *Středověké reliéfní kachle jako pramen hmotné kultury (Morava)*. AH 34/09, 189–208.
- M á c e l o v á, M. 1998: *Kachlová pec z 15. storočia z Bánskej Bystrice*. Studia archaeologica Slovaca mediaevalia I. Bratislava, 85–96.
- M e n o u š k o v á, D. 2006: *Archeologické doklady osídlení katastru Uherského Hradiště*. Slovácko 2005, XLVII, 67–168.
- 2008: *Neznámé komorové kachle z Uherského Hradiště*. Slovácko 2007, XLIX, 167–197.
- M i t á č e k, J. – P r o c h á z k a, R. 2007: *Město královské*. In: Uherské Hradiště královské město na řece Moravě. Uherské Hradiště, 61–78.
- P a v l í k, Č. – V i t a n o v s k ý, M. 2004: *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*. Praha.
- R i c h t e r o v á, J. 1982: *Středověké kachle*. Praha.
- S n á š i l, R. – P r o c h á z k a, R. 1981: *Archeologické výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1979 (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1979, 53–54.
- V i t a n o v s k ý, M. 2008: *Heraldické motivy*. In: Menoušková, D. – Měřínský, Z. ed.: *Krásy, která hřeje. Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště, 89–115.

Použité zkratky:

- AH – Archaeologia historica
 ČVS – čelní vyhlávací stěna
 inv. č. – inventární číslo
 kat. č. – katalog číslo
 MZA Brno – Moravský zemský archiv Brno
 obr. – obrázek
 přír. č. – přírůstkové číslo
 PV – Přehled výzkumů
 rkp. – rukopis
 s. – síla
 SM UH – Slovácké muzeum v Uherském Hradišti
 SOka UH – Státní okresní archiv Uherské Hradiště
 ul. – ulice
 ÚAPP – Ústav archeologické památkové péče

Poznámky:

- 1 Znak Kouřimi uvádí J. Čarek (1985, 207) takto: „*na modrém štítě je městská hradební zeď stříbrná, budovaná z kvádrů, se sedmi stínkami cimbuří, krytými červenými prejzy. Uprostřed je gotická brána s otevřenými zlatými vraty a s vytaženou zlatou mříží. Za zdí stojí dvě stříbrné kvádřované věže, každá s jedním oknem křížem děleným, s cimbuřím o čtyřech stínkách a s červenou valbovou střechou se zlatými makovicemi. Mezi věžemi je červený štítek se stříbrným dvouocasým českým lvem ve skoku, se zlatými spáry, jazykem a s korunou na hlavě*“. Znak je na pečeti doložen již během 13. století.
- 2 Autorka děkuje touto cestou akademickému sochaři Michalu Vitanovskému za cenné rady, které jí k tématu heraldických motivů na kachlových reliéfech poskytl.
- 3 Českého lva – jako zeměpanské znamení mají ve svých znacích například Brandýs

nad Labem (nejprve ovšem jednoocasého), Česká Bělá, Hostomice (až od 17. století?), Kostelec nad Orlicí, Kynšperk nad Ohří, Luby (zprvu patrně jednoocasého), Městec Králové, Nový Bydžov, Postupice (patrně ale až od počátku 18. století), Ronov nad Doubravou, Tachov (zobrazován i jako kráčející i s korunovanou hlavou enfance) a Turnov (Čarek 1985, 87, 109–110, 155, 206, 219, 236, 243, 273, 304, 334–335, 377–378, 388).

Mgr. Dana M e n o u š k o v á (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti, se ve svém odborném zájmu soustřeďuje na období středověku.

Urban Heraldry on the Tiles from the Collection of Moravian Slovak Museum

A b s t r a c t

A portrayal of heraldic motives on the reliefs of our tiles is not unique in any way. We often come across the motives of aristocratic or church heraldry. Such examples can be found also in the collection of Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště. Urban heraldry is frequently represented. At the first glance it could seem that the municipal coats of arms depicted on the tiles in the collections the Moravian Slovak Museum are mainly these of Uherské Hradiště as well as these of the towns nearby. However, the research of the samples brought different results. Presented is the material from the researches in Uherské Hradiště from Otakarova street from 1979, and from the corner of Františkánská, Hradební and Krátká streets from 1993 (Snášil-Procházka 1981; Mitáček-Procházka 2007; Menoušková 2008). The use of seals and coats of arms was one of the important right of medieval towns. After its foundation by Přemysl Otakar II., Hradiště used on its seals the picture of the gate with the battlement with a tower superstructure with spiky roof above it and with higher towers with battlement on both sides (pict. 1). This sign was also used as the coat of arms until 1481 or 1480 (Čarek 1985, 391; Čoupková 2007). The sign of the gate with the battlement and with a tower superstructure was first documented in 1312. The town was awarded an improved coat of arms in 1481 by the king Matyáš Korvín. Before the official awarding the probably promised coat of arms appeared on the seal from 1480 (Čoupková 1983; 39-41; 2007, 23). The change of the coat of arms lied in replacement of the middle tower by the half-length body of an armiget (pict. 2). This coat of arms was preserved on several fragments and examples on the reliefs on tiles. The first piece (pict. 4) is elaborated in gret detail into a high relief and artistically it falls into the epoch of Renaissance. Unfortunately the important upper part of the tile was not preserved. With regard to the advanced style and analogy it is probable that the piece contained the body of an armiget. Another fragment from the same or at least very similar relief of the tile was preserved in Báská Bystrica, in Municipal Museum in Veselí nad Moravou (pict. 5) and Museum of Kroměříž discript in Kroměříž (from Cimburk castle).

The seal (pict. 3), probably from the beginning of the 17th century, features (by mistake) stars above both towers. This inaccuracy was caused by exchanging the buttons fastening suspension rope to the shield. The coat of arms is pictured in the privilege as a shield hanged on the background of the painting (Čarek 1985; 391). The stars above the towers were adopted on most of Hradiště seals from the 17th century (Čoupková 2007, 23). The same stars appear on the tile relief as soon as in the 16th century (pict. 6). Another tile relief with the motive of urban heraldry depicts about a half of a tile with the motive of two armigets with swords near opened town gate with the tower superstructures on its sides (from which

only one was preserved, pict. 7). The scene is placed on a shield, which is stepped over by the armidget as well as by the lower corner of the gate. An analogy to the preserved part of the tile can be found in the collections of the Museum of the Capital Prague (Richterová 1982, 16, tab. 28:1; Pavlík-Vítanovský 2004, 151, cat. Number 1011) which depicts the whole piece with the plate with the picture of Czech lion above the opened gate – this part was not preserved on the fragments from Hradiště (pict. 8). It is the coat of arms of the town Kouřim. The guards at the town gate are also portrayed on another relief (pict. 9) we can see somewhat loosened figures armed with short swords at the opened town gate. Thus we can state a hypothesis that the relief in question is a mere decoration. Its size, however, does not allow to decide whether it is a part of a certain coat of arms (in this case of the town Kouřim again) or more probably an autonomous piece of art.

The last two reconstructed pieces of the same tile motive (pict. 10 and 11) bear the relief with a crowned medieval plate with a crowned two-tailed jumping lion. The relief is held by armigets on both sides wearing mantels, closefitting jerkins with the indication of a shirt and decorative belt in the loin region. Compared to typical depiction of the Czech lion as the coat of arms of the ruler of the country, our relief is a reversed image (heraldically on the left side) which can, but does not have to be done on purpose. It is not clear whether it is an incorrect copy of the coat of arms of some of the numerous towns flaunting the sign with Czech lion, or whether the jumping lion was purposely depicted heraldically on the left side. In the latter case there might be an analogy in the coat of arms of Chotěboř or Dašice in Pardubice dominion (pict. 12). In connection with the reliefs with a crowned two-tailed lion from the finds in Uherské Hradiště it is also possible to consider other hypothesis. As in the previous case it does not have to be a copy of a concrete coat of arms, but it can be a piece of art or some expression of the relationship of a town towards its ruler – the king. The tile relief could have been meant as the expression of belonging under the protection of the king's crown and a manifestation of the burghers' privileges of the king town (Bielich-Samuel 2007, 82). Thus the incorrect orientation could for example be hypothetically explained by technological reasons. Work in negative in tile reliefs could cause a mismatch of the right and left sides.

The collection of tiles and their fragments in Moravian Slovak Museum presented in the article is, of course, just a small segment of production of potteries in Hradiště in 15th and 16th century. But even a little segment like this shows some interesting facts. It is a proof of the necessity of long distance business contacts without which the relief of the tile with the motive of the town Kouřim would not get as far as to Uherské Hradiště. This connection is also suggested by another tile with the coat of arms of the town and the analogical sample from Cimburk. The collection presented also shows remarkable artistic ambitions of some reliefs (above all pict. 4, 7, 10–11).

Stadtheraldik auf den Kacheln aus der Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei

Z u s a m m e n f a s s u n g

Heraldische Reliefmotive auf unseren Kacheln kommen nicht gerade selten vor. Häufig stoßen wir auf Motive der Adels- oder Kirchenheraldik. Über solche Beispiele verfügt auch das Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště. Die Stadtheraldik ist etwas seltener vertreten. Auf den ersten Blick könnte man schätzen, die Reliefmotive auf den Kacheln aus der Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei seien vor allem örtliche Wahrzeichen von Uherské Hradiště und von den umliegenden Städten. Die Erforschung

der Exemplare brachte jedoch andere Ergebnisse. Die erforschten Stücke stammen aus den Untersuchungen in Uherské Hradiště, Otakarova-Straße (1979), an der Ecke der Straßen Františkánská, Krátká, Hradební (1993) (Snášil-Procházka 1981; Mitáček-Procházka 2007, 76; Menoušková 2008). Die Verwendung von Siegel und Wappen gehörte zu wichtigen Rechten der mittelalterlichen Städte. Nach der Gründung von Přemysl Otakar II. benutzte die Stadt Uherské Hradiště auf seinen Siegeln das Wahrzeichen mit Tor und Zinne, wobei über dem Tor ein Aufbau mit Spitzdach ragte; beidseitig befanden sich größere Türme mit Zinnen (Abb. 1). Dieses Wahrzeichen behielt die Stadt bis zum Jahre 1481, bzw. 1480 (Čarek 1985, 391; Čoupková 2007). Das Wahrzeichen mit Zinne und angebautem Turm ist erstmals 1312 belegt. Das verbesserte Wahrzeichen erteilte der König Matyáš Korvín der Stadt im Jahre 1481. Noch vor der offiziellen Erteilung erscheint das vermutlich schon versprochene Wahrzeichen auf dem urkundlichen Siegel von 1480 (Čoupková 1983, 39–41; 2007, 23). Das Wahrzeichen wurde abgeändert, indem der mittlere Turm durch eine häftige Bewaffnetenfigur ersetzt wurde (Abb. 2) An einigen Bruchstücken und einigen Kachelstücken ist dieses Wahrzeichen erhalten geblieben. Das erste präsentierte Stück (Abb. 4) ist detailliert bis minuziös ausgeführt und aus der künstlerischen Sicht meldet es sich zur Renaissance. Leider ist der wichtige obere Kachelteil nicht erhalten geblieben. Anhand von fortgeschrittenem Stil und Analogie lässt sich vermuten, dass die Kachel bereits mit einer Bewaffnetenfigur versehen war. Weitere Bruchstücke aus derselben oder sehr ähnlichen Kacheln befinden sich im Bánská Bystrica, im Museum der Stadt Veselí nad Moravou (Abb. 5) und im Museum vom Gebiet Kremsier in Kroměříž (Der Fund stammt aus der Burg Cimburk).

Im Wappensiegel (Abb. 3) (vermutlich vom Anfang des 17. Jahrhunderts) kommen versehentlich noch Sterne über zwei Türmen vor. Der Fehler erschien infolge einer Verwechslung: Als Sterne wurden Knöpfe dargestellt, die zur Befestigung der Hängeschnur am Schild dienen. Der Wappen ist nämlich im Privilegium als ein vor gemaltem Hintergrund gehängtes Schild abgebildet (Čarek 1985, 391). Diese Sterne über den Türmen übernahmen ab 17. Jahrhundert die meisten weiteren Siegel von Uherské Hradiště (Čoupková 2007, 23). Am Kachelrelief erschienen Sternchen bereits ein Jahrhundert früher (Abb. 6). Ein weiteres Kachelrelief mit Darstellung der städtischen Heraldik bringt ein Waffenträgermotiv auf ungefähr einer Kachelhälfte: Zwei Waffenträger mit Schwertern stehen am geöffneten Stadttor, an den Torseiten befinden sich Turmanbauten, von denen nur einer erhalten geblieben ist (Abb. 7). Die Szene ist auf einem Schild so angeordnet, dass die Waffenträgerfiguren sowie das Stadttor über den unteren Rand hinausragen. Eine Analogie zu diesem erhaltenen Kachelbruchteil findet sich im Museum der Hauptstadt Prag (Richterová 1982, 16, Tab. 28:1; Pavlík-Vítanovský 2004, 151, Kat. Nr. 1011), wo ein ganzes Stück samt Schild mit dem Zeichen des Böhmisches Löwen über dem offenen Tor erfasst ist. Bei den Bruchstücken aus Uherské Hradiště fehlt dieser Teil (Abb. 8). Es handelt sich um Stadtwappen der Stadt Kouřim. Die Stadtwachen am Stadttor sind noch in einem anderen Relief dargestellt (Abb. 9). Auf zwei Bruchstücken sind, einigermaßen locker wirkende, mit kurzen Schwertern bewaffnete Figuren am geöffneten Stadttor dargestellt. In diesem Zusammenhang lässt sich die Hypothese ableiten, dieses Relief sei „bloß“ eine Dekoration. Wegen seiner geringen Verbreitung kann man jedoch nicht klar feststellen, ob es sich um ein konkretes Wappen (in dem Fall wahrscheinlich wieder das Stadtwappen von Kouřim) oder eher um eine unabhängige Kunstdarstellung handelt.

Die letzten zwei rekonstruierten Exemplare mit demselben Kachelmotiv (Abb. 10–11) haben ein Relief mit einem zentral gelegenen gekrönten Schildchen, auf dem sich ein ebenfalls gekrönter doppelschwänziger Löwe befindet. Das Relief wird von zwei Schildträgern gehalten. Gekleidet sind sie mit Mänteln, eng anliegenden Jacken, Unterhemden und um die Hüften geschlungenen Gürteln. Gegenüber der typischen Darstellung des Böhmisches

Löwen als Wappen des Landesherrn ist unser Relief heraldisch verkehrt, d. h. links platziert. Ob dahinter eine bewusste Absicht steckt oder nicht, ist nicht klar. Im Falle einer Absicht könnten die Wappen von Chotěboř oder Dašice im Herrnsitz Pardubice als Analogie in Frage kommen (Abb. 12). Im Zusammenhang mit den Reliefs aus Uherské Hradiště, auf denen ein gekrönter doppelschwänziger Löwe dargestellt ist, können noch weitere Hypothesen bedacht werden. Ebenso wie in dem vorigen Beispiel muss es sich nicht um einen konkreten Wappen handeln, sondern es könnte eine künstlerische Kreation sein. Das Relief dürfte aber auch die Beziehung der Stadt zu ihrem Herrscher – dem König symbolisiert haben. Man kann es als Ausdruck der Zugehörigkeit unter den königlichen Schutz und als Manifestation der Privilegien und Freiheiten für die Königsstadtbürger (Bielich–Samuel 2007, 82). Die Seitenverwechslung am Relief lässt sich hypothetisch mit technologischen Gründen erklären. Die Arbeit im Negativ bei der Herstellung von Kacheln führte oft zur Verwechslung der rechten und linken Seite.

Die in dem vorliegenden Artikel präsentierte Kachelkollektion sowie die Kachelbruchstücke aus dem Fonds des Museums der Mährischen Slowakei stellen natürlich nur einen kleinen Teil der im 15. – 16. Jahrhundert vorhandenen Produktion von Töpferwerkstätten in Uherské Hradiště dar. Trotz ihres kleinen Umfangs weist die Kollektion auf einige interessante Tatsachen hin. Sie belegt die Existenz von geschäftlichen Fernkontakten, denn sonst wäre eine Kachel mit Motiv der Stadt Kouřim nicht in Uherské Hradiště gelandet. Auf diese Verbindung weist übrigens eine weitere Kachel mit Stadtwappen und ein analogisches Stück aus Cimburk hin. Die vorgestellte Kollektion bestätigt auch bemerkenswerte künstlerische Ambitionen einiger Reliefs (insbesondere Abb. 4, 7, 10–11).

MOHYLOVÉ POHŘEBIŠTĚ ZE STŘEDNÍ DOBY HRADIŠTNÍ U HLUKU

Tomáš Chrástek, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Nové technologie nám v současné době nabízejí nejenom přesnější metody terénní dokumentace, ale i nové možnosti následného zpracování v terénu naměřených dat a vyhodnocení prostorových vztahů.

Mohylové pohřebiště ze střední doby hradištní se nachází asi 10 km východně od Uherského Hradiště, na katastrálním území města Hluk, 2 km severovýchodně od Hluku, při východním okraji lesa Hluboček (tab.1 – 1,3), v blízkosti rozhraní katastrů Hluku a Vlčnova. Tato oblast leží v Hlucské pahorkatině, kterou zde tvoří poslední výběžky Bílých Karpat. Asi 3 km západně spadá pahorkatina do nížiny Dolnomoravského úvalu. Geologicky je Hlucská pahorkatina utvářena račanskou, bělokarpatskou a útržkovitě i bystrckou geologickou jednotkou, s podložím sestávajícím z vrstev paleogenních slínů, pískovců, vápenců a kříd (Plička 1956).

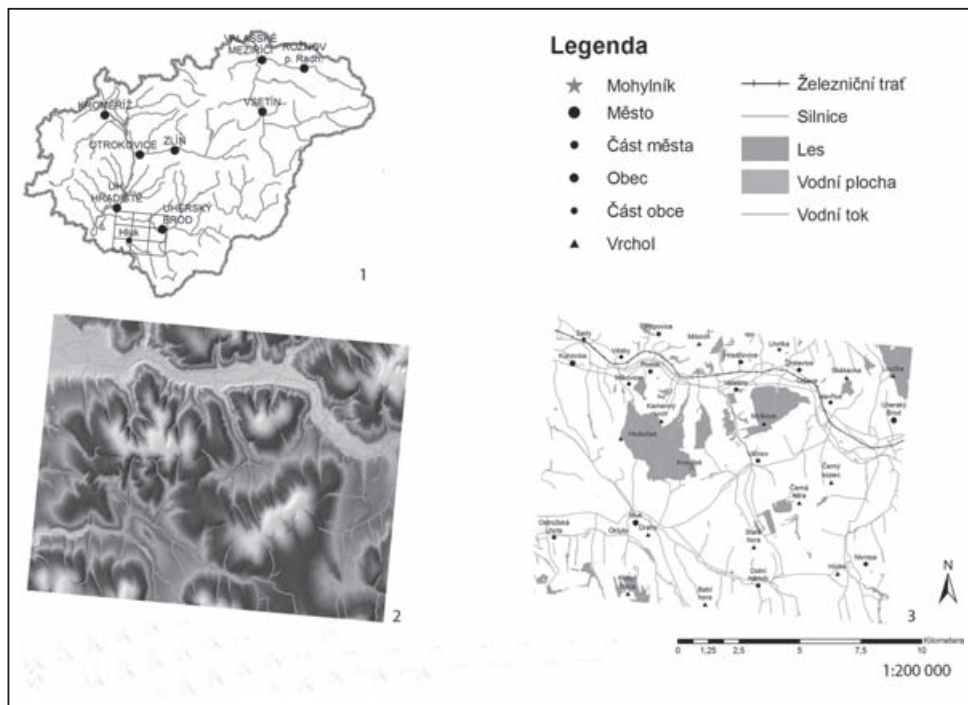
Oblast je výhodná pro zemědělskou a hospodářskou činnost, průměrné roční teploty se pohybují okolo 8 °C a průměrný roční úhrn srážek je 600 mm, z nichž na vegetační období připadá 350–450 mm. Dá se však předpokládat, že po osídlení moravské nivy se osídlení přesunuje i do vyšších poloh, tedy i do hluckého údolí. Údolí se táhne od západu k východu podél říčky Okluky a právě na severním svahu se nachází mohylník (Galuška – Dufka 1991, 78).

Mohylové pohřebiště se rozkládá na ploše 2 ha jižně orientovaného svahu o sklonu 4°, v rozmezí nadmořských výšek 306 m n. m. a 315 m n.m. V těsné blízkosti mohylníku prochází několik lesních cest a i samotnou plochu mohylníku křížuje několik lesních stezek, využívaných ke svozu dřeva. V současné době je mohylník porostlý smíšeným bukovo-dubovým lesem. Místní poloha je označována „Na Krůžku“ či „Kroužek“¹ (tab.1 – 3).

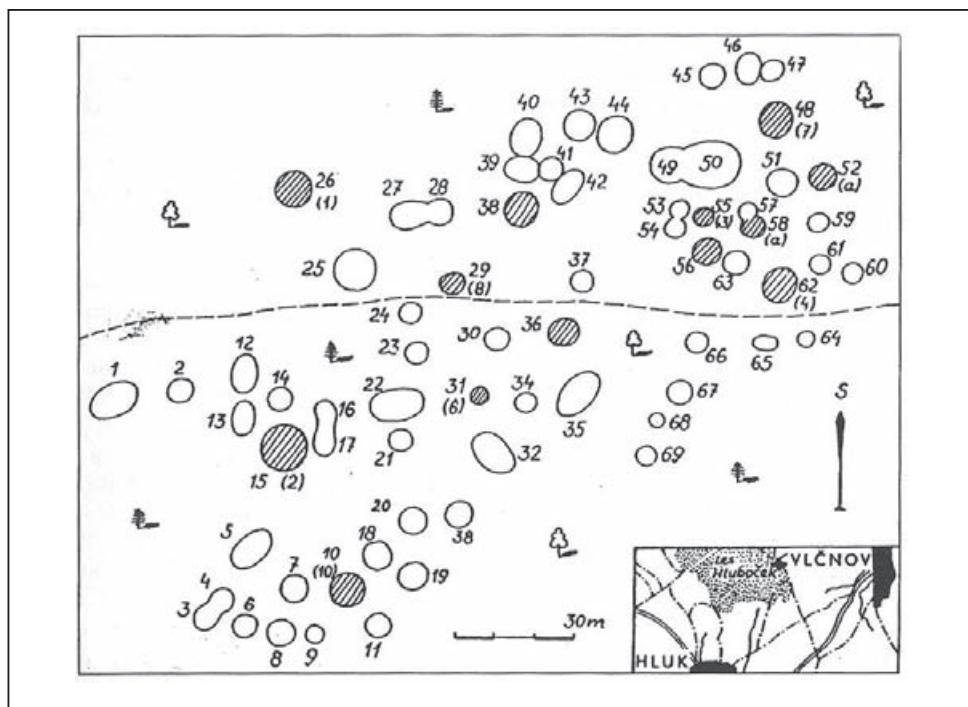
Dějiny bádání

Mohylové pohřebiště bylo objeveno roku 1902 učitelem J. Kučerou a ještě téhož roku tam J. Kučera spolu s I. L. Červinkou dvě mohyly prozkoumali, avšak nepodařilo se jim zachytit žádné nálezy (Červinka 1928, 148). V roce 1932 se o toto pohřebiště zajímal profesor Niederle a řídící učitel A. Zelnitius. Ti však od systematického výkopu upustili, poněvadž většina mohyl byla porostlá stromy (Hrubý 1939, 12). První pozitivní výzkum provedl D. Černý pravděpodobně v roce 1934. Podařilo se zachytit žárový hrob² (Hrubý 1941, 58), co se týče složení tohoto hrobového celku, literatura se zde rozchází. I. L. Červinka uvádí, že se podařilo zachránit několik střepů s vlnicí, s nedopálenými kůstkami a železným nožičkem³ (Červinka 1945a), ale též uvádí, že byly nalezeny kosti, železný nůž a část kování vědérka⁴ (Červinka 1945b). Je tedy možné, že byly prozkoumány dvě mohyly s podobným inventářem a tyto byly následně spojeny v jednu. Jelikož byly vyzvednuté artefakty v průběhu válečných událostí zničeny, nelze tedy tuto možnost spolehlivě vyvrátit. Roku 1935 započal systematický výzkum mohylníku. V. Hrubý tohoto roku prokopal celkem tři mohyly a v roce 1938 dalších sedm (Hrubý 1939).

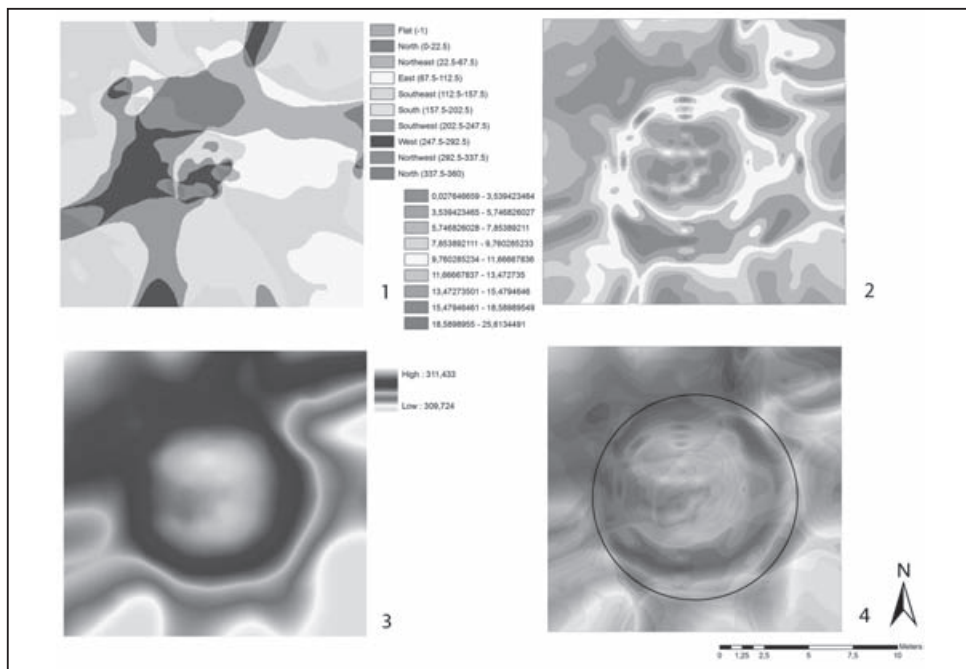
Další výzkum následoval v období válečných událostí v roce 1940, kdy pověřil Státní archeologický ústav V. Hrubého a R. Turka dalším výzkumem. Nálezové zprávy i většina předmětů však byly během války ztraceny (Dostál 1966). Až roku 1992 byla v pozůstalosti R. Turka objevena kopie „Předběžné zprávy o výkopu hradištních mohyl ve Hluku v r. 1940“ (Galuška – Lutovský 1993). Nad touto akcí v roce 1940 je třeba se chvíli pozastavit, jelikož

Tab.1 – 1. Mapa Zlínského kraje, 2. Výškopisná mapa okolí mohelnice, 3. Polohopisná mapa okolí mohelnice.

Obr. 1 – Plán mohelnice (Dostál 1966, 18).

Tab. 2 – Určení plochy mohyly m 35 podle DEM, 1. Aspect – orientace terénu, 2. Slope – Svazitost terénu (ve °), 3. DEM (v m), 4. Kombinace vrstev.

o ní máme několik, v určitém ohledu protichůdných, informací. B. Dostál uvádí, že bylo prokopáno celkem sedm mohyl (Dostál 1966, 126). L. Galuška s M. Lutovským uvažují, vzhledem ke kopii „Předběžné zprávy o výkopu hradištních mohyl ve Hluku v r. 1940“, že bylo prozkoumáno pouze pět mohyl, tedy tři mohyly a dvě dvojmohyly (Galuška – Lutovský 1993, 155). V. Hrubý s F. Kalouskem a V. Hochmanovou uvádějí, že byly prozkoumány dvě mohyly V. Hrubým a pět mohyl R. Turkem spolu s V. Hrubým (Hrubý – Hochmanová – Kalousek 1956, 11–12). S největší pravděpodobností tedy proběhly v roce 1940 dvě výzkumné akce, což by potvrzovala i inventární kniha Slováckého muzea, kde v srpnu 1940 uvádí V. Hrubý hrobové celky ze dvou mohyl, jež se neshodují ani s jedním hrobovým celkem uvedeným v kopii „Předběžné zprávy o výkopu hradištních mohyl ve Hluku v r. 1940“.

Od této doby zde neprobíhal žádný archeologický výzkum, čímž se mohylník dostal do zájmu amatérských hledačů pokladů a velké množství mohyl bylo rozrušeno výkopy tzv. „na kráter“. Proto provedl v roce 1989 na jedné z porušených mohyl výzkum L. Galuška (Galuška – Dufka 1991). V současné době provádí K. Dufka pod vedením L. Galušky z MZM odkryv ještě na jedné mohyle.

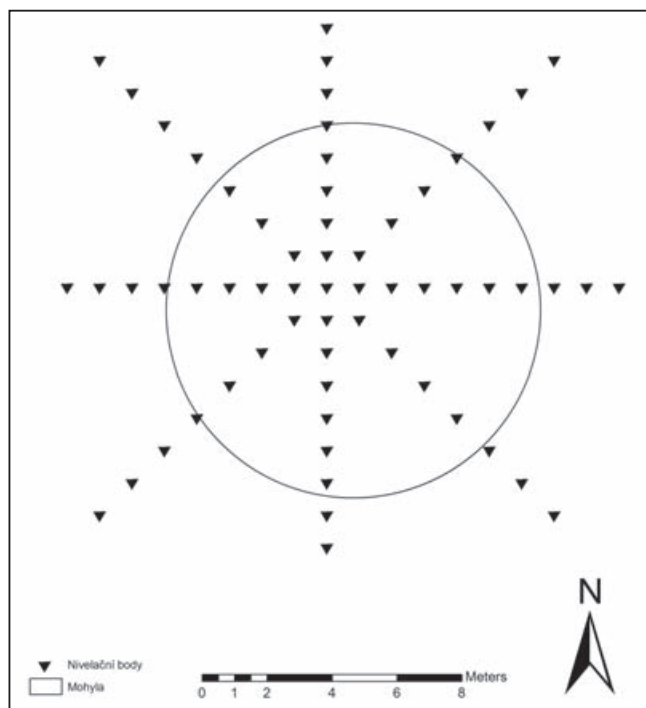
Terénní dokumentace a vyhodnocení dat

Už při první konfrontaci terénního stavu mohylového pohřebiště a plánu publikovaného B. Dostálem (Dostál 1966) (Obr.1) bylo jasné, že plán zcela neodpovídá stavu mohylníku a jakákoliv následná studie vycházející pouze z tohoto plánu je téměř zbytečná. Základním krokem bylo tedy zaměření a zdokumentování současného stavu pohřebiště za použití dostupného moderního technického vybavení. Základní metoda terénní dokumentace vycházela z prací katedry archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni (Křišťuf – Rytíř 2007). Tato metoda je vhodná pro zaměření a zpracování velkého množství mohylo-

vých pohřebišť, ale co se týče dokumentace samotných mohyl, jejich rozpoznání ve svažitém terénu a zpracování prostorových vazeb v rámci jednotlivých pohřebišť je pro použití na mohylnících ze střední doby hradištní, kde dosahují mohyly výšky pouhých několik desítek centimetrů, nepříliš vhodná a za složitější terénní situace nedostačující (pro srovnání Šimana 1999).

Základem pro dokumentaci mohylníku bylo zaměření vrcholu každého možného mohylového náspu pomocí GPS, následně plošná nivelace náspu a popis mohyl do speciálního k tomuto účelu vytvořeného formuláře. Srovnáním DEM^s za použití různého počtu bodů plošné nivelace se ukázalo jako nejvýhodnější z hlediska náročnosti terénních prací i kvality DEM zaměření nivelace na 4 základních osách mohyly, a to v ose x, y, orientovaných S–J, Z–V, a osách k nim úhlopříčných (Obr. 2). Výškové hodnoty bodů byly poté interpolovány pomocí metody *Modified's Shepard method* na DEM (Tab. 2 – 3). Z vrstvy DEM byly následně vypočítány vrstvy zobrazující svažitost terénu – *slope* (Tab. 2 – 2), orientaci terénu – *aspect* (Tab. 2 – 1) a DMM^e (Obr. 3). Z důvodu omezení subjektivního dojmu při popisu mohyl v terénu, který může být ovlivněn nejenom zkušeností pracovníků provádějících dokumentaci, ale i terénními podmínkami jako je výška a členitost porostu či světelné podmínky, byly pro vyhodnocení mohyl použity právě rastrové vrstvy DEM, *aspect*, *slope* a DMM. Pomocí GPS bylo zaměřeno celkem 94 potenciálních mohyl, po vyhodnocení se ukázalo 66 mohyl jako jistá a 11 jako mohyla nejistá. Srovnáním publikovaného, nově vzniklého plánu a informací v literatuře, byla následně do plánu přidána ještě jedna dvojmohyla plošně odkrytá v roce 1940. Celkově se na mohylovém pohřebišti mohlo nacházet 68 až 79 mohyl.

U každé mohyly byly sledovány základní z terénu odvoditelné informace, jako je tvar, velikost, výška, orientace a poškození mohylového pláště. Co se týče tvarů na mohylovém pohřebišti, jsou dnes rozpoznatelné 3 základní, a to kruhový, oválně/kruhový a oválný. Celkem 18 mohyl je kruhových, 33 oválně/kruhových a 15 oválných, u mohyl nejistých ne-

Obr. 2 – Niveláčnické body umístěné na mohyle.

bylo vzhledem k použitému interpretačnímu postupu možno přesněji tvar určit. Oválně/kruhově protažené mohyly jsou nejčastěji orientovány ve směru S–J, V–Z a jelikož se mohylník nachází na jižně orientovaném svahu, jeví se jako velmi pravděpodobné, že k oválně/kruhovému protažení mohyly došlo až v průběhu let vlivem eroze a tento tvar není dílem stavitelů mohyl. Z tohoto hlediska by bylo tedy logické výše uvedený údaj korigovat na počet 51 mohyl kruhových a 15 oválných.

Dalším charakteristickým údajem pro každou mohylu je orientace jejího náspu, v tomto případě má význam se zamýšlet pouze nad orientací náspů mohyl

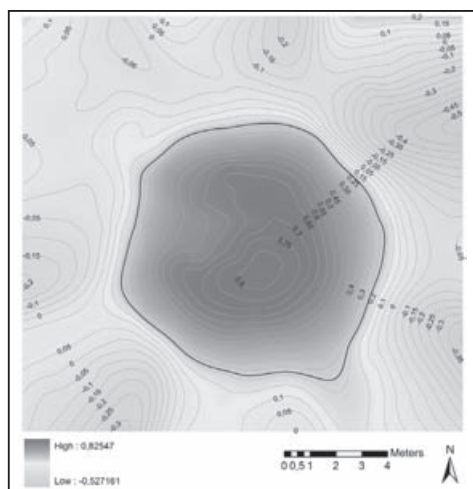
oválných, u nichž jednoznačně převládá orientace v linii JZZ–SVV, a to u 57%, jelikož orientace v tomto směru převládá i u 56% hrobových jam a i samotná orientace celého pohřebiště je tímto směrem, jedná se jednoznačně o jistý záměr stavitelů a charakteristickou osu celého pohřebiště. Jelikož z prostor mohylníku není v tomto směru viditelná žádná terénní dominanta, lze spíše uvažovat o astronomické orientaci. Orientace SVV směrem odpovídá azimutu 247,5⁰⁷ a do této kategorie spadají orientace mezi azimuty 235° a 258°. Při orientaci na azimutu 236° by se mohlo jednat o směr na východ Slunce o letním slunovratu, při azimutu 247,5° by směr mohl odpovídat východu měsíčního úplňku v extrémní deklinaci poblíž letního slunovratu. Jelikož druhou nejčastější orientací je směr V–Z, není vyloučeno, že tento směr odpovídá východu Slunce o rovnodennostech. Lze tedy říci, že jsou osy mohyl orientovány v rozptylu zhruba od míst obzoru, kde vychází Slunce o letním slunovratu do východu Slunce kolem rovnodenností. Pro potvrzení pravděpodobnosti astronomické orientace mohyl by bylo třeba zpracovat podrobný topografický a astronomický rozbor.⁸

Podle plochy jednotlivých mohylových náspů lze mohyly výpočtem geometrického intervalu rozčlenit do 5 velikostních kategorií, zajímavým prostorovým aspektem je, že 5 z 6 mohyl z páté velikostní skupiny zaujímá centrální část pohřebiště (Tab. 3). Stejným způsobem jako pro plochu lze rozčlenit mohyly na 5 skupin i dle výšek náspu. Podobně jako u plochy mohyl, i když v tomto případě již ne tak jednoznačně, je pozorovatelné, že nejvíce mohyl z páté výškové skupiny je opět v centrální části pohřebiště (Tab. 4).

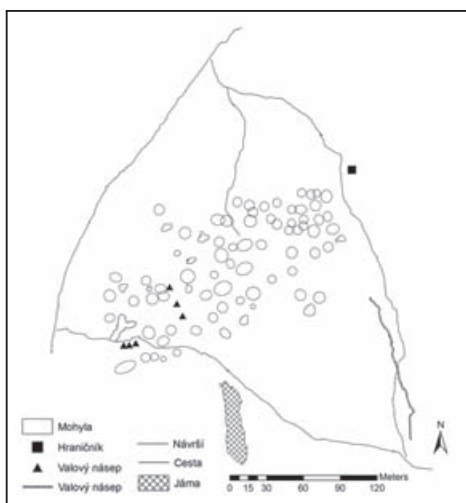
V průběhu zaměření pomocí GPS byly spolu s mohylami zaměřeny i další terénní útvary na ploše či v blízkosti mohylníku, které by mohly mít souvislost s mohylovým pohřebištěm. Za zmínku stojí jáma úvalového tvaru nacházející se jižně od centrální části mohylníku, orientovaná proti svahu ve směru S–J. A hlavně poměrně mohutný valový násep orientovaný SSZ–JJV v JJZ části mohylníku. V JJZ části byl zaměřen ještě jeden násep, který však již nebyl tak mohutného charakteru. Na tento násep navazuje zvláštní návrší trojúhelníkovitého půdorysu. Oba valy i návrší respektují a jsou respektovány okolo se nacházejícími mohylami. Tyto terénní útvary zůstaly badatelé v literatuře do dnešní doby bez povšimnutí. (Obr. 4)

Zhodnocení nálezů, hrobových celků a prostorové uspořádání hrobů

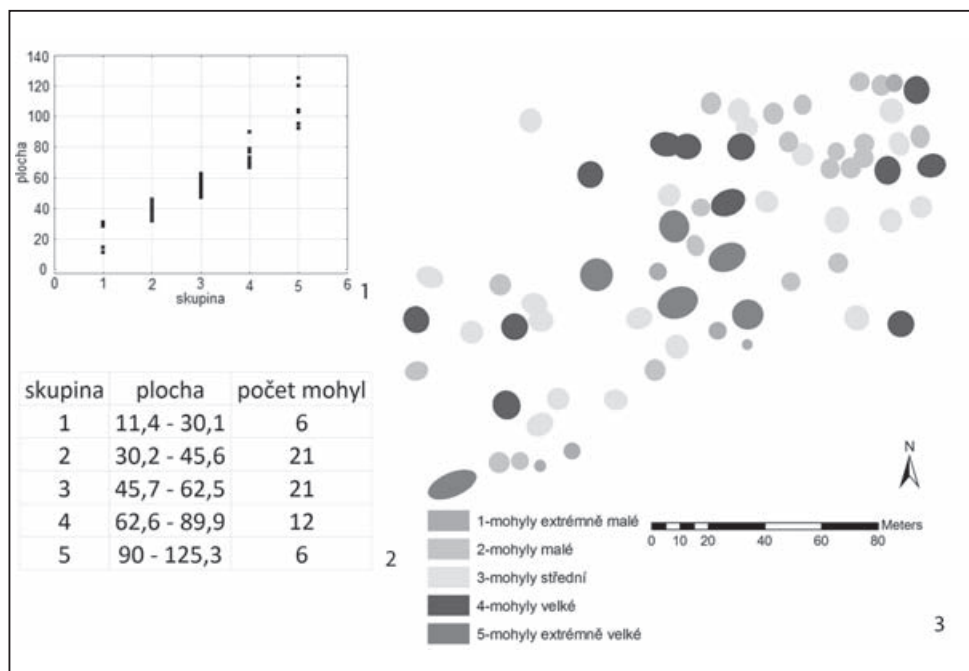
Většina výzkumů zde proběhla v první polovině 20. století a informace o těchto akcích se omezují v lepším případě jen na krátké články. Ještě horší je situace v případě vypovídací

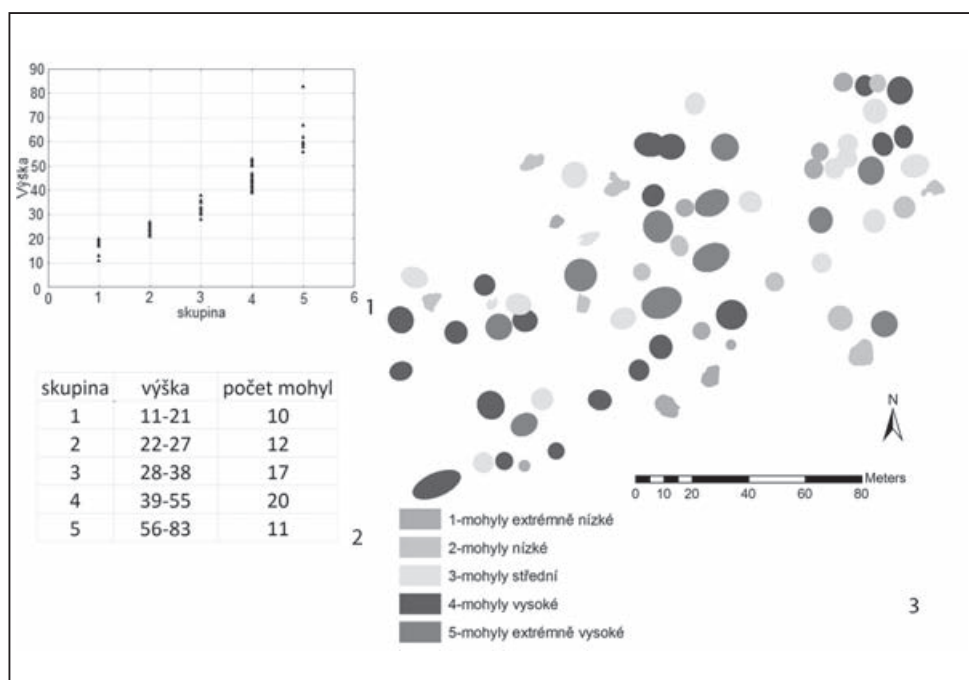
Obr. 3 – Určení plochy mohyly m35 podle DMM (v m).

Obr. 4 – Plán mohylníku s terénními útvary.

Tab. 3 – 1. Graf plochy mohyl podle velikostních skupin, 2. Tabulka velikostních skupin, 3. Dislokace mohyl dle velikostních skupin (1–3 plocha v m²).

Tab. 4 – 1. Graf výšky mohyl podle výškových skupin, 2. Tabulka výškových skupin, 3. Dislokace mohyl dle výškových skupin (1–3 výška v cm).

Číslo mohyly	Pohlaví	ostruha	kování vědra	nůž	sekera	ocílka	přezka	pochova	kámen	keramika-nádoba	keramika-střepey	náušnice s esovitou kličkou	náušnice hrozničkovité	náušnice bubinkovité	prsten	korál
I																
II																
III			1	1						1						
IV																
V	M	2		1	1		1		1							
VI	Z											1				
VII	M			2	1											
VIII	Z													2		
IX	D															
X	M	2		2			1				1					
XI	M			1		1			3							
XII	M	2		1		4										
XIII	M			1		1			1							
XIV	Z								1			4			1	
XV	Z										2	2				
XVI	M	1	1	1												
XVII	D			1												
XVII	D			1										2		
XVIII	M			1												
XVIII	M			1												
XIX	N								1							
XX	M			1												
XXI																
XXII	Z											4			1	2

Tab. 5 – Počty nálezů ze zkoumaných mohyl.

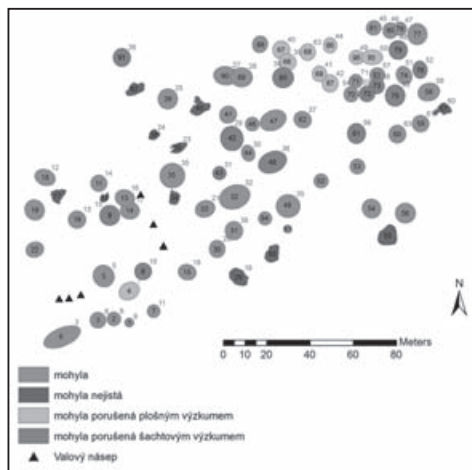
možné ke dvěma prokopaným mohylám i přesně přiřadit náleзовé celky, jednalo se v obou případech o ženské pohřby s náušnicemi či bronzovým prstenem. K výzkumu V. Hrubého a R. Turka jsou náleзовé celky známy, bohužel předměty se nedochovaly a jediným artefaktem verifikujícím tento výzkum je rekonstruovaná nádoba (Foto 1), kterou lze podle popisu „HLUK XXII“ přiřadit k mohyle číslo XXII,⁹ kde se opravdu nádoba ve střepech měla nacházet. Teoreticky by k tomuto výzkumu měla náležet i sekera uložená ve sbírce hluckého muzea, jež dle slovního podání pravděpodobně patří k nálezům z mohylníku. Protože druhou sekera z této sbírky lze přiřadit k výzkumu V. Hrubého, tak tato sekera pravděpodobně patří k výzkumu mohyly XVI. Na rozdíl od samostatného výzkumu V. Hrubého bylo, podle popisu a výsledků terénního měření, alespoň možné tento výzkum lokalizovat do plánu.

V průběhu minulého století bylo prozkoumáno celkem 22 mohyl, bylo objeveno 19 pohřbů kostrových, 2 mohyly kryly po 2 hrobech, a 1 pohřeb žárový, ve 4 mohylách hrob zachycen nebyl, vzhledem k okolnostem výzkumu však nelze jednoznačně prohlásit, že se jednalo o mohyly kenotafické. Pohřby byly uloženy v natažené poloze na zádech v nejčastější orientaci JZZ–SVV. Z kostrových hrobů bylo celkem 10 hrobů mužských, 5 ženských, 3 dětské a 1 jeden hrob neurčitelný. Charakteristickou výbavou mužských hrobů jsou sekery, ostruhy, nože, přezky, případně ocílka, nejbohatší mužské hroby obsahují ostruhy i sekery a nože. Charakteristickou výbavou ženských hrobů jsou hrozničkovité či bubinkovité náušnice, u těch nejbohatších i bronzové štítkové prsteny. Dětský hrob byl v jednom případě bez výbavy, v druhém byl vybaven nožem a ve třetím ještě i bubinkovitými náušnicemi. Charakter materiálu odpovídá celkově 9. století, přechod mezi žárovým a kostrovým ritem lze umístit na počátek 9. století, náušnice s kličkou naopak patří k nejmladším středohradištním šperkům, tedy až na konec 9. století. (Tab. 5)

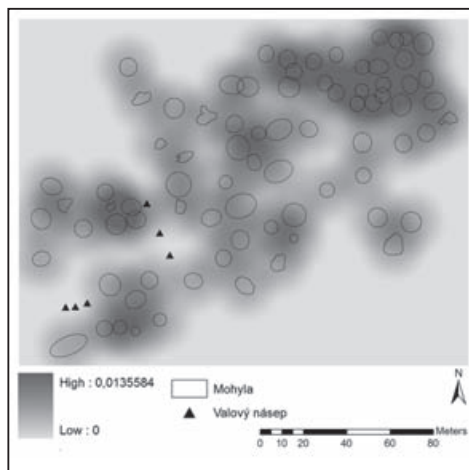
Samotná lokalizace prozkoumaných mohyl a náleзовých celků se ukázala jako velmi problematická, jelikož na publikovaném plánu jsou sice prokopané mohyly vyznačeny, avšak pouze u osmi z nich jsou přiřazeny náleзовé celky. Nakonec bylo, srovnáním dislokace mo-

hodnoty vyzvednutého materiálu, agresivní půda v Hlubočku nepřispívá příliš k dobrému zachování předmětů ani samotného kosterního materiálu. Nalezený materiál byl tedy v poměrně velmi špatném stavu již v okamžiku vyzvednutí a k dnešnímu dni je stav jeho zachování ještě horší nebo se nedochoval vůbec. Komplexní analýza materiálu je tedy téměř nemožná a nezbyvá než v případě starých výzkumů vycházet hlavně z literatury. Porovnáním kreseb B. Dostála se mi podařilo ze sbírek Městského muzea v Hluku dohledat sekera a přiřadit ji k mohyle VII, z níž byla sekera s inventárním číslem SF 137 ztracena, nyní tedy znovu objevena.

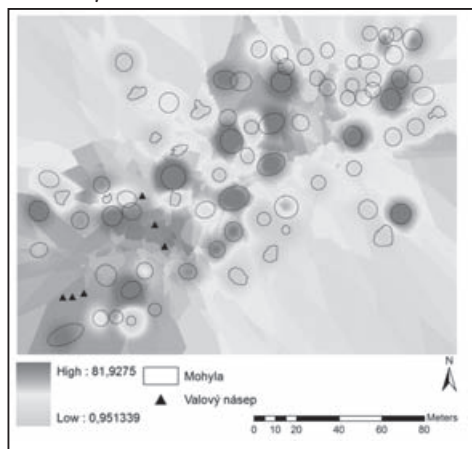
Jedním z nejproblematičtějších okamžiků v dějinách výzkumů mohylníku je rok 1940. Srovnáním dostupných publikovaných zdrojů (Galuška – Lutovský 1993), (Hrubý et al. 1956), (Dostál 1966) a inventární knihy Slovákckého muzea, kde jsou V. Hrubým přesně uvedeny náleзовé celky, lze rozlišit dvě samostatné akce V. Hrubého a V. Hrubého s R. Turkem. K výzkumu V. Hrubého je

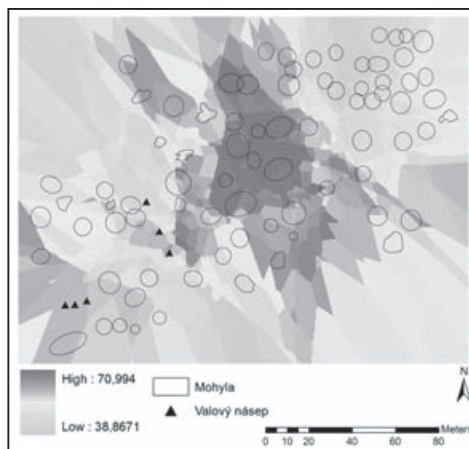
Obr. 5 – Interpretace mohyl, číslování mimo prostor mohyl dle B. Dostála (1966).

Obr. 6 – Plán koncentrace mohyl.

Obr. 7 – Prostorový trend výšek mohyl (v cm).

Obr. 8 – Prostorový trend plochy mohyl (v m²).

Obr. 9 – Tzv. „hlucký orant“ (Galuška 2004, 62).

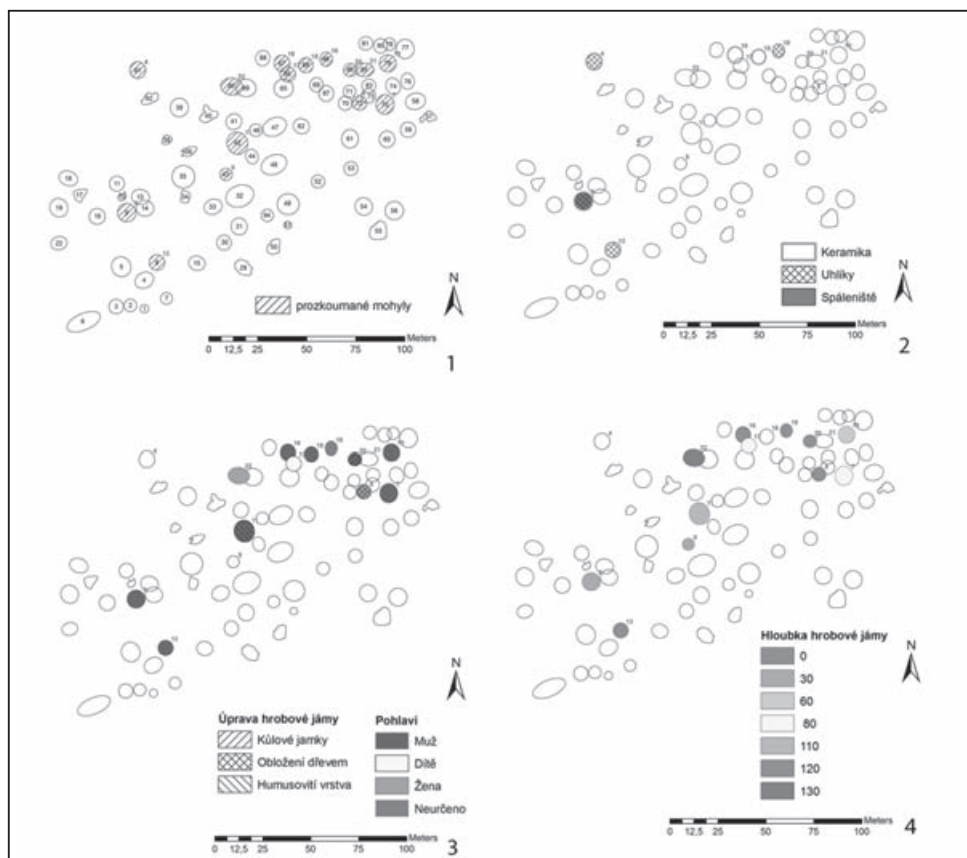
Foto 1 – Nádoba z výzkumu V. Hrubého s R. Turkem z roku 1940.

hyl porušených výkopem či plošným odkryvem s literaturou, možné z celkem 22 prozkoumaných mohyl lokalizovat 15 (Obr. 5).

Počet lokalizovaných prozkoumaných mohyl je bohužel příliš malý a rozmístění mohyl nepříliš vhodné, aby bylo možné odvodit závěry ohledně dislokace mohyl dle charakteristických vlastností pro pohřeb či konstrukci náspu mohyly (Tab. 6). Prostorové souvislosti lze však sledovat na plánech koncentrace mohyl (Obr. 6), výšek (Obr. 7) a ploch mohyl (Obr. 8), vypočtených na základě nově naměřených dat. Dle těchto plánů se vyděluje mohylník na 3 základní části. JZZ část tvoří 2 skupinky mohyl s nápadným prostorem uprostřed mezi nimi, jež jsou od ostatní části mohylníku odděleny valovým náspem. Centrální část mohylníku je tvořena velkými mohylami a vyděluje se na několik drobnějších skupinek. SVV část je tvořena jednou skupinou spíše menších mohyl rozmístěných velmi blízko sebe.

Závěrečné úvahy

Nasypání mohyl nemá pravděpodobně souvislost se sociální diferenciací zemřelých, ale spíše se jedná o přežívající pohanský zvyk udržující se i v křesťanském prostředí (Dostál 1966, 19). Nasypání mohyl mohlo být nastupujícím západním křesťanstvím tolerováno spíše než jiné pohanské rituály při ukládání zemřelých do hrobu. Otázkou tedy je, zda na pohřebišti s přežívajícími pohanskými zvyky pohřbívali pouze obyvatelé jedné osady nebo měli

Tab. 6 – 1. Plán prozkoumaných mohyl, 2. Plán dislokace mohyl podle stavby náspu, 3. Plán dislokace mohyl dle pohlaví a úpravy hrobové jámy, 4. Plán dislokace mohyl dle hloubky hrobové jámy (v cm) (černé číslo mohyly, červeně číslo mohyly dle pořadí výzkumu).

možnost zde být uloženi i obyvatelé jiných osad hlásící se k pohanským tradicím a zvykům (Galuška – Lutovský 1993, 160).

To nás přivádí k otázce blízkého sídliště, jako nejpravděpodobnější se vzhledem k charakteristice terénu jeví sídliště 1,5 km jižně od mohylníku v poloze „Stará hora“, kde byly zjištěny při stavbě vinohradů i ploché kostrové hroby (Hrubý et al. 1956). Výskyt plochých kostrových hrobů v blízkosti mohylníků není ničím výjimečným, obdobná situace je kromě Hluku i v Buchlovicích či Boršicích u Buchlovic (Hrubý 1982, 133).

Vezmeme-li v úvahu výše uvedené souvislosti, je možné vytvořit následující hypotézu. V prázdném prostoru, uprostřed JZZ části mohylníku, je možné uvažovat o umístění kultovního areálu, jež je ze SVV části ohraničen valovým náspem a z JZZ trojúhelníkovitým navrším, na S a J je ohraničen mohylami. Existenci kultovního areálu podporuje i detektorářský nález tzv. „hluckého oranta“ (Obr. 9) z prostor předpokládaného areálu. Kultovní areál v rámci pohřebiště byl zachycen i v Sadech „Horních Kotvicích“, které jsou od mohylníku vzdáleny pouhých 7,5 km. Zde byl v SV rohu zachycen zahloubený objekt, který pro své umístění na pohřebišti, charakter, tvar a zjevný vztah mezi plochými hroby lze považovat za hřbitovní objekt. Vzhledem k nálezovému materiálu lze pohřebiště v Sadech „Horních Kotvicích“ považovat za čistě pohanské (Marešová 1983, 5). V této souvislosti se jeví existence kultovního areálu pravděpodobná i v případě mohylníku v Hlubočku.

Část pohřebiště okolo kultovního okrsku by měla být, co se týče mohylníku, nejstarší, nasvědčuje tomu i výzkum mohyly při severním okraji okrsku, kde bylo zachyceno velké spáleniště a nasvědčuje dožívání tradic žárového ritu v mohyle s kostrovým hrobem. Centrální část, charakteristická velkými mohylami, se svojí stavbou a prostorovými vazbami, je pravděpodobně obdobím největšího rozmachu tradice pohřbívání pod mohylami a může být chronologicky sousledná nebo navazují na část JZZ. Prostorovým charakterem se jeví jako nejmladší SVV část, která blízkým rozmístěním mohyl nabývá spíše charakteru plochého kostrového pohřebiště, navíc pohřeb pod mohylou m90 na rozhraní centrální a SVV části obsahoval štítkový prsten, který lze zařadit do 2. poloviny 9. století. Oproti tomuto ovšem stojí fakt pohřbů pod mohylou na úrovni terénu, které by měli být první fází budování mohyl,¹⁰ a ne, jak se jeví zde tou poslední. Vývoj pohřbívání pod mohylami by byl tedy hypoteticky následující – pohřeb pod mohylou v hrobové jámě a pod mohylou na úrovni, přímá souvislost mezi pohřby pod mohylami a plochými kostrovými hroby není v Hlubočku doložena. S vymizením tradice pohřbů pod mohylami přestává být pravděpodobně využíváno i samotné pohřebiště.

V případě Hluku jsou doloženy i ploché kostrové hroby, v trati pod „Starými horami“ byly celkem 4, byla zachráněna nádoba s vlnicemi a dvěma rýhami a železný nožík (Hrubý 1941), charakter hrobové výbavy odpovídá nálezům v hrobech na úrovni a v SVV části mohylníku. Právě v této trati by mělo být i sídliště, ke kterému hlucký mohylník spadá. Tomu odpovídá i přístupová cesta v úvalem zaměřené jámy jižně od mohylníku.

Tyto úvahy jsou však čistě hypotetické a bylo by vhodné je ověřit v první řadě geofyzikální prospekci a dle výsledků prospekce i klasickým plošným odkryvem. Mohylové pohřebiště v lese Hluboček u Hluku je v současné době nejlépe zdokumentovaným mohylníkem ze střední doby hradištní na jižní Moravě a bylo by škoda nenavázat na již proběhlé terénní práce, eventuelně provést srovnávací studie i na ostatních mohylnicích v blízkém okolí.

Tato studie vychází z bakalářské diplomové práce „Raně středověké mohylové pohřebiště v lese Hluboček u Hluku“ obhájené 23. 6. 2010 na Ústavu archeologie a muzeologie na Masarykově univerzitě v Brně. Cílem práce bylo shrnout výzkumy mohyl v průběhu 20. století a zmapovat současný stav pohřebiště za použití moderních metod.

Poznámky:

- 1 RZM 10 35-11-04.
- 2 „Před lety uč. D. Černý prokopal žárový hrob (dep. ve šk. sb. v Hluku).“ (Hrubý 1941, 58)
- 3 „V lese „Hlubočku“ „na Kroužku“ /odd. 38 A/ prokopal uč. Domin Černý mohylu se žárovým pohřbem, z něhož zachránil několik střepin s vlnicí, s nedopálenými kůstkami a železným nožíkem.“ (Červinka 1945a)
- 4 „R. 1934 prokopal uč. D. Černý se žáky měšťanské školy z Hluku jednu mohylu a našli v ní kosti, železný nůž a část kování vědérka.“ (Červinka 1945b)
- 5 Digital elevation model.
- 6 Digitální model mohyly – DMM je představován rastrovým výškopisným modelem mohylového náspu, nezávislého na svažitosti terénu, tj. představuje pouze samostatný mohylový násep. K výpočtu tohoto modelu je třeba použít DMM a modelu terénu vypočítaného pomocí interpolační funkce „trend“.
Rozdílem DEM a TREND získáme DMM, na kterém je jasně patrná plocha a velikost mohylového náspu.
- 7 Azimut počítán od jižního směru.
- 8 Určení astronomických směrů dle výpočtů R. Rajchla.
- 9 Číslo dle V. Hrubého a R. Turka (Galuška – Lutovský 1993, 154).
- 10 Vývoj pohřbívání pod mohylou: pohřeb pod mohylou na úrovni, pod mohylou v hrobové jámě a ploché kostrové hroby (Dostál 1966).

Prameny:

- I. L. Červinka 1945a, rukopis 834/1945, archiv AÚ AV ČR v Brně.
I. L. Červinka 1945b, rukopis 862/1945, archiv AÚ AV ČR v Brně.
V. Hrubý 1944, Inventář archeologických nálezů, uložených ve Slov. museu v Uh. Hradišti, obsahující čísla: 1 – 15 000. 31. XII. 1944, rukopis V. Hrubého, archiv archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
Zvláštní přírůstková kniha, archiv archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
Neautorizováno, volně vložený rukopis ve složce Hluk, archiv AÚ AV ČR v Brně.

Literatura:

- Č e r v i n k a, I. L. 1928: *Slované na Moravě a říše Velkomoravská*. Brno.
D o h n a l, V. 1980: *Slovanské žárové mohyly na východní Moravě*. In: Dostál, B. – Vignatiová, J., *Slované 6. – 10. století*. Břeclav – Pohansko 1978, Brno, 63–76.
D o s t á l, B. 1957: *Slovanský mohylník u Žlutavy*. SPFFBU, E 2, 37–74.
D o s t á l, B. 1966: *Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Praha.
G a l u š k a, L. – D u f k a, K. 1991: *Průzkum staroslovanského mohylníku u Hluku na Uherskohradištsku v roce 1989*. ČMM LXXVI VS, 77–84.
G a l u š k a, L. – L u t o v s k ý, M. 1993: *K málo známé etapě výzkumu slovanského mohylníku u Hluku na Uherskohradištsku*. ČMM – VS LXXVIII, 151–161.
G a l u š k a, L. 2004: *Slované – doteky předků*. Brno.
H o ř í n e k, F. 1937: *Slovácké městečko Hluk*. Hluk.
H r u b ý, V. 1939: *Mohylové pohřebiště v Hlubočku*. Sborník Velehradský 10, 12–17.

- H r u b ý, V. 1941: *Osídlení uherskohradištského okresu v době hradištní*. Sborník velehradský 12, 55–64.
- H r u b ý, V. – H o c h m a n o v á, V. – K a l o u s e k, F. 1956: *Hluk, Hluboček*. in: Vilém Hrubý a další, *Přehled nejvýznamnějších archeologických lokalit Gottwaldovského kraje*. Gottwaldov, 11–13.
- C h v o j k a, O. – K r i š t u f, P. – R y t í ř, L. 2009: *Mohylová pohřebiště na okrese Písek*. České Budějovice–Plzeň.
- J o h n, J. 2008: *Počítačová podpora dokumentace terénních reliktnů v archeologii*. In: *Počítačová podpora v archeologii 2*, Brno–Praha–Plzeň, 252 – 259.
- K a l o u s e k, F. 1958: *Velkomoravské mohylové kostrové pohřebiště v Boršicích u Buchlovic*. SPFFBU VII, E3, 75–85.
- K r i š t u f, P. – R y t í ř, L. 2007. *Mohylová pohřebiště na okrese Písek*. In: Křišťuf, P. – Šmejda L. – Vařeka, P., *Opomíjená archeologie 2005 – 2006*. Plzeň.
- K u n a, M. 1999: *Využití GPS při zaměřování archeologických nemovitých památek*. In: Beneš, A. – Michálek J. – Zavřel, P., *Archeologické nemovité památky okresu České Budějovice*. Díl 1, Soupis a studie, Praha, 193–195.
- K u n a, M. 2004: *Nedestruktivní archeologie*. Praha.
- L u t o v s k ý, M. 1989: *Územní rozšíření slovanských mohyl ve střední Evropě. K problému mohylových oblastí*. AR XLI, 59–74.
- M a r e š o v á, K. 1983: *Uherské Hradiště-Sady. Staroslovanské pohřebiště na "Horních Kotvicích"*. Brno–Uherské Hradiště.
- P l i č k a, M. 1956: *Geologické poměry širšího okolí Hluku*. In: Sborník ústředního ústavu geologického XXIII, Praha, 79–127.
- Š i m a n a, M. 1971: *Geodesie v archeologické praxi*. Praha.
- Š i m a n a, M. 1999: *Geodetická dokumentace mohylových pohřebišť*. In: Beneš, A. – Michálek J. – Zavřel, P., *Archeologické nemovité památky okresu České Budějovice*. Díl 1, Soupis a studie, Praha, 184–191.
- Š m e j d a, L. 2001: *Kostel nebo mohyla? Příspěvek ke studiu pohřebních areálů*. AR LIII, 499–514.
- Z e l n i t i u s, A. 1940: *Val a mohyly ve velehradském háji*. Sborník velehradský 11, 11–14.

Bc. Tomáš C h r á s t e k (n. 1987) je archeologem Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ukončil bakalářské studium a v oboru se bude dále zaměřovat na Geografický informační systém a raně středověkou archeologii.

Burial Mound Necropolis from the Middle

A b s t r a c t

The study is based on bachelor diploma paper „Early Medieval Burial Mound Necropolis in the Wood Hluboček near Hluk“ defended on June 23, 2010 at the Institute of Archaeology and Museology of Masaryk University in Brno. The aim of the thesis was to sum up the researches of the burial mounds in the 20th century and to map current state of burial grounds with the use of modern methods. Current state of the burial ground was newly documented with the use of levelling and the GPS system. Measured data were evaluated by means of GIS. DEM layers, aspect, slope and DMM were calculated for respective burial mounds. Because the steep land and wood complicated the recognition of respective mound banks, they had to be identified by means of the above mentioned layers. Thanks to an accurate

plan the spatial aspects of the burial ground were analysed, such as concentration of the burial mounds and spatial trend of their lay-out according to their heights and dimensions. Obtained data were compared with the information published in literature and respective burial mounds were identified with the discovery complexes. With respect to the quality of the discoveries the discovery fund from archaeological researches was searched out and processed with the use of all available literature resources.

Grabhügelfeld aus der mittleren Burgwallzeit bei der Gemeinde Hluk

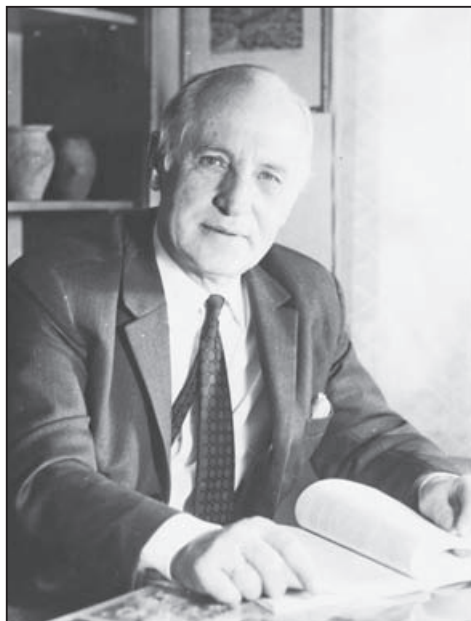
Z u s a m m e n f a s s u n g

Die vorliegende Studie geht aus der Bachelor-/Diplomarbeit zum Thema „Frühmittelalterliches Grabhügelfeld im Wald Hluboček bei Hluk“ (verteidigt 23. 6. 2010 am Institut für Archäologie und Museologie an der Masaryk-Universität in Brunn) aus. In der genannten Arbeit wurden die Untersuchungsergebnisse für einen Zeitraum des 20. Jahrhunderts zusammenzufassen und den derzeitigen Stand des Gräberfeldes unter Anwendung moderner Methoden zu kartieren. Der derzeitige Stand des Grabhügelfeldes wurde unter Anwendung von GPS-System und Flächennivellieren dokumentiert. Die vermessenen Werte wurden mit Hilfe des GIS ermittelt, für einzelne Hügelgräber wurden die Schichten (DEM, *aspect*, *slope*, DMM) berechnet. Wegen eines extrem abschüssigen Geländes und eines Waldbestands waren einzelne Erdaufschüttungen schwer erkennbar. Die Grabhügel konnten gerade dank den Berechnungen von Schichten identifiziert werden. Ein genauer Plan ermöglichte, die Raumfaktoren wie Grabhügelkonzentration, Einteilung der Grabhügel nach ihrer Höhe und Größe zu analysieren. Die Ergebnisse wurden mit den in der Fachliteratur veröffentlichten Informationen konfrontiert und einzelne Grabhügel mit Fundbeständen identifiziert. Mit Rücksicht auf den Erhaltungsstand der Fundobjekte konnten die archäologischen Befunde mit Hilfe aller erreichbaren Unterlagen nachgesucht und verarbeitet werden.

**Prof. PhDr. VILÉM HRUBÝ, DrSc. –
25. výročí jeho úmrtí**

Bylo pondělí 23. září roku 1985, čtyři hodiny po poledni. Pomalou chůzí ubírali jsme se s prof. Vilémem Hrubým, já žák, on učitel, od brněnského Kapucínského náměstí, tehdejšího sídla prehistorického oddělení Moravského muzea, směrem na Zelný trh, k budově ředitelství, kde všichni zaměstnanci odevzdáním klíčů ukončovali svůj pracovní den. „Tak jsem si dnes byl vyřizovat důchod“, řekl V. Hrubý, tehdy skoro třiašedesátiletý prošeďivělý pán s nezbytnou cigaretou v ústech a dodal, že od nového roku už nám při archeologických výzkumech ve Starém Městě bude jenom radit. „Prý mi na odchodnou i jakousi medaili dají“ doplnil ještě a trpce se usmál. Řekli jsme si „zítra na shledanou“ a rozloučili se. Žádná shledaná se však již nekonala. Pan profesor přišel domů, rozložil si na pracovním stole lístky s tématy svých budoucích knih a studií a zasedl do křesla, aby se podíval, co nového stalo se doma i ve světě. Konce televizních novin se však již nedožil.

Kdo vlastně byl Vilém Hrubý? Původní profesí to byl učitel. Tou druhou, více známou, pak nadšený vlastivědný a muzejní pracovník, který už v meziválečném období natrvalo spojil svůj život a práci s oblastí Uherskohradištska. Brzy po druhé světové válce vystudoval V. Hrubý na Brněnské univerzitě milovanou archeologii a poté již jako odborník v tomto oboru krátce pracoval ve Slováckém muzeu, odkud v roce 1949 natrvalo přešel do brněnského Moravského muzea. To už jako mladý perspektivní vědec řídil archeologické výzkumy na půdě Starého Města, tehdy především na ploše bývalého Schilderova mlýna v poloze Na Valách, při kterých navázal na odkryvy svého předchůdce Antonína Zelnitia. V průběhu těchto výzkumů došlo nejen k objevu dalších více než tisíce hrobů někdejších obyvatel Starého Města - bývalého Veligradu Říše velkomoravské, ale za novátorského přispění prá-

vě Viléma Hrubého, také k objevu základů první prokazatelně velkomoravské zděné církevní architektury, kostela, jehož pozůstatky lze dodnes spatřit ve staroměstském Památníku Velké Moravy. Následovaly další Hrubého významné objevy a to nejen na půdě Starého Města, ale i Uherského Hradiště-Sadů, Zlechova, Modré, či na hradisku sv. Klimenta u Osvětiman. Brzy následovala odborná vyhodnocení těchto objevů v podobě studií i samostatných knih, mezi nimiž vynikají především dvě rozsáhlé monografie, „Staré Město, velkomoravské pohřebiště „Na valách“ (1955) a „Staré Město, velkomoravský Velehrad“ (1965). Vilém Hrubý však nebyl jen výborným terénním archeologem a objevitelem, on byl i ceněným vysokoškolským pedagogem (zejména v oboru terénní teorie a praxe), zdatným réтором a také autorem několika úspěšných výstav a muzejních expozic. Nikdy nebyl politicky angažovaný, což při některých odborných střetech se svým dlouholetým rivalem, vedoucím archeologických výzkumů v Mikulčicích a ředitelem Archeologického ústavu ČSAV v Brně, akademikem Josefem Poulíkem, jako

by poněkud oslabovalo jeho „vyjednávací pozice“. Ze svých odborných stanovisek však Vilém Hrubý nikdy neustupoval, vždy hájil spojitost Starého Města i Uherského Hradiště s raně středověkým Veligradem, v němž spatřoval mocenské i církevní centrum Velké Moravy. Vilém Hrubý to nebyl jen excelentní vědec, byl to také dobrý člověk. Měl dar jednat s lidmi, cenil si všech, co něco umějí, bez rozdílu společenského či politického postavení. Jako student archeologie měl jsem pět let možnost pod jeho vedením pracovat v terénu a přitom jej poznávat. Díky němu jsem získával nejen odborné zkušenosti, ale se i seznamoval s archeologickou topografií Starého Města a dalších slovanských lokalit Uherskohradištska. Proto jsem v roce 1981, po prvních semestrech svých univerzitních studií, ani na vteřinu nezaváhal, když mi položil ony osudové otázky, zda bych se nechtěl stát pracovníkem Moravského muzea a jednou po něm nepřevzal vedení archeologických výzkumů ve Starém Městě. Že se ono „jednou“ naplní tak brzy, již v roce 1985, to jsem tehdy netušil...

Vilém Hrubý byl jedním z prvních Čechů, jenž se dostal do světové encyklopedie „Kdo je kdo na světě“. Byl čestným občanem Starého Města a také rodné obce Říkovice na Přerovsku. Místo jeho posledního odpočinku se nachází na staroměstském hřbitově, jen kousek od míst, kde řídil svůj poslední archeologický výzkum. Je po něm pojmenována jedna z ulic města nedaleko Památníku Velké Moravy, jehož realizaci na počátku 60. let 20. století pomáhal prosadit. Budete-li procházet zmíněnou ulicí, či při návštěvě hřbitova blízko tamní studny narazíte na hrob s vyšším pomníkem, a nebo navštívíte-li nově zrekonstruovanou budovu velkomoravského památníku Na Valách, vzpomeňte na významného vědce-archeologa a dobrého člověka, od jehož úmrtí uběhlo již celé jedno čtvrtstoletí.

Výběrová literatura Viléma Hrubého:

- H r u b ý, V. 1947: Moravská sídlištní keramika I.–IV. stol. po Kr. In: *Historica Slovaca* 5.
- Eisnerov sborník (Bratislava 1947) 127–134.
- H r u b ý, V. 1955: Základy kostela na staroslovanském pohřebišti ve Starém Městě „Na Valách“. *Památky archeologické* (1955) 265–306.
- H r u b ý, V. 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. (Praha 1955).
- H r u b ý, V. 1957: Slovanské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě. *Památky archeologické XLVIII* (1957) 118–217.
- H r u b ý, V. 1959: Velkomoravské hradisko sv. Klimenta u Osvětiman. *Časopis Moravského musea-vědy společenské XLIV* (1959) 19–70.
- H r u b ý, V. 1965: Staré Město. Velkomoravský Velehrad. (Praha 1965).
- H r u b ý, V. 1965: Keramika antických tvarů v době velkomoravské. *Časopis Moravského musea-vědy společenské* (1965) 37–62.
- H r u b ý, V. 1967: Kostel sv. Michala ve Starém Městě. *Časopis Moravského musea-vědy společenské LII* (1967) 47–74.
- H r u b ý, V. 1970: Hrob svatého Metoděje v Uherském Hradišti-Sadech? *Slovenská archeológia XVIII* (1970) 87–96.
- H r u b ý, V. 1972: Antiqua civitas – Veligrad. In: *Monumentorum tutela-Ochrana pamiatok* 8 (Bratislava 1972) 57–108.
- H r u b ý, V. 1982: Nejstarší dějiny středního Pomoraví. In: *Uherskohradištsko* (Brno 1982) 83–167.
- H r u b ý, V. – H o c h m a n o v á, V. – P a v e l č í k, J. 1955: Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu. *Časopis Moravského muzea XL* (1955) 42–126.

Luděk Galuška

Kláštov – „Hora čarodějů“ (9. 9. 2010 – 21. 11. 2010)

Výstavu Kláštov – „Hora čarodějů“ s podtitulem Unikátní archeologické objevy z doby starých Slovanů uspořádalo Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně na sklonku minulého roku ve velkém sále zlínského zámku.

Podnětem k výstavě byly překvapivé výsledky archeologického výzkumu realizovaného na nejvýše položeném pravěkém hradisku Moravy na vrcholu Kláštov pod vedením archeologa PhDr. Jiřího Kohoutka, CSc. ze zlínské pobočky Ústavu archeologické památkové péče v Brně. Jeho náhlý odchod v roce 2007 mu znemožnil odborně vyhodnotit výsledky výzkumu a prezentovat plánovanou výstavu. Proto se tohoto náročného úkolu ujala jeho manželka Jana Langová, archeoložka Muzea jihovýchodní Moravy. Díky jejímu úsilí se tak poprvé naskytla odborné i laické veřejnosti možnost zhlédnout zcela unikátní objevy, které svým významem přesahují rámec regionu jihovýchodní Moravy a řadí lokalitu Kláštov z pohledu raně středověké archeologie mezi nejdůležitější lokality ve středoevropském prostoru.

Pověstmi opředený nejvyšší kopec Vizovických vrchů Kláštov se nachází na katastru obce Vysoké Pole na Zlínsku. Jeho nejvýše položený bod, který představuje pískovcový skalní blok zvaný Čertův kámen, se nachází v nadmořské výšce 753 m. Počátky osídlení této lokality sahají až do pozdní doby bronzové, kdy bylo na vrcholu Kláštova vybudováno příslušníky kultury lužických popelnicových polí hradisko. Tato lokalita stála v popředí zájmu regionálních badatelů již ve druhé polovině 19. století. V roce 1915 zde prováděl výzkum tehdejší významný badatel moravské archeologie I. L. Červinka. Ten zde objevil dva kamenné žernovy a v roce 1928 ve své knize Slované na Moravě a říši Velkomoravská označil Kláštov za slovanské hradiště útočného charakteru. Výzkumné aktivity zde rovněž vyvíjel E. Šimek okolo poloviny 20. století. Prostřednictvím zjišťovacích sondážních výzkumů Víta Dohnala v roce 1968 a posléze J. Kohoutka v roce

1981 byly shromážděny především doklady osídlení hradiska v pozdní době bronzové. Dosud nejzásadnější a zcela překvapivé poznatky o lokalitě však přinesly až výsledky archeologického výzkumu, který proběhl v letech 2005 – 2007 pod vedením J. Kohoutka. Tato akce přinesla řadu nečekaných zjištění, která zcela pozměnila do té doby prezentovaný pohled na lokalitu. Již v roce 2003 před zahájením výzkumu byl totiž na vrcholu hory nalezen první slovanský depot, který obsahoval více než 70 železných předmětů. V roce 2005 starosta Vysokého Pole Jiří Zicha inicioval nové geodetické zaměření terénních pozůstatků opevnění pravěkého hradiska a následně byl zahájen archeologický výzkum. Během tří následujících výzkumných sezón bylo na ploše hradiska položeno několik zjišťovacích sond a prostřednictvím preventivního detektorového průzkumu nalezeno dalších 9 depotů z doby Velké Moravy a rovněž velké množství ojedinělých artefaktů, jejichž celkový počet se na konci sezóny 2007 pohyboval okolo 700 kusů. Některé depoty se nacházely i mimo vlastní prostor hradiska. Výzkum opevnění v roce 2006 prokázal, že k vybudování fortifikace došlo již v pozdní době bronzové. Mladší fáze osídlení hradiska je

spojena s obdobím raného středověku, kdy zde pobývali staří Slované. Jejich podíl na přestavbě či budování opevnění však nebyl prokázán. Výmluvným dokladem jejich aktivit jsou tedy zejména depoty – hromadné sklady železných výrobků zahrnující prakticky celé spektrum tehdejší kovářské produkce. Ty byly záměrně ukládány do země v prostoru původního pravěkého hradiska a v jeho okolí.

Právě takové nápadné množství nalezených depotů, který nemá mezi nejznámějšími slovanskými nalezišti z doby Velké Moravy obdoby, dále neprokázaný podíl slovanského obyvatelstva na přestavbě původního pravěkého hradiska a poloha Klášťova spíše již na periférii hustě osídlených oblastí Velkomoravské říše vedly vedoucího výzkumu k vyslovení hypotézy o možném kultovním významu hory, kde mohly být do země ukládány železné výrobky coby obětiny pro slovanská božstva.

V roce 2009 byl proveden další preventivní detektorový průzkum pod novým vedením I. Čižmáře z pobočky ÚAPP Brno. Tímto výzkumem se podařilo rozšířit počet nalezených artefaktů na 1000 kusů. K překvapivým objevům patří nález sekery, srpů a depotu bronzových náramků z mladší doby bronzové. Na výstavě se z nových nálezů objevil unikátní kompletní exemplář dvouruční slovanské pily.

V době přípravy výstavy tak bylo z lokality známo na 200 železných předmětů, které byly obsahem 10 depotů, a přes 800 dalších samostatně nalezených artefaktů.

Z celkového počtu bylo na výstavě prezentováno na 400 převážně železných předmětů, které byly v uplynulých letech na vrcholku Klášťova nalezeny. Nástěnné panely byly tematicky rozděleny a obsahovaly podrobné informace o poloze naleziště, vývoji bádání na lokalitě, dokladech pravěkého osídlení hradiska a zejména o nálezových okolnostech jednotlivých slovanských depotů. Na dalších panelech byly nejprve vzpomenu ty nálezy spojené kovářským řemeslem (kovadlinky, kleště, masivní dláta, průbojníky či surové železo v podobě tzv. lup) a dále popisovány kategorie nástrojů zastoupených

na lokalitě: k opracování dřeva (pily, dláta, pořízy, vrtáky, řezbářské nože), zemědělských nástrojů (radlice, krojidla, motyky, kosy a srpy) či předmětů z vybavení domácnosti (klíče, zámky, kování věder). Jiné byly věnovány výstroji koně a jezdce, výbroji slovanských bojovníků (kopí, sekery, hroty šípů), nálezům sekerovitých a vzácnějších olověných hřiven či tzv. miskám slezského typu. Tato část byla zaměřena na typologii nalezených artefaktů, jejich funkční zařazení a vysvětlení významu.

Dále následovalo několik informačních panelů s různými tématy. Jeden z nich se poutavou formou věnoval otázce původu železa, kovářům a rovněž bohum tomuto řemeslu zasvěceným na podkladě antických až raně středověkých písemných zpráv. To vše bylo obsahem panelu s názvem Pohanský svět Slovanů. Nebylo zapomenuto rovněž na pověsti a zkazky, které jsou s horou Klášťov spjaty a po generace v okolí místa tradovány.

Výstavním prostorám dominovaly originály nalezených předmětů z jednotlivých depotů umístěné v prosklených skříňových vitrínách v centrální části velkého sálu. Samostatně byl prezentován nejpočetnější sklad železných výrobků – depot 1 nalezený poblíž studánky v jihovýchodní části hradiska. Na příkladě tohoto depotu si přichází mohl udělat představu, jaké množství různých typů železných předmětů odlišné funkce byli kováři před více než tisíci lety v časech Velké Moravy schopni vyrábět. Návštěvník mohl kupříkladu obdivovat výstroj jezdce reprezentovanou zcela unikátním párem třmenů s rameny zdobenými rýhovaním se širokými prolamovanými bočnicemi, které mají na našem území pouze několik analogií, či tři ostruhy se zdobenými ploténkami, dále výstroj koně v podobě udidla, deset kusů sekerovitých hřiven a také tzv. mísu slezského typu. Z depotu zaujme nejen kovářské náčiní v podobě dvou masivních dlát, ale zároveň běžné zemědělské nástroje zastoupené 6 radlicemi, krojidlem, čtyřmi motykami, třemi kosami a dvěma srpy či dřevoobráběcí nástroje, jmenovitě část pily a lžícovité vrtáky.

Výstavní prostor byl doplněn o trojrozměrný model šachtové železářské pece, imitaci kovářské dílny s typickými nástroji, vyzdobenou úryvkem písní z ústní lidové slovesnosti věnované tomuto řemeslu, imitaci vodního zdroje (studánky) na hradisku či o model řezu slovanskou mohylou s pohřbem bojovníka ze Žlutavy umístěný pod tématem Slovanské mohylníky na Slavičínsku.

Při samotném vstupu do sálu bylo možné zhlédnout snímek pořízený během výzkumu J. Kohoutka. Na záběrech natočených P. Pavlíčkovou a M. Petrůjem byly zachyceny nejen odhalené archeologické situace, ale zároveň samotný vedoucí archeologického výzkumu a celý jeho pracovní tým. Autentické záběry, jež vznikaly během archeologického výzkumu, přiblížily návštěvníkovi nezapomenutelnou atmosféru, jež tehdy na lokalitě panovala. Rovněž dokumentační fotografie nejen z výzkumu, ale také snímky zobrazující horu samotnou a okolní krajinu jižní části Valašska podtrhují poetičnost tohoto legendami opředeného místa.

Autorem scénáře celé výstavy byl J. Kohoutek a J. Langová, o výtvarný návrh a jeho realizaci se postarala M. Gregůrková, na technické realizaci se podíleli J. Kohut, M. Kráčela, K. Povondra, V. Kříž, R. Ševčík. Autory fotografií jsou M. Girgel, M. Gregůrková, P. Halbsgut, M. Hlavica, J. Kohoutek, J. Langová, Z. Schenk.

Zlínská výstava Klášťov – „Hora čarodějů“ poutavým způsobem přiblížila okolnosti objevení a výsledky výzkumů na jedné z nejvýznamnějších archeologických lokalit na Moravě a jistě u mnohých návštěvníků probudila zájem o návštěvu tohoto výjimečného místa. Vzhledem k převratným objevům učiněným v posledním desetiletí se Klášťov stal pojmem nejen u odborné veřejnosti, ale zároveň oblíbeným turistickým cílem. Díky úsilí starosty obce Vysoké Pole byla na lokalitě v roce 2009 nově otevřena turistická naučná trasa pojmenovaná na památku Jiřího Kohoutka, který zde vedl svůj poslední výzkum a jehož jméno je s tímto místem jižního Valašska navždy spojeno.

Zdeněk Schenk

Luděk Galuška jubilantem

V tomto roce oslavil padesáté narozeniny rodák z Ostrožské Nové Vsi, archeolog doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc. Narodil se 22. února 1960 v Uherském Hradišti. Absolvoval zdejší gymnázium a roku 1979 začal studovat obor archeologie na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě na katedře všeobecných dějin a archeologie. Tamní studia ukončil roku 1983 obhajobou diplomové práce s tématem „Velkomoravské řemeslo s přihlédnutím k objevům ve Starém Městě“. Záhy po ukončení vysokoškolských studií nastoupil jako archeolog do Moravského muzea v Brně. Ve stejné instituci, v současnosti s mírně rozšířeným názvem Moravské zemské muzeum, působí dodnes jako vědecký pracovník. Po úmrtí prof. Viléma Hrubého (1985) zde převzal vedení pracoviště slovanské archeologie Archeologického ústavu Moravského zemského muzea s centrem výzkumu ve Starém Městě.

K odbornému životopisu Ludka Galušky patří také vědecká hodnota kandidáta historických věd (CSc.), kterou získal na brněnské Filozofické fakultě Masarykovy univerzity za práci „Uherské Hradiště – Sady – význam lokality pro poznání dějin Velké Moravy (1993), později (1996) vydanou tiskem. Na téže fakultě se v roce 2006 habilitoval spisem „Slované. O životě na Moravě 6. – 10. století“

(tiskem 2004), na základě čehož byl jmenován docentem středověké archeologie.

Jak už bylo uvedeno výše, své dětství prožil v Ostrožské Nové Vsi. Zdejší krajina a bohaté historické i kulturní prostředí Moravského Slovácka utvářely jeho osobní zájmy a záliby. Právě v okolí své rodné vsi poznával poprvé stopy pravěkých sídlišť a dávno zaniklých vsí, které utvářely jeho vztah k historii a archeologii. Jeho dalším celoživotním koníčkem je hudba, sám výborně hraje na banjo a na kytaru a mezi jeho přátele patří například Pavel Žalman a skupina Poutníci, primáš Hradišťanu Jiří Pavlica a jiní. Mezi další záliby patří horské túry a cyklistické výlety, kterých se pravidelně účastní rok co rok s partou přátel. Také velmi dobře maluje a kreslí, což do značné míry souvisí s jeho profesí archeologa a jeho četné perokresby mají možnost vidět čtenáři nejen v jeho monografiích.

Odborně je Luděk Galuška spojen především s obdobím Velké Moravy, potažmo raným středověkem obecně. Je to dáno samozřejmě i tím, že již od roku 1986 vede archeologické výzkumy ve Starém Městě a jeho okolí (například Ostrožská Nová Ves, Hluk, hradisko sv. Klimenta u Osvětiman, Modrá). Kdo by se však domníval, že jeho odborná činnost je spjata pouze s velkomoravským Starým Městem, hluboce by se mylil. Ve svých pracích, ať už monografických (naposledy „Slované. Doteky předků“ z roku 2004 – a rozepsanou má momentálně další) se zaměřuje na otázky spojené s etnogenézí Slovanů, dále na problematiku svázanou s počátky christianizace moravských Slovanů, hmotné kultury mocenských center Velké Moravy a na vývoj osídlení Východní Moravy po zániku Říše Velkomoravské. Zapojen také byl a je do četných grantových úkolů spojených s obdobím raného středověku, včetně těch mezinárodních.

Luděk Galuška rád předává vědomosti a zkušenosti i kolegům z mladší badatelské

generace, což jsem díky bohaté spolupráci s ním mohl poznat i osobně. Výborně se osvědčuje i jako vysokoškolský pedagog. Již od roku 1996 přednáší na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity témata spojená zejména s architekturou Velké Moravy a pokud vím, jeho přednášky patří mezi ty nejnavštěvovanější. Od roku 2004 je členem Oborové komise doktorandského studia Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU a oponentem diplomových a habilitačních prací a také členem hodnotících komisí, a to nejen na FF MU, ale i v zahraničí, především na Slovensku. Mimo naše země přednášel a zúčastnil se početných konferencí a sympozií v zahraničí (mimo jiné ve Velké Británii, na Ukrajině, v Rusku, Řecku a dalších zemích).

Mezi archeology patří k badatelům velmi „psavým“. Je autorem doposud 3 monografií, editorem nebo spoluautorem dalších 6 monografií či reprezentačních sborníkových monografií, dále autorem 80 vědeckých studií a více než 100 recenzí, krátkých sdělení, zpráv a jiných statí. Patří také jako muzejní pracovník mezi popularizátory vědy. Široká veřejnost jej zná nejenom jako autora či spoluautora řady scénářů odborných výstav, nebo spoluautora Archeoskanzeny v Modré, ale i jako spolupracovníka filmových, televizních i rozhlasových relací s tematikou Velké Moravy a přednášek pro širokou veřejnost.

Cílem tohoto příspěvku vůbec není shrnout jubilentovu dosavadní práci, účast na početných odborných komisích, konferencích, vědeckých radách, ani soupis jeho početné bibliografie. Je pouze jakýmsi medailonkem bohaté činnosti Luděka Galušky, se kterým se mohu již řadu let přátelit a úspěšně spolupracovat. Mám proto i milou povinnost, abych mu co nejsrdečněji popřál zdraví a elán do dalších let. Ludku, vše nejlipsí!

Miroslav Vaškových

HISTORIE

LIST BOČKAJOVCŮ MĚSTU UHERSKÝ BROD Z ROKU 1605 (nezveřejněný pramen z Moravského zemského archivu)

Marek Vařeka, Prostějov

Edice zajímavého pramene k poznání povstání knížete Štěpána Bočkaje ve vztahu k městu Uherský Brod.

Okřídlené rčení říká, že každá akce vyvolá reakci. Nejinak tomu bylo i v uherském království, které se dostalo od roku 1526 do držby habsburských panovníků, kteří zde započali pozvolna uplatňovat svou centralizační politiku. Její tendence zesílily zejména za císaře Rudolfa II. Velký vliv na rozhodování císaře měla nová válka s Turky zv. patnáctiletá (1593–1608). Prakticky veškeré velení v této válce zastávali císařovi generálové rekrutující se zpravidla z německého nebo italského prostředí. Domácí šlechta neměla prakticky žádné rozhodovací pravomoci, a tak jí nic nezbylo, než trpět excesy císařských vojsk na území svatoštěpánské koruny. Mimo vojenskou moc byla šlechta značně omezena i politicky. Úřad uherského nejvyššího palatina nebyl zastoupen, místo něj byl vytvořen císařský úřad královského místodržícího, kterým býval vždy některý místní církevní představitel, nejčastěji biskup.¹

Velmi složitá byla náboženská otázka. Drtivou převahu v zemi mělo protestantské vyznání, zatímco katolická strana ztrácela jednu pozici za druhou. S tím se ovšem císař Rudolf II. nehodlal smířit a rozhodl se prostřednictvím svých vojsk začít násilnou rekatolizaci části Uher. Pro císaře bylo velmi praktické, nechat v Uhrách dislokovány velké oddíly císařské armády. Jim stačilo pouze vydat příkaz k zabavení majetku, vypálení vesnice, odnětí kostela apod., avšak katolická strana byla zatím v Uhrách v menšině, to ale císaři nevadilo v prosazování nepopulárních kroků. V řadách nekatolické šlechty se proto setkáváme se silicím odporem proti těmto zákrokům.²

Situace byla dlouhodobě neudržitelná, a tak jako při českém stavovském povstání roku 1618, kdy bylo příslovečnou poslední kapkou převedení protestantských kostelů v Hrobě a Broumově, tak i v uherském případě to bylo zabavení košického dómu protestantům roku 1604. Navíc císař Rudolf II. uherské šlechtě zakázal na sněmu řešit náboženskou otázku; účastníci sněmu se mohli zabývat pouze fiskálními a soudními otázkami. Císař ale šel ve své bojovné politice ještě dále. V oblasti sedmihradského vévodství měl majetky mocný Štěpán Bočkaj. Právě z císařova nařízení mu byly jeho majetky zabavovány císařským vykonavatelem, generálem Barbiánem di Belgiojoso. Tehdy se projevila Bočkajova velmi temperamentní povaha, díky čemuž se dostal s císařskou mocí do otevřeného střetu.³

Štěpán Bočkaj využil příslibu turecké strany podpořit jej v získání knížecího stolce v Sedmihradsku. Není bez zajímavosti, že právě pro tureckou stranu přišlo Bočkajovo povstání v pravou chvíli. Válka mezi Osmanskou říší a Habsburky se v tu dobu stala pozicií a válečná štěstěna se nepřikláněla ani k jedné straně. Posílen touto podporou, začal Štěpán Bočkaj bojovat proti habsburským oddílům usazeným v Sedmihradsku a Uhrách. Nejprve se mu podařilo odrazit útok císařských na hrad Kiskereki (Cherechiu), který se nacházel severně od Oradei. Poté přešel do ofenzívy a přesunul vojenské akce ze Sedmihradska do Uher. Dalšími pro něj vítěznými střety byly bitva u Álmošdu (Álmosd) a Diószegom (Diosig) na jihu dnešního Maďarska. Zde se jeho jednotkám podařilo odříznout zásobování určené pro generála Belgiojosa, což císařského generála přinutilo se stáhnout ke Košicím a zde vyčkávat na další vývoj situace. Ta ale nabrala rychlý spád v jeho neprospěch. Vojsko uherských stolic shromážděné na jeho podporu se přidalo k Bočkajovi a měšťané Košic odmítli vpustit generála Belgiojosa do města. Generál se poté vydal ukvartýrovat na Spišský hrad.

Avšak nedisciplinované císařské vojsko v ležení na Spišském hradě začalo pomalu propadat rozkladu.⁴

Na druhém konci habsburské říše si nikdo příliš nelámal hlavu s povstálými Uhrami. Hlavně ne císař Rudolf II., neboť byl zaměstnáván válkou s Turky, které přikládal větší význam než povstání. Jiného názoru byl jeho bratr Matyáš, který byl o situaci v Uhrách mnohem lépe zpraven než císař. Na jeho popud se vydalo do Uher velké vojsko vedené generálem Jiřím Bastou s úkolem Bočkajovo povstání potlačit.⁵

Mezitím si Štěpán Bočkaj zřídil v Košicích hlavní stan, který zde sídlil až do jeho předčasné smrti v závěru roku 1606. Na Košice ale nyní postupovala další císařská armáda. Té se ve značně nerovné boji postavil hajducký kapitán Blažej Neméty. Měl k dispozici pouhých čtyři tisíce hajduků proti dvacetitisícové císařské armádě. Neméty neměl sebemenší šanci zvítězit, byl si toho vědom, a proto se hlavně snažil co nejdéle zdržet postup císařského vojska. Nakonec byli všichni povstalci pobiti a zajatci, včetně Neméty, popraveni.⁶

V listopadu 1604 se udála bitva mezi Bočkajem a generálem Bastou u řeky Bodvy (pramení na východním Slovensku). Ačkoliv se Bastovi podařilo několikrát převzít bojovou iniciativu (podařilo se mu např. získat četná děla a jiné zbraně), přece jenom nedokázal jednoznačně zvítězit. Navíc se začaly odrážet problémy se zlým zásobováním. Proto se rozhodl přezimovat v nějakém z hornouherských měst. Jako nejvhodnější se ukazovaly právě Košice, ale na jejich dobytí neměl dost děl a sil. Proto byl nucen přezimovat v sousedním Prešově, kam ho měšťané pustili jen s velkými výhradami.

V únoru 1605 byl Štěpán Bočkaj zvolen sedmihradským knížetem, což mu dodalo velkou vážnost mezi uherskou šlechtou. Snažil se zreorganizovat své vojsko – vydal na svou dobu přísný vojenský zákoník, kterým chtěl zkrotit jinak dosti nevladatelné hajduky, kteří tvořili páteř jeho vojska. Hajdukové tvořili lehké jízdní oddíly, jejichž nespornou výhodou byla rychlost. Bočkajovo vojsko se skládalo také z dalších druhů zbraní, mezi jejichž jednotlivými veliteli se šířila velká nevráživost. Každý z nich chtěl účasti na povstání maximálně profitovat. Základ pozdějších problémů můžeme spatřovat právě v této nejednotnosti, čehož se bude císařská strana snažit pragmaticky využít.⁷

Situace se prozatím vyvíjela pro knížete Štěpána Bočkaje dobře, nyní kontroloval prakticky celou oblast Horních Uher, tedy dnešního Slovenska. Naproti tomu císařská strana utrpěla velké ztráty a ztratila strategické pevnosti Nové Zámky a Ostřihom. V držení císařských nyní zbyly pouze pevnosti Bratislava a Komárno. Úspěchy povzbudily velitele Bočkajova vojska, aby začali podnikat vpády do sousedních krajin. Podařilo se jim proniknout až k Vídni a do Štýrska. Oblasti, do kterých se dostali, neopomněli řádně vydrancovat. U místních obyčejných lidí si vysloužili nelichotivé přezdívky a prakticky nulovou podporu ve svém počínání. Právě počátkem května 1605 vtrhla vojska knížete Štěpána Bočkaje také na Moravu.⁸

Bočkajovci na Moravě

Obyvatelé Moravy se probudili 1. května 1605 do zvláštního rána. Nikdo z nich nemohl tušit, že jejich obavy o možnosti napadení vzbouřenými vojsky knížete Štěpána Bočkaje se naplnily. Ty již brzy z rána překročily zemskou hranici a pokračovaly k Uherskému Brodu. Právě zde Bočkajovci cítili snadnou kořist. Avšak město bylo proti podobným napadením dobře chráněno městským opevněním a útoku hajduků odolalo. Ti svůj neúspěch kompenzovali během zpáteční cesty do Uher vydrancováním vesnice Strání. V dalších dnech se povstalci zaměřili na Strážnici, kde shledali daleko slabší obranu. Městská stráž byla dokonce opilá a Bočkajovcům se tak podařilo do města vtrhnout potají. Útočníci se hned zaměřili na nejbohatší domy měšťanů. Tloukli na jejich dveře, a ti kteří otevřeli, byli hned zabiti a oloupeni. Po získání lupy se Bočkajovci vrátili zpět do uherské Skalice, kde se nacházela

jejich základna. Protože se jim snadno získané velké množství šperků a dalších cenných věcí zalíbilo, rozhodli se navštívit Strážnici ještě jednou. Vzhledem k absenci účinné obrany se Bočkajovcům podařilo volně se pohybovat v oblasti od Strážnice až po Zlín. Vždy se jednalo o menší vojenské jednotky hajduků na koních, schopných se rychle přemísťovat. Nemůžeme tedy hovořit o velkém vojsku, jež by jakkoliv ohrožovalo tehdejší opevněná města; menší jízdní jednotky byly pro obléhání měst krajně nevhodné.

K významnějšímu střetnutí došlo 9. května, kdy se hajduci dostali opět ke Strážnici a schovali se v okolních lesích. Měli v úmyslu se zmocnit Uherského Ostrohu. Když ostrovští lidé spatřili několik povstalců, rozhodli se jim postavit. Avšak netušili, že další bočkajovské oddíly jsou schovány v lesích. A ještě týž den se podařilo Bočkajovcům dostat se bez jakéhokoliv odporu až k Holešovu a Zlínu. Přirozeně brali vše, co jim přišlo pod ruku. Pod dojmem vítězství povstalci vyrazili na Moravu i obyvatelé sousední Skalice a loupili víno a cennosti a odváděli s sebou zajaté Moravany. V obyvatelstvu zasažených moravských oblastí značně rostla nenávisť vůči bočkajovským vetřelcům.

Jak na celou složitou situaci odpověděli moravští stavové? Ti se v té době nacházeli v Uherském Hradišti. Vždy když se blížilo nebezpečí, přesunuli se do Starého Města, aby nedráždili povstalce. Psali úpěnlivé listy císaři Rudolfovi II., v nichž požadovali vojenskou pomoc. Sama zemská hotovost se sbírala velmi pomalu, navíc kvalita jejího vojenského výcviku byla mizivá. Za vojenského velitele byl 14. května jmenován nejprve pan Dykart, který vytáhl se zemským vojskem až ke Skalici. Tam se ale stal obětí nepřátelské střely a velení převzal Jiří Hodický z Hodic. Tento moravský aristokrat velel stavovskému vojsku až do konce vojenských operací. 21. května vtrhli povstalci do dvou vesnic: Trní a Leskové, kde měli v úmyslu doplnit potřebné zásoby. Protože viděli, že se jim zatím nikdo vážněji nedokázal postavit na odpor, 30. května zahájili doslova zběsilou jízdu podél řeky Moravy až k Holešovu. Obraz této zkázy není třeba rozvádět, byl vždy stejný – Bočkajovci se zmocnili nejprve jídla, dobytka a peněz, poté vzali obyvatelstvo do zajetí, případně na místě znásilnili ženy a dívky, a nakonec vše zapálili. U Holešova ale byli nakonec zastaveni, při návratu 31. května vyplnili předměstí Uherského Brodu a poničili panskou zahradu. Nakonec narazili na jakýsi svatební průvod u Rohatce, kde se opili uloupeným vínem tak, že nebyli schopni pokračovat v cestě.⁹

Protože zatím nepadl Uherský Brod, rozhodli se Bočkajovi velitelé napříště zaútočit na toto město. Několik tisíc Bočkajovců vyrazilo dobýt Uherský Brod 10. června. Město by asi padlo, kdyby moravská zemská hotovost nepomohla na sebe vázat část útočících bočkajovských jednotek. To ve svém důsledku vedlo k záchraně města. Na straně zemské hotovosti zůstalo v místě bojů ležet více mrtvých, než bylo padlých útočníků. Příčinou toho byla skutečnost, že stavovští vojáci neměli takové vojenské zkušenosti jako nepřátelé.

Naštěstí se již v průběhu června začaly na Moravu stahovat císařské vojenské jednotky z uherského bojiště, které měly pacifikovat vpády Bočkajovců. Jednalo se zejména o jízdní jednotky ze Sedmihradska, kterým velel Kryštof Teufel. Těmto jednotkám se podařilo povstalce porazit u Hodonína 14. června. Ale ani Teuflovo jezdecktvo se nechovalo k domácímu obyvatelstvu zrovna přátelsky, respektive si nijak nezadali s chováním Bočkajovců. Proto moravští stavové několikrát žádali císaře o stažení Teufelova vojska zpět do Sedmihradska. Podobně bylo moravskému obyvatelstvu jen na škodu vojsko Adolfa z Altmanu, ležící u Znojma a čekající na vyplacení žoldu od moravských stavů. Využití obou císařských vojenských uskupení v bojích s Bočkajovci a pro ochranu Moravy bylo po vojenské stránce minimální, ale výdaje za jejich pobyt na moravském území byly značné.¹⁰

Již jsem naznačil, že vojenské jednotky hajduků, které pronikaly na Moravy, byly sice početné, ale velmi špatně ovladatelné. Pokud by měly dostatečnou sílu, nepodařilo by se císařským dobýt jejich základnu na uherské straně, tedy Skalici. Je zajímavé zmínit, že dobytí Skalice 29. června za pomoci moravské zemské hotovosti bylo z hlediska moravského

zemského práva problematické – zemská hotovost byla určena primárně k obraně zemských hranic a nikoliv k proniknutí za ně. Proto zemský hejtman Karel z Lichtenštejna rozhodl, aby se druhého dne všichni vojáci ze Skalice stáhli, což se neobešlo bez rozporů mezi jednotlivými vojenskými oddíly z Moravy.¹¹

Po urgencích ze strany moravských stavů do země dorazily také české oddíly vedené Adamem ze Šternberka. Toto vojsko o síle asi 10 000 jízdních i pěších vytáhlo na pomoc Moravě v polovině června. 27. července se pak odehrávaly poziční boje v okolí Bzence, kterých se účastnili právě Češi. Situace počátkem srpna nebyla o mnoho lepší. Začaly žně a místní poddaní museli chodit pracovat na svá pole. Spoléhalo se přitom na ochranu moravských a českých vojáků. Bočkajovci se opětovně pohli od Trenčína a vpadli na světlovské panství, kde pokračovali v loupění. Změna ve válce se Štěpánem Bočkajem nastala až počátkem srpna, kdy byla dobytá Skalice, jakožto důležité opěrné místo povstalců. Právě odtud podnikali výpady na Moravu. Mezi 4. až 12. srpnem silně přšelo a hladiny místních říček se zvedly natolik, že nebylo možné pokračovat v dobývání dalších povstaleckých pevností. České vojsko si zvolilo za svoji základnu právě uherskou Skalici, odkud byly vedeny další vojenské operace do okolí. Dne 12. srpna byly obsazeny hrady Branič, Plavče a Šaštín, jenže již 14. srpna se podařilo Bočkajovcům proniknout k Uherskému Hradišti, kde byli ale odraženi. Vpády nepřátel pokračovaly prakticky po celý srpen. Koncem srpna dochází k posledním vpádům. Morava již byla vzdálena jejich hlavním vojenským střediskům v centrální a východní oblasti Uher. Navíc již koncem srpna začala postupně jednání mezi představiteli povstalců a Habsburky. Moravští stavové začali také sami jednat a domohli se příměří trvajícího od září až do ledna, které bylo potom prodlouženo a nakonec následně nahrazenou vídeňskou mírovou smlouvou z 23. září 1606.¹²

České vojsko bylo v Uhrách vydržováno ještě tři měsíce, aby bránilo dalším případným vpádům Bočkajovců na Moravu. V té době se ale již nedostávalo vojákům peněz a české vojsko začalo podléhat rozkladu. Císař Rudolf II. měl ještě v úmyslu využít českého vojska při obléhání pevností na jihu Uher, z čehož ale pro nedostatek peněz a zásob sešlo. Nakonec vojáci Adama ze Šternberka zůstali v oblasti Skalice do konce září, kdy byli rozpuštěni. Ve Skalici a dalších městech byly ponechány pouze menší posádky, které zde setrvaly až do podepsání vídeňského míru.¹³

Uherský Brod a Bočkajovci

Město Uherský Brod leželo velmi blízko zemské hranice s Horními Uhry. Navíc se jednalo o jedno z mála větších sídel v této části Moravy. Toho si byli při svých útocích na Moravu Bočkajovi velitelé dobře vědomi. Uherský Brod se proto stal jejich cílem. V první fázi se pokusili pouze poplenit předměstí, kde – jak jsme zpraveni z pramenů – „*poplenili panskou zahradu*“, ale do vlastního města se nedostali. K tomuto incidentu došlo v květnu. V dalších týdnech se Bočkajovci soustředili na oblast kolem Rohatce a Veselí nad Moravou a postupovali dále k Přerovu, přičemž Uherský Brod měl přijít na řadu později. Teprve 10. června se jej Bočkajovci v síle několika tisíc mužů vydali dobýt. Není pochyb o tom, že by město bez pomoci nevydrželo mnohonásobnou přesilu a padlo by, což by mělo katastrofální následky pro místní obyvatelstvo. Jen shodou náhod se tou dobou nacházela kousek od Uherského Brodu vojska moravských stavů, která výrazně zasáhla do boje. Střet při Uherském Brodu poprvé povstalcům ukázal, že Moravané nejsou tak bezmocní, jak se jim mohlo až dosud zdát. Naši předkové z řad stavovského vojska sice utrpěli citelné ztráty, ale dokázali sobě i nepříteli, že hajduky je možné přemoci.¹⁴

Jednotky Štěpána Bočkaje sice musely odtáhnout s nepořízenou, ale myšlenek na obsazení města se nevzdaly. Velitelé povstaleckého vojska proto napsali představitelům města poměrně ostrý list. V něm je vybízeli, aby vyslali čtyři měšťany, kteří by se měli u Lesko-

vého sejít s představiteli Bočkajovců a měli jednat o výpalném. V případě, že by měšťané nikoho nevyslali, vyhrožovali povstalci vojenským dobytím města a jeho úplným zničením. Na tomto listu je velmi zajímavá sebevědomost, s níž pisatelé vystupovali vůči adresátovi. Jejichž sebevědomí bylo v té době stále velmi vysoké, ostatně se nemůžeme divit – vždyť se jim podařilo obsadit skoro celé Horní Uhry a beztrně pronikat na cizí území.¹⁵

Edice dopisu

Urozeným slovutným moudrým opatrným pániům panu ouředníkovi, purkmistru a radě i vsi obci města Brodu uherského přátelům a sousedům nám milým k dodání.

Urození slovutní a opatrní páni sousedé vaši (milosti) a opatrnosti pozdravení vzkazujeme a všechno dobré na pánu Bohu vinšujeme, přitom vysíláme k vám naše poselst(ví) vás i napomínající i pro pána Boha prosíce, abyste již aspoň sobě usmysleli a osvícenému knížeti a pánu panu Bočkajímu dobrovolně se poddali, což jestli míníte učiniti, vyšlete asi čtyři měšťany statečně do Leskového. My chceme k nim vyjeti a dobrým způsobem s nimi tu věc dokonati, zavazujeme vám také naši víru poctivost, že se těm kterej vyšlete nic protivného nestane a že vaším hrdlům i městu vašemu i statkům odpustiti a vás jakožto poddaných při dobrém způsobu držeti chceme. Pakli byste toho neučinili, tehdy se Bohu i Vám osvěcujeme ze zkázy vaši. Která vás v nenadále potkati má, sami příčinou budete. Těsně však naděje že tomuto našemu sousedskému napomenutí místo dáte a odpovědi prodlívati nebudete, sami pro své dobré. S tím milost boží ráči býti s námi. Dán z vojska u Nového města ležícího 20. july léta 1605.

Vaši mi(losti) a opatrnosti přízniví

Nad Marton kapitán i jiní hejtmané a vojsko které před tím Trenčín vzalo.

Poznámky:

- 1 K a m e n í č e k, F.: *Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605–1606*. Praha 1895, s. 1. Nejnověji se z českých autorů zabývá problematikou patnáctileté války s Turky Tomáš Sterneck. Ten se zaměřil na opomíjený fakt berního zadlužení tehdejší Moravy. S r o v. S t e r n e c k, T.: *Město, válka a daně*. Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Vysokou Portou (1593–1606), Praha 2006.
- 2 Nejnověji se ze slovenských autorů věnoval Bočkajovu povstání v obecných souvislostech Vojtěch Dangl. D a n g l, V.: *Bitky a bojiska v našich dějinách. Od Sámovoj říše po vznik stálej armády*. Bratislava 2005, s. 110–117.
- 3 K i l i á n, J.: *11. 12. 1617 Zboření kostela v Hrobu*. Praha 2007.
- 4 D a n g l, V.: c. d. s. 111.
- 5 Nejnověji shrnul problematiku politiky na dvoře Rudolfa II. Jaroslav Čechura. Č e c h u r a, J.: *České země v letech 1584–1620. První Habsburkové na českém trůně II.*, Praha 2009, s. 65–70.
- 6 D a n g l, V.: c. d. s. 112.
- 7 K o v á c s, A.: *Štefan Bocskay. Hrdina slobody a kniha pokoj vydobyvšie*. Budapešť 1906. B e n d a, K.: *A Bocskai szabadságharc*. Budapest 1955. E r d ő d y, J.: *Bocskorosok hadinépe. A nagy Európai parasztháborúk*. Budapest 1978.
- 8 Do dnešní doby se nejobsáhleji problematikou vpádu Bočkajovců věnoval František Kameníček, který ji shrnul v několika svých pracích. K a m e n í č e k, F.: *O účincích válek tureckých na Čechy a Moravu okolo roku 1600*. Brno 1889. Týž (ed.): *Prameny ke*

vpádům Bočkajovcům na Moravu a k ratifikaci míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605–1606. Praha 1894.

- 9 P o l i š e n s k ý, J. (ed.): *Kniha o bolesti a smutku.* Výbor z moravských kronik XVII. století, Praha 1948, s. 26–31.
- 10 Tamtéž, s. 32–39.
- 11 Slovenský národný archív, pobočka Skalice, fond: Archiv města Skalice, inv. č. 1, kronika města Skalice, fol. 131a–133a. Tamtéž, s. 37.
- 12 K a m e n í č e k, F.: c. d. s. 48–49.
- 13 SNA, pobočka Skalice, fond: Archiv města Skalice, inv. č. 1, kronika města Skalice, fol. 133a.
- 14 P o l i š e n s k ý, J.: c. d. s. 38–39.
- 15 Moravský zemský archiv Brno, fond: Sbíрка rukopisů Františkova muzea Brno, G11, inv. č. 226, Korespondence Tomáše Bosniaka z Magyárbelu pro moravské stavy, fol. 195b–196a.

PhDr. Marek Vařeka, Ph.D. (n. 1980), historik–kurátor, pracuje v Masarykově muzeu v Hodoníně a je členem Centra pro hospodářské a sociální dějiny na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

The Bočkaj Family Letter to the Town of Uherský Brod from 1605

A b s t r a c t

In 1605 Moravia was invaded by the armies of prince Štěpán Bočkaj which plundered the country from the east to the central areas. There were concentrated invasions of several hundreds of troops which plundered, robbed and raped everything which stood in their way. The case of Brod was not any exception. The town was saved by its walls but also by troops of the estates. Nevertheless The Bočkajs were threatening by the letter that they would plunder the town in case its inhabitants do not surrender. But the fate willed it differently and the town was saved from the disaster. The rebel armies withdrew to the region of Upper Hungary and since September 1605 they did not invade Moravia anymore.

Zuschrift des Fürsten Bočkaj an die Stadt Uherský Brod aus dem Jahr 1605 (eine nicht veröffentlichte Quelle aus dem Mährischen Landesarchiv)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Jahre 1605 überfielen die Truppen des Fürsten Štěpán Bočkaj Mähren. Seine Heere plünderten das Land vom Osten bis zur Landesmitte. Gezielte Angriffe wurden von einigen Hunderten Truppen durchgeführt. Die Soldaten raubten, vergewaltigten, zerstörten alles, was ihnen im Wege stand. Nicht anders ging das in Uherský Brod, aber die durch Stadtmauern geschützte Stadt konnte dank Hilfe seitens der ständischen Truppen vor der Verwüstung gerettet werden. Trotzdem versuchten die Bočkaj-Leute die Stadt zu erpressen. In einer Zuschrift drohten sie mit Verwüstungen, falls die Stadt sich nicht ergibt. Das Schicksal wollte es jedoch anders und wandte die drohende Katastrophe ab. Die Widerstandstruppen zogen nach Oberungarn ab und nach dem September 1605 haben sie Mähren nicht mehr angegriffen.

VIA EXPLORATORUM DE BOHEMIA (Úvaha o tzv. Cestě českých stráží)

Jiří Pajer, Strážnice

Podle písemných pramenů je doložena existence středověké cesty s názvem *Via exploratorum de Bohemia*. Příspěvek se zabývá její lokalizací v terénu a interpretací názvu a funkce, které doposud nebyly spolehlivě objasněny.

K atraktivní náplni historických a navazujících mezioborových disciplin náleží hledání starých komunikací. Někdy se zdálo, že tyto objevitelské snahy nabývají až módní tendence a ve snaze o vlastní originální řešení každý nacházel tu „svoji“ cestu, projektovanou často pouze na papíře.¹ Tímto příspěvkem bych nechtěl rozmnožovat sumu kabinetních teorií, ale naopak pokusit se o utřídění dokladů a z nich vyplývajících reálných interpretací o jedné komunikaci, která je v pramenech nazývána *Via exploratorum de Bohemia*.²

Existence této cesty, situované do oblasti výběžků Bílých Karpat jihovýchodní Moravy (v dnešních okresech Hodonín, Uherské Hradiště a Zlín), je doložena k roku 1217. Objevuje se v listině uherského krále Ondřeje II., jíž daroval hraběti Tomášovi a potažmo jeho synům Sebesovi a Alexandrovi, představeným královských číšníků, neobydlenou krajinu na pomezí Uher a Českého království. V donační listině se velmi přesně vymezují hranice území, nazývaného *Skalza* – *Skalicko*, které v jednom úseku tvořila zmíněná *Via exploratorum*.³

Klíčovým vodítkem pro identifikaci této cesty je její upřesňující charakteristika *que vulgo Symarut dicitur*. K objasnění tohoto názvu se musíme obrátit k dokladům, které známe z pozdějšího období. Jedná se o tři zmínky v písemných pramenech, které hovoří o stejné terénní situaci.⁴ První zpráva pochází z roku 1506 a je obsažena ve smlouvě mezi majitelem strážnického panství Janem z Žerotína a držitelem ostrožského panství Janem z Kunovic, která se týká sekání dřeva v pomezních lesích lidmi z Horního Němčí, tehdy zčásti příslušnými ke Strážnici.⁵ Obě strany se domluvily, aby poddaní z Horního Němčí sekali dřevo jak od starodávna *pod chodníkem, který slove Šimárník, a nad stezníkem, který slove Šimárník, ti lidé z Dolního Němčí již svobodně i roubati dubové dříví mají*.⁶

Druhý údaj nacházíme v aktech datovaných k roku 1553 a zachycujících spor Jaroslava z Kunovic a na Hluku s městem Uherský Brod. Jednalo se o hranice panství, které si obě strany vykládaly rozdílně. Jaroslav z Kunovic uváděl ohraničení svých držav od straňanských luk vrchem Šimárníkem, který se nazývá Šimární chodník, až po Vrchovou cestu, tedy území s názvy Jahodná a Jablonice, a dokládal to i svými svědky. Uherskobrodští měšťané však namítali, že vrch Šimárník ani Šimární chodník nejsou hranicí, která vede jinudy, a argumentovali zase svými svědky. Protože se obě strany neshodly, byli povoláni rozhodčí, kteří obě strany odkázali na dřívější rozhodčí nálezy v těchto záležitostech z let 1492 až 1495.⁷

O třetím dokladu jsme zpraveni podle písemností z roku 1654, především ze svědectví obyvatel Strání, Horního Němčí, Nivnice a Slavkova, kteří dokládali průběh hranice mezi uherskobrodským a ostrožským panstvím, a to ve stejném terénu, o němž hovoří obě předchozí zprávy.⁸ Pamětníci vypovídali, že horským hřebenem nad Horním Němčím k Studenému vrchu nad Březovou vede *vrchová cesta slově Šimárník*, která však není silnicí a nejezdili po ní formani ani uherští kupci. Někteří obyvatelé však o názvu Šimárník již nevěděli a citovali pouze vrchovou cestu.⁹

Vrátíme-li se k znění latinského textu donační listiny, nemůžeme označení *Symarut* vykládat jinak než jako *Šimárník*, *Šimární cesta* či *Šimární chodník*, jak jsou tyto toponymické názvy uvedeny v citovaných historických pramenech.¹⁰ Z formulace originálního textu, tedy uvedením druhého názvu cesty slovem „vulgo“, zřetelně vyplývá, že tento název byl tou

dobou na vymezeném území zaužívaný a běžný. Právě tento název je určující a podle něj je možno rozlišit návaznost a další pokračování cesty Via exploratorum severovýchodním směrem dále do hornatého terénu.

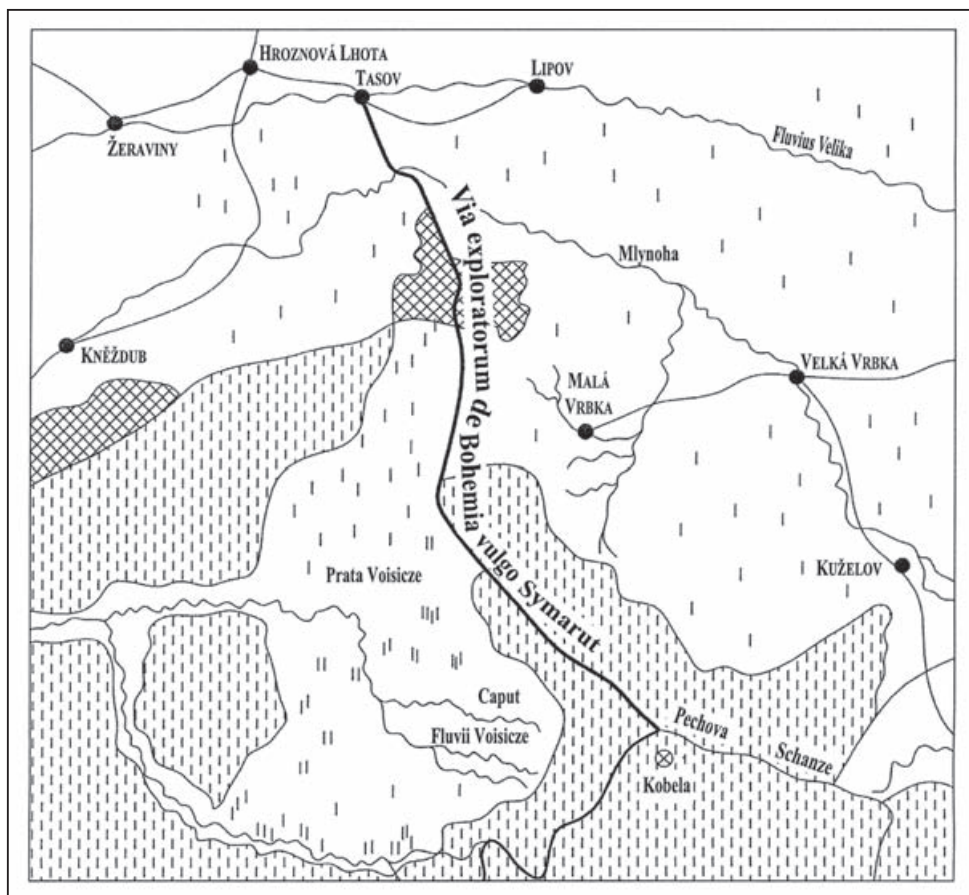
K identifikaci názvu *Šumárník* lze dodat, že se jedná o slovo české (resp. slovanské) frekventace.¹¹ Z toponomastické praxe je známo, že není nic neobvyklého, pokud takové názvy přetrvávají napříč dějinami. Příslušné vědní discipliny dokumentují a dovedou spolehlivě vyložit etymologii mnohasetletých názvů, které mohou mít základ ještě v před slovanském (keltském, římském) prostředí. V našem případě nacházíme název, který byl obecně známý na začátku 13. století, v živé podobě ještě po více jak čtyřech stoletích, tedy v polovině 17. století. O dalším přetrvávání názvu v terénu hovoří navazující písemné prameny,¹² avšak do současné doby z něj zbyly pouze toponymické názvy výběžků Bílých Karpat, Šumárník nad Suchovem a Šumárník nad Kněždubem, které mají spojitost se starou cestou.¹³ Z tohoto pohledu se jeví jako dokonale absurdní složité kombinace, vytvářené už přes sto let renomovanými badateli a vykládající tento název několika způsoby, například jako *sima út* (rovná cesta), *szemár út* (cesta zvědů), *szamár út* (cesta oslů, resp. soumarů).¹⁴

Také další toponyma, uváděná v listině z roku 1217, mají český (resp. slovanský) původ. Jsou to *Morova* (řeka Morava), *Velika* (říčka Veliká, Velička), *Hoynich*a (říčka Chvojnice), *Wysich* (bažina a potok Vojšice), *Thozoy* (Tasov), *Skalza* (Skalicko, Skalica); pouze název *Hwzewmezen* pochází z maďarštiny a je překládán jako Dlouhé pole. Nutno poukázat, že všechny tyto názvy české provenience přetrvaly až do současnosti.

Obraťme nyní pozornost na samotnou Via exploratorum, na její správnou lokalizaci v terénu, na její název a funkci. Cesta je v listině velmi podrobně vymezena a její průběh lze bez obtíží lokalizovat v současném terénu.¹⁵ Začíná v údolní nivě za dnešním Tasovem, od říčky Veličky a Kuželovského potoka. Její možnou trasu naznačuje soudobá cesta, která je dodnes využívána. Stoupá do svahu až k návrší Výzkum (kóta 439), odkud je pohodlný přístup po klesajícím hřebenu k nedalekému vrchu Šumárník nad Kněždubem (kóta 398). Tato odbočka však není v listině vyznačena a samotné území leželo již uvnitř vymezené krajiny *Skalza* (Skalicko). Od Výzkumu vede cesta po okraji Vojšických luk a dostává se nad prameniště Vojšického potoka (dnes Radějovský potok nebo Radějovka), které tvoří mokřina a bažinatý terén (v listině *caput paludis Wysich*),¹⁶ a po krátké trase vyúsťuje na úbočí vrchu Kobyla (kóta 584). Podle popisu listiny zde končí hranice, vymezená cestou Via exploratorum a dále pokračuje ohraničení darovaného území Skalicka jihozápadním směrem.¹⁷ Celková délka cesty Via exploratorum, jak ji popisuje listina, představuje vzdálenost necelých 5 km. Podle těchto zjištění je zřejmé, že tato cesta se jen na velmi krátký úsek stala pomůckou při ohraničení darovaného území a nebyť listiny z roku 1217, vůbec bychom o její existenci nevěděli.¹⁸

Popisovaný úsek cesty Via exploratorum je zachycen rovněž na historických mapách, které řeší četné pohraniční spory, vedené o toto území po dlouhá staletí od jeho připojení k Moravě. Podrobné jsou rovněž zápisy o svědectví pamětníků z let 1651-1652 a 1671-1678, které se ovšem týkají hranic západněji položeného území Skalicka.¹⁹ Tři dochované mapy pocházejí z období po roce 1650, dále z let 1676 a 1794, všechny se opírají o hlavní dokument – listinu z roku 1217 a podrobně vyznačují v terénu vymezenou hranici, včetně průběhu cesty Via exploratorum.²⁰ Poněkud schematické zobrazení terénu na prvních dvou mapách je doloženo přesně označenými opěrnými body, které se rozvádějí – u druhé mapy z roku 1676 – detailním popisem v doprovodném komentáři. Rovněž třetí mapa z roku 1794 zobrazuje velmi přesně terén a stejné orientační body (mapka 1).²¹ Podle těchto pramenů je opět patrné, že se jedná pouze o krátký úsek, vyústění cesty, jak dokládá i poznámka *ascensus ad portu Tozi* v komentáři k mapě z roku 1676.

Pokud jsme v dosavadním textu doložili přesný průběh Via exploratorum v terénu a přesvědčili se, že rovněž dobové mapy věrohodně zobrazují terénní situaci podle znění donační

Mapka 1. Situování Via exploratorium de Bohemia v terénu podle mapy z roku 1794.

listiny z roku 1217, můžeme nyní prezentovat náhledy několika generací řešitelů této otázky, od erudovaných historiků až po poučené regionální pracovníky. Stěžejní problém při interpretaci cesty představovalo její funkční určení, které bylo vesměs spojováno s obchodní funkcí, a to především podle domnělého výkladu jejího druhého označení jako cesty soumarů. Právě tento výklad vedl řešitele ke ztotožňování Via exploratorium s některou známou obchodní cestou. Nehledě k letitým názorům z konce 19. století, které se pohybují povýtce v teoretické rovině (V. Sasínek, B. Dudík, J. Pauler),²² pouze V. Chaloupecký spojuje cestu se strážní službou, která měla zabezpečit hranici z české strany.²³ Na tuto myšlenku navazuje regionální historik J. Skácel, správně rozlišuje trasu cesty podle rekognoskace terénu a adekvátně vykládá její původní funkci.²⁴ Zkušený znalec starých komunikací Š. Janšák věnoval cestě pozornost v samostatné studii.²⁵ Nicméně také on bez váhání přiznává této cestě obchodní funkci a ztotožňuje ji s komunikací, která vedla od Tasova přes Hrubou Vrbku a Kuželov na Vrbovce a odtud dále do Uher. O propojení názorů obou autorů se pokusil L. Hosák.²⁶ V podstatě akceptuje Skácelovy závěry, ale k řešení vlastního průběhu a funkce cesty nepřináší nic nového. Mnoho světla nevnesly do dané problematiky ani rozbor historika M. Zemka.²⁷ Průběh cesty interpretuje na různých místech své práce rozdílně, v jeho výkladech dominuje obchodní funkce a nakonec ji ztotožňuje s jinými cestami. A jak ukazují nejnovější studie, ani dnes není v otázce polohy a funkce Via exploratorium jasno. Její interpretace buď pokračují v dosavadních chybných intencích, nebo se ještě více zatemňují.²⁸

Nutno však poukázat na výjimečnou interpretaci V. Sedláka, který cestu považuje za samostatnou, nedomnívá se, že by překračovala uherskou hranici a její ztotožnění s obchodní funkcí pokládá za mylné.²⁹

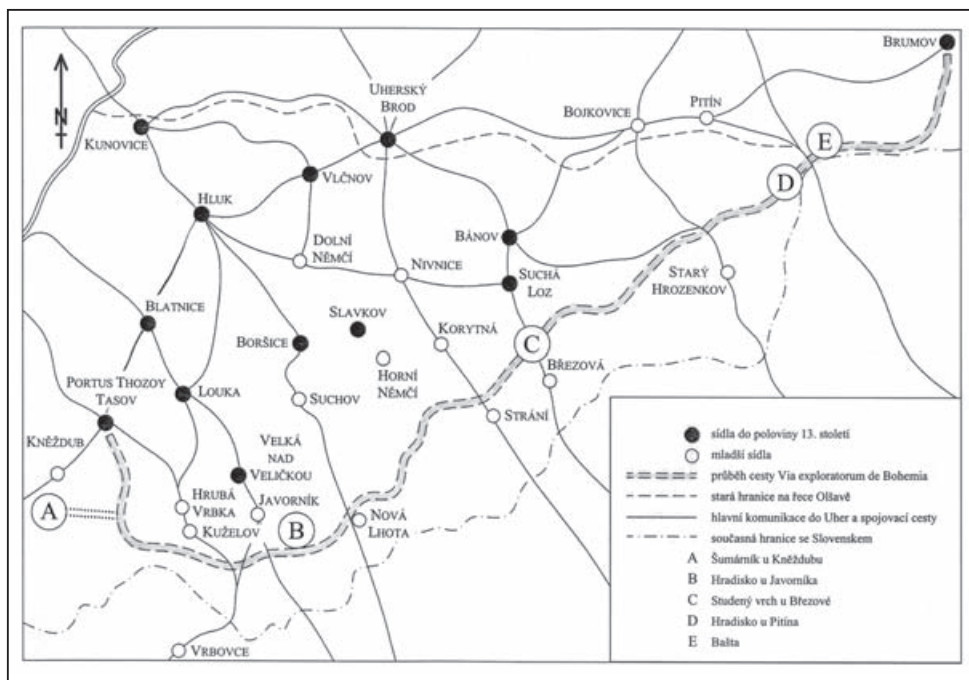
Ke ztotožňování cesty *Via exploratorum* s trasou některé známé a v té době existující obchodní komunikace mohla vést také poloha *portus Thozoy*. Toto místo leželo na českém území a bylo jakousi regionální křižovatkou soudobých komunikací. Procházela tudy dálková obchodní komunikace, jedna z více větví tzv. uherské cesty, vedoucí v daném regionu od Veselí nad Moravou na Hrubou Vrbku, Kuželov a Vrbovce,³⁰ případně paralelní trasou z Ostrohu přes Blatnici, Louku, Velkou nad Veličkou a Javorník opět na Vrbovce a odsud přes Sobotište, Senici a Jablonici – nebo paralelní trasou přes Myjavu³¹ a Jablonici – dále na Trnavu, případně od Jablonice východním podhůřím Malých Karpat do Bratislavy a Vídně.³²

V Tasově ústila také poboční cesta, v regionu nazývaná rovněž uherská, která je doložena podle mladších písemných pramenů,³³ ale určitě existovala již v době, kdy byla vydána donační listina z roku 1217. Nehovoří se však o ní, protože ležela uvnitř vymezené krajiny *Skalza* (Skalicko) a neměla žádnou souvislost s jejím ohraničením. Tato cesta byla postranní spojkou mezi hlavními komunikacemi, jak nejlépe dokazuje její průběh (mapka 3). Ve zpětném směru vedla od Tasova tehdy ještě neobydleným územím přes katastry dnešních obcí Kněždub, Tvarožná Lhota³⁴ a Radějov, obcházela vrch Žerotín (kóta 324) a vedla pod dnešními strážnickými vinohrady do sedla ve Starých horách (kóty 265 a 341) a přes Vratnou (kóta 294) k Mokrému Háji.³⁵ Odtud měla návaznost na Holíč a dál přes Hodonín do nitra Moravy (tzv. česká cesta), nebo spojnici přes Radošovce se dostala na hlavní komunikaci od Holíče, která směřovala na Senici, Jablonici a do Trnavy, případně od Senice západním podhůřím Malých Karpat do Bratislavy a Vídně. Byla to vlastně nížinná varianta cesty do Uher, která existovala před založením měst Skalica a Strážnice, přes něž byla později vedena trasa severní olomoucké cesty.³⁶ Tato poboční trasa uherské cesty má přímou spojitost s příslušnou dobou i popisovaným územím.³⁷ Navíc zde byla možnost propojení obou cest, tedy nížinné uherské cesty a hřebenové *Via exploratorum*, která mohla navázat a plynule pokračovat nížinou, a to buď přímo od Tasova nebo krátkou spojnici po úbočí Šumárníku nad Kněždubem.³⁸ V tomto pohledu lze vidět napojení daného regionu do širšího komunikačního systému té doby. Podobná zjištění jsou užitečná i pro metodiku příslušného bádání, které by mělo počítat s tím, že kromě více paralelních tras hlavního směru cest musela existovat rovněž členitá síť jejich kratších spojovacích úseků, napojujících se z každého regionu na tyto hlavní trasy.

Vraťme se však k samotné *Via exploratorum*, kterou – jak jsme prokázali – není možno ztotožňovat s některou existující obchodní cestou. V roce 1217 je její funkce zřetelně vymezena – cesta českých strážů.³⁹ Pokud se takto charakterizuje k uvedenému datu, ke stejnému účelu jistě sloužila po nějaký čas už v předchozím období. A zároveň vyvstává související otázka: co cesta střežila a jaká byla trasa jejich strážců?

Funkce cesty *Via exploratorum* vynikne nejlépe při rekonstrukci soudobého dění, při skládání mozaiky historických zpráv, dotýkajících se nejen sledovaného regionu, ale i obecných dějin Moravy. Z hlediska dějin regionu bylo stěžejní začlenění Lucka, kam toto území náleželo, k Moravě. Na sjednocení země, které je spojováno s Konrádem II. Otou Znojenským a probíhalo v poslední třetině 12. století, stejně jako na zřízení Markrabství moravského kolem roku 1182 se shoduje většina historiků. Od roku 1197 Přemysl Otakar I. připojil Moravu trvale k českému státu a usiloval o stabilizaci vnitřních poměrů a hranic.⁴⁰ Do přelomu 12. a 13. století bývá datováno definitivní přičlenění území Lucka k přemyslovskému státu.⁴¹

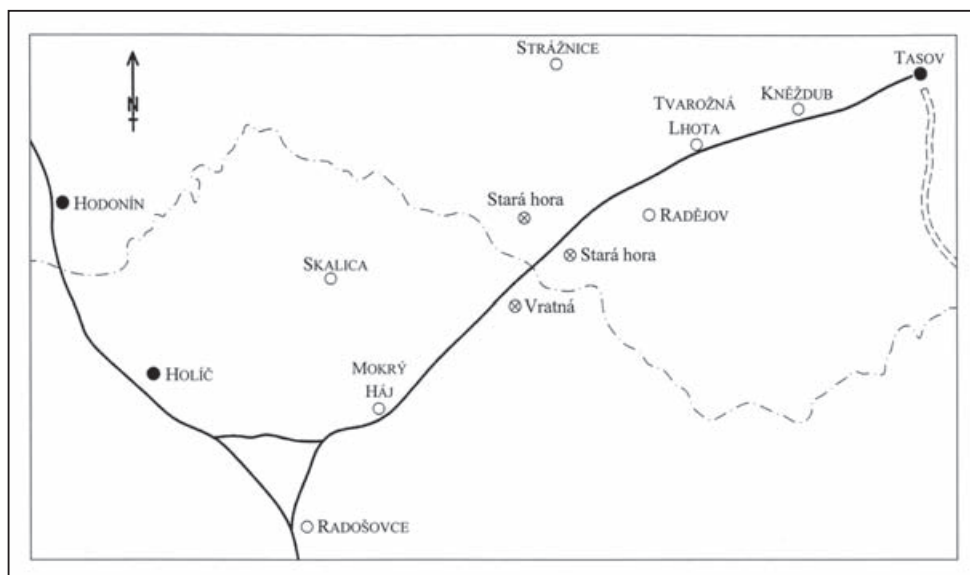
Domnívám se, že název této cesty má souvislost s dalším posunutím hranice Českého království, která předtím probíhala na řece Olšavě. Hranice byla posunuta na okraj někdejšího Lucka a její jižní průběh se shodoval s hranicí krajiny *Skalza* (Skalicko), vymezenou v listině z roku 1217, v níž se přímo hovoří, že krajina leží *in confinio nostri regni versus*

Mapka 2. Rekonstrukce cesty Via exploratorum de Bohemia.

Bohemiam. Z místa označeného jako *portus Thozoy* vycházela – nebo spíše zde ústila – Via exploratorum, která pokračovala severovýchodním směrem po trase staré hřebenové cesty, obecně nazývané *Symarut* - Šimárník. Nevedla přímo po hranici, jak ji známe dnes, ale přizpůsobovala se modelaci terénu. Již její terénní dispozice by mohla svědčit pro skutečnost, že sloužila pro ostrahu soudobé hranice, která se pravděpodobně shodovala s trasou samotné cesty.⁴² Její průběh můžeme rekonstruovat právě podle pozdějších zmínek v dobových pramenech, stejně jako podle konfigurace příslušného terénu. Přitom lze vycházet z ověřené zkušenosti, že v údolních nivách nebo v rovinatém krajině existovalo více možností pro vedení paralelních tras, zatímco v hornatém terénu byla volba značně omezená a obvykle zbývalo jedině reálné řešení a jedna nejschůdnější cesta.

V předchozím výkladu jsme opustili trasu cesty Via exploratum v místech, kde končí popis listiny z roku 1217 a hranice vymezeného území se otáčí jihozápadním směrem na Skalicko. Další průběh cesty Via exploratorum můžeme vést podle konfigurace terénu po úbočí Kobyly (kóta 584) a přes Ochozu (kóta 465) k okraji Filipovského údolí mezi vrchy Hradisko (kóta 636) a Výzkum (kóta 631) u Javorníka, dále směrem na Novou Lhotu,⁴³ dnešní Podširocké mlýny a Vápenky. V navazující trase cesta vede stále stoupajícím terénem, v němž – jak jsme předdeslali – zbývá pouze jediná nejschůdnější možnost, a to vedení po hřebenech, které zde představují vrchy Lesná (kóta 696) a Horní kopec (kóta 607). Na tomto území již vstupujeme do míst, která jsou doložena citovanými historickými zprávami, dokládajícími existenci vrchové cesty Šimárník: v roce 1506 nad Horním Němčím, 1654 nad Korytnou a kolem 1553 u Březové. Podle kratší varianty můžeme předpokládat vyústění hřebenové trasy cesty Via exploratorum na Studeném vrchu (kóta 646),⁴⁴ odkud mohla sestoupit přes Suchou Loz do Bánova, který byl tou dobou již v českém držení. Přímo na Studeném vrchu nebo v Bánově mohly existovat stanice pohraničních strážců. Celková vzdálenost trasy od Studeného vrchu po stanici u Tasova představuje kolem 30 km, tato vzdálenost pro jízdní hlídky mohla být zvládnutelná za jeden den. Ovšem bez

Mapka 3. Průběh poboční uherské cesty na Strážnicku a Skalicku.

zpáteční cesty, proto musely existovat stanice pro ubytování a přenocování, jakou zřejmě byla i *portus Thozoy*.

Reálná je však i delší varianta, podle níž *Via exploratorum* tvořila v té době severovýchodní hranici celého nově připojeného území. V tomto případě bychom mohli další trasu cesty vést po hřebenech nad Komňou, Bzovou a Krhovem a nad Pitínem přes vrchy Ochoza (kóta 655) s protějším Hradiskem (kóta 648). Zde se dostává na území, kde pramení řeka Olšava a nově vymezená hranice se stýká s původní trasou, vedenou po Olšavě. V těchto místech se nachází také vrch Bašta (kóta 642) a pod ním stejnojmenná lokalita, označená v mapě II. vojenského mapování jako „alte Schanze“, která může mít souvislost s popisovanou cestou a ochranou hranice. V další návaznosti cesta kopíruje dnešní hranici se Slovenskem a u vrchu Javorník (kóta 763) se obrací k severu, překračuje řeku Vlárú a směřuje přes Bylnici do Brumova. Tady mohla existovat další stanice pohraničních strážců a výchozí nebo konečný bod *Via exploratorum*. U této trasy by cesta překonávala vzdálenost přes 60 km, případná stanice na Studeném vrchu by ležela zhruba v polovině celé *Via exploratorum*. K úvahám o pokračování cesty od Studeného vrchu po Brumov je však nutno dodat, že tuto trasu bude zapotřebí ještě potvrdit dalšími průkaznými doklady a argumenty, především případnými dokumenty z archivů novosvětlovského a brumovského panství.

Lze tedy shrnout, že na konci 12. a v první polovině 13. století sloužila *Via exploratorum* pro vojenské (strážní) využití při ochraně nově vytvořené hranice. S její postupnou stabilizací cesta ztrácela svůj původní význam a po dalším posunu hranic Českého království, datovaném po roce 1260, její funkce i označení zcela zanikly. Označení nadále frekventovalo jen v písemné podobě pro rekonstrukci historických situací při pohraničních sporech, a to ještě v první třetině 19. století. Po několik dalších staletí se používal pouze její obecně zaužívaný název Šimárník, který posléze rovněž vymizel a zůstal uchován jen v toponymických názvech této oblasti.

Jak bylo řečeno, u Studeného vrchu hřebenová cesta nekončila a podle konfigurace terénu pokračovala dál po hřebenech až k řece Vlárě. Její průběh je dobře patrný na vrstevnicových mapách. Podle toho je zřejmé, že *Via exploratorum* nebyla vytvořena nově a pro její vojenský (strážní) účel byla využita existující hřebenová cesta. Právě její název Šimárník

je dokladem, že tato hřebenová cesta existovala již před jejím využitím pro strážní účely. Vyvstává tedy otázka: jaký je původní smysl cesty a komu mohla sloužit před tímto obdobím?

Domnívám se, že se jedná o starou cestu, používanou už v pravěku. Nelze sice spekulovat o „hlubinách“ pravěku, ale období starší (resp. střední) doby bronzové se jeví již jako reálné a podložené archeologickými nálezy. Specifikem některých kultur, zvláště kultury lidu popelníkových polí, jsou výšinná opevněná hradiška, jejichž nová vlna začala koncem mladší, zejména však až v pozdní době bronzové.⁴⁵ Charakterizovaná hřebenová cesta by představovala hlavní spojnicí s možnými odbočkami na další hradiška a sídla v krajině. Přímo na ní ležela výšinná sídla Šumárník nad Kněždubem, Hradiško u Javorníka a Studený vrch u Březové, doložená archeologickými nálezy,⁴⁶ a další předpokládané sídlo Hradiško u Pitína.⁴⁷

K přetrvávání této cesty, nebo lépe řečeno k frekvenci jejích dílčích úseků až do nedávné současnosti přispívaly okolnosti, že byly nadále využívány pro komunikaci. Například spojovaly obyvatele Hornáčka s níže položenými vesnicemi a především se střediskem panství Strážnicí. Obyvatelé je používali k pěší i jízdní komunikaci, protože to byla v terénu nejkratší a nejschůdnější trasa. Tak chodili obyvatelé Nové Lhoty, nejvzdálenější osady panství, do města touto cestou a nikoliv delší trasou po spojovacích údolních silnicích. Také opačným směrem, když se chodilo ze Strážnicka „na Hornáky“, především s přízí pro tkaní plátna do Hrubé a Malé Vrbky nebo Kuželova, se používaly trasy od Kněždubu nebo od vyústění staré cesty Via exploratorum u Tasova. Jistě by se dalo podobné využití doložit i ze severněji položených úseků této cesty. A není bez zajímavosti, že trasu původní Via exploratorum a celé hřebenové cesty najdeme i na soudobých turistických mapách jako trasu pro pěší túry nebo cyklotrasy.

Počas celé existence cesty byla známa její výhodná poloha pro komunikaci v různých časových obdobích. Obyvatelé krajiny, zcela závislí na přírodních podmínkách, využívali příznivou konfiguraci terénu, ať to bylo v pravěku nebo v nedávno prožité minulosti. Ostatně tato těsná spojitost lidí s přírodním prostředím se vine jako determinující faktor celými dosavadními dějinami lidstva.

Chtěl bych ještě poukázat na jeden důležitý aspekt, který je nezbytný při řešení obdobných otázek. Je to předně znalost místních podmínek, stejně jako orientace v písemných pramenech mladšího původu.⁴⁸ Zde vyvstává význam poučených regionálních pracovníků, kteří poměrně jednoduchými pracovními postupy a přímou myšlenkovou úvahou dospěli k logickým závěrům, které mohou být z lokálního či regionálního hlediska blíž pravdě než složitě kombinace a hypotézy erudovaných badatelů. Rozdíl mezi oběma je nasnadě: zatímco první mnohdy neviděli dál než po hranice svého regionu, druhí disponovali dokonalým historickým přehledem, v němž však zanikaly lokální či regionální zvláštnosti a detaily. Z tohoto pohledu je také zřejmé, že regionální pracovník je dokonale obeznámen i s geografí svého regionu, zatímco vědecký historik vytváří své teorie a závěry v tomto ohledu často jen „od zeleného stolu.“ Nutno konstatovat, že rovněž dosavadní interpretace Via exploratorum de Bohemia jsou toho zřetelným příkladem.⁴⁹

Poznámky:

- 1 Hlavní směry bádání shrnuje a jejich kritiku podává S e v e r i n, K.: *Metodika hledání středověkých cest*. Staré stezky 6, 2001, s. 7–30.
- 2 Kromě sledování tohoto tématu nemám v úmyslu nastínit zde širší souvislosti – vyjma bezprostředně se vztahujících – a podávat vyčerpávající údaje o cestách a jejich návaznosti na komplexní komunikační síť.
- 3 M a r s i n a, R. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* I. Bratislava 1971, č. 221, s. 174–175. Český překlad podle metace listiny zveřejňuje J a n, L.: *Počátky Strážnice*

- a panství pánů z Kravař. In: J. Pajer a kol.: Strážnice. Kapitoly z dějin města. Strážnice 2002, s. 46. Slovenský překlad podle metace viz P e t r o v i č, V.: *Vývoj moravsko-uhorskej hranice na Záhorí*. Slovenská archivistika 31, 1996, s. 73.
- 4 Na všechny tři zprávy upozorňuje příspěvek S k á c e l, J.: *Spojovací cesty a hranice moravskoslovenské v starší době*. Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy 1962, č. 1–2, s. 15–20. Údaje z let 1553 a 1654 přebírá od J. Kučery (srov. poznámky 7 a 9).
 - 5 Ke strážnickému panství náležela jedna třetina Horního Němčí. V roce 1554 Jan z Žerotína prodal svůj díl na Horním Němčí Jaroslavovi z Kunovic a na Hluku. Srov. M a t ě j e k, F. (ed.): *Moravské zemské desky 1480–1560*. II. Olomoucký kraj, Brno 1948, s. 389.
 - 6 ŠA Bratislava, pobočka Skalica, fond Strážnické panství, Žerotínský kopiář, s. 22–23.
 - 7 Citováno podle K u č e r a, J.: *Paměti král. města Uherského Brodu*. Brno 1903, s. 90. Úvodní část jeho textu pochází z tzv. Bartoškovy kroniky; srov. Z e m e k, P. (ed.): *Bartoškova kronika*. Uherské Hradiště 2004, s. 34. Navazující část s toponymickými názvy, která nemusí pocházet přímo z roku 1553, bude nutno identifikovat v příslušném pramenu a uvést jeho přesnou citaci.
 - 8 MZA Brno, fond F 281, inv. č. 496, sign 14/1, karton 25. Jak vyplývá z některých zápisů výpovědí, zvláště u obyvatel Horního Němčí, otázka vyšetřovatele nebyla vhodně formulována. Soudobá hranice jejich katastru zřejmě opravdu nevedla přímo po cestě Šimárníku, nebo ji svědkové účelově popřeli.
 - 9 Srov. J. K u č e r a, *Paměti král. města, c. d.*, s. 130: „Horským hřbetem nad Korytnou vedla jiná cesta, vrchová t. z. Šimárník, která počínaje u řeky Vláry vedla vrch hor mimo Korytnou místem Vrata zvaným, k Javorníku, dále ke Strážnici a odtud do Prešpurku. Cesta tato, dle svědectví starožitných lidí z r. 1655 (má být 1654 – pozn. J. P.), nebyla nikde ani dolinou ani řekou přetržena a nejezdili po ní formané ani kupci, než jen zbojníci, zloději a ti, kteří z Uher do Moravy a naopak se vkrádali.“ K dobovým výpovědím od pamětníků Kučera zřejmě připojil terénní informace z ústního podání, které mohl znát od venkovských obyvatel a které se v době jeho působení – tedy před sto lety – mohly tradovat ještě v živější podobě, než jak je zachytil v reminiscenci terénní zápis ze současnosti (srov. poznámku 13).
 - 10 Označení *Symarut* (nejspíš se správným čtením Šymarut) obsahuje maďarské slovo *út* – cesta.
 - 11 K možnému výkladu slova srov. M a c h e k, V.: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1968, s. 630.
 - 12 V písemné podobě se tento název používá ještě v roce 1725 při detailním popisu hranic uherskobrodského a ostrožského panství. Je zde specifikován také úsek společné hranice mezi Korytnou a Stráním, vedoucí od katastru Horního Němčí k Březové. Tato hranice byla vedena *an den Weeg Schimarnik genanth* a od poloviny trasy *an obern Weeg oder Vrchova cesta genandt*. Oba názvy jsou adekvátní a tvoří jednu trasu. Společná hranice v délce asi 4 km je vyznačena doslova „krok za krokem“ – vzdálenosti mezi jednotlivými hraničními kameny nebo znameními se odpočítávají na kroky. MZA Brno, fond 281, inv. č. 496, sign. 14/1, karton 25.
 - 13 Do nedávné doby se u starších obyvatel obce Suchá Loz zachovalo povědomí o staré vrchové cestě, která vedla od Vláry a dalo se po ní jet s vozem po hřebenech kopců až do nížiny u Strážnice a odtud do Prešpurku a Vídně. Podobné informace podle lidového podání bychom snad mohli hledat i v kronikách příslušných obcí. Adekvátní terénní údaje k dané problematice jsou příspěvkem etnologie, která přináší „své“ doklady k historickým dějům a skutečnostem, byť už jen v doznívajících reminiscencích.
 - 14 Srov. literaturu v pozn. 21–28. Přitom z jazykového hlediska není reálné, aby tyto kombinace vyjadřovaly po obsahové stránce znění originální předlohy. O nejasném původu slova *Symarut* hovoří Š m i l a u e r, V.: *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava 1932, s. 3.

- 15 Celou trasu jsem prošel dne 5. 5. 2004 v doprovodu dvou místních znalců terénu z Hrubé Vrbky. Zároveň byla pořízena fotografická dokumentace terénu ve všech úsecích cesty.
- 16 V listině se nehovoří o osadě Vojšice, která sice neležela přímo na popisované hranici území, ale byla v její těsné blízkosti. Ostatně už samotný název *Wysich* dokládá její existenci. Domnívám se, že v té době byla již pustá, jak by dosvědčovala i rámcová datace povrchových archeologických nálezů, kde starší horizont odpovídá zařazení do 2. poloviny 12. století, případně do začátku 13. století. Mladší horizont souvisí s obnovením osady a je datován od 2. poloviny 13. století do 14. století. Srov. Š m i l a u e r: *Povrchový výzkum v trati „Vojšice“ u Malé Vrbky (okr. Hodonín)*. Přehled výzkumů 1971, Brno 1972, s. 107–110; M ě ř í n s k ý, Z.: *Nálezy středověké keramiky z trati „Vojšice“ u Malé Vrbky (okr. Hodonín)*. Přehled výzkumů 1973, Brno 1974, s. 76–77.
- 17 Mapku s rekonstrukcí vymezeného území podle metačních údajů zveřejnil A. Š m i l a u e r: *Vodopis starého Slovenska*, c. d., obr. 1 na s. 4. Odsud ji v překreslené podobě přebírá R u t k a y, A. T.: *Poznámky k etnickému, politickému a kulturnému vývoji na území Slovenska v 9.-13. storočí a vztahom k územím Moravy*. In: *Východní Morava v 10. až 14. století*. Eds. L. Galuška – P. Kouřil – J. Mitáček, Brno 2008, obr. 3 na s. 278.
- 18 Tento název dali cestě Uhři, jak dosvědčuje listina, adekvátní soudobý český název není doložen, kromě jejího obecně zaužívaného označení Šimárník.
- 19 Kauzy pohraničních sporů jsou doloženy v aktech, uložených v MZA Brno, fond G 146, inv. č. 540–547, 551 a 552. Zápisy svědectví starých lidí z roku 1652 (inv. č. 541) viz v přepisu J. P a j e r a kol., *Strážnice*, c. d., přílohy na s. 385–392. Materiály o pohraničních sporech ze slovenské (uherské) strany se nacházejí v ŠA Bratislava, pobočka Skalica, fond Magistrát města Skalice, pol. V/A, Acta metalia.
- 20 Jejich vyobrazení viz J. P a j e r a kol., *Strážnice*, c. d., barevné přílohy XVII–XIX na s. 273–275; zde uvedeno jejich uložení.
- 21 Věrohodnost mapy z roku 1794 je zpochybněna – poněkud z nacionalistického náhledu – ve studii J a n š á k, Š.: *Cesta českých stráží*. Geografický časopis 16, 1964, s. 335: „... je kreslená tak, aby hraničná čiara i s cestou českých stráží bola posunutá čo najďalej smerom na juhozápad, k skalickému chotáru. Mapu [...] nemožno teda pokladať za spoľahlivú interpretáciu spomenutých listín.“
- 22 Názory shrnuje Š. Janšák ve studii, citované v předchozí pozn. 21.
- 23 Srov. C h a l o u p e c k ý, V.: *Staré Slovensko*. Bratislava 1923, s. 83. O poloze a průběhu cesty však neuvádí nic bližšího a v přílohách (mapa 3) tuto cestu vede na trase Holíč – Skalica – Strážnice – Uherské Hradiště a vlastně ji ztotožňuje s pozdější tzv. olomouckou cestou, která sloužila k obchodním účelům.
- 24 Srov. J. S k á c e l, *Spojovací cesty*, c. d., s. 16–17. Autor však přímo nezotožňuje *Via exploratorium* s názvem Šimárník a nakonec podle výkladu doplňujícího označení jako cesty soumarů také hovoří o jejím obchodním významu. Jeho příspěvek však přináší řadu inspirativních podnětů, přispívajících ke správné identifikaci a interpretaci cesty.
- 25 Srov. Š. J a n š á k, *Cesta českých stráží*, c. d.
- 26 Srov. H o s á k, L.: *Hradištko do poloviny 14. století*. Slovácko 10–11, 1968–1969, s. 127–128. Ve své starší práci ztotožňuje *Via exploratorium* s tzv. olomouckou cestou; srov. H o s á k, L.: *Zemské stezky a podružné cesty na Moravě v době předhusitské*. Časopis Společnosti přátel starožitností 59, 1951, s. 85.
- 27 Srov. Z e m e k, M.: *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století*. Brno 1972, s. 31–34, 92–93. O jeho pracích platí obecná zkušenost, že je nutno nakládat s nimi velmi obezřetně.
- 28 Srov. K o h ú t o v á, M.: *Mestotvorný proces na Záhorí do konca 14. storočia*. Historický časopis 42, 1994, s. 403; J a n, L.: *Počátky Strážnice*, c. d., s. 47; K u č e r a, M.: *Speculatores (K otázke sociálnej i etnickej skupiny ranostredovekého obyvateľstva)*. Studia histo-

- rica Tyrnaviensia 6, 2006, s. 43 (autor sice přiznává cestě strážní funkci, ale lokalizuje ji úplně jinač a její název *szemarut* odvozuje od maďarského *szem* – oko); H o f e r k a, M.: *Slovensko-moravské pomezí*. In: Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006, s. 214–215; t ý ž: *Záhorie a Morava v 13. storočí*. In: Východní Morava v 10.–14. století. Eds. L. Galuška – P. Kouřil – J. Mítáček. Brno 2008, s. 284; M i t á č e k, J.: *K interpretaci Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231*. Slovácko 50, 2008, s. 217; t ý ž: *Historie vsi Ratíškovice ve 12.–17. století. Od časů přemyslovských knížat do konce hrůz třicetileté války*. In: Ratíškovice. Minulostí slovácké obce. Ratíškovice 2010, s. 72.
- 29 Srov. S e d l á k, V.: *Staroslovenský sídelní priester a dielo profesora Rapanta*. In: Historik Daniel Rapant (1897–1988–1997). Zostavil Rudolf Marsina. Martin 1998, s. 36.
- 30 Na mapě II. vojenského mapování je vyznačena „Commerzial Weg“ s udáním směru „nach Miawa“, která začíná u Kuželova a vede jihozápadním směrem na Zajčkův mlýn, kde jsou zakresleny zbytky fortifikace s označením „alte Verschanzung“. Tato cesta je mladšího původu a sloužila pro obyvatele Horňácka jako zkratka do Myjavy nebo opačným směrem obyvatelům Myjavských Kopanic na trhy do Velké nad Veličkou. Mezi Horňáckem a Myjavou panoval v 19. a 20. století čilý obchodní a společenský styk.
- 31 Cesta přes Myjavu je mladšího data, dříve neměla žádný obchodní význam, protože Myjava vznikla až na konci 16. století. Starší a mnohem významnější byla cesta přes Sobotište, které bylo důležitým tržním místem, a odtud dále v naznačeném směru na Senici a Trnavu.
- 32 Tyto regionální trasy sledují hlavní směr cesty do Uher, který jako dálkovou komunikaci charakterizuje V á v r a, I.: *Uherská cesta*. Historická geografie 1, 1968, s. 43–61.
- 33 Tuto cestu zobrazuje mapa z roku 1676 s komentářem *Via ubi Hungari icerunt, cum alibi propter paludes non possent*. Cesta je ovšem vyznačena v její pozdější trase přes Petrov a Strážnici, končí u Tasova.
- 34 Obec Tvarožná Lhota byla později založena přímo na této cestě, jak dosvědčuje historicky doložený (konec 16. století) název trati *Pod uherskou cestou*, který se do současnosti dochoval v podobě *Naduherští a Zauherští*. Srov. P a j e r, J.: *Ze starší historie*. In: Tvarožná Lhota. Minulost a současnost obce. Tvarožná Lhota 2010, s. 27.
- 35 V této trase ji vymezuje J. S k á c e l, *Spojovací cesty*, c. d., s. 19.
- 36 Tím také zanikla důležitost významného komunikačního přechodu v poloze Hodonín-Holíč. Srov. J a n š á k, Š.: *Nový smer českej cesty od začiatku 15. storočia*. Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy 1963, č. 3–4, s. 84–87; P o š v á ř, J.: *Staré Město, křižovatka cest Velkou Moravou*. Slovácko 8–9, 1963–1967, s. 114–115.
- 37 Potvrzení darovaného území a jeho hranic přináší druhá listina z roku 1256, kterou vydal uherský král Béla IV.; srov. M a r s i n a, R. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava 1987, č. 532, s. 367–368. Má stejné znění, ale je zde vypuštěn údaj o tom, že krajina je pustá a neobydlená. Je samozřejmé, že držitelé tohoto území usilovali o jeho ochranu a u hranice zřizovali strážní stanoviště. V této souvislosti lze uvažovat o možném stanovišti v lokalitě Ochránky mezi Tasovem a Kněždubem a pravděpodobně také počátky Strážnice mohou mít spojitost s ostrahou území, nazývaného v listinách *Skalza* (Skalicko). Srov. P a j e r, J.: *Počátky města podle archeologických nálezů*. In: Strážnice, c. d., s. 44. Co se týká významu samotného Tasova, je přirozené, že po dalším posunu hranice po roce 1260 ztratil své důležité postavení a na jeho katastru byla následně založena vesnice a pozdější městečko Veselská (Hroznová) Lhota.
- 38 Tuto návaznost zřejmě vyjadřuje trasa pozdější cesty, doložené z lidového podání (srov. pozn. 13).
- 39 Podle více možností překladu latinského slova *exploratores* se používá i jiný název této cesty – Cesta českých vyzvědačů. Myslím však, že tento překlad odvádí pozornost jiným směrem a nevystihuje pravý účel cesty, jak je charakterizován v tomto příspěvku. Navíc

pro dané období a pohraniční situaci na začátku 13. století není tento výraz – zvláště z pohledu české strany – relevantní.

- 40 Srov. V á l k a, J.: *Středověká Morava*. Vlastivěda moravská, nová řada, sv. 5. Brno 1991, s. 42–45.
- 41 Srov. *Uherskohradištsko*. Vlastivěda moravská. Brno 1982, s. 188 (R. Snášil), 220 (L. Hosák). Samostatnou studii tomuto tématu věnoval M i t á č e k, J.: „*Campus Lucsko*“ – *proměny jedné otázky*. In: *Východní Morava v 10.–14. století*, c. d., s. 155–167.
- 42 Hřebeny výběžků Bílých Karpat tvořily přirozený terénní předěl, který mohl být využit při vymezení nové hranice. Pro bližší poznání soudobé pohraniční situace bude nutno sumarizovat doklady a poznatky o vývoji území na slovenské (uherské) straně, které leželo podél vyznačené cesty *Via exploratorum*.
- 43 Na mapě II. vojenského mapování je jižně od Nové Lhoty zakreslena poboční cesta s označením „Commerzial Weg“, která směřuje do Myjavy, případně na Starou Turou a odsud do Nového Mesta nad Váhom, v opačném směru od Nové Lhoty na Zámečnické mlýny k Suchovu s možností dalšího pokračování na Boršice a přes Hluk nebo Ostroh do Uherského Hradiště. Vyznačená cesta je mladšího původu, ale má souvislost s někdejší přechodem u Nové Lhoty na Slovensko. Srov. C e n d e l í n, D.: *Přechody Bílých Karpat z Moravy do Pováží. Přesná lokalizace dopravních linií a moravské příhraniční fortifikace*. Vlastivědný věstník moravský 62, 2010, s. 297, 299.
- 44 Ve starších pramenech se nazývá také Holý vrch nebo Hrabina. Zde se ještě k roku 1719 hovoří o *vrchní cestě*, a to při obnovení společné hranice mezi obcemi Suchá Loz a Březová: *Na tomž Holým vrchu nedaleko vrchní cesty nachází se jeden hraniční kopec od dávných let udělaný*. MZA Brno, fond G 436, inv. č. 1234, sign, G 34, karton 120.
- 45 Srov. P o d b o r s k ý, V. a kol.: *Pravěké dějiny Moravy*. Vlastivěda moravská, nová řada, sv. 3. Brno 1993, s. 312, 314.
- 46 Srov. D o h n a l, V.: *Opevněná sídliště z doby popelnicových polí na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska '88, Kroměříž 1988, s. 39–40, 43–44. V lokalitě Studený vrch je doložen stejný časový horizont, ale archeologický výzkum zde neprobíhal.
- 47 O některých dalších opevněných sídlech uvažuje J. Pavelčík v archeologické pasáži studie M. Z e m e k, *Moravsko-uherská hranice*, c. d., s. 80–82. Ve většině případů se však prozatím jedná o lokality neurčitého nebo neznámého stáří.
- 48 K prolínání starších a mladších písemných dokladů lze říci, že pokud jsou řazeny v náležitém kontextu, mohou podat komplexnější a velmi živý obraz o sledovaném problému. A k přístupu při hodnocení dobových pramenů ještě nutno dodat, že samozřejmě nemůže být nekritický, ale jakékoliv jejich apriorní zpochybňování vede k narušení posloupnosti a vnitřní logiky, kterou tyto prameny obsahují. Nemůžeme je předem hodnotit naším současným – často uměle vykonstruovaným – pohledem, ale nejprve je musíme interpretovat v kontextu doby, v níž vznikly.
- 49 K základnímu přístupu při řešení odborných problémů si nemohu odpustit citovat výstižný výrok, který mě před časem sdělil jeden z žáků věhlasného biologa prof. Vladimíra Ůlehy (1888–1947), významné osobnosti české vědy, kultury a společenského života: „Víte, kolego, na stáří docházím k přesvědčení, že ve vědecké praxi je neúčinnější používat přirozený selský rozum.“

PhDr. Jirí P a j e r, CSc. (n. 1948), etnolog a archeolog, zabývá se výzkumem novokřtěnecké (habánské) keramiky a historickými podobami lidové kultury na jihovýchodní Moravě.

Via exploratorum de Bohemia (Reflection on the so called road of the Czech guards)

A b s t r a c t

Searching for old roads belongs to attractive contents of historical and consequential cross-disciplinary branches.

A medieval road called *Via exploratorum de Bohemia in the south-east of Moravia* is supported by documents from 1217. The article deals with its correct localization in the landscape and with assortment of current ideas of the interpretation of its name and function, both of which have not been reliably explained so far.

According to new analyses and interpretations of existing documents and historical connections a main finding can be deduced that it was a range road winding over the tops of White Carpathians in the terrain from Tasov (district of Hodonín) to Brumov (district of Zlín). There is also a new important finding that the road was not a business road, but almost exclusively the road used by guards (soldiers), which is obvious from its Latin name. Its function was related to guarding a new border, which came into existence after this part of Moravia was annexed to the Czech kingdom and the border was moved. At the same time it was possible to explain its original name, cited as "*vulgo Symarut*", which has no other connections with business or military function and is just a general name for the road for inhabitants of this area. In the end of the reflection a hypothesis was made that it could an old range road which was used for communication between sites of ancient settlements and highland settlements, documented in the region as early as in Bronze Age.

Via exploratorum de Bohemia (Überlegung zum so genannten Weg der böhmischen Wachen)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Zu attraktiven Inhalten der historischen und zusammenhängenden fachübergreifenden Disziplinen zählt die Suche nach alten Verkehrswegen. Laut schriftlichen Quellen ist ein mittelalterlicher Weg *Via exploratorum de Bohemia* für das Jahr 1217 im Gebiet von Südmähren belegt. Der Beitrag befasst sich mit der Lokalisierung des Weges, dem Verlauf des Weges im Gelände und versucht, die bestehenden Meinungen über die Benennung und Funktion des Weges zurechtzulegen, welche bisher nicht glaubwürdig geklärt worden sind.

Neue Analysen und Interpretationen der bestehenden Dokumente und der historischen Verhältnisse lässt darauf zu schließen, dass es sich um einen Weg handelte, der entlang der Kammlinien von den Weißen Karpaten führte und durch das Gelände zwischen Tasov (Bezirk Hodonín) und Brumov (Bezirk Zlín) verlief. Dabei ist eine neue Erkenntnis über den Charakter des Weges von Bedeutung: Er wurde nicht zu Handelszwecken genutzt, sondern übte alleinig die Schutzfunktion aus, wie übrigens ihre lateinische Benennung bezeugt. Diese Funktion hing mit der Überwachung einer neuen Grenze zusammen, die nach dem Anschluss dieses Teils von Mähren an das Königstum von Böhmen verschoben wurde. Es ist ebenfalls gelungen, auch eine weitere ursprüngliche Bezeichnung des alten Weges zu deuten. Die urkundlich belegte Benennung „*vulgo Symarut*“ ist keinerlei auf die Handels- oder Militärfunktion bezogen, sondern bezeichnet einen normalen Weg für die Bewohner dieses Gebiets. Schließlich wurde noch eine Vermutung geäußert: Es dürfte ein alter Kammweg gewesen sein, als Verbindung zwischen einzelnen Burgstätten und Höhenresidenzen, die in diesem Gebiet bereits in der mittleren Bronzezeit belegt sind.

KUNOVICKÝ STAROSTA JAN FORNŮSEK – BISMARCK

Vladimír Tetřal, *Ostrožská Nová Ves*

Z celé řady důvodů jsou dějiny Kunovic málo známé, třebaže se jedná o jednu z historicky nejzajímavějších lokalit na Moravě. Jsme stále v počátcích poznávání kunovických dějin, a to nejen těch starých, ale i novodobých. Těžce pocítujeme ztrátu či zničení kunovické kroniky, a proto i dějiny tohoto města ve 20. století je třeba nově objevovat. Mezi osobnosti, které v první polovině 20. století život Kunovic ovlivnily zásadním způsobem, patřil starosta Jan Fornůsek, běžně zvaný Bismarck. Pro poznání životních osudů a životního díla tohoto kunovického starosty slouží jako pramen především Jednací protokoly obecního výboru v Kunovicích, uložené v Okresním archivu v Uherském Hradišti, a pak Slovácké noviny, často o událostech v Kunovicích referující. Tak se alespoň částečně dá nahradit množstvím informací, které by nám poskytla už neexistující obecní kronika.

1. Osobní životopis

Jan Fornůsek se narodil 14. března 1855 v Kunovicích na tehdejší číslu 353 a byl synem Antonína Fornůska (nar. 1814) ze starého a rozvětveného rodu, a jeho manželky Marie, rozené Gomelské (nar. 1824).¹ Dne 19. listopadu 1879 se oženil s Marií Černou, narozenou 1. září 1858, a dostal se na půlčtvrtnický grunt č. 98, po změně číslování číslo popisné 172, ve Strhanci. Později v sousedství gruntu byla zbudována železniční trať. Měli spolu pět dětí. První byl syn Jan (1880 – 1913), pak tři dcery, Anna (1885 – 1903), Marie (1892 – 1918) a Františka (1895), nakonec přišel syn Antonín (1899 – 1977). Dne 21. března 1900 manželka Marie zemřela a tak se Jan Fornůsek v roce 1903 oženil po druhé, s Barborou, rozenou Šestákovou (1854 – 1933), toto manželství bylo pochopitelně bezdětné. Protože příjmení Fornůsek patřilo v Kunovicích mezi nejčastější, i větve rodu Fornůsků měly své přezdívky. Jan Fornůsek vzhledem ke své postavě a podobě, ale také díky svým schopnostem, byl přirovnáván k německému „železnému kancléři“ Otto von Bismarckovi (1815 – 1898), říkalo se, že je „chytrý jak Bismarck“, a tak byla vytvořena přezdívka, pod kterou byl obecně v Kunovicích i mimo ně znám a která přešla i na potomky. Přezdívka „Bismarck“ pak vyjadřovala respekt i úctu, které se Jan Fornůsek – Bismarck těšil mezi spoluobčany.²

2. Počátky starostování

Rok 1910 patří mezi nejdůležitější v dějinách Kunovic. Zapsal se především velkou povodní, ale té předcházelo politické zemětřesení. Dlouhá léta zde starostoval Josef Vondráček. Byly bezpochyby důvody, proč jej Kunovjané znovu a znovu volili, ale dlouhá léta v úřadě vedla k tomu, že se příliš

Starosta Jan Fornůsek – Bismarck (z rodinného alba).

zabydlil ve funkci a začal vzbuzovat odpor. Krom přirozené touhy po změně začala budit odpor sebejistá a sobecká činnost starosty a jeho spojenců, ale také špatné hospodaření. Obec byla zadlužená a Kunovjané začali mít svého starosty dost. Ten však podcenil situaci a počítal ve volbách 1910 s jistým vítězstvím. Avšak opozice se dobře zformovala. Do jejího čela se postavil Jan Fornůsek – Bismarck, který oproti Vondráčkovým liberálům představoval jiný typ politika. Byl představitelem strany katolicko – národní, byl spolupracovníkem známého lidového politika, kroměřížského probošta, zemského a říšského poslance Antonína Cyrila Stojana, pozdějšího arcibiskupa. Stojan Kunovice často navštěvoval a kunovická fara byla jednou z jeho základů na Slovácku. Ostatně kunovická fara výrazně napomohla k místnímu převratu roku 1910. Fornůsek se nejspíš znal i s Andrejem Hlinkou, který též v Kunovicích pobýval na návštěvě. Fornůsek měl i kontakty ve vyšších společenských kruzích, měl blízko k Lichtenštejnům a byl věrným stoupencem habsburské monarchie. V Kunovicích reprezentoval „obecnou většinu“, střední hospodáře svázané a sžitě s poměry tehdejšího mocnářství. Proto Fornůsek kandidoval ve třetí kurii a v březnových volbách 1910 dostal 846 hlasů. V „pokrokovém“ táboře dosavadního starosty Vondráčka nejvíce hlasů dostal Josef Abrhám (1863 – 1926), celkem 451. A to byl Abrhám na kandidátce proti své vůli. Fornůsek se tedy stal starostou se silným mandátem a jasnou podporou Kunovjanů. Začala „Bismarkova éra“, trvající téměř jedno desetiletí, ač klid na práci měla jen čtyři roky.³

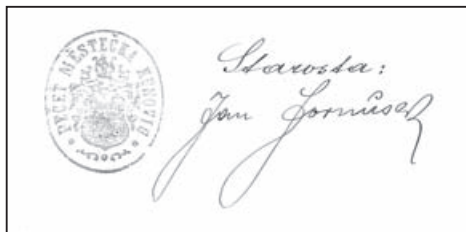
Prvním úkolem nového starosty a nového výboru bylo uvedení obecního hospodaření do pořádku. Peníze chyběly všude a na vše. Fornůsek se zachoval celkem kavalírsky, když nešel po předchozím starostovi, což mu bylo později vyčítáno některými radikály, že v postihu viníků nebyl důsledný. Do hry však vstoupila mimořádná událost, která mnohé odsunula stranou, a to povodeň.

Velká voda přicházela do Kunovic běžně, ale ne vždy nabrala takovou sílu, jak v roce 1910. Dne 6. září kolem páté a šesté hodiny se Olšava vylila z břehů, avšak Kunovjané tomu nevěnovali větší pozornost. Co následovalo, popsal starosta ve Slováckých novinách: *„Bylo kolem 9. hodiny večerní. Seděli jsme v pokoji. Pojednou slyším podezřelé hučení. Vstanu, abych se podíval, co se děje. Sotva však jsem povstal, přizně se voda a již jsem se v pokoji ocitl až po pás ve vodě. Steží jsem se dostal ven. Syn s rodinou vyšplhal se na strom, my jsme vylezli na vyvýšené místo, až nás loď veslařského klubu z nebezpečné situace vysvobodila a tak zachránila. Nastala strašná noc, která svou temnotou i požárem, který vypukl na dvou koncích Kunovic, zvyšovala nepopsatelný zmatek a hrůzu. Divoký příval vod, nemaje přirozeného odtoku pro nešťastně postavenou železniční trať, vrhl se zpět na obec a zpusobil tu hroznou spoušť. Vyděšení lidé zachránili holé životy na stromech, komínech a střechách nezbořených domů s úzkostným nářkem a voláním o pomoc.“* Při povodni zahynulo šest lidí, asi 200 domů bylo zcela zbořeno, 200 dalších poškozeno přes tisíc lidí přišlo o přístřeší a majetek. Starosta sám přišel o dům číslo 172, dnes toto číslo nese dům na jiném místě, které starosta Fornůsek dostal náhradou za zničené stavení.

Bylo také zásluhou starostovou, že po povodni nedošlo k jednoduché obnově zničených domů, ale popovodňová obnova nabrala zásadně nový, koncepčně dobře promyšlený a všestranný charakter. Prosadila se další regulace a svedení Olšavy rychle a přímo do Moravy u Kostelan. Vyměřila se nová stavební místa na místech, kde povodeň nemohla ohrozit lidi a majetek, tedy na Vale a na Rynku. Kníže Jan II. Lichtenštejn v roce 1911 daroval šest hektarů na stavební místa pro poškozené. Tehdy se nejen projevil v praxi Fornůskovy konexe, ale také se upevnily jeho přátelské vztahy s Lichtenštejnem, jeho úředníky, ale také s rakousko – uherskou státní správou, především s místodržitelstvím v Brně. Popovodňová obnova změnila „mapu“ Kunovic, obec se protáhla k Ostrožské Nové Vsi, kde vznikla celá velká čtvrť zvaná lidově „Nové place“.⁴

Po obnově obce po povodni přišla na řadu další velká akce, která byla Fornůskovou prioritou, a sice stavba nové školy. 26. června 1912 byl vypsán konkurz na postavení bu-

dovy měšťanské školy. Tu postavila uher-skohradištská firma Jaroš a škola byla dána do provozu už od 1. září následujícího roku 1913. Svěcení školy vykonal Fornůskův přítel a stranický souputník, probošt Antonín Cyril Stojan. Svěcení, kterého se zúčastnilo velké množství Kunovjanů, patřilo mezi největší slavnostní akce téměř v předvečer první světové války. Ve staré škole na Rynku byla pak umístěna škola dívčí, v nové budově škola chlapecká a měšťanská. Jestliže pokrokový starosta Vondráček dlužil peníze na školství, Fornůsek ukázal, na čem mu v Kunovicích záleží. Rychlá stavba školy, jejíž náklady šly na čtvrt milionu korun a na kterou věnoval knižce Lichtenštejn 40 000 korun (zase patřičné Fornůskovy konexe a vlivy), zvýšila starostovu popularitu a posílila jeho pozici.⁵

Podpis starosty Fornůska s obecním razítkem.

3. První světová válka

Rozmach a proměny Kunovic po čtyřech letech zastavila první světová válka. Válka zasáhla do života Kunovjanů velmi razantně především odvodem mužů na frontu. Chyběla pracovní síla v hospodářství, v řemeslech, ekonomika Kunovic byla ochromena. Podle vyprávění Kunovjanů se starosta snažil dostávat muže z vojny. Obvykle se v takových případech využívalo konexí starostova přítele Antonína Cyrila Stojana. Nepříjemné byly zprávy o padlých a jejich počet značně narůstal. Také byla obsazena budova školy, byli v ní ubytováni lidé evakuovaní z Haliče, tomuto účelu sloužila škola po celou dobu války. Přitom už na podzim 1914 obecní výbor žádal o omezení přílivu haličských vystěhovalců. Největší zátěž pro obec z hlediska úředního byla válečná půjčka. Byl stálý tlak, aby obec upisovala velké sumy. 22. listopadu 1914 bylo upsáno 500 korun, ale 25. listopadu 1917 se konstatuje, že obec už upsala na válečnou půjčku 113 000 korun. Naposled byla půjčka schválena 16. července 1918, a to 106 000 korun, byla to už osmá půjčka. Katastrofální důsledky války se projevíly po jejím skončení, a to zvláště v divokých vášních, které doprovázely vznik republiky.

4. Z protokolů obecního výboru

Protokoly ze schůzí obecního výboru jsou jedním ze základních pramenů pro poznání novodobých kunovických dějin. Následující zprávy nejsou vyčerpávajícím přehledem, ale spíše naznačují, co vše se v zasedáních obecního výboru projednávalo.⁶

23. 8. 1911

Žádost vdovy po zemřelém Martinu Adámkovi a vdovy Kateřiny Hráčkové č.d. 129 na udělení žebračky jsou pro úplný počet žebraků zamítnuty. Obec Nová Ves upozornila, aby se vyčistil Petříkovec.

11. 9. 1911

O místo nadučitele se ucházelo 13 kandidátů, návrh na terno: Ludvík Samohýl, Bedřich Kosta a Alois Polách, vyhrál Ludvík Samohýl, zdejší učitel.

7. 11. 1911

Moravský místopředseda Karel Heinold byl zvolen čestným občanem Kunovic.⁷

3. 4. 1912

Lichtenštejnský centrální ředitel Böhm za zásluhy o zbudování měšťanské školy zvolen čestným občanem Kunovic.

Bylo vyjádřeno poděkování za zřízení vlakové zastávky pod lichtenštejnským dvorem (dnešní Kunovice – zastávka).

Od 1. ledna 1912 se obecnímu tajemníkovi Františku Ančíkovi bude platit tisíc korun místo dosavadních šesti stovek.

28. 6. 1912

Má se žádat o zřízení lékárny.

Byla zamítnuta žádost o příspěvek na Žižkův pomník.

20. 9. 1912

Vyjádření poděkování knížeti Janu Lichtenštejnovi za dar 40 000 korun na novou školu.⁸

28. 11. 1912

„Pan Martin Habarta dopustil se v debatě urážlivých slov proti p. starostovi Janu Fornůskovi tím způsobem, že vytýkal jemu, že nesprávně s bývalým starostou Josefem Vondráčkem vyrovnal proces o náhradě obci zjištěné revisí a když jemu dluh odpustil, ať si ho tedy nyní zaplatí sám. P. starosta si nechává tuto nesprávnou a neodůvodněnou výtku protokolovat a ponechává si kroky k dalšímu případnému řízení proti dotyčnému p. členu obecního výboru.“

1. 1. 1913

Volba polních hlídačů, hrobaře a ponocných.

16. Rozsazení železných odřázek v ulicích při řadi dílny p. Miklíka a pak u studně na ulici před stavením p. edut. Miklíka, které p. edut. Miklík na svůj náklad provésti má, bere jednohlasně kn vědomí a se schvaluje. Po přečtení jednohlasně schváleno a podepsáno.

Jan Fornůšek
starosta.

František František
Ciný Antonín
Jan Horvát
Hypocrit Jala
Polášek And
Horsák František
Pavelka František
Pochýlý František
Kučerka František
Jordan František

Jarmil
Zapísač.

Habarta Martin
Vondráček
Tří Habarta
Kobyl František
Horvát Tří
Ant. Miklík

Obamohy.

Podpisy členů obecního výboru v jednacím protokolu.

22. 1. 1913

Na starostův návrh se má hráz u Ančíkového (Hubíkového) zvýšit o 50 až 60 cm.

15. 4. 1913

Starosta, Antonín Tvrdoň a Antonín Miklík mají jet do Brna k zemskému výboru intervenovat, protože regulace Olšavy postupuje pomalu. Obecní jezero se má osít ovšem a potom trávou na louku.

30. 10. 1913

Jednání o zřízení obecního bytu pro obvodního lékaře Dr. Františka Mohála.
Na návrh starosty se obec přihlásí za člena Hospodářského spolku velehradského.

1. 1. 1914

Udělení hostinské koncese Eduardu Wintrovi na č. 565.

Na dobu jednoho roku přijati polní hlídači Antonín Němčický, Josef Habarta, za hotaře do Hrabůvek Jan Mitáček a za hlídače do Starých hor František Polášek.

26. 1. 1914

Na návrh Antonína Horskáka má být řídící Josef Müller požádán, aby sepsal dějiny městečka. Štěpán Malík navrhl, aby se opět začaly konat dobytčí trhy.

3. 3. 1914

Cikáni stanující na Bařince budou zde trpěni pouze do odvolání.

22. 4. 1914

O opravě cesty při Olšavě po pálenici má starosta jednat s Antonínem C. Stojanem.

3. 10. 1915

Starosta připomíná jmeniny císaře a narozeniny „největšího dobrodince obce naší, Jeho Jasnosti knížete pána z Lichtenštejnů a budou po oba uvedené dny slouženy slavné bohoslužby, a sice v pondělí dne 4 tého v 8 hodin a v úterý, dne 5 tého ¼ na 8 ráno.“

2. 5. 1916

Na návrh starosty jednohlasně rozhodnuto o pojmenování ulic. Rynk se bude nazývat Heinoldovo náměstí, „Novostavby“, čili „Nové place“ budou pojmenovány Lichtenštejnova třída.

11. 11. 1916

Z obecního výboru zvoleni do Místní školní rady starosta Jan Fornůsek a radní František Mléčka a Jan Černý.

Byla přijata žádost Františka Trubáka o domovské právo.

5. 8. 1917

Čestným občanem byl zvolen kunovický rodák, P. Kašpar Jurásek, člen kapucínského řádu a představený kláštera v Linci, a to u příležitosti zlatého kněžského jubilea.⁹

1. 1. 1918

Hlídky polních hlídačů jsou zrušeny a o hlídání se mají starat všichni občané.

2. 2. 1918

Do kostelního konkurenčního výboru jsou zvoleni starosta Jan Fornůsek a radní Antonín Tvrdoň a František Mléčka, dále Josef Černý z č. 175 a Antonín Černý z č. 424.

24. 3. 1918

Jednání o obsazení místa ředitele dívčí školy. Vybrán Ludvík Samohýl, mimo jiné proto, že v obci učí 27 let, 16 let pracuje v obecním výboru, 20 let v místní školní radě a je svědomitý učitel.

20. 5. 1918

Projednána kolaudace regulace Olišávky.

16. 7. 1918

Obec upsalá válečnou půjčku 106 000 korun.

6. 11. 1918

První zasedání výboru po vzniku republiky, starosta věcně informuje o vzniku okresního národního výboru.

Nové pojmenování ulic a náměstí odročeno.

1. 1. 1919

Nové ustanovení hotaři.

5. Poválečný vývoj a rezignace na úřad starosty

Státní převrat 28. října 1918 zasáhl velice silně i Kunovice. Vesnice zcela změnila svoji tvář. Radikální síly sociálnědemokratické

Z Kunovic. Starosta Vondráček byl zavolán do Brna skrz pokuty a tu chtěl pány v Brně trochu nalakovat, jak veledůležitým činitelem on je v Kunovicích. Právil, že on nechce již býti starostou, ale že musí, neboť pořád všickni lidé na něho lezou, by si ten úřad jenom ponechal, neboť v celých Kunovicích není prý druhého člověka, který by tento úřad dovedl zastávat. (Ovšem tak jak ho Vondráček zastává, to nedovede nikdo.) A když mu pravili, co je s těmi účty, tu pravil, že po tom mu nic není, to prý má v moci finanční komis a to prý jsou »sami hlupí chlapi«. (Pane starosto, prosím to jsou vaše vlastní slova!) A přece v té finanční komisi zasedají moudří páni jako p. Abrham, majitel cihelny, p. učitel Samohýl a jiní a tēm vy nesáháte ani po paty a tak jste se o nich vyjádřil. Pane starosto a co je s těmi dluhy? Proč jste neřekl, že u c. k. okres. hejtmanství dluhuje naše obec na 12.000 K! Prosím slovy: dvanáct tisíc! Také jste již na ně »zapomněl«? Počkejte jen, až bude po volbách, pak uděláme účty my, ale to budou poplatníci otvárat oči, jak jste hospodařili s obecním majetkem! Těšte se již a uvidíte, na co jste ještě zapoměl. Bězte pro účty na berní úřad, do Učitelského knihkupectví a jinde! A zaplatte si je, co jste zapomněli!

Z Kunovic. V »Záměch« napadl kdosi místní kněžstvo, že někdo pro volební agitace nejel zaopatřovat do Mlkovic. Jak jsme se přesvědčili, nezakládá se to na pravdě. Důst. p. farář byl stále doma a když posel přišel ihned jel. Ta zpráva se vztahovala asi na někoho jiného, který pro volební agitace zanedbal své povinnosti, ale pisatel zaměnil adresy. Jenom lžete, když všichni ví, co je pravdou, tím ukazujete jenom lidu pravou tvář svou a ten lid tím spíše s vámi součtuje.

Z Kunovic. Nemáme starosty. Tabulka, která zdobila dům p. Josefa Wondráčka po 16 let, zmizela. To již p. Wondráček si netroufá, že by mohl býti zase starostou. A to tím více, když ani »pokrokoví křesťané« — máme tu totiž nový druh křesťanů — o Wondráčka nestojí a přímo do očí mu řekli, že ho starostou již voliti nebudou. Tak to vykládal Antoš Mlkovjan z Grně a tomu lze, jako hlavě »pokrokových křesťanů«, věřiti. Ale p. Wondráček nerad by dobrovolně vzdal se starostenství, vždyť ještě tolik úkolů má provést jako starosta obce. Nejhlavnějším úkolem jest — ne snad složití obecní účty — na to jest času až tak za pět let — ale zaopatřiti svého zetě či vlastně svou dceru. Jak to všecko p. Wondráček šikovně nastrojil. Obvodní lékař tak dlouho nedostával vyřízení své žádosti o dovolenou, až zet Wondráčkův byl promován — pak to rychle šlo. Obvodní lékař jest již na odpočinku trvalém ve Vídni a jeho nástupcem — zet Wondráčkův teprve promovaný nedávno. A měli jste ho viděti, jak počínal si při obecních volbách. Volební listiny držel v ruce a zaznamenával si, kdo volil a koho, tu pak tchán jeho mohl si došlápnouti na ty, kteří se opovážili jej nevoliti. Ohledati mrtvého neměl kdy, ale u voleb býti, k tomu měl čas. A pak dá bubnovati, aby zavčas úmrtí mu bylo oznámeno! To snad týden napřed? Než pan Wondráček jest velmi vynalézavý pán. Když to nejde tak, uděláme to jinak. Novou kandidátní listinu sestavil k volbám, které budou se konati bez něho — a to jej nejvíce mrzí a na té kandidátní listině nebude již on, nýbrž místo něho »pan foft«. To potáhne — myslí si p. Wondráček. Pana fofta musejí voliti. Ostatně o tom pan »foftmistr« dobře ví a proto nebude tak zle. Místo Štěpána Malíka dal na kandidátní listinu p. Abrhama. Proti tomu nemá žádný něho, toho budou všichni voliti a on pak z vděčnosti zase musí býti pro mne — tak myslí si p. Wondráček. A místo Štěpána ze Strhance — který vodívá průvod do Mariacell — avšak nyní jest také již »pokrokový křesťan« — radního Jurku, kterého nedávno »vylili« ze záložny. Toho totiž mají rádi »pokrokoví křesťané« na konci, protože jako policejní komisař není na ně takový, jakým jest na ty zpátečníky. Možná že z Jurky za nedlouho vyklube se pověstný Jura, aspoň všechny známky zdají se tomu nasvědčovati. Ale co řeknou tomu »oba Štěpáné« že jsou vyliti? Budou je kandidovati v I. sboru a bude dobře.

Slovácké noviny referují o politickém dění v Kunovicích.

a volnomyšlenkářské a také různé společensky periferní skupiny daly o sobě vědět, a to už 29. října, kdy bylo svoláno slavnostní shromáždění, na kterém mluvil řídící učitel Leopold Knésl a vůdce sociální demokracie Antonín Ertl.

V zápisech obecního výboru však o státním převratu a vzniku republiky není žádná zmínka. Na programu nebylo žádné vyjádření radosti, žádné projevy nadšení pro republiku. Starosta a většina výboru k nové situaci mlčeli. Postupně však změna poměrů dorazila i do výboru. 6. listopadu se hlasovalo o půjčce „Národní svobody“, šlo o 50 000 korun, odhlasováno jednomyslně. Na návrh Sokola mělo dojít k přejmenování ulic. I to bylo pod tlakem událostí poslední doby schváleno. Byly ponechány historické názvy Na Vale, Karmak, Na Strhanci, Na Starém městě a Pastušky, ale vše ostatní bylo přejmenováno. Podkostelí dostalo název Nerudova čtvrť, Grňa – ulice Svatopluka Čecha, Šilerova ulička – Macharova ulice, domy u nádraží – Wilsonova čtvrť, rynek – Masarykovo náměstí, dále ulice Žižkova, Komenškého, Poděbradova, Havlíčkova, Tetaurova a nakonec Husova čtvrť s Palackého náměstím. Přejmenování mělo pak ještě dohru, která vztah ke změnám názvů, jak je prosadil Sokol, dokládá: v březnu příštího roku natěrač Štěpán Habarta se ucházel o to, že by pořídil nové tabulky označující ulice, ale byl odmítnut s tím, že se počká, až budou kvalitnější barvy.

Ne ve všem starosta a jeho stoupenci podléhali nátlaku. Antonín Horsák navrhoval obsadit tři volná místa ve výboru, místa padlých členů, sociálními demokraty. Starosta se informoval u okresního hejtmána a došlo se k závěru, že to není možné, volná místa se musí obsadit náhradníky podle kurií, čili podle posledních voleb ještě za monarchie. Návrh Antonína Ertla, podaný 26. ledna 1919, aby se vydalo memorandum ve věci vyvlastnění velkostatku, byl jednohlasně přijat, šlo jen o memorandum. Když 10. února Antonín Horsák vystoupil na výboru s tím, proč nebyl uvítán ministr obrany Klofáč při své návštěvě Kunovic, bylo mu suše sděleno, že nikdo o tom nevěděl. Starostu a většinu výborů více zajímala situace ve škole, která byla vojskem zdevastovaná, a především, kdo zaplatí opravy a kdo bude volán k zodpovědnosti.

Jak vidět, vývoj událostí byl pro starostu Fornůska zcela nepřijatelný. Na schůzi výboru 20. března 1919 je uveden jako sedmý bod: „*Pan starosta Fornůsek Jan oznamuje, že resignuje dobrovolně na hodnost obecního starosty a vyzval zároveň p. radního Jiřího Habarta, co jeho náměstka, aby převzal další úřadování. Na přímluvu členů obecního výboru, aby resignaci odvolal, prohlásil opět p. starosta, že na svém úmyslu setrvá. Obecní výbor bere prohlášení toto s politováním na vědomí a vzdává jemu za dosavadní hájení obecních zájmů dík. Náměstek p. rad. Habarta Jiří prohlásil, že další úřadování jako starosta převezme, což obecní výbor jednohlasně schvaluje.*“¹⁰ Tak po devíti letech éra starosty Jana Fornůska – Bismarka, mimořádná éra v dějinách Kunovic, skončila.

6. Význam

Starostování Habartovo bylo kratičké, po volbách koncem června 1919 nastoupil do úřadu starosty radikální sociální demokrat Antonín Ertl. Ten však za velkou angažovanost v prosincové stávce 1920 byl zatčen a proto nesměl úřad starosty vykonávat. Nový starosta Antonín Tvrdoň pak zahájil období konsolidace. Bývalý starosta Fornůsek toto už jen sledoval. Dožíval v domě č. 172 v „Husově čtvrti“ a zde 11. dubna 1925 zemřel. Zapoatřil jej a pochoval kunovický farář Alois Šilhavý. Na rodinném hrobě na kunovickém hřbitově dnes už jméno o Kunovice nejzasloužilejšího Fornůska není uvedeno. Dědictví po něm je však trvalé hodnoty. Představoval typ lidového politika jasných zásad a nezměrné energie. Ač neusiloval o větší kariéru, lze jej označit za typického představitele selských politiků, jací se častěji objevovali na přelomu 19. a 20. století ve všech zemích staré monarchie.¹¹ Doba jeho úřadování nebyla snadná díky velké povodni a světové válce, ale maximálně využíval příležitosti.

Dodatek

Stavební parcely povodní poškozených podle zápisu v Jednácím protokolu obecního výboru v Kunovicích 28. října 1912:

Hrušková Otilie, č. 783, Mikulíková Rosalie, č. 782, Peprníková Františka, č. 387, Hanáková Barbora, č. 838, Obal Jan, č. 78, Jilík František a Anna, č. 96, Botlíková Hermína, č. 50, Komínek Jan a Marie, č. 769, Hráčková Kateřina, č. 262, Skovajsíková Jan a Marie, Vítková Marie, č. 802, Hachlér Karel a Anna, č. 280, Podškupková Anna, č. 261, Crla Jan, č. 243, Hanáková Františka, č. 246, Borek Jakub, č. 223, Habartová Františka a Marie, č. 240, Hanáčková Josefa, č. 76, Zádruha, č. 268, Hanáková Františka, č. 836, Tichoň František a Františka, č. 52, Prachař Jan, č. 321, Sukupová Barbora, č. 256, Rybníkář Jan, č. 253, Habartová Františka, č. 733, Rybníkář Fabian, č. 837, Hráček František, č. 173, Štěrbová Rosalie, č. 15, Štěřba Jan, č. 715, Štěřbová Antonie, č. 234, Remešová Marie, č. 170, Hráčková Anna, č. 235, Hráček Jan, č. 79, Dudová Rosalie, č. 300, Habartová Marie, č. 232, Bartošová Barbora, č. 388, Kalný Antonín, č. 49, Hořčicová Marie, č. 100, Chrástková Anna a Chladníčková Marie, č. 163, Tvrdoňová Anna, č. 706, Stašek Štěpán, č. 739, Hráčková Anna, č. 773, Hradil Jan a Kateřina, č. 796, Fornůšková Anna, č. 245, Zámstná Marie, č. 51, Hanáčková Františka, č. 77, Habartová Rosalie, č. 220, Vicena Martin a Barbora, č. 248, Růčka Jan, č. 244, Hanáček Jan, č. 271, Remeš František a Marie, č. 54, Mašová Františka, č. 58, Kulaja František, č. 171, Bartošová Anna, č. 266, Šilhavíková Anna, č. 270, Kuchařová Barbora, č. 238, Bartošová Rosalie, č. 236, Bartošová Barbora, č. 259, Filip Jan, č. 198, Hráčková Anna, č. 57, Podškubka František a Rosalie, č. 267, Jurásek František, č. 293, Podškubková Marie, č. 53, Soukupová Barbora, č. 255, Šachová Anna, č. 797, Hráčková Františka, č. 723, Habarta Josef a Barbora, č. 277, Vaněk Marie, Jan, Barbora, Anna, č. 273, Vlachynská Anna, č. 72, Slošarová Františka, č. 279, Marášková Františka, č. 231, Hráčková Anna, č. 272, Gregorová Barbora, č. 45, Habartová Anna, č. 73, Tichopádek Anéžka, č. 724, Boráková Františka a Barbora, č. 67, Habartíková Marie, č. 48, Pochylý Antonín, č. 264, Hráčková Rosalie a Gavalová Marie, č. 46, Blaha Jan a Anna, č. 260, Černá Marie, č. 269, Bureš Jan, č. 69, Orságová Alžběta a Hanáčková Rosalie, č. 800, Hanáček Jan a Anna, č. 743, Fornůšek Antonín, nezletilý, č. 172.

Poznámky:

- 1 Životní údaje jsou sestaveny podle matrik na Městském úřadě v Kunovicích a za pomoci sčítacích operátů v Okresním archivu v Uherském Hradišti. Problém je s identifikací domů, protože v 2. polovině 19. století došlo v Kunovicích k přečíslování domů a po povodni 1910 řada nově postavených domů v jižní části Kunovic dostala popisná čísla domů zaniklých na jiných místech, „přenesli si tabulky s číslem na nový plac“.
- 2 Vypravování Františky Tetthalové, rozené Rybníkářové, narozené 1935 v Kunovicích, která se s rodinou Fornůšků – Bismarků stýkala.
- 3 Události kolem voleb v Kunovicích v roce 1910 zachycují Slovácké noviny, především z února a března 1910, v řadě článků a zpráv.
- 4 Kunovice v proměnách času, Kunovice 1996, s. 129 – 131.
- 5 Tamtéž, s. 143.
- 6 OA Uherské Hradiště, fond Obecní úřad Kunovice. Zde inv. č. 11 (Jednací protokoly obecního výboru 1910 – 1919) a inv. č. 12 (Jednací protokoly obecního výboru od roku 1919).
- 7 Karel Heinold (1862 – 1943), moravský místodržitel 1908 – 1911 a 1915 – 1918. Mezi těmito léty zastával funkci ministra vnitra.

- 8 Jan II. Lichtenštejn (1840 – 1929), nejdéle vládnoucí lichtenštejnský kníže, velký mecenáš a filantrop.
- 9 Kašpar Jurásek (1844 – 1922), kunovický rodák, člen kapucínského řádu, působil především v Linci, v závěru života ve Vídni, výrazná osobnost katolického života Rakouska v 2. polovině 19. století.
- 10 OA Uherské Hradiště, fond Obecní úřad Kunovice, inv. č. 12.
- 11 O Fornůskově popularitě vypovídá například skutečnost, že jej navštívil malíř Antoš Frolka a pořídil starostův portrét.

PhDr. Vladimír T e ě h a l (n. 1961), vystudoval češtinu a dějepis na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a teologii na Cyrilometodějské teologické fakultě Palackého univerzity v Olomouci. Pracuje ve školství.

Kunovice Mayor Jan Fornůsek – Bismark

A b s t r a c t

Jan Fornůsek (1855 – 1925) whom the people called Bismark, was one of the local Catholic-National Party representative and in 1910 – 1919 he was the mayor of Kunovice. As early as in 1910 Kunovice was hit by disastrous flood and mayor Fornůsek organized a renewal of the village by conceptual reorganizing, which consisted of settlement of Kunovice and of changing of the course of Olšava as well as of thorough realignment of the river. In 1913 a new school was built thanks to his endeavour. He consolidated the economy of the village. After WW I he did not agree with the changed state of affairs and he resigned from his office. He is one of the important personalities in the history of Kunovice. He excelled not only as an organizer and conceptual builder but also as a folk politician enjoying a great authority in his environment.

Der Bürgermeister von Kunovice Jan Fornůsek – im Volksmund Bismark genannt

Z u s a m m e n f a s s u n g

Jan Fornůsek (1855–1925), im Volksmund Bismark genannt, zählte zu den Vertretern der katholischen Nationalpartei und in den Jahren 1910–1919 war er Bürgermeister der Gemeinde Kunovice. Bereits 1910, im ersten Jahr seiner Amtszeit, wurde Kunovice vom Hochwasser schwer betroffen. Jan Fornůsek organisierte die Aufbauarbeiten und reorganisierte das kommunale Konzept: einerseits wurde der Besiedlungsplan geändert, andererseits eine gründliche Flussregulation von Olšava vorgenommen. Im Jahre 1913 machte sich Jan Fornůsek um den Bau einer neuen Schule verdient. Er konsolidierte ebenfalls die kommunale Wirtschaft. Nach dem ersten Weltkrieg trat er zurück, weil er mit den neuen Verhältnissen nicht übereinstimmte. Der Bürgermeister Jan Fornůsek zählt zu bedeutenden Persönlichkeiten in der Geschichte der Gemeinde Kunovice. Großes Ansehen erwarb er sich als Organisator und Konzeptmacher, aber auch als Volkspolitiker, der bei den Bewohnern Anerkennung und Autorität genoss.

FRANTIŠEK KRETZ, SLOVENSKO A SLOVÁCI

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Nedávno vydanou monografii o známém sběrateli předmětů lidové kultury a umění článek doplňuje připomenutím četných Kretzových vazeb na Slovensko a jeho korespondence s řadou slovenských osobností, mezi nimiž převažovaly ženy – intelektuálky.

S regionem Uherskohradištska, resp. Slovácka celého, je spjata řada vynikajících osobností. Jednou z nich byl i František Kretz (1859–1929), původním povoláním učitel, živící se řadu let novinářinou, zájmy hudebník, fotograf a především sběratel umění, zvláště lidového. Svými sbírkovými soubory, někdy darovanými, jindy odprodanými, učinil jednak základ sbírek dnešního Slováckého muzea v Uherském Hradišti, jednak významně obohatil fondy takových institucí jako je Moravské zemské muzeum v Brně nebo Národní muzeum v Praze. Proto se k němu a jeho aktivitám čas od času vraceli odborníci několika vědeckých oborů, jak svědčí řada článků a studií. Proto také při příležitosti 150. výročí jeho narození uspořádalo v r. 2009 Slovácké muzeum výstavu pod názvem *Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum*, již byla tato mnohovrstvá osobnost (a také milovník života) připomenuta dnešní veřejnosti.¹

Trvalým výsledkem nepochybně úspěšné a inspirativní výstavy se stal posléze její katalog, vydaný pod názvem *František Kretz (1859–1929) – sběratel, národopisec, novinář*. Spíše než o katalog se jedná o solidně vypravenou knihu, spojující kvalitní obsah s výraznou grafickou úpravou Zuzany Vodárkové. Pořadatelce knihy Romaně Habartové se podařilo získat příspěvky od odborníků z několika muzejních institucí (resp. jejich národopisných oddělení) a vytvořit tak účinný celek, který Kretzovu postavu plasticky přibližuje po mnoha stránkách. Vcelku v publikaci vidím významný ediční počín, vhodný k následování také u jiných podobných osobností; dosud nenapsané dějiny moravského sběratelství v ní mají jednu svou hodnotnou kapitolu.

Jak už to v takových případech bývá, ne vždy se u podobně „rozkošatělých“ postav, jakou Kretz byl, podaří postihnout všechny oblasti jejich zájmů a šíři jejich kontaktů. Tak přes občasné zmínky jednotlivých autorů zůstalo nedotčeno jedno velké téma, totiž Kretzův vztah ke Slovensku a Slovákům. Sám jej charakterizoval 15. června 1921 v dopise ministerskému radovi dr. Zdeňku Wirthovi následovně: „*Dlouholeté putování po Slovensku dalo [mi] příležitost poznati poměry, čehož jsem použil v řadě politických článků v Hlasu a Pozoru... Prostředkoval jsem styky s Turč. Sv. Martinem a Amerikou (korespondence a časopisy), prostudoval jsem školy klášterní i soukromé pro lidové vyšívání na Slovensku před převratem. Prošel jsem Slovensko za účelem topografického určení vyšívání... Nejvíce jsem se věnoval sousednímu Slovensku.... jsem všeobecně uznán za nejpopovlanějšího znalce lidového umění slovenského.*“ Ze příliš nepřeháněl, dokládá řada statí na dané téma, které publikoval, především však písemné kontakty s mnoha slovenskými osobnostmi v jeho dochované korespondenci, dnes uložené v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně.²

I když citovaný list Kretz sepsal na svou obhajobu proti pomlouvačným hlasům, totiž že po převratu, tj. vzniku samostatné Československé republiky zajížděl na Slovensko a tam údajně „drancoval“ jako obchodník a překupník místní doklady folkloru a umění, jeho vztah ke Slovensku a tamním obyvatelům byl podstatně hlubší než jen jako zájemce o nějaké doklady lidové kultury. Především na Slovensku často pobýval (zvláště si oblíbil Martin) a získané poznatky se snažil prezentovat české veřejnosti. Jeho články a brožurky měly

František Kretz. Foto archiv Slovákckého muzea v Uh. Hradišti.

u uherskohradištského nakladatele A. Kiesswettera. V ní, vedle místopisného putování po jednotlivých regionech, byl zajímavý především Kretzův politizující úvod, odrážející novou realitu – začlenění Slovenska do nově vzniklého československého státu. Považuje to za zázrak; Slovensko se mu jeví jako začarovaná a zakletá princezna, probuzená z dlouhého spánku. Ovšem, jak píše na s. 10, „*bude nutno důkladně na Slovensku pročistiti vzduch, aby, jako je nádherný kraj, také život byl vzorný. K tomu úkolu potřebné součinnosti nás všech. A poněvadž Slovensko je velice rozložitě a s prací musí se současně započítati, bude potřebné velmi pečlivě roztrídění zdatných sil, dobrých pracovníků a jich umístění dle místních potřeb.*“ A jinde poněkud euforicky: „*Nastanou nám ovšem mnohonásobné povinnosti vůči Slovensku. Všechny kulturní nedostatky, školy všeho druhu, ústavy vědecké, akademie, obchod a průmysl, veškeren život hospodářský musí se na jednotném podkladě v souhlas s našimi poměry upraviti. Velké úlohy budou se řešiti, bude k tomu potřebí hodně zdatných organizačních a pracovních sil. Blízká budoucnost, která osud Slovenska definitivně rozřeší, nesmí nás naléztí nepřipraveny. Všecko, co je na Slovensku zaostalé, musí s největší rychlostí býti upraveno, všude musíme poskytnouti radu i pomoc. Umělé poměry se rozpadnou, všecko musí odpovídati pravdě a skutečnosti.*“

V době, kdy se Slovensko stalo součástí nového státu, byl Kretz s blízkým národem spojen také nitkami četné korespondence, kterou po léta vedl s některými Slováky. Někdy byly důvodem navázání kontaktů jeho sběratelské zájmy, jindy novinářské, někdy se obojí prolínalo; občas také žádal o nějaké informace či pomoc. Podívejme se tedy, co nám dochované listy vypovídají o svém obsahu i svých nositelích. Či přesněji, nositelkách, protože – a to je zajímavé, ač programově sám starý mládenec – udržoval kontakty většinou se vzdělanými slovenskými ženami.

Už jeden z nejstarších listů slovenské proveniencce pocházel od ženy. Byla jí Elena Šoltéssová (roz. Maróthy, 1855–1939), spisovatelka, redaktorka a zakladatelka ženského hnutí na Slovensku.⁷ Po svém sňatku s Eudovítem Šoltésem, známým národním a kulturním pra-

jednak ráz národopisný,³ jednak turisticko – topografický;⁴ časem ve více jeho příspěvcích, zejména novinových, zazněly také jeho názory politické.

Z prvního vzpomenutého okruhu byl asi nejvýznamnější článek Krojová mapa Slovenska, otištěný v jím krátkodobě vydávaném Věstníku národopisného muzea v Uh. Hradišti.⁵ Z druhého okruhu můžeme připomenout brožuru Toulky po spišské stolici,⁶ která vyšla dokonce ve dvou vydáních – r. 1907 a mírně doplněná r. 1919. Tehdy byl nový i úvod, v jehož závěru autor uvedl: „*Kdo jednou navštívil spišskou stolici, navrací se sem rád, neboť poklady umělecké i přírodní v ní nashromážděné poskytují nevyčerpateľnou látku jak k studiu tak k potěšení i osvětlení. Pro nás má ten kraj i historickou důležitost, že česká vojska husitská kraj tento kdysi ovládala.*“ Celkově pak Spiš s jejími krásami vnímal jako „*kus utržené Francie a Německa se skvosty gotiky*“.

Jiného charakteru byla brožura Informace o Slovensku, která vyšla patrně r. 1919

covníkem, žila a trvale působila v Martine, který F. Kretz považoval za hlavní sídlo „slovenského svérázu“ a který má dodnes v rámci slovenské kultury zvláštní postavení.⁸ Kretze by jistě potěšilo, že v městě dnes sídlí Slovenské národní muzeum, jeho etnografické pracoviště, a že nedaleko za městem bylo vybudováno rozsáhlé Múzeum slovenskej dediny. Ostatně, národopis, resp. lidová kultura, byla jistě i v pozadí jeho seznámení s E. Šoltésovou, která již r. 1877 v Martině zorganizovala výstavu lidových výšivek a r. 1910 se podílela na založení spolku Lipa, jehož cílem bylo zajistit práci slovenským lidovým vyšivačkám a následně prodávat jejich výrobky. Máme od ní bohužel dochován jen jeden jediný list,⁹ nepochybně, jak vyplývá ze souvislostí, torzo podstatně bohatší korespondence. Napsán byl 16. srpna 1902 a týkal se článku, otištěném v č. 218 pražského Času, kde byla vznesena jakási kritika Martina a Martinčanů, a dále kde byl naznačen jakýsi rozpor mezi F. Kretzem a Pavolem Socháňem¹⁰ ve věci vyšivkové akce, organizované ženským spolkem Živena, jehož byla Šoltésová vedoucí představitelkou.

Z listu je zřejmé, že podnět k uvedené „vyšivkové“ akci dal Kretz, P. Socháň pak byl autorkou dopisu přizván proto, že, jak píše, se nejlépe vyzná ve věcech lidového domácího (rozuměj slovenského) „průmyslu“ a lidového vyšívání zvláště. „Študujem tohoto zaoberá sa tak rečeno od svojej mladosti, i zná ho voskrz i čo do rázu ornamentov, i čo do techniky.“¹¹ On takmer vždy uhádne na prvý pohľad nie to, v ktorom kraji, ale v ktorej dedine je patričná výšivka zhotovená. Preto myslela som, že on nášmu podniku môže platné služby preukázať.“ Prála by si, kdyby Kretz ve svých novinách (tj. Slováckých novinách vydávaných v Uh. Hradišti, jichž byl redaktorem) věc uvedl na správnou míru, pokud se ovšem necítí nějakým Socháňovým výrokem skutečně dotčen.¹²

Zmíněné vyšivkové akce se týká i Kretzova korespondence s Drahotínou Kardošovou (psáno i Kardossová)-Křížkovou (1867–1944),¹³ známou folkloristkou a národně kulturní pracovnící.¹⁴ Před r. 1914 žila v Kroměříži,¹⁵ v letech 1914–1918 byla pro údajnou špiónáž vězněna ve Vídni a Vácově, pak krátce pracovala v Kremnici a po r. 1919 v Banské Bystrici – Majeri. Sbírala lidová přísloví a písně, součásti krojů a jiné doklady lidové kultury, např. i pro Národopisnou výstavu v Praze (1895). V témže roce navrhla zřízení průmyslově–obchodního spolku, který by organizoval výrobu a odbyt lidových výšivek. Na dané téma zveřejnila řadu článků a vydala i dvě publikace (Vzorník krížikového vyšívania ľudového v Honte na Slovensku, 1926; Slovenské ľudové vzory zo štyroch krajov Slovenska, 1929).

Již v prvním listě z 8. července 1902 jí Kretz sděluje: „Co se týče akce výšivek, přál bych si, aby v době srpnových slavností byl do Turč. Sv. Martina svolán sjezd přátel této myšlenky. Já bych zde pak vyložil celý pracovní program. Někdo arci musí sjezd svolat.“ A rovnou se adresátka dotazovala, zda tak sama nechce učinit. Dále píše, že dosud sbírá staré výšivky a pátrá „po zboží hrncířském, abych mohl sestavit pokud možno úplný obraz zaniklého lidového umění. Práce ta mne vyčerpává jak na čase tak na penězích.“ V následném dopise ze 17. července Kretz plánuje cestu do Martina; 19. července pak Kardošové sděluje, že vše ponechá na její vůli.

Kontakty obou trvaly ještě nějaký rok. Poslední dochovaný list Kretz Kardošové adresoval 15. března 1910 s tím, že jí posílá nové umělecké pohlednice a jakousi knížечku (zřejmě to byly Toulky po spišské stolici). Dokončil rovněž dílo o habánech, které časem vyjde s ilustracemi.¹⁶

Sběratelské zájmy vedly Kretze k navázání kontaktů s Ludmilou Riznerovou-Podjavorinskou (1872–1951), významnou slovenskou spisovatelkou a publicistkou.¹⁷ Ve své tvorbě se zaměřila zejména na postavení ženy ve společnosti, přičemž nemálo čerpala z vesnického prostředí, v němž většinu života prožila. Důležitá rovněž byla její tvorba pro děti. Vedle toho překládala z ruštiny. Kretz si ovšem od ní přál něco jiného, jak vysvítá z jediného jejího dochovaného listu z 11. ledna 1909,¹⁸ napsaného v Horných Bzinciach, kde tehdy žila: „... ľutujem, že žiadosť Vašu ohľadom výšiviek splniť mi nemožno. U nás v celej dedine sa už nič

starého nenachodí. Naši ľudia sa už do toho rozumejú a sami s tými veciami „kšeftujú“. Vedle toho, jak dále uvádí, mnoho věcí vykoupil i Kretzovi dobře známý Žid Herzog. Její slova potvrzují, že již před 1. světovou válkou v mnohých slovenských vesnicích už nebylo stopy po krojových součástích, resp. doklady lidové kultury byly předmětem čilého obchodu.

Kretz jí s prosbou o výšivky zaslal také nějaké své práce, mezi jiným brožuru Toulky po spišské stolici z r. 1907. Obdarovaná poděkovala milými slovy: „*Srdečná vďaka za milú prácu Vašu! Cenná je pre nás, Slovákov, zvlášte tým, že toto pole nenie u nás náležite obrábané. Daj Vám Boh sily a chuti k ďalším podobným prácam v záujme našom konaným!*“

Se jménem Rizner se v okruhu Kretzových známých setkáme ještě jednou, a to se strýcem výše vzpomenuté L. Riznerové, Ludovítem Vladimírem Riznerem (1849–1913),¹⁹ v letech 1870–1912 správce a učitelem evangelické školy v Zemianskom Podhradí, kde pracoval na svém stěžejním díle nazvaném Bibliografía písomnictva slovenského... do r. 1900.²⁰ Je považován za zakladatele moderní slovenské bibliografie, ale sbíral rovněž folklor z oblasti Bošácké doliny. R. 1897 ve Slovenských pohľadoch zveřejnil pozoruhodný Přehľad folkloristickej literatúry slovenskej do konca roku 1896. Spolupracoval s redakcí Riegrova a zejména Ottova slovníku naučného v Praze.

K dispozici máme tři Kretzovy dopisy²¹ a tři Riznerovy odpovědi²² z krátkého časového úseku konce roku 1907 a roku následujícího. Korespondenci zahajuje Kretzův list z 12. listopadu 1907, v němž prosí o informace k historii Plaveckého hradu. „*Já chci totiž o hradech na Slovensku vydati ilustrované dílo a potřebuji k tomu literárně historický materiál,*“ zdůvodňoval pisatel svou žádost.²³ Rizner zareagoval obratem a dne 15. listopadu 1907 požadovanou literaturu zaslal. Podobně rychle odpovídal 20. července 1908 na Kretzův dopis ze 17. července, v němž psal: „*Píši pojednání o keramice robené na habaňských dvorech a potreboval bych nějaká data historická, cechovní apod. o Levárech, Sobotišti, L. Janech atd., vůbec soupis všech habaňských dvorů na Slovensku a o jejich průmyslu. Už jsem většinu projel a mnoho ofotografoval; schází mi tedy ještě kvůli celku ještě literatura, která o tom u Vás existuje.*“ Naopak Rizner v posledně uvedeném listě žádal svůj protějšek o doplnění své bibliografie: „*Veľmi Vám budem povďačný, keď mi to doplníte, lebo presvedčený som, že taký priateľ Slovákov, jakého vo Vás máme, zaiste viac písal o nás a našich veciach, než mám tuto poznačené.*“²⁴ Posléze sděloval, že Česká akademie jej dosud podpořila částkou 600 zl. a dále že by rád odprodal 300–400 ročníků slovenských časopisů.

Kretz reagoval 23. července. Děkuje za ochotu a zasláné údaje, chce ale ještě vědět, kde by uvedenou literaturu mohl získat. Pokud má Rizner nějaké staré české knihy, koupil by je. Rád by se za ním následující týden podíval a vše domluvil ústně. Adresát pak posledním svým listem z 26. července 1908 potvrdil, že se na jeho návštěvu těší.

Národopisné zájmy sblížily Kretze s další významnou slovenskou osobností, Karolem Medveckým (1875–1937), katolickým knězem, působícím po r. 1899 v Detve, Krupine, Jastrabej a jinde; od r. 1904 byl administrátorem v Donovaloch, od 1909 v Bacúrove.²⁵ Od mládí se významně angažoval v národním hnutí Slováků, mj. přispěl k založení Slovenské ľudové strany. Byl stoupenec budování společného státu Čechů a Slováků. V r. 1918 po vzniku Československé republiky se stal vládním referentem pro katolickou církev na Slovensku. Významně se angažoval v Muzeální slovenské spoločnosti.²⁶ Výsledkem jeho zaujetí pro lidovou kulturu byla publikace Detva (1905) a sbírka Sto slovenských ľudových balád (1923). Biograficky přiblížil některé slovenské osobnosti a zabýval se i dějinami katolíků na Slovensku. Ve třech dopisech a na dvou korespondenčních lístcích²⁷ z let 1903 až 1915 reagoval jednak na Kretzovy požadavky, jednak přibližoval obtíže svého působení, např. již v prvním dochovaném listě ze 17. října 1903: „*Som od mojej famóznzej prednášky o Detve už pol treťa roka v ustavičnom zápase. Prehánajú ma z 5 zlatkových kaplánok, na zakútné, biedne miesta, páchajú na mne tie najkrikľavejšie krivdy. Aj tento mesiac som sa prevážal. Som teraz kaplánom na roztratenej, biednej dedinke, ďaleko od sveta, blízko k nebu.*“ Následně pak

s jistým optimismem dodával: „Bohu chvála uprostred môjho milého detvanského ľudu, pre folkloristu tak čarokrásneho, nevyzpytatelného.“ Avšak i tam, na ztracené vartě Detvianskej Hute, ho nacházely Kretzovy žádosti o získání předmětů lidové kultury. Už ve zmíněném dopise Medvecký píše o nákupu více čepců a črpků z Bacúcha a z ruské (správně rusínské) obce Šumjacu s tím, že mu může přepustit 5–6 starých čepců, ze 5 črpků, a z Detvy nějaké výšivky. „Raďte mi len teda cele uprimne sdeliť, potrebujete-li ešte objednané predmety.“ Kretz je samozřejmě „potřeboval“ a tak mu je Medvecký zaslal s komentářem v listě z 6. listopadu 1903: „Posielam Vám túto sbieročku. Avšak ani sám nie som celkom spokojený so svojou sberateľskou prácou. Zvlášť medzi črpkami nenachádzam ani jedného, ktorý by som Vám ako pre patričný kraj „typičný“ označiť mohol, ba ani zosbierané kúsky neniesú ani len relatívne dokonale prevedené. Zosbierať som to už všetko len chmatom, na ceste, bez náležitého výberu – ale aspoň rovno z rúk ľudu.“ Popisuje dále, odkud který z zaslaných kusů pochází a nakonec vyúčtovává, za co ony věci koupil (stály celkem 6 zl. 55 kr.). V závěru nabízí: „Jestli by som Vám tu krásne ľudovými (detvanskými) vyšívavými ornamenty zdobené stolovky, alebo pre dámy oplecká (zvlášť krásne!) jako aj pre 3–5 ročné deti košielky tu zaopatriť mohol – učinil by som to milerád v záujme rozširovania slov. výšiviek a napomáhania nášho chudobného ľudu.“

Dochovanost jejich další korespondence je torzovitá. Dne 28. května 1906 Medvecký Kretzovi psal, že se těší na jeho plánovanou návštěvu. Zároveň mu sděloval, že se váže jeho kniha Detva: „Až dielo v rukách budete mať, ictivo Vás prosím o všemožnú reklamu. Jde tu s mojej strany len o to, aby som pri tak riskantnom a na naše pomery prismetom podniku neprišiel o groše, ktoré aj tak nemám nazbyt. O zisku ani reči.“ Zmíněné knihy se pak týkal i poslední dochovaný list K. Medveckého z 30. dubna 1915, kde – zřejmě po Kretzově dotazu – sděloval, že Detva již není k dostání. Snad se časem uskuteční druhé vydání, naznačil.

Jiným katolickým knězem, s nímž se Kretz sblížil, byl Ladislav Moyš (1863–1950).²⁸ Na kněze byl vysvěcen v červnu 1891, pro své národní citění byl ale jako kaplan často překládaný z místa na místo. Teprve v r. 1913 se stal farářem v Haligovcích. Často přispíval do slovenských novin. R. 1918 se stal županem Užhorodské stolice. V samostatném státě byl stoupencem spolupráce s Prahou a dokonce se v únoru 1920 vydal do USA přesvědčovat tamní Slováky, aby se distancovali od Pittsburské dohody. Od r. 1926 působil jako ředitel Rádiožurnálu v Bratislavě.

Zdá se, že šlo o krátkou známost. Většina dochované korespondence²⁹ pochází z r. 1913 a vyvolal ji, snad již o rok dříve, Fr. Kretz svým zájmem o Spiš a slovensko-polské příhraničí. Osamocený kněz nový kontakt přivítal, ba zdá se, že dopis (patrně z března vzpomenutého roku) byl vítaným zpestřením v jeho samotě: „Haligovce – to je osada, v ktorej bývam aj účinkujem. Lešnica, ktorá leží v záseke do pieninskej čarokrásnej doliny do Dunajca ústiacej – tam býva Vendelín Húska. Oba sme rim. kat. kňazi, sem po mnohých trampotách vystrnadení. Sme tu opustení a práve preto Vaša návšteva u nás ako balsám účinkovala by na ubolené srdcia naše. Keď opeť zavítate na kraj náš, ráčte aj nás pocítiť návštevou svojou.“ Byl potěšen, že mu Kretz zaslal brožuru Toulky po spišské stolici. Současnost v této oblasti pak komentoval slovy: „Spiš dosavád' bol zemou pre slovenštinu nedobitnou, ale persekucia politicko-národna na kňazoch katolíckých páchaná za následok maly, že týto z miesta a na miesto konaní „slovenčinu“ všadial rozvláčali. Len tým persekuciam privlastniť možno, že na Spiši máme dnes 2 banky národné – v Spišskej Starej Vsi a v Poprade. Význam týchto ústavou není totožný s peněžnými ústavami v Čechách a na Morave. U nás banky sú prazdrojem hospodárskeho blahobytu a národného prebudenia, národnej kultúry.“ V závěru listu Moyš opět zval adresáta k návštěvě jeho farnosti. A Kretz cestu skutečně v červnu vykonal, dokonce snad v doprovodu jakési slečny, jejíž jméno nám zůstává bohužel skryto. Na korespondenčním lístku z 28. června 1913 hostitel vyjádřil potěšení, že se Kretz šťastně vrátil domů, stejně jako ona blíže neznámá slečna.

Vedle národopisu a turistiky se Kretz vášnivě zajímal o umění, jak svědčí jeho kontakty např. s Bohumírem Jaroňkem, Aloisem Kalvodou, Adolfem Kašparem, Stanislavem Lolkem, Jaroslavem Panuškou, Hanušem Schwaigerem, Antonínem Slavičkem nebo Jožou Úprkou. Patřilo k nim i několik slovenských výtvarníků, z nich pak zejména Gustáv Mallý (1879–1952), pracující od r. 1902 ve Skalici jako svobodný výtvarník.³⁰ O rok později v Žilině s několika přáteli založil Grupú uh.–slovenských malířů, již byl tajemníkem. Později, od r. 1911, měl soukromou malířskou školu v Bratislavě. Ve své tvorbě se věnoval lidovému žánru, zejména zachycení života v záhorských a malokarpatských dedinách a městečkách.

Několik Mallého dopisů pochází z let 1903–1908.³¹ Kretz v nich vystupuje jako prostředník, který mladému umělci napomáhal zajistit účast na různých výstavách konaných zejména v moravském prostoru, v Přerově, Prostějově, Moravské Ostravě i jinde. A také sem tam mu něco prodával, jak dokládají občasně Mallého dotazy, jako v listě ze srpna 1908 končícího dotazem: „*Nemáte žiaden obchod pre mňa?*“ Živil také Kretzův sběratelský zájem, např. v r. 1904, kdy mu sehnal jakési staré hodiny s obrázkem Svaté Trojice³² nebo v r. 1908, kdy Kretzovi slibuje, že mu zašle několik beden keramiky.³³

Jiným mladým malířem, kterému Kretz pomáhal i využíval ho, byl Jaroslav Augusta (1878–1970).³⁴ Pocházel sice z českého Humpolce, jeho rodiče – otec byl obchodníkem s vlnou – se záhy odstěhovali na Slovensko (Rimavská Sobota). V letech 1897–1900 Augusta studoval malbu v Praze, v období 1900–1906 v Mnichově. Pobytu v cizině střídal s pobytu na Slovensku. R. 1919 spoluzakládal Spolok slov. umelcov v Martine a téhož roku se usadil jako profesor kreslení v Banskej Štiavnici. S oblibou zobrazoval žánrové idylky, často z lidového prostředí. Věnoval se také krajinářské tvorbě; blízké mu byly zejména podtatranské motivy.

František Kretz s ním udržoval styky³⁵ zejména za studií. Také mu napomáhal uplatnit se na výstavách umělců v moravských městech. Zároveň byl jeho „agentem“ a sem tam prodal některou jeho práci. Někdy byl výsledek jeho úsilí žalostný, jak Kretz třeba psal v dopise z 15. prosince 1903: „*Co se týče špatného výsledku výstavy, byla toho příčinou jediné nedostatečná reklama. Nesmíte však zoufatí a zejména nesmíte přijíti z evidence veřejného života a proto je dobře, když občas je o Vás zpráva v novinách o Vaší činnosti a studiích. Kdo se ztratí z časopisů, o tom nikdo pak neví,*“ radil. O rok později naopak mladému muži sděloval, že prodal jeho obraz „*Děti na louce*“.³⁶

Silné vazby poutaly Kretze k manželům Halašovým. Byla to především košatá osobnost Andreje Halašy (1852–1913),³⁷ povoláním advokáta usedlého od r. 1874 v Martině. Známější ale byl jako divadelní režisér a herec, překladatel, redaktor a také etnograf, který intenzivně sbíral lidové písně a částečně je vydal knižně (Písně slovenské, 1880). V Martině se mj. zasloužil o postavení Národního domu (1888) a přispěl k založení Muzeálne slovenské spoločnosti (1893).

Korespondence mezi nimi je dosti obsáhlá. Obsahuje šest Halašových listů³⁸ a 14 Kretzových psaní.³⁹ Jejich známost pocházela ještě z doby před r. 1900, protože Kretz ve svém prvním dochovaném listě z 22. ledna 1901 uvádí, že se shledají po dlouhé době. Plánoval tehdy svou návštěvu Martina, podmíněnou sběratelskými zájmy: „*V neděli se tedy shledáme po dlouhé době. Dovolují si Vás prositi, máte-li v museu ještě nějaké valašské plachty, že bych je koupil. Zároveň Vás prosím, abyste byl tak laskav a ony předměty, jež jsem si přál od Vás, zejména jedny čiepký, abyste mi je na neděli přichystal.*“ Podobné návrhy nebyly ojedinělé, jak dokládá jiný Kretzův list o tři roky později (26. 7. 1904): „*Ostatně přijedu 2. srpna do Martina a přivezu Vám noviny jakož i sbírky výšivek našich pro Vaše muzeum.*“ A připojuje prosbu: „*Kdybyste byl ochoten připustiti, mám na výměnu některé výšivky a keramiku z Vašich sbírek. Ovšem duplikáty,*“ dodal. I tak by dnešní muzejník asi ustrnul nad podobnými praktikami.

Sbližovala je rovněž jiná věc. Maďarská vláda, jak známo,⁴⁰ nebyla příznivá vůči slovenskému národnímu hnutí a snahám. Perzekuci přenesla na vše, co směřovalo k podpoře

Slováků. Týkalo se to i dodávek slovenských periodik vydávaných v USA. A tak již 24. července 1904 Halaša žádal, aby noviny a časopisy z Ameriky, které budou zasílány na Kretzovu redakční adresu, dále postupoval do Martina, kde budou zařazeny do fondů Muzeální slovenské společnosti. „*Jestli dochodia Vám, ráčte nám ich mesačne v zatvorených balíkoch nefrankovane odosielať,*“ dával mu pokyny. Přítel neváhal a 23. září 1904 odpovídal: „*Ochotně vyhovuju Vašemu přání a sděluji, že mi dosud docházejí dva slovenské časopisy z Ameriky, a sice Slovenský denník a Slovák v Americe. Až bude více čísel pohromadě, tedy je na Vaši adresu odešlu.*“

Tato „kspirace“, jak z listů víme, trvala řadu let. Spolupráci mezi oběma prohloubila ještě jiná záležitost, totiž snaha získat prostředky na podporu slovenského národního muzea v Martine cestou peněžních sbírek v Čechách a na Moravě. Halaša měl obavy z reakce maďarských úřadů, pokud by žádosti rozesílal přímo z Martina, a tak přítele požádal (list z 10. března 1907), aby se distribuce žádostí uskutečnilo přes něj v Uherském Hradišti: „*Nevieme, s akým výsledkom prosba naša sa stretne, no bratia naši najbližší mali by sa všemožne zaujať na označený kulturno národný cieľ náš a skutkom dokazovať, že im na nás záleží,*“ uzavíral svůj list.

V odpovědi z 12. března 1907 Kretz sděloval, že tiskopisy došly včera (ta rychlost pošty!) a že je také hned rozeslal. Dodával: „*Přeji Vám, aby Vám přinesly tolik, kolik potřebujete k uskutečnění krásné myšlenky, která má Slovensku sloužiti ku cti a ozdobě. Mně se velice líbí tichá, klidná práce. V poslední době časopisy naše mnoho kazí, protože neznají poměrů Vašich a tím se jenom Maďari zbytečně dráždí a nám se cestování po Slovensku velice činí obtížným. Ti mladí přestřelují a nemají dobrou taktiku.*“

Aniž obsah jednotlivých listů vyčerpáváme, připomeňme ještě Kretzovu korespondenci s Annou Halašovou (roz. Mudroňovou, 1864–1954), ochotnickou herečkou a národní kulturní pracovnící.⁴¹ Působila rovněž v slovenském ženském hnutí. Za Andreje Halašu se provdala v r. 1882.

Pro nás je zajímavý její delší dopis ze 4. února 1901,⁴² v němž s jistou ironií zpochybňuje Kretzovo staromládenectví a také je trochu dotčena, že si s ní „píše“ jen přes manžela: „*Adresu ráčte laskave mne sdelit ako i účet, a né mému muži. A či ste takým zatvrdilým starým mládencom, že nechcete písať „žádné ženské“?! Tento princip ja chytró zmením. Poprosím Vás, by ste laskave prispeli dákou pohladnicou do mojej bohatej sbierky. Vzdor Vaším staromládeneckým princípom nedáte košík dáme.*“

Ostatne – oči Vás prezradzujú, že takým príliš zatvrdilým starým mládencom nie ste a keď tá dáma poprosí, že – neodoláte. Proto dúfam, že prosbe mojej vyhoviete a nie len pohladnicu, ale i adresu a účet laskave zašlete.“

Ženami jsme naše pojednání začali, ženami je i skončíme. Poslední významnou Kretzovou korespondentkou, s níž udržoval kontakty až do konce života (a ona s ním až za hrob, protože její poslední list pochází ze 4. ledna 1929; byl psán tedy právě v den, kdy Kretz zemřel), byla Terézia Vansová (1857–1942), spisovatelka, redaktorka, publicistka a aktivistka ženského hnutí.⁴³ Psala romány z ženského prostředí, byla autorkou několika divadelních her a také redaktorkou prvního ženského časopisu na Slovensku, Dennice (od 1898 do 1914). Od r. 1911 žila v Banskej Bystrici. Samozřejmě, že se věnovala národopisu, účastnila se např. Národopisné výstavy československé v r. 1895. To ji také spojilo s Kretzem, i když, zdá se, ten ji oslovil poměrně pozdě, až v r. 1914.

V prvním dochovaném listě (z 16. června 1914)⁴⁴ Vansová uvádí: „*Mám niekoľko starých, rázovitých slovenských výšiviek a iné predmety pre múzeum sa hodiace a rada by som ich predala. Predám ich lacno, len aby mi v tom peniaze neležaly.*“ Zdá se, že předměty z prostředí lidové kultury se pro Vansovou staly předmětem obchodu a mírným vylepšením jejich dlouhodobě nevalných příjmů. V listě z doby o rok pozdější (27. srpna 1915) ke konci sděluje, že mu zasílá dva balíky takových věcí ze Spiše v ceně 156 korun. List končí slovy: „*Bola*

by som Vám veľmi zaviazaná, keby ste tieto predmety podržali a nám s tým poskytli možnosť ku ďalšiemu sberaniu a kutaniu. Ja by som Vám i ďalej ponúkala, možno, že i cennejšie veci, ako som už mnoho poslala i p. Jos Albrechtovi v Jindřichově Hradci, potom do Skalice, do Martina a súkromým osobám v Čechách a na Morave. Dúfam sa, že budúce budú mi prístupné menšie väčšie domy a pramene nákupné; teraz je to veľmi ťažko, najmä tu, v Bystrici.“ Také řada následných dopisů dokládá, že Terézia Vansová se pro Fr. Kretze stala na dlouhou dobu „obchodním“ partnerem a dodavatelem artefaktů z lidového prostředí. Tak 21. září 1915 mu psala, že získala a posílá mu několik koutnic ze Šariša a okolí Košic (celkem 12 kusů); zásilku doložila 19 kusy pásů a účtem v hodnotě 243 k 50 h.

V reakci na jiný jeho list mu 5. února 1916 sděluje, že mu obstará požadované „oplecka a košeľe“. Získala také množství barvířských forem, velmi starých. Dne 5. února téhož roku potvrzuje přijetí částky 100 korun a slibuje, že se bude snažit získat vzácnější věci. Stežuje si: „Len že ich tu skupujú viaceré dámy (židovky) a pri lepších kusoch robia veľké ceny. I jedna Slovenka – dáma bohatá – má tu sestru, tá skupuje veci cennejšie, plachty i po 40–50 korún a hodb. šiatky.“ V dubnu (22. 4. 1916) mu zasílá dva balíky se starými kostelními rouchy. O více jak rok později, 19. listopadu 1917, jej zase informuje o nějakých obrazech v Jelšavě; prý mezi nimi měl být i jeden Lukáš Kranach. „Ako často ľutujem, že som tak chudobná, keď vidím, že nám zpopod rúk berú naše poklady iní, cudzi ľudia a novodobí milionári, čo si svoje miliony vo vojnu nadobudli, pýšia sa našimi drahocennými pamiatkami po našich predkoch.“ Po měsíci, 14. prosince, Kretzovi sděluje, že je na stopě zajímavých věcí, dřevěného křížifixu a plastik dvou andělků. Zvláště zajímavý je pak její dopis z 26. března 1918, dávající nahlédnout do jejího národního smýšlení i dobových poměrů. Nejprve děkuje, že jí Kretz posílá české noviny, protože jen z nich se dozvídá informace o skutečném stavu věcí v monarchii. „My žijeme veľmi ťažké časy, boríme sa s nedostatkom a vzdor tomu, že máme dôveru v starostlivosť Božiu, prichodia okamihy, kde ovláda starosť a tieseň duše naše. S výživou by sme ešte ako tak boli, ale šatenie a obuv, to nám budí obavy, lebo od troch rokov sme si nič nenadobudli a mnohé najpotrebnejšie veci nás už zanechávajú. Drahota neslýchaná – a ešte vždy sa stupňuje. Ale bude, ako bude. Neideme na vopred sužovať, dosť bude času na to vtedy, keď už vôbec nebudeme mať za čo chleba kúpiť. S ohľadom budúcnosti nášho národa trápime, lebo dľa všetkých priznakov nedajú nám ničoho; ešte i to volebné právo bude veľmi obstrihané.“

Vansová a Kretz udržovali kontakty i po celá dvacátá léta. Nebyly už ani tak intenzivní jako dřívě, ani se už netýkaly lidové kultury a sběratelství. Úplným závěrem jejich vztahů je dopis Terezie Vansové ze 4. ledna 1929, což byl bohužel i úmrtní den Františka Kretze.

Připomenutá korespondence Františka Kretze dokládá jeho četné kontakty se slovenskými známými a přáteli,⁴⁵ mezi nimiž bylo několik významných žen – intelektuálek. Prioritním podnětem jejich vzniku byla Kretzova sběratelská vášeň, zaměřená na lidovou kulturu.⁴⁶ Jednotlivé listy a soubory nám pak ukazují, zejména v době před 1. sv. válkou, že sbírání artefaktů lidové kultury byl ve slovenském prostředí velmi rozšířený jev a zároveň že tyto věci byly předmětem docela čilého obchodu, kdy čistý sběratelský zájem (výměna předmětů) byl již nahrazen komerčními vztahy. Zároveň tyto Kretzovy kontakty dokládají jeho podíl na tzv. vyšívkařském hnutí, jehož cílem bylo spojení národního „svěrazu“ s ekonomickým podnikáním.⁴⁷

Zmíněné i jiné písemnosti z ruky F. Kretze nám samozřejmě také naznačují a dokládají, že jeho vztah ke Slovensku a Slovákům byl od časného mládí velmi vstřícný. Se Slováky v jejich zápase za národní emancipaci nejen soucítil, ale v tomto úsilí jim vycházel vstříc a dle svých možností jim i pomáhal. Tento vztah by ještě více vynikl při rozboru jeho novinových statí, v nichž se častěji vyjadřoval a zaujímal stanoviska k politické, národní a kulturní situaci na Slovensku.

Poznámky:

- 1 Výstavu zachytila K a l i n o v á, A. In: Slovácko 51, 2009, s. 94–96. Není to první připomenutí F. Kretze na stránkách zmíněného periodika. Dvakrát o něm psala Ludmila Tarcalová, a to: *K jubileu Františka Kretze* (Slovácko 21, 1979, s. 49–50), a *Kretzova sbírka dýnek a čepců ve Slováckém muzeu* (Slovácko 26, 1984, s. 87–93).
- 2 Charakteristiku jejího obsahu přinesla S t ö h r o v á, P.: *Písemná pozůstalost Františka Kretze v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně*. In: František Kretz (1859–1929) – sběratel, národopisec, novinář. Uherské Hradiště 2009, s. 93–103. Z ní je také přebrána citace (na s. 94–95) z Kretzova dopisu Wirthovi.
- 3 Např.: *Na pouti v Zákopčí. Národopisný výlet na Slovensko*. Český lid 13, 1904, s. 5–8.
- 4 Např. *Na Valašskou Belú. Cestopisné vzpomínky ze Slovenska*. Český lid 15, 1906, s. 12–15.
- 5 Číslo 1, 1915, s. 3–16.
- 6 *Toulky po spišské stolici. Cestopisné vzpomínky na Slovensko*. Uherské Hradiště 1907. Tisk J. Slovák v Kroměříži. Brožuru (rozsah 27 s.) Kretz vydal vlastním nákladem a cena jednoho výtisku činila 40 h.
- 7 Základní údaje o ní poskytuje Lexikón slovenských žien, Martin 2003, s. 237; více pak Kusý, I.: *Význam Eleny Šoltésovej v slovenskej literatúre a v slovenskom ženskom hnutí*. Bratislava 1968.
- 8 Viz kritickou stať Ivana Kučmy: *Mýtus stredú: Martin ako centrum slovenskosti*. In: *Mýty naše slovenské*. Bratislava 2005, s. 150–162.
- 9 Uložen v pozůstalosti F. Kretze v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně (dále jen PFK), karton 77. Za zpřístupnění uvedené pozůstalosti děkuji dr. H. Beránkové.
- 10 Pavol Socháň (1862–1941), malíř, fotograf, spisovatel a publicista. V letech 1893–1912 působil v Martině, kde rozvinul sběratelskou etnografickou práci a kdy se věnoval organizačně-obchodním aktivitám v oblasti výšivek a krojů. Více Slovenský biografický slovník V., Martin 1992, s. 308.
- 11 Vydal např. *Vzory slovenského národního vyšívání 1–8*, Martin 1892–1912, nebo *Slovenské kroje lidové*. Praha 1901.
- 12 V Kretzově pozůstalosti je uložen (k. 71) jeden nedatovaný Socháňův list na hlavičkovém papíře Muzeálně slovenské společnosti. V něm Kretzovi sděluje, že připravuje obsáhlé pojednání o slovenské majolice a prosí o nějaké dílčí údaje. Práce skutečně vyšla r. 1906 v Praze pod názvem „*Habánska majolika“ a českobratřští exulanti v Uhrách*.
- 13 Korespondence uložena v Slovenské národní knihnici v Martine – Archívu literatúry a umenia (dále jen SNK – ALU) pod sign. A/787. Celkem jde o čtyři dopisy, z nichž časově první tři jsou psány na hlavičkovém papíře Slováckých novin, poslední pak na hlavičkovém papíře redakce Zájmy Slovače. Reciproční dopisy jsem v Kretzově pozůstalosti nenalezl.
- 14 Lexikón slovenských žien, Martin 2003, s. 117; Zborník Slovenského národného múzea 86. Etnografia 33, 1992, s. 232–237.
- 15 Z kroměřížského pobytu je zachována část její korespondence, týkající se výstavy výšivek v Odboru Čs. jednoty z let 1911 až 1919, kterou v uvedeném městě připravovala. Uložena SNK – ALU, Literárny archív Matice slovenské – starý fond, sign. C 109 (celkem 19 jednotek).
- 16 Viz *Keramika habanská a selská*, která vyšla v ČVSMO 29 (č. 116), 1912, s. 161–165. Též zvláštní otisk o sedmi stranách. V uvedeném ročníku Kretz zveřejnil ještě dvě další pojednání, řekněme teoretického rázu, týkající se keramiky: *Topografie selské keramiky* (č. 114, s. 71–73) a *U hranic lidového umění* (č. 115, s. 101–104).

- 17 Více o ní Slovenský biografický slovník IV., Martin 1990, s. 494–496; Klátik, Z.: *Ludmila Podjavorinská 1872–1951*. Bratislava 1971
- 18 List uložený PFK, k. 75.
- 19 Maťočík, A. a kol.: *Reprezentačný biografický lexikón Slovenska*. Martin 1999, s. 282; Paška, J.: *L. V. Rizner*. Martin 1956; *Ludovít Vladimír Rizner 1849–1913*. Jubilejný zborník zo seminára k 140. výročiu Riznerovho narodenia. Zostavil Miloš Kovačka. Martin 1993.
- 20 Vyšla v šesti svazcích v letech 1929–1934 v Martine pod názvem *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*.
- 21 Uloženy SNK – ALU, poz. L. Riznera, sign. M 89 B 27.
- 22 Uloženy PFK, k. 13, složka Miscellanea.
- 23 Takovou práci ale Kretz nevydal.
- 24 Heslo Kretz v Riznerově bibliografii obsahuje ale pouhých 5 záznamů. Překvapí, že není uvedena ani brožura Toulky po spišské stolici právě z roku 1907.
- 25 Lexikón katolíckých kňazských osobností Slovenska, Bratislava 2000, s. 910–911; Slovenský biografický slovník IV., Martin 1990, s. 137–138.
- 26 O ní podrobně Rybecký, M.: *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre (Príspevok k dejinám slovenského múzejníctva)*. Martin 1983.
- 27 PFK, k. 73.
- 28 Lexikón katolíckých kňazských osobností Slovenska, Bratislava 2000, s. 958.
- 29 Uloženo PFK, k. 73. Sestává ze dvou dopisů a čtyř pohlednic s národopisnými motivy.
- 30 Slovenský biografický slovník IV., Martin 1990, s. 50–51; Reprezenačný biografický lexikón Slovenska, Martin 1999, s. 211; Városov, M.: *Gustáv Mallý*. Bratislava 1989.
- 31 PFK, k. 73.
- 32 Korespondenční lístek z 22. 9. 1904.
- 33 Dopis z 9. 3. 1908.
- 34 Slovenský biografický slovník I., Martin 1986, s. 83; Biografický lexikón Slovenska I., Martin 2002, s. 118–120; Városov, M.: *Augusta*. Bratislava 1956.
- 35 Celkem je dochováno sedm Kretzových dopisů a korespondenčních lístků. Uloženy SNK – ALU, sign. 100 B 39.
- 36 Korespondenční lístek z 23. 12. 1904.
- 37 Biografický lexikón Slovenska, Martin 2007, s. 317; Reprezenačný biografický lexikón Slovenska, Martin 1999, s. 101–102.
- 38 Uloženy PFK, k. 13.
- 39 Uloženy SNK – ALU, fond Halašovsko–Mudroňovská pozůstalost, sign. 37 F 39.
- 40 Za více než obsáhlou literaturu na dané téma uvádín jen sborník *Slováci a Maďari*. Martin 1996.
- 41 Lexikón slovenských žien, Martin 2003, s. 78; Biografický lexikón Slovenska III., Martin 2007, s. 321.
- 42 V pozůstalosti F. Kretze (k. 13) jsou dochovány dva listy Anny Halašové. Dvě Kretzovy pohlednice jsou pak uloženy v Halašovsko–Mudroňovské pozůstalosti v SNK – ALU pod sign. 37 NN 33.
- 43 Lexikón slovenských žien. Martin 2003, s. 259–260; Mráz, A.: *Literárne dielo Terézie Vansovej*. Martin 1937; Literárny archív 29–30, 1994, s. 193–258.
- 44 K dispozici jsou tři dopisy Kretzovy, uchované v poz. Terézie Vansové v SNK – ALU pod sign 198 X 25. Všechny pocházejí z r. 1917. Naopak dopisy, resp. koresp. lístky T. Vansové jsou dochovány v počtu 23 kusů v PFK, k. 79.
- 45 Uvedený přehled není vyčerpávající. Našli by se i další, jako ojedinělé listy známého Pavla Blahy ze Skalice nebo Štefana Krčméryho, správce Matice slovenské, s nímž si Kretz v r. 1924 dopisoval ohledně vydání svého článku o moravských výtvarnicích.

A připomenout by bylo možno i některé Čechy, dlouhodobě působící na Slovensku, jako byl třeba Alois Kolísek, katolický kněz, od r. 1919 pracující v Bratislavě, s nímž se Kretz důvěrně poznal, když jmenovaný jako profesor v letech 1894–1919 vyučoval na vyšší reálce v Hodoníně.

- 46 Na Kretzovy slovenské zisky upozorňuje také K o n d r o v á, M.: *Textilní sbírka Františka Kretze ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti*. In: František Kretz (1859–1929) – sběratel, národopisec, novinář. Uh. Hradiště 2009, s. 125.
- 47 Srv. H o l l ý, K.: *Česko-slovenské vztahy a „ženská otázka“ na přelome 19. a 20. století*. In: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice 2006, s. 335–354, zvláště 351–354.

Článek vznikl s podporou institucionálního záměru Moravského zemského muzea IZ MK00009486202 Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu.

PhDr. Zdeněk F i š e r (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. století a první poloviny 20. století, zvláště pak na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

František Kretz, Slovakia and the Slovaks

A b s t r a c t

The personality of František Kretz – an important collector of folk culture objects and art (1859 – 1929), who lived in Uherské Hradiště, was commemorated by a large exhibition followed by outstanding memoirs. The article focuses on other aspect of Kretz's versatile activities – his bonds with Slovakia. On the basis of his correspondence the author exemplifies his relationships with a number of important Slovak figures (Andrej Halaša, Ludovít V. Rizner, Karol Medvecký, Ladislav Moyš, Gustáv Mallý) and with several important Slovak women as for example Elena Šoltéssová, Drahotína Kardošová-Křížiková, Ludmila Riznerová-Podjavorinská, Anna Halašová or Terézia Vansová). It is obvious from the correspondence that Kretz mostly initiated the relationships through his collecting and at the same time he accommodated the Slovaks in their fight for national emancipation and he tried to help them. This relationship would come forward even more if we analysed his newspaper articles in which he often made comments and took his stand to political, national and cultural situation in Slovakia.

František Kretz, Die Slowakei und die Slowaken

Z u s a m m e n f a s s u n g

An die Persönlichkeit des bedeutenden Volkskunstsammlers František Kretz (1859–1929), der in Uherské Hradiště lebte, erinnerten eine 2009 veranstaltete umfangreiche Ausstellung sowie seine anschließend erschienene Monografie von hervorragendem Niveau. Der vorliegende Artikel zeigt einen anderen Aspekt der vielseitigen Tätigkeit von Kretz, und zwar seine Beziehungen zu mehreren namhaften slowakischen Persönlichkeiten (Andrej Halaša, Ludovít V. Rizner, Karol Medvecký, Ladislav Moyš, Gustáv Mallý), darunter auch

zu einigen achtenswerten slowakischen Frauen (Elena Šoltésová, Drahotína Kardošová-Křížková, Ludmila Riznerová-Podjavorinská, Anna Halašová oder Terézia Vansová). Aus den Briefen geht hervor, dass Kretz diese Beziehungen meistens dank seiner Sammeltätigkeit anknüpfte, aber zugleich förderte er den Kampf der Slowaken um die nationale Emanzipation und bemühte sich ihnen zu helfen. Diese Beziehungen könnten noch offensichtlicher werden, wenn man seine Zeitungsartikel analysieren würde, denn in der Zeitung äußerte er öfters seine Einstellung zur politischen, nationalen und kulturellen Situation in der Slowakei.

LOUTKOVÝ SVĚT BEDŘICHA BENEŠE BUCHLOVANA

Pavel Portl, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Studie pojednává o vztahu Bedřicha Beneše Buchlovana k loutkovému divadlu, především o vlastních loutkových hrách a jejich inspiračních zdrojích.

Žánrovou pestrost značně rozsáhlé literární tvorby Bedřicha Beneše Buchlovana obohacují loutkové hry. Shodou okolností je začal psát v době vrcholící tzv. loutkářské renesance, která se vymezuje lety 1910–1930. České loutkářství v té době začalo hledat hlubší vztah k tradičnímu pojetí a zároveň usilovat o nové formy a vůbec o nový smysl loutkového divadla. Cílem těchto snah bylo vřazení loutkového divadla do soudobého kulturního kontextu jako rovnocenného ostatním druhům divadla.¹ S tím souvisela snaha o jiné výtvarné zpracování a náročnější technické řešení divadla, hledal se nový repertoár.² Přestože Beneš Buchlovan žil mimo centrum loutkářského dění a kontakt s ním mohl udržovat jen prostřednictvím odborných časopisů a publikací, jeho tvorba vycházející z vlastní praxe reagovala právě na tyto požadavky.

Své vyznání loutkovému divadlu zachytil Beneš Buchlovan v osmi fejetonech nazvaných *Za Kašpárkovou rolničkou*.³ Vzpomíná v nich na první setkání s loutkami, ozřejmuje své názory na loutkové divadlo odvozené z provozování rodinného divadélka, zachycuje vývoj vlastní tvorby. Impulzem pro psaní loutkových her pro něj bylo tzv. Alšovovo loutkové divadlo.⁴ Zaujali ho výtvarníci, kteří vytvořili dekorace, a tak ho koupil svému tehdy dvouletému synovi.

Nejprve na novém divadélku zkoušel hry lidových loutkářů, ale brzy si vymýšlel hry vlastní. Když se osvědčily, nabídl je nakladatelům do tisku. K plnému rozvoji jeho amatérského loutkářství dochází až po přestěhování do Uherského Hradiště. V jejich bytě se zanedlouho scházeli kamarádi jeho dětí na domácí představení, a tak počet loutek se postupně rozrostl na 80, „*garderoba doplňována podle potřeby, nejednou si premiéry vyžádaly stylových kostymů, jež rády síly odborné učitelky ze školy pro ženská povolání. Několik sérií dekorací, vydaných pro Alšovu scénu, bylo doplňováno trochou malířské zručnosti, jež vyřezávala také dobové stylové nábytky pro interiéry.*“⁵ Nehrály se jen tištěné hry, Beneš Buchlovan pro potřeby rodinného divadélka upravoval také klasická dramata, která většinou nebyla určena pro tisk, a tudíž se nedochovala (např. úpravy *Zkoušky státníkovi* Emanuela Bozděcha, *Noci na Karlštejně* Jaroslava Vrchlického, *Florencké tragédie* Oscara Wildea nebo Čechovových jednoaktovek *Námluvy a Medvěď*).

Lidové inspirace a Poccioho vliv

Podstatu Benešovy tvorby pro loutková divadla tvoří inspirace literárními motivy nebo přímo adaptace literárních děl. Z české literární tradice čerpal z lidových balad, z pověstí a pohádek. Tento okruh představuje méně progresivní část Benešových loutkových her. Patrné je to na baladách *Utonulá* a *Nalezená sestra*, které spolu s *Pohádkou o Honzovi* zpracoval v letech 1916–1917 jako stínohry.⁶ Beneš Buchlovan v nich zachovává jednoduchý děj i styl žánru a klade důraz na text, který je loutkami pouze ilustrován na pozadí. Sám podotýká, že „*spíše jsem si představoval recitaci básně, jíž by jako velmi jemná, snová hudba doprovázela tato hra stínů, hra toho něčeho tak odhmotnělého, neuchopitelného.*“⁷ Přestože v rámci svého žánru jsou zajímavé spíše technickým, poměrně experimentálním provedením, kultivovaný jazyk veršů a důraz na přednes, který klade v závěrečné poznámce („*Recitace při stínohře budiž volná, popřávající dosti času k malebnému seskupení obrazů, slovný doprovod.*“⁸), svědčí o Benešově snaze zvýšit literární úroveň textů loutkových her.

Další adaptace lidové slovesnosti vyšly v edici České svérázné loutkové hry, které vydával brněnský spolek Alešova loutková scéna (editorkou byla Tulla Čihařová-Odehnalová). Beneš Buchlovan se v nich pokusil o volnější transkripci přidáním postav, motivů a dějových linek, ale i pro loutkové divadlo jsou tyto hry přímo antidramatické. Platí to zejména o *Aničce bojovnici* (1919),⁹ jejíž hlavní hrdinka Anička odejde do vojny místo svého starého otce, v převleku za vojáka zachrání zajatého prince a po odhalení se stane v závěru jeho manželkou. Naivně přímočarý děj se Beneš Buchlovan pokusil rozšířit vloženým dějstvím, v němž Kašpárek značně komplikovaně a nelogicky odhalí spiknutí proti princovi. V závěrečném dějství je komplot odhalen i na královském dvoře díky Aničce a osvobozenému princovi. I přes dějovou vložku se v *Aničce bojovnici* minimálně uplatňuje dramatický princip, postavy pouze přicházejí nebo odcházejí, aby si navzájem odvyprávěly děj.

Větší dramatický náboj má hra s názvem *Turek a krásná Katerinka* (1920), inspirovaná základní variantou balady s tureckou tematikou „Oklamany Turek“.¹⁰ V ní si turecký kníže vybere za ženu Kateřinu, ale když si pro ni přijede, ona ulehne do truhly a předstírá smrt. Turek ji oplakává, zahrne tělo dary a odjede. Beneš Buchlovan své pojetí prostorově rozšířil, neboť Turek Katerinku unese, zavře do věže a rozhodující roli přebírá Kašpárek. Také Benešova hra končí přelstěním Turka, ale autor ji žánrově posunul do polohy grotesky, kterou v pocciovském duchu vyplnil aktuálními narážkami a vtípkami, z nichž si zaslouží uvést alespoň maďarská píseň, kterou zpívá sluha tureckého paši: „*Köczka lözö dörö, pös oknöm, neboldöly perszet, nezmöknöm.*“¹¹

Vliv Franze Poccioho¹² na českou loutkářskou tvorbu v druhém desetiletí 20. století byl velmi silný, byť dvojsečný. Jeho hry působily pozitivně důrazným odmítnutím sentimentality a moralizování, dramatickým citěním a dovedným propojením pohádkové romantiky s realistickými prvky a koneckonců i ironickým odstupem. Beneš Buchlovan přeložil pro potřeby vlastního divadélka tři Pocciovy hry (*Kašpárek v Turecku, Modrovous, Kocour v botách*; nebyly vydány tiskem, texty se nedochovaly) a k pocciovskému pojetí loutkové hry cítil velký obdiv: „*Pohádkářský romantik Poccio dovedl vytvořiti směs fantastiky, grotesky, ironie, persifláže ... Komické situace, konfrontace přemělkovaného světa dvořanů a Jejich Jasnosti se světem drsných, zemitých venkovanů, pohádkovost vyhnána až k absurdnosti, vtíp, parodie, slovní hříčky často nepřeložitelné, napodobitelné přesmyčky – Poccio dokáže podchytit zájem obecného malého i velkého.*“¹³

Psát loutkové hry pro malé i velké diváky zároveň, to byl Benešův záměr. Proto v řadě jeho her nalezneme aktuální, avšak časově omezené narážky, které děti nemohly pochopit, a dospělí měly pobavit. Z Pocciovy koncepce ovšem Beneš Buchlovan přejal spíše negativní rysy – sklon k otevřené satíře a politické aktualizaci.¹⁴ Markantním dokladem je loutková hra *Brněnský drak* (1920), sice vycházející ze známé pověsti, ale přetvořená v politickou satiru na německé šosáctví. Hrůzný drak je členem Schulvereinu, Kašpárek zase zapřísáhlý demokrat, který v závěru hry nejen přelstí draka, ale také očistí brněnskou radnici od Němců.

Vědomě se k Poccimu Beneš Buchlovan přihlásil hrou *Košile*, kterou napsal v roce 1919; tiskem vyšla o šest let později ve sborníku *Patero her ze soutěže*. Jindřich Halík ve své studii o cizích motivech v Benešových loutkových hrách uvádí, že námět hry byl odvozen z anekdoty zveřejněné ve IV. dílu Tolstého *Čítanky* (Praha: Josef Pelcl, 1900).¹⁵ Pohádka o hledání absolutně šťastného člověka je ale známa i z naší lidové slovesnosti a na jižní Moravě ji folkloristé zaznamenali ještě v polovině 20. století.¹⁶ Výchozí příběh s morálním ponaučením poskytl Benešovi prostor pro satiru na byrokraty a politiky, kteří v prvním dějství marně hledají šťastného člověka mezi sebou. Jediný spokojený se zdá být premiér Maraskin: „*Jsem úplně šťasten ve službách Jeho Jasnosti. Tři krise do týdne není špatné, podám demissi, Jeho Jasnost panující pan vévoda jí ovšem nepřijme, oposice křičí, nu, chválabohu, jsem všichni spokojeni a státní kára se drkotá dál.*“¹⁷ Maraskin však trpí vytrvalou zácpou, a tak musí vzniknout zvláštní komise pro hledání šťastného člověka

mezi poddanými. To se odehrává v hospodě, v prostředí které umožňuje představit vedle sebe několik rozdílných typů na malé ploše. Zároveň satiru střídá parodie pohádkových motivů – kouzelník svá kouzla používá k vyčarování pohostění, ale protože má špatně umytý kotlík, může nabídnout jen pavouka; Dlouhý sedí u stolu sám, neboť Bystrozraký někde pomáhá zapalovat střelný prach a Široký by prostě moc snědl. Nejkomičtěji působí Škrhola, typ lidového prostáka, který všechno splete. Hra se Benešovi rozpadá do jednotlivých více nebo méně zábavných výstupů, mezi nimiž se vytrácí původní myšlenkové poselství pohádky.

Nejvíce se při přepisu českých předloh Benešovi dařilo s pohádkami, dominujícím žánrem loutkářské dramaturgie vůbec. Bylo to zřejmě dáno i jeho pietním přístupem, který na jedné straně nevyžaduje rozvádění děje a na druhé straně nedovoľoval nevhodné aktualizace. V *Desítce her pro maličké* (1925), která vznikla rozšířením dřívějšího souboru *Šestipramenný svazček loutkových her* (1916), Beneš Buchlovan adaptoval pro loutkové divadlo celkem pět českých pohádek – o Smolíčkovi, o perníkové chaloupce, o Budulínkovi, o zlé koze, o zvířátkách a loupežnících. Je pro ně charakteristické epické převyprávění, což Benešovi vytkl i Karel Koblirle v recenzi původního vydání: „... *Hry »Svazčku« jsou pořád jen pohádky, jež vyprávějí loutky na jevišti, tedy roucho dramatické jest jen vnější známkou, zpracování dramatického u nich není.*“¹⁸ Koblirle na jedné straně se podivuje nad nedostatkem loutkových her pro nejmenší děti (tedy předškolního věku), na straně druhé vnímá tyto pokusy jako zbytečné: „... *útlý rozumek dětský nestačí na to, aby sledoval jako celek děj i sebe prostší a aby v něm viděl příklad. Takoví útlí diváci vystačí svou trpělivostí a vtípem jen na vyslechnutí kratičké improvisace tatínkovy, prostického ale dramatického výjevu sedláka s Kašpárkem...*“¹⁹ Naopak Vašek Sojka chápal epický ráz Benešových loutkových her jako autorský záměr, který nemění děj a na scénu uvádí již známé příběhy. Proto se v nich neobjevuje ani postava Kašpárka, typická pro Benešovy další hry. Přes některé připomínky je Sojkův závěr jednoznačný: „*Celkem tedy přináší Benešův svazek tolik kladů, že, byť snad na některých stránkách nevyhovoval zcela ideálně svému určení: pro nejmenší, přece nelze než jej vřele doporučit prostě zdůrazněním faktu, že literární úrovní všechny dosavadní loutkové hry pro nejdrobnější obecenstvo vysoko převažuje.*“²⁰

Další recenzenti přivítali Benešovy adaptace pohádek s nadšením. Hanuš Sedláček je označil za „působivé“ a na způsobu, jakým Beneš Buchlovan přistoupil k předlohám, ocenil zesílení dramatického účinku pohádek a samozřejmě včlenění mravního pouučení.²¹ Kritik podepsaný iniciálami A. J. ocenil, že Beneš Buchlovan pohádky pouze prozaicky neadaptoval, ale s citem pro jazyk do nich vložil stručné lyrické pasáže: „*Jsou zkrášleny pravými lyrickými klenůtky, které tvoří z nich často napínavé novum, o němž lze říci, že věci staré, novým rouchem oděny, nový dostávají půvab. [...] všude tam najdeš krásu slova, věty, verše, pěknou ideu, radostnou událost...*“²²

Žánrově je z *Desítky her* nejzajímavější *Pohádka o kopacím míči*, částečná parafráze pohádky o Koblížkovi a zároveň jeden z prvních pokusů o moderní pohádku v oblasti loutkových her vůbec.²³ Hlavní hrdina, personifikovaný míč, má u babičky a dědečka pocit nenaplněnosti, a tak se rozhodne najít smysl své existence. Odskáče na cestu, uteče policajtovi i profesorovi přírodopisu až narazí na fotbalistu (Šulista), který mu pomůže dojít naplnění – strelí s ním nejfantastičtější gól, neboť ho vykopne až do nebeské brány. První věta, dědečkova replika, uvozuje hru vtipnou ironií: „*Také by mohl už míti rozum a neskákat tolik, otluče se omítka.*“²⁴ Avšak v dalších jednáních sklouzává ke karikatuře (téměř autorská mánie toužící zesměšňovat policajty, kteří vždy v Benešových hrách skončí v hospodě U zelené žáby), jako by vydrážděn představou směřující se publika, překračuje hranici lehce ironického nadhledu. Benešovo novátorství spočívá nejen ve volbě míče jako hlavní postavy (tím přešel slavnou loutkovou hru Jana Malíka *Míček Flíček*, 1. vydání 1937), ale i v užití sportovního slangu a v neočekávaně pointovaném závěru.

Pokusy s Shakespearem i Vernem

Přepřelování známých děl světové literatury pro loutkové potřeby je jeden z charakteristických rysů loutkového divadla v období kolem 1. světové války, související z požadavkem nového repertoáru, i když např. hry o donu Šajnovi nebo o Faustovi se hrály již od 2. poloviny 19. století.²⁵ Právě tato část Benešovy tvorby pro loutkové divadlo – adaptace světových děl nebo hry jimi inspirované – je vnímána jako progresivnější, zajímavější a bývá také více ceněna, i když první pokusy byly značně hledačské a zkoušely další možnosti loutkového divadla. Sám to přiznává: „*Ve svých prvních čtyřech loutkových hrách skládal jsem sobě zkoušku. Programově ... To byly první pokusy, ověřování různých teorií, dnes se mi zdá, že víc literatury nežli životního divadélka. Víc figurky nežli živé loutky.*“²⁶

Nejblíže k tradiční loutkářské poezie měla romantická hra o síle lásky a přátelství *Pan Rinald a Reginald* (1916) s rytířskou tematikou. Beneš Buchlovan se k ní inspiroval středověkými příběhy o králi Artušovi a rytířích Kulatého stolu, o čemž svědčí prostředí broce-liánského lesa, kterému vládne víla Viviana. Hra však není adaptací konkrétního příběhu, Beneš Buchlovan s látkou nakládal volně, spíše se nechal inspirovat atmosférou a idejemi artušovské legendy, které se pokusil transformovat do svého díla. Vytvořil dramatický, i na loutkovou hru spletitý děj, dovedně skloubil romantické pasáže s akčními a fantaskními scénami i s Kašpárkovými rozvernými výstupy. Úskalí hry spočívalo v inscenování. Hra určená pro rodinné divadélko byla technicky příliš náročná, pro větší scénu zase postrádala více inscenačních nápadů – např. akční scény (bitky, souboje) se v Benešových hrách odehrávají vždy za scénou.²⁷

Další Benešovy hry, taktéž námětově ambiciózní, vyžadovaly sice menší technickou náročnost, zato nebyly tak umělecky zdařilé. V *Polykratovi* (1916) Beneš Buchlovan převyprávěl Herodotův příběh o tyranovi ostrova Samu s politickým tématem boje o moc. Vyšel z vnější podobnosti loutek se strnulostí masek herců starořeckého divadla a zpracoval ji jako antickou tragédii. Její závažnosti odpovídá i vznešenost a patetičnost jazyka Benešových postav, neúprosná osudovost i temná znamení a předtuchy. Beneš Buchlovan však hru nezvládl dramaturgicky. Ve třech krátkých dějstvích se pokusil obsáhnout celý Polykratův příběh, a tak se opakovaně musí děj zastavit, aby ho některá z postav mohla monologicky dovyprávět. Navíc postava Kašpárka je v této loutkové hře nadbytečná, neboť působí jako cizorodý prvek narušující celkový ráz hry.

Hra *Zbojníci v lese durynském* (1917) představuje travestii jánošíkovské pověsti. Hlavní postavou je Hanuš Falk bouřící se proti vrchnosti z Hollandie, neboť Jánošík by údajně neprošel rakouskou válečnou cenzurou. Beneš Buchlovan z pověsti zachoval pouze hlavní dějovou linku (vypustil motiv Andy a Šándora), a dokonce změnil závěr – Hanuš Falk zabije zrádnou šenkýřku a žandárům uteče do hor.²⁸ Hra je zajímavá pokusem o téměř psychologické pojetí hlavního hrdiny, který v prvním dějství řeší závažné morální dilema, zda smí překročit hranice zákona. Nejsilnějším momentem je v posledním dějství čekání žandárů a šenkýřky, až přijde Falk. Tak intenzivní, napjatá atmosféra se neobjevuje v celé Benešově loutkové tvorbě. Stejně jako v *Polykratovi* je problém s postavou Kašpárka. Začlenit tuto komickou figurku do známého příběhu je možné, pokud to není proti povaze hry. Do konceptu zbojnického dramatu však nezapadá, takže v druhém dějství jej autor nešťastně transformoval do patetického mluvčího, pronášejícího moudra o smyslu života a Božím zákoně. Jde tak o další doklad násilného, nevhodného propojení kašpárkovské tradice a námětové inovace.

Největší pozornost ze čtveřice „pokusných“ her vzbudil *Inženýr Robur* (1917). Základní myšlenku a hlavní postavy Beneš Buchlovan přejal z Verneova románu *Vzducholodí kolem světa* (Robur-le-conquérant, 1886),²⁹ ale pozměnil charakter postavy a především vytvořil zcela novou fabuli, čímž vtiskl dílu odlišný smysl. Inženýr Robur se s černošským sluhou

Bobem vrací z Ameriky a rozhodne se povznést zaostalý horský kraj budováním textilního průmyslu. Nenávisť hnaný tkadlec Holas se pokusí poškodit tovární stroje a zabít Robura, ale je zachycen pákou stroje a usmrčen. *Inženýr Robur* se zcela odlišuje od všech dalších Benešových her a také v rámci české loutkové tvorby je výjimečný svou sociální tematikou.³⁰ Kritika ocenila odvalu uvést na jeviště určené loutkám nezvyklé téma a prostředí, i když se nakonec ukázalo, že „*toto nezvyklé prostředí loutkám příliš nesvědčí a také není tato hra již tak působivá jako jiné hry Benešovy.*“³¹

Výtky k Benešově hře byly oprávněné. Zápětka je schematická, dramatický konflikt není dostatečně motivovaný a spíše připomíná ideologický souboj, charaktery postav jsou až příliš jednoznačné a černobíle pojaté. Nápaditě vtipná je pouze postava Kašpárka, Holasova syna, kterého Robur pro jeho výřečnost zaměstná jako reklamního agenta. Ani jazyková stránka, která měla v Benešových hrách vysokou kvalitu, příliš nevyniká – dialogy trpí rétoričností a ohnivým patosem, jen na několika místech se objeví ozvučky civilismu: „*V rytmu pák, soukolí, v síle dynam / jest hluboká nová krása, / k ní ruce vzpínám.*“ Jako jedna z mála se hrála na větší loutkové scéně, premiéru měla v roce 1925 na Dělnické loutkové scéně Drak v Praze.

Zřejmě pod vlivem shakespearovského výročí v roce 1916 se Beneš Buchlovan rozhodl adaptovat pro loutky pětici dramát, které vyšly o rok později pod názvem *Loutkové hry ze Shakespeara (Malé divadlo Globe)*. Vybral si *Zimní pohádku*, *Benátského kupce*, *Sen noci svatojánské*, *Hamleta* a *Krále Leara*, které se mu zdály vhodné pro rodinné divadélko. V prologu Beneš Buchlovan stylizovaným rozhovorem uvádí způsob, jímž je zpracoval. Když Jeníček s Mařenkou požádají pana Šekspira, zda by si mohli půjčit pro loutky některé jeho hry o králích a hrdinech, slavný dramatik váhá, zda to bude možné. V tom zasáhne Kašpárek: „*I to bude snadné. Polovičky osob nepotřebujeme, pět proměn v jednu spojíme, hercům úlohy zkrátíme a zbytek doplním já a troufám, že to něco vydá.*“ A Šekspir odpovídá: „*To mám sám radost, že si poradíte. Mnoho toho sice ze mne nezbuďte, ale jen když vám to dostačí. Vyberte si z nich, jak se vám líbí.*“³²

Pro Beneše tedy Shakespearova dramata představovala především dramaturgický problém. Nesnažil se o jejich aktualizaci či jiný svěbytný přepis; zachoval ústřední děj, charakter postav i žánr hry. Musel pochopitelně škrtnat postavy, zjednodušovat děj, zkracovat promluvy a obecně přiblížit hru dětskému divákovi. Sloužil mu k tomu Kašpárek, kterého včlenil do každé hry, buď jím nahradil některou z postav (např. v *Benátském kupci* nahradil Shylockova sluhu Lancelota nebo v *Zimní pohádce* Autolyca), nebo Kašpárkovou postavu vytvořil, ale organicky ji začlenil (v *Králi Learovi* ke starému šaškovi přidal mladého Kašpárka jako sluhu princezny Cordelie). Beneš Buchlovan také Shakespearovu předlohu musel prozaizovat, i když na několika místech použil původní text ve Sládkově překladu. Upuštění od verše je jednou z výtek negativní recenze od Viléma Mathesia („... *odměřoval textu až příliš skoupě, též verš většinou opustil.*“³³). Kritizoval také samotný výběr dramát, neboť podle něj jsou pro dětského recipienta vhodné pouze *Benátský kupec* a *Král Lear*, a prolog je pro děti nepochopitelný. Na druhé straně jej zajímá problém včlenění postavy Kašpárka do Shakespearových dramát a přiznává, že v některých z nich (*Sen noci svatojánské*, *Král Lear*, *Hamlet*) lze ztotožnit některou z postav při loutkářské adaptaci s Kašpárkem, což Beneš Buchlovan do určité míry dokázal.

Další kritici považují Benešovy adaptace Shakespearových dramát za odvážný počín. Už proto, že do té doby existovaly jen velmi svérázné úpravy lidových loutkářů *Kupce benátského* pod názvem *Žid Siloch*, které měly s původním dramatem společné jen dějové jádro, a Zákřejsův pokus *Kupec benátský* (1916). Beneš Buchlovan sice také musel krátit děj, ale zachoval smysl Shakespearových dramát. Prozaická podoba jeho her přitom není triviální, neboť v komediích má vtip, lehkost i jiskřivé dialogy, v tragédiích si zase do určité míry zachovává vznešenost i závažnost. Nejvíce nadšený ohlas otiskl časopis *Lípa* pod značkou Delta: „*Podářilo se mu ze starého Shakespeara udělat nového Kopeckého. Labuť Avonská pozvedá*

*křídla v hrobě, ale děti budou tleskat, zasmějí se, zadýchají, a tváře se jim rozhoří. Hodno chvály, že Benešův vztah k nim není furiantský ani sentimentální, ale vztah dobrého strýčka.*³⁴

Loutkové hry *Don Šajn*, *Don Quijote a Kejklíč Matičky Boží* vyšly v jednom svazku v roce 1930 u příležitosti loutkářského kongresu a Světové výstavy v Liège. Na rozdíl od všech dalších Benešových her byly tyto primárně určeny pro dospělé diváky. V doslovu se autor zmiňuje, že jeho záměrem však bylo vytvořit cyklus čtyř her. Donchuanovskou a donkichotskou tematiku měly doplnit hry o Ahasverovi a Wagnerovi (Faustově žáku).

Postavu dona Juana chtěl Beneš Buchlovan v rámci loutkového divadla, na němž byl jako don Šajn (Žán) prezentován jako mordýř, rehabilitovat v podobě marného hledače absolutna v lásce. Přestože Beneš Buchlovan v doslovu uvádí, že jeho don Šajn se neopírá o pojetí lidových loutkářů, J. Halík dokázal Benešovy inspirační zdroje nejen v nich, ale i v Mozartově opeře a Puškinově dramatu *Kamenný host*.³⁵ Beneš Buchlovan sice přecínil možnosti loutek zprostředkovat tak hluboké niterné pochody, jak zamýšlel, přesto jeho don Šajn není jednoznačně záporná postava. Už ze své podstaty je beznadějně ovládán vášní k doně Anně. Když v čestném souboji zabije jejího otce, neutíká do kláštera skrýt se v převlečení, ale kát se: „*Kašpárku, tomu ty nerozumíš, co je ve mně. Nedovedeš chápatí problém donjuanství. A což, snad nerozumím tomu ani sám. [...] A přepadne-li úzkost, tesknota, prázdnota, smutek z celého světa – jdu do kláštera. Pak chci pítí plným douškem vodu pokání, jako jsem pil plným douškem víno hříchu...*“³⁶ Zde se Beneš Buchlovan od donšajnovského schématu, dodal postavě širší rozměr a zároveň připravil prostor pro ještě hlubší pád dona Šajna. Když v klášteře zahlédne donu Annu, nedokáže odolat své touze, neboť není schopen popřít sám sebe, a unese ji. Tragédie končí efektní hororovou scénou maškarního plesu, na němž se objeví záhadné masky – Šajnovy oběti a z bortících se kulis odnáší dona Šajna Mefisto.

Narozdíl od dona Juana (Šajna) don Quijote nepatří k tradičním hrdinům loutkových her. Beneš Buchlovan se s ním vyrovnal netradičně, parodií, v níž se don Quijote proměňuje v bláznivého bibliofila, který se pod vlivem četby románů vydává s Kašpárkem (Sancho Panzou) na cestu za slávou, avšak zbitý a ponížený se vrací domů. Loutková hra vrcholí scénou, ve které je hlavní hrdina přemožen vlastní hospodyní a musí jí slíbit, že všechny romány prodá do antikvariátu Carlosu Zinkosovi (Karel Zink, známý pražský antikvář) a ožení se s její dcerou Fančou de la Mančou. Beneš Buchlovan využil nejen situační komiky, ale především jazykového humoru, který vyplývá z kontrastu Quijotovy knižní mluvy a jaderného jazyka vesnické dívky Anitě, v níž spatřuje Dulcineu, slovy: „*Ó, dámo mého srdce, necht' nepřátelští kouzelníci proměnili tebe v hrubou a všední selku, perly tvých očí v duběnky, zlato vlasu v hrubé žíně a broskvové chmýříčko tváře v knírek s přizrzlymi sedmi nebo osmi chloupky a ambrovou vůni v zápach česneku, neustañ na mne pohlížeti něžně a milostivě.*“³⁷

„*Náš malý Kašpárek potřeboval nové šatičky, při té příležitosti odstraněn vodící drát a on, zavěšen zcela na nitky, stal se neskonale živým. Ta proměna vyžádala si dramatického využití. Rozkošná legenda Anatola France dala vhodný rámec této proměně,*“³⁸ uvedl Beneš Buchlovan o poměrně kuriózních okolnostech vzniku třetí hry, *Kejklíč Matičky Boží*.³⁹ Beneš Buchlovan si v ní pohrál s představou zestárlého Kašpárka, kterého odevšud vyhazují, a tak se v zoufalství uchýlí do kláštera. Zde mu Panna Marie, za jeho upřímnou snahu konat k její cti a slávě, vrátí mládí a Kašpárek odchází z kláštera ke své Kalupince. Zajímavý nápad změnit tradiční pojetí postavy čtveráckého, vtipného Kašpárka v melancholického, zklamaného hrdinu však nedokázal Beneš Buchlovan usměrnit také žánrově. Autor setřel charakteristický ráz legendy satirou na život mnichů, plnou aktuálních glos – v druhém dějství převor chválí jednoho z mnichů za jeho verše, ale zároveň upozorňuje: „*Jak skvělá, jak křehká myšlenka, až se zaleskne rýmem! Jen pozor, aby nepřepial básnickou žílu. Kdyby praskla, musili bychom ti svěřiti pouze redaktorství našeho krajinského tisku.*“⁴⁰ Ještě více je hře na škodu třetí dějství. Oproti Franceově předloze, která končí zjevením Panny Marie, Beneš Buchlovan hru

neorganicky nastavil o další jednání (setkání Kašpárka s Kalupinkou). Svou rozverností nekonvenuje s intimní atmosférou předchozích dějství a oslabuje celkové vyznění hry. Nelze se ztotožnit s názorem J. Halíka a Z. Bezděka, že *Kejklíč Matičky Boží* je nejlepší z trojice her, ani s Vojtěchem Cinybulkem, který tyto hry považoval za „nejzdařilejší dílko Buchlovana-loutkářského autora, souhrn jeho ctností dramatika.“⁴¹

Závěr

Benešův zájem o loutkové divadlo se neomezoval na psaní her a provozování domácího divadélka, ale soustředil se také na otázky teoretické a historické. Jako člen Aktivu pro studium vývoje čsl. loutkářství při loutkářské katedře AMU začal pracovat v roce 1952 na studii o dějinách loutkářství na Uherskohradištsku. Beneš Buchlovan neomohl využít zpráv o činnosti spolkových loutkových divadel podávaných Okresním osvětovým sborem, neboť po správních reorganizaci k 1. 1. 1949 nebyly k dispozici. Pracoval proto jen s vlastními vzpomínkami a narativními prameny, jejichž autoři podávali Benešovi zpravidla jen kusé, nepodložené a povšechné informace; loutkářské dění na Uherskohradištsku (také v Uherském Brodě a Hodoníně) chtěl zachytit v širších souvislostech vývoje českého loutkového divadla až do počátku 50. let. Studii s názvem *Loutkářství na hradištském Slovácku* nestihl přepracovat, ale i tento poměrně obsáhlý nástin poskytuje množství cenných informací a zároveň v náznavu dokazuje kontinuální loutkářskou tradici na Uherskohradištsku od konce 19. století.⁴²

Většina loutkových her Bedřicha Beneše Buchlovana vznikla v poměrně krátkém období pěti let (1916–1920), ale i tak je na nich patrný vývoj od epického převyprávění předlohy k odvážnějším dramatickým pokusům, zpravidla volně inspirovaným. V kontextu soudobé tvorby byla Benešova díla vnímána především jako snaha o literární zkvalitnění loutkových her a vytříbený, výstižný jazyk. Podle Vaška Sojky byla pro Beneše typická „jeho stylistická osobitost, jež dovede leckdy mluvit prostými slovy a přec nějak básnicky a krásně – a hlavně umí vystihnout náladu, jak to především bylo patrné na zvláštní mluvě jeho pana Rinalda a Reginalda.“⁴³ Zdeněk Bezděk vnímá způsob a okolnosti Benešovy tvorby jako netradiční, doslova píše o „dramaturgické laboratoři“, z níž vycházely hry psané bez ohledu na soudobou praxi.⁴⁴ Není to zcela pravda. Víme, že Beneš Buchlovan měl kontakt s loutkářským děním alespoň zprostředkovaný, ale směřování novodobé loutkové hry nebylo v době kolem 1. světové války jednotné a jednoznačné. Beneš Buchlovan proto musel hledat vlastní cestu, jakkoli zůstává faktem, že jeho způsob tvorby spočíval v řešení dramaturgického problému – jak pro loutkovou scénu adaptovat antickou pověst, jak adaptovat rytířskou hru, legendu nebo lidovou baladu.

Pro hodnocení Benešovy loutkářské tvorby je také podstatný fakt, že jeho hry nebyly určeny pro větší loutkové scény (většinou spolkové), ale pro domácí rodinná divadélka. Tato tvorba bývala přehlížena se značným despektem: „... jejich potřebám a snahám, vesměs jen výchovným, zcela vyhovuje konvenční loutková produkce, jíž jsou zásobeny loutkové scény především z kruhů učitelských.“⁴⁵ Beneš Buchlovan ovšem odmítal didaktickou složku loutkových her pro domácí divadla a odtud pramenil důraz na jejich estetické působení.

Do určité míry s tím souvisely i větší technické požadavky na úpravu scény. Zde alespoň připomeňme, že Beneš Buchlovan měl při domácím inscenování práci ulehčenou o pomoc jeho přítele, akademického malíře Rudy Kubíčka, který mu navrhoval nové dekorace a pomáhal řešit technické problémy. V tomto směru můžeme Benešovu tvorbu vskutku vnímat jako experimentální. Podobně – i když ne beze zbytku – to lze tvrdit o námětové stránce. Adaptace lidových pohádek nebo děl světové literatury nebyly žádnou výjimkou, přesto je pro Benešovu loutkářskou tvorbu charakteristické, že „s vytříbeným citem pro styl a pro jazyk se chtěl orientovat, převážně v nezmapovaných územích a najít v nich cesty pro nejrůznější žánry loutkové hry.“⁴⁶

V kontextu Benešovy tvorby stojí loutkové hry poněkud na okraji. Je to pravděpodobně dáno specifíčkostí loutkové hry, jejíž text je primárně určen pro jevištní provedení a jako takový samostatně funguje jen velmi obtížně. Ale i loutkové hry nesou některé charakteristické rysy Benešova literárního stylu: snaha o vytříbenou a kultivovanou stylovou i jazykovou stránku, námětová originalita, žánrová nejednoznačnost, satirické a parodické postupy sdružování jednotlivých děl do cyklů a v neposlední řadě implantace bibliofilské tematiky.

Poznámky:

1. B e z d ě k, Z.: *Dějiny české loutkové hry do roku 1945*. Praha 1983, s. 40–42; C í s a ř, J. a k o l.: *Cesty českého amatérského divadla*. Praha 1998, s. 99–103, 137–143.
2. V institucionální rovině se tzv. loutkářská renesance projevila v založení Českého svazu přátel loutkového divadla (1911); v letech 1912 a 1913 vyšly dva ročníky časopisu Československý loutkář, na nějž v roce 1917 navázal časopis Loutkář. Zároveň vznikala řada spolkových divadel, z nichž nejslavnější je plzeňské Loutkové divadlo Feriálních osad, kde od roku 1917 působil Josef Skupa.
3. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Za Kašpárkovou rolničkou*. Československý loutkář, 1936–1937. Rukopis textu je uložen v pozůstalosti Bedřicha Beneše Buchlovana ve Slovákém muzeu v Uh. Hradišti, H 2144.
4. Tzv. Alšovo loutkové divadlo se vyrábělo pod názvem Dekorace českých umělců. První série byla vydána v roce 1913, pracovali na ní přední čeští výtvarníci – Fr. Kysela, A. Kašpar, R. Livora, S. Panuška, S. Lolek aj. Dekorace i proscénia se daly koupit jako nepodlepené tiskové archy, současně vycházely návody na jejich zpracování a na stavbu scény. Bylo však možné zakoupit i hotová divadla. Blíže B l e c h a, J.: *Česká stolní loutková divadla – hračka, výtvarný artefakt, nebo element divadla?* Loutkář 53, 2003, č. 5, s. 200–202; B l e c h a, J.: *Loutky, dramatika a praxe českého rodinného loutkového divadla*. Loutkář 53, 2003, č. 6, s. 248–251.
5. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Loutkářství na hradištském Slovácku*, s. 10. [Rukopis.] Pozůstalost Bedřicha Beneše Buchlovana, Slováké muzeum v Uh. Hradišti, H 2139.
6. B e n e š, B.: *Tři stínohry*. Choceň [b. d.]. 32 s.
7. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Za Kašpárkovou rolničkou*. [Rukopis.] Pozůstalost Bedřicha Beneše Buchlovana, Slováké muzeum v Uh. Hradišti, H 2144.
8. B e n e š, B.: *Tři stínohry*. Choceň [b. d.], s. 32.
9. Námět hry Beneš převzal z lidové písně *Zakázali na vojnu*, inspirované válkami s Turky. Z ní také přejal verše: „*Já jsem srdce tvrdého, / nebojím se žádného*“ a učinil z nich leitmotiv své hry. Text písně s nápěvem je uveden např. v souboru K u n c, J.: *Slováké jednohlasé písně*. Moravská Ostrava 1918, s. 168–169.
10. Blíže S i r o v á t k a, O.: *Rozšíření balad s tureckou tematikou v české a slovenské tradici*. Český lid 55, 1968, č. 2–3, s. 102–108.
11. B e n e š, B.: *Turek a krásná Katerinka*. Brno 1920, s. 16.
12. Hrabě Franz Pocci (1807–1876), německý malíř, básník, hudebník, královský ceremoniář, dvorní intendant a nejvyšší komoří. Ilustroval pohádky bratří Grimmů, přispíval do *Fliegende Blätter* a byl kmenovým autorem nejstaršího německého loutkového divadla, založeného v roce 1858 v Mnichově. Souborně jeho hry vyšly v roce 1909 pod názvem *Sämliche Kasperlkomödien*, první překlady do češtiny se objevily v roce 1912.
13. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Za Kašpárkovou rolničkou*. [Rukopis.] Pozůstalost Bedřicha Beneše Buchlovana, Slováké muzeum v Uh. Hradišti, H 2144.
14. O vlivu Pocciho na Benešovu loutkářskou tvorbu blíže H a l í k, J.: *Cizí literární motivy v loutkových hrách Bedřicha Beneše Buchlovana*. Příloha Československého loutkáře 8, 1958, č. 4, s. 14.

15. H a l í k, J.: *Cizí literární motivy v loutkových hrách Bedřicha Beneše Buchlovana*. Příloha Československého loutkáře 8, 1958, č. 4, s. 14.
16. *O košeli ze spokojeného čověka*. In: Lidové povídky ze Slovácka. (Ed. V. Frolec, D. Holý.) Praha 1967, s. 150–151. Pohádku vyprávěla při výzkumu v roce 1961 Marie Balgová z Tvrdomic (Podluží).
17. B e n e š, B.: *Košile*. In: Patero her ze soutěže. Choceň 1919, s. 31.
18. K o b r l e, K.: *Šestipramenný svazeček her B. M. Beneše*. Loutkář 1, 1917, s. 155.
19. *Tamtéž*, s. 156.
20. Vis (= V. Sojka): *Benešova Desítka*. Loutkář 12, 1925, s. 80.
21. Promyk (= H. Sedláček): *Bedřich M. Beneš: Šestipramenný svazeček loutkových her*. Úhor 5, 1917, č. 4, s. 77–78.
22. A. J.: *Desítka her pro maličké*. Loutkář 14, 1927, s. 89.
23. B e z d ě k, Z.: *Tři moravští autoři loutkových her*. Olomouc 1975, s. 8.
24. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Desítka her pro maličké*. Choceň 1925, s. 111.
25. V e s e l ý, J.: *Don Juan jako Don Žán a Don Šajn u českých lidových loutkářů*. Národopisný věstník československý 22, 1929, s. 174–213.
26. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Za Kašpárkovou rolničkou*. [Rukopis.] Pozůstalost Bedřicha Beneše Buchlovana, Slovácké muzeum v Uh. Hradišti, H 2144.
27. H a l í k, J.: *Cizí literární motivy v loutkových hrách Bedřicha Beneše Buchlovana*. Příloha Československého loutkáře 8, 1958, č. 3, s. 11.
28. V roce 1934 byla hra vydána ve slovenštině s názvem *Jánošík*. Učitelské nakladatelstvo O. Trávníčka v Žilině Beneše informovalo, že pořídilo také překlad *Aničky bojovnice*, ten však z neznámých důvodů nebyl vydán.
29. V roce 1926 jej pod stejným názvem loutkově inscenoval Vladimír Havlík (Praha 1926. 32 s.). Verneův román vychází česky od roku 1960 pod původním názvem *Robur dobyvatel*.
30. Sociální tematika se pro loutkové divadlo ukázala jako nepřilíš nosná, proto existuje jen málo sociálních loutkových her. Až po Benešovi vznikly hry *Hlídač trati* (1924) Josefa Béma, *Princezna Nafta* (1926) Františka Ptáčka nebo *Koleje* (1933) Svatopluka Homolky.
31. F i š e r, K.: *Loutkové hry Bed. M. Beneše*. Loutkář 2, 1918, s. 103.
32. B e n e š, B.: *Loutkové hry ze Shakespeara (Malé divadlo Globe)*. Praha 1917, s. 14.
33. M a t h e s i u s, V.: *Shakespeare na loutkovém divadle*. Loutkář 2, 1918, s. 7.
34. D e l t a: *Malé divadlo Globe: Loutkové hry ze Shakespeara*. Lípa 1, 1918, č. 10, s. 159.
35. H a l í k, J.: *Cizí literární motivy v loutkových hrách Bedřicha Beneše Buchlovana*. Příloha Československého loutkáře 8, 1958, č. 4, s. 14–15.
36. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Don Šajn, Don Quijote, Kejklíř Matičky Boží*. Praha 1930, s. 22.
37. *Tamtéž*, s. 58.
38. *Tamtéž*, s. 89.
39. Vznikla podle legendy Anatola France, česky vyšla v souboru *Perletová schránka* (Praha 1927).
40. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Don Šajn, Don Quijote, Kejklíř Matičky Boží*. Praha 1930, s. 76.
41. C i n y u l k, V.: *Loučíme se s B. Buchlovanem*. Československý loutkář 3, 1953, č. 11, s. 233.
42. B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Loutkářství na hradištském Slovácku*. [Rukopis.] Dat. 1953, 33 s. Pozůstalost Bedřicha Beneše Buchlovana, Slovácké muzeum v Uh. Hradišti, H 2139.
43. vis (= V. Sojka): *Benešova Desítka*. Loutkář 12, 1925, s. 79.
44. B e z d ě k, Z.: *Dějiny české loutkové hry do roku 1945*. Praha 1983, s. 48.
45. S o j k a, V.: *K problémům loutkového divadla dnes*. In: Sokol, F.: Svět loutkového divadla. Praha 1987, s. 39. Sojkova úvaha původně vyšla v časopise Loutkář (1924–1925, č. 7–8).
46. B e z d ě k, Z.: *Dějiny české loutkové hry do roku 1945*. Praha 1983, s. 48.

Bedřich Beneš Buchlovan 's World of Puppets

A b s t r a c t

Literary production of Bedřich Beneš Buchlovan is quite extensive and has a variety of genres. Puppet plays have their peculiar place among them. They were not always intended for children. Some of them went beyond this scope due to their political up-to-dateness, some of them were for adults only. This was partly due to the two-edged influence of German painter, poet and musician Franz Pocci (1807–1876) whose works appeared in Czech for the first time in 1912. The origination of Beneš 's puppets plays falls into the years of the so called puppet renaissance (1910–1930) during which new forms and meaning of puppet shows were searched for. Beneš 's work corresponded with these ideas despite the fact that they were written outside the center of artistic activities. The main lead in discovering the Buchlovan 's puppet world is the collection of his short essays called "Behind Punch 's Jingle Bell" in which the author reminisces his first puppet show or staging of his plays for children. The short essays also provide information about his own works. These can be divided into several groups according to their inspiration sources. The first group consists of the works inspired by folk literature, best of which were adaptations of fairy tales. Adaptations of classical works of literature to puppet shows are more interesting (e.g. Shakespeare 's plays). This part is considered to be progressive, often experimenting with technical possibilities of local theaters as well as with the genre of puppet show itself. Buchlovan 's puppet plays are characteristic by language refinement, originality of topics, ambiguity of genres, satirical and send-up processes and clustering the plays into cycles.

Die Puppenwelt von Bedřich Beneš Buchlovan

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das literarische Werk von Bedřich Beneš Buchlovan (1885–1953) ist ziemlich umfangreich und durch die Genrevielfalt geprägt. Eine besondere Stelle darin nehmen Puppenschauspiele ein. Es handelte sich nicht immer um intentionelle Kinderliteratur. Einige seiner Werke gingen durch politische Aktualisierungen über ihren Rahmen hinaus, einige waren ausgesprochen den Erwachsenen bestimmt. Anteil daran hatte der zweischneidige Einfluss des deutschen Malers, Dichters und Musikers Franz Pocci (1807–1876), dessen Werke 1912 zum ersten Mal in tschechischer Sprache erschienen. Die Puppenschauspiele von Bedřich Beneš Buchlovan entstanden in der Zeit der so genannten Renaissance der Marionettenbühne (1910–1930). Man versuchte damals neue Formen zu gestalten und nach einem neuen Sinn des Puppentheaters zu streben. Diesen Ideen entsprach das Werk Bedřich Beneš Buchlovans, obwohl es außerhalb des Kulturzentrums entstand. Als Ausgangspunkt beim „Entdecken“ der Puppenwelt Bedřich Beneš Buchlovans diente seine Feuilletonsammlung namens Kasperls Schelle, in der sich der Autor unter anderem an sein erstes Puppentheater oder an Aufführungen der Schauspiele für seine Kinder erinnert. Die Feuilletons bieten ebenfalls Informationen über sein eigenes Werk. Das lässt sich in einige Gruppen je nach Inspirationsquellen einteilen. Es gibt Werke mit überlieferten Volksmotiven, von denen die Märchenadaptationen besonders erfolgreich waren. Von größerem Interesse

waren Adaptationen der klassischen Weltliteratur (beispielsweise Dramen von William Shakespeare). Diese Theaterstücke werden als progressiv bewertet, und zwar mit Hinsicht auf das Experimentieren mit technischen Möglichkeiten kleiner Theater und auf die Auseinandersetzung mit dem Genre des Puppenspiels als solches. Kennzeichnend für das Werk Bedřich Beneš Buchlovans sind seine geschliffene Sprache, einfallsreiche Themen, uneindeutige Genres, satirische und parodistische Mittel und Zusammenfügen der Schauspiele in Zyklen.

OBRAZ MĚSTEČKA HLUK V MORAVSKÝCH KATASTRECH

Lukáš Čoupek, MZA – Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

Na příkladu jedné konkrétní lokality se autor pokouší ilustrovat využití historických katastrů jako pramene pro rekonstrukci sídelního vývoje moravských měst a obcí. Vzájemné propojení jednotlivých soupisů umožňuje jak získat celkový obraz růstu zastavěné plochy, tak i zkoumat vývoj jednotlivých usedlostí od poslední čtvrtiny 17. století až do poloviny 19. století.

Státní soupisy nemovitého vlastnictví zpracované za účelem vyměření daňových povinností obyvatel, tzv. katastry, představují nejen oblíbený zdroj genealogických informací a nesmírně cenný historický pramen pro hospodářské a sociální dějiny českých zemí, ale v neposlední řadě i zlatý důl informací pro historický místopis českých a moravských měst, městeček a obcí. Ba v mnoha případech se kromě katastrů nemáme při pátrání po jejich minulosti prakticky ani o co opřít. Pak nezbývá než destilovat z napohled strohých seznamů, výčtů a čísel co možná nejvíce. Na následujících řádcích se pokusíme na příkladu východomoravského městečka Hluk ukázat, jak lze díky historickým katastrům rekonstruovat jeho sídelní vývoj v 17. – 19. století.¹

Nejstarší z nich, pro něž se mezi dějepisci vžilo označení lánový rejstřík, pochází již z přelomu 60. a 70. let 17. století. V případě Hluku tedy zachycuje jeho podobu v době po převzetí ostrožského panství mocným lichtenštejnským rodem a skončení válečných bouří třicetileté války a tureckých vpádů, které se s nepředstavitelně ničivou silou přehnaly přes zdejší kraj. První vizitace proběhla již roku 1656, tedy ještě před nájezdy Tatarů, její výsledky se však dochovaly pouze ve formě údajů převzatých při následujícím soupisu poddanské půdy (dominikál byl zatím ponechán stranou). Na panství Uherský Ostroh provedla komise zjišťování podkladů dne 31. července 1671, tehdy patřilo knížeti Hartmanu z Lichtenštejna a spravoval je hejtman Knieger z Meyrbachu. Komisaři tehdy na základě svědectví zdejších obecních představených zaznamenali v Hluku 126 usedlostí, z nichž však jen o něco málo víc než polovina (68) přežila bez úhony roky válek a hospodářského rozvratu. Další šest gruntů, které původně přišly o svého hospodáře, bylo již znovu osazeno, zbylých 52 ale leželo ladem. Nemalá část z nich (37) byla opuštěna ještě před tureckým vpádem a nejenže tato rána nebyla zacelena, ale přibýlo ještě dalších patnáct. O krutém osudu obyvatel těchto nových poustek lakonicky zpravuje poznámka, připsaná k seznamu jejich majitelů: „tito byli Tataři zčásti odvedeni, zčásti pobiti.“²

Uplynulá desetiletí nevytvořila příznivé klima pro hospodářský růst a s ním související nárůst počtu obyvatel, proto stěží někoho překvapí, že výše uvedený počet zdejších usedlostí se takřka neliší od údajů, které zaznamenal urbář ostrožského panství z roku 1592, tedy ze sklonku éry pánů z Kunovic. Tehdy v Hluku hospodařilo 104 osedlých na původní lánové pluzině – tři lánici, 69 půllánků, 32 čtvrtlánků a podsedků. Zatímco držitelé lánové půdy, tedy podílu na obecní pluzině, svoje živobytí získávali z vlastního zemědělského hospodaření, podsedky neboli podsedníky řadíme k chudším vrstvám. Ačkoli obsah tohoto termínu je značně časově i místně proměnlivý, v tomto případě je můžeme ztotožnit s domkáři bez polí, jak je nazývá o necelých sto let později lánový rejstřík.³ Tito domkáři sice měli, jak i sám název napovídá, své vlastní obydlí, nevlastnili však žádnou půdu k zajištění obživy (nanejvýš kus vinohradu). Nezbyvalo jim než pracovat jako námezdní síly u větších sedláků, nebo ve službě vrchnosti, stejně jako podruzi. Ti neměli ani vlastní dům a stávali

se součástí domácnosti sedláků, někteří z nich ale také vlastnili alespoň vinohrad, což jim umožňovalo zlepšovat své životní podmínky. Díky tomu také dnes známe jména alespoň některých z nich. V lánovém rejstříku najdeme 14 podruhů vlastních kousek vinohradu a také 18 domkářských obydlí, z nichž však pouze dvě zůstala po tatarském vpádu obydná. Vysvítá z toho nade vší pochybnost, že jako vždy trpěli nepřízní doby nejvíce obyvatelé z nejnižších stupňů sociálního žebříčku.⁴

Nárůst počtu nemajetného venkovského obyvatelstva byl vždy důsledkem populačního růstu, neboť jej tvořily děti sedláků, které neměly nárok na otcovský grunt a musely získávat nejistou obživu jako pomocníci na rodném statku či jinde. Druhým efektem rozrodu zdejších rodin bylo dělení gruntů, z původních lánů se tak stávaly půllány nebo čtvrtlány. Vzhledem k již výše zmíněným nepříznivým okolnostem pro ekonomický a populační růst se tedy nejspíš po celé 17. století počet obyvatel v Hluku výrazně nezvyšoval, ba dokonce se bezpochyby nejednou v důsledku válečného zrušení propadl směrem dolů. Svědčí o tom právě ze srovnání údajů v urbáři a lánovém rejstříku vyplývající skutečnost, že ještě takřka nedošlo k dělení gruntů na menší díly. Takřka sto let po sepsání urbáře zde nalezneme všechny tři celé lány, 70 půllánů a 35 čtvrtlánů, tedy v podstatě stejný počet selských hospodářství, počet domkářských chalup dokonce poklesl. Až teprve následující století přineslo postupně zdejším lidem tolik vytoužený mír a relativně bezpečnější poměry. Klidné časy pak přes veškerou nejistotu tehdejšího života plodily prosperitu a ta zase nárůst počtu obyvatel. Když se v roce 1749 začalo s tvorbou nového, tzv. tereziánského katastru, dobývalo již v Hluku ze země svůj chléb na 179 hospodářů: 23 půllánů, 1 půldruhačtvrtlán, 143 čtvrtlánů, 6 půlčtvrtlánů a 6 půlpodsedníků. Zmíněny jsou i nejchudší vrstvy – 7 domkářů a 5 osob bez vlastního domu.⁵ Nárůst počtu usedlostí je patrný i za dalších 25 let v soupise poddanských povinností vůči vrchnosti z roku 1776 (tzv. urbaniální fáze), stejně jako trend rozdrobování velkých statků na menší hospodářství: nalezneme zde 19 půllánů, 148 čtvrtlánů a 7 půlčtvrtlánů, dále pak šest podsedníků, 15 domkářů bez pole na obecní půdě a 22 domkářů na vrchnostenské půdě.⁶ V rejstříku domů k mapě tzv. stabilního katastru z roku 1827 již zachytíme pouze jeden jediný půllánový grunt, 169 čtvrtlánů, 12 půlčtvrtlánů, 3 podsedky, 4 půlpodsedky a na 108 domků.⁷ Tehdy již byl celý proces prakticky završen, další dělení čtvrtlánů na menší díly by již ohrožovalo ekonomickou stabilitu hospodářství, a proto k němu nedochází. Díky tomu výrazně narůstá vrstva domkářů, kteří svými malými příbytky zastavují okraje obce. Stavební místo jim poskytla obec nebo vrchnost, která zvyšování počtu poddanských nepochybně uvítala, zároveň však musela udržet hospodářský potenciál gruntovních statků – hlavního zdroje svých peněžních a naturálních příjmů i pracovní síly při robotách na dominikální půdě.

Celkový přehled počtu usedlostí a výměře k nim patřící zemědělské půdy z roku 1749⁸

	počet usedlostí	počet polí	pole		zahrady		louky
			měřic	achtlů	měřic	achtlů	fůr sena
půllán	23	181	869	6 ^{1/2}	4	4	69
jedenapůlčtvrtlán	1	8	27	7		1 ^{1/2}	2
čtvrtlán	143	1058	2597	4 ^{1/2}	23	6	210
půlčtvrtlán	6	27	48	7	1	3 ^{1/2}	4
půlpodsedek	6	24	20	7 ^{1/2}	3		3
svobodná pole		18	32	4			

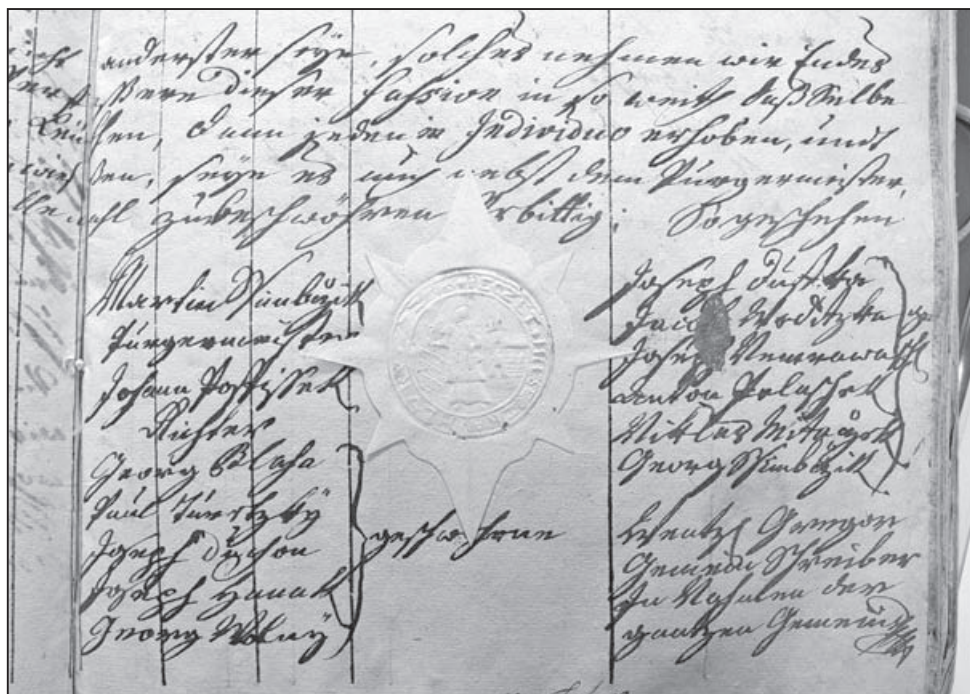
I z dalších soupisů, následujících po lánovém rejstříku, které státní aparát nechal během 18. století zpracovat, můžeme získat více než jen neosobní číselné souhrny. Vzájemným propojením dat z tereziánského katastru (vč. rektifikačních akt i urbaniální a dominikální fáse), josefinského katastru, matriky výnosu pozemkového i indikační skici můžeme sledovat přímo proměny konkrétních gruntů. Nejen střídání jejich vlastníků, ale také právě jejich dělení na menší celky a rostoucí počet obytných domů. Vzhledem k velikosti městečka není možné zde analyzovat jeden dům po druhém, pro ilustraci se však podívejme alespoň na několik největších. Tak například statek s celým lánem pole ležící ve středu městečka poblíž panského dvora, jenž dle lánového rejstříku patřil roku 1656 Janu Jančímu a roku 1671 Evě Pospíškové, se v následujících desetiletích stal vlastnictvím rodiny Nemravovy a následně rozdělil mezi členy rodu na čtyři stejné čtvrtlánové grunty. V polovině 18. století jsou jako držitelé těchto gruntů, které později dostaly čísla popisná 50, 51, 52 a 144 Václav, Jakub, Josef a Adam Nemravovi. Na čp. 50 se rod Nemravů dlouho neudržel, v letech 1776 a 1790 vystupuje jako vlastník Jan Stašek, roku 1820 Tomáš Krpal a roku 1827 a 1840 Tomáš Kapusta. Na čp. 51 lze Nemravovy najít až do roku 1820 (po Jakobovi roku 1776 Florián, 1790 opět Jakub a 1820 Matěj), poté však přechází do rukou Josefa Mítáčka. Domy čp. 52 zůstaly až hluboko do 19. století s rodinou Nemravových pevně spjaty, s výjimkou roku 1776, kdy je na čp. 52 uveden jako držitel Václav Podlas, o 14 let později zde ale již hospodaří František Nemrava, v první polovině 19. století pak Jan Nemrava. Statek čp. 144 po Adamu Nemravovi převzal někdy mezi lety 1753–1776 Florián Nemrava, po něm pak Jan Nemrava (někdy mezi lety 1790–1820). V jeho osobě však nenašel statek úspěšného správce, neboť někdy ve dvacátých letech přichází o své polnosti a původní čtvrtláník je od roku 1827 veden jen jako domkář.⁹

Ze závěru předchozího odstavce vyplývá, že se grunty nemusely vždy jen dělit na stejné části, občas docházelo také k přesunům větších či menších částí mezi grunty. Naproti gruntu Evy Pospíškové se na dalším před rokem 1656 zpustlém lánovém gruntu usadil v 60. letech 17. století jistý Jiří Mítáček. Také jeho statek se později rozpadl, v polovině 18. století na jeho částech hospodařili čtvrtlánici Jiří Šimčík a Václav Pištěk a půlláník Jan Pospíšek. Pospíškův půllán si ve třetí čtvrtině 18. století rozdělili mezi sebe Pavel Hubík a František Pospíšek, jejichž statky dostaly čp. 166 a 167. Grunt Jiřího Šimčíka se ve stejné době také rozdělil na statky čp. 164 (Václav Šimčík) a 165 (Václav Koža). Protože však byly obě nové usedlosti roku 1776 evidovány jako čtvrtlány, museli jejich majitelé získat další půdu. Dost možná šlo o pole Václava Pištěka, jehož statek po roce 1753 zanikl. Samozřejmě mohlo dojít i ke spojování původně rozdělených drzeb, jako tomu bylo u třetího lánového gruntu, jenž ležel hned vedle gruntu Jiřího Mítáčka. V roce 1656 byl zpustlý, o několik let později jej však dostal od užívání Jan Pavliš. V polovině 18. století již na jeho místě stály čtyři čtvrtlánové grunty, patřící Jiřimu Škrlovi, Václavu Gabalánkovi, Antonínu Poláškovu a Václavu Pištěkovi. Někdy před rokem 1776 se však díly Jiřího Škrly a Václava Pištěka spojily v jeden půllán, na němž hospodařil Tomáš Svadbík, později František Svadbík (čp. 168). Zbylé dva sousedící čtvrtlány dostaly čp. 169 a 170. Ojediněle mohlo dokonce dojít k tomu, že se podíl na lánové pluzině přesunul na zcela jiný dům, jako tomu bylo v případě domku Bartoloměje Kučery, k němuž ještě roku 1671 nepatřila žádná pole, ale roku 1749 již jeho nový majitel, Mikuláš Havel, vlastnil přes tři měřice pole, které získal od starých pustých gruntů. Roku 1776 se tato usedlost (čp. 105) dokonce počítá mezi větší selská hospodářství – čtvrtlány.¹⁰ Tak velký vzestup v ekonomickém žebříčku městečka je sice pouze ojedinělou zajímavostí, příležitost k menším ziskům zemědělské půdy pro dosavadní bezzemky však doba poválečné konjunktury skýtala. Ještě dalších deset domkářů, k jejichž obydlím podle lánového rejstříku nepřínaleželo žádné pole, získalo části polí patřících ke zpustlým gruntům, pouze jeden jediný statek se trvale dostal na úroveň ostatních selských usedlostí. Byl to dům čp. 103, jehož majitel Martin Turčín roku 1749 vlastnil i 3 měřice a 5 aichtlů pole. Roku 1776 je usedlost uváděna mezi čtvrtlány, roku 1790 ovšem jen mezi podsedky, roku 1820 opět mezi čtvrtlány, stejně jako čp. 104, s nímž tvořila spojený komplex, dříve nejspíše jediný statek. Dům

nost, zčásti patřily původně k poddanské půdě (obecní, popř. jednotlivých poddaných).¹⁵ Na samém konci 18. století a v prvních desetiletích 19. století se stavělo v prostoru dnešních ulic Hrnčířská, Ulička a Dílce a na opačném konci v ulici Kostelní. Několik domků (čp. 260 a 270) bylo tehdy možno nalézt i v ulici Vyšehradské nedaleko jejího křížení s ulicí U Rybníků, kde dosud osaměle stál pouze domek čp. 83. Hlavní ulice se protáhla jen o několik málo domů poblíž Horního mlýna, dnešní ulice Hradištská zůstala dosud nezastavěná, jako osamělé stavení se zde vyjímal pouze rasovna (čp. 224), jež podle dobových zvyklostí musela být mimo vlastní sídliště.¹⁶ Ještě dále od městečka se nacházel druhý ze zdejších mlýnů, zvaný Dolní mlýn (čp. 225). Jeho stopy dnes překryly budovy areálu zemědělského družstva.

Tento vývoj naznačuje již první vojenské mapování ze sklonku 18. století, v plném rozsahu pak růst, který prodělalo městečko Hluk během 17. a 18. století zachycuje indikační skica z roku 1827. Velikost jednotlivých obytných celků se lišila v závislosti na hospodářském potenciálu svého majitele. Velké selské usedlosti zabíraly samozřejmě větší prostor, neboť jejich kromě obytného stavení tvořily hospodářské stavby jako stáje, chlévy, stodoly apod. Jejich uspořádání bylo jasně dáno tvarem parcely, v jejímž úzkém obdélníkovém tvaru s kratší stranou směřující do ulice můžeme vidět důsledek dělení gruntů. Spolu s nimi se zpravidla rozdělil i dvůr a dostavil nový dům. Ke stejnému procesu docházelo dokonce i u malých parcel hluckých domkářů, jejichž rozloha stačila stěží na malý domek, popř. ještě zahrádku. Nejen tedy že se osídlená plocha městečka neustále zvětšovala, ale zároveň se stále zahušťovala jeho zástavba. Vzhledem k prostorovým omezením sice již ne tak překotně jako v první polovině 18. století, v následujících desetiletích již zásluhou růstu domkářské vrstvy spíše roste celková plocha sídelního území, i v první polovině 19. století však stále dochází k dělení stavebních parcel, ve značné míře právě i v nově zastavěných částech.¹⁷

Je tedy mimo pochybnost, že se co do velikosti vlastnického podílu na sídelní ploše od sebe sedláci a domkáři značně lišili, stejně jako v rozloze obydlené plochy. Vnitřní dispozi-

Podpisy členů obecního představenstva a pečeť městečka Hluk v rektifikačních aktech, 1749.
Foto L. Čoupek.

ce jejich obytných stavení však vycházela z tradičního schématu a nebylo zde podstatného rozdílu. I v první polovině 19. století měla drtivá většina zdejších domů pouze dvě (výjimečně tři) místnosti – jednu světnici a komoru. Další obytnou místnost zpravidla představoval výměnek. Odlišovaly se vesměs jen obecní, církevní a vrchnostenské budovy: obecní dům čp. 47 měl tři obytné místnosti a žádnou komoru, obecní dům čp. 145 šest obytných světnic a komoru, panský dvůr (čp. 56) tři světnice a dvě komory, hlucká tvrz sedm obytných místností a dvě komory a fara (tehdy čp. 58, čp. 59 měla stará fara spolu s hospodářským dvorem) sedm obytných světnic. Poslední dvě jmenované budovy byly jediné patrové stavby, ostatní domy v městečku byly všechny pouze přízemními stavbami.¹⁸

Zachytit domkářské osídlení je vždy problematické a také v případě Hluku tomu není jinak. I sami úředníci, kteří sbírali podklady pro jednotlivé katastry, neměli příliš jasno při vymezování jednotlivých nižších majetkových kategorií obyvatel, kteří nehosposářili na lánové půdě a dnešní dějepisci se potýkají se stejným problémem.¹⁹ O podsednicích jsme již mluvili, ale v některých soupisech se vyskytují i půlpodsedníci nebo malí podsedníci. Také domkáři se mezi sebou co do majetku značně lišili. Někteří drželi alespoň malý kus pole, vlastnictví jiných se skutečně omezovalo jen na samotný příbytek. Rektifikační akta z roku 1749 zachycují, jak jsme již zmínili, i několik osob, jež nevlastnili žádný dům a těžko s jistotou říci, kolik dalších jich zde ještě bylo, především mezi služebným personálem velkých hospodářství. Obtížně zařaditelné jsou také výměnky, na kterých žili staří hospodáři poté, co grunt předali svým potomkům. V roce 1754 byla jako výměnky počítána významná část domků bez pole – celkem 49 domů. Nikdy se fakticky nejednalo o samostatné usedlosti, neodváděla se z nich domovní daň ani s nimi nesouvisely žádné poddanské platy a robotní povinnosti. Roku 1776 zjistili katastrální komisaři, že vesměs všechny vyhořely (nejpíše tedy obec postihl v předchozích letech jeden či více požárů) a nebyly již obnoveny, ani není o jejich obnovu zájem.²⁰ Na otázku zařazení výměnků narazili také komisaři roku 1820. Tentokrát do seznamu budov v Hluku pro vyměření domovní daně zahrnuli spolu s usedlostí i výměnek. Jednalo se o bytovou jednotku s jedinou místností, neodlučitelně spojenou s usedlostí nejen právně a majetkově (v osobě vlastníka), ale zpravidla nejspíše i stavebně. Záhy se tedy ukázalo, že je není možno počítat mezi zdaněné stavby a již o šest let později byly všechny ze seznamu vypuštěny a připočteny k „mateřskému“ gruntu. Naopak bylo provedeno několik doplnění o další novostavby, díky němuž můžeme rozpoznat další rozrůstání zástavby městečka do konce první poloviny 19. století. Roku 1830 byly dopsány domky čp. 247–277,²¹ roku 1839 čp. 242b a 279–282, o rok později pak čp. 216b, 238b, 244b a 283–294. Tento stav pak platil alespoň formálně až do roku 1850.²²

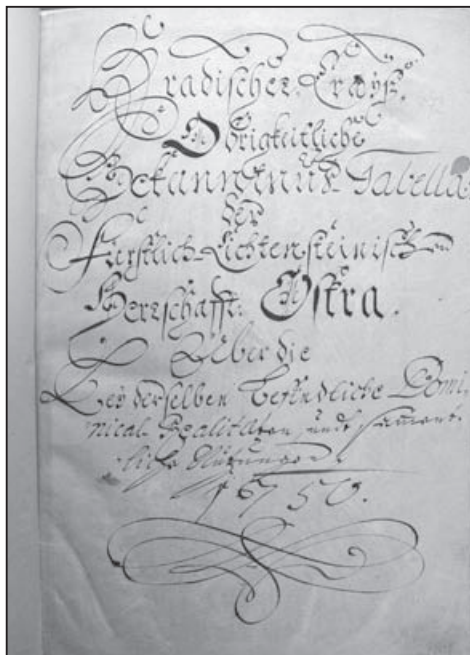
Počet usedlostí městečka Hluk v letech 1592–1827

velikost usedlosti	urbář (1592)	lánový rejstřík * (1671)	rektifikační akta (1749)	urbáriální fase (1776)	indikační skica (1827)
celý lán	3	3	0	0	0
půllán	69	70 (47)	23	19	1
jedenačtvrt čtvrtlánu	-	-	1	-	-
čtvrtlán	32	35 (22)**	143	148	169
půlčtvrtlán	-	-	6	7	12
lánové grundy celkem	104	108 (72)	173	174	182
nelánové usedlosti	20	18 (2)	13	43	115
celkem	124	126 (74)	186	217	297

* V závorce je uveden počet obydlených usedlostí.

** Mezi čtvrtlániky není započítán obecní čtvrtlán.

Ze zmínek v katastrech se dozvídáme ledacos o historii některých významných staveb. Již byly zmíněny oba hlucké mlýny – Horní a Dolní. Jejich existenci dosvědčuje již urbář z roku 1592 i lánový rejstřík,²³ původně patřily mezi vrchnostenský majetek a zdejším mlynářům byly pouze pronajímány. Dolní mlýn získal do dědičného vlastnictví někdy před rokem 1776 jeho tehdejší uživatel, mlynář Jiří Reiner. V téže době již k mlýnu také patřil i půllán polí. Z dalších zdejších mlynářů lze jmenovitě uvést ještě Jiřího Vaňka (1790) a Jana Hladiše (1820 a 1827). Postupně se k mlýnu připojily také polnosti (čtvrtlán, resp. půllán). Také v případě Horního mlýna došlo ke spojení mlynářské živnosti se selským hospodářstvím. V případě prvních doložených držitelů půllánu (1671), posléze čtvrtlánu (1749) Mikuláše Štefánka a Jana Špaňhela nelze s jistotou říci, zda zároveň vykonávali mlynářské řemeslo. Víme to však již o Špaňhelově nástupci na gruntě, Matouši Plačkovi, jenž k hospodářství právě někdy mezi lety 1749–1753 připojil druhý

Titulní list dominikální fase městečka Hluk, 1750.
Foto L. Čoupek.

čtvrtlán.²⁴ Statek však dlouho v tomto rozsahu neudržel, mezi lety 1753–1776 došlo k jeho rozdělení mezi Josefa a Martina Plačkovy, dost možná syny jmenovaného, z nichž druhý hospodařil na sousední usedlosti čp. 101. Od té doby i po celou první polovinu 19. století je zdejší mlynář (1790 Jan Sýkora, 1820 Josef Tomičík a 1827–1840 Martin Dula) počítán mezi čtvrtláníky. Podobně jako s mlýny tomu bylo také s panskou hospodou (čp. 163), ke které od třetí čtvrtiny 18. století náležel čtvrtlán a někdy v téže době byla emfyteuticky zakoupena jejím nájemcem Václavem Juříčkem.²⁵ Nejvýznamnějším vrchnostenským podnikem byl ale bezpochyby zdejší panský dvůr. Jeho chod zajišťoval stálý personál, především však robotní práce hluckých osedlých, v menší míře nejspíš i námezdní práce zdejších nemajetných obyvatel. O jeho hospodářském významu svědčí skutečnost, že fungoval od 16. století až do svého začlenění do Jednotného zemědělského družstva ve 2. polovině 20. století. Poněkud modernějším podnikem byla potašárna, která zásobovala surovinou lichtenštejnskou sklárnu v Květné. Provozovnou nezbytnou pro každodenní práci Hlučanů byla kovárna.²⁶ Masné krámy nelze zařadit ani mezi obecní podniky, ani mezi vrchnostenské. Obec měla povinnost odvádět vrchnosti za právo provozování dvou masných krámů 40 funtů loje ročně. Přesná lokalizace těchto podniků nebyla možná, často však byly spojovány s hostinskou živností.²⁷

Mezi veřejné budovy patřil i tzv. oficírský kvartýr, tj. obecní stavení, ve kterém se v případě, že v Hluku zrovna leželo vojsko, ubytovávali důstojníci. Nedílnou součástí těchto stavení byla stáj pro jejich koně. Za tuto službu plynula do obecního rozpočtu od eráru finanční kompenzace. Oficírský kvartýr tedy není ani tak označení typu budovy jako spíš jeden z účelů, k nimž byly využívány obecní domy. Hlucká obec vlastnila několik domů. Už v roce 1791 máme doloženo vlastnictví domu čp. 47. S ohledem na jeho polohu na široké parcele v centrální části obce, kde se nacházely největší usedlosti, je možné toto místo spojit s původním obecním půllánem. Naopak těžko s jistotou tvrdit, jestli zde obecní dům skutečně po celou dobu stál nebo zda třeba zanikl během druhé poloviny 17. století při zpustnutí obecního gruntu a obnoven byl až v průběhu století následujícího. Na sklonku 18. století sloužil

Centrum Hluku zachycené v indikační skice, 1827. Foto L. Čoupek.

patrně jako škola.²⁸ O jeho použití svědčí další záznamy v katastrech, roku 1820 jej uvádí jako oficírský kvartýr a roku 1827 jako obydlí obecního písaře. Roku 1820 je jako oficírský kvartýr uveden ještě sousední dům čp. 46. Předtím i potom se o něm mluví jako o běžném čtvrtlánním gruntu ve vlastnictví soukromé osoby, zjistit, jakou shodou okolností se načas ocitl v držení obce, by vyžadovalo podrobnější pátrání. Trvale ve vlastnictví obce byl naopak dům čp. 145. Roku 1791 sloužil jako přístřeší obecního písaře, roku 1827 jako oficírský kvartýr. Matrika pozemkového výnosu (1820) o něm mluví jako o obecním domě. Protože, jak jsme řekli, jako oficírský kvartýr výslovně jmenuje domy čp. 46 a 47, je pravděpodobné, že tehdy skutečně sloužil pouze jako sídlo obecního úřadu (což nevyklučuje, že v části měl svůj byt obecní písař). Pokud by ale toto označení pouze signalizovalo vlastníka, mohlo být praktické využití domu jiné, např. pronájem k bydlení. Zcela jasno máme v případě čtvrtém, u domu čp. 199. Sloužil jako obecní pastouška a byla tedy obcí poskytována k bezplatnému ubytování jejímu zaměstnanci – obecnímu pastýři. Zároveň zde byl ustájen obecní býk. Poslední z obecních budov byla škola čp. 230, postavená někdy mezi lety 1790–1820 ve středu obce naproti panského dvora (tj. naproti dnešní školní budovy).

Za dobu necelých dvou století od sepsání lánového rejstříku do poloviny 19. století prodlávalo městečko Hlucb bouřlivý stavební, hospodářský i společenský vývoj, který se nesmazatelně vtiskl do jeho podoby. Vždyť jen samotný počet domů se více než zdvojnásobil a také počet a sociální rozvrstvení obyvatel doznalo výrazných proměn. Při sledování dalšího vývoje až k dnešním dnům by se již badatel mohl opřít o mnohem širší pramennou základnu, a tak by dost možná pro obraz Hluku použil jiných materiálů. Pro starší období však jsou zdánlivě neatraktivní výčty historických katastrů důležitými stavebními kameny, umožňujícími při jejich vzájemném propojení pohlédnout alespoň na část historického obrazu moravského venkova 17. – 19. století.

Poznámky:

- 1 Hlavním vzorem při tomto pokusu se pro autora stala především i v mnoha dalších ohledech příkladně zpracovaná monografie o dějinách středočeských Ouběnic – Petrůň, J.: *Příběh Ouběnic*. Praha 2001.

- 2 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZAB), D1 Lánový rejstřík, sign. 315. O tatarském vpádu svědčí i zápis o pustém půllánu Pavla Michalce, jenž byl „roku 1663 od Tatarů vypálen“. Srov. také M a t ě j e k, F.: *Lánový rejstřík hradištského kraje z let 1669–1671*. Uherské Hradiště 1984, s. 57 a 60.
- 3 Okonstituování nejnižších sociálních vrstev moravské vesnice – podsedníků, zahradníků, domkářů apod. viz M a t ě j e k, F.: *Podsedeck na Moravě. Obrázek z dějin poddaného lidu*. Brno 1970. Podle něj panuje v případě termínu podsedeck neboli podsedník (lat. subses, curticula, něm. Hofstat) značná nejednotnost výkladu, neboť slovo samo o sobě nenese informaci o tom, jak se tato vrstva vyhraňovala vůči ostatním třídám venkovské společnosti. Ve středověku a raném novověku se tak označovali poddaní obecně, ale také nižší venkovská vrstva, než byli sedláci, vlastníci půdy zahrnuté v lánové soustavě. Způsob vzniku i konkrétní majetková úroveň mohla být různá. V průběhu času došlo ke značné majetkové diferenciaci. Podsedníci obvykle získávali postupně různým způsobem (od vrchnosti, prioráváním dalších neobdělávaných území apod.) nelánovou půdu, podsedeck mohl často dosahovat úrovně čtvrtlánu, na druhou stranu se ale také mohlo jednat o skutečně nemajetnou vrstvu vesnice. Situace je o to komplikovanější, že se ve venkovském prostředí postupně vytvořily další vrstvy nemajetného obyvatelstva (zahradníci, domkáři, chalupníci, hofeři apod.). Jejich přesné vzájemné vymezení (jak terminologicky, tak věcně) je velmi obtížné.
- 4 Samotný lánový rejstřík neobsahuje natolik podrobné údaje, abychom mohli jednoznačně postihnout proměny v držbě jednotlivých usedlostí. Nelze vyloučit, že alespoň někdo z domkářů dostal příležitost osadit zpustlý grunt a pozvednout se tak k vyšší sociální úrovni, mnohem spíše však na hluckou chudinu čekala smrt nebo otroctví. U sedláka lze předpokládat alespoň teoretickou možnost, že dostal šanci vykoupit si výměnou za naspořené finanční rezervy osvobození od hrozby otroctví. Krom zmíněných 14 podruhů jsou v lánovém rejstříku uvedeni i čtyři přespolní vlastníci vinohradů: zlínský hejtman, valaškokloboucký farář, Tomáš Třeštín z Veletin a jistý Popík z Blatnice.
- 5 MZAB, D2 Rektifikační akta, sign. 315. Zde uvedení půlpodsedníci, stejně jako v pozdějších katastroch zachycení malí a velcí podsedníci jsou již vlastníci zemědělské půdy, můžeme je ve společenském žebříčku městečka umístit na pomezí selské vrstvy a domkářů. Mezi domkáře počítala rektifikační akta kováře Mikuláše Štefaníka, řezníka Floriána Negardyho, rasa Vavřince Pečeňu, tři nádeníky (Pavla Pavlase, Jana Perníčka a Martina Vašíčka) a jednu osobu bez specificky určeného povolání (Jiří Preis). Osoby žijící v pronájmu byli řezník František Svarovský, tkadlec František Černý, krejčí Václav Roštípil, hrnčíř Ondřej Krátký a nádeník Jiří Zavadil.
- 6 MZAB, D5 Urbaniální fase, sign. 50/H.
- 7 MZAB, D9 Stabilní katastr – indikační skici, sign. 685.
- 8 MZAB, D2, Rektifikační akta, sign. 315. Co se týče v tabulce uvedených jednotek, moravská měrice (používaná do roku 1758) odpovídala 0,22 ha a dělila se na 8 achtlů. V případě luk nelze určit přesně jejich plochu, neboť se odvozovala z počtu sklizených fůr (vozů) sena, a tedy závisela na bonitě půdy. Srov. Hofmann, G.: *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň 1984.
- 9 MZAB, D2 Rektifikační akta, sign. 315, D4 Tereziánský katastr, sign. 360/2, D5 Urbaniální fase, sign. 50/H, D6 Josefínský katastr, sign. 1932 a D7 Matrika výnosu pozemkového, sign. 247/H. Srov. také J a n ě á ř, J.: *Hluk – nejmladší město Slovácka*. Hluk 1970, s. 55–57.
- 10 Tamtéž.
- 11 Jednalo se o čp. 195, 196 (1776 malý podsedeck, 1820, 1827 a 1840 podsedeck), 98, 99 (1776 malý podsedeck, 1820 podsedeck, 1827 a 1840 půlpodsedeck), čp. 138 a 146 (domek), sedmý domek nemá v urbaniální fasi uvedeno čp., a tak není možné jeho osudy dále sledovat, dost možná po roce 1776 zanikl.

- 12 Důkazem toho je skutečnost, že podstatná část dílů původních větších gruntů z druhé poloviny 17. století ležela vedle sebe. Za všechny jmenujme čp. 78 a 79, 80 a 81 nebo 118 a 119 na Horním konci.
- 13 Ačkoli starší katastry (poprvé jej zachycuje až josefinský) o něm výslovně nemluví, neboť nebyl počítán k rustikální půdě, v urbáři z roku 1592 je farní lán mezi zaznamenanými hospodářstvími (srov. Jančář, J.: *Hluk*, s. 31).
- 14 Srov. Jančář, J.: *Hluk*, s. 67.
- 15 MZAB, D3 Tereziánský katastr, sign. 360/2. Zde se uvádějí k roku 1753 jako domky na poddanské půdě čp. 146, 137, 138, 139, 156, 158, 159, 161, 216, 160, 205, 204, 206, 219, 213 a 83. Zmiňuje také nově postavené domky na vrchnostenské půdě čp. 154, 157, 200, 203, 207, 211, 212, 217, 218, 201, 141, 142, 143, 208, 209, 210, 214, 215, 220, 226 a 140, v tomto případě se však zdá, že jde o dodatečně vepsanou poznámku. Její obsah byl možná převzat z urbariální fase (MZAB, D4 Urbariální fase, sign. 50/H), jež uvádí stejný výčet nově postavených domků na vrchnostenské půdě. Na základě tohoto faktu můžeme datovat vznik jmenovaných staveb do třetí čtvrtiny 18. století.
- 16 Rasa Vavřince Pečeňu zmiňují již rektifikační akta z roku 1749 (MZAB, D2 Rektifikační akta, sign. 315).
- 17 MZAB, D7 Matrika výnosu pozemkového, sign. 247/H, resp. MZAB, D9 Stabilní katastr – indikační skici, sign. 685. Nově rozdělené domy (v době po zavedení číslování domů roku 1770) jsou dobře patrné, neboť obě nové stavby si ponechaly stejné číslo popisné s odlišením písmeny „a“ a „b“.
- 18 MZAB, D7 Matrika výnosu pozemkového, sign. 247/H. Z dalších domů se uvádí více než tři místnosti jen u tří domů. Statek Vincence Bureše čp. 82 měl mít dvě světnice a dvě komory, grunt Petra Blahy čp. 108/109, složený patrně ze dvou statků, tři světnice a dvě komory a dům Františka Svadbíka čp. 168 dvě světnice a dvě komory. U všech tří domů byla ale roku 1826 provedena oprava záznamu na tři světnice a žádnou komoru. Ačkoli podrobnosti neznáme, nemůžeme pochybovat o tom, že za změnou stála snaha majitelů těchto nemovitostí dosáhnout snížení daňového tarifu na jejich dům.
- 19 Srov. M a t ě j e k, F.: *Podsedek na Moravě. Obrázek z dějin poddaného lidu*. Brno 1970.
- 20 MZAB, D3 Tereziánský katastr, sign. 360/2.
- 21 Tyto domky už zachycuje i indikační skica datovaná rokem 1827 (MZAB, D9 Stabilní katastr – indikační skici, sign. 685), datum zanesení do matriky pozemkového výnosu se tedy s dobou vystavění shoduje pouze přibližně.
- 22 MZAB, D7 Matrika výnosu pozemkového, sign. 247/H. Původně byly domy, u kterých byl výměnek, nejspíše započítány nejdříve jako jeden dům o 3 místnostech, následně přepsáno a výměnky zapsány jako samostatné domy (ovšem bez čp.) s jednou místností a u původního zápisu snížen počet místností na dvě. Jak bylo zmíněno, netrvalo dlouho a vše se zase vracelo do původního stavu.
- 23 J a n č á ř, J.: *Hluk – nejmladší město Slovácka*. Hluk 1970.
- 24 Snad se mohlo jednat o jeden ze dvou původních zpustlých čtvrtlánů Václava Kostků a Hnátkovského, o kterých mluví rektifikační akta, že je vlastnil panský mlynář. Jednu z těchto usedlostí sice lze ztotožnit s domkem čp. 2, o tom se však již roku 1776 mluví jako o půlpodsedku, muselo k němu patřit tedy jen mnohem menší množství zemědělské půdy, a to pozemky nelánové. Starý čtvrtlán tedy klidně mohl přejít do vlastnictví mlynáře. Zda šlo ale skutečně o Horní mlýn nebo je oním panským mlynářem myšlen držitel Dolního mlýna, to nelze s jistotou říci.
- 25 MZAB, D5 Urbariální fase, sign. 50/H. Od roku 1790 figuruje jako zdejší hostinský Jan Ouředníček.
- 26 MZAB, D7 Matrika výnosu pozemkového, sign. 247/H a D9 Stabilní katastr – indikační

skici, sign. 685. Kovář patřil mezi domkáře. Rektifikační akta zmiňují i jméno kováře Mikuláše Štefaníka (MZAB, D2 Rektifikační akta, sign. 315).

27 MZAB, D5 Urbariální fase, sign. 50/H.

28 Srov. H o ř í n e k, F.: *Slovácké městečko Hluk*. Hluk 1937, s. 126. S odvoláním na pamětníky ji lokalizuje do čp. 48. To však je ve všech katastrálních soupisech uváděno jako běžný statek, zatímco sousední dům je již nejpozději k roku 1791 prokazatelně ve vlastnictví obce.

Mgr. Lukáš Č o u p e k, Ph.D. (n. 1978), je ředitelem Státního okresního archivu Uherské Hradiště a specializuje se na dějiny správy a regionální historii, především v období 18. a 19. století.

The Picture of the Town Hluk in Moravian Land Registers

A b s t r a c t

Historical land registers can be successfully used as a source for reconstruction of resident development of Moravian towns and villages. Mutual interconnection of the respective land registers enables us not only to examine the development of respective homesteads, but also to obtain a complete picture of the growth of the built-up area from the last quarter of the 17th century to the half of the 19th century as can be illustrated by the example of the small Moravian town Hluk. War climate in the 17th century was not good for economic development and related growth of population, that is why the number of homesteads and their inhabitants did not increase for quite some time and sometimes it even went down. It was the 18th century that gradually brought relatively peaceful times to local people. The result of the population growth was a higher number of homesteads first as a result of division of larger farms into smaller ones and later on by means of the growth of lower social classes house or allotment holders who built over the outskirts of the village. There is a headlong building development during the 18th century when the originally settled area becomes significantly larger. Originally they consisted of just two lines of houses for quite a long time, each on the respective side of the road which is a backbone of the historical core of the town. Sometime from the half of the 18th century a new colony of the house owners called Klebetov appeared and there were more houses at the beginning of Boršická street as well as in the narrow space between Hluk fortress and the brook. In the end of the 18th century and in the beginning of the 19th century there were new houses built in the streets Hrnčířská, Ulička and Dílce and at the opposite end in Kostelní street. Several houses could also be found in Vyšehradská street. At the same time the built-up area grew thicker in the center of the town, namely in the first half of the 18th century even though there was a continuous division of the allotments going on. Over the the period from late 17th century to to the half of the 19th century the number of houses doubled and there were major changes in social stratification. The whole process can be traced back thanks to the data from historical land registers. Their mutual interconnection offers the insight into the important part of historical picture of Moravian countryside in the period of the 17th to 19th century.

Das historische Antlitz des Städtchens Hluk in den mährischen Katastern

Zusammenfassung

Historische Kataster als Quelle zur Auskunft über die Siedlungsentwicklung der mährischen Städte und Gemeinden können sich als nutzbringend erweisen. Die einander verflochtenen Register ermöglichen, nicht nur die Entwicklung einzelner Liegenschaften zu untersuchen, sondern auch ein Gesamtbild über die Bebauungsgeschichte vom letzten Viertel des 17. Jahrhunderts bis Mitte des 19. Jahrhunderts zu erfassen. Dies ist am Beispiel des ostmährischen Städtchens Hluk zu demonstrieren. Die Kriegsverhältnisse im 17. Jahrhundert bildeten kein günstiges Klima für das wirtschaftliche Wachstum und den damit bedingten Anstieg der Bewohnerzahlen. Die Anzahl von hiesigen Liegenschaften, also auch von Bewohnern wuchs lange Zeit nicht an, im Gegenteil war sie sogar gesunken. Erst im folgenden Jahrhundert konnten die Stadtbewohner relativ ruhige Zeiten erleben. Mit dem Populationswachstum nahm die Zahl der Häuser zu: zunächst in Form von Unterteilung der großen Bauerngüter in kleinere Bauernwirtschaften, später wurden am Gemeinderand kleine Behausungen gebaut, wo Häusler und Kleinbauer wohnten. Im Verlauf des 18. Jahrhunderts erfolgte überstürzt der Aufbau von neuen Häusern, sodass die ursprüngliche Baufläche erheblich erweitert wurde. Jahrelang standen nur zwei Häuserlinien entlang beider Seiten der Straße, die heute durch den historischen Stadtkern führt. Ungefähr um die Mitte des 18. Jahrhunderts entstand eine völlig neue Wohnkolonie für kleine Häusler (heute Klebetov genannt), neue Häuser sind auch in einem engen Raum zwischen der Festung und dem Bach, sowie am Anfang der heutigen Boršická-Straße zugewachsen. Am Ende des 18. Jahrhunderts und in den ersten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts wurden die Flächen bebaut, wo sich heute die Straßen Hrnčířská, Ulička, Dilce und Kostelní befinden. Einige Häuser entstanden auch in der Straße Vyšehradská. Ebenfalls in der Stadtmitte wurde die Bebauung ständig verdichtet, insbesondere in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Im Zeitraum von knapp zwei Jahrhunderten – vom dritten Viertel des 17. Jahrhunderts bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts – verdoppelte sich die Anzahl der Häuser und erheblich änderte sich auch die Verteilung der Sozialschichten. Der ganze Prozess kann man dank der Angaben in historischen Katastern verfolgen. Gegenseitige Verbindungen eröffnen den Blick auf einen wichtigen historischen Abschnitt des mährischen ländlichen Raumes im 17. bis 19. Jahrhundert.

OBCENÍ SPOŘITELNY A ZÁLOŽNY V UHERSKÉM HRADIŠTI, UHERSKÉM OSTROHU A VESELÍ NAD MORAVOU V PROCESU MODERNIZACE NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ¹

Jan Zapletal, Uherské Hradiště

Obecní spořitelny a záložny – instituce, bez nichž by byla modernizace měst a maloměst na Moravě na přelomu 19. a 20. století nemyslitelná.

Z rozvoje zemědělského zázemí na Slovácku těžily střední vrstvy, ale jejich značně omezené finanční zdroje jim nedovolovaly pustit se do velkého podnikání. Liberální hospodářství je od počátku závislé na průběžném financování (cash flow), které mohly poskytnout obecní spořitelny, banky a záložny. Lokální samosprávy i živnostníci a obchodníci od těchto institucí získávali vhodný podnikatelský kapitál. V 60.–70. letech se objevilo v českých zemích mnoho akciových bank, které ve své většině nedokázaly odolat tlaku po pádu vídeňské burzy v r. 1873 a samy zbankrotovaly. Bankrot měl i jistá pozitiva. Posílil se jím v dlouhodobém horizontu český finanční sektor. České střední vrstvy později raději upřednostňují v ukládání osobního kapitálu spořitelny, záložny a na venkově drobná rolnická úvěrní družstva.²

Po zrušení omezení výše vkladu se spořitelny stávají atraktivní i pro movitější vrstvy a lokální samosprávy. Částečně tím zaniká původní „lidovost“ těchto peněžních ústavů. Se zajímavými poznatky přišel Cyril Horáček. Postřehl, že tlakem rakouské vlády vznikaly nejprve spořitelny ve městech s německou správou a teprve mnohem později, až převažují české spořitelny na finančních trzích, začali je preferovat i Češi, zvyklí dávat přednost méně regulovaným záložnám. Cílem vlády bylo naučit obyvatelstvo spořit a využít tyto peníze k úvěrování lokálního průmyslu.³ Spořitelny a záložny vznikají od 60. let v každé větší obci a podléhají doзору obecních zastupitelstev. Vkladatelé peněžních ústavů měli jistotu v ručení obce za vložené peníze.⁴

Na území politického okresu Uherské Hradiště postupně vznikly tyto spořitelny: uherkohradištská (1869), uherskoostrožská (1899), napajedelská (1896) a bzenecká (1910).

Spořitelny měly vlastní stanovy, jednací řady, disciplinární řady, řád sběrných míst a další ustanovení, upravované na základě zákonů a nařízením, vydávaným ministerstvem financí a vnitra. „Černý pátek“ vídeňské burzy roku 1873 nepostihl finančně žádnou spořitelnu v okrese Uherské Hradiště.

Uherské Hradiště

O spořitelnách a záložnách nalezneme zmínky pouze u Antona Galuseka a v monografii o Uherském Hradišti z 80. let 20. století.⁵ Kusé informace získáme z výjimečně dochovaných periodik výročních zpráv.

O zřízení nejvýznamnějšího peněžního ústavu „*Spořitelna města Uherské Hradiště*“ rozhodlo s konečnou platností obecní zastupitelstvo 26. 11. 1869. Spořitelna sídlila na hlavním náměstí a zpočátku měla jen jednoho zaměstnance (účetní), jelikož správní agendu vykonávali městští úředníci. Podle spořitelních stanov převzala obecní samospráva neomezené a neodvolatelné ručení celým svým kmenovým jměním a poplatní silou za vklady (§ 3). Samotná působnost spořitelny začíná na základě povolení ministerstva vnitra.⁶ Dohled, práva a povinnosti shrnují stanovy spořitelny v § 1–78. Dohled zvenčí vykonávali vládní komisař a okresní hejtman, kteří vždy postupovali na základě instrukcí ministerstva vnitra, které také vydávalo jmenovací dekrety. Protokolární knihy ze schůzí zůstávaly u spořitelny.

Všechna důležitá usnesení a každoroční bilancování komisaři posílali na úřad ministerstva vnitra, kde pak podléhaly přezkoumání a připomínkování ze strany státních úředníků. Výroční zprávy byly posléze vydávány v místním tisku. Spořitelní výbor měl 14 členů a volen byl obecním výborem. V čele výboru spořitelny se střídali starostové města s tříletým mandátem (§ 1).⁷ Propojení vedení spořitelny s lokální samosprávou mělo velké výhody spojené s vysokou důvěryhodností instituce a v očích vkladatelů to představovalo jednu z deviz. Ústav se musel držet při zemi a nebylo mu kontrolními institucemi dovoleno pouštět se do riskantních obchodů. Dále musela na příkaz dozorujících orgánů, hlavně v letech 1895 – 1910, neustále navyšovat základní jmění a příspěvky do rezervního fondu.⁸ Městská spořitelna se velice rychle etablovala jako konzervativní peněžní ústav zaměřený na poskytování finančních služeb městské klientele, na okrese působícím firmám a některým obcím. Podle pokladních účtů z přelomu 19. a 20. století spořitelna hospodařila s vyrovnaným rozpočtem a hodnota aktiv se rovnala hodnotě pasiv. Žádosti o poskytování směnářských služeb byla dozorujícími orgány vytrvale odmítána (r. 1899).

Zpronevěry a podvody byly nedílnou součástí finančnictví i v 19. století. Ani uherskohradištské spořitelně se nevyhnula finanční aféře. Proběhla v roce 1911 a týkala se směnek ostrožského podnikatele a obchodníka Maxe Garfunkela, který si během čtyř měsíců (2. 1911 – 5. 1911) na směnky půjčil velkou sumu 98.232 K, s níž zmizel. Červnová revize úředníka Svazu českých spořitelen naštěstí neshledala, mimo tento případ, další chyby v účetnictví a v poskytování služeb. Pouze přísně doporučovala spořitelnímu výboru a předsedovi kanceláře nespokojovat se se staršími příznivými referencemi o klientech a změnit stanovy jednacího řádu. Garfunkelův dluh byl z velké části uhrazen z prodeje jeho movitého majetku, pozemků a dědictví v Napajedlech a snížen na ztrátu 47.050 K. Dále mu byly zabaveny akcie v Rolnické akciové společnosti pivovaru a sladovny v Uherském Ostrohu, jimiž byl téměř celý zbylý dluh umořen.⁹

Městská spořitelna prosperovala již těsně po svém založení, o čemž nejlépe svědčí prudký nárůst vkladů. Vklady byly nejprve úročeny 5% sazbou, pak jejich úroková míra v 90. letech poklesla na 4%.

Tab.: Spořitelní vklady ve vybraných letech 1870 – 1904 (v korunách).

rok	1870	1874	1878	1900	1904
peněžní vklady	30.780	127.350	485.160	5.245.000	6.651.500

Pramen: OÚ UH, Dohlédací agenda u peněžních ústavů (1844 – 1948), inv. č. 1, Spořitelna města Uherské Hradiště. Galusek, A.: Die Gemeinde-Verwaltung der königl. Stadt Ung.-Hradisch von 1848 bis 1878, neblt einem Beitrage zur älteren Belchichte dieler königl. Stadt bis 1848, Ungarisch Hradisch 1879, s. 64 – 65.

Vklady v uherskohradištské spořitelně svou sumou převyšovaly vklady spořitel en v Příboru, v Novém Jičíně nebo ve Frýdku.¹⁰ Do roku 1900 poskytla hypoteční půjčky za 2.834.000 K a směnky za 1.168.000 K. Rezervní fond dosahoval velmi slušných 365.000 K, vlastní spořitelní jmění čítalo téměř 620.000 K v r. 1904 a 836.000 K v roce 1911, když přebytek na účtech se zvýšil na 125.000 K.¹¹

Z velmi solidního čistého zisku spořitelny, pohybujícího se v letech 1899 – 1914 mezi 30.000 – 52.000 K ročně, byla každoročně věnována na základě platné rakouské legislativy po roce 1899 vysoká částka na dobročinné a obecně prospěšné účely a na lokální investice spojené se zdravotnictvím, školstvím a na budování a opravu vodovodu a kanalizace. Po r. 1910 byla obec donucena místodržitelstvím snížit tuto dotaci o 10.000 K. Další peníze plynuly na sociální agendu (cca 1.000 – 2.300 K) na remunerace pracovníkům spořitelny (kolem 2.500 K).

Tab.: Částky věnované uherskohradištskou spořitelnou na obecně prospěšné účely a každoroční rozdělení zisk v letech 1899 – 1914 (v korunách).

rok	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1909	1911	1914
výdaje na obecně prospěšné účely	28.000	28.000	28.000	28.000	34.000	40.600	46.000	46.040	30.000
rozdělený zisk	31.194	31.434	31.650	31.840	40.850	52.065	50.435	48.311	40.198

Pramen: OÚ UH, Dohlédací agenda u peněžních ústavů (1844 – 1948), inv. č. 1, Spořitelna města Uherské Hradiště.

Spořitelna se svým přerozdělovaným ziskem zásadním způsobem podílela na rozvoji a modernizaci města Uherské Hradiště. V letech 1899 – 1914 bylo městskou spořitelnou darováno na výstavbu infrastruktury a na obecně prospěšné účely kolem 500.000 K (kalkulují i s průměrným ziskem za chybějící léta). Pro obecní samosprávu bylo velmi úsporné a užitečné „půjčovat“ si od vlastního finančního ústavu.

Spořitelna i po r. 1900 za všeobecné hospodářské stagnace dokázala úspěšně konkurovat v poskytování služeb dalším finančním a bankovním ústavům v kraji.

Uherský Ostroh

Lokální samospráva města Uherský Ostroh žádala už v červenci r. 1899 ministerstvo vnitra o schválení stanov vznikající spořitelny. Vnitro vidělo stanovy jako velmi problematické a nedostačující, a proto jednání o zřízení pokračovala do r. 1903. Teprve tehdy, až se obec zavázala garantovat vklady ve výši 20.000 K a upravila stanovy na základě stanov spořitelny v Uherském Hradišti a Bílovicích, získala povolení k založení.¹²

Stanovy *Spořitelny města Uherský Ostroh* závazně platily od r. 1904, kdy také vstoupila do Svazu českých spořitel. Služby, jež poskytovala, se nijak nevymykají z normálu: půjčky na hypotéky, půjčky obcím a okresům, zálohy na zástavu cenných papírů a na směnky. Rezervní fond byl udržován ve výši 5% hodnoty vkladů a v průběhu let byl povinně navyšován z rostoucího zisku. Už od prvních let existence se ve spořitelně každodenně úřadovalo s tím, že přijímání vkladů a vyplácení hotovosti probíhalo vždy od 8 – 12 a od 14 – 16 hodin. Horní hranice vkladů byla stanovena na 20.000 K. Připisování úroků probíhalo dvakrát ročně, a to pololetně. Spořitelní výbor si vymínil informovat s měsíčním předstihem o změnách úrokových sazeb, které se pohybovaly v rozmezí 4 – 5% za rok, také lhůta pro vypovězení byla odstupňována podle výše vkladů, aby mohla být eventuálně dostatečně rychle sehnána hotovost k vyplacení.

Složení výboru a ředitelství bylo následující: spořitelní výbor čítal 13 členů, z toho 12 volí obecní zastupitelé, starosta se členem stává automaticky a to samé se týká ředitelství spořitelny (5 členů), které ze svých řad následně volí přednostu kanceláře. Kromě přednosty zde byl zaměstnán ještě pokladník. Sídlo spořitelna nalezla na městské radnici. Prvním přednostou kanceláře radní jednomyslně zvolili okresního soudce Dr. Františka Machovského. Dlouholetým vládním komisařem pověřeným dohledem nad spořitelnou se stal na konci prvního desetiletí 20. století František Kerndl.¹³

Počet vkladatelů neustále narůstal; v r. 1904 začínala s 44 klienty a už mezi léty 1909 – 1910 počet vzrostl z 693 na 833 střadatelů.

Tab.: Spořitelní vklady v letech 1904 – 1910 (v korunách).

rok	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
peněžní vklady	50.000	186.000	225.000	344.000	370.000	467.000	623.000
hotovost a přebytky	23.900	45.400	37.800	65.000	34.300	66.000	104.000
zisk	358	1.077	2.033	2.560	2.120	3.200	3.400

Pramen: OÚ UH, Dohledací agenda u peněžních ústavů (1844 – 1948), inv. č. 1, Spořitelna města Uherský Ostroh.

Podíváme-li se na výsledky hospodaření, tak lze přesvědčivě konstatovat, že uhersko-ostrožská spořitelna byla velmi konzervativní institucí, jež se nepouštěla do žádných riskantních finančních obchodů a investic, kdy největšími dlužníky v r. 1911 jsou obec Dolní Němčí (36.000 K) a Okresní silniční výbor v Uherském Ostrohu (70.000 K). Spořitelna sloužila drobným živnostníkům a rolníkům k poskytování mikroúvěrů a k zhodnocování malých finančních přebytků. Každoroční zisk obec používala na veřejně prospěšné projekty a komunální investice. Ve dvacátých letech 20. století se sloučila s místní, mnohem preferovanější, záložnou.

Veselí nad Moravou

O ekonomický vzestup obou částí Veselí nad Moravou se zásadním způsobem zasloužila Veselská záložna (*Záložná pokladna*), zřízena byla v r. 1864, ale stanovy byly schváleny až 6. dubna 1868. Účelem vzniku záložny bylo usnadnit úvěrování v první řadě svým členům ve Veselí. V r. 1873 se ústav přizpůsobil novému zákonu o společenstvech. Na valné hromadě byly původní stanovy změněny a přizpůsobeny novému zákonu a došlo k zapsání do obchodního rejstříku. Záložna si rychle vybuodovala pozici stabilní finanční instituce, jejíž služby využívali jak měšťané, tak obyvatelé blízkého okolí. V roce 1913 měla 1074 členů. Vklady rychle rostly o desítky procent ročně a poměrně k tomu i poskytnuté půjčky a rezervní fond. Po roce 1902 obecní vklady neustále klesaly, protože kapitál uložený v záložně byl často používán k financování a dofinancování školství a jiných veřejně prospěšných aktivit. Dalším důvodem je rozhodnutí městské rady využívat raději služeb spořitelny v Uherském Ostrohu, kde měla obec k r. 1910 uloženo cca 25.000 K, nabízející mnohem lepší finanční zhodnocení.¹⁴ Kapitál se obec snažila každoročně alespoň částečně dorovnávat. Záložna dokázala i bez obecního kapitálového navýšit v letech 1903 – 1913 vlastní jmění o více než 100% ze 489.800 K na 1.003.000 K. Dozorčí orgán se sestával z šesti členného výboru.¹⁵

Tab.: Městská aktiva na účtech Záložní pokladny v letech 1900 – 1914 (v korunách).

rok	1900	1902	1908	1910	1914
peněžní vklady	22.700	25.450	12.440	15.700	6.640

Pramen: AM VM, inv. č. 216, Konferenční kniha r. 1902; AM VM, inv. č. 224, Hlavní účetní kniha (1910); AM VM, inv. č. 228, Hlavní účetní kniha (1914).

V posledním desetiletí 19. století záložna přesídlila do vlastní budovy v samotném středu obce a její hlavní sál se stal centrem společenského a kulturního života v obci. Dlouholetým ředitelem záložny byl místní farář Jan Jančík, pokladníkem katecheta Jindřich Tesářík, kontrolorem měšťan František Blažek a účetnictví měl na starosti obchodník Richard Janík.¹⁶

Další peněžní ústavy v politickém okrese Uherské Hradiště

Jako krajské správní centrum plnilo Uherské Hradiště i funkci regionálního centra peněžnictví. Prvním zřízeným finančním ústavem v Uherském Hradišti byla *Řemeslnická záložna*, působící od roku 1865 v čele s vlivným notářem Josefem Ganzwohlem, poskytující drobné úvěry a možnost vkladů pro živnostníky. Rolníkům poskytovala překlenovací a investiční úvěry v roce 1871 založená *Rolnická záložna*, disponující již na konci 70. let vklady přes 610.000 zlatých a čítající přes 1.100 členů. Řídil ji advokát a poslanec František Šrom, později Antonín Cetkovský.¹⁷ Na přelomu 19. a 20. století začíná působit na lokální úrovni *Slovácká záložna katolické národní strany* se specifickou klientelou z řad příznivců strany. Německy mluvící měšťanstvo využívalo služeb *Spořitelního a úvěrního spolku v Uherském Hradišti (Sparen und Kreditverein in Ungarisch Hradisch)*.¹⁸

Nejdůležitějším finančním ústavem v Uherském Ostrohu byla *Kontribučenská záložna*. Vznikla v šedesátých letech transformací obilného kontribučenského fondu císaře Josefa II. Záložna spojovala podílníky z bývalého uherskoostrožského panství a v roce 1883 měla 1.868 vkladatelů z ostrožského okresu, aktivní jmění dosahoval výše 153.770 zlatých.¹⁹ Úvěry poskytovala především středním zemědělcům na území celého okresu. V roce 1871 vznikla ve městě *Obecní záložna*.²⁰

Ve Veselí nad Moravou se oporou zemědělců stává *Kontribuční záložna* tím, že jim poskytovala levný úvěr. Půjčovala jim peníze na směnky s nízkou úrokovou fixací. Výpůjčky kryté směnkou převažovaly nad půjčkami poskytnutými na hypotéky. K r. 1879 činily 20.536 zlatých, hypoteční 19.969 zlatých. Po prodeji státních dluhopisů v hodnotě 25.000 zlatých mohla záložna od r. 1881 úvěrovou službu členům ještě více rozšířit. Už tehdy činilo kapitálové jmění 68.432 zlatých. I když Kontribuční záložna nakonec nedokázala a ani nemohla službami konkurovat Záložně, zůstala až do 1. světové války hlavním poskytovatelem úvěrů drobným rolníkům na stavbu obytných a hospodářských budov, na nákup dobytka a na krytí různých nutných výdajů. Podíly, které z Kontribuční záložny dostávali majitelé někdejších rustikálních pozemků, jim pomáhaly uhrazovat rostoucí obecní přírážky.²¹ Svým dosahem, s výjimkou uherskohradištské Rolnické záložny, se tyto ústavy ani zdaleka nepřiblížily významu místních spořitelen.

Závěr

Spořitelny a záložny se staly nedílnou součástí procesu modernizace měst a obcí na jihovýchodní Moravě. Jejich význam doceníme tehdy, podíváme-li se na to, kam plynuly čisté zisky: především do budování moderní lokální infrastruktury, rozvoje školství a zdravotnictví. Další devízou je, že naučily měšťanské vrstvy spořit a být finančně zodpovědnými. Zisky spořitelen a záložny nebyly odváděny do center moci, ale zůstaly v obci, odkud plynuly a sloužily ku prospěchu místního obyvatelstva.

Studie byla zpracována jako dílčí kapitola dokončované disertační práce na doktorském stupni studia historie se specializací na české dějiny 19. a 20. století.

Poznámky:

- 1 K vzniku a významu spořitelen na Moravě v 19. století napsal výtečnou sumarizující stať Jan Janák, ve které rozebírá principy fungování rakouského spořitelního bankovníctví a úvěrování průmyslu. Dále se nejnověji problematice bankovníctví a peněžnictví věnují monografie a studie českých autorů Eduarda Kubů, Jiřího Šouši a Jiřího Novotného, vnášející nový pohled do dějin finančnictví v českých zemích. V centru pozornosti však nestojí, jak je obvyklé, peněžní ústavy se svými aktivitami a klientelou, ale finančníci, tedy bankéři, manažeři pojišťoven, spořitelen, záložen a další. Další tematické studie sledují a srovnávají zrod českých a německých finančních elit, jejich profilování a konstituování jako exkluzivní sociální vrstvy ovlivňující zásadním způsobem hospodářství. Zajímavé je, že ačkoliv k tématu spořitelen vyšla v 70. letech v Rakousku pětisvazková práce, jejich podrobný výzkum na Moravě je stále ještě na počátku. K problematice finančnictví přehledem: J a n á k, J.: *Spořitelny na Moravě a úvěrování průmyslu a živností v 19. století*. In: ČMM, č. 1, 1994, s. 145–155; K u b ů, E. – Š o u š a, J. (eds.): *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*. Praha 2008, 727s.; H á j e k, J.: *K některým otázkám podnikatelského úvěru v českých zemích ve 2. polovině 19. století*. In: *Hospodářské dějiny*, 16, 1989, s. 223–234; H á j e k, J.: *Vývoj peněžní a úvěrní soustavy*. In: J a k u b e c, I. – J i n d r a, Z. a kol.: *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha 2006, s. 317–361; K l a d i w a, P. – P o k l u d o v á, A. – K a f k o v á, R.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*, díl II., svazek 2.: *Finance a infrastruktura*, Ostrava 2009, s. 12–130 podle B r u s s a t i, A.: *Die wirtschaftliche Entwicklung*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. I., Wien 1973, s. 339–362; F r i t z, H.: *150 Jahre Sparkassen in Österreich*, Bd. 1-5, Wien 1972.
- 2 Srov. H á j e k, J.: *Vývoj peněžní a úvěrní soustavy*. In: J a k u b e c, I. – J i n d r a, Z. a kol.: *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, Praha 2006, s. 317–326.
- 3 H o r á č e k, C.: *Spořitelny*. In: *Slovník veřejného práva československého*, 4. sv., Brno 1938, s. 582–583.
- 4 B ě l i č, V. – K u b ů, E. – Š o u š a, J.: *Finanční elity, jejich identita a místo v národní společnosti*. In: K u b ů, E. – Š o u š a, J. (eds.): *Finanční elity v českých zemích (Československu) 19. a 20. století*, Praha 2008, s. 574–578.
- 5 G a l u s e k, A.: *Die Gemeinde-Verwaltung der königl. Stadt Ung.-Hradisch von 1848 bis 1878, neblt einem Beitrage zur älteren Belchichte dieler königl. Stadt bis 1848*, Ungarisch Hradisch 1879, 130 s.; V e r b í k, A. – Z e m e k, M. a kol.: *Uherské Hradiště – dějiny města*. Brno 1981, 632 s.
- 6 Povolení ministerstva vnitřní z 5. 9. 1871 č. 11670. Rok založení spořitelny je uváděn 1870. Stanovy spořitelny města Uh. Hradiště (na základě úprav statutů z let 1869, 1892, 1902).
- 7 OÚ UH, Dohledací agenda u peněžních ústavů (1844–1948), inv. č. 1, Spořitelna města Uherské Hradiště. Statuten und Geschäfts-Ordnung (1871–1881).
- 8 OÚ UH, Dohledací agenda u peněžních ústavů (1844–1948), inv. č. 1, Spořitelna města Uherské Hradiště. Spořitelny UH (1908–1911).
- 9 OÚ UH, Dohledací agenda u peněžních ústavů (1844–1948), inv. č. 1, Spořitelna města Uherské Hradiště. Spořitelny UH (1908–1911). Korespondence mezi spořitelním výborem a Svazem českých spořitelen mezi 6–9/1911.
- 10 Srov. K l a d i w a, P. – P o k l u d o v á, A. – K a f k o v á, R.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*, díl II., svazek 2.: *Finance a infrastruktura*, OU, Ostrava 2009, s. 130–140.

- 11 OÚ UH, Dohlédací agenda u peněžních ústavů (1844–1948), inv. č. 1, Spořitelna města Uherské Hradiště. Spořitelny UH (1908–1911). Akten betreffend die Rechnungsabschlüsse (1900–1905).
- 12 OÚ UH, Dohlédací agenda u peněžních ústavů (1844–1948), inv. č. 4, Spořitelna města Uherský Ostroh. Korespondence z místodržitelství z 15. 8. 1903 p. č. 38687.
- 13 OÚ UH, Dohlédací agenda u peněžních ústavů (1844–1948), inv. č. 4, Spořitelna města Uherský Ostroh. Pozměněné stanovy spořitelny (z r. 1908) a jiné písemnosti.
- 14 AM VM, inv. č. 216, Konferenční kniha r. 1902; AM VM, inv. č. 224, Hlavní účetní kniha (1910); AM VM, inv. č. 228, Hlavní účetní kniha (1914).
- 15 Srov. L a n g á š e k, J.: *Městys Předměstí Veselí. Jeho minulost a přítomnost*. Předměstí Veselí 1913, s. 49. AM VM, inv. č. 216, Konferenční kniha r. 1902; AM VM, inv. č. 224, Hlavní účetní kniha (1910); AM VM, inv. č. 228, Hlavní účetní kniha (1914).
- 16 Srov. J a n í k, J.: *Peněžní ústav Záložna ve Veselí*. In: Uherské Hradiště město a okres, Brno 1934, s. 65; H u r t, R. – N ě m e č e k, B.: *Veselí nad Moravou, dějiny města*. Brno 1973, s. 189.
- 17 G a l u s e k, A.: *Die Gemeinde-Verwaltung der königl. Stadt Ung.-Hradisch von 1848 bis 1878, neblt einem Beitrage zur älteren Belchichte dieler königl. Stadt bis 1848, Ungarisch Hradisch 1879*, s. 64–65 a 110.
- 18 AM UH III, inv. č. 582, Spořitelny a záložny (1870–1923).
- 19 Proměny města v letech 1850 – 1950. In: Uherský Ostroh, Uh. Ostroh 2000, s. 190.
- 20 AM UO, inv. č. 311, Uherský Ostroh – Záložna (1900).
- 21 Srov. H u r t, R. – N ě m e č e k, B.: *Veselí nad Moravou, dějiny města*. Brno 1973, s. 189. L a n g á š e k, J.: *Městys Předměstí Veselí. Jeho minulost a přítomnost*. Předměstí Veselí 1913, s. 49. Dále v MZA archivní fond A9 Zemský výbor (1799–1929) č. 9940.

Mgr. Jan Z a p l e t a l (n. 1981) je absolventem oboru historie na FF MU v Brně (2005) a dějin umění (2006). V současné době pedagogicky působí na Stojanově gymnáziu na Velehradě a Základní škole Větrná v Uherském Hradišti.

Municipal Savings Banks and Loan Offices in Uherské Hradiště, Uherský Ostroh and Veselí nad Moravou in the Process of Modernization at the Turn of 19th and 20th Century

A b s t r a c t

Municipal savings banks and loan offices – are institutions without which modernization of the cities and towns in Moravia at the turn of 19th and 20th century would be unimaginable. Middle classes took advantage of the development of the agricultural background in Moravian Slovakia but their considerably limited financial resources did not allow them to start any bigger businesses. Liberal economy is from its very beginning dependent on continuous financing which could only be provided by savings banks, banks and loan offices. Local municipal governments, businessmen and traders were provided suitable business capital form these institutions. A lot of joint-stock banks appeared in Bohemia in the 60s and 70s, majority of which were not able to resist the pressure after the fall of Vienna stock exchange and they went bankrupt. But the bankruptcy had also its positive aspects. Due to the bankruptcy Czech financial sector grew stronger in the long term horizon. Czech middle classes then prefer to deposit their personal capital in savings banks, loan offices and in the country in credit cooperatives. After the deposit limit was abolished savings banks became more attractive to richer classes and municipal governments. This way the original “folk” character of these

financial institutions partly disappears. Due to the pressure of the Austrian government new savings banks appeared in the cities with German local government and only much later, when Czech savings banks prevail on financial markets, they became preferred by Czechs, who were used to prefer less regulated loan offices. The aim of the government was to make people save money and use it for financing local industry. In all larger villages new savings banks and loan offices emerged since the 60s and they are supervised by municipal boards. Depositors of the money were certain that the municipality would vouch for deposited money. The most important savings banks in the district of Uherské Hradiště were those in Uherské Hradiště (1869) and in Uherský Ostroh (1899). Savings banks had their own legislatives, rules of procedure, disciplinary rules, rules of collection spots and other provisions modified on the basis of the laws and provisions issued by Ministry of Finance and Interior Ministry. “The Black Friday“ of stock exchange in Vienna in 1873 did not have any effect upon any savings bank in the district of Uherské Hradiště.

Gemeindesparkassen und Vorschusskassen in Uherské Hradiště, Uherský Ostroh und Veselí nad Moravou im Modernisierungsprozess an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Gemeindesparkassen und Vorschusskassen sind Institutionen, ohne die der Modernisierungsprozess in mährischen Städten und Kleinstädten an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert nicht denkbar gewesen wäre. Die Entwicklung der Landwirtschaft brachte Vorteile für die Mittelschicht, aber ihre beschränkten Finanzquellen erlaubten keine große unternehmerische Tätigkeit. Die liberale Wirtschaft war von Anfang an von laufender Finanzierung abhängig. Eine solche Finanzierung konnten Gemeindesparkassen, Banken und Vorschusskassen bieten. Kommunale Verwaltungen, Gewerbetreibende, Geschäftsleute beschafften ihr Kapital mit Hilfe dieser Institutionen. In den 60. – 70. Jahren entstanden in den Böhmisches Ländern viele Aktienbanken, die sich jedoch nach dem Börsenkrach in Wien 1873 meist nicht erholen konnten und gingen selbst Pleite. Der Bankrott hatte aber auch seine positiven Seiten. Dadurch wurde nämlich der tschechische Finanzsektor langfristig gestärkt. Die tschechische Mittelschicht zog beim Einlegen des Eigenkapitals Sparkassen und Vorschusskassen und ländliche Kreditgenossenschaften vor. Nachdem die Begrenzung der Einlagehöhe aufgehoben worden war, wurden die Sparkassen attraktiver auch für die vermögende Schicht und für kommunale Verwaltungen. Dadurch geht der ursprüngliche „völkische Charakter“ dieser Geldinstitute verloren. Unter dem Druck der österreichischen Regierung entstanden die Sparkassen zuerst in Städten unter deutscher Verwaltung und erst viel später, als tschechische Sparkassen auf den Finanzmärkten Oberhand gewonnen hatten, begannen auch Tschechen die Sparkassen zu begünstigen. Die Regierung setzte sich das Ziel, der Bevölkerung das Sparen beizubringen und das ersparte Geld für Kreditierungen der lokalen Industrie zu verwenden. Die Sparkassen und Vorschusskassen entstehen seit den 60. Jahren in jeder größeren Gemeinde und unterliegen der Kontrolle der Gemeindevertretung. Die Garantie für Einlagen gab die Gemeinde. Zu den wichtigsten Sparkassen des politischen Bezirks Uherské Hradiště zählten die Sparkasse von Uherské Hradiště (1869) und die Sparkasse von Uherský Ostroh (1899). Die Sparkassen hatten eigene Satzungen, Geschäftsordnungen, Disziplinarordnungen, Regeln für Sammelstellen und weitere Verordnungen, die sich nach Gesetzen des Finanz- und Innenministeriums richteten. „Der schwarze Freitag“ an der Wiener Börse hat keine Sparkasse im Bezirk Uherské Hradiště betroffen.

Slovácké muzeum – centrum výzkumu agrárních dějin.

V roce 2010 uplynuly již dvě desítky let od uspořádání první mezinárodní konference historiků-agraristů, která se uskutečnila v prostorách Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Od té doby se zde badatelé sešli již po jedenácté, aby si vyměnili zkušenosti z výzkumu dějin zemědělství, politických a ideových proudů a agrárních stran v první polovině dvacátého století. Brzy po listopadu se zorganizovala skupina odborníků z historických ústavů Akademie věd a vysokých škol s cílem nově zpracovat a zhodnotit období první Československé republiky, především jeho zemědělství a mocenskou roli agrární strany, což byly oblasti nejvíce zasažené předcházejícím zdeformovaným marxistickým výzkumem.

Slovácké muzeum se nestalo místem vědeckých setkání náhodou. Rozhodla především ochota vedení muzea organizačně konference zabezpečovat a také fakt, že Uherské Hradiště představovalo ideální geografické centrum pro badatele, dobře přístupné z východních i západních regionů republiky. Soudě podle ohlasů, zveřejňovaných pravidelně v odborném tisku, byly konference úspěšné a představily specialistům i laické veřejnosti zcela nový obraz agrární problematiky meziválečného Československa. Mezi hospodářskými historiky (a nejen mezi nimi) představují dnes uherskohradištská setkání pojem. Počty účastníků postupem let narůstaly, zvyšovala se i kvalita referátů a vždy přitom zůstávalo také dost prostoru pro diskuse a polemiky „ad hoc“. Na konferencích bylo předneseno kolem tří stovek referátů, především s „domácí“ problematikou, ale téměř vždy v kontextu s obdobným vývojem v dalších zemích (Německo, Polsko, Litva, Lotyšsko, Finsko, Bulharsko, Rusko). Vše je pečlivě zdokumentováno, o čemž svědčí již jedenáct sborníků příspěvků, vydaných péčí Slováckého muzea.

První konference (1990) byla věnována zhodnocení demokratických tradic ve vývoji československého zemědělského družstevnictví a posouzení, co z nich ještě přežívá do současnosti. Další setkání (1992) se zaměřilo na rekonstrukci hlavních etap vývoje meziválečného zemědělství v ČSR a na srovnání se situací v sousedních zemích. A je přirozené, že na pořad musela přijít pozemková reforma, největší revoluční přeměna v zemědělském podnikání v letech 1919–1938, která byla na pořadu jednání konference v roce 1994. Čtvrtá konference (1996) mapovala změny, kterými prošlo české a slovenské zemědělství v průběhu druhé světové války a na ni navázalo v roce 1998 setkání k problematice zemědělství v letech 1945–1948. Na zhodnocení politických a stavovských zemědělských hnutí ve 20. století se zaměřili badatelé na konferenci v roce 2000. Osudy kapitalistického zemědělského družstevnictví mezi první a druhou světovou válkou (v konfrontaci s „družstevnictvím“ z doby tzv. reálného socialismu) sledovali účastníci vědeckého setkání v roce 2002. Na konferenci v roce 2004 se diskutovalo o zemědělském školství, vědeckém výzkumu a celkové osvětě jako předpokladech hospodářského a sociálního rozvoje venkova v první polovině minulého století. Nebylo zapomenuto ani na významné osobnosti agrární politiky; s výsledky bádání byli seznámeni účastníci konference v roce 2006. Na předposlední akci (2008) byly posuzovány formy a metody, kterými pronikala agrární strana do vládních a samosprávných struktur československého státu. Jak přitom využívala svých vlastních a početných zájmových, družstevních a peněžních organizací a jaký byl výsledný politický a ekonomický efekt tohoto snažení, bylo obsahem zatím poslední konference v roce 2010.

Velký dík patří pracovníkům Slováckého muzea za obětavou pomoc při uskutečňování konferencí, zvláště pak zástupkyni ředitelky Slováckého muzea, dr. Blance Rašticové. S předstihem, ve spolupráci s vědeckými

pracovišti, iniciovala přípravu všech konferencí, získávala sponzory, podílela se na společenské stránce setkání a byla také pečlivou editorkou všech vydaných sborníků.

Ačkoli publikované materiály nabízejí bohatý a pestrý materiál, který bude moci být využit při zpracování dějin agrární strany, shodli se účastníci konferencí, že stále ještě zůstávají prázdná místa, která bude nutno zaplnit. Jen opravdu důkladné a všestranné poznání role agrární strany může totiž vyústit v komplexní obraz první Československé republiky. Bylo proto rozhodnuto pokračovat v konferencích a dohodnuto setkání v roce 2012, na němž budou diskutovány otázky regionálních zvláštností v činnosti agrární strany.

Lubomír Slezák

Ratíškovice. Minulostí slovácké obce.

Vydala Obec Ratíškovice s finanční podporou Evropského fondu regionálního rozvoje a Ministerstva kultury České republiky. Ratíškovice 2010, 848 str., foto v textu.

Z neobyčejně rychlého rozvoje technické civilizace vyplývá rostoucí zájem o historii a folklor, i prestiž pojmu národní kulturní dědictví. To jsou nepochybně i důvody zpracovávání a vydávání publikací o historii obcí. Dosud nejobsáhlejší „místní kronikou“ na Slovácku je kniha Ratíškovice. Minulostí slovácké obce. Rozsah i kvalita publikace vychází z práce skupiny badatelů z oborů přírodovědy, archeologie, historie, etnografie a folkloristiky. Vzniklo tak mimořádně obsáhlé a odborně dobře zpracované dílo, přesahující svým obsahem vývoj jedné obce.

Redaktoři publikace Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D. a PhDr. Jiří Čejka uspořádali obsáhlý soubor textů patnácti autorů obvyklým způsobem. Na kapitoly o přírodních poměrech (Antonín Přichystal), o archeologii (Lubomír Šebela) a o historii středověku (Jiří Mitáček), navazuje kapitola o novějších dějinách obce od počátku novověku do současnosti (Libor Vykoupil, Jiří Čejka, Eliška Čejková, Jan Břečka, Tomáš Dvořák), zachycující podrobný vývoj obce, opřený

o pečlivý heuristický výzkum i o dosavadní literární prameny.

Stejně obsáhlý je i oddíl o tradicích kultury a způsobu života obyvatel Ratíškovic. Obsahuje kapitoly Zaměstnání a obživa a Vesnické sídlo a dům (Jan Krist), Odívání a Výšivka (Martin Šimša), Výtvarná kultura (Alena Křížová), Obřady a zvyky (Jan Krist), Folklor a folklorismus (Lucie Uhlíková a Martina Pavlicová). Významným zdrojem poznatků pro tuto část knihy byly práce univerzitního učitele uvedených autorů, rodáka z Ratíškovic, univ. prof. PhDr. Václava Frolce, DrSc. Kniha je sborníkem samostatných prací a jenom četba všech kapitol umožňuje pochopit souvislosti ve vývoji obce, v její historii i v proměně kultury a způsobu života jejich obyvatel.

Pro národopisce jsou důležité poznatky historiků o tom, co z obecného historického vývoje se projevovalo v reálném životě obce, a jak se procesy proměn samosprávy odrážely v každodenním životě občanů. Dokládají to zejména kapitoly o zaměstnání, obživě a bydlení obyvatel Ratíškovic, jež napsal zkušený etnograf PhDr. Jan Krist. Opíral se zejména o práce Václava Frolce a o kapitoly L. Niederla a J. Húska v monografii Moravské Slovensko. K upřesnění výkladu o vývoji tradičního zemědělského náradí vhodně využil instruktivní Frolcovy kresby. V poměrně rozsáhlém textu o tradiční agronomii a agrotechnice je zajímavé zjištění, že před první světovou válkou se rolníci v obci nezabývali pěstováním cukrovky pro cukrovar, a že na vlastním katastru Ratíškovic se začalo s pěstováním révy vinné teprve v polovině 20. století v trati Slavín. Poměrně podrobně pojednává také o chovu dobytka. Upozorňuje na dávnou formu chovu „železných krav“ a pozornost věnuje vývoji pastvy dobytka a úloze pastýřů.

Při zpracovávání poznatků o zaměstnání připomíná, že vedle zemědělství a práce v lese byla před první světovou válkou rozšířena v obci také výroba březových košťat. Novou pracovní příležitostí se stala těžba uhlí. S rostoucím počtem obyvatel a s nedostatkem zaměstnání se kolem roku 1910 i Ratíškovic dotkla silná vlna vystěhovalců.

tví: do Ameriky a dalších zemí se vystěhovalo přes 200 obyvatel. Předmětem zájmu národopisců jsou i proměny stravování. Jan Krist popisuje základní suroviny, využívané v zemědělských rodinách a všimá si proměn organizace stravování, podmíněné jak proměnami v samozásobitelství, tak proměnami způsobu života po druhé světové válce. Ukazuje, jak se postupně měnilo i zařízení kuchyní, do nichž v druhé polovině 20. století pronikaly elektrické sporáky a postupně i další technika. Součástí témat o tradicích hmotné kultury jsou i témata bydlení a odívání. Vývoj lidového domu na Slovácku a zejména v Ratiškovcích popsal už Václav Frolec, a tak autor kapitoly Jan Krist se po stručném popisu historického vývoje tradičních staveb v obci zaměřil na novodobé proměny půdorysu obce a na proměny bydlení po vzniku JZD.

Tradičním odíváním a jeho vývojem se zabývá Mgr. Martin Šimša. Konkrétními doklady doplnil Klvaňův popis kroje, uveřejněný v Moravském Slovensku. Dotkl se i archivních materiálů 18. století, publikovaných R. Hurtem a později K. Fojtíkem. Přínosem je přesnější popis svátečních a obřadních krojů. Zajímavá jsou i zjištění o darování čepců nevěstám. Avšak zmínka o tom, že nový rubáč z konopného plátna se nejdříve nechal ponosit služebné dívce, aby nošením plátno změklo, je poněkud úsměvná. Důležité je autorovo zjištění o přesunu tradičního oděvu z každodenního užívání do sféry kroje pro slavnostní příležitosti a snaha o jeho další zkrášlování, včetně „kulmování“ sukni. V kapitole o výšivce vychází z práce M. Ludvíkové o moravském vyšívání a souhlasně konstatuje, že jde stále o živou součást širší vyšivačské tradice. Pracuje také s nejstaršími muzejními doklady, aby se pokusil formulovat názory na motivku ratiškovického vyšívání, jehož základem je „stínek“, ozdobný spoj dvou kusů plátna.

Velmi zdařilá je kapitola o výtvarné kultuře v obci. Její autorka, doc. PhDr. Alena Křížová, CSc., zpracovává získané poznatky do přesvědčivého obrazu vývoje výtvarné kultury v obci. Specifickým rysem jsou výtvarné aktivity z dob počátků programového

udržování fenoménu lidové kultury. V této souvislosti není bez zajímavosti názor Františka Kretze o kraslicích, u nichž docházelo místo batikování ke škrabání ornamentů, jako o „nový důkaz tvořivosti našeho lidu“. Zmiňuje se také o malování ornamentů na zdi domů, nebo o výrobě svérazových hraček z dob druhé světové války. Instruktivní je zachycení vývoje hrnčířské dílny Karla Němce jako inspiračního zdroje pro výtvarné zájmy mladé generace.

Kapitolu o životě v obci a o tradičních obřadech a obyčejích napsal Jan Krist. Podává obraz vztahů mezi rodinami ve vesnici, rozbor účasti mládeže na společenských aktivitách a přehled obřadů a rituálů při rodinných obyčejích. Podrobně také popisuje výroční obyčeje od svátku sv. Barbory přes Vánoce, masopustní obyčeje, Velikonoce, Boží Tělo, svatodušní svátky až po hody po svátku Všech svatých.

Významným přínosem k obrazu života v obci jsou kapitoly věnované soudobému hudebnímu a tanečnímu folklorismu. Jsou dílem PhDr. Lucie Uhlíkové, Ph.D. a doc. PhDr. Martiny Pavlicové, CSc. L. Uhlíková popisuje, jak se změnilы podmínky pro rozvoj hudebních tradic v obci. Proti minulosti, kdy se znalosti a dovednosti předávaly skutečně z generace na generaci, dnes na tuto část života obce působí technické prostředky komunikace, zejména rozhlas a televize. Konstatuje, že některé rodiny byly nadány uměleckými sklony v oblasti výtvarné, hudební i organizační, jako byl například mlynářský tovaryš Josef Blaha nebo družstevnice Marie Koplíková.

Autorka zjišťuje, že ve starší hudební tradici jsou zde známy gajdy a housle, zatímco na severním Kyjovsku to byl i cimbál. V druhé polovině 19. století se staly preferovanými hudebními tělesy dechové hudby. Už v roce 1857 se učili vybraní mladí chlapci hrát na dechové nástroje u učitele Františka Jursy. Dechová kapela v Ratiškovcích účinkovala jak při církevních slavnostech, tak při tanečních zábavách. K rozvoji dechové hudby zde došlo zejména od padesátých let 20. století, kdy vznikla dechová hudba ZK ROH Doly Ratiškovice, která začala koncertovat

i v zahraničí. Závodní klub dolů podpořil také výuku mladých hudebníků jak pro dechovou hudbu, tak i pro nově zformovanou cimbálovou muziku.

Tak jako hudební folklorismus, tak i folklorismus taneční má kořeny v aktivitách první poloviny 19. století. M. Pavlicová připomíná účast vesnických skupin z milotického panství na oslavách korunovace Ferdinanda V. v Brně v roce 1836, zmiňuje se o vývoji tanečních příležitostí a hlavní pozornost věnuje období po druhé světové válce. Zasluhou nadšenců jako byl zmiňovaný Josef Blaha, vznikl v Ratiškovcích Slováký krúžek, který například po vystoupení ve Strážnici uskutečnil v roce 1946 skutečnou svatbu s „rúchy“ ve Svatováclavské kapli v chrámu sv. Víta, nebo v roce 1948 vystoupil na folklorním festivalu uspořádaném při Slovanské zemědělské výstavě v Praze. Pro pochopení vývoje novodobých kulturních aktivit v obci jsou přínosem stručné medai-

lony osobností z oblasti těchto aktivit, jež nazýváme folklorismus.

Největší proměny obce, jak je zachytily jednotlivé studie, proběhly v druhé polovině 20. století. Ovlivnil je jak vývoj hmotné kultury, zejména nevratný zánik tradičního zemědělství a nová zaměstnání, především těžba uhlí, tak vývoj nehmotné kultury. Ten představuje složitý proces sváru mezi tradicí, tlaky totalitního režimu a novým obdobím demokratického vývoje. O síle tradic svědčí například rychlý zánik vynucovaných oslav, jako byly prvomájové průvody a další. V současné době se projevují tendence k porádání nejrůznějších tradičních slavností, například hodů, nebo slavností náboženských jako například první svaté přijímání. Z textů publikace také vyplývá, že růst vzdělávání se stává předpokladem stále většího podílu vesnice na vytváření celospolečenských hodnot.

Josef Jančář

DĚJINY UMĚNÍ

MALBY PAOLA PAGANIHO V BAZILICE NANEBEVZETÍ PANNY MARIE NA VELEHRADĚ

Alžběta Tkadlecová, Halenkov

Velehradský klášterní kostel zasvěcený Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrilovi a Metoději byl v rámci své barokní přestavby vybaven freskami severoitalského malíře Paola Paganiho. Většina jeho maleb byla přemalována v letech 1719 až 1722 Františkem Řehořem Ignácem Ecksteinem a Janem Jiřím Etgensem (1725 až 1733). Na některých místech se však Paganioho malby dochovaly, i když ne v úplně autentické podobě. P. Pagani zanechal při svém odchodu ze střední Evropy na našem území několik skic, které lze dokonce přiřadit právě k velehradským malbám.

V období raného novověku se po evropském kontinentu pohybovali sezónní italská umělci, kteří zanechávali v cizích zemích svá díla a někdy se v cizině krátce či dlouhodobě usazovali. Přitom však neztráceli kontakt se svou vlastí, která představovala centrum tehdejšího uměleckého světa. Mezi takové umělce, tzv. *viaggiatori*, patřil i lombardský malíř Paolo Pagani, jenž byl činný na Moravě a v Polsku. Ačkoliv P. Pagani vytvořil na území Moravy rozsáhlé dílo, do dnešní doby se z něj mnoho nedochovalo. Většinu jeho maleb v biskupské kroměřížské rezidenci zničil v roce 1752 požár. Stejně tak i jeho dílo pro mikulovský zámek podleho požáru v roce 1719. Zůstaly jen poškozené malby tří sálů zámecké sály terreny v kroměřížském zámku a fragmenty výzdoby klášterního velehradského kostela Nanebevzetí Panny Marie, který v první polovině 20. století získal spolupartnaci sv. Cyrila a Metoděje.

Podle pramenných zpráv vyzdobil P. Pagani na Velehradě „*celý kostel včetně kaplí, dvou sakristií a předsakristií in fresco*.“¹ Za toto své dílo dostal zapláceno 1 432 zlatých, přičemž potřebné barvy a štětce mu zajistil klášter svým nákladem. Kromě nástěnných maleb vytvořil i rozměrný oltářní obraz pro hlavní oltář Panny Marie Nanebevzaté.² Jeho malby však trpěly vlhkostí a zřejmě byly částečně zasaženy i požárem v roce 1719. Archivář Jan Petr Ceroni uvádí, že opat Josef Malý nechal znovu vymalovat klenbu kopule a kaplí sv. Benedikta a Bernarda, protože předešlé malby byly v těchto částech kostela „*schon zu schwarz*“.³ Většina Paganioho maleb byla nahrazena díly jiných umělců, zejména Františka Řehoře Ignáce Ecksteina a Jana Jiřího Etgense, a v několika málo případech násilně přemalována, přičemž jen u některých z nich lze stále ještě rozpoznat Paganioho kompoziční a anatomické řešení figurálních scén. Svou práci pro velehradské cisterciáky dokončil v první polovině roku 1695 a 9. července téhož roku se objevuje s Baldassarem Fontanou v Krakově. V závěru stejného roku odchází přes Olomouc zpět do Itálie a jeho další pobyt v Zaalpi není již pramenně doložen. Umírá v Miláně roku 1716.⁴

Na Moravě je Paganioho pobyt dokumentován od května 1692 do června 1695,⁵ kdy byl ve službách olomouckého biskupa Karla II. z Liechtensteinu-Castelcornu. Přesto bývá jeho příchod datován někdy již rokem 1688.⁶ Poslední písemná zpráva, která se vztahuje k Paganimu v Itálii, je dokument, který nese datum 5. června 1690. Je to svědectví manželky malíře Giovannioho Antonia Pellegrinioho Angely Carriery,⁷ které vymezuje počátek jeho středo-evropského pobytu. Na Moravu přišel buď přímo z Benátek, nebo se ještě předtím zdržel nějaký čas ve Vídni, jak vyplývá z dopisu biskupského úředníka Ferdinanda Kozy z 1. května 1692.⁸ Doposud nebylo objeveno žádné dílo prokazující jeho vídeňský pobyt.⁹ Za jediný důkaz vztahu k vídeňskému dvoru, nikoliv však pobytu, lze považovat jednu z kreseb uloženou ve Vědecké knihovně v Olomouci (VKO). Jde o náčrt mince s portrétem císaře Leopolda I., k níž je připojen text oslavující jeho vládu v českých zemích.

Jako klíč k rozšifrování zbytků Paganio maleb ve velehradském kostele a odlišení od maleb jiných umělců, kteří zde pracovali později, může posloužit formální analýza jeho děl. Tato metoda je však sama o sobě velmi nepřesná a mnohdy zavádějící. Vzhledem k tomu, že se nezachovaly smlouvy uzavřené s jednotlivými umělci ani koncepty jejich děl, je složité oddělit jednotlivé autorské vrstvy, včetně těch, které pocházejí z rukou pozdějších restaurátorů, kteří výrazně na mnohých místech zasahovali do stávajících maleb. Jediným relevantním vodítkem pro rozpoznání pozůstatků Paganio maleb je jeho kresebné dílo, jakožto základní umělecký projev. Ve VKO se nachází sbírka starých kreseb, v níž se objevují díla domácích i cizích umělců, kteří se sami podíleli na jejím vzniku. Nejednalo se o sbírku soukromou či reprezentační, nýbrž studijní. Používali ji samotní praktikující umělci. Z toho důvodu se zaměřuje především na soudobá díla z let 1620 až 1700. Tato sbírka vznikala postupně od šedesátých let 17. století a mezi jednoho z posledních umělců, kteří ji výrazně obohatili, patřil Paolo Pagani, jež se při svém návratu z Polska zastavil na podzim roku 1695 v Olomouci, kde zanechal množství kreseb včetně svých vlastních dokumentačních, studijních a přípravných skic kanonii řeholních kanovníků sv. Augustina lateránské kongregace v Olomouci.¹⁰

Paganio malířský projev byl velmi vyzrálý a nezaměnitelný s díly pozdějších malířů působících ve velehradském kostele. Často vytvářel komplikované a netypické figurální kompozice, jednotlivé figury s pevnou muskulaturou stavěl do vzájemné interakce. Užíval silného pohledu a dokonale ovládal perspektivu a anatomii. Malby takového charakteru se dnes v klášterním kostele neobjevují. Z toho důvodu většina autorů starší literatury považovala jeho fresky definitivně za zničené.

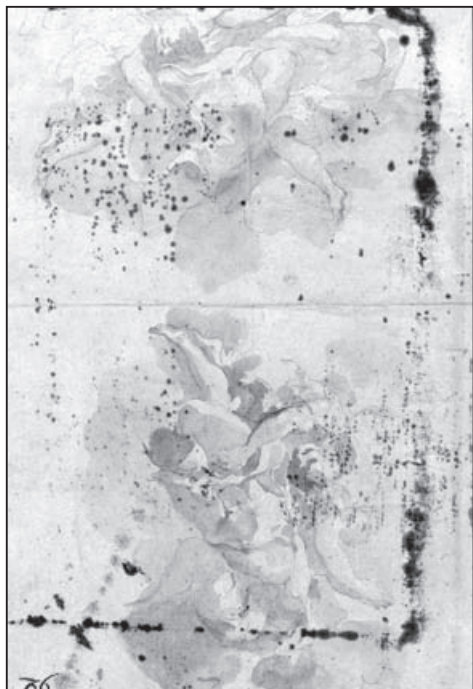
U nás jako první upozornil na pozůstatek Paganio maleb v prostorách přilehlých k oběma stranám presbyteria, v tzv. *antisakristiích*, Milan Togner.¹¹ Tyto prostory byly v rámci barokních úprav přestavěny a ve 20. století nově zasvěceny sv. Ignáci a Božskému Srdci v souladu s řádovými pravidly jezuitského řádu, který osídlil původně cisterciácký konvent v roce 1890. Jde o úzké prostory zaklenuté valenou klenbou, do níž jsou po každé straně zaříznuty dvě lunetové výseče. Malby na klenbě, zasazené do štukových rámu a doplněné reliéfy, jsou rozloženy do tří za sebou umístěných zrcadel, přičemž prostřední je největší a kompozičně také nejnáročnější. Zbývající dvě krajní jsou provedena ve formě trojlístu. Tématem malířské výzdoby jsou arma Christi. Andělé vyobrazení na jednotlivých freskách upomínají na oběť a utrpení Krista. Ve všech polích se vznášejí postava jednoho či dvou andělů, kteří v rukou třímají symboly Spasitelova utrpení. Pozadí je tvořeno světlejším projasněnými mraky a kompozice je občas doplněna menšími putti. Ve středním poli *kaple Božského Srdce* jsou dva andělé se zlatým kalichem a rouškou s Kristovým otiskem tváře. Ve stejné kapli je na jedné krajní malbě anděl s kopím a pouty, na druhé pak anděl s bílým plátnem, houbou

Klenba kaple sv. Václava, bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě 2008. Foto A. Tkadlecová.

napíchnutou na žerdi, bičíky a trním. Na větší malbě v *kapli sv. Ignáce* jsou dva andělé vynášející do nebes břevna kříže, která jsou jen volně spojena bílým plátnem a trním. Ve zbylých dvou menších malbách je zachycen klečící anděl s bičem a anděl přidržující kopí a žebřík.

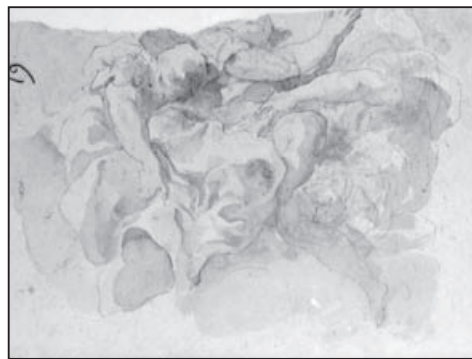
Popsané malby v tzv. *antisakristiích* byly přemalovány. Není u nich zachován původní malířský rukopis a celkově u nich došlo ke ztrátě plasticity. Jediné, co je spojuje s P. Paganim, je jejich kompoziční pojetí a anatomické ztvárnění postav. Prostor vymezený malbám není přetížen mnohafigu-

Kresba s tématem nanebevzetí. Místo uložení – VKO, J III 51727 (Nrus. 38), list č. 92 r. Foto A. Tkadlecová.

bočních stěnách těchto kaplí či maleb ve zbylých kaplích.

Po vstupu do chrámu se po levici nachází *kaple zasvěcená světcům cisterciáckého řádu*. Na jejích stěnách jsou však dvě nástěnné malby s náměty ze života sv. Klimenta. Tyto malby nemají po ikonografické stránce nic společného se současným zasvěcením této kaple. Ke spojení dvou rozdílných témat došlo důsledkem přestavby kostela roku 1687. Jeho podélné lodě byly zkráceny, čímž došlo ke zrušení dvou kaplí ve obou bočních lodích. Mezi nimi byla i původní kaple cisterciáckých světců, jejíž umístění v klášterním kostele tohoto řádu bylo dle cisterciáckých pravidel nutností. Proto bylo přistoupeno k adaptaci původní *kaple sv. Klimenta*, která získala nové zasvěcení. Na její klenbě byla vytvořena nová nástěnná malba, zatímco na bočních stěnách zůstala původní výzdoba. Ta byla ukryta za nástěnné obrazy. Obě nástěnné malby, obdélného tvaru jsou zarámovány štukovým rámem, stejně jako je tomu u ostatních maleb umístěných na stěnách všech bočních kaplí. Malba vlevo od oltáře zachycuje mučednickou smrt biskupa Klimenta, který byl utopen s kotvou přivázanou na krk. Protější výjev pak upomíná na misijní činnost sv. Cyrila, který našel v troskách chrámu na místě světceva údajného hrobu jeho ostatky. Jak již bylo prokázáno dříve, obě malby pocházejí od P. Paganioho.¹³ I přesto, že byly přemalovány, uchovaly si některé rysy charakteristické právě pro jeho tvorbu.

Kresba s tématem nanebevzetí. Místo uložení – VKO J II 51711 (Nrus. 40), list. č. 39. Foto A. Tkadlecová.

rovými kompozicemi. Není ani zatížen iluzivními architektonickými prvky. Naopak, je vzdušný, ale nikoliv prázdný. Malíř důsledně použil středovou kompozici v neutrálním prostoru, se kterým jsou figury v dokonalé souhře. Ty jsou zároveň zachyceny v silných pohledech, přičemž je však zachována jejich anatomická pravdivost. Právě tyto obtížné a nezvyklé postoje jsou typické pro P. Paganioho.

Zpráva J. P. Cerronioho hovoří o tom, že P. Pagani vymaloval kostel včetně kaplí.¹² Dlouho se mělo za to, že tyto malby se v kaplích nedochovaly. Malby na klenbách v *kaplích cisterciáckých světců, sv. Barbory, sv. Kateřiny, sv. Metoděje, sv. Cyrila, Marie Egyptské a Marie Magdalény*, vytvořil brněnský malíř Jan Jiří Etgens. Jeho učitel, František Řehoř Ignác Eckstein, který vymaloval zbylé klenby presbyteria, hlavní i příčné lodi, vyzdobil svými malbami klenbu a stěny *kaple svatých andělů*. Zde zanechal i svou signaturu. Malířské i kompoziční řešení fresek ve jmenovaných kaplích postranních lodí vykazují charakteristické rysy obou domácích umělců. Jinak je tomu však u některých maleb na

Pátá kaple od vchodu na evangelijní straně kostela nese patronaci sv. Václava. Neupomíná jen na šíření křesťanské víry v Čechách, ale vztahuje se i k přemyslovským zakladatelům velehradského kláštera. Tato ikonografie je rozvinuta na klenbě kupole v místě křížení lodí. Na klenbě je rovněž původní malířská výzdoba od Paola Paganiho. Dvě malby v samostatných štukových rámcích zobrazují sv. Václava jako vládce a světce. Klasické a zároveň nejrozšířenější zobrazení Václava jako rytíře je vynecháno. Přímo nad oltářem kaple se nachází větší malba, na které je světec vynášen dvěma anděly k nebi.

Priznání pohana ke křesťanské víře. Federica Bianchi (ed.), Paolo Pagani (1655 – 1716) (kat. výst.), Milano 1998, s. 181.

Sv. Václav je zobrazen v silném podhledu, kdy divák stojí takřka pod ním. Jeho hlava se nepředklání a zůstává v ose vzpřímeného těla. Užitá kompozice je Paganimu velmi blízká. S určitými obměnami ji používal i u jiných svých děl. Ve sbírce staré kresby ve VKO je uloženo hned několik kresebných návrhů s podobným kompozičním řešením. Milan Tognier, který se touto sbírkou soustavně zabýval, dokonce jednu tuto kresbu publikoval a hypoteticky ji označil jako *Nanebevzetí Panny Marie* (?). Bezpochyby správně předpokládá, že se jedná o návrh pro nástěnnou malbu a spojuje ji se závěrečnou aktivitou Paganiho na Moravě. Ostatně téměř u všech kreseb, uložených ve VKO, se počítá s tím, že souvisí s Paganiho středoevropskou činností. Tento motiv, Milanem Tognierem označený jako *Nanebevzetí Panny Marie*, se v souboru kreseb objevuje několikrát, přičemž u něj nedochází takřka k žádným výrazným obměnám.¹⁴

Rozdíly mezi nimi nejsou nijak zásadní. Jsou to jen odlišnosti v řasení či stínování drapérií atd. Není pochyb, že se v případě těchto kreseb jedná o téma *nanebevzetí*. Ve dvou případech nejsou kresby zachovány celé. V minulosti došlo k úpravě formátů papírů, který byl větší než formát alba, do něhož byly kresby uloženy. V jednom případě byla kresba ořezána, v druhém utržena. Hlava ústřední postavy, kterou objímá dvojice andělů, aby světece vynesla do nebes, se proto dochovala jen u jedné ze tří kreseb. Bohužel, ani zde nelze určit, jedná-li se o postavu mužskou či ženskou. Ze všech kreseb je však naprosto zřejmá velká podobnost se zmíněnou trojčlennou kompozicí v *kapli sv. Václava* v bazilice na Velehradě. Respektiva je takřka shodná, pomineme-li následující body. Postavení anděla po Václavově pravici je naprosto totožné. Naopak je tomu u anděla po světcově levici. Na fresce je vyobrazena jen jeho hlava a křídlo, ale na olomouckých kresbách se objevuje celá postava. Další rozdíly jsou již jen podružné. Jde zejména o polohu rukou světce. Zatímco na kresbách jsou ruce dlaněmi spojeny, u nástěnné malby jsou volné. Dále potom tvář střední postavy na kresbách je holá, kdežto na malbě je opatřena bradkou. Celkově lze říci, že i přes jmenované odchylky mezi kresbami a malbou mají tato díla mnoho společného a je zcela reálné, že kresby ve VKO byly přípravnými skicami k nástrojní malbě *kaple sv. Václava*. Nejde jen o kompoziční shodu, ale i o anatomii, stejný úhel pohledu, řešení drapérií, ošacení a jiné detaily. Nezaměnitelná je figura anděla, který svou pravou obnaženou rukou ukazuje prstem směrem dolů, kde se však na malbě již nic nenachází. Jeho pohled a ukazováček míří totiž ven z fresky k místu, kde je umístěn oltářní obraz, zachycující zavraždění knížete. Fakt, že existuje mezi nimi několik odlišností, není podstatný, protože definitivní a přesná kresebná příprava této malby nemusela ani existovat. Práce bez dokončených přípravných skic není ojedinělým pracovním postupem. Je známo, že P. Pagani často dotvářel své nástěnné malby až na místě samém.¹⁵

Druhá malba na klenbě *kaple sv. Václava* zachycuje před blíže neurčeným schodem klečícího knížete oděného v plášti s hermelínovým límcem a obklopeného dvěma anděly, kterak ukazuje pravou rukou ke kříži. Jeden z andělů klečí, druhý v předklonu ukazuje pravou rukou na kříž, který je postaven u samého okraje malby. Jako hlavní atribut sv. Václava se zde objevuje na schodě položena knížecí koruna. Malba prošla zcela evidentně necitelnou přemalbou, ale i přesto je stále patrné původní autorství P. Paganioho. I k této malbě existuje kresba s podobným kompozičním rozvržením. Jde o perokresbu, která je označována jako *Konverze pohana ke křesťanské víře*.¹⁶ Je na ní zachycen klečící muž s rozevřenou náručí ve společnosti dvou andělů. Při pravém okraji kresby je umístěn kříž s Kristovým korpusem tak jako je tomu na Velehradě. Postava klečícího muže je na obou dílech velmi podobná. Na kresbě však chybí atributy vztahující se k postavě knížete, koruna a plášť. Podobnost těchto děl není jen v rovině obecného námětu, ale objevuje se zde částečně i kompoziční afinita v postavě „pohana“ a postavě anděla s napřaženou pravou rukou. V případě druhého anděla zde žádná shoda není.

Další Paganioho malby, ač přemalované, se dochovaly v *kapli sv. Scholastiky*.¹⁷ Na klenbě je umístěno celkem pět oddělených polí s tématy ze života sv. Scholastiky – *U večere s řeholnicemi, Uzdravení slepé sestry, Při modlitbě, Blažená smrt*. Ústřední největší malba zachycuje duši světice vznášející se k nebesům. Duše symbolizovaná holubicí se nachází ve středu malby tvaru obdélníku se segmentovými výsečemi na kratších stranách. Další figurální složka je umístěna do jejich rohů. Do dvou protilehlých rohů jsou situováni dva klečící andělé, jejichž anatomická kompozice a celkové umístění postav je pro P. Paganioho více než typické. Nepoužíval výhradně středovou kompozici, jako v bývalých tzv. antisakristiích, ale většinou největší hmoty jeho fresek rostla směrem od okrajů malby. Jedna z bočních stěn kaple nese výjev, jak *Scholastika navštívila svého bratra sv. Benedikta v klášteře Monte Kassino*, druhá zobrazuje *Scholastiku jako abatysi doprovázenou řeholnicí*. Obě malby opět vykazují typické rysy Paganioho tvorby, od charakteristického pohledu, anatomie, fyziognomie až po další detaily.

Paolo Pagani zcela jistě vymaloval další postranní kaple ve velehradském klášterním kostele. Tyto malby byly však poškozeny, zničeny či přemalovány a dnešní stav nevykazuje žádnou stylovou podobnost s jeho dílem. Při rozboru některých kompozic mohou být nalezeny některé shodné prvky, které však nejsou nosné a bez porovnání s případnými přípravnými skicami by teorie o jeho autorství dnešních maleb byly jen hypotetické. Mezi kaple, u jejichž maleb může být spatřována stylová podobnost s Paganioho dílem, lze dále zařadit *kapli sv. Floriána* a *kapli sv. Hedviky*. Obě kaple nesou malířskou výzdobu na stěnách i na klenbě. Malby jsou však velmi odlišné. Zcela jistě pochází z různých časových období a od několika autorů, přičemž mohly být i přemalovány. Hodnotnější malby v těchto kaplích se nacházejí na klenbách, přičemž zejména obě ústřední a největší malby lze teoreticky spojit po kompoziční stránce se jménem Paola Paganioho. V *kapli sv. Floriána* jde o fresku zachycující světce stojícího na štítu a vstupujícího do nebeské slávy za pomoci dvou andělů. V *kapli sv. Hedviky* je tématem ústřední malby její Nanebevzetí, kde se opět objevuje typické Paganioho kompoziční řešení tří postav. Postava světice je vynášena dvěma anděly do nebeské slávy. U obou maleb se objevuje složitá kompozice s omezeným počtem figur, jež jsou zachyceny ve výrazném pohledu.

Autorství celé malířské výzdoby jmenovaných menších kaplí v bočních lodích není zcela jednoznačné. Zejména ve starší literatuře můžeme nalézt informace, se kterými je velmi těžké se ztotožnit. Jisté je jen to, že původní fresky zde provedl Paolo Pagani. Malby na klenbě hlavní lodi, transeptu, presbyteria a v prostoru kupole již pocházejí z rukou jiných umělců, i když ve starší i novější literatuře se objevují různé jiné informace, které jsou však mylné.

Závěrem je možno shrnout, že dílo původem severoitalské mistra se přes katastrofy a nepřízeň dochovalo částečně i v kostele Nanebevzetí Panny Marie na Velehradě. Většina byla

však zničena nebo přemalována. Částečně se jeho malby dochovaly na klenbách v prostoru, označovaném jako oboltáří či antisakristie, dále na klenbách v *kaplich sv. Floriána, sv. Hedviky, Scholastiky a Václava*. V některých případech je možné k Paganioho dílu připočít i malby na bočních stěnách. Dnešní stav maleb neodpovídá kvalitě v době jejich vzniku, neboť ty byly razantně přemalovány jinými malíři, kteří nedosahovali kvalit italského umělce. I přesto se zde však vyskytují části, u kterých lze spatřit nejen Paganioho kompoziční, anatomické, technické dovednosti, ale i malířský rukopis.

Poznámky:

- 1 C e r r o n i, J. P.: *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österr. Schlesien*, I. – III. Bd. MZA, G 12/I – 32-34, inv. č. 33 – 35, s. 254.
- 2 K a r p o w i c z, M.: *Il tesoro di Chiasso. Il martirio di S. Vitale di Paolo Pagani*. Chiasso 1991, s. 11. M o r a n d o t t i, A.: *Il soggiorno in Europa centrale (1690 – 1696)*. In: Bianchi, F.: *Paolo Pagani (1655 – 1716)* (kat. výst.). Milano 1998, s. 60. Poničený obraz byl později umístěn do klášterní hovorny. Po zrušení kláštera byl prodán do Střílek a přemalován Janem Hoffmannem, přičemž byl dlouho považován pouze za kopii Paganioho originálu. Dnes se nachází v Polešovicích.
- 3 C e r r o n i, J. P.: *Skizze einer Geschichte* (pozn. 1), II. Bd., s. 260.
- 4 Jan Petr Cerroni mylně uvádí, že v tomto roce umírá v Polsku ve věku 55 let. C e r r o n i, J. P.: *Skizze einer Geschichte* (pozn. 1), III. Bd., fol. 196.
- 5 G e d d o, C.: *Regesto documentario*. In: Bianchi: *Paolo Pagani* (pozn. 2), s. 198.
- 6 Mariusz Karpowicz operuje s listinou vydanou na podzim roku 1688 olomouckým biskupem pro Baldassare Fontanu a jeho pomocníka Paola Barciciho, kteří pracovali na biskupském zámku v Kroměříži. Tato listina fungovala jako propustka, která umožnila Fontanovi návrat do Itálie. Předpokládá, že se týkala i Paola Paganioho, se kterým B. Fontana úzce spolupracoval. Jeho jméno však na tomto dokumentu uvedeno není. Z roku 1688 se dochovala také zpráva, že se o přízeň biskupa ucházel jistý konkrétně nejmenovaný „*walische Mahler*“, jehož dílo měl posoudit právě Antonín Martin Lublinský. Karpowicz, *Il tesoro di Chiasso* (pozn. 2), s. 7. Fakticky Pagani mohl provést nástrojně malby saly tereny v Kroměříži až po jejím zaklenutí, které bylo provedeno na jaře v roce 1690. Malíř pracoval i v dalších prostorách zámku v prvním poschodí, které vymaloval ale až na jaře roku 1692. Ve starší literatuře je možné se setkat dokonce i s jiným časovým vymezením, které však není reálné. Viz např. August Prokop jej umísťuje kolem roku 1680. P r o k o p, A.: *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung*, IV. Bd. Wien 1904, s. 1088. Stejně tak činí Gregor Wolny. W o l n y, G.: *Die Markgrafschaft Mähren*, IV. Bd., Hradischer Kreis. Brünn 1846, s. 454.
- 7 Giovanni Antonio Pellegrini byl Paganioho žák a doprovázel jej do Vídně a pak na Moravu. „*Inclinato alla pittura, ebbe per maestro Paolo Pagani milanese, con il quale, giovanotto, passo a Vienna, e fu dallo stesso suo maestro spedito nella Moravia, ove, oltre a molte altre cose, da dipinse in tera chiesa.*” T o g n e r, M.: *Paolo Pagani. Kresby/Drawings*. Olomouc 1997, s. 21. Svá studentská léta ukončil u svého mistra až v roce 1696. B r i g a n t i, G. (ed.): *La pittura in Italia. Il settecento*, I. tom. Milano 1989, s. 174, 826–827. Lze proto předpokládat, že se podílel i na tvorbě velehradských maleb. Je tak jediným známým pomocníkem P. Paganioho během jeho moravského pobytu.
- 8 T o g n e r, M.: *Paolo Pagani*. Kresby (pozn. 7), s. 12.
- 9 Milan Tognier poukazuje na obraz z vídeňské Akademie *Mnohoženství Šalamounovo*, jehož autorství by mohlo být přiznáno Paganimu. V Kunsthistorisches Museum ve Vídni jsou dva obrazy s mytologickou tematikou, které jsou značeny jako „*Pietro Liberi* –

- Umkreis*. “T o g n e r, M.: *Paolo Pagani*. Kresby (pozn. 7), s. 25. Samotná existence těchto obrazů však nemusí naznačovat prakticky vůbec nic. Monumentálnější malířská realizace, která by Paganiho s Vídní jasně pojila, chybí.
- 10 Jde o dvě alba s volnými listy a tři svazky s vázanými kresbami. Svazky jsou označeny *Numerus 37, 38, 41*. Původně tyto svazky byly čtyři, v roce 1998 byl ale svazek *Nrus. 40* ukraden. Album s číslem 38 je označeno jako „*Variarum Delineationum et plenerum Pauli Pagani et Aliorum*“ a uchovává 94 listů převážně kreseb P. Paganiho.
 - 11 T o g n e r, M.: *Paolo Pagani*. Kresby (pozn. 7), s. 31.
 - 12 C e r r o n i, J. P.: *Skitze einer Geschichte* (pozn. 1), II. Bd., s. 254. C e r r o n i, J. P.: *Skitze einer Geschichte* (pozn. 1), III. Bd., fol. 196.
 - 13 M o r a n d o t t i, A.: *Il soggiorno in Europa centrale (1690 – 1696)*. In: Bianchi: Paolo Pagani (pozn. 2), s. 60.
 - 14 VKO, J III 51727 (Nrus. 38), list č. 92 r a (Nrus. 40), list č. 39.
 - 15 Na tento Paganiho pracovní postup upozorňuje Mariusz Karpowicz. K a r p o w i c z, M.: *Paolo Pagani a Cracovia*. Addenda, Arte Lombarda, 1999, 1, s. 62.
 - 16 Tato kresba není uložena ve sbírce Vědecké knihovny v Olomouci. Uvádí ji ve své monografii o Paganim Federica Bianchi. Bianchi: Paolo Pagani (pozn. 2), s. 181.
 - 17 M o r a n d o t t i, A.: *Il soggiorno in Europa centrale (1690 – 1696)*. In: Bianchi: Paolo Pagani (pozn. 2), s. 60 – 61.

Mgr. Alžběta T k a d l e c o v á (n. 1980) je absolventkou Semináře dějin umění FF MU v Brně, kde pokračuje v externím doktorandském studiu. V jejím odborném zájmu je umělecké řemeslo (kov) a barokní malba.

Paolo Pagani's Paintings in the Basilica of the Assumption of Virgin Mary in Velehrad

A b s t r a c t

During its baroque reconstruction the monastery church in Velehrad consecrated to Virgin Mary and St. Cyril and Methodius was decorated with the frescos by north Italian painter Paolo Pagani who, together with Balthasar Fonatana, was working in Moravia and Poland before 1695. His work in the former Cistercian monastery church was destroyed by humidity and by fire which followed and that is why a decision was made to replace it. Most of Pagani's paintings were repainted in 1719 – 1722 by František Řehoř Ignác Eckstein and Jan Jiří Eogens who worked in Velehrad between the years 1725 – 1733. At some places Paganis paintings were preserved though not in their authentic shape. Their form suggests energetic and insensitive repainting. In the chapels of St. Florian, St. Hedvika, St. Scholastika and St. Venceslas and the the so called anti-vestry there are, mainly on vaults, paintings showing characteristic features of the work of this Italian artist, especially when they are compared with his drawings. There is a large collection of his drawings in the Scientific Library in Olomouc, part of which was owned by Pagani, who left them in our country after he left Central Europe. Some of the sketches can even be assigned to Velehrad paintings.

Die Gemälde Paolo Paganis in der Basilika Mariä Himmelfahrt in Velehrad

Zusammenfassung

Die der Mariä Himmelfahrt und den Heiligen Kyrill und Method eingeweihte Klosterkirche wurde beim Barockumbau mit Fresken von Paolo Pagani, einem norditalienischen Maler, ausgemalt. Vor 1695 wirkte Pagani gemeinsam mit dem Bildhauer Baldassar Fontana in Mähren und Polen. Das Werk Paganis in der ehemaligen Zisterzienserklosterkirche wurde jedoch durch Feuchtigkeit beschädigt und dazu noch durch Brand zerstört, sodass man zum Entschluss kam, die Fresken zu ersetzen. Die meisten seiner Gemälde wurden in der Zeit von 1719 bis 1722 von František Řehoř Ignác Eckstein und Jan Jiří Etgens (zwischen 1725–1733 in Velehrad tätig) übermalt. Stellenweise sind die Gemälde Paganis doch erhalten geblieben, wenn auch nicht in völlig authentischer Ausführung. Ihr Zustand bezeugt grobe und unsachgemäße Übermalungen. In den Kapellen St. Florian, St. Hedvika, St. Scholastica, St. Wenzel, in der so genannten Antisakristei und im Altarraum befinden sich vor allem an Gewölben Gemälde, die charakteristische Züge der Kunst dieses italienischen Malers aufweisen, was vor allem beim Vergleich mit seinen zeichnerischen Werken deutlich wird. In der Wissenschaftlichen Bibliothek in Olomouc (Olmütz) befindet sich eine umfangreiche Sammlung von Zeichnungen, deren Teil P. Pagani besaß. Er hinterließ sie in unserem Gebiet, nachdem er Mitteleuropa verlassen hatte. Einige dieser Skizzen lassen sich sogar den Gemälden von Velehrad zuzuordnen.

Ohlédnutí za výstavou „Odtudjinam a zasezpátky“

Odtudjinam a zasezpátky je symbolický název pro společnou retrospektivní výstavu dvou uměleckých osobností – otce a dcery. Už název naznačuje, že se setkáváme s tvorbou s poměrně širokým nezaměnitelným spektrem výtvarného výrazu, která vznikala v delším časovém horizontu. Charakteristická je srozumitelnost obou výpovědí a síla, s níž oslovují diváka a vtahují ho do svých světů často naléhavě a někdy tichým téměř přeslechnutelným hlasem. Oba ctí tradiční formy a projevy umělecké tvorby – sochu, obraz, kresbu, grafiku. Uvědomují si, že každé nové dílo se vyrovnává i s díly minulými, které jsou v něm vrstveny ve formě vlivů nebo reakcí na dávné tradice a že každý i zdánlivě vyčerpaný problém lze formulovat znovu a jinak. Poprvé se díla Vratislava Varmuži¹ a Gabriely Varmužové-Novákové² v naší galerii prezentovala na kolektivních výstavách Návratů I a III, které představovaly práce bývalých žáků Střední umělecko-průmyslové školy v Uherském Hradišti. První doteky s uměleckou tvorbou obou autorů souvisí právě se slováckou metropolí, kde kulturně společenské prostředí a existence bohatého výtvarného podhoubí pravděpodobně předurčilo jejich příští směřování. I když další životní a umělecké osudy jsou již spojeny především s Ostravou, Rožnovem pod Radhoštěm a Prahou. Společná autorská výstava zaujala, přitáhla velkou pozornost veřejnosti a vyžádala si další pokračování tentokrát na severní

Moravě nejprve v Karviné v Galerii Pod Věží, a za měsíc v galerii Domu kultury Radost v Havířově, ovšem tentokrát nesla název „Doublevoice“³.

Sochař – keramik, kreslíř a grafik **Vratislav Varmuža (*1934)** začal pronikat do tajů práce s hlinou v 60. letech. Jeho tvorba neunikla odbornému zájmu a začala se pravidelně objevovat na samostatných i kolektivních přehlídkách výtvarné tvorby. Varmužovy sochy jsou expresivní a zároveň mají charakter symbolů a znaků formulovaných zpočátku prostřednictvím dynamicky utvářeného vnějšího a vnitřního prostoru a později prostřednictvím figury. V raném díle se svérázným způsobem prolínají symbolistní kořeny s primitivismem a hledáním formy, která redukuje tvar na soubor elementárních objemů (amorfní rostliny, stély – sochy z přelomu 60. a 70. let 20. století: „*Rašení*“, „*Pučení*“, „*Objekt*“). V tomto období hledání je často abstraktní, ezoterický, experimentuje s kovovou patinou, která se stává charakteristickým přívláskem a umocněním soch a reliéfů i v novější tvorbě. Inspirace vycházejí především z přírodních motivací, vegetabilních námětů. Některé práce z tohoto tvůrčího období se uplatnily v exteriéru (např. realizace pro Floru Olomouc, park

Vratislava Varmuža a Gabriela Nováková-Varmužová při vernisáži své výstavy v Havířově. Foto archiv umělců.

v Jablonci nad Nisou, sídliště v Ostravě-Porubě apod.) i interiéru veřejných budov.

Ve druhé polovině 70. let se programově začal věnovat figuře. Nový výtvarný program umělce zcela pohltil. Vznikla série hlav – portrétů (např. „Z Galerie M, 1985, *Ivanka 90. léta*“), figur („U tří Grácií“, 1988–2005), polofigur, sloupů („*Sloup*, 1991“), zátiší a instalací s hlavami („*Malá instalace 3+1*“, 1984–2010, „*Instalace s terčem*“, 1984–2010), postav deformovaných nebo narušených destrukcí („*Z cyklu Pocity – Proti nim*“, 1984). Zařazení Varmužových figurálních prace můžeme spatřovat „v proudu nové figuraci či postmoderním figurálistu. Svými obsahy dovolují obojí“ (PhDr. Vilém Jůza).

Téma člověk, vztahy, pocity, podoby vnitřní i vnější se staly pro autora nevyčerpatelným inspiromatem trvajícím do současnosti. Od konce 90. let se zabývá grafikou, tzv. autoxeroxy, v nichž zachycuje často segmenty obličeje nebo dalších částí těla. Otisky doplňuje malbou, kresbou, světelnými efekty prostřednictvím počítače. Vytváří soubory Autoportrétů, Stínů, Panenek. Současné práce však nelze oddělit od předcházející tvorby. Navazují tematicky na umělcův předešlý výtvarný program. Vždyť lidstvo, společnost a také člověk je nekonečnou sférou metamorfóz a podob, v nichž umění a život splývají. Varmuža umění miluje, obdivuje, i to nejsoučasnější, často zatracované a nepochopené, stejně jako kreativní mládí. Jisté souvislosti můžeme spatřovat nejen v jeho pedagogické práci (Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity), ale také v entuziasmu a vírou v budoucnost, vyplývající z jeho životní filozofie. I když sám o svém působení na výtvarný dorost kdysi poznamenal: „nerad vyučuji, raději motivuji...“ Zachovává si tak věčně mladý a nutný princip hledání a nalézání, pochybnosti a nejistot.

Všichni asi známe rčení o jablku, které nepadá daleko od stromu. A v případě **Gabriely Varmužové-Novákové** (*1964) s ním můžeme určitě souhlasit. Kouzlo rozmanitosti a odlišnosti jej nijak nepopírá. Charakter její umělecké práce je zcela

Pohled do instalace výstavy v Galerii SM.
Foto M. Frolcová.

jiný, i když inspirační zdroje jsou obdobné. Příroda, krajina, společenství (ve smyslu místa k žití – město). Odlišný výraz neodráží jen technika (autorka upřednostňuje kresbu), ale osobitost, individualita a originalita projevu. Gabriela studovala v ateliéru filmové a televizní grafiky na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze (ateliér prof. M. Jágra). Zpočátku se věnovala ilustraci a užité grafice a spolupracovala s některými nakladatelstvími a TV studií. Ilustrovala školní učebnice. V současnosti se zabývá především volnou kresbou. V této oblasti dosáhla také odborného i společenského uznání. Její díla byla opakovaně oceněna na Středoevropském bienále kresby

Gabriela Nováková-Varmužová, Z cyklu *Mapy*, 2004, kresba, kombinovaná technika.

v Plzni Cenou primátora města a oceněním nejvyšší kvality.

Kresba jako výtvarné médium si v minulém století vydobyla rovnoprávné postavení vedle klasických výtvarných technik. Ne že bychom chtěli hodnotu kresby podceňovat, od dob renesance je mezi znalci kresba vysoce ceněna a sbírána. Pro výtvarníky však zůstává většinou pomocnou technikou, sloužící k záznamu motivu, námětu, tvůrčí myšlenky. Technikou, v níž řeší v mnoha studiích problematiku kompoziční, aby našel optimální definitivní zobrazení. Mezi znalci je postupně kresba ctěna pro svou svěžít neopakovatelnost bezprostředně zaznamenaného zážitku, expresivitu rukopisu. Pro mnohé umělce se však stává stěžejní částí jejich tvorby a rovněž životním osudem. Na to navazuje použití materiálu – papíru. Z hlediska dlouhodobého uchování výtvarného díla, je to materiál značně problematický, vyžadující zvýšenou péči. Díla vytvořená na papíru snáze podléhají zkáze. Na světle blednou, samotný papír degraduje, rozpadává se, poněvadž není vyroben za účelem

dlouhodobé životnosti. Aniž si to snad plně uvědomují, sahají umělci po tomto materiálu právě pro jeho zranitelnost. Papír připomíná svou křehkostí, zranitelností a omezenou životností přírodní živý organismus, a to tvůrce podvědomě láká a vábí. Z křehkých Gabrieliných kreseb tento pocit vyzáruje. Kresbě propadla a stala se pro ni základním výtvarným programem. Je brilantní kreslířka se smyslem pro uspořádanost a řád, který hledá v přírodě i ve společnosti. Možná právě proto, že otec je posedlý nejen uměním, literaturou, ale i sběratelstvím s „renesančním“ záběrem (sklo, porcelán, keramika, obrázky svatých, nábytek...), cítí potřebu jasné a pevné skladby. Prostřednictvím výtvarné tvorby i životních názorů se snaží hledat si svou specifickou cestu v určité systematizaci zobrazovaného tématu. Často se vyjadřuje v určitých cyklech (např. cyklus „*Otepi*“, 1992–1994, „*Krajina*“, 2006–2010, „*Mapy*“, 2000–2005) a zobrazované téma vždy poměrně dlouho rozpracovává. Nepovažuje je nikdy za zcela ukončené a vyčerpané. Okřídlené rčení řeckého filozofa Hérakleita

Gabriela Nováková-Varmužová, Z cyklu *Mapy – Uherské Hradiště*, 2003, kresba, kombinovaná technika.

z Efesu: „*Nevstoupíš dvakrát do stejné řeky*“, platí i zde. Když se například vrátí ke stejnému tématu (mapa) s odstupem, někdy i po několika letech, konkrétní pocity, které přetrvaly, vyjadřuje novým způsobem. Kreslí většinou na hedvábný papír tuší, perem, tužkou. Část kreseb je provedena v mnohoznačné černobílé škále, některé práce ve svěží barevnosti (např. z cyklu „*Mapy*“). Kresby – akvarely jsou většinou strukturované a vrstvené. Využívají průsvitu tenkého papíru a podmalby na polokartonu, která zvyšuje účinek a vypovídá o okamžitém rozpoložení autorky, náladě, atmosféře, impresích města respektive jeho části. Její mapy – plány měst (důsledně provedené bez figurálního prvku), která procestovala nebo v nich nějaký čas pobývala, s tímto úzce souvisí. Objevují se mezi nimi jak základní schematické plány, tak i důkladně rozpracované kresby – mapy, připomínající urbanistické studie. Některé jsou jen volně nahozené, jakoby představovaly část trasy, jiné již jasně srozumitelné, propracované, evokují japonskou kaligra-

fií nebo působí jako ornament. Jsou v nich ukryta autorčina tajemství a je na divákovi, zda se je pokusí odhalit a rozklíčovat.

Gabriela Varmužová-Nováková v současnosti žije v Praze, kde působí jako pedagog na Fakultě architektury ČVUT. Další překvapení, kterou dobrodružství tvorby umožňuje, budeme s napětím očekávat...

Poznámky:

¹**Vratislav Varmuža**

*13. ledna 1934 Spytihněv

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola (dále SUPŠ) v Uherském Hradišti (1953–1955, obor: tvarování plastických hmot, L. Havelka, výtvarné zpracování keramiky, S. Mikuláščík, ve 3. roč. odešel na VŠ), Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci (1954–1959, katedra výtvarné výchovy) • **Činnost:** pedagogická: SUPŠ Uh. Hradiště (1959–1961), Lidová škola umění v Ostravě, Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě (do roku 1968, od roku 1990, docent, profesor); žije a pracuje v Ostravě.

Samostatné výstavy: 1960 Ostrava, Divadlo P. Bezruč, Monotypy, 1963 Havířov, Dílo, s R. Kuchařem a B. Kubovou, 1966 Ostrava, Galerie Dílo, s L. Čermdou a L. Roseovou, 1967 Gliwice, Polsko, Galerie ZPAP, s V. Flakovou a S. Böhmem; Havířov, Galerie Dílo, s J. Kapcem, 1969 Ostrava, Černá louka, 1981; Bílá Lhota – Arboretum; Bruntál, Státní zámek, 1983 Velké Karlovice, Karlovenské muzeum, s A. Kaderkou a J. Leharem; Havířov, Městská knihovna, s G. Varmužovou, 1986 Hukvaldy, státní hrad, 1987 Olomouc, Divadlo hudby, s J. Hastíkem a S. Slovenčíkem; Praha, Výzkumný ústav stavebnictví, s A. Kaderkou, 1989 Ostrava, Severomoravská galerie výtvarného umění, s J. Kapcem, 1990 Ostrava, Pedagogická fakulta, 1991 Havířov, Galerie 262; Ostrava, Černá louka Farská zahrada, s A. Kročou; Olomouc, Pedagogická fakulta, 1993 Havířov, Kresba a plastika, Galerie V. Wünsche, s G. Novákovou, 1994 Karviná, Výstavní síň J. Mánesa, Malba, plastika, instalace s G. Novákovou, 1999 Frenštát pod Radhoštěm, Muzeum, Kresba a plastika, 2000 Příbor, Muzeum, Průřez; Kroměříž, Galerie COPT, Kresba; Plzeň, Galerie Západočeské univerzity, Průřez, 2001 Vsetín, Galerie Stará radnice, Kresba & kresba s G. Novákovou; Ostrava, Galerie výtvarného umění v Ostravě, 2004 Ostrava, Galerie Student, Spánembohem, 2005 Ostrava, Galerie 7, s G. Novákovou; Olkusz, Polsko, Galerie MBWA Olkusz, s G. Novákovou, 2008 Krakow, Polsko, Galeria Atelier Staromiejskie Centrum Kultury, s G. Novákovou, 2009 Ostrava, Galerie Kruh, 3x25, 2010 Uherské Hradiště, Galerie Slovákckého muzea, Odtudjinam a zasezpátky, s G. Novákovou; Karviná, Galerie Pod Věží, Grafika; Havířov, Galerie Domu kultury Radost, Doublevoice.

Skupinové výstavy (výběr): 1964 Ostrava, Dům umění, III. výstava mladých, 1965 Ostrava, Dům umění, Členská výstava SČSVU; Brno, Dům pánů z Kunštátu, Skupina Kontrast; Praha, Galerie Čs. spisovatel, Skupina Kontrast, 1966 Brno, Dům pánů z Kunštátu, Českoslov. výstava mladých; Ostrava, Dům umění, Výtvarná fronta severní Moravy; Olomouc, Dům umění, 20 let

UP v Olomouci, 1967 Hodonín, Dům umění; Uherské Hradiště, Galerie Slovákckého muzea, Setkání 67, 1968 Eisenstadt, Rakousko, Tendenzen, 1969 Landskrona, Jönköping, Växjö, Kristianstadt, Olofströ, Trelleborg, Švédsko, Tendenser; Uherské Hradiště, Slovákcké muzeum, Setkání 69, 1970, 1971 Liptovský Mikuláš, Topolčany, Košice, Umění Moravy, 1974 Erfurt - IGA, Zahradní keramika, 1980 Nový Jičín, Ostrava, Olomouc, Výtvarní umělci Severomoravského kraje, 1987 Třebíč, Malovaný dům, 9 moravských keramiků, 1988 Mnichov, Německo, Mezinárodní výstava uměleckých řemesel; Piešťany, Socha piešťanských parkov, 1989 Mnichov, Německo, Mezinárodní výstava uměleckých řemesel; Trenčín, Galerie M. A. Bazovského, Bienále súčasnej československej komornej plastiky, 1990 Praha, Mánes, Drobná čs. plastika;

Vratislav Varmuža, Torzo, 90. léta, keramika.

Vratislav Varmuža, Z cyklu Pocity, 80. léta, keramika.

Ostrava, Severomoravská galerie výtvarného umění, České umění 2. pol. 20. stol.; Bytom, Polsko, České umění 2. pol. 20. stol.; Ostrava Severomoravská galerie výtvarného umění, Ostravský Salón; Brno, Dům umění, Bratislava, Čs. keramika 90, 1991 Vsetín, Muzeum – zámek, Čs. keramika 90; Ostrava, Nová síň SGVU, Kresba a grafika 1991; Konstanz, Německo, Ostravští výtvarníci; Ravensburg, Německo, Ostravští výtvarníci; Qualdo Tadino, Itálie, 31. konkurz keramiků, 1992 Ostrava, Severomoravská galerie výtvarného umění, Situace výt. umění 70. a 80. let; Bielsko Biala, Polsko, Galerie BWA, Umění sev. Moravy 1992; Barcelona, Španělsko, Galerie Agora, České výt. umění, 1994, 1995 Ostrava, Nová síň GVU, Mail Art, 1994 Bratislava, Umělecká beseda slovenská, Nové kontakty, 1995 Vídeň, Rakousko, Tschechisches Zentrum, Kulturkontakt; Ostrava, Nová síň GVU, Česko-polská konfrontace; Most – Galerie výtvarného umění, Ikarův vzestup; Torino, Itálie, Galerie Arte & Mistafi, Contatti Ostrava; Torino, Itálie, Galerie Spacio dinamica, Contatti Ostrava; Milano, Itálie, Galerie Airaghi Rho, Contatti Ostrava, 1996 Regensburg, Německo, Mail Art, Projekt – Herzgeschichten; Ostrava, Galerie Student PdF OU, Exempla 96; Ostrava, Nová síň GVU, Malý formát 96; Fredrikstad, Norsko, Norsk Internacionaal Print Triennale 1996, 1997 Olomouc, Sympozium v Podloubí, Keramika; Bruntál, Muzeum, Grafika a kresba 1997; Olomouc, Dům U Zlatého jelena, Keramika; Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Návraty I, 1998 Hradec Králové, Galerie VŠP, Exempla 98; Ostrava, Nová síň GVU, Živel; Kroměříž, Galerie SŠ, Setkání; Cieszyn, Polsko, Uniwersytet Slaski, Ars & Schola, 1998/1999 Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Kontakty II, 1998–2010 Praha, Staroměstská radnice, Grafika roku, 1998, 2000, 2002, 2004, 2008 Plzeň, Západočeská galerie, Středoevropské bienále kresby, 1999 Plzeň, Galerie Západočeské univerzity, Exempla 99; Vsetín, Galerie Stará radnice, Situace 99, Kresba a grafika; České Budějovice, Intersalon AJV 99; Weimar, Německo, Internazionali Projekt 2000; Jindřichův Hradec, Zámek,

Ostravské tendence; Praha, Průmyslový palác, Salón 2000; Olomouc, Galerie G, Situace 2000; Karviná, Mánesova síň, Černá a bílá; Liptovský Mikuláš, Slovensko, Galerie P. M. Bohúňa, Vztahy, 2001 Mělník, Okresní muzeum, Fórum; Ostrava, Galerie výtvarného umění, Mezery a doteky; Kroměříž, Galerie COPT, 2002 Karlovy Vary, Muzeum Zlatý Klíč, Jiné cesty; Ostrava, Galerie Mlejn, Vymezený prostor, 2002 a 2004 Keramické setkání Kolín, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2009 Impresje Mikołowskie, Mikołow, Gliwice, Katowice, Polsko; Beuningen, Holandsko; Litovel, Klimkovice, 2004 Selce, Chorvatsko, Galerie Stará Škola, Izložba Slika; Krnov - Muzeum, výstava z II. mezinárodního plenéru, 2005 a 2008 Praha, Chrudim, Triennale českého ex libris, 2006 Olkusz, Polsko, Galerie MBWA, Slezský dialog, 2007 Chicago, USA, J. D. Foundation, Plzeň to Pilsen; Birmingham, USA, International Center, Magic City Art Connection; Regensburg, Německo, Städtische Galerie Leerer Beutel, 2008 Bergamo, Itálie, Galerie Sala Manzú; Calgary, Canada, Triangle Gallery, Fragments; Ostrava, Severomoravské muzeum, Ostrava Art, 2008–2009 Trenčín, Liptovský Mikuláš, Zlín, Ostrava, České a slovenské výtvarné umění šedesátých let 20. stol., 2010 Ostrava, Galerie Kruh, UVU SVUT Ostrava; Praha, Clam-Gallasův palác, Grafika roku; Hodonín, Galerie výtvarného umění, Sdružení VUT Ostrava.

Účast na sympoziích a plenérech: Olomouc (1996, 2004), Český Krumlov (1997), Mikołow, Polsko (2001–2009), Krnov (2004), Olkusz, Polsko (2005–8), Jastrzebie Zdrój, Polsko (2006–8).

Zastoupen ve sbírkách: Galerie výtvarného umění v Ostravě, Státní galerie ve Zlíně, Slezské muzeum v Opavě, Vlastivědné muzeum v Olomouci, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a soukromé sbírky doma i v zahraničí.

² **Gabriela Varmužová-Nováková**

*13. dubna 1964 v Ostravě.

Studium: Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti (1978–1982, obor: propagační grafika a výtvarnictví, F. Nikl, J. Hanáček), Pedagogická fakulta

v Ostravě (1982–1984, obor: český jazyk – výtvarná výchova), Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze (1984–1990, ateliér filmové a televizní grafiky, prof. M. Jágr), 1989 Stipendium francouzské vlády, Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs, Paříž – ateliér ilustrace, prof. Jean Gianini.

Činnost: zabývá se kresbou, malbou, grafikou, výtvarnými realizacemi v architektuře, tvorbou objektů, ilustracemi knih, grafickým designem; od roku 2005 učí na ČVUT, Fakultě architektury v Praze. Žije a pracuje v Praze.

Samostatné výstavy: 1983 Havířov, Knihovna, společně se sochařem V. Varmužou, 1993 Havířov, Výstavní síň V. Wünsche, Kresba a plastika, společně s V. Varmužou, 1994 Karviná, Výstavní síň Josefa Mánesa, Kresba a plastika, společně s V. Varmužou, 1997 Řezno, Německo, Bücher Pustet – Sonderfenster Nr.14, 1999 Ostrava, Galerie Student, Protichůdně spolu, společně s M. Formanem a D. Václavíkem; Praha, Internetová kavárna Planeta, Kresby; Praha, Galerie Luka, společně s M. Špinkovou, Obrázky dětem, 2000 Praha, Knihomolova galerie, Kresby a mapy; Plzeň Galerie Jiřího Trnky, Kresby, mapy a plány, 2001 Domažlice, Galerie bratří Špillarů, Ostrovy a města; Vsetín, Galerie Stará radnice, Kresba & kresba, společně s V. Varmužou, 2002 Řezno, Německo, Městská knihovna, Mostly Regensburg; Unterschleissheim, Německo, Radnice, Donna – Frau – Žena, společně s O. Maggiora a H. Wolf, 2004 Plzeň, Západočeská galerie a Univerzitní galerie, Česká a německá města; Řezno, Německo, Kunstforum Ostdeutsche Galerie, Deutsche und Tschechische Städte; Řezno, Německo, Kunstkontor Westnerwacht, Textura Regensburgu, 2005 Praha, Galerie a písařství Velké Losiny, Hlavně Prahy, Obchod s ručním papírem; Ostrava, Galerie 7, společně s V. Varmužou; Olkusz, Polsko, Galeria MBWA, společně s V. Varmužou, 2008 Krakov, Polsko, Galerie Ateliér, Miasta, společně s V. Varmužou; Oswietim, Polsko, Galerie MDSM, Gabriela Nováková; Jaworzno, Polsko, Galerie miasta Jaworzna, Gabriela Nováková, 2010 Uherské Hradiště,

Galerie Slováckého muzea, Odtudjinam a zasepátky, společně s V. Varmužou; Karviná, Galerie Pod Věží, Grafika; Havířov, Galerie Domu kultury Radost, Doublevoice.

Účast na výstavách (výběr): 1988 Toronto, Kanada, Third Annual International Exhibition of Miniature Art, Del Bello Galery, 1989 Paříž, Francie, Galerie Georges Bernanos, Exposition pour le Bicentenaire de la Révolution Française, 1990 Ostrava, Galerie výtvarného umění, Ostravský salón, 1991 Couvin, Belgie, 6e exposition Internationale „Petit format de papier“, 1992 Ostrava-Poruba, Galerie Nová síň, Dopětatřiceti, 1994 Ostrava-Poruba, Galerie Nová síň, Kresba a grafika, 1994 Ostrava, Galerie Della, Současná česká a slovenská grafika, 1995 Mnichov, Německo, ARTE Galerie N, Frauen in Aktion – Frauen in Gefahr, 1995 Vídeň, Rakousko, České centrum Kulturkontakt; Torino, Itálie, Spazio Dinamico, Saletta d'arte, Kontakty Torino-Ostrava; Regensburg, Německo, Diözesenmuseum, Současné křesťanské umění z České republiky; Essen, Německo, Frauenkulturboerse Essen, Zeche Carl, 1996 Ostrava-Poruba, Galerie Nová síň, Malý formát 96; Fredrikstad, Norsko, Galleri Gamlebyen, Norsk Internasjonalt Grafikk Triennale Fredrikstad; Řezno, Německo, Atelier Am Wiedfang 6, Herz-Geschichten, 1997 Ostrava-Poruba, Galerie Nová síň, Mail Art – 630 cm² papíru, 1998 Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Kontakty II; Plzeň, Západočeská galerie, Středoevropské bienále kresby, 1999 Praha, Staroměstská radnice, Grafika roku 99; Vsetín, Galerie Stará radnice, Situace 99; České Budějovice, Intersalon AJV 99, 2000 Plzeň, Západočeská galerie, Galerie Stop, Středoevropské bienále kresby Plzeň; Regensburg, Německo, Schottenkirche St. Jakob, Begegnung; Karviná, Výstavní síň Josefa Mánesa, Černá a bílá, 2001 Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Návraty III; Mělník, Okresní muzeum, Fórum, 2002 Plzeň, Západočeská galerie, Středoevropské bienále kresby Plzeň; Karlovy Vary, Muzeum Zlatý klíč, Jiné cesty; Ostrava, Galerie Mlejn, Vymezený prostor, 2003 Mikolow,

Gliwice, Katowice, Polsko, XIII. Impresje Mikolowskie; Beuningen, Holandsko; Litovel, 2004 Plzeň, Západočeská galerie, Mezinárodní bienále kresby Plzeň, 2005 Nitra, Slovensko, Nitranská galéria, Deset, 2007 Praha, Clam Gallasův palác, Grafika roku 07, 2008 Calgary, Kanada, Triangle Gallery, Fragmenty, 2009 Naleczow, Polsko, Miedzynarodowy konkurs na rysunek im. Andriollego; Havířov, Výstavní síň V. Wünsche, Bilance 89–90, 2010 Praha, Clam Gallasův palác, Grafika Roku 10, Hodonín, Galerie výtvarného umění, Sdružení VUT Ostrava; Galerie Kruh, UVU SVUT, Ostrava.

Zastoupení ve sbírkách: Galerie výtvarného umění v Ostravě, Museum of Contemporary Graphic Art, Fredrikstad, Norsko, Artotéka města Plzně, Diecézní muzeum v Řezně,

Farní úřad sv. Wolfganga Řezno, Nadace Alexandra von Humboldta, Bonn.

Ceny: 1998 Středoevropské bienále kresby Plzeň 98 – Cena primátora města Plzně; 1999 Intersalón AJV 99, České Budějovice – zvláštní uznání za kresbu; 2000 Středoevropské bienále kresby Plzeň 00 – ocenění nejvyšší kvality /short list/; 2002 Středoevropské bienále kresby Plzeň 02 – Cena primátora města Plzně.

Sympózia: 2003, 2004, 2006, 2009 Impresje Mikolowskie, Mikolow, Polsko; 2005, 2007 Srebrne miasto Olkusz, Polsko.

³ Výstava „Grafika“ v Karviné v Galerii Pod Věží probíhala od 8. září do 13. října 2010 a „Doublevoice“ v galerii Domu kultury Radost v Havířově se uskutečnila v termínu od 3. do 25. listopadu 2010.

Milada Frolcová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2010

VÝROČNÍ ZPRÁVA

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

1. ÚVOD

1.1. Charakteristika organizace

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturně výchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

- a) *právní forma: příspěvková organizace*
- b) *zřizovatel: Zlínský kraj*
- c) *objekty ve správě muzea:*
 - Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Uherské Hradiště-Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Staré Město – Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);
 - Letecké muzeum Kunovice (majetek města Kunovice a Aeroklubu Kunovice).
- d) *Objekty ve správě jiných subjektů využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:*
 - Státní zámek Buchlovice (majetek Národního památkového ústavu);
 - Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá);
 - Muzeum lidových pálenic Vlčnov (objekt majetkem obce Vlčnov, samotná expozice majetek Zlínského kraje).

1.2. Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národo-

pisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 S. o ochraně sbírek muzejní povahy a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

- a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti /etnografie, archeologie, historie, dějiny umění/, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.).
- b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturně výchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, symposií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce

- a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy:
 - vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek (viz ideový záměr v příloze) – *splněno*;
 - přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské náradí;
 - navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
 - zrestaurování starých tisků a rukopisů (viz ideový záměr v příloze) – *v plnění*.
- b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům:
 - vybudování stálé expozice „Lidové pánence na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov – *splněno*;
 - vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“). V další fázi vybudování krajské sítě těchto prodejen v sesterských krajských institucích – *projekt v plnění*;
 - obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou – *v plnění*;
 - rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice a přístavba objektu „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ – *splněno*;
 - vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice;
 - úprava archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech (viz ideový záměr v příloze);
 - intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“.

- c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem:
- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;
 - aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy;
 - vytvoření mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“;
 - zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.
- d) Provázání činnosti instituce se školstvím:
- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
 - úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.
- e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce:
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.
- f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů:
- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
 - získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.
- g) Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.):
- International Council of Museums;
 - Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury;
 - Asociace muzeí a galerií České republiky;
 - Rada galerií České republiky;
 - Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán;
 - Výtvarná rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán;
 - Historická společnost Starý Velehrad;
 - Muzejní spolek v Uherském Hradišti;
 - Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici;
 - Česká národopisná společnost;
 - Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech;
 - Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky.

2. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

2.1. Akvizice

- **Evidence I. stupně – celkem 1 187 kusů sbírkových předmětů**, z toho 547 etnografie, 16 archeologie, 793 historie a 43 umění. Odborná knihovna zapsala 606 nových přírůstků.
- **Sbírkové předměty – celkový počet činí 356 845 kusů**, z toho 37 170 etnografie, 290 256 archeologie, 22 040 historie a 7 379 dějiny umění.

2.2. Evidence

- **Evidence II. stupně – celkem 1 317 kusů sbírkových předmětů**, z toho 330 etnogra-

fie, 16 archeologie, 861 historie a 110 umění. Přepis starých karet do PC evidence – celkem 1 804 položek, z toho etnografie 923, archeologie 200 a umění 681. Odborná knihovna zaevidovala z časopisů 1 209 výběrových článků.

2.3. Inventarizace

- **Inventarizace sbírek – celkem 9 864 kusů sbírkových předmětů**, z toho 2 718 etnografie, 6 836 archeologie, 62 historie (ukončen desetiletý cyklus dle ustanovení zákona č. 122/2000Sb.) a 248 umění. V knihovním fondu inventarizováno 6 135 položek (uzavřena kompletní revize fondu včetně zavedení čárových kódů v programu Clavius).

2.4. Depozitáře

- Všechny **depozitáře** jsou zajištěny EZS a EPS. Prostory těchto depozitářů jsou vybaveny elektronickým systémem sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dálkovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních. Průběžně je prováděna a zaznamenávána všestranná kontrola jednotlivých depozitářů.

2.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- **Pohyb sbírek** – jiným subjektům zapůjčeno pro výstavní účely 781 kusů sbírkových předmětů (23 smluv), od jiných organizací vypůjčeno k výstavním účelům 926 sbírkových předmětů (48 smluv).

2.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- **Konzervováno celkem 855 kusů sbírkových předmětů**, z toho 536 etnografie, 139 archeologie, 162 historie a 18 umění. Zahájeno restaurování dalšího pohřebního kočáru.

3. VĚDECKO VÝZKUMNÁ A ODBORNÁ ČINNOST

3.1. Vlastní odborné aktivity

- řešeno **20 výzkumných úkolů**, z toho etnografie 7 (Svět mužů a žen; Identifikace a dokumentace lidového stavitelství – Kroměřížsko; Lidový oděv – Uherskohradištsko, Uherskoostrožsko, Uherskobrodsko; Pálenice – Slovácko; Mistři tradiční rukodělné tvorby (textilní techniky); Společenské vztahy a kultura; Sběratel JUDr. Ladislav Rutte, archeologie 8 (Výzkum civilizace starověkého nilského údolí; záchraně archeologické výzkumy–7); historie 3 (Urbanistický vývoj Uherského Hradiště v 19. – 21. století; Totalitní režimy; Život a dílo JUDr. L. Rutteho) a umění 2 (Litá medaile, plaketa a drobná plastika; Žáci a absolventi Školy umění ve Zlíně a SUPŠ ve Zlíně a v Uherském Hradišti).

3.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala **metodickou pomoc celkem 503 badatelům**, institucím, obcím, skupinám či souborům. **Odbornou knihovnu navštívilo 124 badatelů, kteří uskutečnili 649 návštěv, 1 878 výpůjček** (z toho 604 absenčních, 1 179 prezenčních a 95 meziknihovní výpůjční služby). Poskytována dlouhodobá metodická pomoc Muzeu Bojkovska při katalogizaci a inventarizaci fondu.

3.3. Vědecké konference, semináře, sympozia - vlastní

- Byly **uspořádány 3 odborné akce**: mezinárodní konference na téma Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace, pracovní zasedání karpato-logické komise MKKK s mezinárodní účastí na téma Svět mužů a žen (ve spolupráci s Muzeem Novojičínka v Novém Jičíně) a celostátní konference konzervátorů a restaurátorů (ve spolupráci s AMG ČR).

3.4. Vědecké konference, semináře, symposia – účast na akcích pořádaných jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem **15 vědeckých konferencí a seminářů**, z toho etnografie 6, historie 2, umění 3 a konzervace 4.

4. METODICKÁ A EDUKAČNÍ ČINNOST

4.1. Spolupráce se školami

4.1.1. Speciální programy pro školy, spolupráce se školami

- Odborná oddělení uspořádala celkem **60 speciálních programů** pro 1 670 osob, z toho 1 536 dětí a 134 dospělých. (historie umění 43 programů pro 1 116 dětí a 115 dospělých, z toho 2 programy ke Dnům evropského dědictví, 4 programy pro rodiny s dětmi, 13 programů Čtvrtky s J. Ladou, 24 interaktivních programů k výstavě J. Lada; archeologie a historie 17 programů pro 420 dětí a mládeže a 19 dospělých k výstavě Antika. Ke kořenům Evropy).

4.1.2. Pravidelné programy pro školy

- Odborná oddělení uspořádala celkem **14 pravidelných programů** pro 899 osob, z toho 836 dětí a 63 dospělých. A) V Dětském centru GSM se uskutečnilo celkem 12 programů pro 783 dětí a 59 dospělých (z toho Kytíčkový den 2 programy, tvořivé programy 8, animační programy pro střední školy 2; B) V Dětském centru SM se uskutečnily 2 výukové programy Rok v muzeu pro 57 osob (z toho 53 dětí a 4 učitelé).

4.1.3. Pomoc odborných pracovníků studentům SŠ a VŠ

- Odborná pomoc při přípravě studentských seminárních, bakalářských, magisterských aj. prací byla poskytnuta celkem **37 studentům**, z toho 9 SŠ, 27 VŠ a 1 A3V.

4.2. METODIKA VŮČI JINÝM SUBJEKTŮM

4.2.1. Metodika a spolupráce se subjekty s obdobnou náplní činnosti v regionu

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem **6 jednání poradních sborů** pro sbírkotvornou činnost Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, poboček Masarykova muzea v Kyjově a Veselí nad Moravou a Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici.

4.2.2. Metodika a spolupráce s ostatními kulturními subjekty

- Spolupráce probíhala s celou řadou subjektů (International Council of Museums, Česká národní sekce CIOFF, Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury, Asociace muzeí a galerií České republiky, Rada galerií České republiky, Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán, Historická společnost Starý Velehrad, Sdružení historiků ČR, Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, Česká národopisná společnost, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky, Programová rada Kunovského léta, Programová rada Hornáckých slavností, Programová rada Vlčnovské jízdy králů, Programová rada Slováckých slavností vína a otevřených památek, Region Slovácko, Přípravný výboru Rochus park, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Muzejní spolek Strážnice, Umělecká a programová rada galerie Orlovna Kroměříž, Umělecká rada SUPŠ UH, Jury Celostátní soutěže Grafika roku apod.
- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepte účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:

- kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích;
- kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně;
- kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb;
- kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové;
- kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska;
- kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci;
- kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;
- kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;
- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.

4.2.3. Pomoc odborných pracovníků jiným subjektům

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala metodickou pomoc **celkem 530 badatelům**, institucím, obcím, skupinám, souborům. Odbornou knihovnu navštívilo **124 badatelů**, kteří uskutečnili 649 návštěv, počet výpůjček 1 878 (z toho 604 absenčních a 1179 prezenčních a 95 meziknihovni výpůjční služba) – viz bod 2.2. Dlouhodobější metodická pomoc byla poskytnuta formou průběžných konzultací řediteli Muzea Bojkovska při katalogizování a inventarizaci fondu.

4.2.4. Spolupráce s AMG ČR a RG ČR

- Odborní pracovníci pracovali v Senátu a 4 v komisích AMG a ve 2 kolegiích a v Senátu RG.

4.3. ŠKOLENÍ A KURZY

4.3.1. Školení a kurzy vlastní

- Uskutečnil se **1 dlouhodobý kurz** tradičních rukodělných technik – vizovické pečivo (celkem 5 dvouhodinových lekcí pro 9 účastníků).
- Odborní i provozně správní pracovníci se po celý rok účastnili povinných i zdokonařovacích školení a kurzů.

4.3.2. Školení, semináře a kurzy pořádané jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem **7 školení a seminářů** pořádaných jinými subjekty (Pasivní: 3 školení pořádaná Krajskou knihovnou F. Bartoše ve Zlíně. Aktivní: 2 semináře: knihovníků muzeí a galerií AMG v České Lípě a paměťových institucí Zlínského kraje, seminář Komise regionálních dějin AMG, seminář Benchmarking muzeí AMG). Ředitel a ekonomka se účastnily pravidelného dlouhodobého školení managementu pořádaného KÚ ZK.

5. KULTURNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

5.1. Expozice

- Organizace spravovala celkem **11 expozic** přístupných veřejnosti: Slovácko (hlavní budova), Umění jihovýchodní Moravy (Galerie SM), Letecké muzeum Kunovice, Lidové bydlení (Topolná čp. 90), Lidové bydlení (Topolná čp. 93), Vesnické kovářství (Topolná čp. 90), Velká Morava (Uherské Hradiště-Sady), Velká Morava (Staré Město-Špitálky), Velká Morava (Modrá u Velehradu), nově byla otevřena expozice v Památníku Velké Moravy (15. 1. 2010) a v Muzeu lidových pálenic ve Vlčnově (15. 5. 2010).

5.2. Výstavy

- Slovácké muzeum uspořádalo v roce 2010 celkem **25 výstav, z toho 23 vlastních a 2 převzaté.**

A/ Výstavy vlastní:

Slovácké muzeum:

- 1) Antika. Ke kořenům Evropy – 26. 11. 2009–14. 3. 2010;
- 2) Výsledky kurzu Vizovické pečivo – 26. 3.–2. 5. 2010;
- 3) Jindřich Štreit (AB)NORMALIZACE – 9. 4.–30. 5. 2010;
- 4) Československý filmový plakát 1959–1989 – 16. 6.–12. 9. 2010;
- 5) Francouzská kinematografie v československém filmovém plakátu – 25. 7.–12. 9. 2010;
- 6) Etiopie objektivem etnografa – 9. 12. 2010–27. 3. 2011.

Galerie Slováckého muzea:

- 7) Za dobrodružstvím se Zdeňkem Burianem – 15. 1. 2009–24. 1. 2010;
- 8) Vladimír Židlický, fotografie – 21. 1.–21. 2. 2010;
- 9) Ferdiš Duša, grafika – 11. 2.–18. 4. 2010;
- 10) Tomáš Vosol sobě, obrazy, kresby, grafika - 13. 5.–15. 8. 2010;
- 11) Odtudjinam a zase zpátky, Vratislav Varmuža, keramika, grafika, Gabriela Varmužová-Nováková, kresby – 1. 7.–10. 10. 2010;
- 12) Karel Bartošík. Kapesní stříbro – 1. 7.–3. 10. 2010;
- 13) Jaroslav Kolář/ Archeologie stroje – 2. 9.–31. 12. 2010;
- 14) Zima s Josefem Ladou – 4. 11. 2010–16. 1. 2011.

Památník Velké Moravy:

- 15) Na velkomoravském Veligradě – 16. 12. 2010–31. 1. 2011.

Letecké muzeum Kunovice:

- 16) Spříznění s ptáky – 13. 5.–31. 10. 2010.

B/ Výstavy převzaté:

- 17) Slovácké muzeum: Pozdraveno budiž světlo – 22. 4.–6. 7. 2010;
- 18) Galerie SM: Vladimír Vašíček. Paleta žhavená sluncem jižní Moravy – 11. 3.–18. 5. 2010.

C/ Výstavy vlastní mimo objekty SM:

- 19) Tupesy – ALUCAST: Odlitky pro radost, krásu, potěšení i užitek – 9. 9.–10. 10. 2010;
- 20) Státní zámek Buchlovice: Eduard TIMKO – fotografie Appetitus Naturae ...Chut' přírody – chuť přirozená – 29. 5.–30. 9. 2010;
- 21) Kroměříž: Galerie Orlovna: Vladimír Židlický – fotografie – 8. 6.–12. 7. 2010;
- 22) Velká nad Veličkou: Eva Minksová – vyšivačka – 22.–25. 7. 2010;
- 23) Kunovice: Handrláci v Kunovicích – 4. 11.–31. 12. 2010;
- 24) Kunovice: Střelecké terče – 25. 5.–4. 6. 2010;
- 25) Kunovice: Křižovatky Evropy – 4. 11.–31. 12. 2010.

5.3. Přednášky pro veřejnost

- Odborní pracovníci uskutečnili celkem **88 odborných přednášek pro 3 858 osob**, z toho 436 dětí a mládeže.
 - A) Přednášek v objektech vlastní instituce bylo celkem 12 pro 604 osob, z toho 36 mládeže.
 - B) Přednášek mimo objekty vlastní instituce bylo celkem 76 pro 3 254 osob, z toho 400 dětí a mládeže.

5.4. Odborné výklady ve výstavách a v expozicích

- Ve výstavách a expozicích bylo uskutečněno celkem **131 odborných výkladů pro 4 287 osob**, z toho 502 dětí a mládeže.

5.5. Doplnkové kulturní akce a programy

- Muzeum uspořádalo **17 vlastních kulturních akcí a programů**, z toho Noc s Mojslavem (3 noční prohlídky s programem v Památníku Velké Moravy pro 273 osob, z toho 56 dětí), promítání filmů UHA Retro I. pro veřejnost a UHA Retro II. pro účastníky LFŠ (1 534 osob), Ozvěny Musaionfilmu (65 osob), Dva roky s profesorem (87 osob), realizace literární a výtvarné soutěže (90 dětí a mládeže), 1 koncert Rockové koledování u stromečku (328 osob), Otevřené dveře fotoarchivu a knihovny (18 osob), Tvůrčí dílna pro nevidomé (94 handicapovaných), předvádění výroby zvykoslovných předmětů – jarní a zimní cyklus – 6 rukodělných dnů, během nichž se prezentovalo 22 výrobců (2 704 osob, z toho 2 100 dětí). Akcí se zúčastnilo celkem 5 193 osob, z toho 2 246 dětí a mládeže a 94 handicapovaných. Ve spolupráci s partnerskými institucemi připraveno 5 pořadů: z toho 3 v rámci Slováckých slavností vína a 2 v rámci I. ročníku Slovácko v tradici (cca 5 650 osob).

5.6. Zájmové aktivity (kluby, spolky)

- Organizace spolupracovala s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti (cca 100 členů) – společně uspořádány celkem 3 přednášky a besedy pro veřejnost (Starověká Nubie, UHA Retro, Město zbavené pout pro 219 dospělých) a celkem 3 noční prohlídky Památníku Velké Moravy v rámci akce Noc s Mojslavem (pro 273 osob, z toho 56 dětí).

5.7. Spolupráce se zahraničím

- Slovácké muzeum spolupracovalo celkem se 17 zahraničními partnery, z toho se 4 institucemi (Muzeum Sztuki Medailerskie Wroclaw při realizaci výstavy a zpracování podkladů pro katalog výstavy Znad Dunaju, Weltawy i Wisly – země visehradské čtyřky, Trenčianským múzeem v Trenčíne, Centrem tradičnej kultúry v Myjave, Verejnou knižnicou M. Rešetku v Trenčíne při přípravě a realizaci projektů přeshraniční spolupráce) a 9 vědeckými pracovníky ze Slovenska, 3 z Chorvatska a 1 z Polska.

5.8. Spolupráce s jinými kraji

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
 - kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích;
 - kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně;
 - kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb;
 - kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové;
 - kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově;

- kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska;
 - kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska;
 - kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci;
 - kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;
 - kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;
 - kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
 - kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
 - kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;
 - kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.
- Dále muzeum spolupracovalo s 25 institucemi v celkem 10 krajích (Jihomoravský kraj: Masarykovo muzeum v Hodoníně, Galerie výtvarného umění v Hodoníně, Moravská galerie v Brně, Moravské zemské muzeum v Brně; Pardubický kraj: Muzeum Vysoké Mýto, Východočeská galerie Pardubice; Středočeský kraj: Oblastní muzeum Praha Východ v Brandýse nad Labem; Olomoucký kraj: Muzeum umění v Olomouci, Vlastivědné muzeum; Praha: Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, Národní galerie, Galerie hlavního města Prahy, Památník národního písemnictví, Galerie Z. Sklenáře; Plzeňský kraj: Západočeská galerie v Plzni; Kraj Vysočina: Galerie výtvarného umění v Havlíčkově Brodě, Galerie Vysočiny Jihlava, Muzeum Vysočiny Pelhřimov; Moravskoslezský kraj: Galerie výtvarného umění Ostrava; Ústecký kraj: Severočeská galerie Litoměřice, Galerie moderního umění Roudnice nad Labem; Královéhradecký kraj: Galerie moderního umění Hradec Králové, Východočeské muzeum Hradec Králové, Regionální muzeum a galerie v Jičíně, Městská galerie v Litomyšli, Městské muzeum Dvůr Králové nad Labem, Krkonošské muzeum v Jilemnici).

5.9. Spolupráce kulturních PO Zlínského kraje

- Průběžná konzultační činnost se všemi krajskými kulturními organizacemi;
- Realizace společné výstavy „Jindřich Štreit“ s Muzeem Kroměřížska v Kroměříži;
- Účast v nákupní komisi pro sbírkotvornou činnost Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně;
- Účast v krajské sekci Asociace muzeí a galerií České republiky;
- Účast v pracovní sekci Centra pro digitalizaci ZK.

5.10. Návštěvnost muzea

A) Celková návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slovákého muzea činila podle objektů – 81 819 osob

Z toho:

- návštěvnost objektů Slovákého muzea (expozice, výstavy, kulturní akce) – 66 379 osob;
- návštěvnost výstav Slovákého muzea v jiných objektech – 9 790 osob;
- návštěvnost kulturních akcí Slovákého muzea v jiných objektech – 5 650 osob.

B) Celková návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slovákého muzea podle jednotlivých výstav resp. návštěvnických okruhů – 137 551 osob

Z toho:

- návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slovákého muzea – 122 111 osob;
- návštěvnost výstav Slovákého muzea v jiných objektech – 9 790 osob;
- návštěvnost kulturních akcí Slovákého muzea v jiných objektech – 5 650 osob.

6. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

6.1. Vlastní ediční činnost

- **Vydáno celkem 8 publikací:** společenskovední sborník Slovácko 2009 (zařazen do recenzovaných neimpaktovaných periodik ČR), redakčně byl připraven sborník Slovácko 2010, Studie Slováckého muzea 14: Tělo jako kulturní fenomén – já nejsem dřevo, jsem duch a tělo; Studie Slováckého muzea 15: Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace; Všeho dokvasu; Muzeum lidových pálenic Vlčnov – rukověť návštěvníka; UÁÁÁ – československý filmový plakát (katalog k výstavě v rámci LFŠ); Lidové stavby známé, neznámé. III. Vsetínsko a dotisk Průvodce Leteckým muzeem Kunovice.

6.2. Odborné texty do publikací a periodik vydaných jinými subjekty

- Odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů celkem ve **130 příspěvcích**, z toho 115 příspěvků do publikací a periodik vydaných jinými subjekty (etnografie celkem 91, z toho 80 vydaných jinými subjekty; archeologie celkem 3, z toho 1 vydaný jinými subjekty; historie celkem 33, z toho 32 vydaných jinými subjekty; umění 3, z toho 2 vydané jinými subjekty).

6.3. Medializace instituce – propagace výstav a doplňkových akcí

- Odborná oddělení propagovala výstavy a doplňkové akce v celkem **377 příspěvcích**, z toho 286 novinových a internetových článků, 37 rozhlasových relací, 54 televizních vysílání. (Etnografie: tisk a internet 30, rozhlas 23, TV 20; archeologie: tisk 24, rozhlas 4, TV 7; historie: tisk a internet 72, rozhlas 5, TV 8; umění: tisk a internet 67, rozhlas 4, TV 17; tiskový mluvčí: tisk 93, rozhlas 1, TV 2). Dále uspořádány 2 tiskové konference a 6 prezentací nové multimediální expozice pro ředitele a pedagogy základních a středních škol.

6.4. Spolupráce s odbornými a jinými periodiky (redakční rady)

- Členstvím a účastí na redakčních radách spolupracovala odborná oddělení se 5 periodiky (Etnografie Europae Centralis, Národopisný věstník, Zpravodaj města UH, Malovaný kraj, ZVUK) – celkem 16 jednání redakčních rad.

7. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

7.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- Intereg – přeshraniční spolupráce Česko – Slovensko – Muzeum lidových pálenic Vlčnov (otevření květen 2010), **dotace celkem 1 486 482,- Kč.**

7.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- Ministerstvo kultury ČR – Identifikace a dokumentace lidového stavitelství ve Zlínském kraji – grantový úkol; **dotace celkem 200 000,- Kč.**
 - Ministerstvo kultury ČR – Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury – společenské vztahy – ve Zlínském kraji – grantový úkol; **dotace celkem 66 000,- Kč.**
- CELKEM - 266 000,- Kč.**

7.3. Přijaté dary - nefinanční

- Darem získalo muzeum 184ks předmětů od 31 dárců (etnografie 179ks předmětů od 28 dárců, historie 2ks od 2 dárců, umění 3ks od 1 dárcé).

7.4. Finanční pomoc sponzorů

- Slavnostní otevření Památníku Velké Moravy – 15 000,- Kč;
- Vydání Agrárního sborníku – 31 500,- Kč;

- Vydání sborníku Opus Velehradensis – 10 000,- Kč;
- Velikonoce v muzeu – 30 000,- Kč;
- Dětské programy – 40 000,- Kč;
- Výstava Zima s Josefem Ladou – 174 000,- Kč;
- Nákup sbírek (investiční prostředky) – 206 000,- Kč.

DARŮ A SPONZORSKÉ PŘÍSPĚVKY CELKEM – 506 500,- Kč.

SLOVÁCKÉ MUZEUM ZÍSKALO V ROCE 2010 FORMOU DOTACÍ A SPONZORSKÝCH DARŮ CELKEM 2 258 982,- Kč.

7.5. Příprava projektů a koncepcí

- Vybudování a zprovoznění zázemí Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel – v realizaci, dokončení 2011.
- Přístavba Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví (III. etapa rekonstrukce a dostavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě – příprava investičního záměru a studie).
- Výstava Muzea vinařství v přírodě Rochus (připravena ideová studie a studie proveditelnosti, probíhají další stupně projektové přípravy).
- Vybudování mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“ včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit (připraven projektový rámec a základní studie).
- Příprava studie výstavy nové multimediální expozice Slovácko.

7.6. Plán rozvoje (investiční akce, neinvestiční akce)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován dokument – Koncepci činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce:

7.6.1. Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy – vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti).

Náklady: 1,2 mil. Kč;
 Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK;
 Partneři: - ;
 Termín: 2008–2009;
 Stav: splněno.

7.6.2. Záchrana - restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč;
 Finanční zajištění: ZK, EU;
 Partneři: - ;
 Termín: 2010-2020;
 Stav: probíhá.

7.6.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Náklady: 0,8 mil. Kč/ročně;
 Finanční zajištění: ZK;
 Partneři: - ;
 Termín: každoročně;
 Stav: nesplněno, kritický stav, zatím částečně řešeno sponzorskými příspěvky.

7.6.4. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- **Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově.**

Náklady: 1,8 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU;

Partneři: obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry v Myjave;

Termín: 2008–2010;

Stav: splněno.

- **Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové ručnické výroby a řemesel.**

Náklady: 3,6 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU;

Partneři: - ;

Termín: 2009–2011;

Stav: v realizaci.

- **Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimediální technikou (slavnostní otevření ke 100. výročí založení muzea)**

Náklady: 20 mil Kč;

Finanční zajištění: ZK;

Partneři: - ;

Termín: 2010–2014;

Stav: v přípravě.

- **Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností. Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejrůznější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním.**

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru;

Finanční zajištění: ZK;

Partneři: - ;

Termín: od 2009;

Stav: zatím neplněno z důvodu nedostatku mzdových prostředků.

- **Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimediální expozice (II. etapa) a přístavba Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví (III. etapa)**

Náklady: 87 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU, Norské fondy;

Partneři: Moravské zemské muzeum v Brně;

Termín: 2008–2011;

Stav: I. a II. etapa dokončena, III. etapa v přípravě.

- **Vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice**

Náklady: zatím nevyčísleny – investorem bude město Kunovice;

Finanční zajištění: město Kunovice, EU;

Partneři: Slovácký aeroklub;

Termín: 2010–2015
Stav: zpracována úvodní studie.

• **Příprava a realizace výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech**

Náklady: 200 mil. Kč;
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU;
Partneři: - ;
Termín: 2010–2015;
Stav: v přípravě, zpracována základní studie.

• **Příprava a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus**

Náklady: 150,0 mil. Kč;
Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU;
Partneři: soukromé společnosti;
Termín: 2007–2020;
Stav: zhotoven ideový záměr, studie a studie proveditelnosti, probíhá intenzivní projektová příprava.

• **Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy**

Náklady: 1,5 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: - ;
Termín: 2007;
Stav: splněno.

• **Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slovákého muzea a její aplikace v praxi**

Náklady: 120 tis. Kč / první rok;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: - ;
Termín: od 2008;
Stav: splněno, každoročně aktualizováno.

7.6.5. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

• **Vybudování mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“ včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit**

Náklady: 14 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK, EU;
Partneři: Moravské zemské muzeum v Brně, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčínský samosprávný kraj (Slovensko), správci jednotlivých archeologických lokalit;
Termín: 2010–2014;
Stav: v přípravě, zhotovena studie.

• **Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu**

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu;

Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

• **Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy**

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: - ;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

• **Zvyšování kvality koncepce prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi**

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: - ;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

• **Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slováckého muzea**

Náklady: 0,1 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: - ;
Termín: 2007;
Stav: splněno v roce 2007, v roce 2009 došlo k další modernizaci prezentace, tato spuštěna v únoru 2010.

7.6.6. Provázání činnosti instituce se školstvím

• **Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“**

Náklady: 0,2 mil. Kč/ročně;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: školská zařízení;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně v rámci omezených finančních prostředků.

• **Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru**

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: školská zařízení;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.7. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

• **Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti**

Náklady: 0,5 mil Kč/ročně;

Finanční zajištění: ZK, MK ČR;

Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti;

Termín: průběžně;

Stav: plněno průběžně.

7.6.8. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

- **Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce**

Náklady: běžné provozní;

Finanční zajištění: ZK;

Termín: průběžně;

Stav: plněno průběžně.

7.7. Plán rozvoje organizace (kulturně – výchovné činnosti)

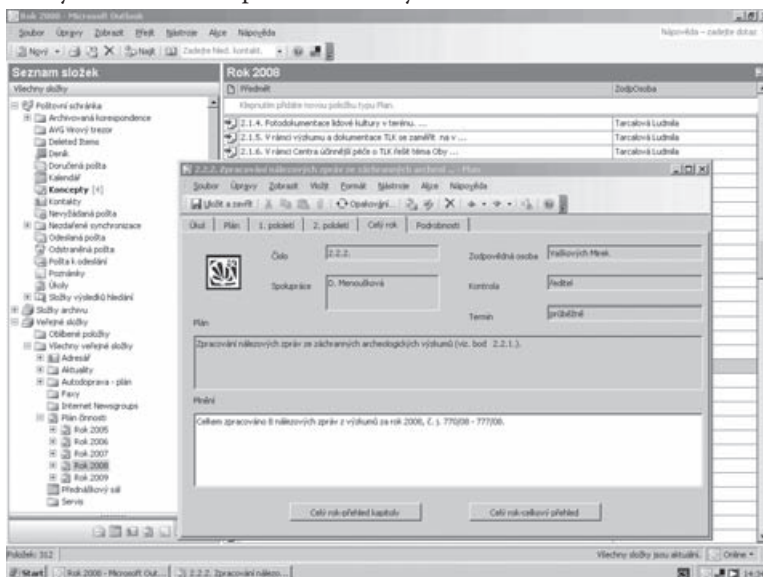
Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty – Koncepti činnosti a rozvoje organizace a Koncepti prezentace a propagace, které jsou každoročně aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturně-výchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

8. OSTATNÍ ČINNOSTI

8.1. Řídící a kontrolní činnost

- řídicí a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronický síťový podrobný plán činnosti instituce s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.

Ukázka stránky elektronického plánu a kontroly činnosti SM UH:

8.2. Provoz a údržba (včetně stavební)

V roce 2010 plnil provozní úsek úkoly stanovené plánem činnosti následujícím způsobem (uvádíme pouze nejdůležitější položky):

- otevření Památníku Velké Moravy ve Starém Městě s novou stálou multimediální expozicí Velkomoravský Veligrad;
- dokončení vybudování Muzea lidových pálenic Vlčnov a jeho otevření;
- zahájení rekonstrukce části objektu Slováckého muzea pro potřeby Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje (dokončení a otevření v roce 2011).

Rovněž byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně - kontrolní činnost (autoprovoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

8.3. Zabezpečovací systémy (EZS, EPS a PTV)

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

8.4. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy BT SERVIS. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárnicky, vybavenost hasicími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma BT SERVIS. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2008 byly splněny.

8.5. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

Technik PC splnil v roce 2010 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci;
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti;
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení;
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM);
- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost;
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem;
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových;
- prováděl zálohování důležitých dat SM UH;
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH.

Současný stav vybavení Slováckého muzea výpočetní technikou je následující:

Slovácké muzeum	PC	Notebook	Server	Tisk	Skener	Kopírka
CELKEM	14	4	2	10	5	2

Galerie Slováckého muzea	PC	Notebook	Server	Tisk	Skener	Kopírka
CELKEM	5	1	1	3	2	1

Konzervační oddělení	PC	Notebook	Server	Tisk	Skener	Kopírka
CELKEM	2	1	0	2	0	0

Archeologické oddělení, přednáškové centrum	PC	Notebook	Server	Tisk	Skener	Kopírka
CELKEM	5	2	0	3	1	0

Památník Velké Moravy	PC	Notebook	Server	Tisk	Skener	Kopírka
CELKEM	5	0	0	1	0	0

Letecké muzeum	PC	Notebook	Server	Tisk	Skener	Kopírka
CELKEM	1	0	0	1	0	0

CELKEM	32	8	3	20	8	3
--------	----	---	---	----	---	---

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy, galerie, pracoviště Hradební a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno mikrovlnnou technologií. Instituce provozuje webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz, elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz> a speciální oborové stránky www.medaile-uh.blog.cz včetně zkušební verze beta.veligrad.eu. Má rovněž zastoupení na Facebook. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

9. Personální obsazení Slováckého muzea v Uherském Hradišti k 31. 12. 2010

	Jméno a příjmení	pracovní pozice
1	Berková Kateřina, Bc.	konzervátor (mateřská dovolená)
2	Bilíková Marie	dokumentátor
3	Bitnerová Petra, MgA.	konzervátor (zástup za mateřskou dovolenou)
4	Bláhová Jaroslava	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
5	Čevelová Květoslava	uklízečka

6	Dudová Magda	pokladní (Slovácké muzeum)
7	Floriánová Olga, Mgr.	etnograf
8	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění
9	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel
10	Habartová Romana, PhDr.	etnograf, vedoucí oddělení
11	Hodonská Marie	uklízečka
12	Chvalkovský Ladislav	fotograf
13	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV
14	Chrástek Tomáš, Bc.	archeolog
15	Jilík Jiří, PaedDr.	pokladní (Památník Velké Moravy)
16	Jordán Michal	terénní technik archeologického výzkumu
17	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik
18	Kedroň Bohumil	pokladní (Letecké muzeum)
19	Knot Augustin	průvodce, ostraha (Muzeum v přírodě Topolná)
20	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeologického oddělení
21	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf
22	Kostečková Renáta	uklízečka
23	Marholtová Jolana	účetní
24	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění
25	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice
26	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog
27	Mour Ondřej, DiS.	konzervátor
28	Mynář Vít	konzervátor
29	Peková Mária	pokladní (Slovácké muzeum)
30	Pelikánová Emilie	výtvarník
31	Pohlová Irena	pokladní (Památník Velké Moravy)
32	Portl Pavel, Mgr.	historik
33	Raštica Bernard	údržbář, výstavař
34	Rašticová Blanka, PhDr.	historik, vedoucí oddělení, zástupce ředitele
35	Richter Zdeněk	údržbář, výstavař
36	Severin Jiří, Mgr.	projektový manažer
37	Směřička Ludvík	pokladní (Letecké muzeum)
38	Sovišová Dagmar	účetní

39	Strachotová Eva	uklízečka
40	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář
41	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO
42	Šebková Veronika	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
43	Štefánková Ludmila	konzervátor, vedoucí oddělení
44	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele
45	Tarcalová Ludmila, PhDr.	etnograf
46	Vaškových Miroslav, Mgr., Ph.D.	archeolog, vedoucí oddělení
47	Zemánková Helena	dokumentátor
48	Zpěvákova Jitka	ekonom, vedoucí oddělení

SLAVNOSTNÍ OTEVŘENÍ PAMÁTNÍKU VELKÉ MORAVY

Ivo Frolec, Miroslav Vaškových, Slováké muzeum, Uherské Hradiště

Památník Velké Moravy ve Starém Městě byl vybudován v letech 1959–1960 v poloze „Na Valách“ nad základy hřbitovního kostela z 9. století objeveného archeologem Vilémem Hrubým roku 1949. Církevní stavbu obklopovalo ve velkomoravském období rozsáhlé pohřebiště. Pohřbeni zde byli jak příslušníci velkomoravské nobility s bohatou výbavou se zbraněmi a šperky, tak i lidé chudí, zemědělci a řemeslníci. Doposud zde bylo prozkoumáno přes 2000 hrobů, což z pohřebiště „Na Valách“ činí nejrozsáhlejší nekropoli Velké Moravy. Některé z hrobů v blízkosti základů někdejšího kostela jsou zachovány na původních místech.

K slavnostnímu otevření památníku došlo v roce 1960. Definitivní podobu však získal po různých úpravách až v roce 1969. V témže roce rovněž získal statut národní kulturní památky. Nové expozice se dočkal v roce 1985. Během následujících let se objekt dostal postupně do velmi špatného fyzického stavu. Také samotná expozice již přestala vyhovovat požadavkům současného moderního a náročného návštěvníka. Proto Slováké muzeum v Uherském Hradišti přistoupilo v letech 2008–2009 díky finanční podpoře Zlínského kraje a grantu z Islandu, Lichtenštejnska a Norska ke generální opravě budovy a výstavbě nové multimediální expozice. Managementu celého projektu se ujali PhDr. Ivo Frolec, Jitka Zpěváková a Mgr. Jiří Severin. Projektantem rekonstrukce objektu se stal Ing. arch. Miroslav Baleja, projekt interiéru a expozice zpracoval Mgr. Svatopluk Sládeček podle podkladů autorů scénáře expozice doc. PhDr. Luďka Galušky, CSc., a Mgr. Miroslava Vaškových, Ph.D. Zhotovení a instalaci replik oděvů, obuvi, zbraní a šperků provedlo o. s. Velkomoravané a jednotliví výrobci – Patrick Bárta, MgA. Petra Bitnerová, Pavel Čáp, Ing. Václav Gřešák, Jiří Pec a Otto Žitník. Úvodní film režíroval a realizoval Rudolf Chudoba podle námětu doc. PhDr. Luďka Galušky, CSc., a Mgr. Miroslava Vaškových, Ph.D. Spolupráci při budování expozice a zápůjčku řady exponátů poskytlo Moravské zemské muzeum v Brně. K slavnostnímu otevření rekonstruovaného objektu s novou multimediální expozicí došlo v pátek 15. ledna 2010 v 10.00 hodin.

Projekt si vyžádal celkovou finanční částku cca 30 mil. Kč, z toho 17 mil. Kč poskytl Zlínský kraj a 13 mil. Kč grant z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu. Základem rekonstrukce budovy se stala střecha, vnitřní podhledy, okna s diatermálním sklem, vytápění pomocí tepelných čerpadel, zateplení celého objektu, výměna podlah, úprava celého interiéru a jeho osazení multimediální výbavou (monitory, počítače, animované programy, elektronický průvodce).

Multimediální expozice nahradila již vzpomenutou neaktuální a poněkud zastaralou expozici z roku 1985. Využívá dvou desítek figurín v životní velikosti k modelaci výjevů ze života a práce našich předků na velkomoravském

hradisku. Shlédneme zde repliky dobových oděvů, obuvi, vzácných šperků, pracovních nástrojů a dalších nálezů z archeologických výzkumů, jež ve Starém Městě probíhají již déle než století. Autoři této expozice s architektem ponechali v centru pozornosti návštěvníků základy velkomoravského kostela a na přilehlé ploše pohřebiště názorně přiblížili metody archeologické práce. Nová expozice je pak založena na příběhu jednoho konkrétního člověka, pojmenovaného archeology Mojslav, pohřbeného v 9. století na pohřebišti ve Starém Městě „Na Valách“.

Příběh je představen v podobě historických dioramat. Ty jsou tvořeny konkrétními postavami v životní velikosti a zachycují nejen základní dějinné okamžiky Velké Moravy, ale také prezentují veškeré životní aktivity obyvatel 9. století. Samozřejmě jsou i originální archeologické ná-

lezy zbraní, šperků, předmětů denní potřeby a podobně, doplňující v přilehlých vitrinách jednotlivá dioramata. Díky Mojslavovi se návštěvníci dozvědí vše o Velké Moravě, počínaje jeho dětstvím, přijetím mezi bojovníky, až po úmrtí. Právě u hrobu bojovníka, který byl v minulosti poblíž základů velkomoravského kostela objeven, celá expozice končí, návštěvníci k hrobu sestoupí a tak se s celým výstavním okruhem rozloučí.

Muzejní expozici doplňuje úvodní film režiséra Rudolfa Chudoby, elektronický průvodce i počítačové animace s tematikou Velké Moravy na dotykových obrazovkách. I díky nim mají návštěvníci možnost se podrobně seznámit s dějinami Velké Moravy, rovněž uvidí 3D modely rekonstruovaných kostelů, opevnění i rozsah někdejšího Veligradu. Nechybí ani prezentace na velké obrazovce, na které jsou představeny osobnosti, které se podílely na arche-

ologických nálezech Velké Moravy, i samotné nálezy. Celoroční provoz Památníku Velké Moravy umožňuje rozšiřování programové nabídky o přednášky pro veřejnost a zejména o výukové programy pro školní mládež a studenty.

SLAVNOSTNÍ OTEVŘENÍ MUZEA LIDOVÝCH PÁLENIC VE VLČNOVĚ

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Tradiční lidové kultuře je v České republice věnována poměrně velká pozornost. Po někud stranou zájmu však stála oblast podomácké výroby pálenek ve vesnickém prostředí. Dané téma bylo sice zpracováváno v různé míře řadou autorů v odborné i populárně naučné literatuře, přesto jeho soubornější prezentace veřejnosti dlouho chyběla. Snad prvním výrazným počinem se stala v roce 1992 výstava Moravského zemského muzea v Brně o historii a současnosti pálení destilátů, kterou její autorka Helena Beránková nazvala „Už máte vypálené?“ Tato výstava byla velmi úspěšná a sklidila vřelý ohlas návštěvníků v téměř dvou desítkách muzeí u nás i v zahraničí. Bohužel, jak už to bývá u většiny putovních expozic, po jejím skončení byly exponáty vráceny svým majitelům a její dílčí prohlídka je možná již jen z převážně písemných, archivních či fotografických materiálů.

Proto se zrodila v roce 2006 v hlavách dvou přátel a kolegů ze Slováckého muzea v Uherském Hradišti Jiřího Severina a Ivo Frolce myšlenka zřídit specializované muzeum lidových pálenic se stálou expozicí.

Od úmyslu po jeho realizaci však vedla dlouhá a poměrně trnitá cesta. Hledání vhodných prostor pro nové muzeum bylo úspěšné díky podpoře a vstřícnosti starosty Vlčnova Jana Pijáčka a následnému partnerství s obcí Vlčnov. Provedené terénní výzkumy a sběry ukázaly, že získat ilegální destilační přístroje bude obtížné a skutečně se tak podařilo jen v ojedinělých případech. Černé pálení bylo a dosud je poměrně častým jevem, ale obavy

Auťori expozice Ivo Frolec, Marta Kondrová a Jiří Severin. Foto L. Chvalkovský.

z trestního postihu (do začátku roku 2010, kdy došlo ke změně legislativy a přehodnocení trestného činu na přestupek) logicky bránily majitelům k jakémukoliv zveřejnění a tedy i vystavování jejich mnohdy velmi zajímavých podomácky vyrobených přístrojů. Bylo tedy nutné spolupracovat s policií, úřady a soudy na území několika příhraničních krajů a tímto způsobem získávat do sbírky státem zabavené nelegální kompletní pálenice či jejich části. Následovalo studium archivních pramenů, literatury a zpracování scénáře expozice ve spolupráci s další členkou autorského týmu Martou Kondrovou rovněž ze Slováckého muzea. Zájem o problematiku se rozšířil na celé moravsko-slovenské pomezí a Slovácké muzeum získalo dva další partnery – Centrum tradičnej kultúry v Myjave a Trenčianske múzeum v Trenčine. Toto partnerství a podpora Zlínského a Trenčinského kraje pak umožnily získat potřebnou finanční dotaci z Evropského fondu regionálního rozvoje v rámci Programu příhraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007 – 2013. Managementu projektu se ujal Ivo Frolec, Jiří Severin, Jan Pijáček a Jitka Zpěvákova, architektonickou studii

zpracoval Ivan Havlíček, výtvarně prostorové řešení expozice řešil František Petrák a Emilie Pelikánová.

Ke slavnostnímu otevření Muzea lidových pálenic ve Vlčnově dne 15. května 2010 se podařilo shromáždit, zpracovat a vystavit kolem tří desítek kompletních destilačních přístrojů a jejich částí, velké množství dalších potřeb souvisejících s pálením, lahví, nádob, vinět

Detail interiéru expozice. Foto I. Frolec.

a dokumentů. Textové panely, vydané drobné tisky, publikace, hudební i obrazové snímky pak dokreslují minulost i současnost podomácké výroby ovocných pálenek a jiných destilátů. Tímto však rozvoj expozice zdaleka nekončí. Sběrka bude i v dalším období rozšiřována, exponáty doplňovány a obměňovány. Vznikne zde rovněž archiv „chuťového dědictví“, v němž budou každoročně ukládány vítězné vzorky nejlepších destilátů, které vzejdou z místních a regionálních košťů – degustací. Tento kuriózní archiv bude spravovat Slovácké muzeum ve spolupráci s obcí Vlčnov a nově založeným Spolkem přátel slivovice České republiky. Ve výstavních i venkovních prostorách muzea budou pro veřejnost připravovány různé doplňkové tematické kulturní akce tak, aby se sem měl návštěvník důvod stále vracet.

Interiér muzea. Foto I. Frolec.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ZÁMECKÉM AREÁLU V BUCHLOVICÍCH

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Zámek Buchlovice ležící nedaleko hradu Buchlova patří k hojně navštěvovaným barokním šlechtickým sídlům na území České republiky, o čemž svědčí nejen park, v němž se denně procházejí spokojení návštěvníci, ale i statistické údaje. Architektura, zajímavé rozsáhlé sbírky, originální doprovodné výstavy a programy, ale také proslulí majitelé a důležité místo v dějinách posledních let habsburské monarchie spoluvytvářejí ze zámku místo, které svým významem přesahuje hranice českých zemí. Stavba zámku byla zahájena těsně před rokem 1700 hrabětem Janem Dětřichem Petřvaldským. Jeho záměrem bylo zámek věnovat jako galantní dar své manželce Anežce Eleonoře z italského rodu Collona. Snad proto byly u některého z předních vídeňských architektů té doby objednány italsky orientované plány ve stylu takzvané villy rustica. Výsledkem několikrát přepracovaného architektonického konceptu je nejcistší příklad italské barokní vily ve středoevropském prostoru. Kolem zámku byla od začátku budována originální barokní zahrada, která se stala oázou klidu a místem odpočinku tisícům návštěvníků.

Vedle stálých expozic, rozsáhlého šlechtěného a vzorně udržovaného parku jsou to také fuchsie, které lákají další květiny milující návštěvníky. Do Buchlovic se fuchsie dostaly poprvé po dokončení srovnávacích pokusů se světovým sortimentem v Průhonicích v roce 1970. Původních 350 odrůd bylo následně zrevidováno a doplněno vynikajícím odborníkem a sběratelem Jiřím Mrázem z Bělčic. Díky němu, ale také díky dlouholetému vedoucímu zámku a zámeckému zahradníkovi ing. Pavlu Vláškovu a vynikajícímu odborníkovi Pavlu Talichovi, má dnešní zámecká sbírka kolem 1 200 odrůd a patří k nejvýznamnějším a nejproslulejším sbírkám fuchsii ve střední Evropě.

Od roku 1982 jsou pravidelně fuchsie v buchlovickém zámku zpřístupňovány v letních měsících veřejnosti; návštěvníci mají vedle prohlídky zámeckého parku možnost návštěvy rozsáhlého zámeckého zahradnictví, kde si za odborného výkladu zdejších specialistů mohou zakoupit podle gusta ten druh fuchsie či jiných rostlin, který jim nejvíce vyhovuje.

Koncem května zdobí výběr asi stovky nejatraktivnějších fuchsii výstavní sály, situované v bývalých zámeckých konírnách, kde na základě vzájemné smlouvy podepsané 15. prosince 2004 mezi Zámek Buchlovice a Slováckým muzeem v Uherském Hradišti, připravují odborní pracovníci muzea od roku 2005, vždy v období od května do října, zajímavé výstavy. Od roku 2005 mohli návštěvníci zhlédnout výstavy **Střelecké terče** (kurátor: PhDr. Blanka Rašticová, 27. 5.–30. 9. 2005), stálou archeologicko-etnografickou expozici keramiky **Na počátku byla hlína** (autorky: Mgr. Dana Menoušková, Mgr. Marta Kondrová, 26. 5. 2006 – 4. 10. 2009), výstavu z dokumentace Slováckého muzea v Uherském Hradišti **Obrázky z Hradištska** (autor: PhDr. Romana Habartová, 26. 5.–31. 10. 2006), výstavu **Slovácko očima Františka Horenského** (autor: PhDr. Romana Habartová, 1. 6.–30. 10. 2007), výstavu fotografií Pavla Bezděčky **Barevné Slovácko** (kurátor: PhDr. Blanka Rašticová, 30. 5.–5. 10. 2008), výstavu fotografií Františka Tomíška **Rok ve Vlčnově** (autor: Mgr. Marta Kondrová, 29. 5.–4. 10. 2009), nebo výstavu **Eduard Timko – Appetitus Naturae. Fotografie.** (kurátor: PhDr. Romana Habartová, 28. 5.–5. 10. 2010).

Název poslední jmenované výstavy **Appetitus Naturae**, čili **Chuf přírody – chuf přirozena** skrývá vše, co si jen každý z nás pod tímto pojmem může a chce představit. Autorem fotografií je Eduard Timko, který žije a tvoří ve slovenské příhraniční Skalici. S jeho jménem můžeme spojit profese – grafik, designér a fotograf. Narodil se 18. srpna 1969 ve Skalici. V letech 1984–1988 studoval Střední umělecko-průmyslovou školu v Bratislavě, odbor gra-

fika, od roku 1988 do roku 1993 pracoval v Grafobalu ve Skalici jako grafický designér. V tomto roce založil vlastní soukromou firmu, kde se profesně věnuje tvorbě designu, reklamy, reklamní a umělecké fotografii, již se zabývá od klukovských let. Od roku 1996 se soustavněji zaměřuje na volnou fotografickou tvorbu v oblasti krajiny, portrétu, aktu a reportážní fotografie, a to doma i v zahraničí. Studijně navštívil Černou Horu, Německo, Norsko, Švédsko, Francii, rakouské Alpy, Belgie a Venezuelu.

Majitel známé skalické designérské firmy Ateliér EDO s.r.o. se k fotografii dostal už jako desetiletý chlapec, kdy ho do tajů fotografie zavedl jeho otec, pro kterého fotografie představovala jeho přední zájem. Autor si dnes velmi často vybavuje noci strávené s otcem v provizorní fotokomoře v koupelně, tak, jak jsme to ještě nedávno zažívali všichni, co jsme „koketovali“ s fotografií nad miskami s vývojkou a ustalovačem. Námětově ho od počátků zaujala krajinářská a figurální skutečnost v nejrůznějších pohledech.

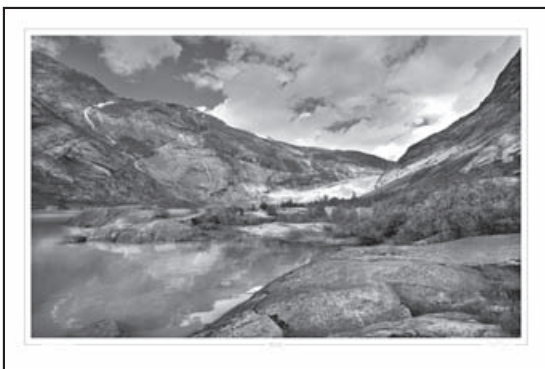
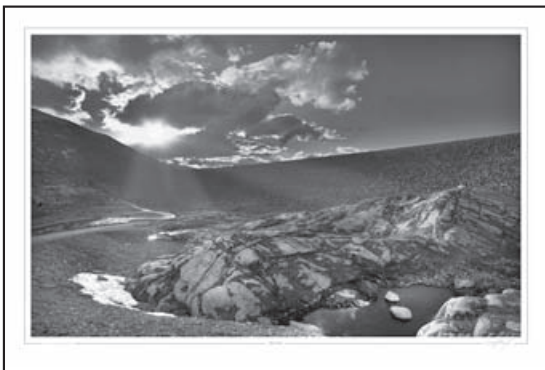
Ve své fotografické zálibě pokračoval Eduard Timko i za studií na základní umělecké škole, kde také absolventskou práci realizoval prostřednictvím fotografie. Na Střední škole uměleckého průmyslu v Bratislavě letech 1984–1988 absolvoval grafický odbor u profesorů Petra Cibuly, Gabriela Štrby, Jána Ondriska a Jozefa Dusíka; v oblasti fotografie se zdokonaloval i u Skaličana Fero Tomíka. Po skončení studií nastoupil Eduard Timko do grafické firmy Grafobal v Skalici jako grafik a designér obalové techniky. V tomto období se zabýval nejvíc grafikou a malbou. Ve Skalici se v roce 1989 účastnil společných výstav mladých autorů s názvem Zelená výstava.

V době základní vojenské služby v Praze v letech 1989–1991 působil v tiskárnách jako grafik a velmi úspěšně se prezentoval v armádních výtvarných soutěžích s vítězstvím v celo-

lostátním kole v Ostravě v roce 1990. Tehdy poprvé samostatně vystavoval své grafické a malířské práce v Domě kultury v Brandýse nad Labem. Po vojně se vrátil do skalického Grafobalu k obalovému designu, ale v březnu 1993 vytváří vlastní firmu, soukromý grafický ateliér Grafika design – Eduard Timko se záměrem zabývat se komplexním řešením užitého umělecko-průmyslového designu a reklamy, jenž úspěšně funguje stále – dnes pod změněným názvem Ateliér EDO s.r.o.

Dávná záliba ve fotografii přišla Edovi Timkovi v grafickém designu k duhu, zvláště když mohl ve své fotografické práci uplatnit i své dlouholeté tvořivé zkušenosti výtvarníka, grafika a malíře. Reklamní grafik fotografii ke své tvořivé práci skutečně a nevyhnutelně potřebuje. Edo se snažil svou fotografickou práci dovést do profesionální podoby, která zaručuje potřebnou úspěšnost celého grafického návrhu v tvrdém konkurenčním prostředí, ať už doma, nebo v zahraničí. Po

důležitým začátečním rozběhu a následném dobudování grafické firmy v prvních deseti letech se mohl Edo Timko poté více soustředit na volnou fotografickou tvorbu, která není bezprostředně vázaná na designérskou reklamní práci ve firmě.

S nástupem digitální fotografie se tvůrčí možnosti Edovi Timkovi podstatně rozšířily. Využil příležitosti měnit výsledné fotografie v počítači a dotvářet je nejen barevně, ale i tvarově. Pro autora je to vlastně návrat k jeho původní malbě, teď prostřednictvím fotografie. Představuje praktický příklon k tomuto volnému výtvarnému projevu. Co je však důležité, umožňuje mu další technické zdokonalování výsledné fotografické kompozice, hlavně v práci se světlem a následně i s barvou. V současnosti v dominující barevné fotografii Eduarda Timka těší a povzbuzuje skutečnost, že dokáže v technickém realizačním procesu přetvořit barevnou fotografii téměř až do polohy výsledného efektu malovaného obrazu, což je pro původního malíře a grafika nesmírně lákavé, přitažlivé až vzrušující.

Tak v současnosti vznikají vedle firemních reklamních fotografií i Timkovy fotografie volné tvorby, které mu umožňují si dál nezávazně a nezávisle na zakázkách malířsky a graficky hrát a tvůrčím způsobem experimentovat v procesu vzniku nové barevné fotografické kompozice. Moment a skutečnost, že nemusí respektovat nejrůznější potřeby a požadavky zákazníků a objednatelů reklamních, grafických a fotografických děl, poskytuje Timkovi možnost nevídaně dál rozvíjet původní tvůrčí zálibu do netušených možností vlastního autorského hledání nového vizuálního fotografického vyjádření.

Obsahově Eduarda Timka zajímá vše kolem, příroda, lidé, ať už

v inscenované fotografii, portrétech, aktech nebo v reportážích. V přírodě ho přitahují krajinářské motivy, především v jakémkoliv spojení s vodou, vodním živlem, rybářstvím, s horami, horskými vrcholy. Autor využívá přirozeně své pracovní i rodinné cesty, protože času nazbyt pro volnou tvorbu vedle firemní práce nezůstává. V tomto smyslu vznikají soubory Timkových záběrů z Norska, Švédska, francouzské Normandie, kde se snaží ve fotografii o osobitý a netradiční přístup.

Tvorba Eda Timka má široké rozpětí. Od grafiky, kterou studoval, až po současnou širokospektrální tvorbu. Tvorbu merkantilu (výroby tiskovin), reklamní fotografie, fotografického designu, závěsných kalendářů až po obrazové publikace a pochopitelně i volnou tvorbu. Grafik fotografem – fotograf grafikem. V této symbióze tvoří v komerční oblasti i volné tvorbě.

Výstavu prezentovanou v Buchlovicích od 28. května do 5. října roku 2010 zhlédlo 6 213 návštěvníků, z nich 2 046 byly děti. Přesto, že představila pouhý zlomek jeho práce, dokázala nastínit autorův vztah k životu, přírodě a krajině. Autorovi je vlastně jedno, zda se nachází v jihoamerických pralesích, na francouzském pobřeží, na polárním kruhu nebo v tichém zátiší norských fjordů, doma ve Skalici nebo v zámeckém parku v Buchlovicích. Neustále sleduje, hledá a nachází obrazy duše krajiny, její tvary, barevné a světelné efekty. Hledání tvaru pokračuje i v dalším oblíbeném žánru autora, v aktech. Uplatňuje v něm detail expresivně působícího v černobílé až graficky vyznívající podobě. Protiklad pak představují barevné akty a portréty, vyznačující se zvláštním poklidem, bez větších kontrastů, s důrazem na linie těla nebo na výraz v tváři.

Edo Timko za dobu své dlouholeté grafické a designérské tvorby získal řadu ocenění doma i v zahraničí. Jedním z posledních ocenění bylo první místo v celostátní soutěži o Nejkrásnější kalendář pro rok 2009; autor získal tuto cenu za kalendář Víno Masaryk.

Autorova abnormální pracovitost, tvůrčí invence a profesionalita je příkladná, a v jeho lidskosti a skromnosti bude zajisté vyhledávaná a oceňovaná i v budoucnu.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE A GRANTOVÉ PROJEKTY MINISTERSTVA KULTURY ČR V ROCE 2010

Olga Floriánová, Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené Ministerstvem kultury České republiky k naplňování grantových úkolů MK ČR vycházejících z vládního usnesení č. 571/2003 - *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice* – je známé pod názvem *Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje* a přistoupilo už v roce 2005 k realizaci ministerských grantových úkolů, jejichž výstupy jsou prezentovány a každoročně shrnuty ve sborníku *Slovácko*. V roce 2010 realizovalo grantový projekt **Identifikace tradiční lidové kultury v ČR – Společenské vztahy, výtvarná kultura, 5. vlna sběru dat – Zlínský kraj**. Výzkum zahrnoval řešení vytýčených úkolů, týkajících se společenských vztahů a také tradiční výtvarné kultury a jejího současného stavu a probíhal souběžně ve dvou rovinách. První představovalo provádění plošného výzkumu formou dotazníků identifikace tradiční lidové kultury v České republice, které sestavili na základě připomínek etnografů z různých institucí odborní pracovníci a garanti úkolu z NÚLK ve Strážnici.

V souladu s celorepublikově vyhlašovaným grantovým úkolem a jeho záměrem v roce 2010 řešilo také Slovácké muzeum identifikaci a dokumentaci stanoveného úkolu formou dotazníkového výzkumu. Pracoviště připravilo obálky včetně návratných zásilek, které byly expedovány do 304 obcí Zlínského kraje (Uherskohradištsko, Kroměřížsko, Vsetínsko, Zlínsko). Snahou a cílem pracovníků muzea bylo zajistit maximální návratnost vyplněných dotazníků, proto byla realizovaná i druhá výzva.

Pololetní zpráva podala přehled o dosavadním stavu řešení úkolu, v němž byl proveden dotazníkový výzkum: rozeslány dotazníky všem respondentům a byly shromažďovány a evidovány navrácené dotazníky v celkovém počtu: 193 + 28 (okres ZL – 63 + 28, UH – 55, KM – 37, VT – 38). V druhé polovině roku 2010 pokračoval výzkumný úkol osobními návštěvami u představitelů místních samospráv, kronikářů, učitelů a dalších informátorů v obcích. Stanovený úkol byl řešen s využitím spolupráce dobrovolníků a studentů, kteří se pohybovali v určených obcích osobně a zajistili téměř 100% vyplnění všech dotazníků z terénu, o čemž svědčí přiložená tabulka:

Přehled vyplněných dotazníků v roce 2010, Identifikace tradiční lidové kultury v ČR: *Společenské vztahy, výtvarná kultura*

ZLÍNSKÝ KRAJ

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Okres	Zlín	Uherské Hradiště	Kroměříž	Vsetín
Počet obcí celkem	87	78	80	59
Počet získaných dotazníků tištěných	59 + 28	58	59	32
Počet dotazníků elektronických	24	21	22	29
Počet získaných dotazníků – Celkem	83-1=82 + 28 (části Zlína) cca 95 %	79-1=78 100 %	81-3=78 cca 97 %	61-3=58 cca 99 %
Počet 2x doručených dotazníků:	1	1	3	3

Celkový počet obcí ve Zlínském kraji:	304
Celkový počet vyplněných dotazníků:	296 + 28 = 324
Při návratnosti z 296 obcí je to cca	98,34 %

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti i v roce 2010 řešilo grantový projekt úspěšně a podařilo se mu dosáhnout optimálního stavu návratnosti vyplněných dotazníků. Shromážděné a podle okresů a krajů utříděné dotazníkové materiály byly zpracovány do tabulek a společně s grafickým sumářem byly v požadovaném termínu odevzdány určeným pracovníkem do Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici.

Jako pověřené regionální pracoviště Zlínského kraje realizovalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2010 další grantový úkol – **Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji, IV. Kroměřížsko**. Projekt je pokračováním několikaletého grantového výzkumu tradičního lidového stavitelství pod souhrnným označením *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji*, jehož cílem je vyhledávání a dokumentace všech v současnosti dochovaných typů objektů tradičního lidového stavitelství, sídla i sídelní krajiny ve všech sídelních lokalitách Zlínského kraje. Tento časově, odborně i fyzicky náročný úkol byl realizován po jednotlivých ročních etapách, v nichž byl výzkum prováděn vždy v rámci jednoho okresu:

v roce 2007 – okres Uherské Hradiště:

**Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.
I. Uherskohradištsko;**

v roce 2008 – okres Zlín:

**Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.
II. Zlínsko;**

v roce 2009 – okres Vsetín:

**Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.
III. Vsetínsko;**

v roce 2010 – okres Kroměříž:

**Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.
IV. Kroměřížsko.**

Projekt byl realizován týmem šesti řešitelů (Mgr. Olga Floriánová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, PhDr. Jana Spathová, vedoucí odboru památkové péče Zlínského kraje, PhDr. Věra Kovářů, dlouholetá vedoucí pracovnice NPÚ, ú.o.p., v Brně a uznávaná osobnost ve svém oboru, ing. arch. Jaroslav Novosad, vedoucí pracovník NPÚ, ú.o.p., v Kroměříži, Mgr. Petr Hlavačka, etnograf, Přerov a PhDr. Alena Prudká, etnografka Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně) pod záštitou PhDr. Ivo Frolce, ředitele Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Metody výzkumu lidového stavitelství ve Zlínském kraji byly založeny především na práci v terénu, kdy každý z řešitelů fyzicky procházel jednotlivé, jemu přidělené lokality v příslušném okrese a vyhledával všechny druhy objektů tradičního lidového stavitelství, které se v nich dosud zachovaly – zemědělské usedlosti, chalupy, hospodářské stavby chlévů, krmníků, seníků, stodol, suširen ovoce apod., technické objekty (kovárny, mlýny) i veřejné stavby (školy, hostince apod.), všechny typy drobných sakrálních objektů – zvonice, kaple,

boží muka, kříže, svaté obrázky apod., i jiné, sídlo charakterizující a dotvářející objekty, jako například včelíny, udírný, studny, typy plotů, ohrad, lávek přes vodoteče apod.

Při dokumentaci byla pozornost věnována i charakteru sídla, jeho urbanistické struktury, bezprostřednímu okolí i celkovému rázu sídelní krajiny, v níž se nachází. Během tohoto plošného terénního výzkumu vzniklo na tisíc digitálních fotografií celkových záběrů zástavby v obci, okolní krajiny a především jednotlivých staveb – celků i detailů (štítů, okenních výplní, dveří, jejich zdobení, konstrukčního materiálu, vazby trámů, nasazení konstrukce střechy apod.). Uvedeným způsobem byly identifikovány a dokumentovány stovky objektů původního lidového stavitelství. Pozornost byla věnována i stavebně technickému stavu objektů. V některých případech došlo u velmi hodnotných, ale chátrajících staveb, k jednání s majiteli a pomocí nich k hledání cesty k záchraně nemovitosti. V rámci finančních prostředků obdrženy na stavební dokumentaci vybraných objektů lidového stavitelství bylo v průběhu trvání celého projektu provedeno stavební zaměření a zhotovena stavebně technická projektová dokumentace ke třem velmi zajímavým a hodnotným usedlostem.

Vedle bohaté obrazové a stavební dokumentace vzniká odborná popisná dokumentace a výsledkem výzkumu každého okresu se kromě statí v odborném tisku stává prezentace v samostatných publikacích vydaných vždy v roce následujícím po provedeném terénním výzkumu:

v roce 2008 z výzkumu okresu Uherské Hradiště prováděného v roce 2007 vznikla publikace:
Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Uherskohradištsko;

v roce 2009 z výzkumu okresu Zlín prováděného v roce 2008 vznikla publikace:
Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Zlínsko;

v roce 2010 z výzkumu okresu Vsetín prováděného v roce 2009 vznikla publikace:
Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Vsetínsko.

V roce 2011 bude vydána publikace **Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Kroměřížsko** z výzkumu tradičního lidového stavitelství v okrese Kroměříž prováděného v roce 2010.

Publikace zpracovávají a prezentují materiály získané z práce v terénu. Struktura publikací vychází z rozdělení podle jednotlivých obcí daného okresu, je v nich stručně charakterizována sídelní jednotka, jeho urbanistická i architektonická struktura, krajinný ráz, jsou zde uvedeny zajímavé dochované objekty tradičního lidového stavitelství, které byly v terénu identifikovány, vybrané z nich podrobněji popsány. Objevuje se i hodnotící hledisko, v jakém stavu se daný objekt nachází po stavební stránce i z hlediska dochovaných hodnot, znaků původního lidového stavitelství. Je poukazováno na nevhodné stavební úpravy objektů či celkově na nepatřičnou výstavbu v obci i místní krajině, které tradiční charakteristický ráz jednotlivých staveb i celé lokality znehodnocují. V tom také spočívá hlavní význam publikací – upozornit na hodnoty dochovaných tradičních lidových staveb v obcích i sídelní krajiny jako takové a podnítit zástupce obecní samosprávy i majitele nemovitost k údržbě a ochraně daných památek a ke korigování nové nevhodné vesnické výstavby.

Uvedeným způsobem se postupovalo i při naplňování *stavitelského* grantového úkolu MK ČR v roce 2010, kdy v centru zájmu řešitelů byly dochované doklady tradičního lidového stavitelství v okrese Kroměříž. Každý člen realizačního týmu prozkoumal 21 obcí, celkově 126 lokalit. V nich byl prováděn terénní výzkum, vyhledávány zajímavé dochované objekty tradičního lidového stavitelství všech typů, které byly dokumentovány uvedenými metodami. Daným způsobem byl shromážděn dokumentační materiál ze zkoumaných lo-

kalit Kroměřížska, který bude podkladem pro přípravu poslední z řady uvedených publikací *Lidové stavby známé neznámé. Zlínský kraj – Kroměřížsko*, jež bude vydána do konce roku 2011 a která bude tyto výsledky grantového úkolu z roku 2010 prezentovat pro širokou i odbornou veřejnost. Tím bude čtyřleté úsilí na plnění naplánovaného grantového úkolu MK zaměřeného zvláště na plošnou terénní dokumentaci tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji – *Identifikace a dokumentace tradičních lidových staveb ve Zlínském kraji*, završeno.

Jeho smysl a značný význam spočívá nejen ve shromáždění velkého množství fotodokumentačního i jiného materiálu, který vypovídá o současném stavu tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. Zhodnocení vidíme ve vydaných publikacích a odborných statích. Je také východiskem a platformou pro další potřebnou, podrobnější a hlubší dokumentaci a bádání či pro v budoucnu plánovanou výstavu fotografií z výzkumu. Má rovněž praktický dopad při záchraně a údržbě dokumentovaných objektů, poskytne materiálovou základnu pro výběr staveb k památkové ochraně i k jejich případné realizaci v muzeích v přírodě. Tato skutečnost se potvrdila a výsledky výzkumu jsou prakticky zúročovány při současné ideové a koncepční přípravě *Muzea v přírodě Rochus* v Uherském Hradišti, k němuž bylo Slovácké muzeum přizváno a jehož se stalo odborným garantem.

ZE ZLÁMANECKÝCH FOTOALB

Vladislava Říhová, Bohuslavice u Zlína

V souvislosti s přípravou výstavy o historii obce Zlámanec, která byla veřejnosti otevřena v květnu a červnu roku 2009, byly mezi občany zapůjčeny historické fotografie. Z několika stovek snímků z archivů desítek obyvatel byla vybrána fotodokumentace, která ilustruje různé fenomény vývoje vesnice – proměnu architektury, oděvu obyvatel, zvyky a pracovní činnosti, školní, náboženský či spolkový život. Časově sbírka pokrývá léta „černobílé“ fotografie, tedy asi století mezi roky 1880–1980.

Od vystavení cenných originálů organizátoři většinou upustili, celý soubor tak byl naskenován a fotografie byly vytištěny v kopiích. Při sběru a třídění materiálu se ke snímkům připojovaly informace od pamětníků. U fotografií, které byly pro jednotlivá témata nosné, byla některá data ověřována i v dostupných písemných pramenech. Složitější procesy vývoje vesnice byly konzultovány se specialisty na konkrétní témata. Vytištěné kopie byly i s doprovodnými texty instalovány v prostoru bývalé prodejny jako součást většího celku, doplněny hmotnými předměty denní potřeby a také některými písemnými prameny z meziválečného období. Originály fotografií byly, kromě darů, vráceny majitelům, kopie zůstaly prozatím uloženy u autorky článku.

Fotografie první čtvrtiny 20. století

Většina sebraných snímků vznikla asi ve 30. letech 20. století, možná i později. Mezi obyvateli se podařilo najít jen minimum fotografií zařaditelných do předcházejícího období. Před rokem 1930 sice pořizoval ve Zlámanci obrazový materiál do monografie *Luhačovské Zálesí* Antonín Václavík, z jeho snímků je ale konkrétně určeno jen několik záběrů. Většinou byly zařazeny jako příloha publikace. Celkový pohled na zlámaneckou návěs zůstal nepublikován a je uložen ve sbírce Muzea luhačovického Zálesí. V knize jej nahradil výřez stejné kompozice v malířském podání Ferdise Duši. Václavíkovy snímky celku obce, tradičního domu (usedlost čp. 12) či obyvatel při práci (Filoména Hanáčková s maminkou při potírání konopí) doplňují vizuální představu o vesnici 20. let 20. století. Samotné zlámanecké fondy ji bohužel mohou rozšířit jen drobnými přírůstky.

V několika rodinných albech se zachovaly fotografie rodin, které se loučily se svými otci odcházejícími na frontu 1. světové války, nebo samostatné snímky žen s dětmi. Byly fotografovány již mimo ateliér, většinou před stěnou chlévů či obytného stavení, kde rodina bydlela. Jejich autory byly různé fotografové, i úroveň snímků je rozdílná. Jedna série je však nápadná nejen shodou formátu a značky fotografa, ale také totožnými dekoracemi a pozadím kompozic. Vznikla pravděpodobně v roce 1918 a zahrnuje čtyři snímky Fotoateliéru Mlčoch z Uherského Hradiště.

Fotograf z ateliéru Mlčoch přijel přímo do obce a nasnímal v řadě za sebou hned několik zájemců *o podobenku*. Všechny portréty vznikly na jednom místě – v zahradě učitelského domu čp. 66, u rohu nebo před vraty stodoly. Navíc byly doplněny dekorací v podobě židle se soustruženými nohami a kulatého proutěného květinového stolku se třemi svázanými nožkami, který se až do 60. let 20. století zachoval v majetku rodiny Šubardových. Soustružená židle má na opěradle vypalovaný rozvilinový dekor a podle sdělení paní Jiřiny Malinové (roz. Šubardové) byla součástí větší nábytkové sady, doplněné jídelním stolem, příborníkem, šatními skříněmi a čalouněnou pohovkou. Nábytek na fotografiích patřil *paní učitelové* Vičarové. Ta je ostatně jednou z portrétovaných. Na snímku sedí na židli před vraty stodoly, za ní stojí její syn Alois Jaromír. Levou část kompozice doplňuje květinový stolec.

Josefa Vičarová se fotografovala v městském oděvu, který ji odlišoval od většiny ostatních žen ve vesnici. Podle pamětníků byla dobrou švadlenou a vedla ve vsi kurzy ručních prací. Bohaté krajkové bordury i samotný oděv, v němž je oblečena, jsou tedy pravděpodobně jejím vlastním modelem (Obr. 1).

Fotografie rodiny Skovajsových (fotografie patří do fotoarchivu Františka Skovajsy čp. 18, který po jeho smrti a demolici rodného domu v polovině 90. let 20. století přešel do rukou rodiny Říhových, Zlámánek čp. 19) vznikla u nároží stodoly učitelského domku. Zachycuje mladou matku Antonii Skovajsovou (n. 1889), pravděpodobně s maminkou či tchyní a dvěma malými dětmi – děvčátkem, které se nepodařilo identifikovat, a synem Františkem (n. 1913). V horizontálně rozložené kompozici opět našel na levém okraji své místo stolec na květiny. Bohatě vyřezávanou židli obsadila babička a skryla ji pod širokou sukni. (Obr. 2)

Na stejném místě jako předchozí snímek byla pořízena také fotografie neznámé mladé ženy (zřejmě příbuzná rodiny Říhových), oblečené do polosvátečního kroje. Fotograf ji postavil mezi oba kusy mobiliáře, které výrazně kontrastují s prostým pozadím, nárožím stodoly bedněným do sloupků, vyšlapanou prашnou cestičkou a laťkovým plotem, za kterým můžeme tušit obilné stavení kryté doškovou střechou. (Obr. 3)

Portrét rodiny Taláškových pochází z fotoalba rodiny Jaroslava Masaříka z Prakšic, původem ze Zlámance čp. 72. Matka sedí na židli a po pravé ruce jí pravděpodobně stojí starší dcera Filoména (n. 1904), po levé ruce mladší syn Jaroslav (n. 1909). Rodinný portrét je druhotně nepravidelně vystřižen do oválu a mnohem později (asi v 70. letech 20. století) nalepen do alba. Snímek byl původně upraven jako pohlednice na silnějším papíru s citlivou vrstvou pozitivu na jedné straně a vytištěnými linkami adresy na straně opačné. Přestože jsou okraje záběru odstříhnuté, je i zde patrný detail soustružené židle, na které sedí paní Talášková, a na levém okraji za dcerkou také kousek stolku s rozkvetlými květinami. Obr. 4)

Při srovnání kompozic Ateliéru Mlčoch s dalšími fotografiemi, které ve druhém desetiletí 20. století ve Zlámanci vznikly (snímky rodiny Bernatíkových čp. 27, rodiny Kolaříkových

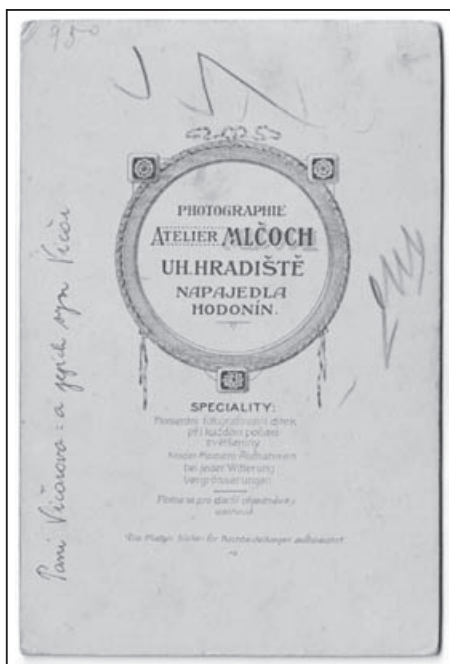
Obr. 1. Ateliér Mlčoch, Josefa Vičarová se synem, 1918.

Obr. 2. Ateliér Mlčoch, neznámá žena, 1918.

Obr. 3. Ateliér Mlčoch, rodina Skovajsových, 1918.

Obr. 4. Zadní strana lepenkové podložky fotografie Vičarových s reklamním logem Ateliéru Mlčoch.

Obr. 5. Ateliér Mlčoch, rodina Taláškových, 1918.

čp. 5 a rodiny Masaříkových čp. 72), můžeme rozeznat vyšší kvalitu a *ateliérový* přístup k fotografování jednotlivých či skupinových portrétů, který reprezentuje hlavně tradiční mobiliář. Snímky dalších (bohužel anonymních) fotografií jsou mnohem prostší, většinou také méně důsledně komponované a exponované – záběry jsou často lehce rozmazané a fotografované skupiny v nich mohou přijít například o část nohou.

Všechny tři celkově zachované snímky pořízené firmou Mlčoch jsou shodných rozměrů, shodné techniky – pravděpodobně jde o kolodiovou fotografii, a mají shodnou adjustaci. Pozitiv o rozměrech 148x102 mm je přilepen na lepenku 164x109 mm. Ta má lehce namodralou povrchovou úpravu, na obou stranách doplněnou firemní značkou v modrém písmu. Na přední straně je na okraji situován kurzívní nápis *Atelier Mlčoch* s dodatkem v kapitálkách: *Uh. Hradiště Napajedla Hodonín*. Nápis na lepence byl nejspíše určen pro adjustaci poněkud kratšího fotografického snímku, protože jej nalepený pozitiv v horní části ve všech případech překryl. Na zadní straně lepenkové podložky je vytištěna kulatá kartuše rámovaná lištou a vavřínovým věncem. Doplnuje ji kapitálkový nápis: *Photographie Atelier Mlčoch Uh. Hradiště Napajedla Hodonín*. Pod kartuší je zasazen další reklamní text: *Speciality: Momentni fotografování ditek při každém počasí. zvětšeniny. Kinder-Moment-Aufnahmen bei jeder Witterung. Vergrößerungen. Plotna se pro další objednávky uschovává. Die Platten bleiben für Nachbestellungen aufbewahrt. P.B.* (Obr. 5)

Fotoateliér Mlčoch zaměstnával fotografy pracující v terénu a několik pracovníků v zázemí. Už v roce 1909, ještě před přejmenováním ateliéru, uveřejnil podnik v deníku *Národní politika*, vydání z 21. července, inzerát na nábor zaměstnanců. V sekci *Přijmou se osoby mužské* se objevil následující text: *Fotografy. retušeři neg. a pos., cestující fot. do příjemného místa se přijmou. Atelier Mlčoch & Sedláček, Uh. Hradiště*. Tato okrajová informace spolu se zlámanceckými snímky může zajímavě osvětlit způsob fungování podniku.

„Cestující fotografové“ pracovali pro firmu v Uherském Hradišti a okolí už před začátkem 1. světové války. O několik let později, když byli venkovští muži na frontě a podobenka dětí a manželky jim byla cennou připomínkou domova, měli fotografové na vesnicích jistě množství pracovních zakázek. Jejich příjezd zjevně využilo hned více rodin a potřebné dekorace portrétů dodala některá z bohatších domácností vybavená městským typem nábytku.

Fotografové ateliéru Mlčoch ostatně jezdili do Zlámance už dříve. Z firemní produkce pochází i starší snímek, datovaný na zadní straně podložky rokem 1916 (ze sbírky rodiny Miklových, Zlámánek čp. 73). Fotografie Františka Říhy se ženou a malou dcerkou Emílií byla pořízena v exteriéru, tentokrát však na nerovné ploše u potoka s pokroucenými vrbovými kmeny v pozadí. Kromě židle ze závodu Thonet, na kterou rodiče postavili dceru, není snímek doplněn žádnou mobiliářovou dekorací. Na zadní straně (poměrně poničené) fotografie najdeme vysvětlující přípisec otce rodiny: „*Roku 1916 vyfotografováno, jak sem měl rukovat do světové války.*“ Portrét rodiny Říhových

Obr. 6. Ateliér Mlčoch, rodina Říhových, 1916.

je adjustován na stejné podložce jako předchozí soubor fotografií. Odlišnost však vidíme ve velikosti snímku. Pozitiv je na délku o 2 mm kratší, na lepenku se tedy vejde pohodlněji a jeho plocha nepřekrývá okrajový reklamní nápis. (Obr. 6).

Nejstarší snímek

Dlouho se jako nejstarší záběry zlámaneckých obyvatel jevíly dva snímky, které se zachovaly mimo obec. Fotografii muže v mlsné haleně publikoval v roce 1918 v *Moravském Slovensku* Lubor Niederle. Snímek však musí být starší. Jeho pandánem je portrét zlámaneckého mladíka datovaný do roku 1890, uložený ve sbírkách fotoarchivu Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Záběry nevznikly za účelem portrétovat jednotlivce, ale spíše se snahou zachytit z pohledu badatele pomalu mizející součástky mužského kroje.

Sbírka mezi obyvateli Zlámance nakonec dokázala překvapit i stářím fotografií uchovávaných v rodinných albech. V nashromážděném materiálu se podařilo objevit unikát odhalený jako nejstarší dosud známý snímek, který s vesnicí souvisí. Jde o ateliérovou kompozici rodiny Jahodových. Fotografie na tenkém albuminovém papíru 128x105 mm má ustřížené rohy a je přilepena na kartonovou podložku 150x119 mm. Ta bohužel není označena ani datací, ani jménem ateliéru, ve kterém byl snímek vyhotoven.

Rodinný portrét se zachoval ve fotosbírce paní Jiřiny Malinové (r. Šubardové, n. 1938, čp. 66). Zdědila jej po své praradě Josefě Vičarové. Dáma, kterou již známe z fotografií firmy Mlčoch, byla vdovou po zlámaneckém učiteli Antonínu Vičarovi. Snímek se do rodinného alba Vičarových dostal jako rodinná památka. Paní Vičarová byla zároveň dcerou předchozího učitele Jana Jahody a je mladší z děvčátek na nejstarší fotografii. Kromě ní zachytil portrét pana *řídícího* ve společnosti manželky a starší dcery. Pro určení datace snímku se musíme seznámit se základními body života pana učitele a jeho rodiny. Jan Jahoda se narodil v roce 1827 na Velkém Ořechově. Do zlámanecké školy nastoupil v roce 1851 jako definitivní učitel a působil zde až do své smrti dne 18. prosince 1888. V přilehlém učitelském domku se jeho rodina rozrostla o dvě dcery. Datum narození starší Marie (na snímku vpravo) neznáme, mladší Josefa (na snímku vlevo) se narodila v roce 1876. Na fotografii může být snad ještě v předškolním věku, snímek tak vznikl někdy v první polovině 80. let 19. století. (Obr. 7)

Obr. 7. Neznámý autor, rodina Jahodových, první polovina 80. let 19. století.

Shrnutí

Sbírka fotografií ve Zlámanci mohla být realizována jen díky paní Jiřině Malinové. Základem úspěchu celé akce byla důvěra, se kterou jí obyvatelé svěřili své domácí *poklady* k prostudování a skenování. Navíc její přehled v historii a genealogii jednotlivých rodin pomohl najít některé zajímavé fotografie i ve sbírkách potomků a příbuzných bývalých obyvatel, žijících mimo vesnici.

Jiřina Malinová je kronikářkou a zároveň knihovnicí obce Zlámánek. Právě v prostorách, které se v budově obecního úřadu rekonstruují pro knihovnu, bude v příštích letech fond fotografií uložen. Některé snímky byly do sbírky darovány v originálech, jiné byly vráceny majitelům a doplňují sbírku pouze v kopiích (elektronických i fyzických). V opravených místnostech knihovny by měly být jednotlivé fotografie a nashromážděné informace přístupné pro studium a zároveň by reprezentativní část z nich měla být vystavena. Využití fondu zlámáneckých fotografií má jistě mnoho podob. Součástí sbírky jsou i méně reprezentativní snímky nebo série fotografií. Cenu celého souboru můžeme vidět ve snaze shromáždit řadu snímků bez ohledu na jejich uměleckou nebo technickou kvalitu. Výpovědní hodnota pak vzniká zasazením obrazových informací z roztroušených rodinných alb do celku sbírky, kde je lze studovat v širším spektru vazeb.

Fotografie, které můžeme považovat za snímky kvalitní také z uměleckého hlediska, jsou jen malou kapkou v moři dalších amatérsky exponovaných záběrů. Nejstarší kompozice obyvatel Zlámance ještě vznikaly pod rukama umělecky a technicky zdatných fotografů – odborníků, a jsou dokladem kvalitní řemeslné produkce jednotlivých fotoateliérů. Skupinové portréty z fotografických dílen v okolních městech sice nedosahovaly věhlasu pražského ateliéru Langhans, přesto alespoň směřovaly ke stejné metě – zákazníkovi, který bude spokojen s pohledem na svou retušovanou tvář, zasazenou mezi rodinné příslušníky a svěbytné kousky mobiliáře, pozvedávajícího, alespoň v náznaku, společenský status fotografovaného.

Naopak opravdová soudobá vesnická *smetánka* si na podobné dekorace nepotrpěla. Ve sbírce máme doloženo několik oficiálních portrétů příslušníků rodiny správce místního statku (Sbírka rodiny Marty Xaverové, Ostrava-Poruba). Známe celkový portrét manželů Horákových z 12. září 1899, přilepený na kartonu s vyraženou značkou fotoateliéru Julius Motal z Luhačovic. (Obr. 8). Další dva samostatné portréty pana a paní Horákových byly

Obr. 8. Ateliér Langhans, paní Olga Horáková, první desetiletí 20. století.

Obr. 9. Ateliér Julius Motal, manželé Horákoví, 1899.

vytvořeny v pardubickém ateliéru A. Michalec a jsou pečlivě označené na zadní straně datací 30. července 1907. Při návštěvě Prahy pak Olga Horáková zadala svůj portrét také firmě Langhans. (Obr. 9) Podobné snímky jsou ve vesnickém prostředí zcela výjimečné. Zobrazují pouze poprsí portrétovaných, jsou snímány v interiéru a zasazeny do neurčitého prostředí. Soustředí se na obličej zákazníka a dobře jej prokreslují, další části kompozice potlačují postupným rozostřením. Takové fotografie bychom v objednávkách zlámaneckých sedláků nebo obchodníků nenašli. Jsou to snímky ze zcela jiného společenského okruhu bohatých obyvatel měst či šlechty. Vesnická rodina, byť patřila k dobře situovaným, využila služby fotografa většinou jen pro skupinový portrét, který nemusel souviset ani tak se soudržností příbuzných, jako spíše se snahou získat *za málo peněz hodně muziky* a zachytit podobu všech členů rozvětvené domácnosti najednou.

MARKETING V MUZEÍCH – PŘÍPADOVÁ STUDIE SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Oldřich Hájek, Jiří Novosák, Petr Popelka, Univerzita Tomáše Bati, Zlín

Kultura, včetně muzeí, získává v současnosti stále významnější místo ve společensko-ekonomických tématech. V souvislosti s posunem vnímání muzeí od tradičních funkcí vzdělávání a ochrany kulturního dědictví směrem k tržně orientovanému sektoru zábavního průmyslu roste v muzeích význam marketingu. Jedním z hlavních úkolů marketingu muzeí je identifikovat jednak profil a jednak preference a očekávání návštěvníků pro možnost lepšího zacílení marketingových nástrojů. A právě v tomto směru je orientován tento článek. S využitím Slováckého muzea v Uherském Hradišti jako případové studie, článek diskutuje tradiční předpoklady týkající se základních demografických a socioekonomických charakteristik návštěvníků muzeí se zohledněním specifík muzeí podle jejich zaměření. Současně jsou shrnuty vybrané otázky preferencí a očekávání návštěvníků s formulací doporučení.

1. Úvod

Kultura v současné ekonomice získává stále významnější místo v souvislosti s celou řadou témat, jako je rozvoj cestovního ruchu (viz např. Costa et al. 2008), rozvoj rurálních a ekonomicky problémových regionů (viz např. Ray 1998, Bowitz a Ibenholt 2009), urbánní regenerace (viz např. Barnett 2001a, Tucker 2008), koncept teritoriálního marketingu a tvorby image (viz např. Gibson a Kong 2005, Barnett 2001b) nebo koncept kreativní třídy (viz např. Florida 2002). Současně se zvyšuje význam ekonomiky v kulturních aktivitách, kdy se stále častějšími tématy stávají například fundraising, počítačové systémy objednávek nebo marketing (Tobelen 1997). Řada autorů však hovoří o stále velmi omezeném stupni poznání marketingu kulturních organizací, muzea nevyjímaje (např. Rentschler a Gilmore 2002, Kirchberg 1996, Jansen-Verbeke a van Rekom 1996).

Marketing v muzeích patří k relativně novějším tématům výzkumu s ohledem na specifika zavádění tohoto konceptu ve veřejně subvencovaných kulturních zařízeních. Tato specifika spočívají zejména v konfliktu mezi tradičním cílem marketingu, který usiluje o přilákání co nejvyššího počtu návštěvníků a tradičním cílem muzeí, která usilují o zachování hodnot, excelence, znalostí (Neilson 2003, Rentschler a Gilmore 2002). Maximalizace zisku prostřednictvím stále vyššího počtu návštěvníků tak nemusí být hlavním cílem aktivit muzeí v konkurenci alternativních cílů, jako je například vzdělávání. Tato úvaha rovněž zdůvodňuje výrazný podíl veřejných zdrojů na financování činnosti muzeí. Současná doba krátících se veřejných rozpočtů ovšem vyvolává potřebu efektivního vynakládání prostředků a hledání zdrojů nových. Takto se význam marketingu v aktivitách muzeí zvyšuje. Tobelem (1997) popisuje třífázové schéma zavádění konceptu marketingu v muzeích:

1. V první fázi je vytvořen produkt v podobě výstavy připravené kurátorem sbírek. Zohledněna je tedy čistě fáze nabídky, což může vést k problémům na straně poptávky odrážejících se v nízké návštěvnosti.
2. Ve druhé fázi je nabízený produkt dále vylepšován výstavami nových sbírek či speciálními akcemi, a to se zohledněním faktorů fyzického prostředí (např. osvětlení, kavárny, obchody se suvenýry, přístup tělesně postižených a další). Neznalost skutečných preferencí potenciálních návštěvníků však nemusí vyřešit problém na straně poptávky.
3. Ve třetí fázi je zaveden nový přístup k poznání profilu návštěvníků prostřednictvím identifikace jejich preferencí, spokojenosti či stížností (např. otevírací doba, cena, marketing

a další). V návaznosti na získané poznatky jsou vytvořeny vhodné komunikační kanály vůči návštěvníkům a současně realizováno školení zaměstnanců.¹

A právě na třetí fázi uvedeného schématu se zaměřuje tento článek, jehož hlavním cílem je na případové studii Slováckého muzea v Uherském Hradišti charakterizovat jeho návštěvníky z hlediska profilu, spokojenosti, preferencí a očekávání. Sledované charakteristiky návštěvníků zahrnují jejich základní demografické a socioekonomické ukazatele, místo bydliště, četnost návštěv muzeí, spokojenost s návštěvou muzea, vnímané nedostatky a náměty na zlepšení, preferovaný typ informačních kanálů o muzeu a konečně výši finanční částky, kterou je návštěvník ochoten za návštěvu muzea zaplatit. Článek je strukturován následujícím způsobem. Druhá kapitola shrnuje hlavní teoretické poznatky ze zavádění konceptu marketingu do muzeí. Třetí kapitola představuje metodologickou podstatu výzkumu včetně stručného představení Slováckého muzea. Čtvrtá kapitola uvádí hlavní poznatky vztahující se k demografickému a socioekonomickému profilu návštěvníků, pátá kapitola pak k jejich spokojenosti, preferencím a očekáváním. Poslední kapitola formuluje hlavní závěry a doporučení.

2. Zavádění konceptu marketingu v muzeích – hlavní teoretické poznatky

V tradičním pojetí představují muzea sociální instituci plnící informativní,² vzdělávací a volnočasovou funkci. Současně muzea přispívají k zachování kulturního a historického dědictví (Neilson 2003). Na tomto základě je opodstatněno financování muzeí z veřejných zdrojů.³ Od 2. poloviny 20. století je však v západním světě možné zaznamenat stále silnější posun fungování muzeí směrem k podnikatelskému duchu. Muzea přestávají být chápána jako veřejně podporovaný depozitář sbírek a naopak se posiluje vnímání muzeí jako tržně orientovaného sektoru zábavního průmyslu (viz např. Rentschler a Gilmore 2002, Neilson 2003, Todd a Lawson 2001). Takto se v případě muzeí dostává do popředí otázka marketingového přístupu, přičemž tabulka 1 nastiňuje rozdíly tohoto přístupu od přístupu tradičního. Lehman (2009), Kirchberg (1996), Tobelem (1997) spojují rostoucí význam marketingu muzeí zejména s následujícími faktory:

- existence konkurenčního prostředí v oblasti volnočasových aktivit a chápání muzeí jako součásti cestovního ruchu a tvorby image území,
- požadavek na zvyšování efektivnosti vynakládaných veřejných financí,
- tlak na snižování závislosti muzeí na veřejných zdrojích financování vyvolávající potřebu diverzifikace zdrojů financování,
- segmentace zákazníků vzhledem k jejich preferencím a očekáváním s potřebou jejich poznání pro lepší zacílení marketingu.

Společné působení těchto faktorů zvyšuje očekávání, že si muzea sama budou schopna zajistit část prostředků na svou činnost. K tradičním příjmům ze vstupného se tak v aktivitách muzeí stále častěji objevuje rovněž konání speciálních krátkodobých akcí,⁴ dodatečný prodej občerstvení a suvenýrů, fundraising, nabídka pronájmu prostor nebo speciální nabídka vybraným cílovým skupinám návštěvníků, jako jsou firmy či školy (Neilson 2003, Tobelem 1997).⁵ Alfou a omegou úspěchu tohoto přístupu přitom je vyšší orientace činnosti muzeí na vytváření nových zážitků pro návštěvníky, kteří jsou stále častěji aktivně zapojováni do aktivit muzeí (viz např. Lehman 2009). Tato skutečnost následně vyvolává potřebu poznání jednak základních charakteristik návštěvníků a jednak jejich motivací, spokojenosti, preferencí (např. zdroje informací, cena) a očekávání (Todd a Lawson 2001).

Tabulka 1: Hlavní rozdíly tradičního a marketingového přístupu managementu muzeí

Charakteristika produktu/služby	Tradiční přístup	Marketingový přístup
Vzdělávání	Hodnota a důležitost v estetickém smyslu Důraz na zachování sbírek	Hodnota a důležitost v dopadech na návštěvníka Důraz na diferenciaci a prostředí přátelské k návštěvníkům
Přístupnost	Standardní otevírací doba, omezená blízkost návštěvníků k nejcenějším sbírkám	Důraz na aktivní interakce personálu a návštěvníků, stimulace interakcí a blízkosti
Komunikace	Převážně pasivní pozorování, omezená snaha vtáhnout návštěvníka do dění	Vnímání prožitkem, snaha o emocionální vtažení návštěvníka do dění

Zdroj: Upraveno podle Gilmore a Rentschler (2002).

Výzkumem zejména demografických a socioekonomických charakteristik návštěvníků muzeí se zabývala celá řada autorů. Kirchberg (1996) uvádí, že německá muzea navštěvuje cca čtvrtina obyvatel země, pro které je charakteristické:

- Vyšší dosažené vzdělání je tradičním faktorem zvyšujícím pravděpodobnost návštěvy muzeí, přičemž tento faktor je výrazně významnější v případě muzeí umění a historie než v případě muzeí vědy a techniky respektive přírodních věd. Pozitivní vliv na návštěvnost muzeí má rovněž vyšší příjem a zaměstnanecký status (viz např. rovněž Evans a Foord 2008, Jeannotte 2003).
- Převaha jednoho z typů pohlaví v profilu návštěvníků je závislá na typu muzeí. Zatímco muži tvoří většinu návštěvníků vědeckotechnických muzeí, ženy muzeí umění (viz rovněž Smith a Wolf 1996).
- Nelze formulovat jednoznačné závěry v případě věku. Takto je pro Německo charakteristické relativně vysoké zastoupení starších osob mezi návštěvníky muzeí umění a historie, zatímco mladších osob v případě muzeí přírodních věd. Velmi významnou skupinu návštěvníků muzeí tvoří studující (viz rovněž Smith a Wolf 1996).
- Rodiny s dětmi vykazují vyšší tendenci navštěvovat muzea vědy a techniky respektive přírodních věd než muzea umění a historie (viz rovněž Smith a Wolf 1996).

Na základě těchto poznatků Kirchberg (1996) hovoří o existenci vyššího počtu skupin osob v závislosti jednak na tom, zda muzea navštěvují a jednak na tom, jaký typ muzeí preferují. V podobném duchu založili Todd a Lawson (2001) segmentaci osob navštěvujících a nenavštěvujících muzea na životním stylu. Todd a Lawson (2001) tvrdí, že vyšší pravděpodobnost návštěvy muzeí se týká jednak vzdělaných liberálů motivovaných touhou po poznání a jednak úspěchem řízených extrovertů motivovaných touhou po prestiži a uznání. Poznamenejme, že v první skupině jsou častěji zastoupeny ženy a ve druhé skupině muži, což vysvětluje nejednoznačné závěry týkající se převahy mužů a žen v profilech návštěvníků muzeí a že na uvedené skupiny návštěvníků je vhodné použít jiné marketingové nástroje komunikace. Naopak nižší pravděpodobnost návštěvy muzeí přisuzují Todd a Lawson (2001) například konzervativním zastáncům klidného života. Smith a Wolf (1996) se zabývali různými druhy motivací a preferencí návštěvníků muzeí umění, jako je hlavní motiv návštěvy, čas věnovaný prohlédnutí jednoho exponátu, preference samostatné prohlídky či diskuse

ve skupině nebo postavení muzeí v celodenních plánech návštěvníků. Učení, obohacení vlastního života a relaxaci označují Jansen-Verbeke a van Rekom (1996) za hlavní motivy návštěvy muzeí.

3. Metodologická podstata výzkumu

Slovácké muzeum založené v roce 1914 patří k významným regionálním muzeím České republiky, přičemž spravuje hned několik dílčích kulturních zařízení.⁶ Hlavním cílem muzea je zachovávat kulturní dědictví na území národopisné oblasti Slovácko a současně citlivě využívat kulturní statky a hodnoty k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu (Slovácké muzeum 2010). Za tímto účelem Slovácké muzeum ve svém koncepčním přístupu k naplňování svých cílů akcentuje několik strategických směrů, mezi které mimo jiné patří (Slovácké muzeum 2010):

- zlepšování podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům s důrazem na modernizaci stávajících a budování nových expozic,
- hledání cest k vícezdrojovému financování s důrazem na grantové možnosti, ale i další zdroje (např. prodejna předmětů lidové rukodělné tvorby, pronájem prostor),
- provázání činnosti instituce s cestovním ruchem včetně zvyšování kvality interní koncepce propagace,
- orientace na studující školských zařízení jako specifické cílové skupiny.

Strategický přístup orientovaný na návštěvníky muzea tedy zohledňuje jak stranu nabídky, tak stranu poptávky. Pro možnost dalšího zlepšování nastavení marketingu muzea byl v roce 2009 zadán jeho zřizovatelem, Zlínským krajem, úkol realizovat mezi návštěvníky dotazníkové šetření s cílem:

- vytvořit základní profil návštěvníků muzea,
- identifikovat spokojenost, preference a očekávání návštěvníků muzea.

Dotazníkové šetření probíhalo na podzim roku 2009 ve spolupráci se Slováckým muzeem. Pro zohlednění rozdílů v profilech návštěvníků byly k realizaci šetření vybrány tři dílčí kulturní zařízení reprezentované Slováckým muzeem v Uherském Hradišti (dále Muzeum), Galerií Slováckého muzea v Uherském Hradišti (dále Galerie) a Leteckým muzeem v Kunovicích (dále Letecké muzeum). Otázky dotazníkového šetření se zaměřily na vytvoření profilu návštěvníků prostřednictvím informací o jejich základních demografických a socioekonomických charakteristikách (pohlaví, věk, povolání, vzdělání), o územním původu a o četnosti návštěv muzeí. Profil návštěvníků se následně stal výchozím bodem pro analýzu dalších tematických otázek dotazníkového šetření zaměřených na celkovou spokojenost návštěvníků muzea, využívané zdroje informací o muzeu, preferovaný typ expozice, problémy a náměty ke zlepšení a výši částky, kterou je návštěvník ochoten za návštěvu muzea zaplatit. Při vyhodnocení odpovědí respondentů byly využity základní metody popisné statistiky s vizualizací územního původu návštěvníků v prostředí GIS. Do vlastní analýzy bylo zařazeno celkem 611 dotazníků, z nichž 125 připadá na Muzeum, 265 na Galerii a 221 na Letecké muzeum.

4. Profil návštěvníků Slováckého muzea

Profil respondentů dotazníkového šetření byl v prvním kroku vyhodnocen na základě čtyř demografických respektive socioekonomických ukazatelů v podobě pohlaví, věku, povolání a vzdělání. Z hlediska pohlaví převažují ve zkoumaném vzorku ženy, jejichž podíl činí 53 % všech respondentů. Pozorovat přitom lze rozdíly mezi dílčími kulturními zařízeními Slováckého muzea, kdy zastoupení žen je vyšší v případě Muzea a Galerie, ale nikoliv v případě Leteckého muzea (viz tabulka 2). Průměrný věk respondentů je 42 let, přičemž rela-

tivně starší jsou respondenti šetření v Muzeu a naopak relativně mladší respondenti šetření v Leteckém muzeu (viz rovněž tabulka 3).

Tabulka 2: Struktura respondentů dotazníkového šetření podle pohlaví a kulturního zařízení

Kulturní zařízení	Podíl mužů	Podíl žen
Muzeum	42 %	58 %
Galerie	44 %	56 %
Letecké muzeum	53 %	47 %
Celkem	47 %	53 %

Tabulka 3: Věková struktura respondentů dotazníkového šetření podle kulturního zařízení

Kulturní zařízení	0-25 let	26-40 let	41-60 let	více než 60 let
Muzeum	17 %	16 %	41 %	26 %
Galerie	23 %	28 %	28 %	22 %
Letecké muzeum	19 %	44 %	27 %	11 %
Celkem	20 %	31 %	30 %	19 %

Z hlediska typu ekonomické aktivity připadá téměř polovina respondentů na zaměstnance (45 % respondentů) s poměrně vysokým zastoupením důchodců (20 %), studujících (15 %) a samostatně výdělečných osob (12 %). Poznamenejme, že kategorie zaměstnanců a samostatně výdělečných osob jsou nadprůměrně zastoupeny ve vzorku respondentů Leteckého muzea, kategorie studujících ve vzorku respondentů Galerie a kategorie důchodců ve vzorku respondentů Muzea. Z hlediska vzdělání je typickým znakem vzorku respondentů jejich vyšší dosažené vzdělání (viz tabulka 4). Z hlediska dílčích kulturních zařízení pak hlavní specifikum spočívá v relativně vyšším zastoupení studujících ve vzorku respondentů Galerie.

Tabulka 4: Vzdělanostní struktura respondentů dotazníkového šetření podle kulturního zařízení

Kulturní zařízení	Vysokoškolské a vyšší odborné	Středoškolské	Vyučen	Studující
Muzeum	30 %	38 %	15 %	14 %
Galerie	33 %	35 %	10 %	20 %
Letecké muzeum	34 %	41 %	16 %	9 %
Celkem	33 %	38 %	13 %	15 %

Pozn.: Dopočet do 100 % je dán dalšími, v tabulce neuvedenými kategoriemi dosaženého vzdělání.

Ve druhém kroku byl profil respondentů doplněn o charakteristiky vztahové k místu bydliště. Obrázek 1 naznačuje, že faktor prostorové blízkosti Slováckého muzea hraje významnou roli v hodnocení místa bydliště respondentů šetření. Takto na obce okresu Uher-

ské Hradiště připadá více než 40 % respondentů šetření s dalšími 16 % respondentů pocházejících z jiných okresů Zlínského kraje. Významné rozdíly je však možné pozorovat mezi sledovanými kulturními zařízeními se specifickým postavením Leteckého muzea, v jehož případě připadá na respondenty bydlící mimo Zlínský kraj 70% podíl (viz tabulka 5).

Obrázek 1: Prostorové rozložení místa bydliště respondentů dotazníkového šetření Slováckého muzea

Tabulka 5: Struktura místa bydliště respondentů dotazníkového šetření podle kulturního zařízení

Kulturní zařízení	Uherskohradištská aglomerace*	Další obce okresu Uherské Hradiště	Další okresy Zlínského kraje	Mimo Zlínský kraj
Muzeum	31 %	19 %	11 %	40 %
Galerie	44 %	18 %	18 %	20 %
Letecké muzeum	5 %	8 %	17 %	70 %
Celkem	27 %	15 %	16 %	43 %

*Uherskohradištská aglomerace je vymezena jako území měst Uherské Hradiště, Kunovice a Staré Město u Uherského Hradiště.

Vyhodnocení prostorových souvislostí si dále všímá rozdílů v profilu respondentů pocházejících z okresu Uherské Hradiště na jedné straně a s místem bydliště mimo okres Uherské Hradiště na straně druhé. Srovnání obou skupin respondentů nenaznačuje existenci výrazných rozdílů. Poznamenejme v tomto ohledu, že:

- Ve struktuře respondentů bydlících v okrese Uherské Hradiště jsou relativně více zastoupeny ženy (58 %), než je tomu v případě respondentů s místem bydliště mimo okres Uherské Hradiště (49 %).
- Respondenti bydlící mimo okres Uherské Hradiště mají relativně častěji vysokoškolské vzdělání (30 %) než respondenti s místem bydliště v obcích okresu Uherské Hradiště (22 %).
- Ve struktuře respondentů bydlících v okrese Uherské Hradiště jsou relativně více zastoupeny skupiny studujících (18 %) a důchodců (23 %) než v případě vzorku respondentů s místem bydliště mimo okres Uherské Hradiště (13 % respektive 17 %). Ve druhém vzor-

ku respondentů jsou tak relativně četnější skupiny zaměstnanců a samostatně výdělečně činných osob.

Ve třetím kroku byly analyzovány vztahy mezi charakteristikami respondentů a typem jejich doprovodu při návštěvě muzea. Takto respondenti dotazníkového šetření přicházeli do muzea nejčastěji s partnerem či s rodinou, méně časté byly návštěvy v doprovodu přátel. Necelá čtvrtina respondentů přišla na výstavu sama nebo ve skupině (viz tabulka 6). Rozdíly mezi jednotlivými kulturními zařízeními se týkají zejména dílčích specifík Muzea, které jsou spojeny s relativně nižším zastoupením doprovodu partnera či rodiny a vyšším zastoupením samostatného příchodu či příchodu v doprovodu přátel. V rámci dílčích charakteristik respondentů lze identifikovat následující poznatky:

- Muži přicházejí do muzea sami relativně častěji než ženy, které naopak jsou častěji zastoupeny v doprovodu rodiny či partnera.
- Doprovod rodiny či partnera je relativně nejčastějším pro věkovou skupinu 26–40 let. U věkové kategorie 41–60 let roste podíl samostatných návštěv a v případě mladších osob a důchodců návštěvy muzeí ve skupině o vyšším počtu účastníků. Pro studující jsou rovněž typické návštěvy v kolektivu přátel.
- Doprovod rodiny či partnera je relativně častější pro respondenty s místem bydliště přímo v uherskohradištské aglomeraci.

Tabulka 6: Struktura respondentů dotazníkového šetření podle typu doprovodu a kulturního zařízení

Kulturní zařízení	Sám	Rodina/partner	Přátele	Skupina
Muzeum	17 %	40 %	26 %	17 %
Galerie	11 %	63 %	14 %	12 %
Letecké muzeum	7 %	61 %	19 %	13 %
Celkem	11 %	57 %	18 %	13 %

Ve čtvrtém kroku hodnocení pak byla sledována otázka pravidelnosti návštěv muzeí ze strany respondentů. Tabulka 7 ukazuje, že respondenti dotazníkového šetření jsou spíše méně častými návštěvníky muzeí, když pouze necelá čtvrtina navštěvuje muzeum alespoň jednou měsíčně. Z hlediska kulturních zařízení patří respondenti z Galerie k častějším návštěvníkům muzeí, než je tomu v případě dalších dvou sledovaných zařízení. Analýza vztahů dílčích charakteristik respondentů k četnosti jejich návštěv muzeí naznačuje, že se zvyšujícím se věkem a vzděláním se mírně zvyšuje počet návštěv muzeí v průběhu roku. K relativně častějším návštěvníkům muzeí patří rovněž studující, skupina samostatně výdělečně činných osob a respondenti s místem bydliště v uherskohradištské aglomeraci.

Tabulka 7: Struktura respondentů dotazníkového šetření podle četnosti návštěv výstav kulturních zařízení

Kulturní zařízení	Aspoň jednou týdně	Aspoň jednou měsíčně	Aspoň jednou za půl roku	Méně často
Muzeum	3 %	17 %	41 %	39 %
Galerie	1 %	27 %	47 %	26 %
Letecké muzeum	1 %	17 %	45 %	38 %
Celkem	2 %	21 %	45 %	34 %

5. Spokojenost, preference a očekávání návštěvníků Slováckého muzea

Vedle identifikace profilu se dotazníkové šetření zaměřilo na hodnocení spokojenosti, preferencí a očekávání respondentů. Primárně lze konstatovat všeobecnou spokojenost respondentů s návštěvou všech tří sledovaných zařízení Slováckého muzea, když přes 80 % respondentů hodnotilo svůj celkový dojem z návštěvy jako dobrý. Poznamenejme, že nejvyšší hodnotu v tomto směru dosáhla Galerie (89 %), následovaná Leteckým muzeem (81 %) a Muzeem (73 %).

Informovanost respondentů dotazníkového šetření byla založena na několika zdrojích. Téměř pětina respondentů představuje pravidelné návštěvníky muzea, přičemž Letecké muzeum se v tomto ohledu odlišuje od dalších dvou kulturních zařízení relativně nízkým počtem pravidelných návštěvníků (viz tabulka 8). Podíly jednotlivých typů zdrojů informací na celkovém počtu odpovědí respondentů jsou přitom poměrně vyrovnané. Z hlediska dílčích charakteristik respondentů lze vyzvednout zejména následující poznatky:

- Pravidelný návštěvník je výrazně nadprůměrně zastoupen ve struktuře respondentů s místem bydliště přímo v uherskohradištské aglomeraci (43% podíl). S rostoucí vzdáleností od lokalizace Slováckého muzea se podíl pravidelných návštěvníků výrazně snižuje. Opačný trend lze pozorovat v případě organizovaných hromadných návštěv, kde nejvyšší podíl připadá na respondenty s místem bydliště mimo Zlínský kraj (42% podíl). Rozdělení podílů dalších informačních zdrojů je poměrně vyrovnané.
- Z hlediska sledovaných demografických a socioekonomických charakteristik respondentů jsou rozdíly v používaných zdrojích informací poměrně malé. Poznamenejme snad pouze, že pravidelný návštěvník Slováckého muzea je spíše staršího věku, že lidé s vyšším vzděláním vykazují častější tendenci čerpat informace z médií a že doporučení známých je významným prvkem komunikace mezi studujícími.

Tabulka 8: Zdroj informací o kulturním zařízení ze strany respondentů dotazníkového šetření

Kulturní zařízení	Pravidelný návštěvník	Doporučení známých	Informace v médiích	Informace plakátů
Muzeum	27 %	14 %	15 %	15 %
Galerie	23 %	17 %	29 %	12 %
Letecké muzeum	10 %	17 %	17 %	21 %
Celkem	19 %	16 %	22 %	16 %

Pozn.: Dopočet do 100 % je dán dalšími, v tabulce neuvedenými kategoriemi zdrojů informací.

Celková dostupnost informací o sledovaných zařízeních Slováckého muzea byla hodnocena kladně s téměř 80% podílem pozitivních odpovědí. Nejnižší podíl v tomto směru připadá na Letecké muzeum (72 %). Tabulka 9 znázorňuje pořadí marketingových nástrojů komunikace jednotlivých kulturních zařízení Slováckého muzea podle toho, jak často jimi byli respondenti dotazníkového šetření osloveni. Takto se hlavními komunikačními kanály vůči respondentům dotazníkového šetření ukazují tradiční tištěné materiály (plakát, leták, noviny) pro Muzeum, Galerii i Letecké muzeum. Letecké muzeum však vykazuje horší hodnoty z hlediska oslovení respondentů šetření různými typy nástrojů komunikace ve srovnání s dalšími dvěma kulturními zařízeními. Za pozornost pak rovněž stojí relativně omezené využívání internetových stránek muzea ze strany respondentů šetření, a to ve všech třech kulturních zařízeních (viz tabulka 10). Poznamenejme, že internetové stránky muzea využí-

vají relativně častěji osoby věkové skupiny 25–40 let a s vyšším stupněm dosaženého vzdělání. Z hlediska dalších charakteristik, včetně charakteristiky místa bydliště, nelze pozorovat významnější rozdíly vzhledem k četnosti využití internetových stránek muzea.

Tabulka 9: Pořadí marketingových nástrojů komunikace kulturních zařízení podle četnosti oslovení respondentů dotazníkového šetření těmito nástroji

Pořadí	Muzeum	Galerie	Letecké muzeum
1.	Noviny, časopis (32 % respondentů)	Plakát (43 % respondentů)	Propagaci nezaznamenal (32 % respondentů)
2.	Plakát (26 % respondentů)	Noviny, časopis (34 % respondentů)	Plakát (27 % respondentů)
3.	Propagaci nezaznamenal (20 % respondentů)	Internet (16 % respondentů)	Internet (22 % respondentů)
4.	Internet (19 % respondentů)	Propagaci nezaznamenal (15 % respondentů)	Jiný zdroj informací (11 % respondentů)
5.	Rozhlas (16 % respondentů)	Televize (15 % respondentů)	Noviny, časopis (6 % respondentů)

Pozn.: Percentuální hodnoty jsou založeny na celkovém počtu respondentů.

Tabulka 10: Četnost využití internetových stránek respondenty dotazníkového šetření podle kulturních zařízení

Kulturní zařízení	Často	Občas	Výjimečně	Vůbec ne
Muzeum	8 %	21 %	19 %	52 %
Galerie	8 %	25 %	24 %	43 %
Letecké muzeum	5 %	22 %	25 %	48 %
Celkem	7 %	23 %	23 %	46 %

Preference respondentů dotazníkového šetření byly sledovány ve dvou oblastech v podobě typu oblíbené výstavy a částky, kterou je respondent ochoten za výstavu zaplatit. Tabulka 11 uvádí oblíbenost výstav podle četností, jak byly zmiňovány respondenty dotazníkového šetření v jednotlivých kulturních zařízeních. Takto se ukazuje oblíbenost výstav spojených s regionem a výstav přírodovědných. V případě Galerie byly respondenty rovněž zmiňovány výstavy klasického umění. Respondenti ve svých odpovědích zmiňovali rovněž nejoblíbenější výstavu v daném kulturním zařízení. V tomto ohledu lze formulovat následující poznatky:

- V případě Muzea nebyla výrazně častěji uváděna žádná výstava. Nejvyšší počet zmínek se týkal výstavy věnované krojům.
- V případě Galerie byla nejčastěji zmiňovanou výstava věnovaná Zdeňkovi Burianovi (61 respondentů), loutkám (43 respondentů) a betlémům (35 respondentů).
- V případě Leteckého muzea pak byla nejvíce oceňována možnost nahlédnout do vystavených exponátů.

Tabulka 11: Oblíbenost typů výstav podle četnosti odpovědí respondentů dotazníkového šetření a kulturních zařízení

Pořadí	Muzeum	Galerie	Letecké muzeum
1.	Řemesla (52 % respondentů)	Klasické (50 % respondentů)	Řemesla (47 % respondentů)
2.	Regionální (44 % respondentů)	Regionální (39 % respondentů)	Přírodovědné (45 % respondentů)
3.	Cizokrajné (36 % respondentů)	Přírodovědné (37 % respondentů)	Regionální (32 % respondentů)
4.	Etnografické (36 % respondentů)	Řemesla (36 % respondentů)	Archeologické (26 % respondentů)
5.	Přírodovědné (34 % respondentů)	Archeologické (31 % respondentů)	Cizokrajné (17 % respondentů)

Pozn.: Procentuální hodnoty jsou založeny na celkovém počtu respondentů.

Pozn.: Tabulka zachycuje výstavy preferované návštěvníky kulturních zařízení obecně. Proto se například v případě Galerie mohou vyskytovat výstavy, které nejsou pro Galerii typické.

Tabulka 12: Výše částky, kterou jsou respondenti dotazníkového šetření ochotni zaplatit za návštěvu kulturního zařízení

Kulturní zařízení	Kč					
	do 20	21-50	51-100	101-150	150-200	více než 200
Muzeum	12 %	42 %	40 %	2 %	2 %	1 %
Galerie	5 %	48 %	29 %	10 %	4 %	5 %
Letecké muzeum	4 %	37 %	39 %	9 %	7 %	3 %
Celkem	6 %	43 %	35 %	8 %	5 %	3 %

Druhou oblastí zájmu výzkumu preferencí bylo hodnocení výše částky, kterou jsou respondenti dotazníkového šetření ochotni zaplatit za návštěvu kulturního zařízení Slováckého muzea. V tomto směru se ukazuje, že necelá polovina respondentů je ochotna zaplatit nejvýše 50 Kč za návštěvu, přičemž pomyslná psychologická hranice akceptovatelnosti se pohybuje kolem 100 Kč (viz tabulka 12). Rozdíly mezi jednotlivými kulturními zařízeními lze hodnotit jako méně významné. Ve vztahu k charakteristikám respondentů pak platí, že:

- Starší věkové skupiny vyjadřují nižší ochotu zaplatit vyšší finanční částku za návštěvu kulturního zařízení. Takto je rovněž nižší deklarovaná částka spojena s respondenty v důchodu.
- Respondenti s vyšším dosaženým vzděláním jsou častěji ochotni zaplatit vyšší částku za návštěvu kulturního zařízení než respondenti s nižším dosaženým vzděláním.
- Respondenti s místem bydliště v okrese Uherské Hradiště vyjadřují nižší ochotu zaplatit za návštěvu muzea vyšší částku.

Konečně očekávání a náměty změn byly ze strany respondentů uváděny poměrně zřídka a zahrnují zejména:

- modernizaci expozic v případě Muzea (zmněno 23 respondenty) a Leteckého muzea (zmněno 48 respondenty),
- nabídku občerstvení v případě Galerie (zmněno 26 respondenty) a Leteckého muzea (zmněno 19 respondenty)

- zpřístupnění interiéru vyššího počtu letadel v případě Leteckého muzea (zmněno 22 respondenty),
- zřizování dětského koutku v případě Leteckého muzea (zmněno 21 respondenty).

Další náměty byly zmiňovány spíše ojediněle a zahrnují mimo jiné občerstvení, dětský koutek a kvalitu popisků v případě Muzea, dětský koutek a otevírací dobu v případě Galerie respektive nebezpečnost schůdků do letadel a kvalitu popisků v případě Leteckého muzea.

6. Závěr

Celospolečenské změny v České republice spojené s obdobím po roce 1989 se dotkly i kulturního sektoru. Otázka financování se stala významnou rovněž v případě muzeí. Ačkoliv veřejné zdroje zůstávají v tomto ohledu rozhodující, rozvojová koncepce Slováckého muzea v Uherském Hradišti ukazuje na rostoucí důraz kladený na témata jako je zajištění financování z více zdrojů nebo orientace aktivit na potřeby návštěvníků a cestovního ruchu. Na tomto základě roste i význam marketingu a potřeby poznání profilu, preferencí a očekávání návštěvníků. Reflexe této potřeby ze strany zřizovatele Slováckého muzea, Zlínského kraje, prostřednictvím realizace dotazníkového šetření přinesla následující hlavní závěry týkající se jeho respondentů:

- Návštěvníci muzea dosahují relativně vyššího vzdělání ve srovnání s celou populací České republiky. Významnou skupinu návštěvníků muzea tvoří studující.
- Z hlediska věku a pohlaví návštěvníků nelze formulovat jednoznačné závěry. V tomto ohledu však existují rozdíly mezi jednotlivými typy muzeí, kdy mezi návštěvníky muzeí umění převažují ženy, zatímco v technickém muzeu muži.
- Slovácké muzeum plní roli regionálního muzea, což se projevuje i z hlediska místa bydliště návštěvníků. Specifické postavení však má Letecké muzeum, kde téměř 70 % návštěvníků má místo bydliště mimo okres Uherské Hradiště.
- Návštěvníci s místem bydliště mimo okres Uherské Hradiště mají častěji vyšší dosažené vzdělání a jsou méně často zastoupeni skupinami studujících a důchodců. V tomto směru je potřeba vnímat skupinové návštěvy studujících a důchodců z blízkých obcí okresu Uherské Hradiště. Celkově však jsou hromadné skupiny typičtější pro návštěvníky bydlicí mimo Zlínský kraj.
- Návštěvníci Slováckého muzea jsou relativně méně častými návštěvníky muzea v průběhu roku. Nejnížší zastoupení pravidelných návštěvníků je typické pro Letecké muzeum.
- Návštěvníci Slováckého muzea vyjadřují poměrně vysokou spokojenost ze své návštěvy i informovanosti o muzeu. Hlavními zdroji informací jsou plakáty a letáky, poměrně omezený význam mají internetové stránky.
- Psychologická hranice ceny vstupného, kterou jsou návštěvníci ochotni zaplatit, se pohybuje kolem 100 Kč.
- Konečně pro jednotlivá kulturní zařízení byla formulována i specifická očekávání návštěvníků vztahující se zejména k otázkám modernizace expozic, občerstvení či možnostem vyššího kontaktu s exponáty.

Uvedené závěry do značné míry korespondují s poznatky uváděnými v odborné literatuře. Návštěvníci Slováckého muzea vykazují řadu specifických demografických a socioekonomických charakteristik, které je potřeba vzít ve směrování marketingových strategií do úvahy. Zároveň jednotlivá kulturní zařízení vykazují odlišnosti mezi muzei historie a umění reprezentované Muzeem a Galerií a technicky orientovaným Leteckým muzeem. S ohledem na výrazně regionální charakter muzea je možné spatřovat potenciál v rozšiřování nabídky pro zvýšení podílu pravidelných návštěvníků muzea. Spíše omezené využití internetových stránek současně naznačuje, že význam tohoto komunikačního kanálu nesmí být přeceňován ve vztahu k jiným alternativám. Výše částky, kterou jsou návštěvníci ochotni zaplatit

za návštěvu muzea, naznačuje existenci jasně definovaného stropu v tomto ohledu. Konečně požadavek návštěvníků na vyšší nabídku otevřených letadel v případě Leteckého muzea ukazuje na jejich přání být více vtaženi do života výstavy.

Poznámky:

- 1 Tobelem (1997) upozorňuje na specifické problémy spojené se zaváděním marketingových přístupů do činnosti muzeí. Mezi takové problémy Tobelem (1997) řadí neochotu muzeí přizpůsobovat se přání zákazníků spojenou s nezájmem měnit nabízený produkt, upravovat ceny svých produktů či měnit strategie propagace svého produktu. V popsaném třífázovém schématu se tedy jedná o třetí krok orientovaný na zákazníka.
- 2 Informativní funkce muzeí je spojena mimo jiné s tvorbou image jedince či území. Takto například první muzea vznikající v Evropě od 15. století nebyla přístupná veřejnosti a sloužila jako nástroj tvorby image buržoazie jako patronů umění (Neilson 2003).
- 3 Takto v případě australských muzeí tvoří podíl veřejných zdrojů 70 % jejich rozpočtů (Rentschler a Gilmore 2002).
- 4 Např. hudební vystoupení, přednášky, dny otevřených dveří, konference, firemní večírky a další.
- 5 Poznamenejme, že Tobelem (1997) upozorňuje na často přehnaná očekávání zřizovatelů muzeí na objem finančních prostředků, které lze z těchto doprovodných aktivit získat.
- 6 Slovácké muzeum a Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Letecké Muzeum v Kunovicích, Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Soubor památek lidového stavitelství v Topolně.

Literatura:

- B a r n e t t, C. (2001a): *Culture, geography, and the arts of government*. Environment and Planning D: Society and Space, 2001, vol. 19, no. 1, s. 7–24.
- B a r n e t t, C. (2001b): *Culture, policy, and subsidiarity in the European Union: from symbolic identity to the governmentalisation of culture*. Political Geography, 2001, vol. 20, no. 4, s. 405–426.
- B o w i t z, E. – I b e n h o l t, K.: *Economic impacts of cultural heritage – research and perspectives*. Journal of Cultural Heritage, 2009, vol. 10, no. 1, s. 1–8.
- C o s t a, C. et al.: *Policy networks and tourism governance*. In: Network analysis and tourism: from theory to practice. Clevedon 2008, s. 58–78.
- E v a n s, G. – F o r d, J.: *Cultural mapping and sustainable communities: planning for the arts revisited*. Cultural Trends, 2008, vol. 17, no. 2, s. 65–96.
- F l o r i d a, R.: *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York 2002.
- G i b s o n, C. – K o n g, L.: *Cultural economy: a critical review*. Progress in Human Geography, 2005, vol. 29, no. 5, s. 541–561.
- G i l m o r e, A. – R e n t s c h l e r, R.: *Changes in museum management. A custodial or marketing emphasis?* The Journal of Management Development, 2002, vol. 9/10, s. 745–760.
- J a n s e n - V e r b e k e, M. – v a n R e k o m, J.: *Scanning museum visitors*. Annals of Tourism Research, 1996, vol. 23, no. 2, s. 364–375.
- J e a n n o t t e, M. S.: *Singing alone? The contribution of cultural capital to social cohesion and*

- sustainable communities*. The International Journal of Cultural Policy, 2003, vol. 9, no. 1, s. 35–49.
- K i r c h b e r g, V.: *Museum visitors and non-visitors in Germany: a representative survey*. Poetics, 1996, vol. 24, no. 2–4, s. 239–258.
- L e h m a n, K.: *Australian museums and the modern public: a marketing context*. The Journal of Arts Management, Law, and Society, 2009, vol. 39, no. 2, s. 87–100.
- N e i l s o n, L. C.: *The development of marketing in the Canadian museum community, 1840–1989*. Journal of Macromarketing, 2003, vol. 23, no. 1, s. 16–30.
- R a y, C.: *Culture, intellectual property and territorial rural development*. Sociologia Ruralis, 1998, vol. 38, no. 1, s. 3–20.
- R e n t s c h l e r, R. – G i l m o r e, A.: *Museums: discovering services marketing*. International Journal of Arts Management, 2002, vol. 5, no. 1, s. 62–72.
- Slovácké muzeum: Zpráva o hospodaření a činnosti 2009*. Uherské Hradiště 2010.
- S m i t h, J. K. – W o l f, L. F.: *Museum visitor preferences and intentions in constructing aesthetic experience*. Poetics, 1996, vol. 24, no. 2–4, s. 219–238.
- T o b e l e m, J. M.: *The marketing approach in museums*. Museum Management and Curatorship, 1997, vol. 16, no. 4, s. 337–354.
- T o d d, S., L a w s o n, R.: *Lifestyle segmentation and museum/galéry visiting behaviour*. International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing, 2001, vol. 6, no. 3, s. 269–277.
- T u c k e r, M.: *The cultural production of cities: Rhetoric or reality? Lessons from Glasgow*. Journal of Retail & Leisure Property, 2008, vol. 7, no. 1, s. 21–33.

RNDr. Oldřich H á j e k, Ph.D. (n. 1981), Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky. Odborně se zaměřuje na regionální rozvoj a veřejnou správu.

Mgr. Jiří N o v o s á k, Ph.D.(n. 1979), Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky. V jeho odborném zájmu je regionální rozvoj a veřejná správa.

Bc. Petr P o p e l k a (n. 1985), Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky. Odborným zájmem je regionální rozvoj a veřejná správa.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2010

HLAVNÍ BUDOVA:

Velký sál:

Antika. Ke kořenům Evropy.	do 14. 3. 2010
Jindřich Štreit (AB)NORMALIZACE 1969–1989	9. 4. – 30. 5.
Československý filmový plakát 1959–1989,	17. 6. – 12. 9.
výstava k LFŠ – Etiopie objektivem etnografa	9. 12.

Malý sál:

Antika. Ke kořenům Evropy.	do 14. 3.
Pozdraveno budiž světlo	22. 4. – 6. 7.
Francouzská kinematografie v československém filmovém plakátu – výstava k LFŠ	24. 7. – 12. 9.

Přísálí:

Výsledku kurzu – vizovické pečivo	26. 3. – 2. 5.
-----------------------------------	----------------

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

Přízemní sál:

Výpravy za dobrodružstvím se Zdeňkem Burianem	do 3. 1.
Ferdiš Duša, grafika	11. 2. – 18. 4.
Tomáš Vosolsobě, obrazy, kresby, grafika	13. 5. – 15. 8.
Jaroslav Kolář, Archeologie stroje	2. 9. – 31. 12.

Velký sál:

Návraty IV, výstava pedagogů SUPŠ v Uh. Hradišti, k 70. výročí založení školy	do 3. 1.
Vladimír Židlický, fotografie	21. 1. – 21. 2.
Vladimír Vašíček, Paleta žhavená sluncem jihu Moravy,	11. 3. – 6. 6.
Obrazy, kresby, odtudjinam a zasezpátky	
Gabriela Nováková-Varmužová, kresba,	
Vratislav Varmuža, grafika, plastika	1. 7. – 10. 10.
Zima s Josefem Ladou	4. 11. – 16. 1. 2011

Malý sál:

Vladimír Židlický, fotografie	21. 1. – 21. 2.
Vladimír Vašíček, Paleta žhavená sluncem, obrazy, kresby	11. 3. – 6. 6.
Karel Bartošík, Kapesní stříbro	1. 7. – 3. 10.
Zima s Josefem Ladou	4. 11. – 16. 1. 2011

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY:

Nová multimediální expozice	15. 1.
Na velkomoravském Veligradě, Výstava soutěžních prací	16. 12. – 31. 1. 2011

LETECKÉ MUZEUM KUNOVICE:

Spříznění s ptáky 18. 5. – 31. 10.

MUZEUM LIDOVÝCH PÁLENIC VLČNOV

Otevření nové stálé expozice historie podomácké výroby slivovice a ovocných destilátů na moravskoslovenském pomezí 15. 5.

VÝSTAVY MIMO PROSTORY MUZEA:

Buchlovice:

Eduard TIMKO, *Apetitus Natura...*

Chuť přírody – Chuť přirozena, fotografie 29. 5. – 30. 9.

Kunovice:

Střelecké terče ze sbírky Slovákého muzea 21. 5. – 5. 6.

Handrláci v Kunovicích 4. 11. (stálá exp.)

Křižovatky Evropy 4. 11. – 31. 12.

Tupesy – ALUCAST:

Odlitky pro radost, krásu, potěšení i užitek 9. – 10. 10.

Velká nad Veličkou:

Eva Minksová – vyšíváčka z Velké nad Veličkou 22. – 25. 7.

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ A CD SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

MONOGRAFIE

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 stran

C e n a: 60,- Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ I.

Sestavila: Ludmila Tarcalová

Vydal: Slováké muzeum v roce 1989

Rozsah: 176 stran

C e n a: 1,- Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ II.

Sestavila: Ludmila Tarcalová

Vydal: Slováké muzeum v roce 1994

Rozsah: 169 stran

C e n a: 40,- Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie; FROLCOVÁ, Milada: GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slováké muzeum v roce 1999

Rozsah: 107 stran

C e n a: 40,- Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: Ivo Frolec

Vydal: Slováké muzeum v roce 2000

Rozsah: 152 stran

C e n a: 140,- Kč

GALUŠKA, Luděk; VAŠKOVÝCH, Miroslav: PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydal: Slováké muzeum v roce 2002

Rozsah: 143 stran

C e n a: 140,- Kč

ŠTAJNOCHR, Vítězslav: PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ

Vydal: Slováké muzeum v roce 2000

Rozsah: 326 stran, 298 obr.

C e n a: 350,- Kč

ČOUPKOVÁ, Magdalena: NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA

Vydal: Státní okresní archiv a Slováké muzeum v roce 2001

Rozsah: 159 stran

C e n a: 50,- Kč

FROLCOVÁ, Milada: **SLOVNÍK ŽÁKŮ A ABSOLVENTŮ ZLÍNSKÉ ŠKOLY UMĚNÍ A STŘEDNÍ UMĚLECKOPRŮMYSLOVÉ ŠKOLY VE ZLÍNĚ A V UHERSKÉM HRADIŠTI**
Vydal: Slovácké muzeum a Krajská knihovna Františka Bartoše v roce 2003
Rozsah: 343 stran
C e n a: 80,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila: **HODY S PRÁVEM NA UHERSKOHRADIŠŤSKU**
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008
Rozsah: 224 stran, barevné a černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-69-9
C e n a: 260,- Kč

Kolektiv autorů: **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ.
ZLÍNSKÝ KRAJ – UHERSKOHRADIŠŤSKO**

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2008 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č.15348/2006-ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. I. Uherskohradištsko.
Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Jan Kačer, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad a PhDr. Jana Spathová
Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec
Rozsah: 87 stran, barevné obr.
ISBN 978-80-86185-71-2
C e n a: 0,- Kč

Kolektiv autorů: **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ.
ZLÍNSKÝ KRAJ – ZLÍNSKO**

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2009 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 67-14844/2007-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.
Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Jan Kačer, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.
Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec
Rozsah: 183 stran, barevné obr.
ISBN 978-80-86185-83-5
C e n a: 0,- Kč

Kolektiv autorů: **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ.
ZLÍNSKÝ KRAJ – VSETÍNSKO**

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2010 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.
Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.
Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec
Rozsah: 199 stran, barevné obr.
ISBN 978-80-86185-92-7
C e n a: 0,- Kč

SEVERIN, Jiří: **VŠEHO DOKVASU: PŘÍBĚHY V HOSPODÁCH, PÁLENICÍCH A VIN-
NÝCH SKLEPECH SESBÍRANÉ**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010
Rozsah: 159 stran, barevné a černobílé obr.
C e n a: 270,- Kč

KATALOGY K VÝSTAVÁM

ŠTAJNOCHR, Vítězslav: **SVATÁ TROJICE**

Katalog ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, r. 2005
Rozsah: 99 stran
C e n a: 220,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila: **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006
Rozsah: 1 mapa
ISBN 80-86185-53-2
C e n a: 40,- Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga; HABARTOVÁ, Romana; KONDROVÁ, Marta: **KERAMICKÁ
VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006
Rozsah: brožura (46 stran, barev. il.) + 1 mapa
ISBN 80-86185-53-2
C e n a: 80,- Kč

MENOUŠKOVÁ, Dana; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk (ses.): **KRÁSA, KTERÁ HŘEJE**

Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008
Rozsah: 184 stran
ISBN 978-80-86185-70-5
C e n a: 340,- Kč

HABARTOVÁ, Romana: **LIDOVÍ MALÍŘI RODU HÁNŮ Z BLATNICE POD SVATÝM
ANTONÍNEM. AJ, TO SÚ MALĚŘI OD BOHA SAMÉHO**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007
Rozsah: 245 stran
ISBN 978-80-86185-59-0
C e n a: 300,- Kč

FROLCOVÁ, Milada; PELIKÁN, Jaroslav: **MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM LITÉ ME-
DAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY. UHERSKÉ HRADIŠTI 1988–2009**

Katalog je obrazovým ohlédnutím za deseti ročníky symposia lité medaile.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 112 stran, barevné a černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-84-2

C e n a: 0,- Kč

Kolektiv autorů: **OPUS VELEHRADENSIS – ZNAMENÍ NADĚJE**

Katalog k výstavě plastik akademického sochaře Otmara Olivy a fotografií MUDr. Jiřího Rohela.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 127 stran, barevné a černobílé foto

ISBN 978-80-86185-80-4

C e n a: 190,- Kč

HABARTOVÁ, Romana a kol.: **FRANTIŠEK KRETZ (1859–1929) – SBĚRATEL,
NÁRODOPISEC, NOVINÁŘ**

Katalog navazuje na výpravnou výstavu Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 204 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-86185-82-8

C e n a: 135,- Kč

PRŮVODCE

VAŠKOVÝCH, Miroslav: **PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH
LOKALITÁCH Z OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**

Vydal: Slovácké muzeum a Zlínský kraj v roce 2002

Rozsah: 14 stran

C e n a: 15,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila: **PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č.P. 90 A 93**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

ISBN: 80-86185-22-2

Rozsah: 10 stran

C e n a: 15,- Kč

FROLEC, Ivo: **PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

ISBN: 80-86185-23-0

Rozsah: 21 stran

C e n a: 15,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila: **PRŮVODCE EXPOZICÍ SLOVÁCKO**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

ISBN: 80-86185-26-5

Rozsah: 17 stran

C e n a: 15,- Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie: **PRŮVODCE GALERIÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

ISBN: 80-86185-45-1

Rozsah: 13 stran

C e n a: 15,- Kč

PORTL, Pavel: **PRŮVODCE LETECKÝM MUZEEM KUNOVICE**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006, dotisk 2010

ISBN: 80-86185-56-7

Rozsah: 33 stran

C e n a: 20,- Kč

GALUŠKA, Luděk; FROLEC, Ivo; VAŠKOVÝCH, Miroslav: **PRŮVODCE EXPOZICÍ
VELKÁ MORAVA**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

ISBN: 978-80-86185-85-9

Rozsah: 28 stran

C e n a: 15,- Kč

CD

VAŠKOVÝCH, Miroslav; ČÍHAL, Robert: **VELKÁ MORAVA – CD**

Multimediální dvojjazýčné

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

C e n a: 220,- Kč (1 licence)

1 000,- Kč (multilicence pro školy)

STUDIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

ZELEŇ V LIDOVÝCH OBYČEJÍCH

Studie Slováckého muzea č. 8/2003

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 231 stran

C e n a: 50,- Kč

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slováckého muzea č. 10/2005

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 251 stran

ISBN 80-86185-48-6

C e n a: 70,- Kč

DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slováckého muzea č. 12/2007

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 246 stran

ISBN 978-80-86185-60-6

C e n a: 100,- Kč

AGRÁRNÍ STRANY VE VLÁDNÍCH A SAMOSPRÁVNÝCH STRUKTURÁCH MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Studie Slováckého muzea č. 13/2008

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008

Rozsah: 224 stran

ISBN 978-80-86185-72-9

C e n a: 0,- Kč

TĚLO JAKO KULTURNÍ FENONÉM: JÁ NEJSEM DŘEVO, JSEM DUCH A TĚLO

Studie Slováckého muzea č. 14/2010

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 196 stran

ISBN 978-80-86185-89-7

C e n a: 150,- Kč

AGRÁRNÍ STRANA A JEJÍ ZÁJMOVÉ, DRUŽSTEVNÍ A PENĚŽNÍ ORGANIZACE

Studie Slováckého muzea č. 15/2010

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 226 stran

ISBN 978-80-86185-90-3

C e n a: 0,- Kč

SLOVÁCKO – SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO 1991 – 1992, ročník XXXIII–XXXIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1992

Rozsah: 206 stran

C e n a: 10,- Kč

SLOVÁCKO 1993, ročník XXXV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1993

Rozsah: 270 stran

C e n a: 10,- Kč

SLOVÁCKO 1995, ročník XXXVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1996

Rozsah: 240 stran

ISBN 80-901913-4-7

C e n a: 40,- Kč

SLOVÁCKO 1997, ročník XXXIX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1998

Rozsah: 221 stran

ISBN 80-86185-00-1

C e n a: 40,- Kč

SLOVÁCKO 1998, ročník XL

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1999

Rozsah: 300 stran

ISBN 80-86185-04-4

C e n a: 40,- Kč

SLOVÁCKO 1999, ročník XLI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 334 stran

ISBN 80-86185-08-7

C e n a: 40,- Kč

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 332 stran

ISBN 80-86185-13-3

C e n a: 40,- Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2002

Rozsah: 292 stran

ISBN 80-86185-17-6

C e n a: 50,- Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 392 stran

ISBN 80-86185-20-6

C e n a: 70,- Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2004

Rozsah: 331 stran

ISBN 80-86185-28-1

C e n a: 70,- Kč

SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 364 stran, barev. obr.

ISBN 80-86185-41-9

C e n a: 100,- Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 380 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-50-8

C e n a: 100,- Kč

SLOVÁCKO 2006, ročník XLVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 360 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-37-0

C e n a: 100,- Kč

SLOVÁCKO 2007, ročník XLIX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008

Rozsah: 404 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-62-0

C e n a: 100,- Kč

SLOVÁCKO 2008, ročník L

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 432 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-86185-75-0

C e n a: 140,- Kč

SLOVÁCKO 2009, ročník LI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 377 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-86-6

C e n a: 140,- Kč

TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE PRO PUBLIKOVÁNÍ VE SBORNÍKU SLOVÁCKO

- příspěvky je možné odevzdat v elektronické podobě (na CD nebo e-mailem)
- fotografickou přílohou originál fotografie nebo na CD
- písmo: TIMES NEW ROMAN
- název příspěvku: velikost 12 tučně
- jméno, příjmení a instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku: česky několika větami před článkem
- text: velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- bibliografické údaje citujte: H a b a r t o v á, R.: *Oděv na Uherskohradištsku*. Kunovice 2001. Případně: H a b a r t o v á, R. 2001: *Oděv na Uherskohradištsku*. Kunovice.
- autobiografický údaj za článkem: kurzívou titul, jméno a příjmení, datum narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby – Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.

